



Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

ÇOCUK YOKSULLUĞUNU ANLAMAK: MARDİN ÖRNEĞİ

İslam AKÇE

Doktora Tezi

Ankara, 2024

ÇOCUK YOKSULLUĞUNU ANLAMAK: MARDİN ÖRNEĞİ

İslam AKÇE

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2024

KABUL VE ONAY

İslam AKÇE tarafından hazırlanan “Çocuk Yoksulluğunu Anlamak: Mardin Örneği” başlıklı bu çalışma, 11. 12. 2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Saime ÖZÇÜRÜMEZ (Başkan)

Prof. Dr. Sema BUZ (Danışman)

Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN (Üye)

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ (Üye)

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

11.12.2024

İslam AKÇE

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Tez Danışmanının Prof. Dr. Sema BUZ** danışmanlığında tarafımdan retilildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

İslam AKÇE

TEŞEKKÜR

Akademik yaşamın en zorlu süreçlerinden biri olan doktora yolculuğumda, her daim yanımda olan, desteklerini esirgemeyen herkese gönülden teşekkür etmek isterim.

Doktora eğitimime başladığım ilk günden itibaren emeği, bilgisi ve güler yüzüyle bana ışık tutan çok değerli tez danışmanım Prof. Dr. Sema Buz'a; tezime sundukları kıymetli katkıları için Tez İzleme Komitesi Üyeleri Prof. Dr. Yasemin Özkan ve Prof. Dr. Emrah Akbaş'a, değerli jüri üyelerim Prof. Dr. Kasım Karataş ve Prof. Dr. Saime Özçürümez'e içtenlikle teşekkür ederim.

Ders dönemimde bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım saygıdeğer hocalarım; Prof. Dr. Sema Buz, Prof. Dr. Yasemin Özkan, Prof. Dr. Kasım Karataş, Prof. Dr. Tarık Tuncay ve Prof. Dr. Özlem Cankurtaran, Doç. Dr. Nilgün Küçükkaraca' ya şükranlarımı sunarım.

Araştırmamda görüşlerini paylaşarak bu sürece en büyük katkılardan birini sunan çocuklara, ebeveynlere ve profesyonellere; araştırma sürecinde bana rehberlik ederek görüşme sürecimi kolaylaştıran tüm kurum amirlerine ve çalışanlara; bu süreçte fikirlerinden faydalandığım ve bana destek veren tüm dostlarıma minnettarım.

Ve nihayet, bu zorlu süreçte her daim yanımda olduklarını hissettiren, bana güç veren kıymetli eşim Canan' a ve oğlum Kerem' e sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Akçe İslam. *Çocuk Yoksulluğunu Anlamak: Mardin Örneği*, Doktora Tezi, Ankara, 2024.

Bu araştırma, yoksulluğun çocuk refahı üzerindeki etkilerini ve sonuçlarını, temel haklar ve yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması deseni kullanılarak gerçekleştirilmiş ve araştırma grubunu 13 çocuk, 12 ebeveyn ve 35 profesyonel oluşturmuştur. Veriler, her grup için ayrı tasarlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanmış, ardından MAXQDA 2020 nitel veri analiz programı aracılığıyla tematik analiz sürecine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda “çocuk yoksulluğunun boyutları”, “çocuk yoksulluğunun nedenlerine yönelik algılar”, “yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri: riskler ve hassasiyetler”, “çocuk yoksulluğunun sonuçları ve çocukların yaşadığı zorluklar”, “mücadele yöntemleri ve verilen hizmetler” ile “çocuk yoksulluğunun azaltılması ve sona erdirilmesine yönelik görüşler” başlıkları altında temalar belirlenmiştir.

Araştırma bulguları, çocuk yoksulluğunun hem maddi bir boyutu hem de çok boyuttan oluşan bir yapısı olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuk yoksulluğunun; yapısal, ailevi, bireysel ve kaderci nedenleri bulunmakla beraber bu nedenlerin temelde yapısal nedenlere dayanmakta olduğu görülmüştür. Öte yandan yoksulluğun çocuk refahı üzerinde çocuk işçiliği, suça sürüklenme, bağımlılık ve istismar gibi etkiler oluşturduğu görülmüştür. Ayrıca yoksulluğun çocuklar üzerinde biyopsikososyal sonuçlar doğurduğu belirlenmiştir. Çocuklar ve ebeveynler, yoksullukla mücadelede farklı yöntemler geliştirirken; kurum ve kuruluşlar da çocuklara ve ailelere yönelik geliştirilen hizmet modelleriyle destek vermektedir. Bu kapsamda; yoksulluğun bağımlılık oluşturunca etkisini azaltmak için ailelerin güçlendirilmesi; koruyucu, önleyici ve iyileştirici hizmetlerin artırılması; sosyal politika ve uygulamalarda hayırseverlik anlayışından hak temelli bir anlayışa dönüşümün gerçekleştirilmesi, politika ve araştırmalarda çocuk katılımının sağlanması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler

Çocuk refahı, çocuğun iyi olma hali, yoksulluk, çocuk yoksulluğu, çocuk hakları, yapabilirlik yaklaşımı

ABSTRACT

Akçe, İslam. *Understanding Child Poverty: The Case of Mardin*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2024.

This study aims to analyze the effects and consequences of poverty on child welfare within the framework of fundamental rights and the capability approach. The research was conducted using a case study design, one of the qualitative research methods, and involved 13 children, 12 parents, and 35 professionals as the study group. Data were collected through semi-structured interview forms specifically designed for each group and were subsequently subjected to thematic analysis using the MAXQDA qualitative data analysis software. As a result of the analysis, six main themes were identified: "dimensions of child poverty," "perceptions of the causes of child poverty," "effects of poverty on children: risks and vulnerabilities," "consequences of child poverty and challenges faced by children," "coping strategies and provided services," and "opinions on reducing and eliminating child poverty."

The findings reveal that child poverty encompasses not only material deprivation but also a multidimensional structure. While the causes of child poverty include structural, familial, individual, and fatalistic factors, it was observed that these causes primarily stem from structural issues. Moreover, poverty was found to have significant impacts on child welfare, such as child labor, involvement in crime, addiction, and abuse. The study also identified the biopsychosocial consequences of poverty on children. Children and parents develop various strategies to cope with poverty, while institutions and organizations provide support through service models designed for children and families.

In this context, the study recommends strengthening families to mitigate the dependency-inducing effects of poverty, increasing protective, preventive, and rehabilitative services, transitioning from a charity-based approach to a rights-based perspective in social policies and practices, and ensuring child participation in policymaking and research.

Keywords

Child well-being, children's welfare, poverty, child poverty, children's rights, capability approach

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xi
TABLolar	xiii
ŞEKİLLER	xv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BİLGİLERİ	5
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	5
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	7
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	7
1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI.....	8
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	8
2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	10
2.1. ÇOCUK REFAHI VE ÇOCUK HAKLARI.....	10
2.1.1. Çocuk Refahı ve Çocuğun İyi Olma Hali	10
2.1.2. Çocuk Refahı Göstergeleri.....	13
2.1.3. Çocuk Refahı Çerçevesinde Çocuk Hakları	22
2.1.3.1. Yaşama ve Gelişme Hakkı	25
2.1.3.2. Eşitlik ve Ayrım Gözetmeme İlkesi	27
2.1.3.3. Çocuğun Üstün Yararı İlkesi.....	28
2.1.3.4. Katılım İlkesi.....	29
2.1.4. Hak Temelli Yaklaşım ve Çocuk Refahı	30
2.2. YOKSULLUK VE ÇOCUK YOKSULLUĞU	34
2.2.1. Güncel Kavramlar Üzerinden Yoksulluğun Tanımlanması.....	35
2.2.1.1. Mutlak Yoksulluk	37
2.2.1.2. Göreli Yoksulluk.....	40
2.2.1.3. İnsani Yoksulluk	42
2.2.2. Yapabilirlik Yaklaşımı ve Yoksulluk	43
2.2.3. Çocuk Yoksulluğunun Tanımı ve Ölçümleri.....	47
2.2.3.1. Gelire Dayalı Yaklaşım.....	50

2.2.3.2. Çok Boyutlu Çocuk Yoksulluğu Yaklaşımı.....	52
2.2.4. Çocuk Yoksulluğunun Nedenleri ve Sonuçları	57
2.2.5. Çocuk Refahı ve Çocuk Yoksulluğuna İlişkin Veriler	59
2.2.5.1. Ekonomik Göstergeler	60
2.2.5.2. Eğitim Göstergeleri	67
2.2.5.3. Sağlık Göstergeleri.....	73
2.2.5.4. Sosyal Göstergeler	80
2.2.5.5. Barınma ve Yaşam Koşulları Göstergeleri	84
2.3. ÇOCUK YOKSULLUĞU, SOSYAL POLİTİKALAR VE MEVZUAT	89
2.3.1. Çocuk Yoksulluğuyla Mücadelede Uluslararası Mevzuat ve Sosyal Politikalar.....	89
2.3.1.1. ABD	91
2.3.1.2. Almanya	95
2.3.1.3. İsveç	98
2.3.2. Çocuk Yoksulluğuyla Mücadelede Ulusal Mevzuat ve Sosyal Politikalar ..	100
2.3.2.1. Osmanlı Döneminde Çocuk Yoksulluğuyla Mücadele ve Sosyal Politikalar	101
2.3.2.2. Cumhuriyet Döneminde Çocuk Yoksulluğuyla Mücadele ve Sosyal Politikalar	103
2.3.3. Günümüzde Çocuk Yoksulluğuyla Mücadele ve Sosyal Politikalar	104
2.3.3.1. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.....	106
2.3.3.1.1. Kurum Bakım Hizmetleri	107
2.3.3.1.2. Aile Odaklı Hizmetler	109
2.3.3.1.2.1. Koruyucu Aile Hizmet Modeli	109
2.3.3.1.2.2. Evlat Edinme Hizmeti.....	111
2.3.3.1.2.3. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (SED)	112
2.3.3.2. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü	113
2.3.3.2.1. Aile yardımları	114
2.3.3.2.2. Barınma ve Gıda Yardımları	114
2.3.3.2.3. Sağlık Yardımları	115
2.3.3.2.4. Eğitim Yardımları.....	115
3. BÖLÜM: YÖNTEM	117
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	117
3.2. ÇALIŞMA GRUBU	118
3.2.1. Katılımcılara Ait Tanımlayıcı Bilgiler.....	122
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	126
3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ	130
3.4.1. Araştırmanın Konu ve Yer Seçimi Sürecinin Gerekçesi	132
3.5. VERİLERİN ANALİZİ.....	134
3.6. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK	136
4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM.....	138

4.1. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN BOYUTLARI.....	141
4.1.1. Çocuk Yoksulluğunun Maddi Boyutu	143
4.1.2. Çok Boyutlu Bir Yaklaşımdan Çocuk Yoksulluğunun Tanımı	147
4.2. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN NEDENLERİNE YÖNELİK ALGILAR.....	150
4.2.1. Çocuk Yoksulluğunun Yapısal Nedenleri	153
4.2.1.1. Sosyal Politikalar ve Ekonomi	155
4.2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Toplum Baskısı ve Çok Eşli Evlilikler	160
4.2.1.3. Kır-Kent Ayrımı: Kuyubaşları ve Sulamacılık	163
4.2.1.4. Yoksulluk Kültürü: Yaşam Biçimi ve Kan Davaları	167
4.2.1.5. Çoklu Krizler: Pandemi, Deprem ve Kuraklık.....	169
4.2.2. Ailevi Nedenler ve Ailenin Yoksulluğu	174
4.2.2.1. Parçalanmış Aileler: Ölüm, Terk veya Boşanmalar.....	175
4.2.2.2. Ebeveynlerin Eğitim Durumu	180
4.2.2.3. Aile Planlaması: Kalabalık Aileler ve Çocuk Sayısı	183
4.2.3. Bireysel Nedenler ve Tembellik Algısı	185
4.2.4. Kaderci Yaklaşımların Yoksulluk Algısına Etkisi.....	188
4.3. YOKSULLUĞUN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: RİSKLER VE HASSASİYETLER.....	190
4.3.1. Çocuk İşçiliği.....	193
4.3.2. Suça Sürüklenme ve Madde Bağımlılığı	200
4.3.3. İstismar.....	203
4.4. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN SONUÇLARI VE ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI ZORLUKLAR.....	208
4.4.1. Sosyal ve Ekonomik Zorluklar: Okul, Ev ve Mahalle Üçgeninde Çocuklar	210
4.4.1.1. Okul (Eğitim)	213
4.4.1.2. Ev (Barınma).....	224
4.4.1.3. Mahalle (Ekolojik Çevre).....	231
4.4.2. Fizyolojik Zorluklar: Sağlık, Beslenme ve Hijyenden Yoksunluk.....	237
4.4.2.1. Sağlık	239
4.4.2.2. Beslenme	247
4.4.2.3. Hijyen.....	251
4.4.3. Psikolojik Zorluklar	255
4.4.3.1. Sosyal Dışlanma ve Akran Zorbalığı	256
4.4.3.2. Benlik Algısı ve özgüvensizlik	260
4.4.3.3. Duygusal Destek Eksikliği: Sevgi Yoksunluğu ve Bağlanma Sorunları	263
4.4.3.4. Gelecek Endişesi	269
4.5. MÜCADELE YÖNTEMLERİ VE VERİLEN HİZMETLER	272
4.5.1. Çocuk ve Ebeveynlerin Mücadele Etme Yöntemleri	274
4.5.1.1. Destek Almak (Kamusal Destekler, Hayırsever Destekleri ve Manevi Destek)	275
4.5.1.2. Fedakârlık Yapmak ve Sorumluluk Almak.....	279

4.5.1.3. Birikim ve Tasarruf	283
4.5.1.4. Kabullenmek veya Mücadele Edememek	286
4.5.2. Kurumsal Mücadele ve Verilen Hizmetler	289
4.5.2.1. Verilen Hizmetler	290
4.5.2.2. Bireysel Mücadele ve Gönüllülük	293
4.6. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN AZALTILMASI VE SONA ERDİRİLMESİNE	
YÖNELİK GÖRÜŞLER	296
4.6.1. Sürdürülebilir Sosyal Politika: Güçlendirme ve Bağımlılık Döngüsünden Kurtulma	298
4.6.2. Koruyucu, Önleyici ve İyileştirici Hizmetler: Eğitim, Bilinçlendirme ve Okul Sosyal Hizmeti	303
4.6.3. Fırsat Eşitliği ve Adalet: Hayırseverlikten Hak Temeline Geçiş	308
4.6.4. Katılım: Yoksulluk İçindeki Çocukların ve Ailelerin “Görülmesi”	313
SONUÇ VE ÖNERİLER	318
KAYNAKÇA	339
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU	379
EK 2. ETİK KOMİSYON İZNİ	381
EK 3. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMLARI	382
EK 4. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMLARI	388
EK 5. ARAŞTIRMANIN YAPILDIĞI YERLERE AİT İZİNLER	393

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ASHB: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

BDT: Bağımsız Devletler Topluluğu

BM: Birleşmiş Milletler

CEE: Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri

ÇHGM: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğu

ÇHS: Çocuk Hakları Sözleşmesi

DB: Dünya Bankası

DEF: Dünya Ekonomi Forumu

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

EUROSTAT: Avrupa İstatistik Ofisi

HÜNEE: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

KB: Kalkınma Bakanlığı

MODA: Çoklu Örtüşen Yoksulluk Analizi

MPI: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü

SED: Sosyal ve Ekonomik Destek

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

SSYB: Sağlık ve Sosyal Yardımlar Bakanlığı

SHM: Sosyal Hizmet Merkezi

SKH: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

SUY: Sosyal Uyum Yardımı

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

SYGM: Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

TEPAV: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

TKV: Türkiye Kalkınma Vakfı

TOKİ: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

TÜİK: TÜİK

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

TABLOLAR

Tablo 1: AB Çocuk Refahı Göstergeleri.....	15
Tablo 2: Avrupa Komisyonu Çocuk Refahı Göstergeleri.....	16
Tablo 3: OECD Çocuk Refahı Göstergeleri	17
Tablo 4: UNICEF Çocuk Refahı Göstergeleri	18
Tablo 5: Çocuk Refahı Belgesi Çocuk Refahı Göstergeleri	19
Tablo 6: Sosyal Sorunlara Yönelik Yaklaşımlar.....	31
Tablo 7: Çok Boyutlu Çocuk Yoksulluğu.....	54
Tablo 8: Bölgelere ve 2,15 Dolar, 3,65 Dolar Ve 6,85 Dolar/Gün Verilerine Göre 2022'de Çocuk Yoksulluğu	61
Tablo 9: AB ve Türkiye Yoksulluk Riski Altındaki Çocukların Oranı	61
Tablo 10: Ailenin Maddi Durumu ve Çocuğun Geleceği	66
Tablo 11: Türkiye’ de Hane Halkı Başına Düşen Kişi Sayısı (Ortalama)	85
Tablo 12: Kurum Bakımı Altındaki Çocuklar	106
Tablo 13: Aile Odaklı Hizmet Modelleri.....	107
Tablo 14: SED Yardımlarının Yıllara Göre Çocuk Sayısı ve Ödeme Miktarı”	112
Tablo 15: Verilere İlişkin Bilgiler.....	135
Tablo 16: Çocuk Yoksulluğunun Boyutları Temasına Ait Frekans Tablosu	141
Tablo 17: Çocuk Yoksulluğunun Boyutları Temasına Ait Grup Karşılaştırmaları	143
Tablo 18: Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine Yönelik Algılar Temasına Ait Frekans Tablosu	151
Tablo 19: Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine Yönelik Algılar Temasına Ait Kodlamaların Grup Karşılaştırmaları.....	152
Tablo 20: Çocuk Yoksulluğunun Yapısal Nedenleri Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler	154
Tablo 21: Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Riskler Ve Hassasiyetler Temasına Ait Frekans Tablosu	191

Tablo 22: Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Riskler Ve Hassasiyetler Temasına Ait Kodlamaların Grup Karşılaştırmaları.....	192
Tablo 23: Çocuk Yoksulluğunun Sonuçları ve Çocukların Yaşadığı Zorluklar Temasına Ait Frekans Tablosu.....	209
Tablo 24: Çocuk Yoksulluğunun Sonuçları ve Çocukların Yaşadığı Zorluklar Temasına Ait Kodlamaların Grup Karşılaştırmaları.....	210
Tablo 25: Mücadele Yöntemleri Ve Verilen Hizmetler Temasına Ait Frekans Tablosu.....	273
Tablo 26: Mücadele Yöntemleri ve Verilen Hizmetler Temasına Ait Kodlamaların Grup Karşılaştırmaları.....	273
Tablo 27: Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması Ve Sona Erdirilmesine Yönelik Görüşler Temasına Ait Frekans Tablosu	296
Tablo 28: Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması Ve Sona Erdirilmesine Yönelik Görüşler Temasına Ait Kodlamaların Grup Karşılaştırmaları	297

ŞEKİLLER

Şekil 1: Aşırı Yoksulluk İçindeki Çocuk Oranı	62
Şekil 2: Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski Altında Olanların Oranı.....	64
Şekil 3: Yoksulluk Veya Sosyal Dışlanma Riski Altında Olanların Oranı (AB-Türkiye).....	65
Şekil 4: İlkokul, Ortaokul ve Ortaöğretim Tamamlama Oranları	68
Şekil 5: Sosyoekonomik Durumun Akademik Başarıya Etkisi	69
Şekil 6: Eğitim Düzeyine Göre Yoksulluk Oranları	71
Şekil 7: Ebeveynlerin Eğitim Düzeyinin Çocuğun Başarısı Üzerindeki Etkisi	71
Şekil 8: Eğitimde Okulla İlgili Yaşanan Sorunlar (%).....	72
Şekil 9: Beş Yaş Altı Ölüm (Binde).....	75
Şekil 10: Bebek Ölüm Oranları (Binde)	76
Şekil 11: Düşük Doğum Ağırlığı (AB ve Türkiye).....	77
Şekil 12: Anne Ölüm Oranı (binde).....	78
Şekil 13: Hane halkı tipine göre yoksulluk.....	85
Şekil 14: İllere Göre Hane Halkı Büyüklüğü.....	86
Şekil 15: Çocuk Yoksulluğunun Barınmaya Etkisi	87
Şekil 16: Çalışma Grubu.....	119
Şekil 17: Çocuklara Ait Tanımlayıcı Bilgiler	122
Şekil 18: Ebeveynlere Ait Tanımlayıcı Bilgiler.....	122
Şekil 19: Profesyonellere Ait Tanımlayıcı Bulgular.....	124
Şekil 20: Tema ve Alt Temalar	139
Şekil 21: Ailevi Nedenler Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler.....	174
Şekil 22: Sosyal ve Ekonomik Zorluklar: Mahalle, Okul ve Ev Üçgeninde Çocuklar Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler	211
Şekil 23: Fizyolojik Zorluklar: Sağlık, Beslenme ve Hijyenden Yoksunluk Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler	237
Şekil 24: Psikolojik Zorluklar Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler.....	255

Şekil 25: Çocuk ve Ebeveynlerin Mücadele Etme Yöntemleri Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler.....	274
Şekil 26: Kurumsal Mücadele ve Verilen Hizmetler Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler	289
Şekil 27: Çocuk Yoksulluğunun Boyutları	319
Şekil 28: Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine Yönelik Algılar.....	321
Şekil 29: Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Riskler ve Hassasiyetler.....	323
Şekil 30: Çocuk Yoksulluğunun Sonuçları ve Çocukların Yaşadığı Zorluklar	325
Şekil 31: Okul, Ev ve Mahalle Üçgeninde Çocuklar	326
Şekil 32: Mücadele Yöntemleri ve Verilen Hizmetler.....	329
Şekil 33: Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması ve Sona Erdirilmesine Yönelik Görüşler.....	331

GİRİŞ

Toplumsal yapı içindeki hiçbir kurum veya sosyal olgu, birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemez. Bu bağlamda yoksulluk, nedenleri ve sonuçları itibarıyla yalnızca bireysel değil, aynı zamanda yapısal bir olgu olarak toplumsal dinamikler içinde şekillenmektedir. Sosyal devlet kavramı, yoksullukla mücadelede önemli bir araç olup, bireylerin refahını artırmayı, toplumsal eşitsizlikleri azaltmayı ve özellikle kırılgan grupların ihtiyaçlarına yanıt vermeyi amaçlamaktadır (Kayalidere ve Şahin, 2014, s.58). Dolayısıyla, sosyal devlet ve yoksulluk arasındaki ilişki, toplumsal refah ve çocuğun iyilik hali kavramları üzerinden daha anlamlı olmaktadır.

Sosyal devletin temel amacı toplumsal refahı artırmaktır, ancak bu hedefin gerçekleştirilebilmesi, sadece kaynakların yeniden dağıtımını değil, aynı zamanda uzun vadeli ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesini gerektirmektedir (Bowen, 2007). Yoksullukla mücadelede sosyal devlet mekanizmalarının etkinliği, bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasının ötesinde, onların sosyal ve kültürel yapılar içinde aktif birer katılımcı olmalarını sağlamayı da içermektedir. Bu noktada çocuk refahı, sosyal devlet politikalarının en kritik boyutlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır (Kongar, 1972).

Çocuk yoksulluğu, yoksulluk olgusunun en ağır sonuçlarını yansıtan bir alan olarak, yalnızca çocukların yaşam standartlarını değil, aynı zamanda onların fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimlerini tehdit etmektedir. Saygı Doğru (2016) ve Bolgün ve Işık (2017), çocuk yoksulluğunu, çocukların temel haklarına erişimlerini engelleyen, yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde sosyal dışlanmaya yol açan ve nesiller arası yoksulluk döngüsünü derinleştiren bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, çocuk yoksulluğu, sadece bir birey veya aile sorunu değil, toplumsal bir risk alanıdır. Dolayısıyla çocuğun hem bugünü hem de yarınını ele almak bu noktada önem arz etmektedir.

Küresel ölçekte ele alındığında, Türkiye’de çocuk yoksulluğu oranının %20’nin üzerinde olduğu, bu oranın Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ortalamasının oldukça üzerinde seyrettiği görülmektedir (Avrupa İstatistik Ofisi [EUROSTAT], 2023a; Türkiye İstatistik Kurumu ([TÜİK], 2022a). Türkiye’de çocuk yoksulluğunun bölgesel farklılıklar göstermesi, sosyal politika planlamasında ve uygulamalarında daha yerel ve hedefe yönelik stratejilerin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’deki çocuk yoksulluğu oranları, özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde ciddi boyutlara ulaşmıştır. Örneğin, TRC2 (Şanlıurfa-Diyarbakır) bölgesinde çocuk yoksulluğu

oranı %77,6'ya kadar çıkmıştır (Cunedioğlu ve Uzunırmak, 2024). Bölgesel farklılıklar, yoksulluğun temel nedenlerini analiz etme ve çözüm yollarını belirleme gerekliliğini daha da önemli hale getirmektedir.

Bu bağlamda, çocuk yoksulluğu, salt ekonomik yoksunluk olarak değil, “çocuk refahı” kavramı çerçevesinde; beslenme, barınma, sağlık hizmetleri, eğitim ve sosyal katılım gibi alanlarda yaşanan eksikliklerle değerlendirilmelidir. Bradshaw'a (2002) göre, çocuk yoksulluğu yalnızca bireysel bir sorun olarak değil, toplumsal kalkınmayı tehdit eden bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, çocuklara yönelik politikaların ve çalışmaların, onların öznel ihtiyaçlarını ve yaşam koşullarını merkeze alarak, aynı zamanda toplumsal kalkınmayı destekleyecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bu yaklaşım, bireysel ve toplumsal iyilik halini birlikte güçlendirmeyi hedeflemelidir.

Çocuk yoksulluğunun, çocuk haklarıyla birçok açıdan çeliştiği vurgulanmakla birlikte (Özkan ve Puruçuoğlu, 2011), bu olguyu çocuk hakları perspektifinden ele almak, literatürde birçok araştırmacının önemle üzerinde durduğu bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Bessell, 2021, s. 542). Yoksulluğa çocuk hakları perspektifinden bakmak, çocuğu merkeze almak, onun biricikliğini ve öznelliğini referans kabul etmek açısından önemlidir. Kısacası çocuğun bugünkü ve gelecekteki refahı açısından çocuk hakları yaklaşımı önemli bir yere sahiptir.

Öte yandan, çocuk yoksulluğuyla mücadelede, Uyan-Semerci vd. (2012)'nin vurguladığı gibi, yapabilirlik yaklaşımı kapsamlı ve güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca çocukların mevcut koşullarında temel işlevlerini yerine getirebilmelerini değil, aynı zamanda yaşamlarındaki fırsatlara erişimlerini artırarak, potansiyellerini gerçekleştirmelerine olanak sağlamayı da hedeflemektedir. Çocukların haklarının güçlendirilmesi ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi, bu yaklaşımın merkezinde yer alırken, aynı zamanda toplumsal kalkınmayı ve sosyal adaletin tesisini de desteklemektedir. Bu nedenle, yapabilirlik yaklaşımı, çocuk yoksulluğunu sadece bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir mesele olarak ele alan kapsamlı bir çözüm önerisi sunmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, bu çalışma çocuk yoksulluğu ve çocuk refahına yönelik kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Araştırma, konuya dair detaylı bir inceleme yapmak üzere dört ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; araştırmanın problemi, amacı, önemi, tanımları ve sınırlılıkları ele alınarak araştırma sürecine dair temel bilgiler sunulmuştur. Bu kısım, çalışmanın dayandığı temel yapıyı ve araştırmanın odaklandığı ana sorunları netleştirmeyi amaçlamaktadır. İkinci bölümde, çocuk refahı, çocuk hakları, yoksulluk ve çocuk yoksulluğu konuları kuramsal bir çerçeve içinde

tartışılmıştır. Böylece çalışmanın konusunu daha anlaşılabilir hale getirmek ve kuramsal altyapıyı güçlendirmek hedeflenmiştir. Üçüncü bölümde, araştırmanın metodolojisi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kapsamda, araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci, verilerin analizi, geçerlik ve güvenirlik gibi unsurlara değinilmiş, yöntemsel çerçeve açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Dördüncü bölümde, araştırma bulguları ve bu bulguların tartışılmasına yer verilmiştir. Son olarak, araştırmadan elde edilen bulgular ışığında sonuçlar değerlendirilmiş ve bu sonuçlara dayalı öneriler sunulmuştur.

Araştırmada, nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu tercihin temel nedeni, çocuk yoksulluğu ve refahı üzerine yapılan çalışmaların büyük ölçüde nicel verilere dayanmasıdır. Nitel yaklaşım, bu alanın derinlemesine incelenmesine olanak tanıyarak çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin çocuk yoksulluğu ve refahına ilişkin görüşlerinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışma, iki ana grupta yer alan katılımcılarla gerçekleştirilmiştir: yoksulluk içindeki çocuklar, onların ebeveynleri ve çocuk yoksulluğu alanında çalışan profesyoneller. Yoksulluk içindeki çocuklar ve ebeveynler; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından sosyal yardım alan ailelerden oluşmaktadır. Profesyoneller grubu, Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) ile Sivil Toplum Kuruluşlarında (STK) görev yapan uzmanlardan oluşmaktadır. Bu gruplarla yapılan görüşmelerde, her biri için ayrı ayrı hazırlanmış, ancak temel olarak aynı sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilerek katılımcıların derinlemesine bilgi paylaşımı sağlanmıştır.

Araştırma bulguları, çocuk yoksulluğunun nedenlerini, etkilerini, sonuçlarını ve bu sorunla mücadelede kullanılan yöntemleri ortaya koymuştur. Katılımcıların bu konulara dair görüşleri, çocuk yoksulluğunun çocuk refahına olan etkisi bağlamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın kuramsal temeli olarak çocuk hakları ve yapabilirlik yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşımlar, çocukların yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamayı değil, aynı zamanda yaşamlarındaki fırsatlara erişimlerini ve bireysel potansiyellerini gerçekleştirmelerini merkeze almaktadır.

Elde edilen veriler, çocuk yoksulluğunun çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksulluk, çocukların temel haklarına erişimini engellemekte ve onların yapabilirliklerini sınırlayarak refahlarına doğrudan olumsuz bir etki yapmaktadır. Çocuk yoksulluğu çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyerek nesiller arası yoksulluk döngüsünün devam etmesine yol açmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de çocuk yoksulluğu hem bölgesel hem de ulusal düzeyde önemli bir toplumsal sorun olmaya devam etmekte ve çocuğun “iyi olma halı” zedelenmektedir. Çocuk yoksulluğunun sosyal, ekonomik ve politik temellerinin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi, bu sorunla mücadelede etkin ve sürdürülebilir politika ve uygulamaların geliştirilmesine olanak tanıyacaktır. Araştırmadan elde edilen bulguların, sosyal hizmet uygulamaları ve sosyal politikalar için hem teorik hem de pratik katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, çocuk yoksulluğunu azaltmayı hedefleyen politikaların, çocukların temel hak ve yapabilirliklerine odaklanarak bütüncül bir perspektifle ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.



1. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BİLGİLERİ

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Çocuk yoksulluğu, toplumların ekonomik, sosyal ve politik yapılarındaki eşitsizliklerin somut bir yansımasıdır ve yalnızca bireysel gelir eksikliğiyle sınırlı olmayan çok boyutlu bir sorundur (Koomson, Kofinti ve Laryea, 2024, s.238). Bu sorun çocukların yaşam koşullarını, temel haklarını ve bireysel potansiyellerini doğrudan etkileyerek hem bugünü hem de geleceği şekillendirmektedir (Delamonica, 2021, s. 141). Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS), tüm çocukların eğitim, sağlık, sosyal katılım ve oyun gibi haklarını güvence altına almayı hedeflerken (Birleşmiş Milletler [BM], 1989), yoksulluk koşulları bu hakların erişilebilirliğini sınırlandırmakta ve sosyal politikaların çocuk refahını sağlama konusundaki yükümlülüklerini yerine getirme sorumluluğunu sorgulamayı zorunlu kılmaktadır. Çocuk yoksulluğu, yalnızca bireysel bir durum değil, toplumsal yapının yarattığı bir eşitsizlik mekanizmasıdır ve bu bağlamda ele alınmadığı sürece çözüme ulaşmak daha zor bir hale gelmektedir. ÇHS, çocuğun öznel iyilik hali açısından büyük bir öneme sahiptir. Sözleşme, çocuğun yalnızca fiziksel ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda psikolojik, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını da merkeze alarak, onun bireysel refahını ve mutluluğunu korumayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, çocuğun biricikliğini ve öznelliğini tanıyan Sözleşme, çocuğun kendini değerli hissetmesini, potansiyelini gerçekleştirebilmesini ve güvenli bir ortamda büyümesini garanti altına almayı amaçlamaktadır.

Yapabilirlik yaklaşımı, yalnızca bireysel refahı artırmakla kalmayıp, aynı zamanda insani kalkınma açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Bu yaklaşım, çocuğun yaşamda değerli bulduğu şeyleri yapabilme ve gerçekleştirebilme özgürlüğünü temel alarak, bireyin potansiyelini ortaya koymasına odaklanır. Çocukların yaşamlarını anlamlı kılan fırsatlara erişimini güçlendirmek, sadece onların bireysel mutluluğunu ve özgürlüklerini desteklemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal kalkınmanın önemine işaret eder (Hick, 2012, s. 292). Bu nedenle yapabilirlik yaklaşımı, bireysel ve toplumsal düzeyde Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (SKH) bir arada ele alan kapsamlı bir perspektif sunmaktadır. Öte yandan bu yaklaşım, çocuk yoksulluğunun etkilerini anlamada güçlü bir çerçeve sunmaktadır (Biggeri ve Mehrotra, 2011, s. 47). Ancak mevcut sosyal politikalar, çocukların yapabilirliklerini geliştirmek yerine, yoksulluğun sonuçlarını hafifletmeye odaklanmakta ve bu da sorunun kök nedenlerinin çözümsüz kalmasına neden olmaktadır (Bingöl, 2017, s. 137). Çocukların eğitim, sağlık, sosyal ilişkiler ve kendini geliştirme hakları, yoksulluk koşulları altında sistematik olarak kısıtlanırken,

bu durum yalnızca çocukların bugünkü gelecekteki yaşam standartlarını değil, toplumsal kalkınmayı da etkilemektedir. Çocuk yoksulluğunun yalnızca çocukların ve ailelerin yaşadığı bir eksiklik olarak değil, sosyal politikaların yeniden ürettiği bir adaletsizlik alanı olarak incelenmesi gerekmektedir.

Mevcut sosyal politikalar çoğunlukla çocukların asgari ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanırken, bu politikaların hak temelli bir perspektiften ele alınmadığı (Özpolat ve Aktuna, 2023, s. 205), çocukların bireysel deneyimlerini ve taleplerini göz ardı ettiği görülmektedir (Erkul, 2021). Özellikle çocuk refahına yönelik politikaların kısa vadeli ekonomik çözümlerle sınırlandırılması, çocukların gelecekteki yapabilirliklerini ve topluma aktif katılım kapasitelerini kısıtlamaktadır. Bu durum devletlerin çocuk yoksulluğunu ele alma konusundaki stratejilerinin yeniden değerlendirilmesini önemli kılmaktadır.

Çocuk yoksulluğu araştırmalarının büyük bir kısmının nicel yöntemlere dayanarak sorunun karmaşıklığını basitleştirdiği ve çocukların bireysel deneyimlerini göz ardı ettiği görülmektedir (Hakovirta ve Kallio, 2016). Çocuk yoksulluğun nedensel ve politik bağlamlarını anlamaya yönelik nitel çalışmaların eksikliği, mevcut literatürde önemli bir bilgi boşluğu oluşturmaktadır. Ayrıca çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin yoksulluk karşısındaki mücadele stratejileri ve bu süreçte karşılaştıkları engeller üzerine yapılan çalışmalar sınırlı olup, bu grupların deneyimleri yeterince desteklenmemiştir. Bu eksiklik çocuk yoksulluğu ile mücadelede hak temelli ve yapabilirlik odaklı yaklaşımların geliştirilmesini önemli hale getirmektedir.

Bu bağlamda araştırma, çocuk yoksulluğunu, çocuk refahını zedeleyen sosyal eşitsizliklerin ve yapısal adaletsizliklerin yeniden üretildiği bir alan olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca çocuk yoksulluğunun nedenlerini ve sonuçlarını analiz ederken, çocuk hakları ve yapabilirlik odaklı bir yaklaşım benimsemektedir. Çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin deneyimlerini merkeze alarak, mevcut sosyal politikaların eleştirel bir değerlendirmesini sunmayı ve hak temelli daha sürdürülebilir çözümler geliştirmeyi hedeflemektedir.

Sonuç olarak, çocuk yoksulluğunun tüm boyutlarıyla ele alınmasını sağlayacak kapsamlı ve sistematik araştırmaların eksikliği, özellikle çocuk yoksulluğunun ortadan kaldırılmasına ve çocuğun tam iyilik halinin sağlanmasına yönelik araştırmalara duyulan ihtiyacı göstermektedir. Farklı grupların görüş ve algılarının bütüncül bir analizinin temel haklar ve yapabilirlikler çerçevesinde yapılmamış olması, bu araştırmanın temel problem alanını oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye’de çocuk yoksulluğunun görece yüksek oranlarda yaşandığı (TÜİK, 2022a; Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı [TEPAV], 2024) TRC3 bölgesinde yer alan Mardin ilinde, çocuk yoksulluğunu yapısal eşitsizlikler bağlamında çocukların temel hakları ve yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde incelemektir. Çocuk yoksulluğunun, çocukların refah ve gelişim düzeylerine yönelik çok katmanlı etkilerini ele alan araştırma, bu durumun yalnızca bireysel bir sorun olarak değil, sosyal ve politik bir mesele olarak değerlendirilmesi gerektiği varsayımından hareket etmektedir.

Bu kapsamda, yoksulluğun çocukların iyilik hallerine olan etkilerini anlamak için, doğrudan bu durumu deneyimleyen çocuklar ve ebeveynlerinin yanı sıra kamuda ve sivil toplum kuruluşlarında çocuk yoksulluğu ile mücadelede aktif rol alan SHM, SYDV ve STK çalışanlarının deneyim ve görüşlerinden yararlanılmıştır. Araştırma çocuk yoksulluğunun nedenlerini, etkilerini ve sonuçlarını analiz ederken, çocukların haklarını kullanma ve potansiyellerini gerçekleştirebilme fırsatlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın alt amaçları ise şunlardır;

- Çocuk yoksulluğunun boyutları nelerdir?
- Çocuk yoksulluğunun nedenleri ve sonuçları nasıl ortaya çıkmaktadır?
- Yoksulluk, çocuk refahını nasıl etkilemektedir?
- Çocuk yoksulluğuna ilişkin mevcut politika ve uygulamalar etkili midir?

Bu alt amaçlar doğrultusunda, çocuk hakları temelli ve yapabilirlik yaklaşımı odaklı politika önerileri geliştirmek hedeflenmektedir.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bu araştırma, çocuk yoksulluğu olgusunu yalnızca ekonomik bir sorun olarak değil, çocuk hakları ve yapabilirlikler bağlamında çok boyutlu bir toplumsal mesele olarak ele almaktadır. Ülkemizde yoksulluk içindeki çocuklara yönelik toplumsal algıyı, destek mekanizmalarını ve çözüm yollarını analiz ederek, çocuk refahına yönelik politika ve hizmetlerin çocuk yoksulluğunu önlemedeki stratejik önemine dikkat çekmektedir. Bu araştırma, çocukların refah içinde yaşama hakkının, ulusal ve uluslararası düzenlemelerle güvence altına alınmış temel bir insan hakkı olduğunu vurgulamakta ve bu hakkın hayata geçirilmesi için mevcut yapıların etkililiğini sorgulamaktadır.

Araştırmanın önemi, çocuk yoksulluğu politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması sürecinde karşılaşılan yapısal ve uygulamaya yönelik engelleri; çocukların, ebeveynlerin ve profesyonel paydaşların bakış açılarıyla değerlendirme yetkinliğinde yatmaktadır. Çocuk yoksulluğuna yönelik çözüm odaklı bir perspektif sunarak, sosyal politika ve hizmet modellerine yenilikçi ve uygulanabilir katkılar sağlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çocukların üstün yararını gözetilen sistematik ve çocuk dostu politikalar için yol gösterici bir analiz sunması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın özgünlüğü, yoksulluk içindeki çocuk ve ebeveynlerin yanı sıra bu alanda çalışan profesyonellerin görüşlerini bütünleştirerek, farklı perspektiflerden elde edilen deneyim ve bilgiyi harmanlamasından kaynaklanmaktadır. Çocuk hakları ve yapabilirlikler üzerine kurulan kuramsal çerçeve, yoksulluğun çocuk refahı üzerindeki çok boyutlu etkilerinin analizine olanak tanımaktadır. Böylece araştırmanın elde edeceği sonuçlar, yalnızca yoksulluğun mevcut etkilerini anlamakla sınırlı kalmayıp, bu etkilerin ortadan kaldırılmasına yönelik sosyal politika tasarımlarına önemli katkılar sunma potansiyeline sahiptir.

1.4. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Yoksulluk içindeki çocuklar: Yaşları 12-16 arasında değişen, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan sosyal yardım desteği alan çocuklardır.

Yoksulluk içindeki ebeveynler: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan sosyal yardım desteği alan annelerdir.

Profesyoneller: Sosyal Hizmet Merkezi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Sivil Toplum Kuruluşlarında çalışan meslek elemanlarıdır.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesi sırasında karşılaşılan sınırlılıklar hem lojistik hem de metodolojik zorluklarla ilişkilidir. Araştırma sürecinde en önemli zorluk, gerekli resmi izinlerin alınması aşamasında yaşanmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), Mardin Valiliği, İlçe Kaymakamlıkları ile üç farklı STK' dan izin alınması gerekmiş; bu süreçte farklı kurumların çeşitlilik gösteren prosedürleri ve bürokratik aşamaları zaman kaybına yol açmıştır. İzin süreçlerinin karmaşıklığı, araştırmanın başlamasını geciktirerek veri toplama süresini sınırlamıştır.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı, veri toplama sürecinde görüşülen hanelerin yalnızca tek ebeveynli ailelerle sınırlı kalmasıdır. Ayrıca çocuklar ve ebeveynlerin kendilerini ifade etmekte

zorlanması, nitel verilerin derinliğini etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Çocuklarla yapılan görüşmelerde açık uçlu sorular tercih edilmesine rağmen, çocukların verdikleri yanıtlar genellikle kısa ve sınırlı kalmıştır. Bu durumun çocuklarla görüşme yapılan ortamla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Özellikle çocuklara ait ayrı bir görüşme alanının olmaması ve görüşmelerin, ebeveynlerin bulunduğu ortamda gerçekleştirilmek zorunda kalınması, çocukların kendilerini daha özgür ifade etmelerini engellemiştir.

Ek olarak, yoksulluk içindeki hanelere erişim ve bu hanelerin uygun bir örneklem çerçevesinde belirlenmesi sürecinde de güçlüklerle karşılaşmıştır. Araştırma kapsamında hanelere ulaşım, SYDV personelinin desteğiyle sağlandığı için örneklem seçiminin bağımsızlığını ve çeşitliliğini sınırlandırmıştır. Ayrıca araştırma sadece sosyal yardımlardan faydalanan bireylerle yapılmıştır. Herhangi bir sosyal yardım veya hizmet kapsamında olmayan aileler de bulunmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın bulguları yoksulluk deneyimini daha geniş bir perspektiften ele almayı sınırlayan bir yapısal kısıt içermektedir.

Araştırmanın tüm bu sınırlılıklarına rağmen, mevcut bulguların, çocuk yoksulluğunun çocuk refahına etkilerini anlamaya yönelik değerli bilgiler sunduğuna inanılmaktadır.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. ÇOCUK REFAHI VE ÇOCUK HAKLARI

Bu bölümde, çocuk refahı kavramının zamanla çocuğun iyi olma haline dönüşüm süreci ele alınacak; çocuğun iyi olma halini tanımlayan göstergeler ve bu göstergelerin çocukların temel haklarıyla ilişkisi incelenecektir. Bu kapsamda çocukların fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimlerini destekleyen hak temelli bir anlayışın önemi vurgulanacaktır.

2.1.1. Çocuk Refahı ve Çocuğun İyi Olma Hali

Sanayi Devrimi, yalnızca üretim ve ekonomik yapıda değil, aynı zamanda toplumsal dinamiklerde de köklü değişimlere yol açmıştır. Bu dönemde işçi sınıfının hızla büyümesi, kentleşmenin yoğunlaşması ve yeni sanayi düzeninin getirdiği sosyoekonomik sorunlar, devletleri toplumsal düzeni koruma ve refahı sağlama yönünde adımlar atmaya itmiştir (Mares ve Carnes, 2009, s.94). Artan yoksulluk, çalışma koşullarının zorluğu ve gelir adaletsizliğindeki büyüme gibi sorunlar, toplumun farklı kesimlerinde huzursuzluk yaratırken, devletin bu sorunlara çözüm üretme gerekliliği daha belirgin hale gelmiştir (Yolcuoğlu, 2012, s.156).

Bu gelişmeler doğrultusunda, devletin sosyal refahı sağlama sorumluluğu giderek ön plana çıkmış ve sosyal politika alanı da bu ihtiyaca yanıt olarak şekillenmeye başlamıştır. Özellikle yoksulluk, sağlık, eğitim, iş güvenliği gibi temel konuların devlet müdahalesini gerektirmesi, sosyal politikanın kapsamını belirleyen ana etkenler olmuştur. Dolayısıyla, sosyal politika kavramı, sanayileşmenin getirdiği toplumsal ihtiyaçlar ve devletin bu ihtiyaçlara yanıt arayışı ile biçimlenen bir alan olarak 19. yüzyıldan günümüze kadar evrim geçirmiştir (Özdemir, 2007, s.13).

Bu çerçevede, sosyal politika yalnızca ekonomik düzenin bir yan ürünü değil, aynı zamanda toplumsal barışı ve istikrarı sağlamayı amaçlayan temel bir devlet işlevi olarak da konumlanmıştır (Yıldırım ve Şahin, 2019, s.2528). Sosyal politika anlayışındaki bu dönüşüm, devletin bireylerin yalnızca ekonomik refahını değil, aynı zamanda sosyal adaleti ve toplumsal uyumu sağlama sorumluluğunu üstlenmeye başladığı bir dönemin ifadesidir. Bu süreç, modern sosyal politika sistemlerinin temellerini oluşturmuş ve bu sistemlerin kapsamını giderek genişleterek günümüzdeki uygulamalara yön vermiştir. Özellikle sanayileşme ve kentleşmenin beraberinde getirdiği sosyal sorunlar, devletlerin çözüm üretme sorumluluğunu daha kurumsal ve sistematik bir temele oturtmasını zorunlu kılmıştır.

Sosyal politika, modern devletlerin politikalarının ayrılmaz bir parçası olup, toplumda sosyal sınıflar arasındaki uzlaşmayı sağlamanın yanı sıra, devletin eşitlik ve adalet sorumluluklarını yerine getirme gerekliliğinden doğmuştur. Demokratik bir sistem içinde sosyal politika, ekonomik politikalar ve siyasi kararlarla doğrudan ilişkilidir; aynı zamanda, toplumsal ve siyasal gelişmelerden etkilenmekte ve onları etkilemektedir (Sunal, 2011, s.302). Sosyal eşitliğin sağlanması, sosyoekonomik hakların tanınması ve vatandaşlığın sosyal bir boyut kazanması gibi toplumsal dönüşümler, sosyal politikanın kapsamını genişleten önemli gelişmelerdir.

Sosyal politikaların bu evrimi, özellikle dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına yönelik daha spesifik ve kapsamlı yaklaşımların geliştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşımlar çerçevesinde gelişmiş ülkelerde çocuk refahı, yalnızca ekonomik göstergeler üzerinden değerlendirilen bir alan olmaktan çıkarılmış, “iyi olma hali” kavramı çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır (Bruyere ve Garbarino, 2010, s.137). Bu anlayış, çocuk refahını değerlendirirken yalnızca gelir düzeyi veya temel ihtiyaçların karşılanması gibi ölçütlere odaklanmanın yetersiz kaldığını; bunun yerine fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik halini kapsayan çok boyutlu bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ek olarak, çocukların haklarını hem birey olarak hem de özel bir toplumsal grup olarak ele alan ÇHS ile de paralellik göstermektedir (BM, 1989).

ÇHS, çocukların yalnızca temel insan haklarına sahip olmadığını, aynı zamanda gelişimsel, eğitsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak özel haklara da sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlayış, çocuk refahı politikalarının temel ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlı kalmaması gerektiğini, bunun ötesinde, çocukların potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirmelerine olanak tanıyacak bir yapıyı savunmaktadır. ÇHS, yalnızca hak temelli bir perspektif sunmakla kalmayıp, çocuk refahına yönelik politikaların kapsamını genişleten bir yol haritası olarak da işlev görmektedir.

Ancak çocuk refahını şekillendiren unsurlar yalnızca bireysel haklar ve hukuki düzenlemelerle sınırlı değildir; bu refahın sağlanmasında ekonomik ve sosyal çevre büyük bir rol oynamaktadır. Çocuklar, genellikle ailelerine bağımlı bireylerdir ve aile içindeki maddi kaynaklardan aldıkları pay, refah düzeylerini doğrudan etkileyen temel unsurlardan biridir. Bununla birlikte, ekonomik koşullar tek başına yeterli olmamaktadır; çocuk refahı, kapsamlı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Eğitim, sağlık hizmetleri ve genel yaşam standartlarının iyileştirilmesi, çocuğun “iyi olma hali” açısından önemlidir (Tvedt, 2015, s.111).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (1946), sağlığı, biyopsikososyal açıdan tam bir iyilik hali olarak tanımlamış ve böylece sağlığı yalnızca hastalığın yokluğu üzerinden ele almanın ötesine geçmiştir. Bu kavramsallaştırma, 'iyi olma hali' anlayışını daha geniş bir bağlama taşımış ve özellikle bireylerin yaşam kalitesini belirleyen kapsayıcı bir perspektife dönüşmesini sağlamıştır (Rees, vd., 2010). İyilik hali, bireylerin kişisel ve sosyal hedeflerini gerçekleştirebildikleri, toplum içinde bir anlam ve amaç duygusu geliştirebildikleri dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu anlayış, iyilik halinin statik bir durum değil, bireylerin yaşamlarının farklı dönemlerinde çevreleriyle olan etkileşimlerinden kaynaklanan değişken bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır.

Maddi olanakların sağlanmasının ötesine geçerek, çocukların güvenli ve destekleyici bir ortamda büyümesi, kendilerini geliştirebilmeleri ve sosyal hayata katılım göstermeleri de refahlarının gerçek anlamda sağlanması için vazgeçilmezdir. Çocuğun "iyi olma hali" (child well-being), çocuğun yaşam kalitesini ve memnuniyetini merkeze alarak, belirli temel göstergeler aracılığıyla bireysel yetkinliklerini geliştirmeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. "İyi olma hali" yaklaşımı, sağlık, ekonomik durum, eğitim, konut ve çevresel koşullar, sosyal ilişkiler gibi çeşitli boyutlarda çocuğun refahını artırmayı hedefleyen ve gelişimine bütüncül bir çerçevede yaklaşan bir paradigmayı temsil etmektedir (Uyan-Semerci ve Erdoğan, 2014, s. 6).

Dolayısıyla çocuk refahı, yalnızca ekonomik düzeyle sınırlandırılmayacak kadar çok boyutlu bir kavramdır. Kalkınma Bakanlığı (KB) ve BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) (2013, s.5)' un hazırladığı 'Çocuk Refahı Belgesi' nde de vurgulandığı üzere, çocukların yalnızca bugünkü yaşam standartlarını değil, aynı zamanda uzun vadede bireysel ve toplumsal gelişimlerini destekleyecek bir çerçeve oluşturacaktır.

Bu çok boyutlu yaklaşım genel anlamda sosyal refah politikalarının da temelini oluşturmaktadır. Sosyal refah yalnızca ekonomik çıkarları korumayı değil, aynı zamanda toplumsal uyum ve dayanışmayı sağlamayı hedeflemektedir. Devletin aktif müdahalesini gerektiren bu alan, toplumsal refahı artırmak ve sosyal adaleti güçlendirmek amacıyla tasarlanan politikaları içermektedir (Ekin, 2000, s.55). Örneğin, sosyal güvenlik sistemleri, sağlık hizmetleri, eğitim olanakları gibi sosyal politika uygulamaları, toplumu oluşturan bireylerin yaşam kalitesini yükseltmekte ve toplumsal barışı sağlamaktadır. Koray'ın (2012, s.30) belirttiği üzere, sosyal politika bu açıdan hem ekonomik dengesizliklerin giderilmesi hem de toplumsal adaletin sağlanması için vazgeçilmez bir araçtır. Bu çerçevede çocuk refahı, sosyal politikalarla doğrudan ilişkili bir kavramdır. Çocukların savunmasız yapıları, serbest piyasa (laissez-faire)

politikalarının uygulandığı ülkelerde bile "dokunmama" anlayışının sınırlarını aşmaktadır. Onların korunması, bir tercih değil, bir gerekliliktir (Kahn, 2010, s.4).

Eğitim, sağlık, güvenli çevre ve aile sevgisi gibi temel ihtiyaçları karşılanmayan çocuklar, gelişim potansiyellerini gerçekleştirememekte ve çeşitli risk faktörlerine karşı savunmasız hale gelebilmektedir. Bu nedenle, çocuk haklarının korunması ve iyi olma halinin sağlanması amacıyla uluslararası düzeyde yasal düzenlemeler ve sosyal refah politikaları uygulanmaktadır (Raman vd., 2021). Bununla birlikte çocuk refahı konusunda küresel görünüm hâlâ endişe verici düzeydedir. Çocuk refahının ve iyi olma halinin sağlanması, günümüzde çözülmesi gereken en önemli küresel sorunlardan biri olmaya devam etmektedir (Deb, 2022, s.1).

Çocuk refahı hem ölçülebilen hem de ölçülemeyen unsurlardan oluşan çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçülebilen unsurlar arasında gelir düzeyi, sağlık durumu ve eğitim başarısı gibi somut ve nesnel göstergeler yer alırken; ölçülemeyen unsurlar ise çocuğun arkadaşlık ilişkileri, sosyal yaşamı ve duygusal deneyimleri gibi bireysel ve öznel boyutları içermektedir (KB ve UNICEF, 2013). Dolayısıyla, çocuğun iyilik halini değerlendirmek için sadece nesnel verilere dayanmak yeterli değildir. Çocuğun kendi deneyim ve bakış açısı, bu değerlendirmeyi tamamlayan bir bileşendir.

2.1.2. Çocuk Refahı Göstergeleri

Çocuklar çoğunlukla tek bir risk veya krizle değil, bu krizlerin ve risklerin birikimiyle karşı karşıya kalmakta; bu birikim, çocukların iyi olma halini daha karmaşık bir hale getirmektedir (Evans, 2004; Bronfenbrenner vd.,1996). Bu karmaşık durum, çocuk refahı istatistiklerinde hangi kriterlerin dikkate alınması gerektiğini belirlemeyi zorlaştırmaktadır; ancak, çocuk refahının çok boyutlu yapısını gözler önüne sermesi açısından bu analizler büyük önem taşımaktadır. Çocukların refahı, yalnızca onların şu anki durumlarıyla sınırlı kalmamaktadır. Çocukların yaşadığı "şimdi," onların gelişimini ve geleceğini etkilemektedir; tıpkı eğitim sistemi ya da aile geçmişinin bir öğrencinin gelecekteki başarısını etkilemesi gibi. Çocukların yaşam kalitesinin anlaşılması ve kavramsallaştırılması, hem "şimdi ve burada" yaşadıkları hem de geleceklerini kapsamalıdır (Frones, 2009, s.21).

Çocuğun iyi olma haline ilişkin nesnel ve öznel göstergelerin tanımlanmasına yönelik kapsamlı çalışmaların gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu göstergeler, çocuğun yaşam kalitesinin değerlendirilmesine ve toplum içindeki konumunun daha anlaşılır bir şekilde ortaya konulmasına olanak sağlayacaktır. Böylelikle çocukların refah düzeyi ve toplumsal katkıları, ölçülebilir ve analiz edilebilir bir çerçevede ele alınabilecektir (Tatlıcıoğlu, 2019, s.34).

Çocukların iyilik halini ölçmek için tek bir yöntem bulunmamakla birlikte, bu alandaki değişimler, çocukluk algısındaki önemli dönüşümleri yansıtmaktadır. Son yıllarda, çocukluğun bağımsız bir yaşam evresi olarak kabul edilmesi ve göstergelerin geliştirilmesinde ÇHS' nin temel alınması, bu dönüşümün temel unsurlarıdır (Ben-Arieh, 2008, s.5). Bu süreç, gelişimsel yaklaşımdan hak temelli yaklaşıma geçiş olarak da değerlendirilebilir (Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü [OECD], 2009). Ben-Arieh (2000), çocuk refahı göstergelerinde üç temel değişim olduğunu vurgulamaktadır. İlk olarak, geleneksel göstergelerin yaşam kalitesine odaklanan ölçütlere evrilmesi dikkat çekmektedir. İkinci olarak, pozitif göstergelerin negatiflere kıyasla daha fazla kullanılması gerektiği düşüncesi yaygınlaşmaktadır. Son olarak, çocuk refahı ve yoksulluğun çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması önem kazanmaktadır. Ben-Arieh, gelecekte çocukların kendi refahlarını tanımlamada aktif rol oynayacağını ve çocuk odaklı göstergelerin politika yapım süreçlerinde daha etkili hale geleceğini öngörmektedir (Ben-Arieh, 2007, s. 9-10)

Bu değişim, göstergelerin temel hayatta kalma ihtiyaçlarından, çocuk gelişimine odaklanan unsurlara yönelmesi, olumsuz sonuçlar yerine olumlu sonuçların vurgulanması ve iyilik hali ile geleceğe hazırlık arasındaki ayrımın belirginleşmesi gibi unsurlarla karakterize edilmektedir (OECD, 2009). Ayrıca çocuk iyilik hali kavramı çok boyutlu hale gelmiş ve göstergeler yaşamın farklı yönlerini kapsamaya başlamıştır. Çocukların ekonomik kaynakları, sivil yaşama katılımı ve güvenliği gibi alanlara odaklanılmış, çocukların öznel deneyim ve algıları da değerlendirmeye dahil edilmiştir. Bu yaklaşımla çocuklar, pasif gözlem nesneleri yerine aktif özneler dönüşmekte, kendi çıkarlarının ailesinden bağımsız olabileceği kabul edilmektedir (Ben-Arieh vd., 2013).

İyi olma hali göstergelerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar; AB, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri (CEE), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve OECD ülkelerinde karşılaştırılabilir nitelikteki ulusal verilere dayanarak şekillendirilmiştir (OECD, 2009; Avrupa Komisyonu, 2008; Bradshaw, Hoelscher ve Richardson, 2006). Türkiye bağlamında ise bu alandaki ilk ulusal indeks çalışması, 2012 yılında Uyan-Semerci ve çalışma arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiş olan "Çocuğun İyi Olma Hali Endeksi" ile ortaya konulmuştur. 2012 yılında Uyan-Semerci ve arkadaşları tarafından yapılan çalışma 2013 yılında KB ve UNICEF tarafından "Çocuk Refahı Belgesi" olarak çocuk yoksulluğuyla beraber ele alınarak düzenlenmiştir. Bu araştırmada; AB Çocuk Refahı Göstergeleri, Avrupa Komisyonu Çocuk Refahı Göstergeleri, OECD Çocuk Refahı Göstergeleri, UNICEF Çocuk Refahı Göstergeleri ve Çocuk Refahı Belgesi Çocuk Refahı Göstergeleri ele alınacaktır (Tatlıcıoğlu, 2019, s.36).

Çocuğun iyi olma hali göstergeleri konusunda literatürde standart bir yaklaşım yoktur. Çocukların iyi olma halinin tanımlanması ve ölçülmesi üzerine farklı görüşler bulunmaktadır. Bradshaw, Hoelscher ve Richardson (Avrupa Birliği) (2006, s.17-19) tarafından çalışmada çocuk refahına yönelik göstergeler sekiz alanda ve 23 boyutta ele alınmaktadır.

Tablo 1: AB Çocuk Refahı Göstergeleri

ALAN	BOYUT	GÖSTERGE
MADDİ DURUM	Gelir Yoksulluğu	Görelî Çocuk Yoksulluğu Oranı Mutlak Çocuk Yoksulluğu Oranı Çocuklar için Yoksulluk Açığı Çocuklar için Kalıcı Yoksulluk Göstergesi Öznel Yoksulluk Ölçütü
	Çocuk Yoksunluğu	Düşük Aile Refahı Altıdan Az Eğitimsel Kaynağa Sahip Olduğunu Bildiren Çocukların Yüzdesi Evde On Kitaptan Az Bulunduğunu Bildiren Çocukların Yüzdesi
	Ebeveyn İşsizlik Durumu	İşsiz hanelerde yaşayan 0-17 yaş arası çocukların oranı
SAĞLIK	Doğum Sağlığı	Bebek Ölüm Oranı Düşük Doğum Ağırlığı
	Aşılama	Kızamık Aşısı Difteri, Boğmaca, Tetanoz Aşısı Çocuk Felci Aşısı
	Sağlıklı Davranışlar	Günde Birden Fazla Dış Fırçalama Her Gün Meyve Tüketme Her Gün Kahvaltı Yapma Haftada Bir Gün Fiziksel Aktivite Yapma Obezite
EĞİTİM	Eğitime Erişim	Okuryazarlık Oranı Matematik Başarısı Fen Bilimleri Başarısı
	Eğitime Katılım	0-2 Yaş Çocukların Eğitime Katılımı (Kreş, Gündüz Bakımevi vs.) 15-19 Yaş Arası Gençlerin Eğitimde Olma Oranı
	Eğitimden İşgücü Piyasasına Geçiş	15-19 Yaş Arası Gençlerin Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olma Oranı 15 Yaşındaki Öğrencilerin Düşük Vasıflı İşlere Yönelme Eğilimleri
BARINMA VE YAŞAM KOŞULLARI	Kalabalık Hane	Hanelerde Kişi Başına Düşen Oda Sayısı
	Sosyal ve Fiziksel Çevre Koşulları	Mahallenin Güvenliği Fiziksel Çevre Sorunları (Hava kirliliği, trafik yoğunluğu vs.)
	Konut Sorunları	Nem ve Rutubet, ısınma, su sızıntısı vs.
ÇOCUK İLİŞKİLERİ	Aile Yapısı	Tek Ebeveynli Aileler Üvey Aileler
	Ebeveynlerle İlişkiler	Haftada Birkaç Kez Masada Aileyle Beraber Yemek Ebeveynlerle Haftada Birkaç Kez Sohbet Etmek
	Akranlarla İlişkiler	Akranlarını Nazik ve Yardımsever Bulan Gençlerin Oranı
ÖZNEL İYİ OLMA HALİ	Kendini Tanımladığı Sağlık Durumu	Sağlıklarını Orta veya Kötü Olarak Değerlendiren 11-15 Yaş Arası Çocukların Oranı
	Yaşam Memnuniyeti	Yaşam Memnuniyeti Oranı Dışlanmış Hissetme Yalnız Hissetme
	Okulda Refah	Okuldan ve Eğitim Yaşamından Memnuniyet
RİSK VE GÜVENLİK	Çocuk Ölüm Oranı	Kaza, cinayet, intihar veya belirsiz nedenlerle gerçekleşen çocuk ölümleri
	Riskli Davranışları	Sigara Kullanımı Alkol Bağımlılığı

		Esrar Kullanımı Uçucu Madde Kullanımı Genç Gebelik Oranı 15 Yaş Altı Cinsel Deneyimi Cinsel İlişkide Kondom Kullanımı
	Şiddet	Son bir yılda fiziksel bir kavgaya karışma oranı Son bir yılda zorbalığa uğrama oranı
KATILIM	Sivil Topluma Katılım	İki veya daha fazla sivil faaliyete katılım oranı
	Politik Katılım	Politik süreçlere katılım oranı (Oy verme gibi)

Kaynak: Bradshaw, J., Hoelscher, P., & Richardson, D. (2006).

Tablo 1’ de; maddi durum, çocukların refahında önemli bir göstergedir ve bu kapsamda gelir yoksulluğunda; mutlak ve görel yoksulluk gibi boyutlar değerlendirilmektedir. Sağlık alanında; doğum sağlığı, aşılama ve sağlıklı davranışlar, çocukların fiziksel iyi olma halinin göstergeleridir. Eğitim, bir diğer önemli alandır ve eğitime erişim, eğitime katılım ve eğitimden işgücü piyasasına geçiş gibi boyutları kapsamaktadır. Barınma ve yaşam koşulları açısından çocukların kalabalık hanelerde yaşama durumu, sosyal ve fiziksel çevre koşulları ve konut sorunları önemli kriterlerdir. Çocukların ilişkileri de refah göstergelerinden biridir. Bu kapsamda aile yapısı, ebeveynlerle ilişkiler ve akranlarla ilişkiler değerlendirilmektedir. Öznel iyi olma hali ise çocukların kendini tanımladığı sağlık durumu, yaşam memnuniyeti ve okulda refah gibi boyutlarla ele alınmaktadır. Risk ve güvenlik alanında, çocuk ölüm oranı, riskli davranışlar ve şiddet gibi konular önemli göstergeler arasında yer alır. Son olarak, katılım göstergeleri kapsamında çocukların sivil topluma ve politik süreçlere katılım düzeyleri değerlendirilmektedir (Bradshaw, Hoelscher ve Richardson, 2006, s.17-19).

Çocuk refahına yönelik göstergelerin belirlenmesi için yapılan çalışmalardan biri de Avrupa Komisyonu'nun girişimidir. Avrupa Komisyonu, çocuk refahını değerlendirmek amacıyla göstergeleri maddi boyut ve maddi olmayan boyut olarak iki temel kategoride ele almıştır. Bu göstergeler, çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını daha iyi anlamak ve değerlendirmek için yaş gruplarına (0-5 yaş, 6-11 yaş, 12-17 yaş) göre sınıflandırılmıştır (TÁRKI Social Research Institute & Applica, 2010, s.21)

Tablo 2: Avrupa Komisyonu Çocuk Refahı Göstergeleri

Boyutlar	0-5 Yaş	6-11 Yaş	12-17 Yaş
Gelir	Yoksulluk Oranı	Yoksulluk Oranı Görel Yoksulluk Mutlak Yoksulluk Yoksulluk Açığı	Yoksulluk Oranı
Maddi Yoksunluk	Maddi Yoksunluk Göstergeleri		
Barınma	Barınma Maliyeti Aşırı Kalabalık		
İşgücüne Katılım	Ebeveyn İşsizliği Çocuk Bakımı		
Eğitim	Okul Öncesi	Eğitime	Okuma Becerisi

Sağlık	Katılım		Erken Okul Terki	
	Bebek Ölümü	Obezite	Algılanan	Fiziksel
	Perinatal Ölüm	Günlük Meyve	Sağlık	
	Aşılama	Tüketimi	Fiziksel Aktivite	
	Düşük Doğum Ağırlığı	Her Gün Kahvaltı		
Riske Maruz Kalma ve Riskli Davranışlar	Anne Sütü	Yapma		
	-	-	Adölesan Doğum	
			Sigara	
			Alkol	
			Uyuşturucu	
Sosyal Katılım, İlişkiler ve Aile Ortamı		Tek Ebeveynli Aile		
Yerel Çevre		Suç Çevre Kirliliği		

Kaynak: TÁRKI Social Research Institute & Applica (2008).

Tablo 2’ de; gelir göstergeleri, hanelerin yoksulluk oranını, görel yoksulluk riskini ve sürekli yoksulluk riskini kapsarken; maddi yoksunluk, çocukların temel ihtiyaçlara erişimini ölçmektedir. Barınma koşulları ise konut maliyetleri ve aşırı kalabalık yaşam durumları üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca hane halkının iş gücü piyasasına katılımı; işsiz veya düşük iş yoğunluğuna sahip bireylerin bulunduğu hanelerde yaşama ve çocuk bakım hizmetlerine erişimle ele alınmıştır. Eğitim boyutunda; çocukların okul öncesi eğitime katılımı, okuma becerileri ve erken okul terk oranlarına yer verilmiştir. Sağlık göstergeleri ise bebek ölüm oranı, aşılama, düşük doğum ağırlığı, fazla kilo oranı, meyve tüketimi, kahvaltı alışkanlıkları ve gençlerin genel sağlık algısını kapsamaktadır. Risklere maruz kalma ve riskli davranışlar kategorisinde, özellikle adölesan gebelik, sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı gibi durumlar ele alınmıştır. Sosyal katılım ve aile ortamı boyutunda, tek ebeveynli hanelerde yaşayan çocukların oranı incelenmiştir. Yerel çevre boyutunda ise çocuğun yaşadığı bölgede suçun ve çevresel kirliliğin bir sorun olarak algılanması değerlendirilmiştir (TÁRKI Social Research Institute ve Applica, 2010).

OECD’ nin 2009 yılında yayımladığı *Doing Better for Children* raporunda, çocuk refahına ilişkin altı temel boyut tanımlanmıştır. Bu boyutlar şunlardır: maddi refah, barınma ve çevre, eğitim, sağlık, riskli davranışlar ve okul hayatının kalitesi. Raporda belirlenen bu boyutlar, UNICEF’in 2007 yılında yayımladığı çocuk refahı değerlendirmeleri ve Bradshaw, Hoelscher ve Richardson, (2006) yürüttüğü araştırmalardan esinlenmiştir.

Tablo 3: OECD Çocuk Refahı Göstergeleri

Alan	Boyut
Maddi İyi Olma Hali	Çocuk Bazlı Ortalama Gelir
	Hane Bazlı Ortalama Gelir
	Eğitimden Yoksunluk
Barınma ve Çevre	Aşırı Kalabalık
	Yoksul Çevre Koşulları
Eğitimde İyi Olma Hali	Ortalama Okuma Becerisi

	Okuryazarlık Ne İstihdam Ne Eğitimde Olma Durumu
Sağlık ve Güvenlik	Bebek Ölümleri Düşük Doğum Ağırlığı Emzirme Oranı Aşılama (Boğmaca ve Kızamık) Fiziksel Aktivite Ölüm Oranları İntihar Oranları
Riskli Davranışlar	Sigara Alkol Adölesan Doğum
Okul Yaşam Kalitesi	Akran Zorbalığı Okulu Sevme

Kaynak: OECD, (2009)

Tablo 3' te; maddi iyi olma hali, çocuk bazlı ve hane bazlı ortalama gelir ile eğitimden yoksunluk durumunu kapsamaktadır. Barınma ve çevre koşulları ise aşırı kalabalık yaşam alanları ve yoksul çevre koşulları gibi göstergelerle ilişkilendirilmektedir. Eğitimde iyi olma hali, ortalama okuma becerisi, okuryazarlık ve ne eğitimde ne istihdamda olma durumu gibi kriterlerle ölçülmektedir. Sağlık ve güvenlik açısından bebek ölümleri, düşük doğum ağırlığı, emzirme oranı, aşılama (boğmaca ve kızamık), fiziksel aktivite, ölüm oranları ve intihar oranları önemli göstergelerdir. Ayrıca, riskli davranışlar kapsamında sigara ve alkol kullanımı ile adölesan doğum oranı değerlendirilirken, okul yaşam kalitesi, akran zorbalığı ve okulu sevme düzeyi ile ele alınmaktadır (OECD, 2009, s.30)

Başka bir rapor da UNICEF öncülüğünde Martorano vd., tarafından (2014) tarafından hazırlanmıştır. Raporda, gelişmiş ülkelerde çocuk iyilik halini ölçmek amacıyla 30 gösterge belirlenmiş ve bu göstergeler 13 bileşen altında 5 boyutta gruplandırılmıştır. Bu boyutlar; maddi refah, sağlık, eğitim, davranışlar ve riskler ile konut ve çevre şartlarıdır. Rapor, çocuk refahını kapsamlı bir şekilde değerlendirmek için hazırlanmıştır.

Tablo 4: UNICEF Çocuk Refahı Göstergeleri

Göstergeler	Boyutlar
Maddi Refah	Parasal Yoksulluk Materyal Yoksunluğu
Sağlık	Doğumda Sağlık Koruyucu ve Önleyici Sağlık Hizmetleri Çocuk Ölümleri
Eğitim	Eğitimde Başarı Katılım
Davranış ve Riskler	Şiddet Sağlıklı Davranışlar Riskli Davranışlar
Barınma ve Çevre	Aşırı Kalabalık Çevre Ev Problemleri

Kaynak: Martorano vd. (2014, s.9).

Tablo 4' e göre; çalışmada çocuk refahı beş boyutta ele alınmıştır: maddi refah, sağlık, eğitim, davranışlar ve riskler ile konut ve çevre. Maddi refah boyutu, parasal ve materyal yoksunluk göstergeleriyle ölçülmüş; sağlık boyutu ise doğumda sağlık, önleyici sağlık hizmetleri ve çocuk ölümü oranlarına odaklanmıştır. Eğitimde başarı ve katılım, davranışlarda şiddet ve sağlık riskleri, konut ve çevrede ise oda sayısı, cinayet oranı ve hava kirliliği gibi göstergeler değerlendirilmiştir.

Türkiye’de çocuk refahına ilişkin göstergelerin belirlenmesinde önemli bir referans niteliği taşıyan çalışmalardan biri, KB ve UNICEF iş birliğiyle hazırlanan “Çocuk Refahı Belgesi”dir. Bu belge uluslararası literatürde yer alan çocuk refahı göstergelerinin Türkiye’ye özgü koşullar ve ihtiyaçlar doğrultusunda uyarlanmasını sağlamıştır. Çalışma, çocukların yaşam kalitesini ve refah düzeylerini ölçmek için yerel bağlama uygun göstergeler belirleyerek, ulusal düzeyde politika geliştirilmesine rehberlik etmeyi amaçlamaktadır (KB ve UNICEF, 2013).

Tablo 5: Çocuk Refahı Belgesi Çocuk Refahı Göstergeleri

Alan	Boyut	Gösterge
Maddi Durum	Maddi Yoksunluk	Sahip Olunan İmkanlar (masa, dolap, internet vs.) Harçlık
	Maddi Durum Algısı	Gelir İhtiyaç Oranı Algısı (Ebeveyn) Temel İhtiyaçları Karşılayamama (Ebeveyn) Maddi Zorluk Algısı (Çocuk)
	Güvence	Düzenli İş Sosyal Güvence Sağlık Güvencesi
Sağlık	Sağlık Durumu	Kronik hastalık / ağır hastalık geçirmek
	Sağlık Alışkanlıkları	Yeterli Beslenme (kahvaltı, meyve, et vs.) Temizlik Alışkanlıkları (dış fırçalama, yıkanma gibi)
	Çocuk Ölümleri	-
	Erken Dönem Sağlık Riskleri	Gebelik sağlık takibi Hastane dışı doğum Bebek sağlık muayenesi Tamamlanan aşılama Emzirme
Eğitim	Eğitime Katılım	Kayıt Okul Terk
	Eğitimin Niteliği	Okulun Isınması, tuvalet, spor alanı vs.
	Eğitim Başarısı	Sınıf Tekrar yüzdesi Akademik Başarı Algısı
	Eğitime Aile Desteği	Veli Toplantısına Katılım Çocuğun Okula Devam etme isteği Çocukların ev içi yüklenen işler
Katılım	Toplumsal Katılım Ailede Karar Verme Katılım Okulda Katılım	Belediye Semt Konağı Toplum Merkezi Dernek Siyasal Parti
Ev ve Çevre Koşulları	Evin Olumsuz Koşulları	Kendi yatağının olmaması Kalabalık ev
	Mahalle Güvenlik Algısı	-

Risk ve Güvenlik	Okul güvenlik Algısı	-
	Mahalle Kaynakları	Eğitim, spor, sağlık
	Çocuk Ölümleri	-
	Evde /İşte Kaza	-
	Çocuk İşçiliği	Çalışan Çocuk Oranı Ev İçi Bakım Yükü
	Çalışmanın Olumsuz Etkileri	Arkadaşlardan uzaklaşma Okula düzensiz gitme Okula gitme isteğinin azalması Daha büyük arkadaşlar edinme Patron ve diğerlerinden kötü muamele görme Gelecek kariyerin kısıtlanması
İlişkiler	Kötü Muamele	Dalga Geçilme Zorbalık Görme Öğretmenin Kötü Davranması Madde Kullanımı Erken Evlilikler Ayrımcılık Şiddet Görme Çocuk İnitharları
	Aile İçi İlişkiler	Çocuğun Ebeveynler tarafından denetlenmesi Aile ile temas Aile ile yakınlık Ailesi ile birlikte iken kendini rahat hissetmesi Aile yapısı
	Akranlarla ilişkiler	Sır paylaşma Okulda/mahallede arkadaşlarının olması Her gün sohbet etme Arkadaşlarıyla beraberken kendini mutlu hissetmesi
	Okulda ilişkiler	Okulda olumlu ilişkiler Okulda olumsuz ilişkiler Okulda kendini nasıl hissettiği
	Kişisel iyi olma hali	Kendiyle ilgili hisler Gelecekle ilgili hisler Yoksunluk algısı

Kaynak: KB ve UNICEF (2015).

Tablo 5' e göre; Çocuk Refahı Belgesi, Türkiye'de çocuk refahını ve çocuk yoksulluğunu değerlendirmek ve geliştirmek amacıyla sekiz temel alan belirlemiştir. Bu alanlar, çocukların yaşam kalitesini bütüncül bir şekilde ele almayı hedeflemektedir. Maddi durum, çocukların ve ailelerinin ekonomik koşullarını ve kaynaklara erişim düzeylerini ifade ederken; eğitim, çocukların okula erişimi, devam durumu ve başarı düzeyleri gibi unsurları kapsamaktadır. Sağlık boyutu, çocukların fiziksel ve ruhsal sağlık durumlarını, sağlık hizmetlerine erişimlerini ve sağlıklı yaşam koşullarını değerlendirmektedir. Katılım, çocukların sosyal etkinliklere, karar alma süreçlerine ve toplumsal yaşama dahil olma düzeylerini içermektedir. Ev ve çevre koşulları, çocukların yaşadığı fiziksel ortamın güvenliği, kalitesi ve çevresel faktörleri ele almaktadır. Risk ve güvenlik alanı, çocukların karşı karşıya kaldığı tehlikeler ve güvende hissetme düzeyleri ile ilgilenmektedir. İlişkiler, çocukların aile içi ve sosyal bağlarını değerlendirirken, öznel iyi olma hali, çocukların kendi yaşamlarından duyduğu memnuniyet ve mutluluğu içermektedir (KB ve UNICEF, 2013, s.149).

Çocuk refahı göstergeleri üzerine yapılan araştırmalar, bir yandan çocukların yaşamındaki somut boyutları değerlendirirken, diğer yandan çocukların algılarını ve deneyimlerini ele almaktadır. Ben-Arieh ve Frones (2007, s. 1), bu bağlamda çocuk refahını, geniş anlamda yaşam kalitesini kapsayan bir kavram olarak tanımlamışlardır. Bu tanım çocuğun ekonomik koşullarını, akran ilişkilerini, siyasi haklarını ve gelişim fırsatlarını içermektedir. Bu nedenle çocuk refahını bütüncül bir şekilde anlamaya yönelik her girişim, farklı boyutlara dair göstergeleri dikkate almalıdır (OECD, 2009, s.24).

Çocuk refahı göstergeleriyle ilgili geline nokta birçok değişim ve dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Mevcut çocuk refahı göstergelerinin temel özellikleri kısaca şu şekildedir (Ben-Arieh, 2008, s.12-13):

- Çocuk refahı göstergeleri ÇHS' yi temel almaktadır.
- Çocukların yalnızca hayatta kalmasına yönelik göstergelerden iyilik haline yönelik göstergelere doğru bir genişleme yaşanmıştır. Ancak hayatta kalma göstergeleri ihmal edilmemektedir. Gelişmekte olan ülkeler daha çok hayatta kalma göstergelerine odaklanırken, gelişmiş ülkeler çocukların yaşamlarının diğer yönlerine odaklanmaktadır.
- Göstergeler, çocukların yaşamlarının hem olumsuz hem de olumlu yönlerine odaklanmaktadır.
- Çocuk refahı kavramından “çocuğun iyi olma haline” doğru kavramsal bir dönüşüm yaşanmıştır.
- Yeni iyilik halleri ortaya çıkmıştır. Örneğin; oy verme, sivil katılım gibi.
- Göstergeler, çocuk merkezli bir yapıya dönüşmektedir.
- Son dönemlerde hem nitel hem de nicel göstergelerden oluşan karma yapıya sahip araştırmalar daha çok kabul görmektedir.
- Çocuk refahı alanındaki çalışmalar sadece uluslararası boyuttan değil, ulusal ve yerel bağlamlarda da ele alınmaya başlamıştır.
- Göstergelerin seçiminde ve geliştirilmesinde sosyal politikalar ön plana çıkmaya başlamış ve politikacılar bu alana daha fazla dahil olmaya başlamışlardır.

Son yarım yüzyılda, çocukların yalnızca hayatta kalmasını sağlamanın ötesine geçerek, onların tüm yaşam alanlarını içeren bir refah yaklaşımı gelişimini sürdürmektedir. Çocuğun iyi olma haline dair gösterge çalışmaları, çocukların yaşam standartlarını ölçme, kamu politikalarını yönlendirme ve bu politikaların hedeflerine ulaşip ulaşmadığını değerlendirme açısından önemli bir rol oynamaktadır. 1940'lı yıllarda başlatılan "Çocukların Durumu" raporlarından günümüze kadar bu alanda kayda değer ilerlemeler sağlanmış olsa da, mevcut göstergelerin kesin bir sonuca işaret etmediği ve bu konuda sürekli bir gelişim gerektiği vurgulanmalıdır. Ayrıca, ÇHS çocuk refahında bir dönüm noktası olarak görülse de dünya genelinde hâlâ çok sayıda çocuğun ÇHS' nin tanımladığı haklardan yoksun, zorlu koşullarda yaşamaya devam ettiği unutulmamalıdır (Tatlıcıoğlu, 2022, s.163).

2.1.3. Çocuk Refahı Çerçevesinde Çocuk Hakları

Çocuk hakları, dünya genelindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu hakları tanımlayan ve bu hakların korunmasına yönelik atılmış adımlardır. Her çocuk, doğduğu andan itibaren eğitim, sağlık, yaşama, barınma, cinsel ya da psikolojik sömürüye karşı korunma gibi haklara sahiptir. Çocuk hakları, çocukların zarar görmesini ve istismara uğramasını engellemeyi, onlara duygusal açıdan sağlıklı bir gelişim imkânı sunmayı, temel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan haklar olarak tanımlanabilir (Erbay, 2021).

Çocuk hakları hem çocukların hem de toplumun insan onuru, saygınlığı ve özgürlüklerine uygun olması gereken haklardır. Bu nedenle, çocuk hakları, insan hakları öğretisinde olduğu gibi doğal hukuk ve pozitif hukuk perspektiflerinden ele alınabilir. Doğal hukuk yaklaşımına göre, çocuk hakları, çocuğun insan olmasının yanı sıra çocuk olmasından kaynaklanan bakım, koruma ve yetiştirilme ihtiyacından doğan haklardır. Pozitif hukuka göre ise çocuk hakları, kanunlar ve uluslararası sözleşmeler tarafından ayrıntılı bir şekilde düzenlenen, belirli koruma mekanizmaları ve yargı organları tarafından uygulanan haklardır. Şu hâlde çocuk hakları; çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ahlaki bakımlardan özgürce gelişebilmesi için hukuk tarafından korunan yararları temsil etmektedir (Akyüz, 2020, s.5).

Çocuklar, kendi yaşamlarının faileri olmalarına rağmen, genel olarak yetişkinlere bağımlıdırlar. Çocuklar, kendi haklarını savunma ve politik olarak örgütlenme konusunda yetişkinler kadar etkin olamazlar. Bu durum çocukları politik açıdan savunmasız kılmakta, çünkü kendi haklarına dair kararlarını etkileme ve bu hakları güvence altına alma konusunda kısıtlamalara tabidirler. Dolayısıyla, çocuklar sahip oldukları haklara dair belirli bir güvenceye yetişkinler aracılığıyla bağımlı olmaktadır (Schweiger ve Graf, 2015).

Çocuk haklarının tarihçesi çocukların birer nesne durumundan çıkarılıp özneye dönüşümünün bir parçası olarak kabul edilmektedir (Erbay, 2021, s.36). Hukuksal açıdan, "çocuk hakları" terimi oldukça yeni bir kavramdır ve 21. yüzyılda çeşitli sözleşmelerle düzenlenmeye başlanmıştır. Ancak, hümanistik düşüncelerin ve Fransız İhtilali'nin etkisiyle, çocukların kendi haklarına sahip olabileceği fikri batı dünyasında yayılmaya başlamıştır. Özellikle yoksul ve kimsesiz çocukların korunması konusunda büyük çaba sarf eden İsviçreli eğitimci Pestalozzi'den (1746-1827) sonra, batı toplumları bu alanda sorumluluk almaya başlamışlardır (Akyüz, 2020; Dirican, 2018, s.43).

Çocukların kötü yaşam koşullarını ortadan kaldırmak amacıyla BM Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde, çocukların medeni ve toplumsal haklarını uluslararası bir yasa niteliğindeki "ÇHS" hazırlanmıştır. ÇHS 1979 yılında "Çocuk Yılı" olarak kutlanan dönemde Polonyalı Prof. Dr. Lopatka tarafından yapılan çağrıyla hazırlanmıştır (Merey, 2018, s.78).1990 yılında 61 devlet tarafından imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme, günümüze kadar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Somali hariç 191 ülke tarafından imzalanmış, Türkiye de imzalayan ülkeler arasında yer almıştır. ÇHS, çocukların haklarını korumaya yönelik kapsamlı bir çerçeve sunarak uluslararası alanda çocuk haklarını güvence altına almaktadır (Dağ vd., 2015, s.2-3).

Bu sözleşmenin amacı Akyüz (2020) tarafından: "çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının gerçekleştirilmesini sağlamak, çocukların korunması için evrensel ölçü ve ilkeleri belirlemek, onları her türlü ihmal ve istismara karşı korumak" olarak ifade edilmektedir. ÇHS dört genel ilke çerçevesinde ele alınmaktadır (BM, 1989). Bu ilkeler; çocuğun varlığını ve gelişimini sürdürme hakkı, ayrımcılığa ve eşitsizliğe uğramama hakkı, çocuğun üstün yararı ve katılım hakkıdır. Sözleşmenin çocuk haklarının tanımının ve açıklamasının yapıldığı birinci bölümde ilk 41 madde yer almaktadır. İkinci bölümde taraf devletlerin çocuk haklarıyla ilgili sorumluluklarını uygulama amacıyla kurulan Çocuk Hakları Komitesi' nin kuruluş, görev ve yetkileriyle ilgili 5 madde (42-46) bulunmaktadır. Sözleşmenin son bölümünde ise 9 madde (46-54) bulunmakta ve yürürlük ve yürütmeye ilişkin esaslara değinilmektedir (Hareket ve Yel, 2021, s.42).

Sözleşmede özetle; 18 yaşına kadar her insanın çocuk kabul edilmesi (madde 1), ayrımcılık ve ayırım gözetilmemesi gerekliliği (madde 2), tüm faaliyetlerde çocuğun üstün yararının temel düşünce olması gerektiği (madde 3), taraf devletlerin, ebeveynlerin ve çocukların yasal temsilcilerinin çocuk haklarının korunmasında sorumluluk altında olduğu (madde 4-5), çocukların yaşam hakkının olduğu ve korunması gerektiği (madde 6), çocukların vatandaşlık

hakkının bulunduğu (madde 8), çocukların anne ve babasıyla görüşme ve ilişki halinde olma hakkının bulunduğu (madde 9-10) hakları yer almaktadır.

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’ de de çocuk haklarına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 1946 yılında kabul edilen bir yasayla kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Türkiye Milli Komisyonu tarafından çocuk hakları bildirgelerinden yararlanılarak çocuk hakları konusunda bir kanun tasarısının hazırlanması teklifi karşılık bularak “Türk Çocuk Hakları Bildirisi” imzalanmıştır. Bu bildirge Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi ve ÇHS esas alınarak hazırlanmıştır. 1962 yılında 7. Milli Eğitim Şurasında ve 2. Sosyal Hizmetler Konferansında, 1963 yılında ise UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 7. Genel Kurulunda kabul edilmiştir (Merey, 2018, s.79).

Türkiye’ de çocuk haklarına yönelik düzenlemelerin temelinde Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Anayasası’ nın hükümleri bulunmaktadır. Anayasa’ nın 10. maddesinde “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” ve “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” ibaresi yer almaktadır. 41. maddede “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” hükümleri bulunmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti, 1982).

Türkiye’de 2005 yılında yürürlüğe giren 5395 Sayılı "Çocuk Koruma Kanunu", çocuk adalet sistemi, çocuk polisi, çocuk mahkemeleri ve denetimli serbestlik birimlerinin kurulması gibi önlemleri içererek çocukların yüksek yararı ve adalet haklarının korunmasına yönelik kurumsal adımların atılmasını sağlamıştır (Atatanır, 2022, s.215). Kanunun amacı, “korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemek” olarak belirtilmektedir. Çocuk haklarının temel ilkeleri; yaşama, gelişme, korunma, katılım, çocuğun üstün yararı, eşitlik ve ayırım gözetilmemesi gibi ilkelerden oluşmaktadır. Koruyucu ve destekleyici tedbirler olarak da eğitim, sağlık, danışmanlık, bakım ve barınma tedbirleri yer almaktadır.

Günümüzde çocukluk anlayışı, çocuklarla ilgili kurumsallaşmanın oluşmasını, yaygınlaşmasını ve yasal düzenlemelerin gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler arasında BM bünyesinde UNICEF'in kurulması, ÇHS ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)' nun çocukların çalıştırılmasına ilişkin koruyucu yasal düzenlemeler öne çıkmaktadır. 1989 tarihli ÇSH ile çocuk hakları uluslararası hukukta koruma altına alınmış ve çocukların eğitim, sağlık, barınma ve sömürüye karşı korunma gibi temel hakları tanımlanmıştır. Sözleşme, çocukların toplumun ve insanlığın geleceğini korumak için nitelikli ve bilinçli bireyler olarak yetiştirilmesine yönelik bir yatırım olarak görülmektedir (Özkan ve Purutçuoğlu, 2011, s.221-222). Çocuk haklarına yönelik uluslararası çerçeve, çocuğun iyilik halinin artırılması için hem teorik hem de politik açıdan faydalı bir araç olarak önem taşımaktadır. Bu sayede çocuk hakları sadece söylem düzeyinde değil, somut bir gerçeklik olarak hayata geçirilebilecektir (Pemberton, vd., 2013).

Söz konusu haklar genel çerçevede dört başlık altında toplanabilmektedir. Bunlar; çocuğun varlığını ve gelişimini sürdürme ilkesi, ayrımcılığa ve eşitsizliğe uğramama ilkesi, çocuğun üstün yararı ilkesi ve katılım ilkesi olarak sınıflandırılabilir.

2.1.3.1. Yaşama ve Gelişme Hakkı

Yaşam hakkı, tarihsel olarak önemli bir sivil hak olarak kabul edilmekte ve 1776'de Virginia Haklar Bildirgesi ve ABD Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer almaktadır. Ayrıca 1 Ocak 1942'de Pasifik'teki çatışmaların ardından 26 ülke tarafından imzalanan BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yaşamın kutsallığına vurgu yapılmaktadır. Yaşam hakkı, insan haklarına ilişkin birçok uluslararası belge ve sözleşme tarafından korunmaktadır (Hodgson, 1994, s.371).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 3. Maddesi, "Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır" ifadesini içermektedir. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 6(1) Maddesinde, "İnsanın doğası gereği yaşama hakkı vardır" şeklinde bir hüküm bulunmaktadır (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu [TİHEK], 2022).

BM organları, yaşam hakkının "doğal" bir hak olduğunu ve bu hakkın diğer ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanımı için temel bir gereklilik olduğunu belirtmektedir. Bu, yaşam hakkının medeni ve siyasi haklarla birlikte ele alınmasını ve korunmasını teyit etmektedir. Yaşam hakkı, tarihsel olarak ve uluslararası düzeyde çok sayıda belge ve sözleşme tarafından korunan ve vurgulanan temel bir insan hakkıdır (BM, 1948).

Bir insan olarak çocuğun da doğal olarak varlığını ve gelişimini sürdürme hakkı bulunmaktadır. Çocuğun yaşama hakkı ve gelişme hakları, insan hakları çerçevesinde ele alınan temel bir hak olarak kabul edilir. Bu hak, çocuğun doğumundan itibaren yaşamını sürdürebilme ve

geliştirebilme hakkını ifade eder. Bu hakkın temel dayanağı, ÇHS ve diğer uluslararası insan hakları belgeleridir. ÇHS çocukların gelişimi için kapsamlı koruma sağlamaktadır. Sözleşmede beş madde (Madde 18, 23, 27, 29 ve 32) ve sekiz gelişim alanı (fiziksel, zihinsel, ahlaki, sosyal, kültürel, manevi, kişilik ve yetenek) yer almaktadır. ÇHS' nin 6. Maddesi ise, her çocuğun yaşama hakkına sahip olduğunu belirtir ve çocuğun hayatta kalma, gelişme ve sağlıklı bir şekilde büyüme hakkına vurgu yapar (BM, 1989). Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 Anayasası'nın 17. Maddesi ise, "herkes yaşama hakkına sahiptir" hükmünü içermektedir (Türkiye Cumhuriyeti, 1982). Yaşama hakkı, insan hakları içinde diğer bütün hakların temelini oluşturan bir hak olarak kabul edilmektedir (Akyüz, 2020, s.6).

Çocuğun yaşama hakkı; çocukları her türlü ihmal ve istismardan koruyan, onların yüksek yararı için gerekli olan tüm önlemleri kapsayan ve bunu güvence altına bir haktır. Çocukların sağlığı, güvenliği ve gelişimini vurgulayan yaşama hakkı uluslararası belgelerle koruma altına alınarak temel bir hak olarak kabul edilmektedir (BM, 1989).

Çocukların gelişme hakkı çocukların; biyopsikososyal boyutlarda sağlıklı bir şekilde gelişim gösterebilmeleri için gerekli olan hakları kapsamaktadır (BM, 1989). Çocukların yeteneklerini ve potansiyellerini azami seviyede gerçekleştirebilmesi için ihtiyaç duyduğu eğitim, oyun, dinlenme, bilgi alma, din ve vicdan özgürlüğü gibi haklarla donatılmaları gerekliliği bulunmaktadır. Çocuğun fizyolojik sağlığının yanı sıra psikolojik ve sosyal sağlığını da koruma ve geliştirme amacını taşımaktadır (Akyüz, 2020, s.6). Dolayısıyla çocuğun gelişim hakkı, onların sağlıklı bir şekilde büyüebilmeleri, yeteneklerini keşfetmeleri ve potansiyellerini arttırmaları için büyük önem taşıyan bir insan hakkıdır. Yoksulluk, çocukların sağlık, yaşama ve gelişme haklarını olumsuz yönde etkileyen en temel sorunlardan biridir (Avşar Kurnaz, 2009).

Çocukların yaşama ve gelişme haklarının görünürlüğüne bakıldığında, 2021'de 5 milyon çocuk 5 yaşına gelmeden öldüğünü, her gün yaklaşık 6400 bebeğin ilk ayında öldüğü ve bu ölümlerin çoğunun, çocukların kaliteli sağlık hizmeti, aşı, uygun gıda, temiz su ve sanitasyon gibi temel haklarından mahrum bırakılması nedeniyle meydana geldiğini belirtmektedir. Önlenebilir bulaşıcı hastalıklara yönelik çabaların yetersiz kalması nedeniyle çok sayıda çocuğun ölmeye devam ettiği vurgulanmaktadır. 2021 yılında tahmini olarak 2,1 milyon 5-24 yaş arası genç ve çocuğun öldüğü de ifade edilmektedir (UNICEF, 2022). Bu kadar çok sayıda çocuğun ölmesinin nedenleri, dünyadaki çocukların üçte birinin yaşadığı aşırı yoksulluk veya kesinlikle kötü yaşam koşullarıyla doğrudan bağlantılıdır (UNICEF, 2004). Dolayısıyla çocukların yaşama ve gelişme haklarından bahsedebilmek için öncelikle söz konusu yoksulluğun ortadan kaldırılması gerekmektedir.

2.1.3.2. Eşitlik ve Ayrım Gözetmeme İlkesi

Temel haklar ve ilkelerde çocuklar uluslararası belgelerin ayrımcılık karşıtı genel hükümlerine dahil edilmekte ve korunmaktadır (Marks ve Clapham, 2005, s.26). Ancak çocukların temel uluslararası ve ulusal insan hakları belgelerinin ayrımcılık karşıtı maddeleri tarafından yeterince korunup korunmadığı sorusu önemli bir sorudur. Çocukların savunmasızlık durumları ve farklılıkları dikkate alındığında özel koruma önlemlerine ihtiyaç duydukları açıktır. Bu çerçeveden bakıldığında çocukların birçok açıdan eşitsizliğe ve ayrımcılığa uğrama riski olduğu söylenebilir. Kız çocukları erkek çocuklarına göre, engelli çocuklar olmayanlara göre daha fazla ayrımcılığa maruz kalabilmektedir (Lansdown, 2001). Aynı şekilde kırsal kesimdeki çocuklar, kentlerde yaşayanlarla aynı fırsatlara sahip olamazken göçmen çocuklar diğer çocuklara göre aynı haklardan yararlanamaya bilmektedir. Çocuklar; cinsiyet, din, ırk ve diğer nedenlerden dolayı çeşitli ayrımcılıklara karşı yetişkinlere göre daha savunmasız kalabilmektedir (Breen, 2003). Fakat her şeye rağmen uluslararası insan hakları belgeleri ve çocuğa özel tanımlanan temel haklar, ayrımcılıkla mücadelede çocukların korunmasına yönelik hakları güvence altına almaktadır.

ÇHS' nin 2. maddesi; dinleri, ırkları, cinsiyetleri, sosyoekonomik durumları, kültürleri, yetenekleri, düşünceleri veya söyledikleri ne olursa olsun çocukların herhangi bir eşitsizliğe, adaletsizliğe veya ayrımcılığa uğramadan eşit haklara sahip olduklarını ifade etmektedir. Çocuklar söz konusu farklılıklar nedeniyle haklarından mahrum bırakılamazlar (BM, 1989). Aksine onların insan hakları çerçevesinde haklarına saygı gösterilmesi ve bu haklara eşit bir şekilde erişimlerinin sağlanması gerekmektedir. Bu hak çocukların her türlü ayrımcılığa karşı korunmasını güvence altına almaktadır.

Dünyada eşitsizliklerin giderek artması bu konuya yönelik ilginin artmasına sebep olmuştur. ILO, DSÖ, Save the Children's (2010) International Alliance, UNICEF gibi kuruluşlar çocukların eşitlik ve ayrım gözetmeme hakkını vurgulamaktadır. Uluslararası insan hakları sistemi, tüm insanların aynı temel haklara sahip olduğu fikri üzerine kurulmuştur (Besson, 2005). Eşitlik ve ayrım gözetilmeme ilkesi tüm insanlar için en temel haklardan biri olup İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi' nin ilk maddesinde bütün insanların haklar bakımından eşit doğdukları kabulüyle yer almaktadır (BM, 1948). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Anayasası' nda 10. Maddede herkesin ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu vurgusu yapılmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti, 1982).

Çocuk odaklı politikalar, sosyal politika oluşturulmasında eşitliği artırma amacı taşıyan uygulanmalarda önemli bir rol oynayabilmektedir. Bu yaklaşım, fırsat eşitliğinin sağlanması

konusunda güçlü ve pratik bir yöntem sunmaktadır. Çünkü birçok eşitsizliğin temeli, başlangıç koşullarının eşit olmamasından kaynaklanmaktadır. Tüm çocuklara iyi bir başlangıç yapma imkânı sunmak, toplumdaki kutuplaşmayı ve eşitsizliği önemli ölçüde azaltma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, çocuk odaklı politikalar, toplumsal eşitliği sağlamak için etkili bir araç olarak görülebilmektedir (Vandemoortele, 2012, s.47-48).

2.1.3.3. Çocuğun Üstün Yararı İlkesi

Çocuğun üstün yararı ilkesi ÇHS’ nin 3. Maddesinde; sosyal yardımlar, sosyal hizmetler, sağlık, eğitim, adalet gibi alanlarda çocukları ilgilendiren tüm uygulamalarda ve işlerde çocuğun üstün yararının gözetilerek yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu ilke; yargısal, idari veya yasamayla ilgili her organdan, kurumdan veya kuruluştan alınan veya alınacak olan kararların çocukların menfaatini nasıl etkilemekte olduğunu veya etkileyebileceğini irdelemesini beklemektedir. Buradan anlaşılması gereken çocuğun her açıdan çıkarlarının korunmasıdır. Çocuğun üstün yararı esas olarak 3. Maddede ele alınan bir ilke olmakla beraber sözleşmenin birçok maddesinde bu ilkeye değinilmiştir. Ebeveynlerle ilişki kurma (madde 9), ailenin birleşmesi (madde 10), ebeveynlerin çocuğun yetiştirilmesindeki sorumlulukları (madde 18), evlat edinme (madde 21), çocuk adalet sisteminde çocuğun yeri (madde 40) gibi konularda çocuğun üstün yararı doğrudan ele alınmaktadır (BM, 1989).

ÇHS’ de vurgulanan “çocukların insan olarak haklarının yanı sıra özel hakları da vardır” ilkesi çocuğun yaşam koşullarını belirleyen eğitim, sağlık, maddi olanaklar ile çevresel koşullar gibi parasal ve parasal olmayan durumların çocuğun refahına ve gelişimine yaptığı katkıyı bir bütün olarak ele almaktadır (Günaydın 2018).

Sözleşme, çocuk yoksulluğuyla mücadelede çocuğun üstün yararı açısından taraf devletlere çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar, çocukların beslenme, giyim, barınma (Madde 27), temel eğitim (Madde 28), sosyal güvenlik (Madde 26) ve sağlık hizmetlerine erişim haklarını içermektedir. Ayrıca çocuk işçiliğinin önlenmesi için asgari yaş sınırları, iş yasakları ve çalışma koşullarının düzenlenmesi gibi önlemler de talep edilmektedir (Madde 32). Bu çocukların refahını koruma ve üstün yararını destekleme amacıyla getirilen yükümlülükler arasında yer almaktadır (Özsan, 2020, s.120-121).

Çocuğun üstün yararı ilkesi Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’ nda “çocukların korunması için uygun önlemlerin alınması (madde 41/2), çocuğun yararına aykırı olmadığı sürece ebeveynleriyle ilişki kurmasına ve sürdürebilmesine (madde 41/4), yoksul çocukların desteklenmesine (madde 42/7)” olanak sağlamaktadır. Ayrıca çocuğa adalet sistemi içerisinde nasıl davranılması gerektiği de bu ilke kapsamında güvence altına alınmaktadır (Demirdal,

2023, s.120). Çocuk, çeşitli sebepler ile adli sürece dahil olabilmektedir. Suça sürüklenme, suç mağduru olma, korunma ihtiyacı veya tedbir kararları bu sebeplerden bazılarıdır. Çocuğun, kanunlar ile ihtilafa düştüğü veya mağdur olduğu durumlarda, “suç” ve “mağduriyet” olgusu üzerinden bir etiketlemeye maruz bırakılmadan önce ekolojik bir perspektif ile çocuğu bu duruma iten koşulların değerlendirilmesi gerekmektedir (Karataş ve Mavili, 2019, s.2016).

Çocuğun üstün yararı ilkesi; çocukların, ulusal ve uluslararası mevzuatta yer alan haklarının teslimi için gereklidir. Çocukların sadece “geleceğimiz” olmasından kaynaklı değil onların da tıpkı diğer insanlar gibi ayrı birer birey olduğu görüşünün bir yansımasıdır. Burada kastedilen anlayış çocuğu otonom bir birey olarak gören, özne olarak tanıyan, çocuğun tüm değerlerine saygı gösteren ve insan onuruna yaraşır bir insan hakları anlayışını kapsamaktadır (Şirin, 2019, s. 220).

Çocuğun üstün yararı ilkesinin referans noktası ÇHS’ de belirtilen “çocukların temel haklarının yanında özel hakları da bulunmaktadır” maddesine dayandırılmaktadır. Ayrıca bu bakış açısı, çocuğun yaşam koşullarını belirleyen önemli faktörler arasında eğitim, sağlık, maddi imkânlar ve çevresel koşulların yanı sıra aile desteği, kültürel etkenler ve toplumsal ilişkiler gibi etkenlerin de çocuğun refahı ve gelişimine etkisini göz önünde bulundurmaktadır. Bu çok yönlü yaklaşım, çocuğun genel gelişimini anlamak ve desteklemek için geniş bir perspektif sunmaktadır (Günaydın 2018).

2.1.3.4. Katılım İlkesi

Katılım hakkı, çocukların kendilerini etkileyen kararlara katılma ve kendilerini ifade etme özgürlüğünü içeren önemli bir çocuk hakkıdır. Bu hak, çocukların güçlendirilmesini ve kapasitelerinin artırılmasını teşvik etmekte aynı zamanda, temel sivil hakları da içermektedir (Erbay, 2013a). Bu hakkın özellikle önem arz ettiği, ÇHS’ de vurgulanmaktadır. Katılım hakkı, diğer çocuk hakları bildirgelerinde yer almayan ve ilk kez ÇHS’ de belirtilen bir haktır. Bu durumun temel nedeni, günümüzde ideal yönetim modelinin demokrasi olmasıdır. Katılım hakkı, çocukların kendi kaderlerini tayin edebilmelerini ve toplumsal kararlarda söz sahibi olabilmelerini garanti altına almaktadır (Akyüz, 2001).

Çocuğun katılım hakkı, ÇHS’ nin 12. Maddesinde: “Her çocuk, kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerini serbestçe ifade etme, görüşlerinin dikkate alınmasını isteme ve katılma hakkına sahiptir.” şeklinde ifade edilmiştir (BM, 1989).

Karataş ve Acar (2008)’ a göre çocukların ve gençlerin katılımının gerçekleşmesi konusundaki sorunlar, yaşları ve sahip oldukları deneyimler nedeniyle etkin yurttaşlar olarak kabul

edilmemeleri ile ilişkilidir. Bu algı, katılımın sağlanmasında sorunlar oluşturabilmekte ve katılım süreçlerini karmaşık hale getirebilmektedir. Katılımın önündeki en büyük engellerden biri, yetişkinler tarafından belirlenen görünür veya görünmez engeller ve bazen yeterince şeffaf olmayan kurumsal yapılar olabilmektedir. Bu engeller, çocukların ve gençlerin katılımının etkili bir şekilde gerçekleşmesini zorlaştırabilmektedir. Ayrıca, çocukların ve gençlerin görüşlerinin ciddiye alınmaması veya göz ardı edilmesi de katılımın gerçekleşmesini önleyen nedenler arasında yer almaktadır (Karataş ve Acar, 2008, s.37-38).

Bessel (2021, s.8), özellikle yoksullukla ilgili olarak yapılacak bilimsel çalışmalarda ve uygulanacak sosyal politikalarda çocuk katılımının önemini vurgulamaktadır. Çocukla ilgili her hususta çocuğun katılımını sağlamanın bizleri yetişkin merkezli bir konumdan alarak daha verimli çalışmaların yapılmasına neden olacaktır. Çocukların bilgisinin her şeyden üstün olduğunu kabul etmeden onların düşüncelerinin, değerinin ve meşruiyetinin takdir edilmesi gerekmektedir. Yoksul çocukların kendi deneyimlerinin araştırmalara ve politikalara dahil edilmesinin etkili olacağı düşünülmektedir. Yoksulluk söz konusu olduğunda çocuklar yetişkinler kadar paraya (gelir) önem vermezler ve ihtiyaçları konusunda farklı bir algıları vardır. Bu durum çocukların yoksulluğu, yapabildikleri şeyler ve yapamadıkları şey üzerinden değerlendirmelerine neden olmaktadır. Nitekim yapılan bir araştırmada bu görüşü desteklemektedir. Çocukların, yetersiz maddi koşulların onurlu bir yaşamı engellediğini, onları nasıl ayrımcılığa maruz bıraktığını, aile şokları ve doğal afetlerle ilgili risk ve kırılganlığın getirdiği belirsizlikleri dile getirdiğini ifade etmektedir. Çocukların bunları dile getirirken yapabildikleri ve yapamadıkları şeyler üzerinden ifade ettikleri belirtilmektedir (Ozoemenam vd., 2022, s.253-254).

2.1.4. Hak Temelli Yaklaşım ve Çocuk Refahı

Yoksulluk, yalnızca ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda bir insan hakları meselesi olarak ele alınmalıdır. Temel gereksinimlere erişimden yoksunluk, bireylerin yapabilirliklerinin sınırlanması ve bu kısıtların insan hakları ihlali olarak görülmesi üzerine yapılan tartışmalar, yoksullukla mücadele yaklaşımlarının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Yoksulluğu, insan hakları perspektifinden değerlendiren birçok görüş bulunmaktadır (Özgültekin, 2023, s.161).

Çocuk refahı ve iyilik hali literatüründe haklara yönelik olarak iki temel yaklaşım bulunmaktadır: hak temelli ve kalkınmacı yaklaşım. Hak temelli yaklaşım, çocuğun toplumda oynayacağı rolden bağımsız olarak, mevcut haklarının korunması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, çocukları bağımsız bir toplumsal kesim olarak ele almaktadır. Temel dayanağını uluslararası çocuk hakları sözleşmeleri oluşturmaktadır. Kalkınmacı yaklaşım ise çocuğu,

toplumun geleceği için bir yatırım olarak değerlendirmektedir. Beşeri sermaye ve sosyal yetenekler odağında çocuğun gelecekteki gelişim potansiyeline vurgu yapmaktadır. Ancak kalkınmacı yaklaşım mevcut iyilik halini tamamen göz ardı etmemekle birlikte, çocuğun mevcut durumunu toplumun geleceğiyle ilişkilendirmektedir. Bu yaklaşım, negatif unsurları (örneğin, yoksulluk, gelir eşitsizliği, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki eksiklikler) analizlerine dahil ederek toplumsal adalet ve verimliliğe odaklanmaktadır (Özsan, 2019, s.22).

Amerika'daki sosyal politikaların tarihsel gelişimine bakıldığında, hayırseverlik çabalarının sosyal hizmetin temelini oluşturduğu ve zamanla yerini ihtiyaç temelli yaklaşıma bıraktığı görülmektedir (Koerin, 2003). Bu değişim sürecinde, yerleşim evi hareketi gibi toplumsal hareketler, yoksulluğun temel nedenlerini ele almayı ve haklar ile sosyal adaleti vurgulamayı hedefleyerek hak temelli bir yaklaşımı benimsemiştir.

Tablo 6: Sosyal Sorunlara Yönelik Yaklaşımlar

	Hayırseverlik Temelli Yaklaşım	İhtiyaç Temelli Yaklaşım	Hak Temelli Yaklaşım
Hedef	Acil ve geçici yardımlar yapmak	Ek kaynaklar yoluyla sağlamak	İnsan haklarına dayalı adil gelir ve kaynak dağılımını sağlamak
Motivasyon	Dini veya ahlaki zorunluluk	İhtiyaç sahiplerinin iyilik halini arttırma isteği	Haklara ilişkin yasal yükümlülük
Sorumluluk	Bireyin kendisine, bir STK'ya veya özel bir kuruluşa karşı sorumluluk	Genellikle ihtiyacı tespit eden ve müdahaleyi geliştirenlere karşı sorumluluk	Bağışçı topluluk, uluslararası kuruluşlar, STK'lar ve ulusötesi şirketlere karşı sorumluluk
Süreç	Bağışçıya vurgu yapan hayırseverlik	İhtiyaçların, siyasi bir şekilde ele alınması	Bireylerin ve grupların haklarını talep etme yetkisine sahip olduğu katılımcı bir sürece odaklanan politika
Güç İlişkileri	Statükoyu korur	Mevcut yapıyı büyük ölçüde korur ancak değişim aşamalı sağlanabilir	Statükoyu değiştirir
Hedef Gruplar	Yardıma layık bireyler ve gruplar	Dezavantajlı bireyler veya gruplar	Toplumun tüm üyeleri, dezavantajlı gruplara pozitif ayrımcılık
Vurgu	Bağışçının hayırsever eylemleri hakkında	İhtiyaçların karşılanması konusunda	İnsan haklarının hayata geçirilmesi üzerine
Müdahalelerin nedenleri	Sorunların anında ortaya çıkması	Açık eksiklikler ve yapısal nedenler	Yapısal nedenler

Kaynak: Gabel (2016, s.10).

Tablo 6' da görüldüğü gibi sosyal sorunlar ve sosyal politika uygulamalarıyla ilgili üç temel yaklaşımdan bahsedilebilmektedir. İhtiyaç temelli yaklaşım, hayırseverlik/yardımseverlik ve hak temelli yaklaşımlar, sosyal sorunların çözümüne yönelik üç temel yaklaşımı içermektedir (Sarıpek, 2017, s.43).

Hayırseverlik temelli uygulamaların sosyal refah alanındaki etkileri, mevcut sosyal, ekonomik ve politik ilişkileri sürdürme eğiliminde olmaktadır. Bu uygulamalar, bireylerin yardıma değer

veya değersiz olarak etiketlenmesine ve kişisel davranışlara dayalı olarak değerlendirilmelerine neden olmaktadır (Zengin ve Altındağ, 2016). Öte yandan, ihtiyaç temelli yaklaşımlar, objektiflik kazandırmayı amaçlayarak ihtiyacı ortaya koyan kanıtları kullanmaktadır, ancak bu yaklaşımların da profesyonel değerler ve siyasi etkilerle yüklü olduğu ve yardım alan bireylerin değerlerini göz ardı ettiği eleştirilmektedir (Atatanır ve Karataş, 2019). Hak temelli yaklaşımlar, uluslararası düzeyde kabul görmüş yasal sözleşmelere dayanmakta ve tüm bireylerin toplumsal karar alma süreçlerine katılma hakkını vurgulamaktadır.

Hayırseverlik temelli yaklaşım, sosyal sorunların çözümünde içgüdüsel ve duygusal bir modeli temsil etmektedir. Binlerce yıldır baskın bir yöntem olmuş ve genellikle hayırseverlerin yoksulların acil ihtiyaçlarını anlayıp bu ihtiyaçları cömertlikleriyle karşılayabileceklerini varsaymaktadır. Ancak bu yaklaşım, sıklıkla sorunların temel nedenleriyle yüzleşmeden sadece acil ihtiyaçları hedef almakta, bu da sorunları kronikleştirebilmektedir. Hayırseverlik temelli yaklaşım genellikle dini inanç ve bağış yapma motivasyonu ile gerçekleşmekte, bu da iyilik yapmanın karşılığında sevap kazanma anlayışını içermektedir. Ancak bu yaklaşım, sıklıkla temel sorunlara odaklanmadığı ve yüzeysel çözümler sunduğu için eleştirilmektedir. Gerçek ihtiyaçları karşılamak ve sorunları temelden çözmek esastır, bu nedenle hayırseverlik anlayışı bu hedeflere ulaşmada yetersiz kalabilmektedir (Zengin ve Altındağ, 2016, s.9-10; Buğra, 2006).

Yuvalı (2018, s. 396-400)' e göre bu yaklaşım; özellikle yerleşmiş bir demokrasi ve vatandaşlık bilincinin tam olarak gelişmediği toplumlarda sosyal hizmet ve sosyal yardımların bir lütuf olarak görülmesi neticesinde siyasi popülizme neden olabilmektedir. Ayrıca bu durumun klientalist uygulamalar neticesinde esasen bir hak olan politikaların “kamunun hayırseverliğine” dönüştüğünü ve yoksulluğu yöneterek devamlılığını sağladığını ifade etmektedir.

20. yüzyılın ortalarında, kalkınma sektörü, ihtiyaç temelli yaklaşıma geçiş yaparak müdahaleleri yoksulların ifade ettiği ihtiyaçlara odaklamayı hedeflemiştir. Bu yaklaşım, bağışçıların yoksulların gerçek ihtiyaçlarını belirleme ve bu ihtiyaçları giderme sürecine katılımını sağlaması nedeniyle hayırseverlik temelli yaklaşıma göre bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Ancak, ihtiyaç temelli yaklaşımın yetersiz kaldığı noktalar da vardır. Özellikle, politika ve düzenlemelerde sistematik değişikliklere yol açma konusundaki kısıtlamalar, bağış yapan kuruluşların genellikle yerel veya ulusal politikaya katılmaktan kaçınması ve bu durumun birçok sorunun uzun süre devam etmesine yol açması gibi eksiklikler öne çıkmaktadır. Ayrıca, ihtiyaç temelli yaklaşımın yoksul insanları pasif alıcılar ve bağışçıları yardımsever olarak konumlandırma eğiliminde olduğu, siyasi çevrelere ve diğer etkili paydaşlara yükümlülük getirmediği, yardımın kaynaklarının genellikle hayırsever kişilerden sağlanmasına bağlı olduğu

ve müdahalelerin öncelikle mikro düzeyde olduğu, makro, ulusal ve uluslararası çabaların ise sınırlı olması sebebiyle eleştirilmiştir. Son olarak, ihtiyaç temelli yaklaşımın topluluk düzeyinde katılımı teşvik ederken, daha yüksek politika oluşturma çevrelerine katılımı caydırdığı belirtilerek hayal kırıklığına neden olduğu vurgulanmaktadır (Sarıpek, 2017; Gabel, 2016).

Gelişmekte olan ülkeler, BM oturumlarında kalkınma hakkının bir insan hakkı olarak kabul edilmesi gerektiği konusunu yarım yüzyıldan fazla bir süredir tartışmaktadırlar. Küreselleşme ve siyasi değişimlerin artışıyla birlikte, BM Genel Kurulu, Kalkınma Hakkı Bildirgesi'ni kabul ederek hakları temelli kalkınma yaklaşımına güçlü bir destek sağlamış ve toplumsal kalkınmada yeni bir dönemi başlatmıştır (Subedi, 2021).

İnsan hakları, tüm bireylerin eşit doğduğunu ve özgürce yaşama, gelişme ve kamu işlerine katılma hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. SKH, insan hakları temel alınarak belirlenmiş ve bu yaklaşımın gerçekleştirilmesini desteklemektedir.

Yoksullukla mücadelenin hak temelli bir yaklaşımla ele alınabilmesi için ilk adım, yoksulluğun bir insan hakları sorunu olarak kabul edilmesidir. Hak temelli bir perspektif, insan haklarının evrenselliği ile ilgili genel prensipleri vurgulamakta ve hakların devletle olan temel ilişkisine odaklanmaktadır. Hak temelli yaklaşım, bireylerin haklarını bilerek ve savunarak güçlenmelerine destek olmaktadır. Bu, hakları karşılanmasından, korunmasından ve yerine getirilmesinden sorumlu kişi ve kuruluşların hesap verebilirlik ve yapabilirliklerini arttırmaktadır (Atatanır ve Karataş, 2019, s.469-470).

Uygar toplumların düzenini sağlayan en önemli unsurlardan biri hukuk kuralları ve ona olan bağlılıktır. Çocukların gelişimi ve korunması, hukuk kurallarıyla desteklenmelidir. Toplumun çocuklara yaklaşımı, sadece sevecenlik ve koruyucu değerlerin ötesinde, adalet anlayışını yansıtmaktadır ve bu, toplumun geleceğe yönelik taahhütlerinin bir göstergesidir. Bu adalet anlayışı, hukuk kurallarında ifadesini bulmaktadır ve günümüzde çocukların hakları hukuki bir koruma altında bulunmaktadır (Sims, 2015, s.123). Çocuk haklarının korunması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için öncelikli bir sorundur. Bu haklar, yetişkin haklarıyla gelişmeyen ve insan hakları hukukunun bir parçasını oluşturan önemli unsurlardır (Uğurlu ve Gülsen, 2014, s.4).

Çocuklara yönelik sosyal politika ve sosyal hizmetlerin, çocuk haklarına dayalı, hak temelli bir perspektifle yapılması gerekmektedir. Hak temelli yaklaşım, çocukların temel haklarını korumayı ve bu haklara erişimlerini sağlamayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Çocuklar, yalnızca bakım ve korunmaya muhtaç bireyler olarak görülmemeli, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve

kültürel haklara sahip olan, toplumda eşit haklar arayan bireyler olarak kabul edilmelidir (Redmond, 2008).

Çocuk haklarına dayalı bir sosyal politika, çocukların yaşamlarını güvence altına alırken, onların eğitim, sağlık, barınma, güvenlik ve sosyal katılım gibi temel haklarını ihlal etmeden, bu hakları tam olarak gerçekleştirmelerini sağlamayı hedefler. Bu yaklaşım, sadece çocukların fiziksel ihtiyaçlarını karşılamayı değil, aynı zamanda çocukların psikolojik, sosyal ve kültürel gelişimlerini de göz önünde bulundurur (Vandenhoe, 2013). Hak temelli yaklaşım, çocuğun refahını artırmayı başlı başına bir amaç olarak görür ve çocuğu geleceğin insan kaynağı olarak araçsallaştırmaz (Özsan, 2019, s.23).

Bir hak temelli sosyal politika anlayışı, çocukların tüm bu haklara erişimini sağlamayı, haklarının ihlali durumunda onları savunmayı ve onların seslerini duyurmayı amaçlar. Ayrıca, çocukların toplumda karşılaştıkları eşitsizlikleri ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak için gerekli yasaları ve düzenlemeleri hayata geçirmek, devletin sorumluluğundadır. Sosyal politikaların ve hizmetlerin çocuk haklarına dayalı olarak şekillendirilmesi, çocukların sağlıklı, güvenli ve adil bir ortamda büyümelerini sağlayarak toplumsal refahı artıracaktır. Bu nedenle, her düzeydeki sosyal hizmetler ve politikalar, ÇHS' ye uygun bir biçimde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.

2.2. YOKSULLUK VE ÇOCUK YOKSULLUĞU

Bu bölümde, yoksulluk kavramı günümüz sosyoekonomik koşulları ve modern teorik yaklaşımlar ışığında ele alınarak kapsamlı bir tanım ortaya konulacaktır. Yoksulluğun temel nedenleri, ekonomik sistemin yapısal özellikleri ve toplumsal yapıdaki eşitsizliklerin etkisi dikkate alınarak ele alınacaktır. Bu çerçevede, araştırmanın teorik temellerini oluşturan Amartya Sen'in "yapabilirlik" yaklaşımı incelenecektir. Amaç, yoksulluğu yalnızca gelir yetersizliği üzerinden değil, bireylerin temel kaynaklara erişim imkanları, fırsat eşitliği ve yaşam standartlarına ulaşabilme kapasiteleri bağlamında değerlendirmektir.

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı, yoksulluğu bireylerin yaşamlarını iyileştirme potansiyelleri önündeki engeller bağlamında çok boyutlu bir sorun olarak ele almaktadır (Biggeri ve Mehrotra, 2011, s.293). Bu yaklaşım, yoksulluğun yalnızca maddi yetersizlikten kaynaklanan bir durum olmadığını, aynı zamanda bireylerin eğitim, sağlık, barınma gibi temel ihtiyaçlara ulaşabilmelerini sınırlayan engelleri de kapsayan bir perspektif sunmaktadır.

Ayrıca çocuk yoksulluğu, günümüz sosyoekonomik koşulları çerçevesinde kapsamlı bir şekilde ele alınacak ve bu durumun çocukların fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimleri üzerindeki çok boyutlu etkileri değerlendirilecektir. Çocuk yoksulluğunun bireyler üzerindeki kısa ve uzun

vadeli etkileri analiz edilerek, insani kalkınmaya olan etkisi ortaya konacaktır. Dünya genelinde ve Türkiye'deki çocuk yoksulluğu istatistiklerine yer verilerek, farklı coğrafi bölgelerde yoksulluğun dağılımı ve derinliği incelenecek; özellikle Türkiye'deki çocuk yoksulluğu oranları ve bu alanda gözlemlenen eğilimler detaylandırılacaktır.

2.2.1. Güncel Kavramlar Üzerinden Yoksulluğun Tanımlanması

Yoksulluk, basit bir ekonomik eksiklikten ibaret olmaktan ziyade, karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olup, tek bir sorun yerine birbirinden bağımsız ancak ilişkili sorunları barındıran bir olgudur. Zamanla yoksulluğa dair tanımlar ve yapılan açıklamalar bu karmaşık yapı doğrultusunda farklılık göstermiştir (Wagle, 2002, s.155). Yoksulluğun bazı tanımları, bireylerin gelir düzeyi üzerinden ele alınmakta ve yoksulluğu düşük yaşam standardı ile tanımlamaktadır. Genel olarak yoksulluk, bireylerin günlük yaşamlarını sürdürmelerini güçleştiren ekonomik ve sosyal eksikliklerin bir yansıması olarak kabul edilmektedir (Ensari, 2010, s.9).

Dünya Bankası (DB), yoksulluğu, bireylerin asgari yaşam standardına erişim eksikliği olarak tanımlamakta; barınma, yakıt ve yiyecek gibi temel mal ve hizmetlerden yoksun olmayı da bu kapsamda ele almaktadır (DB, 1990, s.26). Bu tanım yoksulluğun yalnızca gelir eksikliğiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayamama durumunu içerdiğini göstermektedir. George (1988, s.208), yoksulluğu, belirli bir zaman ve mekânda yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan temel ihtiyaçların karşılanma düzeyi üzerinden değerlendirmektedir. Yoksulluğun zamana ve mekâna bağlı olarak değişen, dinamik bir yapıya sahip olduğunu vurgulanmaktadır.

Yapılan çalışmalara göre, yoksulluk, toplumların ekonomik, kültürel ve coğrafi koşullarına göre farklı şekillerde tanımlanabilir ve yorumlanabilir olduğunu göstermektedir. Bu esneklik, yoksulluğun çok boyutlu yapısını ortaya koyarken, her toplumun ihtiyaçlarını belirleyen koşullar doğrultusunda farklı yaklaşımlar geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bazı yoksulluk tanımlamaları, ekonomik temelli bir perspektiften ele alınmaktadır. Townsend'e göre, yoksulluk, bireylerin başkalarının yaşam koşullarına ulaşmalarını sağlayacak gelir, varlık, mal veya hizmet gibi kaynaklardan yoksun kalmalarıyla karakterize edilen bir durumdur (Townsend, 1979, s.915). Townsend, yoksulluğu, toplumun geri kalanıyla ekonomik bir mesafe olarak görmekte ve bireylerin diğer bireylerle aynı yaşam standartlarına erişemediği bir eşitsizlik düzeyine işaret etmektedir. Townsend'in bakış açısına göre, yoksulluk sadece mutlak bir ihtiyaç eksikliği değil, aynı zamanda toplumdaki yaygın yaşam koşullarına erişim imkânının bulunmaması anlamına gelmektedir.

Miliband ise yoksulluğu, ekonomik sınıf eşitsizliğine ilişkin daha geniş sorunlarla bağlantılı olarak değerlendirmektedir (Miliband, 1974, s.185). Miliband'ın yaklaşımı, yoksulluğu toplumdaki ekonomik sınıf farklılıkları çerçevesinde ele alır ve yoksulluğun, toplumda var olan ekonomik güç dengesizlikleri ile yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Yoksulluğun, yalnızca bireysel değil, yapısal bir sorun olarak ele alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Böylece yoksulluk, toplumdaki sınıfsal eşitsizlikler ışığında şekillenen, bireylerin ekonomik pozisyonlarına göre değişen bir kavram olarak anlaşılmaktadır.

Yoksulluk, bazı tanımlamalarda sosyal ve toplumsal bir perspektiften ele alınarak, bireylerin ayrıcalıksız bir sosyal sınıfa konumlanmasını ve finansal desteğe, devlet yardımlarına bağımlı hale gelmelerini ifade etmektedir (Wimberly ve Morris, 2002). Bu bakış açısında, ekonomik yetersizliklerin yanı sıra, bireylerin temel sosyal ağlara ve destek sistemlerine erişim eksikliği yaşamasıyla ortaya çıkan sosyal dışlanma ön plana çıkmaktadır (Paugam ve Schnapper, 1991). Temel güvenliğin eksikliği, kişilerin sorumluluklarını yerine getirme ve haklarından yararlanma olanaklarını kısıtlayan bir yoksunluk hali olarak tanımlanmakta ve yoksulluğun toplumsal bağlamdaki etkilerini genişletmektedir (Wresinski, 1987).

Amartya Sen ve Martha Nussbaum gibi düşünürlerin yapabilirlik yaklaşımı ise yoksulluğu yalnızca ekonomik kaynak eksikliği çerçevesinde değil, bireylerin yeteneklerini ve potansiyellerini gerçekleştirmelerini engelleyen bir kısıtlılık olarak ele almaktadır. Yoksulluk, bireylerin başkalarının ulaşabildiği fırsatlara erişimlerini sınırlandıran bir güçsüzlük ve hak yoksunluğu durumudur. Ekonomik bağımlılığın ötesine geçerek, yoksulluk kavramı sosyal dışlanma, temel güvenlik eksikliği, sınırlı haklara erişim ve bireylerin yeteneklerini gerçekleştirme kapasitelerindeki azalmayı içeren karmaşık ve birbirine bağlı bir yapıdır (Nussbaum, 2006).

Yoksulluğun uluslararası standart bir tanımının bulunmaması ve kavramsal belirsizliğin devam etmesi, günümüzde hâlâ tartışmalara konu olmaktadır (Erdugan, 2010, s.9). Bir kelimenin anlamı, ona verilen tanımdan ziyade, gerçek kullanım biçimine göre şekillenmektedir. Yoksulluk yalnızca maddi yoksunluktan ibaret olmayıp, bunun çok ötesine uzanan ve geniş kapsamlı anlamları barındırmaktadır (Topgül, 2013, s.279). Gelir odaklı yaklaşımlar, yoksulluğun tanımı ve ölçümünde yaygın olarak kullanılsa da (Gürses, 2009, s.343) bu yaklaşımlar, Spicker (2020) tarafından “sokak ışığı efekti” olarak adlandırılmaktadır. Bu metafor, yoksulluğu sadece gelire dayalı olarak tanımlamanın, karanlıkta bir şey ararken sadece ışığın olduğu yerle sınırlı kalmaya benzetilmesiyle açıklanmaktadır.

Aynı zamanda, yoksulluğun tanımını yalnızca “ölçmeye” dayalı bir anlayışa indirgemek, doğru bir tanım yapmayı zorlaştıran etmenlerden biridir. Niceliksel verilere dayalı ölçümler belirleyici olmasa da yorumlamalar için faydalı kılavuzluk sağlamaktadır. Ancak kapsamlı bir yoksulluk tanımının, niteliksel ve niceliksel göstergelerin yanı sıra, yoksulluk yaşayan bireylerin deneyimlerine de yer verilerek oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır (Spicker, 2020, s.19-20).

Mutlak ve görelî yoksulluk kavramları, yoksulluk literatüründeki en temel ayrımı oluşturmakta olup, temel ihtiyaçların karşılanması fikrine dayanmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yoksulluk tanımları toplumsal ilerlemenin önemli göstergeleri arasında değerlendirilmiş ve bu doğrultuda, yoksulluğun nasıl tanımlandığı ve ölçüldüğü önemli bir konu haline gelmiştir. İlk dönemlerde, yoksulluk çoğunlukla ekonomik kaynakların eksikliği olarak görülmüş ve bu nedenle maddî yoksulluk ölçümleri ön planda tutulmuştur. Ancak zamanla yoksulluğun çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu fark edilmiş ve bu durum yoksulluk algısında köklü bir paradigma değişikliğine yol açmıştır (Karakaş, 2010, s.6).

Yine de yoksulların refah düzeyini ölçme ve değerlendirme açısından maddî yoksulluk ölçümleri, yoksulluğun ulusal ve uluslararası düzeyde izlenmesinde hâlâ merkezi bir rol oynamaktadır. Yoksulluk tanımlamasına yönelik iki temel yaklaşım öne çıkmaktadır: Birincisi, temel ihtiyaçların karşılanmasına odaklanan mutlak yoksulluk; ikincisi ise toplumdaki genel yaşam standartları doğrultusunda sosyal katılım seviyesini esas alan görelî yoksulluktur (Decerf, 2022, s.3).

2.2.1.1. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluk kavramının ilk sistematik tanımları, 19. yüzyılın son çeyreğinde Booth ve Rowntree'nin çalışmalarına dayanmaktadır. Rowntree, çalışmasında, yetişkinlerin ve çocukların ortalama beslenme ihtiyaçlarını tahmin etmiş ve bu ihtiyaçların parasal değerlerini belirlemiştir. Ayrıca, bir ailenin büyüklüğüne bağlı olarak giyim, kira, yakıt ve ev eşyaları gibi temel gereksinimlerin asgari parasal karşılıklarını da analizine dahil etmiştir (Agola ve Awange, 2014, s.6).

Mutlak yoksulluk, yoksulluğun en temel ve ilk akla gelen boyutunu oluşturmaktadır. Yoksulluk, ekonomik, sosyal ve politik boyutlarıyla karmaşık bir yapıya sahip olduğundan, üzerinde uzlaşılan tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bu çerçevede mutlak yoksulluk, bireylerin veya hane halklarının temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak için gereken asgari tüketim düzeyine ulaşamama durumunu ifade etmektedir. Bireyin veya hane halkının en temel yaşam gereksinimlerini karşılayamaması ve sürdürülebilir yaşam koşullarına erişim sağlayamaması

şeklinde değerlendirilen bu durum, bireylerin aşırı bir yoksunluk içinde olduğunu göstermektedir (Ensari, 2010, s.9). Mutlak yoksulluk, hayatta kalmak için gerekli olan gıda, su, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanamamasını kapsamakta olup, yoksulluğun en ağır biçimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Mutlak yoksulluk, bireylerin temel fiziksel veya biyolojik gereksinimlerini karşılayabilecek minimum gelir ya da tüketim seviyesine ulaşamaması durumunu ifade etmektedir. Bu yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan en temel ihtiyaçların karşılanamadığı bir durumu temsil etmektedir (Taş ve Özcan, 2012, s.3). Dar anlamıyla mutlak yoksulluk, yalnızca gıda harcamalarını kapsarken, geniş anlamda barınma, giyim gibi temel gıda dışı harcamaları da içermektedir (Okumuş, 2010, s.72).

Yoksulluğun mutlak bir tanımını oluşturmak için çeşitli soruların göz önünde bulundurulması gerekmektedir: Yoksulluk hangi alanlarda ölçülmelidir? Zaman ve mekâna bağlı olarak yoksulluk sınırları sabit mi kalmalıdır, yoksa değişken mi olmalıdır? Yoksulluğun yalnızca yaygınlığı mı, yoksa aynı zamanda derinliği de mi değerlendirilmelidir? Ayrıca yoksulluk birey düzeyinde mi yoksa hane halkı düzeyinde mi ele alınmalıdır (Klassen, 2000; Ravallion, 1994)?

Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk seviyelerini ve eğilimlerini karşılaştırmaya yönelik bir yoksulluk göstergesi oluşturulurken, veri bulunabilirliği ve karşılaştırılabilirlik, bazı basitleştirme ve sınırlamaları kaçınılmaz hale getirmektedir. Öte yandan, göreceli yoksulluk kavramları bu çerçevede dikkate alınmamaktadır, çünkü göreceli yoksulluk, yoksulluğu bir toplumdaki kabul edilebilir yaşam standartlarına bağlı olarak tanımlamakta (Karakaş, 2010) ve çoğu zaman yoksulluğun derinliğini göz ardı ederek tüm yoksulları homojen bir grup olarak ele alma eğilimindedir.

Mutlak yoksulluk tanımlamasında bazı örtük tercihlerin ve basitleştirmelerin bulunduğunu belirtmek yararlı olacaktır. İlk olarak, bu tanım, yoksulluğun yalnızca gelir boyutuna odaklanarak dar bir perspektif sunmaktadır. Bu yaklaşım, gelir yoksulluğunun temel haklarla nasıl bir ilişki içinde olduğu veya Amartya Sen'in Yapabilirlik Yaklaşımı gibi daha geniş bir yoksulluk anlayışıyla uyumlu olup olmadığı sorularını gündeme getirmemektedir (Klasen, 2000). Gelir odaklı bu yaklaşım, yoksulluğu temel ihtiyaçların karşılanamaması düzeyinde ele alsa da yoksulluğun çok boyutlu yapısını tam olarak yansıtmayabilmektedir.

Bununla birlikte, SKH çerçevesinde belirlenen “Yoksulluğa Son” hedefi doğrultusunda, bu yaklaşım savunulabilir bir yol olarak görülebilmektedir. Özellikle aşırı yoksulluğun azaltılması amacına yönelik olarak sunulan kısa vadeli çözümler, belirli açılardan etkili olsa da bu yaklaşımların uzun vadede kalıcı sosyal ve ekonomik dönüşümlere ne ölçüde katkı sağladığı

tartışmaya açık kalmaktadır. Gelir eksenli mutlak yoksulluk yaklaşımı, yoksullukla mücadelede hızlı ve somut adımlar sunmakla birlikte, uzun vadede daha sürdürülebilir ve kapsayıcı çözümler geliştirmeye yönelik ihtiyacı da gözler önüne sermektedir (BM, 2015).

Mutlak yoksulluk, bireyin temel yaşam gereksinimlerini karşılayabilmesi için gereken kaynaklara erişimde yaşadığı eksiklikten kaynaklanmaktadır. Mutlak yoksulluk, genellikle gelir, harcama ve kalori gibi nicel göstergelere dayalı olarak, fiziksel refahın sürdürülebilmesi için gerekli olan minimum gereksinimlerin altındaki yaşam koşullarını ifade etmektedir (Hulme, Moore ve Shepherd, 2001, s.8). Bu bağlamda, gelir düzeyi ve tüketim harcamaları, mutlak yoksulluğun tespitinde yaygın olarak kullanılan iki temel yöntemdir (Şenses, 2017, s.63). Mutlak yoksulluk ölçümleri genellikle belirli bir minimum gelir seviyesine göre yapılmakta olup, bu seviyeler belirli coğrafi bölgeler veya uluslararası düzeyde tanımlanan yoksulluk sınırları esas alınarak belirlenmektedir (Taş ve Özcan, 2012). Yoksulluk sınırları, yoksulluğun küresel düzeyde izlenmesi ve farklı bölgeler arasında karşılaştırmalar yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Bu çerçevede, bireyin geliri temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğinde, o birey mutlak yoksul olarak kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda geçim maliyeti toplumun genel yaşam standartlarından bağımsız olarak ele alınır; dolayısıyla, mutlak yoksulluk sınırı toplumun genel gelir seviyesine bağlı değildir. DB' nin belirlediği günlük 1,9 dolarlık aşırı yoksulluk sınırı bu yaklaşıma örnek olarak gösterilebilir (Ferreira vd., 2016).

2022 yılında DB, aşırı yoksulluğu ölçmek için kullanılan uluslararası sınırı günlük 2,15 ABD doları olarak güncellemiştir. Bu sınır, günlük yaşamlarını sürdürebilmeleri için bireylerin asgari gereksinimlerini karşılayacak kaynaklardan yoksun kalmaları durumunu ifade eden aşırı yoksulluğu ölçmek için kullanılmaktadır. Güncellenen bu sınır, 2030 yılına kadar dünya genelinde günlük 2,15 ABD dolarının altında yaşayan insanların sayısını sıfıra indirerek, aşırı yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir (UNICEF ve DB, 2023).

Mutlak yoksulluk, bir kavramsallaştırmaya göre, hayatta kalmak için gerekli olan asgari geliri ifade eden, yalnızca enflasyon ve zaman ile mekân içindeki para birimi değişimlerine göre ayarlanan sabit bir gelire dayalı sınırı içermektedir (Fritzell, vd., 2014, s.101). Bu tür bir yoksulluk sınırı, bireylerin en temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gereken minimum gelir düzeyini belirlemekte olup, yaşam maliyetindeki değişimlere göre güncellenmektedir.

Genel olarak mutlak yoksulluk, bir bireyin veya grubun, toplumda kabul gören yaşam standartlarının belirli bir asgari düzeyinin altında kalma durumu olarak tanımlanmaktadır (Bradshaw ve Main, 2016, s.35). Ancak, yoksulluğun kapsamı ve içeriği, bulunduğu coğrafya

ve dönemin koşullarına göre değişiklik gösterebilmektedir; çünkü bireylerin refah düzeyinde ortaya çıkan farklılıklar, yoksulluğun tanımını ve algılanışını doğrudan etkilemektedir.

2.2.1.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk yaklaşımı, yoksulluğun toplumsal boyutuna vurgu yaparak, bireylerin toplumsal refah düzeyi ile karşılaştırıldığında dezavantajlı konumda olmalarına odaklanmaktadır. Görelî yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarını mutlak anlamda karşılayabilmelerine rağmen, kişisel kaynaklarının yetersizliği nedeniyle toplumun genel refah seviyesinin altında kalmaları ve sosyal katılımı engellemesi durumunu ifade etmektedir (Şenses, 2017, s. 91).

Townsend'in (1979) geliştirdiği yoksunluk kavramı, yoksulluğun yalnızca maddî eksikliklere odaklanılmasının ötesine geçerek alternatif bir analiz sunmaktadır. Townsend'e göre, yoksulluk, bireylerin fiziksel ve sosyal gereksinimlerini karşılayamaması, kaynak eksikliği ve toplumda yaygın olan yaşam standartlarına göre sürdürülebilir bir hayat sağlayamama gibi çok boyutlu unsurlar üzerinden değerlendirilmelidir. Bu noktada, "görelî yoksunluk" kavramı ön plana çıkmaktadır. Toplumda genel olarak kabul edilen yaşam standartlarının altında bir yaşam süren bireyler yoksun olarak kabul edilmektedir. Townsend'in bu yaklaşımı, bireylerin maddî anlamda yoksul olmasalar dahi çeşitli şekillerde yoksun kalabileceklerini göstermektedir. Dolayısıyla, bireyler ve aileler yeterli yaşam standartlarına ulaşamıyor veya sosyal imkanlardan mahrum kalıyorsa, bu kişiler görelî yoksunluk içinde oldukları için yoksul olarak nitelendirilebilmektedir.

Townsend'in görelî yoksulluk kavramı, yoksulluğu mutlak ve dar bir tanımla sınırlamaktan öte, bu olgunun daha geniş bir perspektiften ele alınmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluğun bireylerin yaşam koşulları ve toplumla olan etkileşimleri doğrultusunda çeşitlilik gösterdiğini kabul etmektedir. Bu doğrultuda, yoksulluk yalnızca gelir eksikliğine indirgenmemeli; bireylerin toplumda aktif bir şekilde var olma kapasitelerine ve sosyal bütünleşme fırsatlarına erişimlerini engelleyen çok boyutlu bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Görelî yoksulluk, bireylerin yalnızca temel ihtiyaçlarının değil, aynı zamanda toplumun genel yaşam standartlarına katılma olanaklarının da yoksulluğun kapsamına dahil edilmesi gerektiğini öne sürmektedir.

Townsend, görelî yoksunluk kavramına odaklanarak yoksulluğun toplumsal normlar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Ona göre, bireyler, toplumsal rollerini yerine getirememeleri, sosyal ilişkiler kuramamaları ve kendilerinden beklenen geleneksel davranışlara uygun yaşam koşullarına erişememeleri durumunda görelî yoksunluk

içinde sayılmaktadır (Gordon vd., 2003, s.5). Göreli yoksulluk anlayışında toplumsal beklentilerin ve normların ne denli önemli olduğunu vurgulanmakta; bireylerin sadece temel ihtiyaçlarının değil, aynı zamanda toplumda kendilerine biçilen rolleri yerine getirme kapasitelerinin de yoksulluk değerlendirmesinde göz önünde bulundurulması gerektiği savunulmaktadır (Aksan, 2012, s.12).

Görelî yoksulluk, bireyin veya bir topluluğun genel gelir düzeyine kıyasla daha düşük bir ekonomik konumda bulunması durumunu ifade etmekte ve bu konum, belirli bir referans grup veya toplulukla kıyaslanarak değerlendirilir. Görelî yoksulluk kavramı, bireylerin toplumdaki sosyal konumunu daha geniş bir çerçevede analiz etmektedir. Bu analizde Lorenz eğrisi, Gini katsayısı gibi gelir dağılımı ölçütleri sıkça kullanılmakta ve yoksulluğun sosyal bağlamdaki yansımaları ele alınmaktadır (Çalışkan, 2010, s.97).

Görelî yoksulluk yaklaşımına göre, bir bireyin geliri toplumdaki ortalama gelir seviyesinin önemli ölçüde altındaysa, bu birey nispeten yoksul kabul edilmektedir. Sosyal katılım maliyeti toplumdaki yaşam standartlarına bağlı olarak değişir; bu da göreli yoksulluk eşiğini toplumun genel gelir standardına göre belirlemeyi gerekli kılmaktadır. Örneğin, birçok OECD ülkesi, göreli yoksulluk sınırını toplumdaki ortalama veya medyan gelirin belirli bir yüzdesi olarak tanımlamaktadır (Ravallion ve Chen, 2011). Görelî yoksulluk, bireylerin yalnızca toplumdaki diğer gruplara göre değil, aynı zamanda yaşadıkları toplumun değişen yaşam ve tüketim kalıplarına göre yoksun hissetmeleriyle ilişkilidir. Bu yaklaşım bireylerin refah durumunu toplumun belirli bir yüzdelik dilimine göre karşılaştırarak değerlendirir. Ancak bu yöntem, mutlak bir eşitlik sağlanmadığı sürece toplumun bir kesimini sürekli olarak yoksul kategorisinde tanımlama riskini taşımaktadır. Bireyler ya da toplumsal gruplar, sahip oldukları gelir düzeyinden bağımsız olarak (örneğin, en düşük gelire sahip %20'lik dilimde ya da orta-üst gelir grubunda yer alsalar bile), göreceli yoksunluk hissedebilirler. Bu durum farklı yoksunluk biçimlerine dayanan çeşitli referans noktalarından kaynaklanır. Refah beklentileri, tüketim alışkanlıkları ve yoksunluk algıları ise kısa süre içinde değişebilir, bu da göreli yoksulluğun dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Özgültekin, 2023, s.33).

Görelî yoksulluk yaklaşımını savunan görüşler, bireyin sosyal bir bağlamda varlık gösterdiğini ve bu nedenle yoksulluğun yalnızca maddi değil, sosyal koşullarla da ilişkilendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu bakış açısına göre, yoksulluk tanımı ve ölçümleri, toplumun genel olarak kabul ettiği yaşam standartları ve yaşam tarzlarına dayanmalıdır. Yoksul olmak, bireyin içinde bulunduğu topluma tam anlamıyla katılım sağlayamaması, toplumsal normlara ve ilişkiler ağına yeterince dahil olamaması anlamına gelmektedir (Townsend, 1979). Orshansky (1965), "dünyanın lüksleri yarının gereklilikleri haline gelirken, bugün ne kadarının yeterli

olduğunu kim tanımlayabilir?” diyerek yoksulluk kavramının zaman içinde değişen sosyal ihtiyaçlara bağlı olarak genişlediğini vurgulamaktadır.

Adam Smith (1776) ise benzer bir bakış açısıyla, yoksulluğun toplumun kabul gören standartlarına göre şekillendiğini öne sürerek şunları söylemiştir:

“... keten gömlek, yaşam için çok da gerekli bir şey değildir. Yunanlılar ve Romalılar, gömlekleri olmadan rahat bir şekilde yaşayabiliyorlar. Ancak günümüzde saygın bir kişi toplum içerisine keten gömleği olmadan çıktığında utanmaktadır. Bu gömlek yokluğu esasında yoksulluğu temsil etmektedir.”

Yoksulluk, yalnızca temel ihtiyaçlardan yoksun olmak değil, toplumun saygı gören bir üyesi olarak kabul edilebilmek için gerekli olanaklara sahip olmamaktır. Smith’in bu bakış açısı, görelî yoksulluk kavramının, bireylerin yalnızca fizyolojik gereksinimlerini değil, toplumsal itibarı ve katılımı sürdürebilmek için gerekli kaynaklara erişimini de kapsaması gerektiğini göstermektedir.

2.2.1.3. İnsani Yoksulluk

Yoksulluk hem bireyleri hem de toplumları etkileyen çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur. Geleneksel olarak yoksulluk, bireyin veya hanehalkının temel tüketim ihtiyaçlarını karşılayamaması olarak tanımlanırken, günümüzde daha geniş bir bakış açısıyla ele alınmakta ve yapabilirlikten yoksunluk gibi kavramlarla da değerlendirilmektedir. Bir sonraki başlıkta detaylı bir şekilde değineceğimiz Amartya Sen’in Yapabilirlik Yaklaşımı; yoksulluğu daha geniş bir çerçevede anlamlandırmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşıma göre, yoksulluk yalnızca gelir yetersizliği olarak ele alınmamakta, bireylerin insanca bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli olan temel kapasitelerden yoksun olmaları şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, Amartya Sen, yoksulluğu insani kalkınma ile ilişkilendirerek, bireylerin yaşamlarında değerli buldukları şeyleri gerçekleştirebilme özgürlüğüne vurgu yapmaktadır. Sen’in yaklaşımı, yoksulluğu yalnızca ekonomik göstergelerle değil, bireylerin fırsatlara erişimlerini ve potansiyellerini kullanabilme kapasitelerini değerlendiren çok boyutlu bir çerçevede ele almaktadır. Dolayısıyla yoksulluk, yalnızca gelir temelli bir sorun değil, aynı zamanda insani kalkınmanın önünde bir engel olarak ortaya çıkmaktadır (Robeyns, 2016; Buğra ve Keyder, 2007; Alkire, 2002).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) insani gelişme tanımı da yapabilirlik yaklaşımına dayanmaktadır. İnsani gelişme, insanların yaşamlarındaki seçenekleri artırma süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, en temel ve önemli seçenekler arasında, uzun ve sağlıklı

bir yaşam sürmek, eğitilmiş olmak ve iyi bir yaşam standardına sahip olabilmek yer almaktadır. Bununla birlikte, insani gelişme yalnızca bu temel unsurlarla sınırlı kalmaz; aynı zamanda siyasal özgürlük, insan haklarının korunması ve Adam Smith'in, 'toplumda diğerleriyle utanmadan ve özgürce iletişim kurabilme yeteneği' olarak tanımladığı özsaygıyı da kapsamaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamayı değil, aynı zamanda yaşamlarını anlamlı kılan fırsatlara erişimlerini ve toplumsal katılım özgürlüklerini de içermektedir (UNDP, 1990, s.10). UNDP, yoksulluğun yalnızca gelir düzeyiyle ölçülmesinin yetersiz olduğunu vurgulamakta ve bireylerin gelişim potansiyelleri, doğal ve toplumsal kaynaklara erişimleri, özgürlükleri gibi çok boyutlu unsurları dikkate alarak yoksulluğu değerlendirmektedir. Bu çerçevede, insani yoksulluk tanımı, Amartya Sen'in 'kapasite' kavramına dayanmakta ve yoksulluğun yalnızca ekonomik bir sorun olmadığını, aynı zamanda sosyal ve çevresel boyutlar içerdiğini ortaya koymaktadır (Demir, 2006; Metin, 2014). Bu nedenle, insani gelişme kavramı, yoksulluğun karmaşıklığını ve çözümünün sadece gelir artışına indirgenemeyeceğini anlamamıza yardımcı olmaktadır (Yurdakul, 2010, s.294-295).

BM, insani gelişme ve yoksulluğun azaltılmasında bireylerin yapabilirliklerini geliştirme ve tatmin edici bir yaşam sürdürebilmelerini sağlamayı, kalkınmanın temel amacı olarak vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, UNDP, ilk kez 1990 İnsani Gelişme Raporunda (İGR), İnsani Gelişim Endeksi'ni (İGE) tanıtmış ve bu endeksi ülkelerin yoksullukla mücadeleye yönelik politikalarının etkinliğini değerlendirmek için bir araç olarak sunmuştur. 1990 yılından bu yana her yıl bu rapor yayınlanmaktadır (Demir, 2006, s.3).

İnsani Gelişim Endeksi, "eğitim (bilgiye erişim), sağlık (uzun ve sağlıklı bir yaşam) ve gelir (insanca bir yaşam)" gibi üç temel insanî gereksinim çerçevesinde ülkelerin yoksulluk düzeylerini ölçmekte ve yoksulluğun toplumsal ilerlemeyi engelleyici etkilerini değerlendirmektedir. Bu göstergeler, kalkınmanın yalnızca gelir ve ekonomik büyüme ile değil, aynı zamanda bireylerin bilgiye, sağlık hizmetlerine ve temel yaşam koşullarına erişimiyle ilişkili olduğunu göstermektedir (Doğan ve Tatlı, 2014, s.103).

2.2.2. Yapabilirlik Yaklaşımı ve Yoksulluk

Günümüzde yoksulluğu analiz etmek için kullanılan geniş bir teorik yaklaşım yelpazesi mevcuttur. En yaygın yaklaşım, yoksulluğu maddi imkânların yetersizliği olarak ele almakla birlikte (Limanlı, 2020, s.161), yoksulluğa farklı açılardan bakan başka yaklaşımlar da bulunmaktadır. Yoksulluk, bireylerin refahını, sağlığını ve yaşam beklentisini olumsuz etkileyen yaşam koşulları ya da toplumun genelinde kabul gören "normal" bir yaşamdan dışlanma olarak da değerlendirilebilmektedir (Karakaş, 2010, s.9).

Amartya Sen'in Yapabilirlik Yaklaşımı, yoksulluğun çok yönlü doğasına işaret ederek, bireylerin yalnızca maddi yetersizliklerle değil, aynı zamanda sosyal dışlanma, kırılganlık ve yaşam becerilerindeki eksikliklerle de mücadele etmek zorunda kaldıklarını vurgulamaktadır (Aygüler ve Buz, 2017, s.179). Bu yaklaşım, yoksulluğu bireylerin potansiyellerini gerçekleştirmelerini engelleyen çok boyutlu bir olgu olarak ele alarak, yoksulluğun çözümünde yalnızca gelir artırmanın değil, aynı zamanda yaşam koşullarını ve bireylerin yeteneklerini iyileştiren çok yönlü politikaların önemine dikkat çekmektedir.

Amartya Sen, adalet konusunu mevcut eşitsizlikleri azaltmak ve adaletin nasıl yaygınlaştırılabileceği üzerinden ele almaktadır. Sen'in odak noktası, ideal bir adalet düzeni veya kurum oluşturmak yerine, somut adaletsizlikleri ele almaktır. Sen, daha adil bir dünya yaratmak için öncelikle mevcut adaletsizliklere odaklanmanın, bu sorunların çözülebilir olması nedeniyle daha gerçekçi ve faydalı bir yaklaşım olduğunu savunmaktadır (Sen, 2008).

Sen, Yapabilirlik Yaklaşımının adaletsizliklerin azaltılması için faydalı olacağını belirtmektedir. Yapabilirlik Yaklaşımı özgürlük temelli olduğu için Sen öncelikle özgürlüğün iki boyutuna dikkat çekmektedir. Sen'e göre özgürlük birinci olarak fırsat sağladığı için değerlidir. Özgürlük insanlara dilediği gibi yaşama ve önemsendiği gayelerini elde edebilme imkânı sağlar. Sen'e göre özgürlüğün ikinci boyutu seçim sürecinin kendisinin özgürce gerçekleşmesidir. Seçim yaparken başkaları tarafından sınırlandırılmamak, bir başka deyişle kendi kaderini tayin etmek (self determinasyon) özgürlüğü değerli kılan bir başka yöndür. Dolayısıyla Sen'e göre özgürlüğün bir fırsat, bir de süreç boyutu vardır ve yapabilirlik yaklaşımı özgürlüğün fırsat boyutuyla ilgilidir (Sen, 2008, s.334). Yapabilirlik yaklaşımı, insanların değer verdikleri şeylere erişme ve bu şeyleri gerçekleştirme özgürlüğünü vurgulamaktadır. Sen'e göre, kapasite, kişilerin gerçekten fırsatlara ulaşabilme gücüdür ve önemli olan yapabilirliklere ulaşma potansiyelidir. Bu potansiyel, gerçekleştirme yeteneğinden farklıdır ve kişinin kendi özgür iradesiyle alakalıdır (Kirmanoğlu, 2011, s.26).

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı, bireylerin yalnızca sahip oldukları kaynaklara değil, bu kaynakları nasıl dönüştürebildiklerine ve yaşamlarında ne yapabileceklerine odaklanmaktadır. Bu perspektif, yoksulluğu gelir odaklı tanımlamaların ötesine taşıyarak, bireylerin fırsatlara erişimlerini ve bu fırsatları gerçekleştirme kapasitelerini temel almaktadır (Eryılmaz, 2013, s. 173).

Sen'in yapabilirlik yaklaşımı, bireysel refahın ölçülmesinde ve yoksulluğun tanımlanmasında yalnızca gelir veya tüketim düzeylerine odaklanmayı eleştirir. Onun yerine, bireylerin temel işlevselliklerine ve bu işlevsellikleri gerçekleştirme kapasitelerine odaklanmayı önerir. Bu

yaklaşım, yoksulluğu, bireylerin sahip oldukları haklar, fırsatlar ve özgürlükler ekseninde yeniden tanımlar. Dolayısıyla, gerçek refah, yalnızca kaynakların bolluğu değil, bu kaynakların bireylerin yaşamlarına nasıl anlam kattığı ve onların tercih yapma özgürlüğünü nasıl etkilediği ile ilişkilidir. Yapabilirliklerin genişletilmesi, sadece bireysel yaşam kalitesinin değil, aynı zamanda toplumsal adaletin ve eşitliğin de temel taşıdır (Gümüş, 2024, s.963; Gökçek ve Organ, 2023, s.81).

Amartya Sen'in Yapabilirlik Yaklaşımı, gelir ve mal gibi imkanlara odaklanan klasik iktisadi analizlerden farklı bir perspektife sahiptir. Sen'e göre, Yapabilirlik Yaklaşımı, insanların yaşamın fiili fırsatlarına erişme yeteneklerine odaklanmakta ve bu perspektif, gerçek eşitsizlikleri ortaya koymaktadır. Sen'e göre, adalet, sadece eşitlikle sınırlı bir kavram değildir. Adalet, daha geniş ve kapsamlı bir mefhumu ifade etmektedir. Eşitlik sadece bir yönüdür, ancak adaletin kendisi daha fazlasını içermektedir. Sen, adaletin sadece eşitlik ve özgürlüğün tek bir yönüne odaklanarak kapsamlı bir adalet teorisini oluşturmanın mümkün olmadığını vurgulamaktadır (Sen, 2008, s.337-340). Sen'in yaklaşımı, işlevsellik ve yapabilirlik kavramlarını temel alarak yaşam koşullarını değerlendirmektedir. İşlevsellik, bir bireyin yaşam koşullarıyla doğrudan ilişkili olarak edindiği becerileri ifade ederken, yapabilirlik ise bireyin sahip olduğu gerçek fırsatları belirtmektedir (Beyter ve Özhan, 2023, s.228). Bu bağlamda, temel ihtiyaçlar olarak adlandırılan şeyler, aslında Sen'e göre yardımcı öneme sahiptirler; çünkü asıl mesele, bireyin sürdürebileceği yaşam kalitesidir.

Sen'in perspektifine göre, belirli bir yaşam koşulunun elde edilmesi, bireyin fizyolojik, sosyal, kültürel ve diğer özelliklerine bağlı olarak önemli ölçüde değişebilmektedir. Bu değişim, bireyin sahip olduğu beceri setine, sosyal etkileşim yeteneğine, kültürel bağlamına ve diğer faktörlere dayanmaktadır. Dolayısıyla, Sen'in vurguladığı gibi, yaşam kalitesi, sadece temel ihtiyaçları karşılamaktan öte, bireyin işlevsellik ve yapabilirlik düzeyine de bağlıdır. Amartya Sen ayrıca insanların başkaları tarafından belirlenen seçimlere bağlı kalmaması gerektiği görüşünü benimseyerek, insanların kendi hayatlarını şekillendirmede en büyük pay sahibi olması gerektiğini ifade etmektedir (Graf ve Schweiger, 2014, s.260).

Bu anlayış temelinde şekillenen Yapabilirlik Yaklaşımı, yoksulluk sorununu daha bütüncül bir perspektiften ele alarak, yoksulluğun kök nedenlerini ve sonuçlarını daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluğun sadece gelirin artırılmasıyla değil, aynı zamanda bireylerin kapasitelerinin geliştirilmesiyle çözülebileceğini vurgulamaktadır (Hick, 2012). Dolayısıyla, yoksullukla mücadelede politikacıların, gelir artışının ötesinde, eğitim, sağlık, iş fırsatları gibi kapasitelerin geliştirilmesine odaklanmalarını teşvik etmektedir (Alkire, 2005, s.116). Ayrıca Yapabilirlik Yaklaşımı, yoksulluğun çok boyutlu ve daha kapsamlı bir

perspektiften ele alınmasını sağlamakta ve yoksunluğun sadece gelir eksikliği ile ölçülemeyeceğini vurgulamaktadır.

Bu noktada, bir ailede gelirin eşit dağıldığını varsaymak, bireylerin yaş, cinsiyet, engellilik veya hastalık gibi özel durumlarını göz ardı edebilir. Gelir dağılımının adil olduğu düşünülen ailelerde dahi bireylerin tüketim düzeylerini kesin olarak belirlemek mümkün değildir (Öztornacı ve Şengül, 2019, s.201). Dahası, Sen'in (1992, s.28) işaret ettiği gibi, asıl mesele tüketim miktarından ziyade bireyin elde ettiği işlevsellik düzeyidir. Okuryazarlık, sağlıklı bir yaşam ve siyasi katılım gibi unsurlar bu işlevselliklerin temel bileşenleridir. Bu varsayımlar yetişkinler ve çocuklar açısından farklılık göstermektedir.

Bu nedenle, insani gelişmeye yönelik bu yaklaşımın genel olarak çocuk hakları özel olarak çocuk yoksulluğu bağlamında kullanılmasının söz konusu soruna yeni bir anlam kazandırabileceği düşünülmektedir. Eğer gelişme özgürlükse, o zaman özgür olmamak yoksulluktur. Bu yoksulluk; yetersiz beslenme, bilgiye erişememe, engelsiz bir şekilde eğitimden ve sağlıktan yararlanamama, sosyal hizmetlerden faydalanamama gibi durumları kapsayabilmektedir (Karadağ, 2015).

Yapabilirlik Yaklaşımı, araştırmacıların yoksulluğa neden olan ekonomik, sosyal ve politik faktörleri analiz etmelerini sağlayan teorik bir mercek görevi görmektedir. Nussbaum, bu yaklaşımın insan onuruna odaklandığını ve bununla uyumlu bir yaşamı kolaylaştıran yaşam koşullarıyla bağlantılı olduğunu altını çizmektedir (Nussbaum, 2011). Sen, metarlardan elde edilen özgürlükleri vurgulayarak, yapabilirliği bir kişinin sahip olduğu en önemli özgürlük olarak tanımlamaktadır (Sen, 1999, s.74). Özgürlük ve refahla yakından iç içe geçmiş bir yapabilirlik, eylemlerini ve kimliğini seçme yeteneği olarak ifade edilmektedir (Kimhur, 2020, s.261). Yaklaşımın amacı, değerli kabul edilen bir yaşamı seçmeye yönelik temel özgürlükleri (yetenekleri) değerlendirmektir. Normatif bir değerlendirme çerçevesi olan Yapabilirlik Yaklaşımına göre yapabilirlik kavramı, öznenin bağımsız kararlar verme yeteneğini ele almaktadır (Schweiger ve Graf, 2015, s.36). Bağımlı olan ve yetişkinler gibi yeteneklerini kullanma kapasitesinden yoksun olan çocuklarda amaç, yaşlarına ve gelişim dönemlerine uygun, iyi bir çocukluk geçirmelerine yardımcı olacak işlevlere ulaşmaktır. Dolayısıyla çocuklar için gerçekleşmiş bir işleyiş, çocuğun gerçekten neler yapabileceğini sorgulamaktır (Sen, 1999, s.74).

1990'lı yıllardan beri Yapabilirlik Yaklaşımı sosyal politika araştırmalarında ve sosyal hizmet araştırmalarında giderek artan bir şekilde kullanılmaktadır. Yoksulluğa ilişkin dünya çapındaki verilerin yorumlanmasında ve belirli teorik sorularda çok faydalı olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak

somut sosyal müdahaleleri değerlendirirken Yapabilirlik Yaklaşımını diğer teorilerle birleştirmek mantıklı görünmektedir (Knetch, 2012, s.154).

Dixon ve Nussbaum (2011), Yapabilirlik Yaklaşımının çocuk haklarının değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için önemli bir çerçeve sunduğunu, çocukların temel haklarının korunması ve güçlendirilmesi açısından önemli katkılar sağlayabileceğini öne sürmektedir. Bu yaklaşım, çocukların bireysel kapasitelerini geliştirme ve özgürce seçim yapabilme olanaklarını genişletmeyi hedefleyerek, çocuk haklarının insani gelişimle bağlantılı bir perspektiften ele alınmasına olanak tanımaktadır. Öte yandan, Biggeri, Ballet ve Comim (2011) temel insan haklarını çocuk haklarının savunulmasında bir anahtar argüman olarak konumlandırırken, Yapabilirlik Yaklaşımının sosyal politikalar ve toplumsal kalkınma için kapsayıcı bir çerçeve sunduğunu vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, araştırmanın kuramsal dayanağı olarak Amartya Sen'in Yapabilirlik Yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım, çocukların refah ve gelişim kapasitelerini artırmak için sosyal politikaların etkin bir biçimde yönlendirilmesini mümkün kılmakta, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi için çok boyutlu bir değerlendirme çerçevesi sağlamaktadır.

2.2.3. Çocuk Yoksulluğunun Tanımı ve Ölçümleri

Çocuk yoksulluğu, genel yoksulluk kavramından ayrı ele alınmaması gereken, ancak kendine özgü dinamikler barındıran bir olgudur. Çocukların yoksulluk deneyimi genellikle ailenin içinde bulunduğu ekonomik yetersizliklerin bir uzantısıdır ve bu durum toplumdaki gelir dağılımı mekanizmalarının işleyişi ve sosyal refah hizmetlerinin niteliğiyle yakından ilişkilidir (Özkan ve Puruçuoğlu, 2011, s.220).

Çocuk yoksulluğu konusundaki eksik kavramsallaştırma ve tartışmanın, politikalar üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır (Minujin vd., 2006, s.481-482). Çocuk yoksulluğu hem çocukların refahı hem de gelecekte insanlığın gelişimi üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle küresel bir endişe kaynağıdır (Alkire, Haq ve Alim, 2019, s.35). Günümüzde bir birçok ülkede çocuk nüfusun büyük bir kısmı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Bu da insani gelişmelere ilişkin beklentilerin azalmasına neden olmaktadır.

Yoksulluğun tanımı ve ölçümleri konusunda sosyal bilimciler ve politikacılar arasında süregelen bir tartışma bulunmaktadır. (Townsend, 2009; Spicker, 2007). Bu tartışmalardan biri tanımların genişliğiyle ilgilidir. Buna göre yoksulluk yalnızca maddi bir temelden (gelire dayalı yaklaşım) hareket ederek mi tanımlanmalıdır yoksa yoksulluğun maddi olmayan daha ilişkisel ve kesişimsel boyutları da bulunmakta mıdır (Prydz ve Wadhwa, 2019)? Gelire dayalı yaklaşım

uluslararası bir karşılaştırma sağlamakta, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından ilki olan “yoksulluğu sona erdirmek” hedefine doğru ilerlemenin temelini oluşturmaktadır. Fakat bu yaklaşım yoksulluğu sadece gelire odaklamakta ve yoksulluğu sona erdirmek için yeterli bir bilgi temeli sağlayamamaktadır (Bessell, 2021).

Çocuk yoksulluğu, genellikle çocukların deneyimlediği özel bir yoksulluk türü olarak kabul edilmektedir. Yetişkin yoksulluğundan farklı nedenlere sahip olabilmekte ve çocuklar üzerinde kalıcı etkiler bırakabilmektedir. Çocuklar yoksulluğu zihinsel, fiziksel, duygusal ve ruhsal gelişimlerine zarar veren bir alan olarak deneyimlemektedirler. Bu nedenle, çocuk yoksulluğunu tanımlamak için geleneksel gelir veya tüketim düzeyi kavramlarının ötesine geçmek önemlidir. Ancak çocuk yoksulluğu, genel yoksulluktan ayrıştırılmamakta ve özel boyutları genellikle göz ardı edilmektedir (Bastos ve Machado, 2009, s.238)

Yoksulluğun tanımlanması ve ölçülmesi konusunda tek tip bir yaklaşım yoktur. Literatürdeki tartışmalar, yoksulluğun farklı nedenleri ve ulusal/uluslararası düzeyde nasıl ölçülebileceği üzerinedir. En yaygın olarak kullanılan gelir temelli yaklaşım, yoksulluğu bireylerin gelirlerini artırmaya odaklanarak azaltma stratejilerini içermektedir. Ancak bazı kalkınma kuruluşları, yoksulluğun sadece gelirle tanımlanamayacak kadar karmaşık olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle çocuk yoksulluğu konusunda faaliyet gösteren kuruluşlar, çok yönlü bir sorun olarak gördükleri yoksulluğu ele almak için kapsamlı stratejilere ihtiyaç olduğunu belirtmekte ve bu konuda çaba sarf etmektedir (Kahraman ve Gül, 2015). UNICEF (2007) ise, çocuk yoksulluğunun artık genel yoksulluk ile aynı kefiye konamayacağını, genellikle yalnızca gelir düzeylerine odaklanan ancak beslenme, su, sanitasyon, barınma, eğitim ve bilgi başta olmak üzere temel sosyal hizmetlere erişimi de dikkate alması gereken bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

The Childhood Poverty Research and Policy Centre (CHIP), 2004 yılında Save The Children ve Chronic Poverty Research Centre (CRPC) ile iş birliği çerçevesinde, çocuk yoksulluğuna ilişkin yeni bir bakış açısı ve tanım geliştirmiştir. Bu tanıma göre, çocuk yoksulluğu, çocukların potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirebilmeleri ve refahlarını sağlayabilmeleri için yaşamsal öneme sahip ekonomik, sosyal, fiziksel, çevresel ve siyasal kaynaklara erişimden yoksun şekilde büyümeleridir. (The Christian Children's Fund, 2004).

UNICEF (2004, s.17-18); çocuk yoksulluğunu insan haklar temelinde ve ÇHS’ yi referans olarak çocukların iyi olma hallerinden hem maddi hem de sosyal desteklerden yoksun olma durumu olarak ele almaktadır. Rapordaki tanım şu şekildedir:

"Yoksulluk içindeki çocuklar, hayatta kalmak, gelişmek ve başarılı bir şekilde büyümek için gerekli malî, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun kalan, bu nedenle haklarını yaşayamayan, potansiyelini gerçekleştiremeyen veya toplumun tam ve eşit üyeleri olarak katılım sağlayamayan çocuklardır."

UNICEF' in bu tanımı yoksulluğun birbiriyle kesişen birçok boyutu olduğunu göstermektedir. Örneğin; yoksulluk çocukların çocuk işçi olarak çalıştırılmasına neden olabilmektedir. Bu durum onların en temel hakkı olan eğitimden mahrum kalmalarına neden olabilmektedir. Eğitimden mahrum kalan çocuklar ise ilerleyen yaşamlarında da bir yoksulluk döngüsü içine girebilmekte ve yoksulluk kuşaklar arası bir aktarıma sebep olabilmektedir. Dolayısıyla bu tanım, çocuk yoksulluğunun çok boyutlu ve birbiriyle ilişkili nedenleri olabilen bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca bu tanım maddi boyutun çocuk yoksulluğunun ele alınmasında pek çok bileşenden yalnız biri olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuğun; eğitim ve sağlığa erişiminin olmaması, çocuk işçiliği, biyopsikososyal gelişimi, ayrımcılık gibi hususların da tıpkı maddi boyut gibi çocuk yoksulluğunun merkezinde bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır (Metin, 2015, s.168).

Tüm bu tanımlamalar ışığında, çocuk yoksulluğu, şu şekilde tanımlanabilir: "yoksulluk içinde yaşayan; beslenme, barınma, temiz su, sanitasyon, sağlık, eğitim ve bilgiye erişim gibi temel ihtiyaçları karşılanamayan ve bu yoksunluk nedeniyle fiziksel ve ruhsal gelişimini tam anlamıyla gerçekleştiremeyen çocuklar". (Akbulut, 2024, s.53).

Her ülkede çocuk yoksulluğu, toplumsal ve ekonomik yapıya bağlı olarak farklı özellikler göstermektedir. Çocuk yoksulluğu ölçümleri, ülkedeki çocukların hangi yoksunluklarla karşı karşıya olduğunu, bu zorlukların boyutlarını ve alınması gereken önlemleri belirlemek açısından önemlidir. Bu kapsamda, çocuk yoksulluğunu değerlendirmek için dikkate alınan unsurlar şunlardır (Akbulut, 2024, s.57; UNICEF, 2017, s.46-47):

- Çocuk yoksulluğunun genel yoksulluk içerisindeki konumu: Ülkedeki genel yoksulluk ile çocuk yoksulluğu arasındaki ilişkiyi ve bu iki olgunun nasıl bütünleştiğini analiz etmek.
- Uluslararası karşılaştırmalar: Ülkedeki çocuk yoksulluğu ölçeğini, diğer ülkelerdeki verilerle kıyaslayarak değerlendirmek.
- Demografik gruplar arası farklar: Çocuk yoksulluğunu, yetişkinler, yaşlılar gibi diğer demografik gruplarla karşılaştırarak analiz etmek.

- Zamansal değişimler: Çocuk yoksulluğının önceki yıllara göre artış veya azalış gösterip göstermediğini incelemek.
- Tetikleyici faktörlerin analizi: Çocuk yoksulluğuna yol açan temel nedenlerin neler olduğunu belirlemek.

Bu ölçümler, çocukları en çok etkileyen yoksulluk boyutlarını ön plana çıkarmakta ve bu alanlarda hangi politika müdahalelerinin etkili olabileceği konusunda yol göstermektedir. Ayrıca elde edilen veriler, çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik stratejilerin daha hedefe yönelik ve etkin bir şekilde geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Özellikle son yıllarda yoksulluğın çok boyutlu bir şekilde kavramsallaştırılmasına yönelik bir değişim yaşanmaktadır. Amartya Sen’ in Yapabilirlik Yaklaşımından ve İnsani Gelişim Endeksi’ nden etkilenen çok boyutlu yaklaşım yoksulluğu gelirin ötesinde bir kavramsallaştırmada etkili olmuştur (Alkire, Haq ve Alim, 2019). Sen tarafından başlatılan yoksulluk ölçümleri, iki temel adımdan oluşacak şekilde kavramsallaştırılmıştır (Karadağ ve Saraçoğlu, 2015, s.135). İlk adımda, kimlerin yoksul olduğu belirlenir (tanımlama), ardından elde edilen bilgiler, yoksullar hakkında sayısal bir ölçüt oluşturmak üzere kitle düzeyinde toplu bir şekilde birleştirilmektedir (toplama). Roelen ve Gassman (2008), çocuk yoksulluğının ölçümüne yönelik yaklaşımları gözden geçirirken, tanımlama adımının çocuk yoksulluğu ölçümünde anahtar olduğunu, çünkü bu adımın doğrudan bir çocuğın yoksul olmasının ne anlama geldiğine odaklandığını öne sürmektedir. SKH’ nin 2015 yılında kabul edilmesi bu anlayışı güçlendirmiştir. Benzer şekilde Chzhen, Gordon ve Handa (2018, s.707), paranın gerekli olsa da çocukların yoksulluktan kurtulmaları için her şeyi karşılamaya yeterli olmadığı görüşündedir. Onlara göre çocuklar yeterli finansal kaynaklara sahip olursa bile sağlık, eğitim gibi alanlarda kaliteli hizmet alamayabilmekte, gelişimleri için gerekli olan fırsatlara erişim sağlayamayabilmektedir.

2.2.3.1. Gelire Dayalı Yaklaşım

Gelire dayalı yaklaşım, çocuk yoksulluğının ölçüm ve tanımlama süreçlerinde yaygın olarak kullanılan, geleneksel ve ekonomik temelli bir yöntemdir. Bu yaklaşım, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gerekli olan parasal kaynakları sağlamak adına gelirin yeterli bir gösterge olduğu varsayımına dayanmaktadır. Gelir düzeyi, bireylerin gıda, barınma, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini belirlediği düşünüldüğü için bu yaklaşım yoksulluk analizlerinde merkezi bir rol oynamaktadır (Scott, 2002). Gelir düzeyi, hane halkının ekonomik gücünü temsil eden bir ölçüt olarak kullanılmakta ve hane halkının geliri belirli bir yoksulluk sınırının altında kalırsa, bu hane “yoksul” olarak sınıflandırılmaktadır.

Gelire dayalı yaklaşım, bir çocuğun bireysel ekonomik durumunu değil, yaşadığı hanenin toplam ekonomik durumunu yansıtan bir ölçüttür.

Bu ölçüm, çocuk yoksulluğunu değerlendirmede önemli bir araç olmakla birlikte, belirli sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle, bu yöntemin temel varsayımlarından biri, gelir düzeyinin bireylerin yaşam standartlarını doğrudan belirlediği ve gelir düzeyindeki artış veya azalmanın yaşam kalitesini eşit düzeyde etkilediğidir. Ancak piyasaların her zaman ihtiyaçları karşılayabilecek durumda olmadığı ve gelirin bireylerin tüm ihtiyaçlarını karşılamada yeterli bir gösterge olmayabileceği göz ardı edilmektedir (Tsui, 2002). Hane gelirinin toplamda "yoksul" kategorisinde değerlendirilmemesine rağmen, kaynakların hane içinde adil dağıtılmadığı ve çocukların ihtiyaçlarının göz ardı edildiği durumları tespit etmede yetersiz kalabilmektedir (Akbulut, 2024, s.58). Örneğin, sağlık veya eğitim gibi hizmetlere erişim, sadece gelirle değil, aynı zamanda bu hizmetlerin mevcudiyeti ve kalitesiyle de doğrudan ilişkilidir.

Gelire dayalı, tek boyutlu bu yaklaşım, yoksulluk içindeki çocukların gerçek durumunu tam olarak yansıtmak yerine, yalnızca yoksul hanelerde yaşayan çocuk sayısını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluk ölçümünde bazı eksikliklere neden olmaktadır (Samanlı, 2023, s.119). Çocukların yaşam kalitesini belirleyen birçok unsur, elbette hane halkının genel refah düzeyi ile ilişkili olmakla birlikte, çocukların bireysel ihtiyaçlarının aile gelirinden bağımsız olarak ele alınması gereken durumlar da söz konusudur. Gelire dayalı ölçümler, hane içindeki toplam gelirin tüm bireyler arasında eşit olarak paylaşıldığı varsayımına dayanmakta, ancak çocukların yaşlarına, gelişim düzeylerine ve özel ihtiyaçlarına özgü gereksinimlerini dikkate almamaktadır (White, Leavy ve Masters, 2003, s.382). Dolayısıyla, gelire dayalı yoksulluk ölçümleri çocukların yoksulluğunu doğru ve kapsamlı bir biçimde temsil edememekte, çocuk yoksulluğunu ele alan çok boyutlu yaklaşımlara olan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Ringen (1988), gelire dayalı yoksulluk ölçümünde kullanılan gelirin, bir çocuğun veya ailenin gerçek yaşam standardını tam olarak yansıtamadığını vurgulamaktadır. Gelir, yoksulluğun doğrudan bir göstergesi olarak kabul edilse de, bireylerin ve özellikle çocukların yaşam koşulları üzerindeki etkisini tam olarak ortaya koyamamaktadır. Saunders (2010) ise hanedeki toplam gelir veya kaynakların tüm bireyler arasında eşit bir şekilde dağıtıldığı varsayımının, çocukların özel ihtiyaçlarını göz ardı ettiğini ve bu nedenle çocuk yoksulluğunu eksik bir şekilde tanımladığını belirtmektedir.

Main ve Bradshaw (2012) da benzer şekilde, gelire dayalı yaklaşımların çocuk yoksulluğunu yeterince doğru ve kapsamlı bir biçimde belirleyemediğine dikkat çekmektedir. Bu eleştiriler,

çocuk yoksulluğunun sadece gelirle sınırlı kalmayan çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymakta; çocukların gelişimsel, sağlık ve eğitim ihtiyaçlarını içeren ölçüm yaklaşımlarının önemini vurgulamaktadır.

Hane halkı gelirine dayalı yoksulluk endeksleri, aynı hanede yaşayan tüm bireylerin yoksulluktan benzer şekilde etkilendiğini ve benzer yoksunluk profillerine sahip olduğunu varsaymaktadır. Ancak gerçekte, aynı hanede yaşayan beş yaşındaki bir çocuk ile yetişkin bir ebeveynin yoksulluktan etkilenme biçimi ve düzeyi önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Çocukların gelişim, sağlık, eğitim gibi özgün ihtiyaçları yetişkinlerden birçok açıdan farklıdır. Bu nedenle, 1980'lerden itibaren yoksulluğun çocuk odaklı bir bakış açısıyla analiz edilmesi gerektiği araştırmacılar arasında yaygın olarak tartışılmaktadır (Limanlı, 2020, s. 159).

Bu bağlamda, çocukların özgün gereksinimlerini dikkate alan bir yoksulluk ölçüm yaklaşımına duyulan ihtiyaç ortaya konmaktadır. Böyle bir yaklaşım, çocuk yoksulluğunu daha doğru bir şekilde analiz etmeyi ve bu sorunla mücadelede etkili politikalar geliştirmeyi amaçlamaktadır.

2.2.3.2. Çok Boyutlu Çocuk Yoksulluğu Yaklaşımı

Çocuk yoksulluğunun tanımı ve ölçümü konusunda bir fikir birliği bulunmaktadır. Geleneksel yaklaşımlar, çocuk yoksulluğunu gelir veya tüketime dayalı kriterlerle ölçmeye yönelirken, doğrudan ekonomik olmayan tanımlara olan eğilim giderek artmaktadır (Gordon ve Nandy, 2012). Hane bazlı ekonomik ölçümler, genellikle hane içi kaynakların adil bir şekilde dağıtıldığını varsaymaktadır; ancak çocuklar bu dağıtım sürecine doğrudan etki edememekte ve kaynaklardan eşit düzeyde yararlanamamaktadır. Dahası, çocukların gelişiminin sağlık ve eğitim gibi hayati boyutları, yalnızca ekonomik ölçütlerle tam anlamıyla değerlendirilememektedir. Bu nedenle, çocuk yoksulluğunu daha kapsamlı bir bakış açısıyla ele alan, gelir dışındaki faktörleri de içeren ölçüm yaklaşımlarına ihtiyaç duyulmaktadır (Chzhen ve Ferrone, 2017). Çok boyutlu çocuk yoksulluğu, çocukların yoksul olarak sınıflandırılmasına neden olan temel yoksunluk alanlarını doğrudan tespit etmeyi amaçlayan bir ölçüttür. Bu yöntem, yalnızca hane düzeyinde gelir veya kaynak değerlendirmesi yapmak yerine, çocuğun bireysel yoksunluklarını doğrudan ölçmeye odaklanmaktadır. Dolayısıyla gelir dağılım görünmezliği sorununu ortadan kaldırmaktadır (Akbulut, 2024, s.59).

Yapabilirlik yaklaşımı, yoksulluğu sadece kaynak eksikliğinden öte, bireyin "değer vermek için nedeni olan şeyleri başarma fırsatlarından yoksunluğu" olarak görmektedir (Arun, 2016, s.19). Bu perspektife göre, gelir sadece refahın doğrudan bir ölçüsü olmak yerine, bireyin yapabilirliklerini arttırmaya yönelik bir girdi olarak değerlendirilmelidir (Sen, 1999). Yapabilirlik perspektifi, Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi'nin oluşturulmasında üç ana

boyuta dayanmaktadır: sağlık, eğitim ve yaşam standardı (Alkire ve Santos, 2014). Bu endeks, bireylerin sadece maddi kaynaklarla değil, aynı zamanda sağlık, eğitim ve yaşam standartları gibi temel yeteneklere erişimleri üzerinden de yoksulluk durumlarını değerlendirmektedir.

Yoksulluğa hak temelli yaklaşım, odağı maddi kaynak eksikliğinin ötesine taşıyarak sosyal ve politik ilişkileri kapsayacak şekilde genişletmekte ve yoksulluk içindeki bireylere nasıl davranıldığını ele almaktadır (Walker, 2014). Buna göre, bireylerin temelde tanımlanan haklarının dikkate alınmasının önemi vurgulanmaktadır. Böylece çocukların yalnızca bağımlı kişiler olarak değil, aynı zamanda aktif aktörler olarak ele alınmasını vurgulamaktadır (DB, 2017).

Çocuk yoksulluğunu yetişkinlerden bağımsız olarak doğru bir şekilde ölçebilmek amacıyla Gordon vd. (2003) tarafından geliştirilen Bristol Yaklaşımı, uluslararası alanda kabul görmüş tanımlara dayalı olarak çocuk yoksulluğunun ölçülmesine yönelik ilk çabalardan biridir. Bu çalışmada, ÇHS’ de belirtilen yedi temel gösterge kullanılmıştır: gıda, güvenli içme suyu, temizlik, sağlık, barınma, eğitim ve bilgi (Bessels, 2021, s.543).

2005 yılında UNICEF’in “Dünya Çocuklarının Durumu” raporunda Bristol Yaklaşımı temel alınarak çocuk yoksulluğu kapsamlı bir şekilde incelenmiş, ardından 2007’de BM Genel Kurulu tarafından çocuk yoksulluğunun çok boyutlu bir tanımı kabul edilmiştir. Bu tanım yukarıda belirtilen yedi bileşeni içermekte olup, çocuk yoksulluğunun yalnızca maddi eksiklik değil, çocukların yaşam kalitesini doğrudan etkileyen çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmasını sağlamıştır (Abdu ve Delamonica, 2018, s.886). Çocuk yoksulluğu ile ilgili yapılan sonraki araştırmalar ve raporlar, bu çerçevede geliştirilmiş olup Bristol Yaklaşımı’nı temel alarak çocuk yoksulluğunu çok boyutlu perspektiften değerlendirmeye devam etmiştir (Chzhen, Gordon ve Handa, 2018; Alkire ve Roche, 2012; Minujin vd., 2006).

Günümüzde Çok Boyutlu Çocuk Yoksulluğu Yaklaşımı iki temel perspektifle ele alınmaktadır (Hjelm vd., 2016). Birinci yaklaşım, Çoklu Örtüşen Yoksulluk Analizi (MODA) olarak bilinir. MODA, teorik olarak ÇHS’ ye dayanan ve metodolojik olarak Alkire-Foster ile Bristol Yaklaşımını birleştiren UNICEF tarafından geliştirilmiş bir çocuğa özel çok boyutlu yoksulluk analizidir (Milliano ve Playgo, 2014). İkinci yaklaşım ise Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) olup, Oxford Yoksulluk ve İnsani Kalkınma Girişimi tarafından oluşturulmuştur. Bu yaklaşım, teorik olarak Amartya Sen’in (1981) yapabilirlik yaklaşımından etkilenirken, metodolojik olarak Alkire-Foster yaklaşımına dayanır (Alkire ve Foster, 2011).

Her iki yaklaşım da çok boyutlu çocuk yoksulluğunu değerlendirmede yaygın olarak kullanılan iki ana seçenek sunmaktadır (Chzhen ve Ferrone, 2017). MODA, çocuğun analizin merkezinde

yer aldığı bireysel düzeydeki göstergeleri içerirken; MPI, çocuk yoksulluğunun çok boyutlu doğasını ölçmeye yönelik birleşik endekslerin hesaplanmasına olanak sağlamakta ve yoksulluğun kapsamı ve ölçeği hakkında bilgi vermektedir (Lekobane ve Roelen, 2020, s.2004).

Tablo 7: Çok Boyutlu Çocuk Yoksulluğu

	Alt Boyutlar	MODA (UNICEF)	MPI (OXFORD)	SKH	ÇHS
Eğitim	Kayıt Okuryazarlık	Zorunlu eğitim çağındaki çocuğun okula devam etmemesi İlkokul çağını dolduran çocuğun ilköğretimi yok veya tamamlanmamış olması	Hanede hiçbir birey beş yıllık eğitimi tamamlamamış olması Okul çağındaki en az bir çocuğun (8. sınıfa kadar) okula gitmemesi	Madde 4.1: 2030'a kadar bütün kız ve erkek çocuklarının ücretsiz, hakkaniyetli ve kaliteli bir ilköğretim ve ortaöğretimi tamamlamalarının sağlanması	Madde 28.1: Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilmesini sağlamalıdır.
Varlık	Bilgi Dayanıklı Tüketim Malları Ulaşım Konut Kullanım Hakkı	Hanede şunlardan birinin olmaması: TV, internet, radyo, telefon, cep telefonu veya bilgisayar	Hane halkı radyo, TV, telefon, bisiklet, motosiklet veya buzdolabının birden fazlasına sahip olmaması Hane halkı araba veya kamyonu sahip olmaması		Madde 17: Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederler
Gıda	Gıda Güvensizliği Yaşa Göre Ağırlık Yaşa Göre Boy Boya Göre Ağırlık Vücut Kitle Endeksi	Çocukların veya bebeklerin yetersiz beslenmesi	Hanedeki kadının veya çocuğun yetersiz beslenmesi	Madde 2.1: 2030'a kadar açlığın sona erdirilmesi.	Madde 27.3: Taraf Devletler, ana babaya çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır.

Sağlık	Sağlık Tesisleri Kronik Hastalıklar	1 yaşını tamamlamış çocuğun Difteri, Tetanos ve Boğmaca aşılardan birini veya hepsini olmamış olması, çocuğun doğumuna yardım eden bir görevlinin olmaması	Evde ölen bir çocuğun olması	Madde 3.2: 2030'a kadar yenidoğan ve 5 yaş altı çocukların önlenabilir ölümlerinin sona erdirilmesi	Madde 24.1: Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırırlar.
Su ve Sanitasyon	Su Tedariği Tuvalet Olanakları	Kötü bir su kaynağından su içmek veya suya erişim için 30 dakikadan fazla süre harcamak Ev tuvaletinin kötü olması veya olmaması	Kötü bir su kaynağından su içmek veya suya erişim için 30 dakikadan fazla süre harcamak Ev tuvaletinin kötü olması veya olmaması veya ortak olarak kullanılması	Madde 6.2: 2030'a kadar herkesin yeterli temizlik ve sıhhi koşullara eşit biçimde erişiminin sağlanması	Madde 24.2 : Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması
Barınım	Aşırı kalabalık Yakıt Pişirme Zemin Malzemesi Çatı Malzemesi Duvar Malzemesi Elektrik	Doğal zemin malzemesi (toprak/kum) veya doğal çatı malzemesi (saz/palmiye yaprağı/rafya) Aşırı kalabalıklık (oda başına 4 kişiden fazla)	Evin zemini kir, kum veya gübreden oluşması Evde yemek pişirmek için biyokütle kullanılması Evde elektriğin olmaması	Madde 11.1: 2030'a kadar herkesin yeterli, güvenli ve uygun fiyatlı konutlara ve temel hizmetlere erişiminin sağlanması	Madde 27.3: Taraf Devletler, ana babaya çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır.
Adalet ve Güvenlik	Korunma Suç	Hanedeki 2-14 yaş arasındaki her çocuk, ebeveynleri/bakıcıları tarafından her türlü fiziksel şiddete maruz	--	Madde 16.1: Şiddetin tüm biçimlerinin ve şiddete bağlı ölüm oranlarının her yerde	Madde 39: Taraf Devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suistimal mağduru olan bir çocuğun,

kalması	büyük ölçüde azaltılması	bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar.
---------	-----------------------------	---

*Yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 7’ de çok boyutlu çocuk yoksulluğuna yönelik boyutlar ve bu boyutların SKH ve ÇHS çerçevesindeki karşılığına yer verilmiştir. Buna göre; eğitim boyutu, çocukların eğitime ve okuryazarlığa erişimini kapsamaktadır ve eğitimin, çocuklar için temel bir hak olduğu vurgulanmaktadır (BM, 1989). SKH kapsamında da 4.1. hedef, “2030’a kadar bütün kız ve erkek çocuklarının ücretsiz, hakkaniyetli ve kaliteli bir ilköğretim ve ortaöğretimi tamamlamalarını ve böylece etkili öğrenme çıktıları elde etmelerini sağlamak” olarak belirlenmiştir. Varlık boyutu, hanehalkının yaşam standartlarını yansıtan varlıklara sahip olmayı ifade eden göstergeleri içerir. Bu göstergeler; bilgiye erişim, dayanıklı tüketim malları, teknolojik cihazlar, ulaşım ve konut hakkını kapsamaktadır. İnsan refahı açısından bilgiye erişim, teknolojik cihazlar ve ev eşyaları önemli materyaller olarak kabul edilmektedir (Lerman ve McKernan, 2008). Ulaşım eksikliği ise sağlık tesislerine ve okullara erişimi doğrudan etkileyebilmektedir (Allendorf, 2007). Yapabilirlik Yaklaşımı’nda konut sahibi olma, güvenlik ve korunmanın önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Gıda boyutu, beş alt boyuttan oluşmakta olup, hane düzeyinde gıda güvensizliği göstergesinin yanı sıra çocukların beslenme bozukluklarını ölçmeye yönelik özel alt göstergeler içermektedir (UNICEF, 2010). Barınma ve yaşam koşulları boyutu, evin kalitesine ilişkin yoksunlukları ele alarak çocukların onurlu bir yaşam sürebilmesi için temel barınma hakkına sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır (BM, 1989). Sağlık boyutu, en yakın sağlık kuruluşuna ulaşımı ve kronik hastalıkların varlığını kapsamaktadır (D’Agostino, Giusti ve Potsi, 2018). Su ve temizlik boyutu, güvenli içme suyuna ve hijyenik tuvalet imkanlarına erişimi değerlendirmektedir. Güvenli içme suyu ve hijyenik tuvalet olanaklarının eksikliği, bulaşıcı hastalıkların yayılmasında önemli bir etken olarak kabul edilmektedir (UNICEF, 2010). Güvenlik boyutu, Yapabilirlik Yaklaşımı temel alınarak, çocukların güvenli bir ortamda yaşama ve bir yerden bir yere özgürce hareket etme yeteneğini kapsamaktadır. Bu boyut, korunma ve suç alt boyutlarıyla ölçülmekte olup, çocukların güvenlik ihtiyaçlarına ilişkin önemli bir perspektif sunmaktadır.

Görüldüğü üzere çocuk yoksulluğu çok boyutlu bir kavram olup, çocuğun yaşamındaki tüm sistemleri ele alan bir yaklaşımı içermektedir. Ayrıca çocuk yoksulluğunun ölçümü için atılan

adımlar Sürdürülebilir Kalkınma Hedefler, Yapabilirlik Yaklaşımı ve Çocuk Hakları çerçevesinde atılmaktadır.

2.2.4. Çocuk Yoksulluğunun Nedenleri ve Sonuçları

Yoksulluğun nedenleri ve sonuçları arasındaki sıkı bağlantı, özellikle çocuk yoksulluğu bağlamında, bu kavramın dinamiklerini daha karmaşık ve iç içe geçmiş bir sorun haline getirmektedir. Çocuk yoksulluğu üzerine yapılan çalışmalar, bu sorunun nedenlerinin ayrıştırılabilir olduğunu gösterse de sonuçların genellikle çok boyutlu bir etki yarattığı görülmektedir. Araştırmalar, çocuk yoksulluğunun nedenlerini açıklarken özellikle demografik, ekonomik ve politik faktörlerin ön plana çıktığını belirtmektedir. Ancak ekonomik faktörler diğer nedenlere göre daha baskın bir rol oynamaktadır (Akbulut, 2024, s.60).

Çocuk yoksulluğunun ekonomik nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Gelir eşitsizliği: Piyasa mekanizmalarının adaletsiz işleyişi, gelir dağılımındaki dengesizlikleri artırarak düşük gelirli hanelerin çocuklarının yaşam standartlarını olumsuz etkiler.
- Ekonomik kalkınma eksikliği: Ekonomik büyümenin yavaş ilerlemesi, işsizlik oranlarının yüksek seyretmesi ve istihdam fırsatlarının sınırlılığı, özellikle çocukların refahını doğrudan etkileyen yapısal sorunlara yol açar.
- Hedef odaklı olmayan sosyal harcamalar: Sosyal yardım politikalarının yetersizliği ya da mevcut kaynakların en yoksul kesimlere etkili bir şekilde ulaştırılamaması, çocuk yoksulluğunu artıran bir diğer önemli faktördür.

Çocuk yoksulluğu, çocukların karşı karşıya kaldığı en büyük ve karmaşık sosyal sorunlardan biridir. Yapılan araştırmalar, çocuk yoksulluğunun birçok nedeninin olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuk yoksulluğunun nedenleri, ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyinden gelir dağılımındaki eşitsizliklere, işgücü piyasalarının yapısından toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin sosyo-kültürel yaklaşımlara kadar geniş bir yelpazede çeşitlilik göstermektedir. Ayrıca aile yapıları, ebeveynlerin (özellikle annelerin) eğitim seviyesi gibi faktörler de bu sorunun oluşumunda belirleyici rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, çocuk yoksulluğu nesiller arası geçiş özelliği taşıyan bir toplumsal risk olarak ele alınmalı ve bu boyutun önemi göz ardı edilmemelidir (Metin, 2015, s.169).

Eğitim hakkı, bireylerin en temel haklarından biri olarak ulusal ve uluslararası düzeyde güvence altına alınmıştır. Ancak hukuki düzeydeki bu korumaya rağmen, çocuklar eğitim hakkından tam

anlamıyla yararlanamamakta ve bu durum yoksulluğu beraberinde getirebilmektedir (Bilican Gökçaya, 2023, s.167). Yoksulluk ve eğitimsizlik arasındaki ilişki, son yıllarda giderek daha fazla araştırmaya konu olmaktadır. Literatürde yoksulluğun, eğitim başarısızlığı ile doğrudan bağlantılı olduğu ve yoksulluk içinde dünyaya gelen bireylerin bu döngüyü kırmakta büyük zorluk yaşadığı belirtilmektedir. Yoksul hanelerde büyüyen çocuklar, okul öncesi dönemde yeterli hazırlığı alamadıkları için, ilkokuldan itibaren akranlarına kıyasla daha dezavantajlı bir başlangıç yapmaktadır (Mihai, Țițan ve Manea, 2015, s.856). Ayrıca yoksulluk, çocukların eğitime erişimini de sınırlandırarak ya eğitimden tamamen mahrum kalmalarına ya da kısıtlı erişim sağlamalarına neden olurken, kitap okuma gibi entelektüel etkinlikleri de azaltabilmektedir (Avşar Kurnaz, 2007)

Eğitim seviyesi yükseldikçe, çocukların ilerleyen yaşamlarında yoksul durumda olması riski azalmaktadır (Kudubeş, Kudubeş ve Bektaş, 2017, s.82). Ancak yoksulluk nedeniyle eğitime erişimi kısıtlanan çocuklar; akademik başarı testlerinde daha düşük puanlar almakta, okulda düşük notlarla karşılaşmakta ve genel olarak daha düşük bir eğitim seviyesine ulaşmaktadır (Hair, Hanson ve Wolfe, 2015). Bu bağlamda şu soru ortaya çıkmaktadır: Yoksulluk koşullarında dünyaya gelen bir çocuk, bu kısır döngüyü kırabilir mi? Araştırmalar, genel olarak bu soruya olumsuz bir yanıt vermektedir. Yoksulluk koşullarındaki çocukların çoğu, eğitim süreçlerinde başarı şansını yeterince elde edememektedir. Eğitimdeki başarısızlık ise çocukların yetişkinlik dönemlerinde yoksulluk içinde yaşama riskini artırmaktadır (Özpolat ve Aktuna, 2023, s.215). Yoksul ailelerde ebeveynler daha düşük eğitim seviyesine sahip olabilmekte ve çocukların eğitime katılımı daha sınırlı kalmaktadır (Limanlı, 2020).

Çocuk yoksulluğunun çocukların sağlığı üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. En belirgin etkilerinden beslenme yetersizliğidir. Tıpkı eğitimde olduğu gibi yoksulluk, kötü beslenmenin hem bir nedeni hem de bir sonucu olarak değerlendirilmektedir (Kulaksızoğlu, 2003). Çocuklarda gıda yoksulluğu, özellikle erken çocukluk döneminde, yaşama, büyüme ve gelişim üzerinde olumsuz etkiler yaratarak geri dönüşmesi zor sonuçlara yol açabilmektedir. Gıda yoksulluğu yaşayan çocuklar, sağlıklı büyüme ve gelişim için gerekli olan temel besinleri yeterince alamamaktadır. Yetersiz beslenme; kemik ve kas gelişimini, beyin fonksiyonlarını ve bağışıklık sistemini olumsuz etkilemektedir. Açlık çocukların oyun, öğrenme ve sosyal etkinliklere işlevsel bir şekilde katılımını sınırlamaktadır. Ayrıca bodurluk, düşük bilişsel gelişim ve erken ölüm risklerini arttırmakta ve bu etkileri ömür boyu sürebilmektedir (UNICEF, 2021, s.12; Development Initiatives, 2021; Black vd., 2013). Yetersiz beslenen çocukların okulda akademik olarak başarısız olma olasılıkları yükselmektedir (Güler, Kaplan ve Sakın, 2022, s.68).

Yoksulluk, çocuklarda düşük doğum ağırlığı riskini artırmakta ve ilerleyen yaşlarda nörolojik sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Yoksulluk içindeki çocuklar, yaşamlarının erken dönemlerinde daha yüksek ölüm riski taşımaktadır. Ayrıca yoksulluk, çocukların astım gibi solunum yolu hastalıklarına daha fazla maruz kalmasına neden olmakta ve genel sağlıklarını olumsuz etkilemektedir. Psikolojik açıdan da yoksulluğun önemli etkileri vardır. Araştırmalar, yoksulluk içinde büyüyen çocukların daha düşük özgüvene sahip olduklarını, depresif davranışlar sergilediklerini ve genel yaşam memnuniyetlerinin düşük olduğunu göstermektedir (Gitterman vd., 2016; Wickham vd., 2016).

Yoksul çocukların yaşadığı çevrede hava ve su kalitesi genellikle daha düşük olmakta, bu da sağlık açısından olumsuz etkiler yaratmaktadır (Konuk Şener ve Ocakçı, 2014). Bu ailelerin yaşadığı evler genellikle daha kalabalık, daha gürültülü ve daha soğuk olabilmekte; bulundukları mahalleler ise madde kullanımı, yüksek suç oranları, oyun alanlarının eksikliği gibi çeşitli dezavantajlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu mahallelerde belediye hizmetleri genellikle daha düşük kalitede sunulmakta ve çocuklar için güvenlik riskleri artırmaktadır. Ayrıca bu dezavantajlı bölgelerdeki okullar da eğitim ve sosyal refah açısından yetersizliklerle boğuşmaktadır (Pebbley ve Sastry, 2018).

Yoksulluk içindeki çocuklar, sosyal ve fiziksel eşitsizliklerle yüz yüze gelmekte ve ekonomik açıdan daha avantajlı çocuklara kıyasla daha az sosyal desteğe sahip olabilmekte, aile içi şiddet ve istismar gibi durumlara daha sık maruz kalabilmektedir (Kahraman ve Gül, 2015). Öte yandan çocuk işçiliği de maruz kalınan bu eşitsizliklerden biridir. Çocuk işçiliğinin en temel nedeni, yoksulluktur. Gelir düzeyinin düşük olması, aileleri çocuklarını çalıştırmaya yönlendiren önemli bir etken haline gelmektedir. Çocukların veya ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için çocukların gelir sağlaması bir çıkış yolu olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, hane halkında yetişkin bireylerin azlığı ve çocuk sayısının fazlalığı da çocuk işçiliğini artıran başka bir önemli unsur olarak öne çıkmaktadır (Kalaycı ve Karadeniz, 2023, s.214).

Çocuk yoksulluğunun nedenleri ve sonuçlarına ilişkin birçok gösterge bulunmaktadır. Bir sonraki başlıkta çocuk yoksulluğuyla ilgili istatistikler çerçevesinde çocuk yoksulluğunun; nedenleri, sonuçları veya etkileri daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2.2.5. Çocuk Refahı ve Çocuk Yoksulluğuna İlişkin Veriler

Çocuk yoksulluğu, iyi olma halinin diğer göstergeleriyle yakından ilişkili bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk içindeki aileler, çocuklarının korunması, sağlıklı gelişimi ve psikososyal destek ihtiyaçlarının karşılanması gibi temel sorumlulukları yerine getirmekte yetersiz kalabilir. Bu durum çocuğun ihmal edilmesi, istismar edilmesi ya da şiddete maruz

kalması riskini artırmaktadır. Çocuk yoksulluğu, barınma koşulları ve çevresel faktörler açısından da olumsuz sonuçlara yol açarak çocuğun yaşam kalitesini düşürmektedir. Bununla birlikte, sosyal dışlanma, eğitime uyum sağlayamama gibi risk faktörlerini tetikleyerek çocuğun toplumsal hayata entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda çocuk yoksulluğu, çok boyutlu bir problem olarak ele alınmalı ve diğer iyi olma hali göstergeleriyle birlikte kapsamlı bir şekilde değerlendirilmelidir (Tatlıcıoğlu, 2019, s.133).

Çocuklar çoğunlukla tek bir risk veya krizle değil, bu krizlerin ve risklerin birikimiyle karşı karşıya kalmakta; bu birikim, çocukluk çağındaki yoksulluğu daha karmaşık bir hale getirmektedir (Evans, 2004; Bronfenbrenner vd.,1996). Bu karmaşık durum, çocuk yoksulluğunun istatistiklerinde hangi kriterlerin dikkate alınması gerektiğini belirlemeyi zorlaştırmaktadır; ancak, çocuk yoksulluğunun çok boyutlu yapısını gözler önüne sermesi açısından bu analizler büyük önem taşımaktadır.

Mevcut çocuk yoksulluğuna yönelik genel bir bakış sunabilmek amacıyla istatistiklere değinirken Amartya Sen, tarafından dile getirildiği gibi yoksulluk ölçümlerinin yoksulların yapabilirlikleriyle ilgili bilgilerin özet bir istatistikte birleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca yoksulları yoksul olmayanlardan ayıracak, bir yoksulluk göstergesi üzerinden değil birçok gösterge ışığında bu istatistiklere değinmek gerekmektedir (Yurdakul, 2010, s.295).

2.2.5.1. Ekonomik Göstergeler

Aşırı yoksulluğun 2030 yılına kadar sona erdirilmesini öngören SKH birçok uluslararası kurum ve kuruluş çalışmalarının merkezinde yer almaktadır. Bu hedef doğrultusunda aşırı yoksulluğun bir biçimi olarak çocuk yoksulluğu rutin olarak bazı analizlere tabi tutulmaktadır. Bunlardan en günceli UNICEF ve DB tarafından hazırlanan “Uluslararası Yoksulluk Sınırlarına Göre Çocukların Maddi Yoksulluğuna ilişkin Küresel Eğilimler (Global Trends in Child Monetary Poverty According to International Poverty Lines)” adlı rapordur. Raporda çocuk yoksulluğuna farklı bir analiz gerçekleştirilerek çocuk yoksulluğuna dair eğilimler incelenmiştir.

Buna göre uluslararası yoksulluk sınırları belirlenerek üç farklı çerçeveden değerlendirme yapılmıştır. Bunlardan ilki; 2.15 ABD doları’ nın altında bir geliri olanlar aşırı yoksul, 3.65 ABD dolarının altında geliri olan alt-orta gelirli yoksul, 6.85 ABD dolarının altında geliri olanlar ise orta-üst gelirli yoksullar olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu kavramsallaştırmalara göre bugün dünyada tahmini olarak 333.5 milyon çocuk, yani her 6 çocuktan biri aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır. 829 milyon çocuk 3.65 ABD dolarının altında, 1.43 milyar çocuk ise 6.85 ABD dolarının altında bir yaşam sürmektedir. Rapora göre çocukların aşırı yoksulluk içindekilerin yarısını oluştururken, aşırı yoksulluk yaşama olasılığının yetişkinlere göre iki kat

daha fazla olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda COVID-19 pandemisinin yaşanmadığı varsayılıyorsa yaklaşık 50 milyon çocuğun yoksul sınıflandırılmasına dahil edilmeyeceği de vurgulanmaktadır (Salmeron Gomez vd., 2023, s.9).

Çocuk yoksulluğunun dünya üzerindeki coğrafi dağılımlarına bakıldığında (Tablo 8); Sahra altı Afrika' nın %40 ile aşırı yoksulluk içinde (2.15 ABD dolarının altında) yaşayan çocuk oranlarının en yüksek orandaki bölge olduğu ve dünyadaki aşırı yoksul çocukların %71.1' inin bu bölgede yaşadığı görülmektedir. Daha yüksek uluslararası yoksulluk sınırlarına (3,65 ABD Doları ve 6,85 ABD Doları) bakıldığında ise Sahra altı Afrika' nın yanında Güney Asya' da da çocukların yoksulluk oranının yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. İstatistiklere bakıldığında Güney Asya' da 300 milyon, Sahra altı Afrika' da ise 409 milyon çocuk 3.65 ABD dolarının altında gelire sahiptir. Diğer bir yoksulluk sınırına (6,85 ABD Doları) bakıldığında ise Sahra altı Afrika' nın çocuk yoksulluğu oranı %91.1 iken ikinci sırada yine %86.7 ile Güney Asya gelmektedir (Salmeron Gomez vd., 2023, s.5).

Tablo 8: Bölgelere ve 2,15 Dolar, 3,65 Dolar Ve 6,85 Dolar/Gün Verilerine Göre 2022'de Çocuk Yoksulluğu

Bölgeler	2.15 ABD Doları		3.65 ABD Doları		6.85 ABD Doları	
	Y.İ.Ç.S. (Milyon)	Y.İ.Ç.O. (%)	Y.İ.Ç.S. (Milyon)	Y.İ.Ç.O. (%)	Y.İ.Ç.S. (Milyon)	Y.İ.Ç.O. (%)
Doğu Asya ve Pasifik	11.7	2.8	55.1	13.3	174	42
Güney Asya	62	9.7	300.2	46.7	557	86.7
Sahra altı Afrika	237	40.2	409.2	69.4	537.8	91.1
Latin Amerika ve Karayipler	9.7	5.9	24.7	15.1	64.5	39.5
Avrupa ve Orta Asya	0.8	0.5	4.2	2.1	18.5	10.8
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	12.3	9.9	26.7	21.6	68.2	55.2
Toplam	333.5	15.8	820	38.9	1420	67.4

Kısaltmalar: Y.İ.Ç.S: Yoksulluk İçindeki Çocuk Sayısı, Y.İ.Ç.O.: Yoksulluk İçindeki Çocuk Oranı
Kaynak: ILO ve UNICEF (2023).

ILO ve UNICEF' in ortaklaşa hazırladıkları bir başka raporda ise benzer vurgular yapılmaktadır. Bu raporda; dünyada yeterli bir sosyal korumaya sahip olmayan 2.4 milyar çocuğun bulunduğu ifade edilmektedir. Günümüzde çocukların yoksulluğu yetişkinlerden iki kat daha fazla yaşama riski bulunduğu, 800 milyondan fazla çocuğun günlük 3.20 ABD Dolarının altında bir gelirle yaşadığı, 1.3 milyar çocuğun ise günlük 5.50 ABD Dolarının altında yaşadığı yer almaktadır. Yine aynı raporda çok boyutlu çocuk yoksulluğuna değinilerek sağlık, eğitim ve beslenme gibi alanlarda 1 milyardan fazla çocuğun temel haklarından mahrum edildiği ve yapabilirliklerinin kısıtlandığı belirtilmektedir (ILO ve UNICEF, 2023, s.1-4).

Tablo 9: AB ve Türkiye Yoksulluk Riski Altındaki Çocukların Oranı

Ülke	2022	2023
Slovenya	10,3	10,7
Danimarka	13,8	15,3
Hollanda	13,9	14,3
Finlandiya	14,9	13,8
Norveç	16,1	15,0
İsviçre	19,3	22,3
Belçika	19,6	19,0
İsveç	19,9	21,6
Portekiz	20,7	22,6
Avusturya	21,6	22,7
AB Ortalaması	22,2	22
Lüksemburg	24,0	26,1
Almanya	24,4	23,9
Fransa	27,1	26,6
Yunanistan	28,1	28,1
İtalya	28,5	27,1
İspanya	32,2	34,5
Bulgaristan	33,9	33,9
Romanya	41,5	39,0
Türkiye	43,6	Veri yok

Kaynak: EUROSTAT (2023). Erişim adresi:

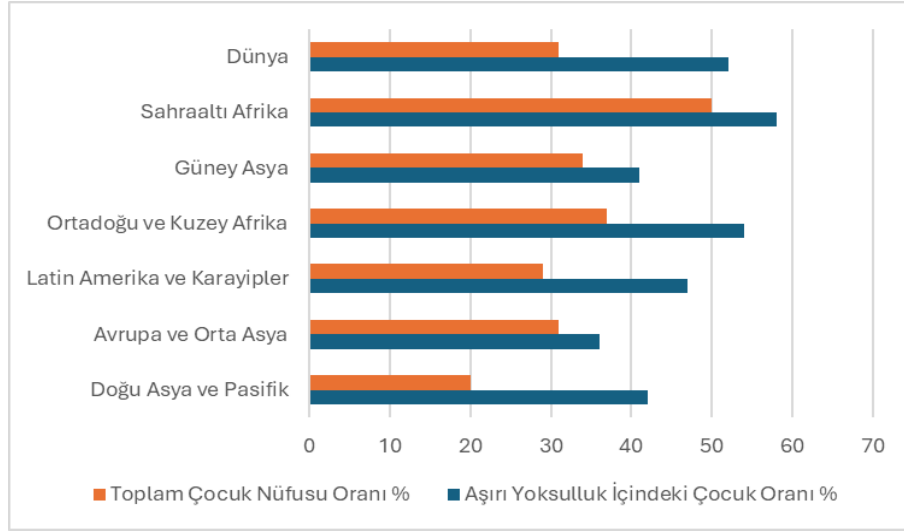
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps01n_custom_13054054/default/table?lang=en

Tablo 9’ da yer alan 2023 yıllarına ait EUROSTAT verilerine göre, çocuk yoksulluğu oranları Türkiye ile AB ülkeleri arasında belirgin bir fark göstermektedir. Slovenya’nın her iki yılda da %10 civarındaki düşük oranı, bu ülkenin çocuk yoksulluğu konusunda etkili sosyal politikalar ve güçlü ekonomik yapılar uyguladığını göstermektedir.

Öte yandan, Türkiye’nin %43,6 (2022) ve %39,0 (2023) oranları, çocuk yoksulluğu riskinin çok yüksek olduğunu ve bu sorunun ülke genelinde önemli bir toplumsal sorun olarak varlığını sürdürdüğünü ortaya koymaktadır. Bu yüksek oranlar, Türkiye’nin çocuklara yönelik sosyal hizmetlerde ve ekonomik desteklerde eksiklikler yaşadığını ve yoksullukla mücadelede daha kapsamlı, etkili stratejilere ihtiyaç duyduğunu işaret etmektedir.

DB tarafından yapılan bir araştırma, dünya genelinde çocukların yetişkinlere kıyasla daha yüksek bir yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır (DB, 2022).

Şekil 1: Aşırı Yoksulluk İçindeki Çocuk Oranı



Kaynak: DB, (2022). Erişim adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/a33782e6-415e-5699-a9a8-4a50dc4ae3bc>

Şekil 1'e göre, dünya çapında aşırı yoksulluk içindeki çocukların oranının yüksekliği, küresel ölçekte endişe verici bir durumu işaret etmektedir. Sahraaltı Afrika, nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan çocukların %58'inin aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile Latin Amerika ve Karayipler'deki çocuklar da sırasıyla aşırı yoksul nüfusun %54 ve %47'sini oluşturmaktadır, bu da bu bölgelerdeki çocukların büyük bir kısmının ekonomik zorluklar içinde olduğunu göstermektedir.

Avrupa ve Orta Asya'da ise aşırı yoksul çocuk oranı %36 ile, genel çocuk nüfusu oranını geçerek, bu bölgelerde bile çocukların ekonomik açıdan zorluklarla karşı karşıya olduğunu ortaya koymaktadır. Avrupa'da genellikle gelişmiş ekonomiler ve sosyal güvenlik sistemlerinin varlığına rağmen, çocuk yoksulluğunun hala önemli bir sorun olduğunu ve bazı bölgelerde derinleştiğini göstermektedir.

DB, yoksulluğu sosyal refah kavramıyla ilişkilendirerek, bunu "refahtan yoksun olma" durumu olarak tanımlamaktadır. Yoksulluğun temelinde, bireylerin veya ailelerin ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli kaynaklara sahip olup olmadıkları sorgusu yer almaktadır. Geleneksel yoksulluk yaklaşımları, bu sorgulamayı genellikle bireylerin veya ailelerin gelir düzeyine veya tüketim seviyelerine göre yaparken, daha geniş ve çok boyutlu yaklaşımlar, sosyal refahı belirleyen diğer faktörleri de göz önünde bulundurmaktadır. Bu faktörler arasında yeterli gıda, barınma, eğitim veya sağlık hizmetlerine erişim gibi temel sosyal olanaklar yer almaktadır (Aksan, 2012, s.11).

Türkiye’deki çocuk yoksulluğuna çok boyutlu bir perspektifle yaklaşabilmek için, çocuk refahı ve çocuk haklarıyla ilgili istatistiklere de değinmek büyük önem taşımaktadır. TÜİK’in Yoksulluk ve Yaşam Koşulları Araştırması (2023a) verilerine göre, çocukların büyük bir kısmı maddi yoksullukla karşı karşıya kalmakta ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlükler yaşamaktadır.

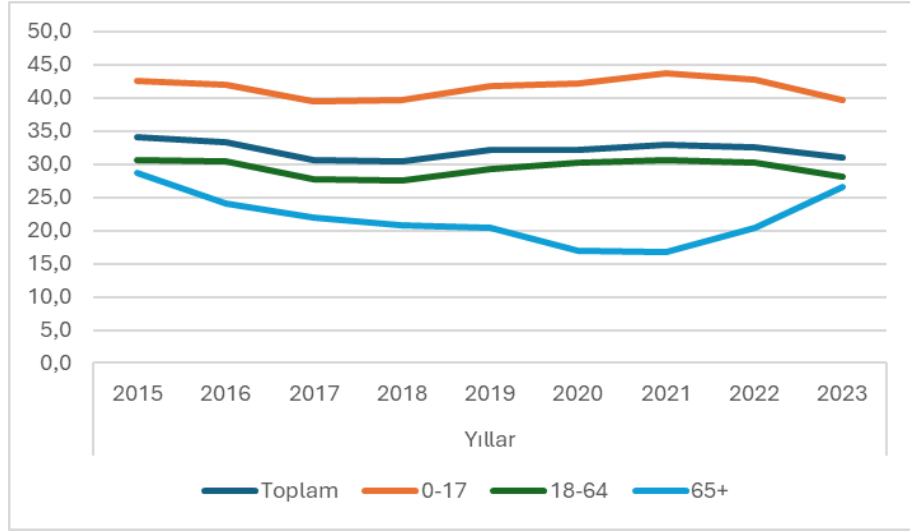
Yoksulluk içindeki çocukların büyük bir kısmı, temel beslenme, barınma ve ısınma gibi ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bu da çocukların gelecekteki yaşam fırsatlarını kısıtlamakta, toplumsal eşitsizliklerin kuşaklar arası aktarılmasına neden olmaktadır. Çocukların eğitimden, sağlık hizmetlerinden ve diğer temel sosyal haklardan mahrum kalmaları, onları sadece mevcut dönemde değil, gelecekte de daha fazla dezavantajlı bir konuma itmektedir (Bilican Gökkaya, 2023; Limanlı, 2020; Metin, 2015).

Özellikle görelî yoksulluk kavramı, burada önemli bir yer tutmaktadır. Görelî yoksulluk, bireylerin gelir düzeyinin, toplumun ortalama gelir düzeyinin altında olması durumunu ifade etmektedir. Bu kavram, medyan gelir üzerinden hesaplanabilir ve yoksulluk oranları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır (Ensari, 2010). Medyan gelirin farklı yüzdelikleri kullanılarak yapılan bu ölçümler, yoksulluğun toplumun geniş kesimlerini ne ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de 2022 yılı Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistiklerine göre, medyan gelirin %60’ı dikkate alınarak yapılan araştırmada, yoksulluk oranı %21,7 olarak hesap edilmiştir (TÜİK, 2022b). Bu oran, Türkiye’de gelir eşitsizliğinin ve görelî yoksulluğun yaygın olduğunu göstermektedir. Görelî yoksulluk, yalnızca ekonomik bir durum değil, aynı zamanda sosyal dışlanma ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştiren bir olgu olarak da anlaşılmalıdır. Bu nedenle, yoksulluğun yalnızca gelirle sınırlı bir sorundan ibaret olmadığı, sosyal haklara ve fırsatlara erişimle doğrudan ilişkilendirildiği dikkate alınmalıdır.

Türkiye’de 2023 yılında %14,4 olarak saptanan bu oran, bir önceki yıla (%16,6) göre bir düşüş gösterse de, toplumsal eşitsizliklerin hâlâ önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır (TÜİK, 2023). Bu veriler, ekonomik ve sosyal dışlanmanın toplumda geniş kesimlere etkide bulunduğunu ve yoksullukla mücadele için daha fazla önlem alınması gerektiğini göstermektedir. Türkiye’deki sosyal refah seviyesinin yükseltilmesi, yalnızca gelir artışı değil, aynı zamanda insanların temel sosyal hizmetlere ve fırsatlara erişimini de iyileştirmeyi gerektirmektedir.

Şekil 2: Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski Altında Olanların Oranı

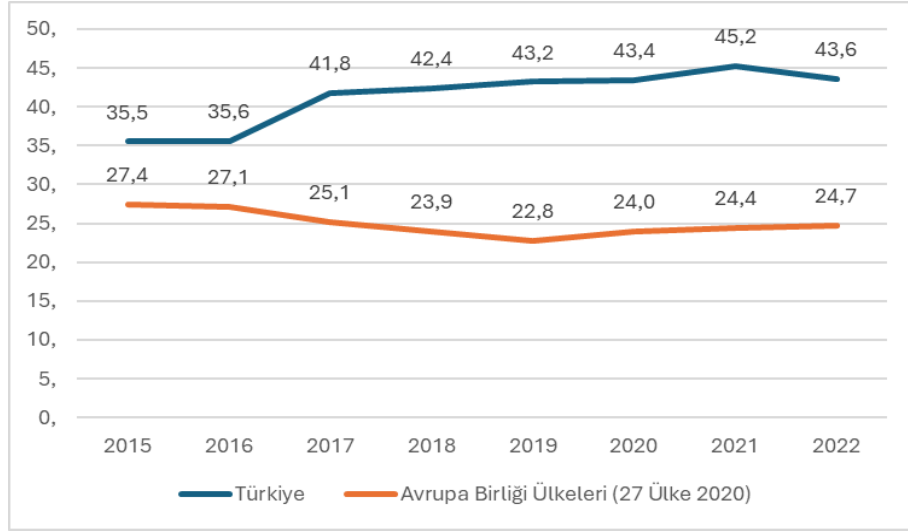


Kaynak: TÜİK (2023), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri

Yoksulluk, çocuklar ve bebeklerde diğer yaş gruplarına göre daha yaygın bir sorundur (Cunedioğlu ve Uzunırmak, 2024, s.2). Şekil 2' ye göre, göreceli yoksulluk, maddi ve sosyal yoksunluk ya da düşük iş yoğunluğu göstergeleri temelinde yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, 0-17 yaş arası bireylerin diğer yaş gruplarına kıyasla daha yüksek yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıdığı görülmektedir. 2023 yılı verilerine göre, her 10 çocuktan yaklaşık 4'ünün yoksulluk içinde yaşaması, çocukların bu süreçte en savunmasız grup olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocuk yoksulluğunun toplumdaki genel yoksulluk düzeyinin en belirgin yüzlerinden biri olduğu ve bu yaş grubunun sosyoekonomik eşitsizliklerden daha derin bir şekilde etkilendiği görülmektedir. Çocuklar, sadece maddi zorluklarla değil, aynı zamanda eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişim gibi temel haklardan yoksun kalma riskiyle de karşı karşıya kalmaktadır. Bu da onların gelişimsel süreçlerini ve gelecekteki fırsatlarını olumsuz yönde etkileyerek, çocuk yoksulluğunun çözülmesinin toplumda daha geniş sosyal eşitsizlikleri azaltma adına öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Şekil 3: Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski Altında Olanların Oranı (AB-Türkiye)



Kaynak: EUROSTAT, (2022). Erişim adresi:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_PEPS01N/default/table

Şekil 3' teki 2015-2022 yılları arasındaki veriler, Türkiye ve AB ülkeleri arasındaki çocuk yoksulluğu oranlarını karşılaştırmaktadır ve Türkiye'de çocukların yoksulluk ve sosyal dışlanma riskinin AB ortalamasından sürekli olarak yüksek olduğunu göstermektedir. Türkiye'deki oranlar, bu süre zarfında genel olarak yükseliş eğilimi sergilerken, Avrupa Birliği ülkelerinde oranlar düşüş eğilimi göstermiştir.

Türkiye'de, 2015 yılında %35,5 olan çocuk yoksulluğu oranı, 2021 yılında %45,2'ye çıkarak zirve yapmış ve ardından 2022 yılında %43,6'ya gerilemiştir. Bu veriler, Türkiye'de çocuk yoksulluğunun arttığını ve daha sonra kısmi bir düşüş yaşansa da, oranların hala oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Öte yandan, AB' de 2017 yılında %25,1 ile en düşük seviyeye gerileyen çocuk yoksulluğu oranı, 2022 yılında %24,7'ye ulaşmıştır. Bu düşüş, AB ülkelerinin çocuk yoksulluğu ile mücadelede daha etkili politikalar ve sosyal güvenlik sistemleri geliştirdiğini göstermektedir. Bu karşılaştırma, Türkiye'deki çocuk yoksulluğunun hala bir sorun olduğunu ve sosyal politika önlemleriyle bu sorunun çözülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 10: Ailenin Maddi Durumu ve Çocuğun Geleceği

Bireyin Maddi Durumu (14 yaşında)	İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20
Biraz İyi	13,2	16,2	20,6	23	27
Biraz Kötü	19,6	21	20,8	20,8	17,7
Kötü	23	21	18,8	20,7	16,5
Çok İyi	7,6	12,3	14,5	25	40,6
Çok Kötü	25,5	19,7	22,2	16,1	16,5

İyi	12,6	14,8	19,2	23	30,4
-----	------	------	------	----	------

Kaynak: TÜİK (2023b), Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı İstatistikleri.

Ailenin maddi durumunun, çocuğun gelecekteki yaşamını doğrudan etkilediği gerçeği, TÜİK'in (2023b) "Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı" raporunda da vurgulanmıştır. Tablo 10, bireylerin 14 yaşındayken ailelerinin maddi durumu ile şu anki gelir grupları arasındaki ilişkiyi göstermektedir ve nesiller arası maddi aktarımın önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Veriler, maddi durumun, bireylerin ekonomik statüsünü önemli ölçüde etkileyen bir faktör olduğunu göstermektedir.

Örneğin, geçmişte düşük maddi koşullarda büyüyen bireylerin %25,5'i hala en alt gelir grubunda yer almakta, yalnızca %16,5'i en üst gelir grubuna ulaşabilmiştir. Buna karşın, geçmişte çok iyi maddi koşullarda büyüyenlerin %40,6'sı en üst gelir grubunda kalmayı sürdürmüş ve yalnızca %7,6'sı en alt gelir grubuna gerilemiştir. Buna göre, düşük gelirli ailelerden gelen bireylerin daha düşük gelir gruplarına sıkışma riski taşımakta, buna karşın yüksek gelirli ailelerden gelenlerin daha yüksek gelir gruplarında kalma olasılıkları daha yüksek olmaktadır.

2.2.5.2. Eğitim Göstergeleri

Çocuğun iyi olma hali bağlamında, eğitim; çocukların eğitime erişimi, devamlılık durumu, eğitim süresinin uzunluğu, sunulan eğitimin niteliği ve bireyleri iş hayatına hazırlama kapasitesi gibi unsurların analiz edilmesini gerektirir. Aynı zamanda, eğitim sistemi içerisindeki yapısal veya ayrımcılık temelli eşitsizliklerin tespit edilmesi ve görünür hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır (Uyan Semerci vd., 2012, s.67).

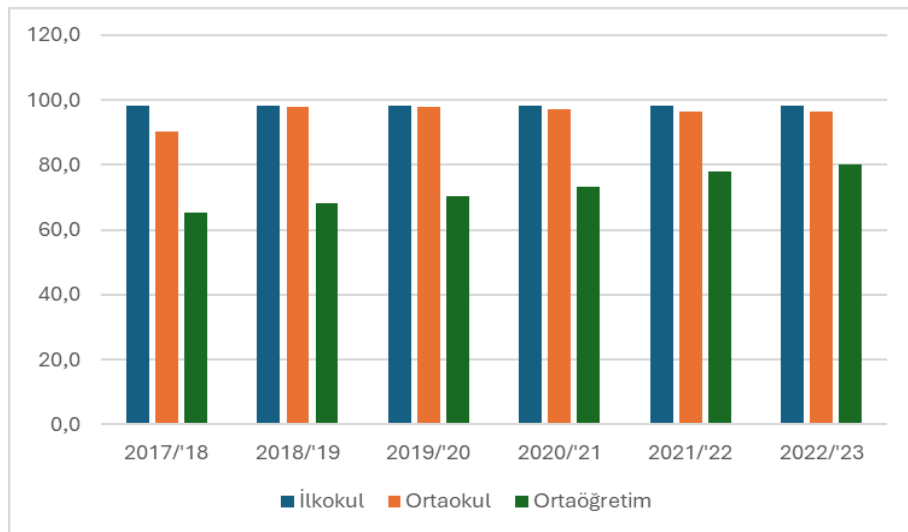
Eğitim seviyesi, çocukların gelecekte karşılaşabilecekleri yoksulluk riskini belirleyen önemli bir faktördür. Eğitimden yoksun kalan çocuklar, çeşitli zorluklarla karşılaşma riski taşımaktadır (Akıllı ve Dirikoç, 2017, s.198). Araştırmalar, eğitim eksikliğinin çocuklar üzerinde olumsuz etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim, çocukların ilerleyen yıllarda yoksulluk riskiyle daha düşük bir oranda karşılaşmalarını sağlayan önemli bir faktördür. Ancak aşırı yoksulluk içinde büyüyen çocukların bu kısır döngüyü kırmaları zor olabilmektedir. Yoksulluk, çocukların eğitim süreçlerini doğrudan etkileyerek, onların okula gitme oranlarını düşürmekte ya da okula gitse dahi okul başarısında sorunlar yaşamalarına yol açmaktadır. Eğitim, yalnızca çocukların mevcut dönemdeki iyi olma hali açısından değil, aynı zamanda onların geleceğe hazırlanması bakımından da önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeple, eğitim sürecinin hem çocuğun şu anki refah durumu hem de gelecekteki yaşam kalitesini şekillendiren çok boyutlu bir perspektifle ele alınması gereklidir (Gencer, 2017).

McKinney (2014) tarafından yapılan bir araştırmada yoksulluğun çocukların eğitime erişimini ve akademik başarılarını nasıl olumsuz etkilediğini incelenmektedir. Yoksulluğun okula erişimi sınırladığı, okul başarısını düşürdüğü belirtilirken, BM gibi uluslararası kuruluşların bu durumu iyileştirmeye yönelik hedeflerine de değinilmektedir. Maddi imkansızlıklar ve kaynak eksikliği gibi faktörlerin eğitimde engeller yarattığı vurgulanmaktadır. Ayrıca, Birleşik Krallık, Amerika ve Avustralya’da yapılan girişimlerin dezavantajlı çocukların eğitim seviyelerini artırmada bazı olumlu sonuçlar doğurduğu ifade edilmektedir.

Diğer taraftan Ladd (2012), yoksul öğrencilerin ortalama olarak daha düşük eğitim başarılarına sahip olduklarını vurgulamakta ve bu gerçeği göz ardı eden eğitim politikalarının etkisiz olduğunu öne sürmektedir. Mevcut politikaların çoğunun, yoksul öğrencilerin karşılaştığı eğitimsel zorlukları doğrudan ele almadığı için genel başarıyı artırmada veya avantajlı ve dezavantajlı öğrenciler arasındaki başarı farklarını azaltmada yetersiz kaldığını belirtmektedir.

Çocukların başarıları, büyük ölçüde ailelerinin sağladığı imkanlarla doğrudan ilişkilidir. Yoksulluk içindeki aileler, çocuklarının sağlık ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılama çabalarıyla birlikte, onların bilişsel gelişimlerini destekleyecek sevgi dolu bir ortam yaratmada zorlanabilmektedirler. Düşük gelir düzeyine sahip aileler genellikle daha düşük eğitim seviyelerine sahip olup, benzer bir çevrede yaşamaktadırlar. Ayrıca işsizlik ve kalabalık aile yaşamının yarattığı sosyal ve psikolojik stres, çocuğun gelişimini olumsuz etkileyebilmektedir (Durgun, 2011, s.151).

Şekil 4: İlkokul, Ortaokul ve Ortaöğretim Tamamlama Oranları



Kaynak: Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, (2017/18, 2022/23)

Şekil 4' e göre, 2017-2023 yılları arasında ilkokul ve ortaokul tamamlama oranları yüksek ve istikrarlı bir şekilde %98,4 ve %96,3 olarak belirlenmiştir. Ancak, ortaöğretim tamamlama oranı %80,3 ile diğer eğitim kademelerine kıyasla daha düşük kalmaktadır. Ortaöğretim kademesinde yıllar içinde bir gelişme gözlemlense de, bu kademedeki tamamlama oranı hala yeterli seviyelere ulaşamamıştır.

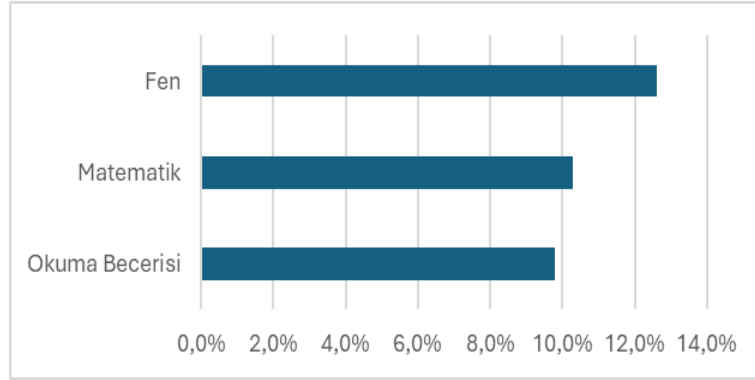
Sosyoekonomik olarak dezavantajlı ailelerden gelen çocuklar, genellikle yoksulluk nedeniyle erken yaşta çalışma hayatına atılmak zorunda kalmaktadır. Bu durum çocukların okul başarısızlıklarına ve devamsızlığa yol açabilmektedir. Aile içindeki zorluklar ve erken iş hayatı, çocukların eğitim hayatlarında kalıcı bir şekilde devam etmelerini zorlaştırılmaktadır (Kınacı, 2020).

Amartya Sen'in (2004) yapabilirlik yaklaşımında altını çizdiği üzere, bireyler görünüşte eşit haklara, gelire ve mülkiyete sahip olsalar da yaş, cinsiyet, toplumsal normlar ve dezavantaj olarak kabul edilebilecek diğer özellikler nedeniyle bu hak ve imkanlardan eşit ölçüde yararlanamayabilirler. Araştırmalar, yoksulluğun çocukların okulu bırakma oranını artırdığını göstermektedir (Dieltiens, 2008). Bu bağlamda "Eğitim ücretsizken çocuklar neden okulu bırakıyor?" sorusu gündeme gelmektedir. Yapılan bir çalışmada, özellikle düşük sosyoekonomik düzeye sahip mahallelerdeki okullarda okul terkinin yaygın olduğu bulunmuştur. Maddi sıkıntılar ve aile içindeki yoksulluk, çocukların okula devamını zorlaştırmaktadır. Aile içinde yoksulluk, aile içi şiddet, ebeveyn ayrılıkları ve kız çocuklarının regl döneminde hijyen ürünlerine erişim eksikliği gibi etkenler, okuldan ayrılma oranlarını artırmaktadır (Abuya, Oketch ve Musyoka, 2013).

Bu noktada, okul ve rehberlik hizmetlerinin çocukların eğitim hayatında sürekliliği sağlamada önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Eğitimdeki devamlılık, özellikle kırılgan çocukların yoğun olduğu bölgelerde büyük bir önem taşımaktadır. Rehberlik hizmetleri, çocukların eğitimdeki engelleri aşmalarına yardımcı olabilir ve onları okulda tutarak daha sağlıklı bir gelişim süreci geçirmelerini sağlayabilir. Eğitim, çocukların gelecekteki fırsatlarını belirleyen temel bir araçtır ve bu nedenle eğitimde eşit fırsatlar sunmak, özellikle kırılgan çocukların eğitim hayatında devamlılık sağlamasına yardımcı olabilecek politikaların hayata geçirilmesini gerektirir (KB, 2018a, s.25-26).

Şekil 5' te 2023 yılında yayınlanan PISA raporunda elde edilen verilerle sosyoekonomik durumun, matematik, fen ve okuma becerileri üzerindeki etkisi yer almaktadır.

Şekil 5: Sosyoekonomik Durumun Akademik Başarıya Etkisi



Kaynak: OECD, (2023a). Erişim adresi: <https://www.oecd.org/en/data/datasets/pisa-2022-database.html>

Şekil 5' e göre; OECD ülkelerindeki öğrencilerin sosyoekonomik durumlarının öğrenci performansına etkisi incelendiğinde, matematik alanındaki performans farklılığının %15,5'i, fen alanındaki farklılığın %14,2'si ve okuma becerilerindeki farklılığın %12,6'sı öğrencilerin sosyoekonomik durumlarından kaynaklandığı görülmektedir. Bu veriler, sosyoekonomik durumun, öğrencilerin akademik başarıları üzerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Türkiye'de ise benzer bir analiz yapıldığında, matematik performansındaki farklılığın %12,6'sı, fen performansındaki farklılığın %10,3'ü ve okuma becerilerindeki farklılığın %9,8'inin öğrenci sosyoekonomik durumlarından kaynaklandığı gözlemlenmiştir.

PISA verilerine dayalı bu bulgular, eğitimdeki sosyoekonomik eşitsizliğin, öğrencilerin başarıları üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle düşük gelirli ailelerden gelen öğrencilerin, daha yüksek gelirli ailelerden gelen öğrencilere kıyasla genellikle daha düşük akademik performans sergiledikleri vurgulanmaktadır (OECD, 2023a; Milli Eğitim Bakanlığı, 2022). Sosyoekonomik durum, öğrencilerin eğitimdeki fırsatlara erişimini doğrudan etkileyen bir faktör olup, eğitimde eşitlik sağlanması için bu eşitsizliğin azaltılması gereklidir.

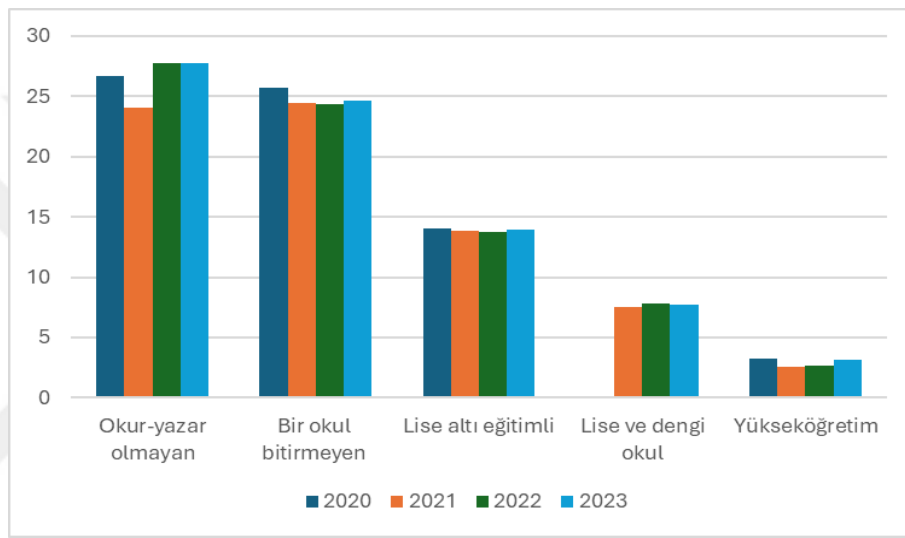
Yapılan bir araştırmada, çocukluk dönemindeki yoksulluğun yetişkinlikteki başarıyla ilişkisini incelenmiş ve çocukken en az bir yıl yoksulluk yaşayan çocukların, özellikle eğitim başarıları ve istihdamda, hiç yoksulluk yaşamayanlara göre dezavantajlı olduğu belirtilmektedir. Araştırmada, çocukların yoksul bir çevrede büyümelerinin, akademik başarılarına ve istihdam durumlarına olumsuz etkilerinin olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle sürekli yoksulluk içinde büyüyen çocukların, lise ve üniversiteye devam oranları ile istihdam düzeyleri düşük seviyelerde kalmaktadır (Ratcliffe, 2015, s.5).

UNICEF Innocenti Araştırma Merkezi'nin 2005 yılında yayınladığı “Zengin Ülkelerde Çocuk Yoksulluğu” raporunda, OECD ülkelerinde artan çocuk yoksulluğunun nedenlerinden biri olarak ebeveynlerin eğitim düzeyi vurgulanmaktadır (UNICEF, 2005). Eğitim düzeyi yüksek

ebeveynlere sahip çocuklar, genellikle yoksulluktan uzak bir yaşam sürmektedir. Ebeveynlerin eğitimle kazandıkları bilgi, beceri ve uzmanlıklar, nitelikli iş imkanlarına erişimlerini artırarak çocuklarının temel ihtiyaçlarını daha kolay karşılamalarını sağlamaktadır.

Ayrıca eğitilmiş ebeveynler çocuklarının eğitim hayatına aktif olarak rehberlik ederek, onların okul başarılarını desteklemekte, ödevlerine yardımcı olmakta ve okula devam etmelerini teşvik etmektedirler (Bilican Gökkaya, 2023, s.169). Ebeveynlerin eğitim düzeyinin yükselmesi, çocukların yoksulluktan korunmasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

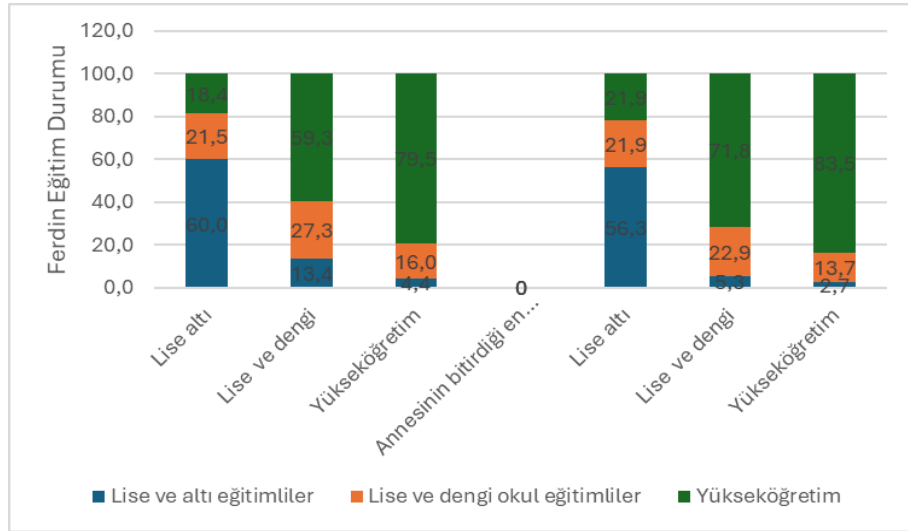
Şekil 6: Eğitim Düzeyine Göre Yoksulluk Oranları



Kaynak: TÜİK (2023a), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri.

Şekil 6’ da, hanehalkı fert gelirine ve eğitim durumuna göre medyan gelirin %60’ı baz alınarak yoksulluk oranları verilmektedir. 2020 ile 2023 yılları arasında Türkiye’de eğitim düzeylerine göre yoksulluk oranları incelendiğinde, eğitim seviyesi düşük olan gruplarda yoksulluk oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle okuryazar olmayanlar ve bir okulu bitirmeyenler arasında yoksulluk oranı, 2020’de sırasıyla %26,7 ve %25,7 iken, 2023’te %27,8 ve %24,7’ye yükselmiştir. Lise altı eğitilmişlerde yoksulluk oranı 2020’de %14,0 iken, 2023’te aynı oranda kalmış ve yükseköğretim mezunlarında ise yoksulluk oranı, 2020’de %3,2’den 2023’te %3,2’ye sabit kalmıştır.

Şekil 7: Ebeveynlerin Eğitim Düzeyinin Çocuğun Başarısı Üzerindeki Etkisi

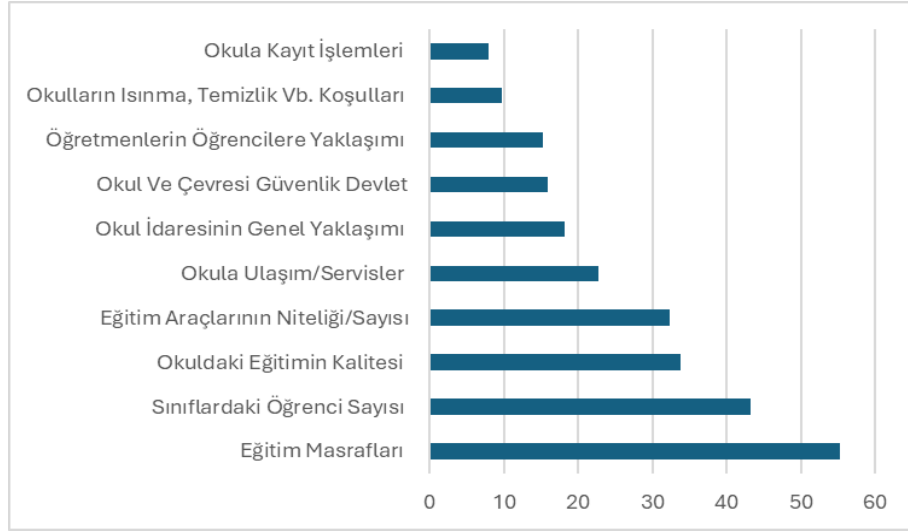


Kaynak: TÜİK (2023b). Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı İstatistikleri

TÜİK (2023b) tarafından yayımlanan "Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı" raporu, ebeveynlerin eğitim düzeyinin çocukların eğitim başarıları üzerindeki etkisini destekleyen önemli verilere sahiptir. Şekil 7' ye göre, lise altı eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının %60'ı lise altı eğitimde kalırken, yalnızca %18,4'ü yükseköğretime ulaşabilmiştir. Benzer şekilde, lise altı eğitimli annelerin çocuklarının %56,3'ü lise altı eğitimde kalmış, %21,9'u ise yükseköğretime erişebilmiştir.

Bu verilere karşın, yükseköğretim mezunu babaların çocuklarının %79,5'i, yükseköğretim mezunu annelerin ise %83,5'i yükseköğretim seviyesine ulaşmıştır. Bu bulgular, ebeveynlerin eğitim düzeyinin çocuklarının eğitim başarıları üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Ebeveynlerin eğitim seviyesi, çocuklara sundukları sosyal ve ekonomik fırsatların yanı sıra, onların eğitim hayatında daha yüksek başarılar elde etmelerini sağlamak için önemli bir faktördür.

Şekil 8: Eğitimde Okulla İlgili Yaşanan Sorunlar (%)



Kaynak: TÜİK (2022a), Çocuk İstatistikleri.

Şekil 8’ de eğitimde okulla ilgili yaşanan sorunlara yer verilerek, eğitimdeki temel sorunları ortaya koymakta ve bu sorunların çocukların eğitime erişimi üzerindeki etkisini gözler önüne serilmektedir. En büyük sorun olarak %55,2 ile eğitim masraflarının öne çıkması, ailelerin çocuklarını okula göndermekte ne denli zorlandığını göstermektedir. Eğitim ücretsiz görünse de masraflar aileler için bir yük oluşturmaktadır.

İkinci sıradaki %43,2 oranıyla kalabalık sınıflar, çocukların kişisel ilgi görmesini zorlaştırarak öğrenme sürecini baltalamaktadır. Öğrencilerin daha kaliteli bir eğitim almasını zorlaştıran bir diğer faktör de %33,8 oranıyla eğitim kalitesinin düşüklüğüdür. Yetersiz eğitim materyalleri (%32,3) ise çocukların öğrenim deneyimini doğrudan etkilemektedir. Gereken araç-gereçlerin olmaması, modern eğitimin ihtiyaçlarına cevap veremeyen bir ortam yaratmaktadır. Diğer yandan ulaşım (%22,7), okul yönetiminin tutumu (%18,2) ve güvenlik (%16) gibi unsurlar, özellikle dezavantajlı bölgelerde okula devamı zorlaştırarak çocukların eğitim motivasyonunu düşürebilmektedir.

Araştırmalar, okul içindeki faktörlerin de eğitim üzerindeki olumsuz etkilerine değinmektedir. Kalabalık sınıflar, düşük öğretmen motivasyonu ve özel okullarda alınan ek ücretler gibi etkenler, öğrencilerin eğitimden kopmasına yol açabilmektedir (Abuya, Oketch ve Musyoka, 2013).

2.2.5.3. Sağlık Göstergeleri

DSÖ’ nün sağlık tanımı, sağlık kavramının yalnızca hastalıksız bir durum değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal açıdan tam bir iyilik hali olarak ele alınması gerektiğine işaret eder. Bu

çerçevede, çocuğun sağlıklı olması, onun biyopsikosyal anlamda eksiksiz bir iyilik haline ulaşmasını ifade etmektedir. Çocuğun sağlığı ise yalnızca fiziksel durumu değil, aynı zamanda zihinsel ve sosyal gelişimini de kapsayan bütüncül bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Çocukların fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri, iyi olma hali açısından temel bir öneme sahiptir. Her çocuğun sağlıklı bir şekilde dünyaya gelmesi, yaşamını sürdürebilmesi ve ihtiyaç duyduğunda yeterli sağlık hizmetlerine erişebilmesi, sağlık hakkının vazgeçilmez bir gerekliliğidir. Sağlık alanı, annenin gebelik döneminden itibaren, sağlık göstergeleri, sağlık hizmetlerine erişim, beslenme alışkanlıkları gibi nesnel ölçütlerle değerlendirilen bir dizi faktörü içermektedir (Uyan Semerci vd., 2012, s.57).

Bu kapsamlı yaklaşımı destekleyen bir diğer önemli belge ise ÇHS' dir. ÇHS'de sağlık hakkı, temel bir hak olarak vurgulanmakta ve çocuğun sağlıklı bir yaşam sürmesi için devletlerin yükümlülükleri ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Özellikle 18., 19., 20., 21. ve 22. maddelerde çocuğun sağlığını koruma ve geliştirmeye yönelik hükümler yer alırken, 24. maddede sağlık hakkı tanımlanmıştır. Bu maddeyle, taraf devletlerin, çocuğun mümkün olan en yüksek sağlık standartlarına ulaşması için gerekli tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerine erişimini güvence altına almaları gerektiği belirtilmiştir. Böylece, hiçbir çocuğun sağlık hizmetlerinden mahrum kalmaması gerektiği güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır (BM, 1989). Bunun yanı sıra, sağlık alanında çocuğun toplumsallaşması sürecinde, yalnızca nesnel sağlık kriterleri değil, aynı zamanda çocuğun kendi sağlığını nasıl algıladığı da iyi olma hali yaklaşımının bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle, çocuğun iyi olma halini analiz ederken hem sağlıkla ilgili nesnel göstergeler hem de çocuğun öznel sağlık durumu dikkate alınmalı, bu iki boyut bir arada ele alınarak kapsamlı bir değerlendirme yapılmalıdır (Tatlıcıoğlu, 2019, s.71).

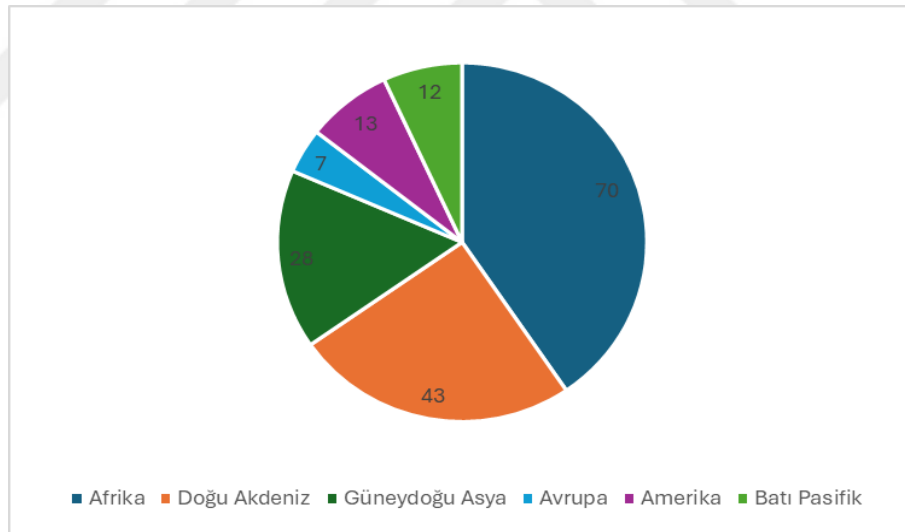
Ancak çocukların sağlığa erişimi önünde çeşitli engeller bulunmaktadır ve bu engellerden biri de çocuk yoksulluğudur (Uyan Semerci vd, 2012). Yapılan araştırmalar, yoksulluğun çocukların sağlık hizmetlerine erişimini zorlaştırdığını ve çocuk sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Wickham vd. (2016) araştırması, çocuk yoksulluğunun arttığını ve bu artışın çocuk sağlığı üzerindeki etkilerinin giderek daha belirgin hale geldiğini vurgulamaktadır.

American Academy of Pediatrics'in hazırladığı "Poverty and Child Health in the United States" başlıklı raporu, ABD' deki çocukların neredeyse yarısının yoksulluk veya yoksulluk sınırına yakın koşullarda yaşadığı belirtilmektedir. Belge, çocuk sağlığında eşitliği sağlamak amacıyla sağlık sisteminin çocuk yoksulluğuna doğrudan müdahale etmesi gerektiğini savunmaktadır (Gitterman vd., 2016).

Yoksulluk; diş protezi, gözlük ya da psikolojik destek gibi temel sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlamalara neden olmaktadır. Türkiye bağlamında incelendiğinde, sosyal güvenlik sistemi kapsamında sunulan hizmetlerin, özellikle diş protezi gibi uygulamalarda, uzun bekleme süreleri ile sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu süreç, bireyleri özel sağlık hizmetlerine yönelmeye zorlamakta, ancak özel sektörden alınan bu tür hizmetlerin yüksek maliyetleri, düşük ekonomik gelir grubundaki bireyler için erişilebilirliği neredeyse imkânsız hale getirmektedir (Tatlıcıoğlu, 2019).

Çocuğun iyi olma hali endekslerinde, sağlıkla ilgili temel göstergeler büyük bir önem taşımakta ve bunlar sağlık durumu ve sağlık alışkanlıkları olarak iki başlıkta toplanmaktadır. Çocuk ölümleri, düşük doğum ağırlığı ve aşılama oranı gibi göstergeler hemen her ülkede uzun yıllardır izlenmektedir. Emzirme oranları, yeterli beslenme ve temizlik gibi sağlık alışkanlıkları ise sağlıklı bir yaşamın devamını destekleyen diğer önemli ölçütlerdir. Gebelikten doğuma ve erken çocukluk dönemine kadar yapılan sağlık takibi, çocuk sağlığı değerlendirmesinde bu temel göstergeleri tamamlar ve kapsamlı bir tablo sunmaktadır (Uyan Semerci vd., 2012, s.54).

Şekil 9: Beş Yaş Altı Ölüm (Binde)

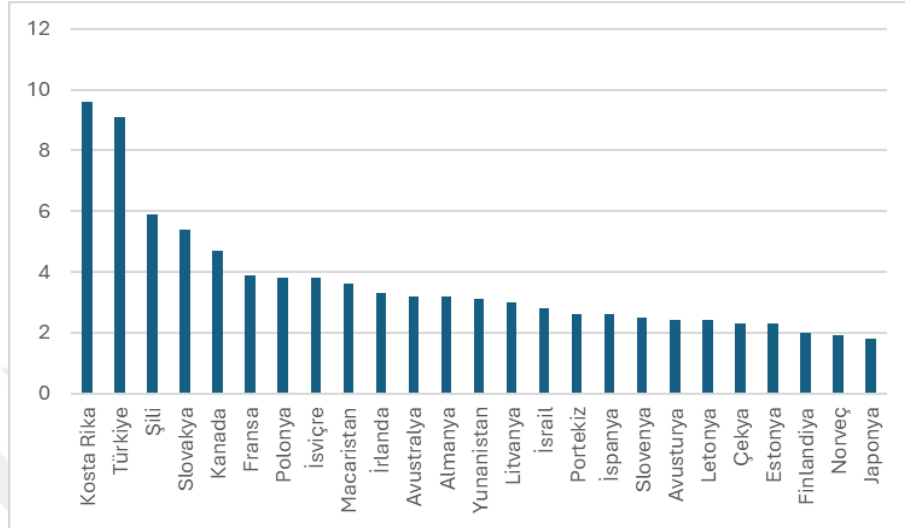


Kaynak: DB (2022). Erişim adresi: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/a33782e6-415e-5699-a9a8-4a50dc4ae3bc>

Şekil 9, dünya genelinde farklı bölgelerde beş yaş altı çocuk ölüm oranlarını (binde) göstermektedir. Afrika bölgesi, binde 70 ile en yüksek orana sahipken, Avrupa'da bu oran en düşük seviyede, binde 7'dir. Doğu Akdeniz'de çocuk ölüm oranı binde 43, Güneydoğu Asya'da binde 28, Amerika ve Batı Pasifik bölgelerinde ise sırasıyla binde 13 ve binde 12 olarak ölçülmüştür. Yüksek çocuk ölüm oranları genellikle yoksulluğun yüksek olduğu bölgelerde

görülmektedir. Bölgesel farklılıklar, çocuk ölüm oranlarının sağlık altyapısı yanında ekonomik ve sosyal politikaların başarısını da yansıttığını göstermektedir (DB, 2022).

Şekil 10: Bebek Ölüm Oranları (Binde)



Kaynak: OECD (2023b). Erişim adresi: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=30118>

Bebek ölüm oranları, bir ülkenin sağlık hizmetlerinin kalitesi, anne sağlığı, gebelik ve doğum sonrası bakım gibi çeşitli faktörlerin bir yansımasıdır. Yüksek bebek ölüm oranları genellikle yoksulluk, düşük sağlık hizmetlerine erişim ve yetersiz beslenme gibi sorunlarla ilişkilidir. Şekil 10’ da OECD ülkeleri arasında bebek ölüm oranlarına (binde) bakıldığında Türkiye’ nin (binde 9,1) Kosta Rika’ dan (binde 9,6) sonra en yüksek bebek ölüm oranına sahip olduğu görülmektedir. Norveç (binde 1,8) ve Japonya (binde 1,9) gibi ülkelerin ise bebek ölüm oranlarının en düşük seviyede olduğu görülmektedir (OECD, 2023b).

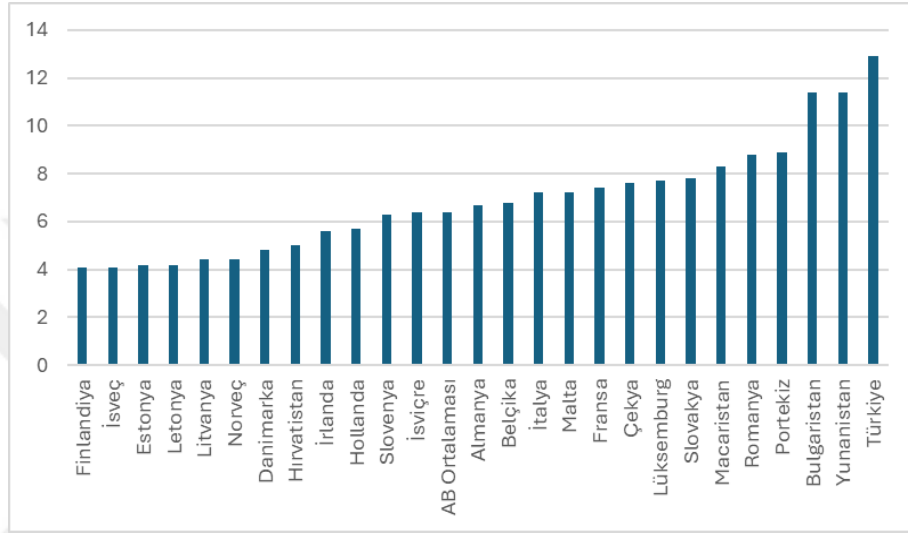
Bebek ölümlerinin en önemli nedenleri arasında ailenin yoksulluğu gelmektedir. DB verilerine göre dünyada yüksek gelirli ülkelerde 2018 yılında bebek ölüm oranı %4,3 iken, bu oran düşük gelirli ülkelerde %48,1 ile yaklaşık beş katına kadar çıkmaktadır (DB, 2020).

Çocuk ölümlerini etkileyen faktörler incelendiğinde, ekonomik koşullar açısından, çocuk ölümlerinin, işsiz veya düzensiz çalışan babaların ailelerinde ve en düşük gelir algısına sahip ailelerde daha yaygın olduğu görülmüştür. Yoksulluk, çocuk sağlığı üzerinde doğrudan ve çok boyutlu bir olumsuz etkiye sahiptir; bu ilişki, eğitim, sağlık hizmetlerine erişim ve çevresel faktörleri de içermektedir (Uyan Semerci vd., 2012, s.60)

Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde bebek ölüm oranları, Türkiye'nin diğer bölgelerine kıyasla belirgin şekilde daha yüksektir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri

Enstitüsü (HÜNEE) tarafından yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) da, bebek ölüm hızının bölgesel farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Araştırma, Türkiye'nin Doğu ve Güney bölgelerinde bebek ölüm hızlarının diğer bölgelere kıyasla daha yüksek olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca, ailelerin gelir düzeyi arttıkça ve eğitim seviyeleri yükseldikçe bebek ölüm hızının azaldığı belirtilmektedir (HÜNEE, 2013).

Şekil 11: Düşük Doğum Ağırlığı (AB ve Türkiye)



Kaynak: OECD (2023b). Erişim adresi: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=30118>

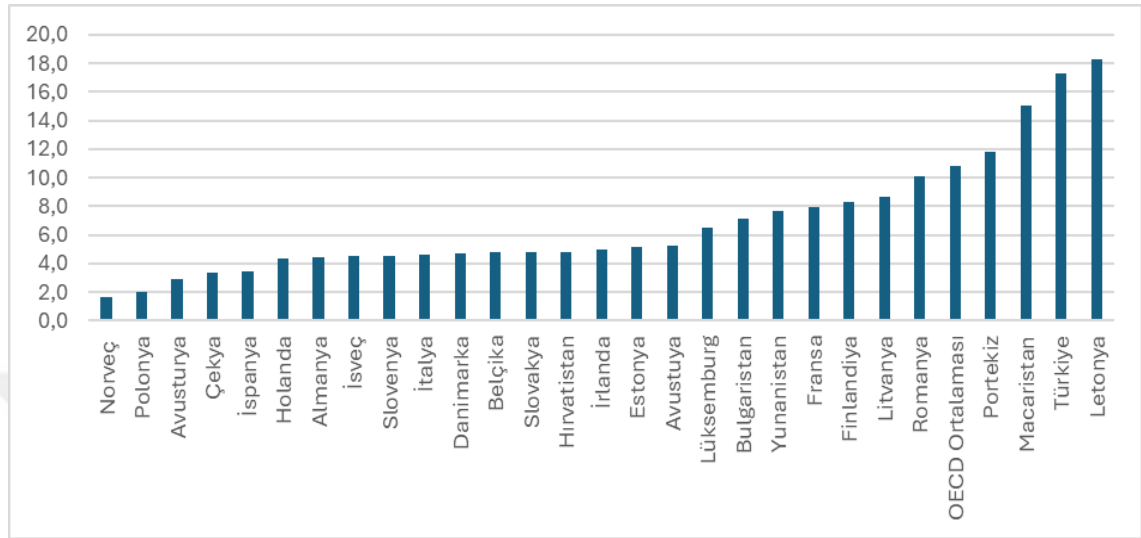
Şekil' 11' de AB üyeleri ve Türkiye' deki çocukların düşük doğum ağırlığı yer almaktadır. Buna göre Türkiye' de her 100 çocuktan yaklaşık 12, 9' u düşük doğum ağırlığındadır. Söz konusu ülkeler arasında en düşük orana sahip ülke Finlandiya (%4,1) olmuştur (OECD, 2023b). HÜNEE tarafından yapılan araştırmada düşük doğum ağırlığının refah seviyesi düştükçe arttığı belirtilmektedir (HÜNEE, 2013, s.173). Dolayısıyla düşük doğum ağırlığının yoksullukla doğrudan bir ilişkisinin olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yoksulluğunun düşük doğum ağırlığı üzerindeki etkisini inceleyen bir araştırma, yoksul ailelerin çocuklarının düşük doğum ağırlığına sahip olma olasılığının, yoksul olmayan ailelere göre dört kat daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Düşük doğum ağırlığının, çocukların sağlığı üzerinde uzun vadeli olumsuz etkileri olabileceği ve yetişkinlikte kronik hastalık riskini artırabileceği belirtilmektedir (Lee ve Lim, 2010).

Anne ölümü, gebeliğin başlangıcından doğum sonrası 42. güne kadar olan dönemi kapsayan; kaza veya tesadüfi nedenlerden kaynaklanmayan; gebelik, gebelik sürecinin yönetimi veya bu süreçlerin ağırlaşmasına bağlı herhangi bir nedenle annenin hayatını kaybetmesi durumudur

(Sağlık Bakanlığı, 2014). Türkiye’ de 2022 yılında anne ölüm oranı (binde) 12,6 olarak hesap edilmiştir (TÜİK, 2022b).

Şekil 12: Anne Ölüm Oranı (binde)



Kaynak: OECD (2023b). Erişim adresi: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=30118>

Şekil 12’ de verilen anne ölüm oranlarına göre Türkiye, OECD ülkeleri arasında yüksek bir anne ölüm oranına sahiptir. Türkiye’deki anne ölüm oranı Letonya ile birlikte en yüksek seviyelerde gözlemlenmektedir.

Düşük gelirli kadınların hamilelikte daha fazla sağlık sorunu yaşadığına dikkat çeken bir çalışma, yoksulluğun düşük eğitim, yetersiz beslenme, düşük doğum ağırlığı, anemi ve gebelikte hipertansiyon gibi riskleri artırdığını vurgulamaktadır. Araştırmaya göre, bu gruptaki kadınların yalnızca %25’i düzenli doğum öncesi bakım alabilmekte, çoğu dengeli beslenmeye zor erişmektedir. Ayrıca, %17 oranında ev içi şiddete maruz kalan bu kadınların fiziksel ve psikolojik sağlıkları daha da zayıflamaktadır. Düşük gelirli kadınların hamilelik döneminde daha fazla sağlık sorunu yaşadıklarına dikkat çeken bir çalışma, yoksulluğun çeşitli sağlık risklerini artırdığını vurgulamaktadır. Düşük eğitim düzeyi, yetersiz beslenme, düşük doğum ağırlığı, anemi ve gebelikte hipertansiyon gibi risklerin yoksul gruplarda daha yaygın olduğu belirtilmektedir. Araştırmaya göre, bu kadınların yalnızca %25’i düzenli doğum öncesi bakım hizmeti alabilmekte ve çoğu dengeli beslenmeye erişimde zorluk yaşamaktadır. Ek olarak, düşük gelirli hamile kadınların %17’sinin ev içi şiddete maruz kaldığı ifade edilmektedir (Aftab vd., 2012).

Annelerin ölümünün çocuk sağlığı üzerindeki etkilerini değerlendiren bir çalışmada ise, çocukların bağışıklık güçlendiren BCG, kızamık aşılı ve A vitamini takviyesi gibi destekleri yeterince alamadıklarını ortaya koymuştur. Annesini kaybeden çocukların bağışıklık desteğine daha az eriştiği ve beslenme, sağlık bakımı ve hayatta kalma oranları üzerinde olumsuz etkiler yarattığı belirtilmektedir. Annenin yokluğu, çocukların sağlığı, ailenin genel refahı ve sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlayarak ailenin yaşam kalitesini şekilde etkilemektedir (Anderson, vd., 2007).

Çocuk yoksulluğu, çocukların yeterli ve dengeli beslenme olanaklarına erişimini şekilde kısıtlayarak, gelişimlerini ve sağlık durumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Yetersiz beslenme, özellikle gelişim çağındaki çocuklarda kalıcı sağlık problemlerine yol açabilmekte ve eğitimde başarı düzeylerini düşürebilmektedir. Dünya genelinde yoksulluk içindeki çocuklar, beslenme eksiklikleri nedeniyle daha sık hastalanmakta ve daha düşük yaşam beklentisine sahip olmaktadır. UNICEF (2024) verilerine göre dünyada 148 milyon beş yaş altı çocuk bodurluk yaşamaktadır. Afrika (57 milyon) ve Güneydoğu Asya (50 milyon) gibi sosyoekonomik seviyenin düşük olduğu bölgelerde bodurluğun görülme sıklığı artmaktadır. Avrupa’ da ise üç milyon çocuğun bodur olduğu belirtilmektedir.

TÜİK'in İstatistiklerle Çocuk Raporu'na göre, 3-17 yaş arası çocukların %66,5'inin günde en az bir kez diş fırçaladığı belirtilse de, bu oran çocukların genel sağlık durumu açısından yeterli bilinç seviyesine ulaşılmadığını düşündürmektedir (TÜİK, 2022a). Diş fırçalama alışkanlığının yaygın olması, çocukların ağız ve diş sağlığına olan duyarlılıklarını gösterse de bu oran hala daha geniş bir sağlık bilinci oluşturulması gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle çocukların erken yaşlardan itibaren düzenli diş fırçalama alışkanlığı kazanmaları, uzun vadeli sağlık sorunlarının önlenmesinde önemli bir faktördür.

Türkiye'de adolesan doğurganlık hızı, 2001 yılında binde 49 iken, 2022 yılına gelindiğinde binde 12'ye kadar düşmüştür. Ancak, bu düşüşe rağmen her bin 15-19 yaşındaki kadın başına ortalama 12 canlı doğan çocuk olduğu gerçeği, Türkiye'nin AB ülkeleri ortalamasının üzerinde kaldığını göstermektedir (TÜİK, 2022b). Adolesan annelerin doğum yapması, hem annenin hem de doğacak çocuğun sağlık açısından pek çok zorlukla karşılaşmasına neden olabilmektedir. Genç yaşta doğum yapan anneler, daha fazla gebelik komplikasyonu ve doğumla ilgili sağlık sorunları yaşama riski taşıırken, bu çocukların da erken doğum, düşük doğum ağırlığı gibi sağlık problemleri yaşama ihtimalleri artmaktadır.

Bunun yanı sıra, Türkiye'deki çocukların son 6 ay içinde en sık karşılaştığı sağlık sorunları arasında üst solunum yolu enfeksiyonları, ishal, alt solunum yolu enfeksiyonları ve ağız diş

sağlığı problemleri yer almaktadır (TÜİK, 2022b). Bu sağlık sorunları, genellikle yetersiz sağlık hizmetlerine, düşük beslenme düzeyine ve çevresel faktörlere bağlı olarak daha sık görülmektedir. Adölesan doğurganlığın önlenmesi, gençlerin eğitimi ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin iyileştirilmesi, bu sağlık risklerinin azaltılması için önemli adımlar atılmasını gerektirmektedir.

Sağlıkla ilgili göstergeler, yoksullukla yakından ilişkilidir ve sağlık hizmetlerine erişim sürecini doğrudan etkileyen önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Sağlık merkezlerine ulaşım, tıbbi tedavilere erişim, ilaç temini, diş protezleri ve gözlük gibi hizmetlerin maliyeti, düşük gelir gruplarındaki aileler için engel teşkil etmektedir. Bu durum ekonomik olarak dezavantajlı bir ailede dünyaya gelen ve büyüyen çocukların yaşam koşulları üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta, ebeveynlerin kendi sorunlarıyla mücadele yetilerini sınırlayarak çocukların sağlığına dair risk faktörlerini artırmaktadır. Çocukların temiz bir çevrede yaşaması, yeterli ve dengeli beslenmesi, ihtiyaç duydukları psikososyal desteği alabilmesi ve sağlıklı ilişkiler geliştirebildiği bir aile, okul ve sosyal çevre içerisinde bulunması hem fiziksel hem de psikolojik gelişimleri açısından önemlidir (Tatlıcıoğlu, 2019, s.140-141).

2.2.5.4. Sosyal Göstergeler

Kalkınma kavramı, bireylerin, toplumların ve devletlerin potansiyellerini ortaya çıkarabilmek için gerekli olan siyasi, ekonomik ve sosyal değişim süreçlerini kapsayan geniş bir çerçeveye sahiptir. Ekonomik üretimden eğitim kalitesinin artırılmasına kadar uzanan geniş bir politika yelpazesini içeren bu süreçte, kadınların ve erkeklerin toplumsal yaşamın her alanına aktif katılımı kalkınmanın önemli bir bileşeni olarak görülmektedir (KB, 2018b). Bu bağlamda, SKH "kimseyi geride bırakmamak" ilkesine dayanarak toplumsal refahı sağlamayı amaçlamaktadır.

Toplumsal kalkınma sürecinin önemli bir yönü de çocukların korunmasıdır. Bu çerçevede, çocuk işçiliği kavramı çocukların köleleştirilmesi, yasa dışı faaliyetlerde kullanılmaları, tehlikeli işlerde çalıştırılmaları ve asgari çalışma yaşının altında iş gücüne dahil edilmeleri gibi olumsuz durumları kapsamaktadır. ILO ve UNICEF'in (2020) bu tanımı, çocuk hakları açısından çocuk işçiliğinin kapsamlı bir çerçevesini sunmakta olup, çocukların köleleştirilmesi ve istismar edilmesi gibi uygulamaları çocuk işçiliğinin en dramatik şekilleri olarak vurgulamaktadır.

ILO'nun 182 sayılı Sözleşmesi, çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu sözleşme, çocukları kölelik, zorla çalıştırma, silahlı çatışmalarda kullanılma, fuhuş ve pornografi, uyuşturucu ticareti için kullanma ve tehlikeli işlerde çalıştırma gibi onların fiziksel, psikolojik ve ahlaki gelişimlerine zarar veren durumlar olarak tanımlamaktadır. Çocukların yaşamlarını ve geleceklerini tehlikeye atan bu en ağır hak ihlalleri,

toplumları yoksulluk, eğitim eksikliği ve sosyal adaletsizlik gibi temel sorunlarla yüzleşmeye zorlamaktadır. Dolayısıyla, kalkınma hedeflerine ulaşılması açısından çocuk işçiliği ile mücadele büyük bir önem taşımaktadır (ILO, 1999).

ILO' ya göre, çocuk işçiliği, bir çocuğun yaptığı işin onun çocukluk dönemini, potansiyelini ve onurunu olumsuz etkileyerek fiziksel ve zihinsel gelişimine zarar vermesi durumudur. Bu tanım, çocuk işçiliğini yalnızca ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda çocuğun temel haklarının ihlali olarak ele almaktadır (ILO, 2004, s.16). Zararlı işlerin etkileri şu temel unsurlarla tanımlanmaktadır (Akbulut, 2024, s.64):

- Eğitim hakkının ihlali: Çocukların okula gitme fırsatlarından yoksun bırakılması.
- Eğitim sürecinin kesintiye uğraması: Çocukların okuldan erken ayrılmaya zorlanması ya da eğitimle işin bir arada sürdürülemez hale gelmesi.
- Aşırı çalışma süreleri: Çocuğun çok uzun saatler çalıştırılarak okul ve iş yükünün birleşmesi sonucu dinlenmeye, sosyal aktivitelere veya fiziksel-zihinsel yenilenmeye zaman bulamaması.

Çocuk işçiliği, günümüzde dünya genelinde süregelen bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Son küresel tahminler, 2020 yılının başında dünya genelinde 63 milyon kız ve 97 milyon erkek çocuğu olmak üzere toplam 160 milyon çocuğun çocuk işçiliği yaptığını göstermektedir. Bu sayı, dünya genelindeki her 10 çocuktan yaklaşık 1'ine denk gelmektedir. Çocuk işçiliği yapan çocukların yaklaşık yarısı, sağlıklarını, güvenliklerini ve ahlaki gelişimlerini doğrudan tehlikeye atan tehlikeli işlerde çalışmaktadır (ILO ve UNICEF, 2021, s.8).

Türkiye özelinde, TÜİK Çocuk İşgücü Araştırması'na (2019) göre, 5-17 yaş arası çalışan çocuk sayısı 720 bin olup, bu rakam toplam çocukların %4,4'üne denk gelmektedir. Bu çocukların 247 bini okula devam edemezken, 473 bin çocuk ise eğitimlerini sürdürürken çalışmaktadır. Çocuk işçiliği, çocukların eğitimine ve genel gelişimlerine olumsuz etkiler yapmaktadır. Eğitimden mahrum kalan çocuklar, uzun vadede düşük gelirli işlere yönelme riskini artırmakta ve toplumsal eşitsizlikleri pekiştirmektedir (Kalaycı, 2023).

Çalıştırıldıkları sektörler arasında hizmet sektörü %45,5 ile en büyük paya sahipken, tarım sektörü %30,8 ile ikinci sırada yer almaktadır. Çocuk işçiliği genellikle yevmiyeli (%63,3) ve ücretsiz aile işçisi (%36,2) olarak şekillenmektedir, bu da çocukların çoğunlukla güvencesiz ve sömürüye açık koşullarda çalıştığını ortaya koymaktadır.

Ayrıca bu çocukların %2'sinin çalıştıkları yerlerde yaralanmış, buna tanık olmuş veya kötü muameleye maruz kaldığı belirtilmektedir (TÜİK, 2019). Çocuk işçiliği, sadece ekonomik ve eğitimsel açıdan değil, aynı zamanda çocukların fiziksel ve psikolojik sağlıklarını da olumsuz şekilde etkileyen bir sorundur (Kahraman ve Özden, 2024).

Bu veriler ışığında, çocuk işçiliğinin yalnızca toplumsal bir sorun olmanın ötesinde bir insani kriz olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Çocuk işçiliği, çocukların temel haklarını ihlal etmekle kalmayıp, onların sağlığını, eğitimini ve psikolojik iyilik hallerini de tehdit etmektedir.

Diğer taraftan, çocukların çalıştırılmasının sadece sağlıkları üzerinde değil, aynı zamanda psikososyal gelişimleri üzerinde de önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Çocuklar, çalışma yaşamına erken yaşta girdiklerinde yalnızca bedensel olarak değil, zihinsel ve duygusal olarak da çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Yapılan araştırmalar, çocuk işçilerin hem bedensel hem de psikolojik sağlık açısından risk altında olduklarını ve çocukların çalışmasının onların psikososyal iyilik hallerine olumsuz yönde etki ettiğini ortaya koymaktadır (Gamlin vd., 2015; ILO, 2011).

Bu bağlamda, çocuk işçiliğiyle mücadelenin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik bir sorumluluk olduğunu ve bu sorunun çözülmesi için kapsamlı bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini göstermektedir. Çocukların sağlıklı bir ortamda büyüyebilmesi için eğitim, sağlık ve güvenlik gibi temel haklarının güvence altına alınması gerekmektedir.

Araştırmalar, yoksulluk ve eğitimsizlik ile Çocuk Yaşta Evlilik ve Zorla Evlilik (ÇYEZE) arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Yoksulluk içindeki aileler, mali baskıları hafifletmek amacıyla kız çocuklarını erken yaşta evlendirme eğilimindedir. Eğitimsizlik de bu süreci hızlandırmakta, erken evlenen kız çocukları eğitim hayatlarından koparak gelecekteki fırsatları kısıtlanmış olur (Çelebi ve Piyal, 2022, s.634; Duman ve Coşkun, 2019, s.271).

Erken yaşta evlilik, yalnızca eğitim kaybı ile sınırlı kalmayıp, çocuk işçiliği, şiddet, erken yaşta doğum ve psikolojik sorunlar gibi daha büyük riskleri beraberinde getirmektedir. Bu tür evlilikler, kız çocuklarının hem fiziksel hem de zihinsel gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekte ve onları erken yaşta anne olmaya zorlayarak sağlıklarını tehlikeye atmaktadır. Aynı zamanda, erken yaşta evlenen çocuklar, aile içindeki eşitsiz güç dinamiklerinden dolayı şiddet ve sömürüye daha yatkın hale gelmektedirler (Yakıt ve Coşkun, 2014; Boran, Gökçay ve Devecioğlu, 2013).

Bu bağlamda, eğitim ve okul temelli önlemler, ÇYEZE'ye karşı koruyucu ve önleyici bir faktör olarak büyük önem taşımaktadır. Eğitim, kız çocuklarını güçlendirerek, onların gelecekteki

yaşamlarını daha iyi şekillendirebilmeleri için temel bir araçtır. Okulda geçirilen yıllar, çocukların erken evlilik ve zorla evlilik gibi durumlara karşı direncini artırmakta ve onları sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan daha bağımsız kılmaktadır. Bu nedenle, kız çocuklarının eğitimi ve okula devam etmeleri, ÇYEZE'yi önlemede önemli bir önlem olarak değerlendirilmelidir (Diyapoğlu, Yıldırım ve Purutçuoğlu, 2017).

TÜİK verilerine göre, 2023 yılında resmi kayıtlara geçen çocuk yaşta zorla evliliklerin oranı, kız çocuklarında %1,9, oğlan çocuklarında ise %0,1 olmuştur. Bu oranlar, 16-17 yaş grubundaki çocuklar arasını kapsamaktadır (TÜİK, 2022a). Türkiye Nüfus Sağlık Araştırması (HÜNEE, 2018) verilerine göre ise 25-49 yaş arasındaki kadınların dörtte biri 18 yaşına kadar, %4'ü ise 15 yaşından önce evlenmiştir. Bu istatistikler, çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin toplumda halen ciddi bir sorun teşkil ettiğini ve genç kızların bu olgudan etkilenmeye devam ettiğini göstermektedir.

UNDP' ye göre, her yıl dünya genelinde yaklaşık 15 milyon kız çocuğu 18 yaşın altında evlendirilmektedir. Bu da her gün yaklaşık 37 bin kız çocuğunun erken evlilik riskiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir (UNDP, 2022). Çocuk yaşta evlilikler, sadece bireylerin değil, aynı zamanda toplumların kalkınması üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu durumu engellemek için eğitim, yasal düzenlemeler ve toplumsal farkındalık yaratma gibi çok yönlü yaklaşımlar gerekmektedir.

Kadınların eğitim, sağlık hizmetleri, istihdam ve politik yaşama katılım gibi toplumsal alanlardaki fırsatlara eşit olmayan erişimi, kadınların yoksulluk riskini önemli ölçüde artırmaktadır. Yoksulluk, farklı gruplar tarafından deneyimlenen bir yaşam koşulu olsa da en ağır biçimde etkilenen gruplardan biri kadınlardır. Kadınların karşılaştığı bu yoksulluk, genellikle çocuklarına da aktarılmaktadır. Bu durum, 1995'te gerçekleştirilen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı'nda "yoksulluğun kadınlaşması" olarak ifade edilmiştir (Kaymak, 2011, s.107-108). Kabeer (2003, s.15-20) ise kadınların hane reisi olduğu durumlarda, yoksulluğun çocuklara aktarıldığını belirtmektedir.

Türkiye'de, kadına yönelik aile içi şiddet araştırmalarına göre, şiddetin çocuklar üzerinde çeşitli psikolojik etkileri olduğu tespit edilmiştir. Çocuklar, şiddet gören bir ev ortamında genellikle çekingen, içine kapanık olma, hırçınlaşarak ağlama, saldırganlık, kabus görme ve yatağını ıslatma gibi belirtiler gösterebilmektedir (HÜNEE, 2008).

Ancak kadın-erkek eşitliği konusunda yapılan yasal düzenlemelere rağmen, toplumsal hayatta uygulama eksiklikleri ve çeşitli engeller bulunmaktadır. Türkiye, OECD gibi uluslararası oluşumlar içinde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda geride kalmaktadır. Dünya Ekonomik

Forumu'nun "Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi"ne göre Türkiye, 146 ülke arasında 129. sırada yer almaktadır (DEF, 2023).

Eşitsizlikler, özellikle istihdam, eğitim ve gelir alanlarında yoğun bir şekilde hissedilmektedir. ILO "Dünya İstihdam ve Sosyal Görünüm Raporu"na göre, 2024 yılında kadınların istihdam oranının %45,6, erkeklerin ise %69,2 olması beklenmektedir, yani arada 23,6 puanlık bir fark bulunmaktadır. Bu farkın büyük ölçüde evlilik ve ebeveynlik gibi aile sorumluluklarından kaynaklandığı belirtilmektedir. ILO'nun bulguları, kadınların ücretsiz bakım işlerinde orantısız bir yük taşımasının, toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle istihdam açıklarının küresel ölçekte belirleyici bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı raporda, kadınların erkeklerin kazandığı her 1 dolara karşılık sadece 73 sent kazandığı belirtilmektedir. (ILO, 2024).

Yoksulluk, kadınları ve kız çocuklarını mevsimlik tarım işlerinde uzun saatler çalışmaya zorlamakta, kız çocukları ise ev işleri, yemek yapma, temizlik ve diğer çocukların bakımı gibi konularda ailelerine yardımcı olmaktadır (KB, 2018b). Erken yaşta çalışmaya başlayan ve ev işlerinde sorumluluk taşıyan çocuklar, sadece fiziksel olarak değil, psikolojik ve sosyal açıdan da büyüme süreçlerinden mahrum kalmaktadır.

2.2.5.5. Barınma ve Yaşam Koşulları Göstergeleri

Çocuğun iyi olma indekslerinde yer alan ev ve çevresel koşullar, çocuğun yaşam kalitesini doğrudan etkileyen önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Bu alanda, çocuğun kendine ait bir odasının bulunması, evin genel fiziksel koşulları, evdeki kişi sayısının fazlalığından kaynaklanan kalabalıklık düzeyi ve çocuğun kendine ait bir yatağının olup olmadığı gibi unsurlar dikkate alınmaktadır. Ayrıca, evin bulunduğu çevrenin güvenliği, mahallenin temizliği, çocuklar için güvenli oyun alanlarının varlığı ve mahallede sunulan kaynakların erişilebilirliği de bu göstergeler arasında öne çıkmaktadır (Tatlıcioğlu, 2019, s.163).

Yetersiz barınma ve güvenlik koşullarında veya sokaklarda yaşayan çocukların dünya genelinde milyonlarca olduğu tahmin edilmektedir. Bu durum birçok araştırmacı tarafından çocukların insanlık onuruna yakışmayan yaşam koşullarıyla karşı karşıya kaldığı bir sorun olarak dile getirilmektedir (Cappa ve Hereward, 2019; Sund ve Vackermo, 2015). Sokaklarda yaşayan çocuklar, barınma eksikliği ve güvenlik tehditleriyle sürekli bir tehlike altında olup, temel insani haklardan mahrum kalmaktadırlar.

Barınma ve çevre koşullarının, özellikle çocuklar üzerinde yetişkinlere kıyasla daha olumsuz etkiler yarattığı vurgulanmaktadır. Çocuklar, fiziksel olarak daha hassas ve duygusal olarak daha savunmasız oldukları için, olumsuz yaşam koşullarına daha fazla zarar görmektedirler. Bu

durum çocukların büyüme, gelişme ve eğitim fırsatlarını engellemekle kalmaz, aynı zamanda onların zihinsel ve duygusal gelişimlerini de olumsuz etkilemektedir (Lansdown, 2020).

Bu nedenle, yetersiz barınma koşulları, çocukların sağlıklı bir şekilde gelişmeleri için bir engel teşkil etmekte ve toplumların bu sorunu çözmeye yönelik daha etkili politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Çocukların güvenli, sağlıklı ve uygun yaşam koşullarına sahip olmaları, sadece temel bir insan hakkı değil, aynı zamanda onların gelecekteki refahı için de önemli bir faktördür.

Tablo 11: Türkiye’ de Hane Halkı Başına Düşen Kişi Sayısı (Ortalama)

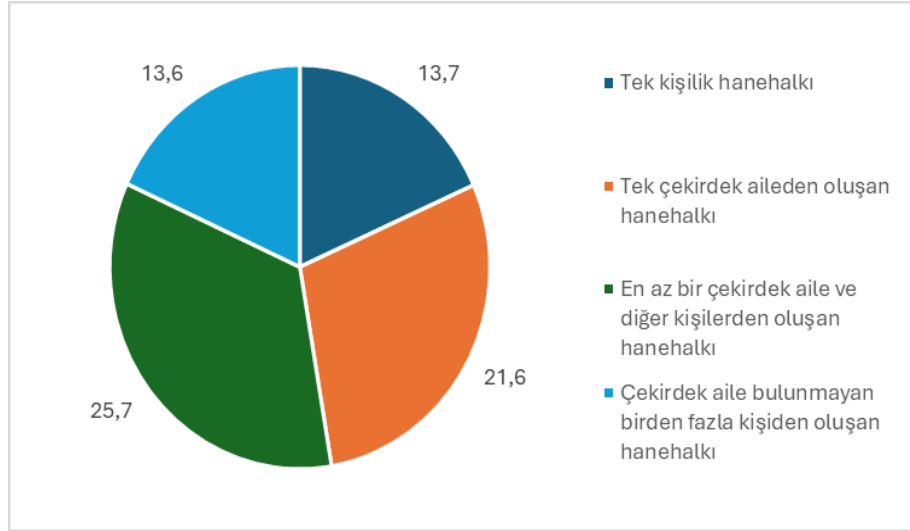
Yıl	1993	1998	2003	2008	2013	2018
Hane halkı Ortalama Kişi Sayısı	4,5	4,3	4,1	3,9	3,6	3,5

Kaynak: HÜNEE (2018).

Tablo 11’ de verildiği gibi, HÜNEE’ nin Nüfus ve Sağlık Araştırması'na (HÜNEE, 2018) göre, Türkiye’de hane halkı başına ortalama 3,5 kişi düşmektedir. Hane halkı yapısı ve büyüklüğünde meydana gelen değişiklikler, çocukların yoksulluk ve ekonomik zorluklarla karşılaşma riskini önemli ölçüde etkilemektedir. Farklı hane halkı türlerinde yaşayan çocuklar, sosyoekonomik koşullara göre değişkenlik gösteren yoksulluk riskleriyle karşı karşıya kalmaktadır.

Özellikle tek ebeveynli haneler, geniş aileler ve yaşlı bireylerden oluşan haneler, kaynakların yetersizliği ve gelir dağılımındaki dengesizlikler nedeniyle daha yüksek yoksulluk riski taşımaktadır (Gemicioğlu, 2022, s.123). Bu tür haneler, genellikle daha düşük gelir seviyelerine sahip olup, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadırlar. Tek ebeveynli hanelerde, özellikle ebeveynin iş gücü piyasasında karşılaştığı engeller ve sınırlı gelir olanakları, çocukların sağlık, eğitim ve genel refah seviyelerini olumsuz etkileyebilir. Aynı şekilde, geniş aile yapısındaki haneler de sınırlı kaynakları birçok birey arasında paylaşmak zorunda kaldıkları için çocuklar için daha fazla yoksulluk riski barındırmaktadır. Yaşlı bireylerin bulunduğu haneler ise, genellikle daha az aktif iş gücü ve düşük gelirle geçimlerini sürdürdüklerinden, çocukların sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamakta daha fazla zorluk yaşayabilirler.

Şekil 13: Hane halkı tipine göre yoksulluk



Kaynak: TÜİK, (2023a), Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri.

Şekil 13’ te Türkiye’de hane halkı tipine göre 2023 yılı yoksulluk oranlarına bakıldığında, hane yapısının yoksulluk riskini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Tek kişilik ailelerde yoksulluk oranı %13,7 iken, tek çekirdek ailelerde bu oran %21,6’ya yükselmektedir. En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan geniş ailelerde yoksulluk oranı %25,7 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Buna karşılık, çekirdek aile olmayan hanelerde yoksulluk oranı %13,6 olarak hesaplanmıştır. Buna göre, hanehalkı yapısının yoksulluk üzerinde belirleyici bir faktör olup ve geniş aileler daha fazla yoksulluk riski taşımaktadır (TÜİK, 2023a).

Şekil 14: İllere Göre Hane Halkı Büyüklüğü



Kaynak: TÜİK (2023c). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Şekil 14' te illere göre hane halkı büyüklüğüne bölgeler bazında bakıldığında, batıdan doğuya doğru gidildikçe belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Bu eğilim, hane halkı büyüklüğünün, coğrafi ve sosyoekonomik faktörlerle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki hanelerdeki kişi sayısı ve çocuk sayısı, diğer bölgelere kıyasla daha yüksek seviyelere ulaşmaktadır.

Yapılan araştırmalar, demografik unsurlar ile çocuk yoksulluğu arasındaki bağlantıyı ele almaktadır. Chen ve Corak (2008) tarafından hazırlanan bir çalışma, OECD'ye üye 12 ülkede çocuk yoksulluk oranlarını ve bu oranlardaki değişimleri incelemektedir. Çalışmada, demografik faktörlerin çocuk yoksulluğundaki değişimlerdeki açıklığa kavuşturulmaktadır. Çalışmaya göre, çocukların tek ebeveynli hanelerde yaşaması, yoksulluk riskini artırmaktadır. Çünkü tek bir ebeveynin sağladığı gelir, çocuğun maddi ihtiyaçlarını karşılamada genellikle yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda, tek ebeveynli hanelerde çocuk yoksulluğu oranlarının diğer hanelere kıyasla daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca, hane içindeki çocuk sayısının fazla olması, mevcut kaynakların daha fazla kişi arasında bölünmesine yol açarak, çocuk başına düşen maddi kaynakların azalmasına neden olmaktadır. Çalışma, hane içindeki çocuk sayısının azalmasının, çocuk yoksulluğunu düşürdüğünü göstermektedir (Chen ve Corak, 2008).

Başka bir çalışmada, çocuk yoksulluğu, ailenin ekonomik durumu ve demografik faktörlerin etkisi bağlamında detaylandırılmaktadır. Bu bağlamda, Birleşik Krallık, AB ülkeleri arasında en yüksek oranda tek ebeveynli aile yapısına sahip olup, bu durum çocukların ekonomik güvencesizliğini ve yoksulluk riskini artırmaktadır. Tek ebeveynli ailelerde, genellikle sadece bir ebeveynin gelirin dayanan ekonomik yapı, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalabilmektedir (Bradshaw, 2016).

Çocuğun yaşadığı yer, onun iyi olma halini belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Bu alan sadece çocuğun yaşadığı evi değil, aynı zamanda okul ve mahalleyi de kapsamaktadır. Ev, güvenli ve sağlıklı bir ortam sunmalı; okul ve mahalle ise kaliteli eğitim imkanları, sosyal gelişimi destekleyen etkinlikler ve güvenli bir sosyal çevre sağlamalıdır. Bu alanlar, çocuğun gelişimini destekleyici nitelikte olmalı; çünkü yaşam kalitesini, psikolojik ve duygusal sağlığını doğrudan etkiler. Evin, okulun ve mahallenin kalitesi, çocuğun gelecekteki başarısını ve yaşam memnuniyetini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır (Uyan Semerci, 2012, s.103).

Şekil 15: Çocuk Yoksulluğunun Barınmaya Etkisi



Kaynak: TÜİK (2023a). Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri

Şekil 15'te verilen ve TÜİK (2023a) tarafından sağlanan verilere göre, Türkiye'deki çocuk yoksulluğunun çevresel ve konut koşulları üzerindeki etkileri, çocukların sağlık ve eğitim olanaklarına doğrudan etki eden sorunları ortaya koymaktadır. Konut koşullarındaki olumsuzluklar, özellikle çocukların fiziksel ve psikolojik sağlığını tehlikeye atmaktadır. Çatıların sızdırması ve duvarların nemli olması (%32,0) gibi fiziksel konut sorunları, çocuklarda solunum problemleri ve alerjik reaksiyonlar gibi sağlık sorunlarına yol açabilmektedir.

Isınamama sorunu (%32,6), özellikle kış aylarında çocukların sağlığını tehdit ederken, aynı zamanda eğitimlerinde de kesintilere yol açabilmektedir. Kötü ısınma koşulları, çocukların fiziksel sağlığını zayıflatarak hastalık riskini artırmakta ve soğuk havanın etkisiyle okuldan uzak kalmalarına neden olabilmektedir. Güneş ışığına doğrudan erişimin yetersizliği (%17,3) ise çocukların göz sağlığı üzerinde olumsuz etkilere neden olmakta ve psikolojik refahlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Güneş ışığının yetersizliği, çocukların ruh hali üzerinde depresif etkiler yaratabilir ve uzun vadede gelişimlerine zarar verebilmektedir.

Ayrıca çevresel sorunlar da çocukların sağlığını riske atmaktadır. Komşulardan veya sokaktan gelen gürültü (%16,5) ve trafik veya endüstrinin neden olduğu hava kirliliği (%19,8) gibi faktörler, çocukların fiziksel sağlığını tehdit etmekte ve psikolojik olarak huzursuzluk yaratmaktadır. Gürültü kirliliği, çocukların uyku düzenini bozarak genel sağlıklarını olumsuz etkileyebilirken, hava kirliliği, solunum yolu hastalıklarının yanı sıra gelişimsel sorunlara yol açabilmektedir. Ayrıca, suç veya şiddet olaylarıyla yoğun karşılaşma (%10,8), özellikle çocukların psikolojik sağlıklarını bozarak güvenlik ve istikrar eksikliği hissi oluşturabilmektedir.

Çocuk yoksulluğun sadece ekonomik değil, çevresel ve sağlıkla ilgili boyutlarda da derin etkiler yaratmak ve bu tür olumsuzlukların çocukların tüm gelişim süreçlerini tehdit etmektedir. Bu nedenle, çocukların yaşam alanlarındaki fiziksel ve çevresel koşulların iyileştirilmesi, onların sağlıklı bir şekilde büyüebilmeleri için temel bir öncelik olmalıdır.

2.3. ÇOCUK YOKSULLUĞU, SOSYAL POLİTİKALAR VE MEVZUAT

Bu bölümde, öncelikle yoksulluk ve çocuk yoksulluğuna ilişkin uluslararası mevzuat ile farklı ülkelerin çocuk refahına yönelik sosyal politikalarına kısaca değinilecektir. Ardından, Türkiye’de çocuk yoksulluğuna ilişkin yasal düzenlemeler ele alınacak ve sosyal politika alanında merkezi bir konumda bulunan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın çocuk refahına ilişkin uygulamaları incelenecektir.

2.3.1. Çocuk Yoksulluğuyla Mücadelede Uluslararası Mevzuat ve Sosyal Politikalar

Çocuk yoksulluğu, tarih boyunca dünyanın en önemli toplumsal sorunlarından biri olmuştur. Ancak dünyada bu sorunu çözmek için özellikle 20. yüzyıldan itibaren çeşitli adımlar atılmış ve bazı gelişmelere tanık olunmuştur. Sanayi Devrimi, 18. ve 19. yüzyıllarda büyük bir ekonomik dönüşümü beraberinde getirirken bu dönemde çocuk emeği yaygınlaşmış ve çocuk yoksulluğu çok daha belirgin hale gelmiştir. Fabrikalarda çalıştırılan çocuklar ağır çalışma koşulları altında yaşam mücadelesi vermiştir. Bu dönemde özellikle Batı Avrupa ve ABD’de çocuk işçiliğine karşı mücadele çabaları başlamıştır. 19. yüzyılın ortalarında, çocuk işçiliğiyle ilgili ilk yasal düzenlemeler yapılmıştır. 1833 tarihli Fabrikalar Kanunu, çocukların tekstil fabrikalarında çalışmasını yasaklayan ilk yasalardan biridir (Çiçek ve Öçal, 2016, s.115).

20. yüzyıl, çocuk yoksulluğuyla mücadelede uluslararası girişimlerin ve bu konuda farkındalığın arttığı bir dönem olmuştur. 1919 yılında kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), çocuk işçiliğiyle mücadeleyi öncelikli hedefleri arasına almış ve çeşitli sözleşmeler geliştirmiştir. Bu kapsamda öne çıkan iki sözleşme şunlardır:

- ILO 138 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi (1973): Bu sözleşmede çocukların asgari çalışma yaşı 15 olarak belirlenmiştir. Ağır ve tehlikeli işlerde ise çalışma yaşı 18 olarak belirlenmiştir (Karataş, 1993, s.90).
- ILO 182 Sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (1999): Çocuk işçiliğinin en zararlı ve insanlık dışı biçimlerinin acilen ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir sözleşmedir. Zorla çalıştırma,

tehlikeli işler, insan kaçakçılığı, kölelik ve cinsel sömürü gibi konuları kapsamaktadır (Fırat ve Karataş, 2023, s.6).

1989 yılında çocuk hakları açısından en önemli belgelerinden biri olan ÇHS, BM tarafından imzalanmış ve bu gelişmeleri takiben 1995 yılında UNDP tarafından Kopenhag'da Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi düzenlenmiştir. Zirve, sürdürülebilir kalkınma konularını ele alarak, yoksulluğun yok edilmesini “insanlığın etik, sosyal, politik ve ekonomik bir zorunluluğu” olarak kabul etmiştir (Ersöz, 2003).

Kopenhag Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi’nden sonra 2000 yılında BM tarafından, Binyıl Kalkınma Hedefleri belirlenmiştir. 189 ülke tarafından kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedeflerinin öncelikli amacı aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması olmuştur. Hedeflere ulaşma konusundaki belirsizliklere rağmen, o dönemde dünyadaki yoksulluğa yönelik acil önlem alma ihtiyacının kabul edilmiş olması, küresel kalkınma gündeminin öncelikli gündemi haline gelmiştir (Eşkinat, 2016, s.268).

2015 yılına gelindiğinde ise BM tarafından “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” belirlenmiş ve küresel kalkınma için 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi gereken 17 hedef ve 169 alt hedeften oluşan bir program hazırlanmıştır. Tıpkı Binyıl Kalkınma Hedeflerinde olduğu gibi Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin önceliği yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması olmuştur. Özellikle çocuklar başta olmak üzere yoksulluk içinde yaşayan tüm insanların yoksulluğa karşı korunması ve gıdaya erişim imkanlarının arttırılması gerekliliği üzerinde durulmaktadır (BM, 2015).

Çocuk yoksulluğunu azaltma politikaları, ülkelerin bütçe öncelikleri, sosyal harcama yapıları ve yeniden dağıtım mekanizmalarının etkinliği ile doğrudan ilişkilidir. Çocuklara bütçelerinden daha büyük pay ayıran ülkeler, çocuk yoksulluğunu gidermede daha başarılı sonuçlar elde etmektedir. Özellikle, OECD ortalamasının altında kalan nakdi ve ayni harcama yapan ülkeler, bu alana daha fazla kaynak tahsis eden ülkelere kıyasla daha yüksek çocuk yoksulluğu oranlarıyla karşı karşıya kalmaktadır (Erkul, 2021). Akbulut tarafından yapılan bir araştırmada çocuk yoksulluğuyla ilgili ülke politikaları karşılaştırılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır (Akbulut, 2024):

- Ayni ve Nakdi Yardımların Rolü: Çocuk yoksulluğunu azaltmada ayni yardımların, nakdi yardımlara kıyasla daha etkili olduğu görüşü literatürde yaygın olarak kabul edilmektedir. İsveç ve Norveç gibi ayni harcamaların yüksek olduğu ülkelerde çocuk yoksulluğu oranlarının düşük olması bu argümanı desteklemektedir.

- Vergi ve Sosyal Transfer Sistemlerinin Etkisi: Kamu transferleri ve vergi sistemleri, çocuk yoksulluğunu azaltmada merkezi bir araç olarak öne çıkmaktadır.
- İşsizlik ve Çocuk Yoksulluğu Arasındaki Dinamikler: Çocuk yoksulluğu oranlarının düşük olduğu ülkelerde genellikle işsizlik oranlarının da düşük olduğu görülmektedir. Ancak bu ilişki tek başına yeterli bir açıklama sağlamamaktadır.
- Avrupa’da Küresel Durgunluk ve Artan Çocuk Yoksulluğu: Küresel ekonomik durgunluk sonrası AB ülkelerinin yaklaşık yarısında çocuk yoksulluğu oranlarının arttığı görülmüştür. Bu artış, büyük ölçüde aile destek sistemlerindeki kesintilerle ilişkilendirilmiştir.

Çocuk yoksulluğunun azaltılması, yalnızca sosyal harcama miktarlarının artırılmasıyla değil, aynı zamanda bu harcamaların hedefleme ve dağıtım mekanizmalarının etkinliğine bağlıdır. Aynı yardımların yaygınlaştırılması, sosyal transferlerin daha iyi hedeflenmesi ve vergi sistemlerinin yoksul aileleri destekleyecek şekilde yeniden yapılandırılması, etkili yoksullukla mücadele stratejilerinin temelini oluşturmaktadır.

Çocuk yoksulluğuyla mücadelede dünyadaki politik ve refah gelişmelerine paralel olarak; bu bölümde Esping-Andersen (1990)’in üçlü refah rejimi sınıflandırması çerçevesinde, liberal, muhafazakâr ve sosyal demokrat rejimlerin çocuk yoksulluğuyla mücadelede uyguladığı sosyal politikalar ele alınacaktır. Bu kapsamda ABD (liberal rejim), Almanya (muhafazakâr rejim) ve İsveç (sosyal demokrat rejim) örnekleri incelenecektir.

2.3.1.1. ABD

Çocuk refahı kavramı, ABD’de özellikle 20. yüzyılın başlarında ekonomik krizlerin ve sosyal sorunların artmasıyla ön plana çıkmıştır. Büyük Buhran dönemi, çocuk refahına olan ilgiyi artırmış ve Franklin D. Roosevelt’in “New Deal” programları aracılığıyla bu alanda kapsamlı adımlar atılmıştır. 1935 yılında yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Yasası (Social Security Act), çocuk refahı politikalarında bir dönüm noktası oluşturmuş, düşük gelirli ailelere geçici mali destek sağlanmış ve sosyal güvenlik ağının temelleri atılmıştır (Biles, 1998; Quadagno, 1984, s.643). 1960’lı yıllarda Sivil Haklar Hareketi’nin etkisiyle sosyal politikalar genişletilmiş ve Medicaid gibi sağlık hizmeti programları yaygınlaştırılarak düşük gelirli ailelerin çocuklarına sağlık hizmetlerine erişim imkânı sunulmuştur (Allen, 2008).

ABD’de çocuk yoksulluğu, önemli bir sosyal sorun olarak varlığını sürdürmektedir. ABD Nüfus Sayım Bürosu’nun 2023 verilerine göre, resmi yoksulluk ölçütüne göre çocuk yoksulluğu oranı

%16,0 olarak kaydedilmiştir. Bu oran, 2022'deki %16,3'lük orana kıyasla hafif bir düşüş göstermektedir (U.S. Census Bureau, 2024).

Başka bir araştırmada da benzer verilere ulaşılmıştır. Buna göre ABD' de yaklaşık 46,7 milyon kişi yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır; bu oran nüfusun %14,8'ine tekabül etmektedir. Bu grubun yaklaşık üçte birini oluşturan 15,5 milyon kişi ise çocuklardan oluşmaktadır. Çocuklar, genel ABD nüfusunun yaklaşık %23'ünü temsil etmektedir; bu da çocukların yoksul nüfus içinde orantısız bir şekilde fazla temsil edildiğini göstermektedir (McCarty, 2016; DeNavas-Walt ve Proctor 2015).

Çocuk yoksulluğu oranları, eyaletler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, New Hampshire'da çocuk yoksulluğu oranı %8,0 iken, New Mexico'da bu oran %25,3 olarak kaydedilmiştir (U.S. Census Bureau, 2024). Bu farklılıklar, bölgesel ekonomik koşullar ve sosyal politikaların etkisini yansıtmaktadır.

ABD' de çocuk refahına yönelik politikalar, bireysel sorumluluğu esas alan liberal refah rejimi çerçevesinde şekillenmektedir. Bu yaklaşım, devletin sosyal yardımlara müdahalesini minimum düzeyde tutmakta ve bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılamalarını teşvik etmektedir. Esping-Andersen'in refah rejimleri teorisine göre, liberal sistemlerde devlet yardımları yalnızca en yoksul kesimlere yönelik sınırlı ve kısa süreli bir şekilde sunulmaktadır (Esping-Andersen, 1990). ABD'de bu sistem, çocuk refahı hizmetlerinin büyük ölçüde piyasa odaklı olmasını sağlamak ve devlet müdahalesini sadece temel güvenlik ağı sağlama ile sınırlı tutmaktadır.

Çocuk hakları konusundaki uluslararası normlarla uyum açısından, ABD'nin tutumu tartışmalara yol açmaktadır. BM' nin 1989 yılında kabul ettiği ÇHS, dünya genelinde 196 ülke tarafından onaylanmıştır. Ancak, ABD bu sözleşmeyi imzalamış olmasına rağmen henüz onaylamamıştır ve bu durum uluslararası standartlara uyum eksikliği eleştirilerine neden olmaktadır (Yaman, 2022, s.384). Çocuk haklarının korunması için ulusal düzeyde yürütülen çalışmalara rağmen, sözleşmenin onaylanmaması, çocuk refahına ilişkin reform ihtiyaçlarını daha da ön plana çıkarmaktadır.

ABD'de çocuk hakları, federal ve eyalet düzeyindeki yasalar ve politikalar aracılığıyla korunmaktadır. Ancak, Çocuk Hakları Sözleşme'nin onaylanmamış olması, uluslararası standartlarla uyum konusunda eleştirilere yol açmaktadır. ABD'de Türkiye'deki ASHB' ye benzer şekilde tüm sosyal hizmetler ve aile refahını kapsayan tek bir merkezi bakanlık bulunmamaktadır. Bunun yerine, sosyal refah ve hizmetlerle ilgili görevler, federal, eyalet ve yerel düzeyde birden fazla kurum ve ajansa dağıtılmış durumdadır.

ABD, çocuk refahını geliştirmek ve çocuk yoksulluğuyla m¼cadele etmek amacıyla kapsamlı bir sosyal hizmet sistemi inşa etmiştir. Bu sistem, federal ve eyalet d¼zeyinde faaliyet g¼steren kurumlar tarafından y¼r¼t¼lmekte ve sağlık, eğitim, konut, gıda g¼venlięi gibi temel alanlarda çocukların ve ailelerin refahını artırmayı hedefleyen çeşitli programlarla desteklenmektedir. Sosyal hizmetlerin odak noktası, yoksulluk sınırının altında yaşayan bireyler ve ailelerdir. Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı (HHS), Tarım Bakanlığı (USDA) ve Konut ve şehircilik Bakanlığı (HUD) gibi kurumlar, bu sistemin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır.

Sağlık ve İnsani Hizmetler Bakanlığı (HHS), federal d¼zeyde sosyal refah politikalarını koordine eden ve uygulayan en kapsamlı kurumdur (Sebelius, 2011). HHS'nin hizmet alanları, sağlık hizmetlerinden sosyal yardımlara kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bakanlık, d¼ř¼k gelirli bireyler ve ailelerin sağlık hizmetlerine erişimini sağlamayı ve ekonomik g¼venliklerini artırmayı hedefleyen çeşitli programları y¼r¼tmektedir. Bu programlar arasında Medicaid ve Çocuk Sağlık Sigortası Programı (CHIP) ¼ne çıkmaktadır.

- Medicaid, federal ve eyalet h¼k¼metlerinin ortak finansmanıyla y¼r¼t¼len bir sağlık sigortası programıdır. D¼ř¼k gelirli bireyler, çocuklar, hamile kadınlar, yaşlılar ve engelliler gibi savunmasız gruplara sağlık hizmetlerine erişim sağlamaktadır (Schor ve Johnson, 2021).
- CHIP, Medicaid kapsamına giremeyen ancak ¼zel sağlık sigortasına erişimi olmayan çocuklara sağlık desteği sağlamaktadır. Bu program, çocukların sağlıklı bir yaşam s¼rd¼rebilmeleri i¼in temel bir rol oynamaktadır (Wherry, Kenney ve Sommers, 2016).

HHS'ye bağlı olarak faaliyet g¼steren Çocuk ve Aileler İdaresi (ACF), aile yoksulluğunu azaltmayı ve çocukların sağlıklı gelişimini desteklemeyi ama¼layan bir dizi program y¼r¼tmektedir. ACF'nin ¼ne çıkan hizmetlerinden bazıları şunlardır:

- Head Start ve Early Head Start: D¼ř¼k gelirli ailelerin çocuklarına erken çocukluk eğitimi, sağlık taramaları ve gelişim desteği sağlar. Bu programlar, dezavantajlı çocukların okul ¼ncesi d¼nemde eşit fırsatlara sahip olmalarını hedeflemektedir (Administration for Children and Families, 2024).
- Çocuk Refah Hizmetleri (Child Welfare Services): Çocukların korunması, evlat edinme s¼re¼lerinin desteklenmesi ve koruyucu aile yerleştirmelerinin y¼netilmesi gibi hizmetler sunmaktadır.

- Geçici Yardım Programı (TANF): HHS'nin sosyal yardım politikaları arasında Geçici Yardım Programı (TANF) da önemli bir yere sahiptir. TANF, düşük gelirli ailelere geçici mali yardım sağlamanın yanı sıra iş bulma ve ekonomik bağımsızlığı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ancak, sınırlı yardım seviyeleri ve erişim zorlukları nedeniyle eleştirilmektedir (Fusaro ve Gewirtz, 2022).

Diğer taraftan Konut ve Şehircilik Bakanlığı (HUD), düşük gelirli ailelerin konut ihtiyaçlarını karşılamak ve evsizliği azaltmak için çeşitli politikalar geliştirmektedir. Section 8 Housing Vouchers Programı, bu kapsamda en çok bilinen uygulamalardan biridir. Program, düşük gelirli ailelere kira yardımı sağlamakta ve evsiz bireyler için geçici barınma hizmetlerini desteklemektedir (Collyer vd., 2020). Ancak bu programın sınırlı kaynakları nedeniyle tüm ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığı ve süreçlerin karmaşıklığı nedeniyle eleştirildiği bilinmektedir (Skobba, 2008).

ABD Tarım Bakanlığı (USDA) da, çocuk yoksulluğunun etkilerini azaltmak amacıyla çeşitli beslenme destek programları sunmaktadır. Bu destek programlarından bazıları şunlardır:

- Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP), düşük gelirli ailelere sağlıklı beslenme için mali destek sağlar (Fernald ve Gosliner, 2019). Halk arasında "gıda pulu" olarak bilinen bu program, yoksulluğun neden olduğu beslenme eksikliklerini azaltmayı hedeflemektedir.
- Kadınlar, Bebekler ve Çocuklar İçin Özel Ek Beslenme Programı (WIC), gebe kadınlar, emziren anneler ve 5 yaş altı çocukların beslenme ihtiyaçlarını desteklemektedir.
- National School Lunch Program, düşük gelirli ailelerin çocuklarına ücretsiz veya indirimli öğle yemeği sunarak çocukların sağlıklı bir şekilde beslenmesini sağlamaktadır (Huang ve Barnidge, 2016). Araştırmalar, bu programların çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimi üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymaktadır (Lundborg, Rooth ve Alex-Petersen, 2022; Handbury ve Moshary, 2021).

ABD'de çocuk refahının önemli bir bileşeni olarak Portage Programı ön plana çıkmaktadır. Portage Programı, 1969 yılında ABD'nin Portage şehrinde başlatılan bir erken müdahale programıdır. Programın önemli bir özelliği, aileyi sürecin merkezine yerleştirmesidir. Ebeveynler, çocuğun öğretmeni olarak görülür ve ev ziyaretçileri tarafından bu rolü destekleyecek şekilde eğitilir. Amaç, ebeveynlerin çocuklarının eğitim sürecine etkin bir şekilde katılmasını sağlamaktır (Sarouphim ve Kassem, 2022).

Çocuk refahına yönelik sosyal yardımlar ve vergi indirimleri, ailelerin finansal yüklerini hafifletmekte önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle Çocuk Vergi Kredisi (Child Tax Credit) gibi düzenlemeler, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına katkıda bulunmaktadır (Burns ve Fox, 2022; Wimer vd., 2022).

ABD'nin çocuk refahı sistemi, geniş kapsamlı hizmetler sunmasına rağmen, belirli alanlarda reform ihtiyacı barındırmaktadır. TANF, Medicaid ve Section 8 gibi programların sınırlı bütçeleri ve erişim zorlukları, sistemin etkinliğini azaltan başlıca faktörlerdir. Ayrıca, eyaletler arası uygulama farklılıkları, ulusal düzeyde standartlaştırılmış bir çocuk koruma sistemine duyulan ihtiyacı artırmaktadır.

2.3.1.2. Almanya

Almanya, sosyal devlet anlayışını erken dönemde benimsemiş ve çocuk refahı politikalarını, ekonomik kalkınma ve sosyal adalet hedefleri doğrultusunda tarihsel bir perspektifte geliştirmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte artan sosyal sorunlar, özellikle çocuk işçiliği ve yoksulluk gibi meseleler, refah politikalarının temelini oluşturmuştur. Almanya, 19. yüzyılda çocuk işçiliği ile mücadele ve eğitim hakkının korunması yönünde önemli adımlar atmıştır. Bismarck tarafından 1883 yılında başlatılan sosyal sigorta sistemi (Albayrak ve Birinci, 2017, s.65) bu çerçevede bir dönüm noktasıdır. Aynı dönemde, çocukların ağır sanayi koşullarında çalışmasını yasaklayan ve temel eğitim haklarını güvence altına alan yasalar çıkarılmıştır (Khoudour-Castéras, 2008, s.221).

Almanya'da çocuk refahı politikaları, muhafazakâr korporatist refah rejimi anlayışı içinde biçimlenmiştir. Bu rejimde, devlet sosyal yardımların sunulmasında temel bir aktör olsa da aile, kilise ve STK gibi geleneksel kurumlar yardımları tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir (Tiyek ve Yertüm, 2016). Aile odaklı bir perspektifle geliştirilen bu politika anlayışı, bireylerin sosyal risklere karşı birincil koruma mekanizması olarak aileyi temel almasını teşvik etmektedir. Bunun yanında, sosyal yardımların ve desteklerin bir kısmı devlet tarafından sağlanırken, toplumsal yapıların güçlendirilmesi ve bireylerin toplumsal dayanışma içinde hareket etmesi de önemli bir hedef olarak benimsenmiştir (Kalkan, 2020, s.168).

Bu sistemde çocuk refahı, yalnızca yoksulluğun azaltılması ve çocukların temel haklarının korunması ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda demografik sürdürülebilirlik, sosyal katılım ve eşitsizliklerin giderilmesi gibi makro düzeydeki hedefleri de içerir. Almanya, nüfusun yaşlanması ve azalan doğurganlık oranları gibi demografik zorluklara karşı, aile odaklı sosyal politikalar ile hem çocukların refahını artırmayı hem de ailelerin ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmeyi hedeflemektedir.

Almanya Çocuk Destek Kurumunun (Kinderhilfswerk) 2023 yılında yayınladığı rapora göre Almanya’ da her beş çocuktan birinin yoksulluktan etkilendiğine işaret edilerek çocuk yoksulluğu konusunda yeterince mücadele edilemediği belirtilmektedir (Deutsches Kinderhilfswerk, 2023). Ancak son yıllarda yoksulluk oranlarında dikkat çekici bir azalma yaşanmıştır. 2010 yılında %21,7 olan yoksulluk ve sosyal dışlanma oranı, 2019 yılında %15 seviyesine düşmüştür (Statistisches Bundesamt [Destatis], 2020). Bu azalma, Almanya’nın çocuk refahı politikalarının etkilerini gözler önüne sermektedir. Kindergeld, Bürgergeld ve Bildungs- und Teilhabepaket gibi sosyal destek mekanizmaları, özellikle düşük gelirli aileler için çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasında ve sosyal eşitsizliklerin giderilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bununla birlikte, çocuk güvenliği alanındaki veriler önemli bir eksikliğe işaret etmektedir. 2019 yılında bildirilen toplam 55.500 risk altındaki çocuk vakasının yalnızca %15’i aileler tarafından yetkililere iletilmiştir. Bu oran, ailelerin çocuk güvenliği ile ilgili riskleri fark etme veya bildirme düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir.

Federal Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend [BMFSFJ]), aile refahı, çocuk ve gençlik politikaları, kadın hakları, yaşlı nüfus ve toplumsal eşitlikle ilgili konular üzerinde çalışmaktadır. Bakanlık, çocuk yoksulluğu, aile destek programları, kadın istihdamını artırma ve gençlere yönelik eğitim fırsatları gibi pek çok sosyal konuda politika ve projeler üretmektedir.

Sosyal politikalar doğrudan bir bakanlık çatısı altında değil, genellikle Almanya’nın federal yapısından dolayı eyalet yönetimleri (Länder) ve yerel yönetimler (Kommunen) tarafından organize edilmektedir. Sosyal yardımlardan sorumlu olan diğer önemli bir kurum ise Bundesministerium für Arbeit und Soziales (BMAS), yani Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığıdır. Almanya’nın sosyal refah sistemi, federal hükümet, eyaletler ve belediyeler arasında bölüşülmüş karmaşık bir yapıya sahiptir ve Türkiye’deki merkezi yapıdan farklıdır.

Almanya, çocuk refahını artırmaya yönelik sosyal politika araçlarını çok yönlü bir şekilde uygulamaktadır. Bu politikaların temel bileşenleri şu şekildedir:

- **Kindergeld (Çocuk Parası):** Her çocuk için düzenli olarak sağlanan bu maddi destek, ailelerin çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamalarını desteklemektedir. 2023 itibarıyla aylık yaklaşık 250 Euro olan bu ödeme, düşük ve orta gelirli aileler için önemli bir sosyal destek mekanizmasıdır. Bu yardım, çocukların eğitim, sağlık ve sosyal gelişim süreçlerinde ailelerin üzerindeki maddi yükü hafifletmektedir (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, 2024: 21).

- Bürgergeld (Vatandaşlık Parası): 2023 yılında uygulamaya konulan bu gelir destek programı, özellikle çocuklu yoksul ailelerin sosyal katılımını teşvik etmekte ve yoksulluk riskini azaltmaktadır. Bürgergeld, sosyal devletin bir yansıması olarak, ailelerin geçimlerini sağlama ve çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılama süreçlerinde etkili bir araç olarak işlev görmektedir (Merkel, 2022, s.86).
- Bildungs- und Teilhabepaket (Eğitim ve Katılım Paketi): Eğitim ve sosyal katılımı destekleyen bu paket, düşük gelirli ailelerin çocuklarına yönelik eğitim harcamaları, öğle yemekleri, okul gezileri ve spor gibi etkinliklere katılım desteği sağlamaktadır. Paket, dezavantajlı çocukların eğitim ve sosyal hayata eşit erişimini sağlamayı amaçlamaktadır (Kaiser, 2018).
- Jugendamt (Gençlik Merkezleri): Yerel yönetim düzeyinde faaliyet gösteren bu kurumlar, çocuk koruma hizmetlerinde merkezi bir rol oynamaktadır. Çocukları ihmal, istismar ve yoksulluk gibi risklerden korumak için ailelere rehberlik sağlamakta, gerektiğinde çocukları koruyucu aile sistemine yönlendirmektedir (Marquard ve Trede, 2018).
- Kinderschutzbund (Alman Çocuk Koruma Birliği): Çocuk haklarını savunmayı ve istismarı önlemeyi amaçlayan bu STK, ailelere psikolojik destek ve hukuki danışmanlık sunmaktadır. Çocuk refahı politikalarına önemli katkılar sağlayan Kinderschutzbund, sivil toplum ve devlet iş birliğinin başarılı bir örneğidir (Grein, 2022).
- Erken Çocukluk Eğitimi ve KiTa Merkezleri: Kamu destekli çocuk bakım merkezleri (KiTa), özellikle çalışan ebeveynler için büyük kolaylık sağlarken, çocukların erken yaşlardan itibaren eğitim hayatına adapte olmasına katkıda bulunmaktadır. OECD verilerine göre, KiTa merkezleri, çocukların sosyal gelişimini ve zihinsel becerilerini artırmada önemli bir role sahiptir (Linberg, Baeumer ve Rossbach, 2013).

Almanya, çocuk refahı politikalarında kapsamlı ve entegre bir yaklaşım benimseyerek, çocuk yoksulluğunu azaltma, sosyal dışlanmayı önleme ve çocukların sağlıklı bir ortamda büyümesini sağlama hedeflerini eş zamanlı olarak gerçekleştirmektedir. Kindergeld ve Bürgergeld gibi doğrudan mali destek araçları, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamada ailelere somut destek sunarken, Jugendamt ve Kinderschutzbund gibi yapıların çocuk koruma alanındaki çalışmaları, çocuk refahını artırmaya yönelik proaktif bir yaklaşımı yansıtmaktadır.

2.3.2.3. İsveç

Sosyal demokrat refah rejimi, refah devletinin kapsamlı sosyal politikalarla vatandaşların yaşam standartlarını yükseltmeyi hedeflediği bir modeldir (Esping-Andersen, 1990). Bu rejim türünde, devletin refah sağlamada rolü büyüktür ve sosyal haklar, piyasa güçlerinden bağımsız olarak eşit bir şekilde sunulur. İsveç, bu modeli benimseyen ülkeler arasında öncü konumdadır ve çocuk refahını bu geniş kapsamlı sosyal politikanın bir parçası olarak ele almaktadır.

Sosyal demokrat refah rejimi, bireylerin sosyal risklere karşı korunmasını esas almaktadır. İsveç gibi sosyal demokrasiyi benimsemiş ülkelerde, çocuk refahı politikaları, bireylerin toplumsal yaşama katılımını artırmak amacıyla güçlü bir devlet müdahalesine dayanmaktadır.

Sosyal demokrat rejimin temel prensiplerinden biri olan evrensellik ilkesi, İsveç'teki çocuk politikalarında önemli bir yere sahiptir. Bu ilkeye göre, her çocuk, ebeveynlerinin ekonomik durumuna bakılmaksızın eşit hizmetlerden yararlanma hakkına sahiptir. Bu rejimde çocuklar, ailelerinin ekonomik durumlarından bağımsız olarak ihtiyaç duydukları destekleri devletten alabilmektedir. Özellikle çocuk bakım hizmetleri ve eğitim imkânları gibi sosyal hakların, tüm çocuklara eşit şekilde sunulması, İsveç'in sosyal demokrat refah rejiminin temel özelliklerindendir (Haas, 2012).

İsveç'te çocuklara yönelik eğitim politikaları, ücretsiz ve zorunlu eğitimi kapsamaktadır. Eğitim sistemi, çocukların erken yaşlardan itibaren kaliteli eğitim almasını sağlamak amacıyla yapılandırılmıştır. Ayrıca okul öncesi eğitim (förskola) de ücretsiz olarak sunulmaktadır. Sağlık hizmetleri ise çocuklara ve gençlere yönelik olarak ücretsiz sunulmakta ve bu sayede çocuk sağlığı hizmetlerine erişim kolaylaştırılmaktadır (European Commission, 2024).

İsveç'te çocuk refahı politikalarının bir diğer önemli ayağı, ailelere sağlanan sosyal yardımlardır. Aile yardımları, çocuk parası (barnbidrag) ve ebeveyn izni (förlädräpning) ve çocuk bakım desteği gibi çeşitli sosyal yardımlardan oluşmaktadır. Çocuk parası, her çocuk için doğumdan itibaren ödenirken, ebeveyn izni, çocukların bakımına yönelik olarak ebeveynlere işlerinden ücretli izin (förlädrädeighet) alma olanağı sunmaktadır (Duvander, 2017, s.128; Lindquist ve Sjögren Lindquist, 2012, s.1430).

İsveç'te bu sosyal yardımlar, çocuklu ailelerin ve çocukların yoksulluk riskini azaltmak için yapılandırılmıştır. Örneğin, çocuk parası ve ebeveyn izni gibi yardımlar, yoksulluğu önlemeye yönelik önemli araçlar olarak kullanılmaktadır (Försäkringskassan, 2023). İsveç'te sosyal güvenlik sistemi, çocuk yoksulluğuyla mücadelenin temelini oluşturmaktadır. Bu sistem, gelir düzeyi düşük ailelere yönelik olarak çeşitli sosyal yardımlar ve vergi indirimleri sunmaktadır.

Ayrıca İsveç, işsizlik ve düşük gelir riskine karşı aileleri koruma altına alarak, çocukların yaşam standartlarının düşmesini engellemeyi hedeflemektedir (Hessle ve Vinnerljung, 2000).

İsveç'te çocuk refahı alanındaki diğer sosyal politikalardan bazıları şunlardır:

- Çocuk Koruma Sistemi (Barnrättsskydd): İsveç, ÇHS' yi (Barnkonventionen) ulusal hukukuna entegre eden ilk ülkelerden biridir. Bu doğrultuda, çocuk haklarını koruma adına yasal düzenlemeler geliştirilmiş, çocuk istismarını önlemek ve çocukların refahını sağlamak için kapsamlı bir çocuk koruma sistemi (barnskyddssystem) oluşturulmuştur. Bu sistem, çocukların şiddetten korunmasını, sosyal hizmetler tarafından desteklenmesini ve çocukların kendi kararlarında söz sahibi olmasını sağlamaktadır (Leviner, 2014).
- Çocuk Merkezli Adalet Sistemi (Barnanpassat Rättssystem): İsveç'te çocuklara yönelik özel bir adalet sistemi (barnanpassat rättssystem) bulunmaktadır. Bu sistem, çocukların haklarını koruma amacıyla düzenlenmiştir ve çocukların polis, savcı ve yargı süreçlerinde özel olarak eğitilmiş görevlilerle iletişim kurmasını sağlamaktadır. Çocuk dostu adalet merkezleri (Barnahus), çocuk istismarı ve ihmal vakalarında çocukların rahat bir ortamda dinlenmesini sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu merkezlerde, çocuklar için daha güvenli bir ortam sağlanırken, aynı zamanda travma riskini azaltacak yaklaşımlar uygulanmaktadır (Johansson vd., 2017).
- Okul Yemeklerinin Ücretsiz Olması (Gratis Skolmat): İsveç, her çocuğa ücretsiz okul yemeği (gratis skolmat) sunan ülkelerden biridir. Bu politika, tüm öğrencilerin besleyici ve sağlıklı yemeklere erişimini sağlamak için geliştirilmiştir. Okullarda sunulan öğle yemekleri, çocukların günlük besin ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir destek sağlamakta ve çocuklar arasında eşitsizliği azaltmaktadır. Ücretsiz yemek programı, ailelerin ekonomik durumuna bakılmaksızın tüm öğrencilere aynı kalitede yemek sunulması esasına dayanmaktadır (Aava ve Karlsson, 2021).
- Erken Müdahale Programları (Tidiga Insatsprogram): İsveç, risk altındaki çocuklara erken müdahale sağlamak amacıyla çeşitli programlar geliştirmiştir. Bu programlar, sosyal hizmetler (socialtjänst) ve okul personeli arasında iş birliği ile yürütülmekte, çocukların erken yaşta destek almasını sağlamak için yapılandırılmaktadır. Örneğin, çocuk ihmalini ve istismarını önlemeye yönelik farkındalık artırıcı programlar, çocukların fiziksel ve psikolojik refahını artırmayı hedeflemektedir. Erken müdahale

uygulamaları, çocukların sorunlarla erken yaşlarda başa çıkmasını sağlarken, uzun vadede toplum üzerindeki olumsuz etkileri de azaltmaktadır (Blomqvist, 2012).

İsveç, ÇHS' yi benimseyen ve bu doğrultuda ulusal yasal düzenlemeler yapan ilk ülkelerden biridir. Çocuk haklarının korunması, çocuklara yönelik şiddetin önlenmesi ve çocukların sesinin duyulması için çeşitli mekanizmalar geliştirilmiştir. İsveç, çocukların karar alma süreçlerine katılımını teşvik eden uygulamalarıyla çocuk haklarının uygulanmasında örnek bir ülke olarak gösterilmektedir (Nylén, 2024).

İsveç, çocuk refahı alanında uluslararası alanda başarılı sosyal politikalarıyla öne çıkan bir ülke olmasına rağmen, çocuk yoksulluğu sorunu tamamen ortadan kaldırılamamıştır. 2020 yılı itibarıyla, İsveç'teki çocukların %8,5'inin (183.000 çocuk) düşük gelir standardında olduğu, yani ailelerinin gelirlerinin temel ihtiyaçları karşılayacak seviyenin altında kaldığı tespit edilmiştir. Aynı dönemde, çocukların %39,8'i orta gelir standardında, %51,6'sı ise yüksek gelir standardında yer almıştır. Bu oranlar, 2014 yılına göre düşüş göstermektedir; zira 2014 yılında düşük gelir standardında yer alan çocukların oranı %10,4 olarak kaydedilmiştir (Statistiska centralbyrån [SCB], 2022, s.6).

İsveç'in sosyal refah sisteminin çocukları yoksulluk riskinden koruma konusunda genel anlamda etkili olduğu gözlemlense de düşük gelir grubunda kalan çocukların oranı hâlâ sosyal politikaların geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

2.3.2. Çocuk Yoksulluğuyla Mücadelede Ulusal Mevzuat ve Sosyal Politikalar

Türkiye'de çocuk refah hizmetlerinin tarihsel gelişimi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar süregelen toplumsal değişimlerin, politik reformların ve sosyal devlet anlayışının etkisiyle şekillenmiştir (Acar, Negiz ve Akman, 2013).

Cumhuriyet öncesi dönemde çocuk refahı hizmetleri, büyük ölçüde vakıflar ve dini kurumlar tarafından sağlanırken, Cumhuriyet sonrası dönem, çocuklara yönelik sosyal politikaların daha sistematik ve devlet destekli bir yapıya evrilmesiyle öne çıkar. Bu iki dönem arasında çocuk refahı hizmetlerinin geçirdiği dönüşüm, modern sosyal hizmet anlayışının gelişmesi ve çocukların korunmasına yönelik hak temelli politikaların uygulanması açısından önemli bir süreci temsil etmektedir. Bu kapsamda araştırmanın bu bölümünde çocuklarla ilgili sosyal politikaların gelişimi Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi ve günümüzde çocuklara yönelik sosyal politikalar olarak ele alınacaktır.

2.3.2.1. Osmanlı Döneminde Çocuk Yoksulluğuyla Mücadele ve Sosyal Politikalar

Osmanlı Devleti'nde, özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren yaşanan yenileşme hareketleri, Batı'dan gelen etkilerle şekillenen reformlar çerçevesinde hukuki ve eğitim alanlarında önemli gelişmelere yol açmıştır. Bu süreçte, vakıflar gibi geleneksel yardım kurumlarının yanı sıra devletin de korunmaya muhtaç çocuklarla ilgilenmeye başlaması dikkat çekmektedir. Bu dönem, çocukların korunmasına yönelik devlet müdahalesinin kurumsallaşması açısından bir başlangıç noktası olarak değerlendirilmektedir (Elmacı, 2019, s.35).

Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıflar, sosyal hizmetlerin temel taşıını oluşturan en önemli kurumlar arasında yer almıştır. Kimsesiz çocukların bakımını, eğitimi ve topluma kazandırılmasını sağlayan vakıflar, 19. yüzyıla kadar sosyal hizmet alanındaki faaliyetlerin neredeyse tamamını üstlenmiştir (Sütçü, Batman, Eraslan ve Demirel, 2023, s.185).

Osmanlı İmparatorluğu'nda yoksullara yardım etme geleneği, önemli bir sosyal pratik olarak vakıf sistemine dayalı şekilde devam etmiştir. Bu yardımların kurumsal çerçevesi, özellikle "imaret" olarak adlandırılan kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. İmaretler, medrese öğrencilerine, cami ve hayır kurumu görevlilerine, yoksullara ve yolculara yemek sağlamakla kalmamış, aynı zamanda kimsesizlere barınma imkânı sunmuştur. Anadolu Selçukluları döneminde vakıfların yaygınlaşmasıyla birlikte külliyelerin bir parçası haline gelen bu imaretler, 19. yüzyıla kadar topluma hizmet eden en temel sosyal yardım kurumları arasında yer almış ve hizmetlerinin kapsamı zamanla genişlemiştir (Karatay, 2007: 98).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabaları çerçevesinde, bireylerin üretim kapasitelerinin artırılması ve çalışabilecek durumda olanların ıslah edilerek topluma kazandırılması önemli bir konu haline gelmiştir. Bu doğrultuda, çocukların korunması ve mesleki eğitim verilmesini bir arada sağlayacak kurumların oluşturulması planlanmıştır. Bu kapsamda ilk adım "çocuk ıslahhaneleri" ile atılmıştır. Bu ıslahhaneler, 13 yaşından küçük yetim ve öksüz çocuklarla birlikte, anne veya babaları hayatta olup yoksulluk içindeki çocuklara hizmet vermektedir. Ayrıca suça karışmış çocuklar da bu ıslahhanelere kabul edilmiştir (Elmacı, 2019, s. 35-36)

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ve Islahat Fermanları sonrası sosyal ve eğitim alanlarında büyük değişimler yaşanmıştır. 1873'te Darüşşafaka adıyla açılan okul; öksüz, kimsesiz ve yoksul çocuklara modern eğitim veren Osmanlı'daki ilk parasız özel okul olmuştur (Uğur, 2018, s.31). Bugün de Darüşşafaka, yoksulluk içindeki çocuklara eğitim imkânı sunan önemli bir kurum olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Öte yandan Osmanlı' nın önemli kurumlarından biri olan Darülaceze, 19. yüzyılın sonlarında, özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yaşanan büyük göç dalgaları sonucunda İstanbul'da artan yoksulluk ve dilencilik sorunlarına çözüm getirmek amacıyla kurulmuştur. 1896 yılında açılan Darülaceze, Osmanlı başkentindeki ilk modern sosyal refah kurumu olarak dikkat çekmektedir (Karatay, 2007, s.100).

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın sonlarına doğru, kimsesiz çocuklara yönelik sosyal hizmet kurumlarının oluşturulmasına dair çabalar artış göstermiştir. Bu çabaların önemli bir örneği olarak Darülhayr-ı Âli, 1903 yılında II. Abdülhamid'in katkılarıyla hizmete açılmıştır. Darülhayr-ı Âli, kimsesiz ve muhtaç durumdaki Müslüman çocuklara sanatsal yetenekler kazandırmayı amaçlayan bir yetimhane olarak tasarlanmış ve yönetmelikle belirlenmiş çeşitli kriterlere uygun çocuklar kabul edilmiştir (Sütçü, Batman, Eraslan ve Demirel, 2023: 186).

Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1908 yılında çocuk bakımında yaşanan yetersizliklere karşı bir çözüm olarak kurulmuş, ancak asıl yapılanması 1917'de gerçekleşmiştir. Bu cemiyet, özellikle I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde, savaşa katılan askerlerin kimsesiz ve yoksulluk içinde kalan çocuklarına yönelik hizmetler sunmuştur. 1935 yılında adı Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değişen cemiyet, 1983 yılına kadar kamu yararına çalışan bir dernek statüsünde faaliyetlerini sürdürmüştür (Elmacı, 2019, s. 39; Uğur, 2018, s.37).

Cemiyet, 1981 yılında askeri yönetim tarafından devralınmış ve tüm görevleri 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na devredilmiştir. Bu süreç, Türkiye'de modern sosyal hizmetlerin temelini oluşturmuştur (Sütçü, Batman, Eraslan ve Demirel, 2023, s.186).

Osmanlı toplumunda, diğer geleneksel toplumlarda olduğu gibi, çocuklar öncelikle aile içinde korunmaktaydı. Aile yetersiz kaldığında geniş aile çevresi devreye girer ancak bu da mümkün olmadığında devlet yardım ederek ya da çocukları başka ailelerin yanına yerleştirerek destek sağlardı. Yoksul ve yardıma muhtaç çocuklar genellikle besleme, evlatlık veya ahretlik adı altında başka ailelerin yanına verilirdi. Terk edilen çocuklar ise doğrudan devletin sorumluluğuna geçerdi. Tanzimat dönemiyle birlikte modernleşme süreci başladığından, devlet çocukların korunmasına yönelik daha belirgin önlemler almaya başlamış ancak bu çalışmalar henüz yaygın ve sistematik hale gelmemişti. Modernleşme ile birlikte, çocukları koruyucu önlemler devlet mekanizması içinde tanımlanmaya başlamıştır (Karatay, 2007, s.101).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte, çocuk haklarına daha fazla önem verilerek modern sosyal hizmet kurumları oluşturulmuş ve çocukların refahı için yeni önlemler alınmıştır.

2.3.2.2. Cumhuriyet Döneminde Çocuk Yoksulluğuyla Mücadele ve Sosyal Politikalar

Kurtuluş Savaşı sonrası dönemde yoksulluk, işsizlik ve çocukların küçük yaşlarda çalıştırılması yaygınlaşmış, birçok çocuk sokaklarda başıboş dolaşmıştır. Bu zor koşullarda çocukların korunması, eğitilmesi ve sokaklardan kurtarılması yeni rejimin çözmesi gereken en önemli sorunlardan biri olmuştur (Karatay, 2007, s.147).

Kathryn Libal (2003), Cumhuriyet'in erken döneminde çocuk refahı üzerine yapılan tartışmaları ve reformları ele almaktadır. Çocuklar, ulusun geleceği olarak görülürken, özellikle yoksulluk, çocuk işçiliği, evsizlik ve çocuk ölümleri gibi konular "çocuk meselesi" kapsamında tartışılmıştır. Libal, bu dönemde hem devletin hem de hayırsever kuruluşların bu sorunlara çözüm bulma çabalarını, çocuk refahını modernleşme süreci ve ulus inşasıyla ilişkilendirerek incelemektedir.

Libal, çocukların geleceğin vatandaşları olarak görülmesinden hareketle, dönemin yöneticilerinin çocuklara yönelik refah politikalarının temel bir ulusal mesele olarak ele alındığını vurgulamaktadır. Devletin yanı sıra Çocuk Esirgeme Kurumu (eski adıyla Himaye-i Etfal Cemiyeti) ve Kızılay gibi kuruluşlar, yoksulluk ve çocuk sağlığı gibi konularda önemli rol oynamışlardır. Ancak bu kuruluşlar, sınırlı kaynaklar ve kapasite sorunlarıyla karşı karşıya kalmışlardır (Libal, 2003).

Bu gelişmeler sonucunda, çocuk yoksulluğunun sorumluluğunun çocuklara ait olmadığı kabul edilmiş ve hayırseverlik yaklaşımından hak temelli bir politikaya geçişin ilk adımları atılmıştır. Böylece çocukların korunması ve refahlarının artırılması "devletin bir görevi" olarak benimsenmiştir (Buğra, 2001, s140). Bu kabul ile birlikte Cumhuriyet döneminde çeşitli kurumlar kurulmuş ve yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Bu gelişmeleri takiben Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklar için çıkarılan ilk kanun olan 5387 sayılı "Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun" 23 Mayıs 1949'da kabul edilmiştir. Bu kanun korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korunmasını yerel yönetimlere, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (SSYB) ile Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) sorumluluk olarak vermiştir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, özellikle Beveridge Raporu'nun dünya genelinde sosyal politikalar üzerindeki etkisi Türkiye'de de yankı bulmuş ve bu dönemde sosyal politika uygulamaları gelişmeye başlamıştır. 1957'de kabul edilen 6972 sayılı kanun ise, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik ikinci büyük adım olmuştur. Bu kanunla Çocuk Yuvaları SSYB' ye, Yetiştirme Yurtları ise MEB'e bağlanmış, çocukların refahı için kurumsal yapı güçlendirilmiştir (Sütçü, Batman, Eraslan ve Demirel, 2023; Karatay, 2007).

Bu gelişmeler, savaş sonrası dönemde yoksulluk çeken çocukların refahını daha geniş bir çerçevede ele almayı sağlamıştır. Özellikle sosyal hizmetlerin kurumsal bir kimlik kazanması ve çocuklara yönelik refah hizmetlerinin daha sistematik hale gelmesi açısından bu yasalar dönüm noktası niteliğindedir.

1961 Anayasası, Türkiye'de sosyal devlet anlayışını benimseyen ilk anayasa olarak hem genel refah politikalarında hem de çocuk koruma sistemlerinde bir dönüm noktası olmuştur. Devletin sosyal sorumluluklarını vurgulayan bu anayasayla birlikte, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurularak kalkınma planları oluşturulmuş ve sosyal hizmetler alanında reformlar yapılmıştır (Karataş vd., 2004, s.19).

1983 yılında kabul edilen 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (SHÇEK), korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korunmasında kapsamlı bir çerçeve çizmiştir. Bu kanunla birlikte, evlat edinme ve koruyucu aile modelleri gibi çocukların aile ortamında yetişmesine odaklanan hizmetler yaygınlaştırılmıştır. Yetiştirme yurtlarında büyüyen çocuklar için daha insancıl bakım koşulları sunulmuştur. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile SHÇEK'e verilen görevler, sosyal yardım ve hizmetlerinin düzenlenmesi, dezavantajlı grupların korunması ve desteklenmesi gibi konuları kapsamaktadır. Bu kanunla korunmaya muhtaç çocuk, yaşlı ve engelli bireyler için hizmetler tek bir merkezden, SHÇEK Genel Müdürlüğü üzerinden yürütülmüştür. SHÇEK, koruyucu aile, evlat edinme ve çocuk yuvaları gibi hizmetlerle çocukların korunmasını sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca 0-18 yaş arası çocuklara yönelik çeşitli yatılı bakım kuruluşları da oluşturulmuştur.

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 2005 yılında yürürlüğe girerek Türkiye'deki çocuk yoksulluğu ve korunma ihtiyacı olan çocuklar için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kanun, çocukların haklarını ve esenliklerini güvence altına almayı, devletin sosyal sorumluluğunu genişletmeyi hedeflemektedir. Özellikle, yoksul çocukların sosyal hizmetlere erişimini sağlamak amacıyla danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma gibi tedbirler öngörülmektedir. Bu kapsamda, çocukların aile ortamında yetiştirilmeleri teşvik edilirken, gerekli durumlarda devlet korumasına alınmaları sağlanmaktadır.

2.3.3 Günümüzde Çocuk Yoksulluğuyla Mücadele ve Sosyal Politikalar

Türkiye'de çocuklara yönelik sosyal politikaların kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi, çocuk yoksulluğuyla mücadelede mevcut sistemin etkinliğini ve yapısal dinamiklerini anlamak açısından önemli bir rol oynamaktadır (Berkman, 2022, s.179). Kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları (STK), yerel yönetimler ve belediyeler, çocuk refahının sağlanmasında önemli aktörler olarak bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Sosyal yardımların dağıtımından hizmetlerin

erişilebilirliğine kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan bu değerlendirme, yalnızca merkezi hükümetin değil, aynı zamanda yerelde faaliyet gösteren yönetimlerin ve STK'ların rollerini de göz önünde bulundurmalıdır. Özellikle yerel yönetimler ve belediyeler, yoksulluk içindeki çocuklara yönelik doğrudan hizmet sunma ve sosyal yardım programlarını uygulamada önemli sorumluluklara sahiptir. Sivil toplum kuruluşları ise çocukların haklarını savunma, sosyal farkındalık yaratma ve çocuk yoksulluğuna karşı çözümler geliştirme konularında katkı sunmaktadır. Çocuk yoksulluğu ile mücadelede başarılı ve sürdürülebilir çözümler geliştirmek için kamu, STK, yerel yönetim ve belediyelerin iş birliğiyle sosyal yardım ve hizmetlerin genel yapısının güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya konması büyük önem taşımaktadır. Bu aktörlerin rollerinin daha etkin hale getirilmesi, çocukların sosyal, ekonomik ve psikolojik refahını doğrudan etkileyen temel unsurlardan biri olarak ele alınmalıdır.

Türkiye'de bazı yerel yönetimler, çocuk yoksulluğuyla mücadele etmek için çeşitli projeler geliştirmektedir. Bu projeler, düşük gelirli ailelerin çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamayı ve onların eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişimlerini sağlamayı hedeflemektedir. Kent Lokantaları, sosyal marketler, eğitim bursları, ücretsiz kreşler ve erken çocukluk eğitimi gibi uygulamalar, yerel yönetimlerin çocukların sağlıklı bir şekilde büyümesini ve eşit fırsatlara sahip olmasını sağlamak için attığı adımlardan bazılarıdır.

Öte yandan, çeşitli sivil toplum kuruluşları, kamu ve yerel yönetimlerin sağladığı hizmetlere ek olarak, çocuk yoksulluğuyla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşlar, yoksulluk içindeki çocuk ve ailelere yönelik eğitim desteği, gıda yardımları, sağlık hizmetleri, çocuk hakları savunuculuğu, psiko-sosyal destek ve erken çocukluk eğitimi gibi çeşitli hizmetler sunmaktadır. Örneğin, birçok STK'nın bir araya gelerek oluşturduğu "Türkiye Okul Yemeği Koalisyonu", çocukların sağlıklı beslenmesini sağlamak için faaliyet göstermektedir. Ayrıca Derin Yoksulluk Ağı gibi kuruluşlar, çocuk hakları çerçevesinde yoksulluk içindeki çocuklara yönelik savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), çocuk yoksulluğuyla mücadelede stratejik bir öneme sahip olup, sosyal politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde merkezi bir rol üstlenmektedir. 1949'da korunmaya muhtaç çocuklar için ilk yasanın kabulü, çocuk yoksulluğuyla mücadelenin devlet düzeyinde ele alınmasının önemli bir adımıdır. 1983'e kadar hem kamu kurumları hem de Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, çocukların refahını artırmak ve yoksulluğun olumsuz etkilerini hafifletmek için birlikte çalışmışlardır. 1983 sonrası, sosyal hizmetlerin bütüncül bir yaklaşımla sunulması gerektiği fikri güçlenmiş ve 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) bu sorumluluğu üstlenmiştir. Günümüzde, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) çocuk yoksulluğuna karşı en önemli kurumlardan biri

olarak hizmet sunmaktadır (Uğur, 2018, s.55-56). ÇHGM, yoksulluk içindeki çocukların korunması, temel ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal hizmetlere erişimlerinin sağlanması konusunda önemlidir.

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM), çocuk yoksulluğuyla mücadelede önemli bir role sahiptir. Kurum, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu aracılığıyla, çocukların da dahil olduğu yardımları, düzenli aralıklarla nakdi ve ayni olarak sunmaktadır. Bu yardımlar, çocukların eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ailelere ulaşmaktadır. Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı bir unsuru olarak çocukların sosyal hizmetlere erişimini sağlamakta ve onların korunmasına katkıda bulunmaktadır. Özellikle eğitim ve sağlık gibi alanlarda sağlanan desteklemekte ve çocukların yaşam koşullarını iyileştirme amacına hizmet etmektedir (Berkman, 2022, s.182).

2.3.3.1. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

2011 yılında çıkarılan 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun yerine ASPB altında ÇHGM oluşturulmuştur (ASPB Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011). Bu değişiklikle, çocuklara yönelik sosyal hizmetlerin daha etkin bir şekilde sunulması amaçlanmıştır. ÇHGM' nin ana görevleri arasında çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici ve rehabilite edici hizmetlerin koordinasyonu, sosyal hizmet politikalarının belirlenmesi ve uygulanması, çocuklara yönelik yürütülen hizmetlerin standartlarını belirlemek ve bu standartlara uyulmasını sağlamak bulunmaktadır. Ayrıca, ihmal ve istismardan korunma, özel koruma gerektiren çocuklara yönelik kaliteli hizmet sunumu, evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerinin koordinasyonu gibi önemli sorumluluklar da bu müdürlüğün yetki alanı içindedir. Bu yapılandırma ile çocukların sosyal hizmetlere erişiminde merkeziyetçi bir yaklaşım benimsenmiş ve çocukların korunması ve gelişimi için gerekli olan tüm tedbirlerin koordineli bir şekilde uygulanması hedeflenmiştir.

ÇHGM, Türkiye'de çocuk koruma hizmetlerinin ana yürütme birimi olarak, hizmetleri iki ana kategori altında sunmaktadır: aile odaklı hizmetler ve kurum bakımı hizmetleri. Aile odaklı hizmetler, çocukların biyolojik veya koruyucu ailelerle birlikte kalmasını desteklerken, kurum bakımı hizmetleri, aile ortamında bakımı mümkün olmayan çocuklara yönelik yatılı hizmetleri kapsamaktadır (Uğur, 2018, s.60).

Tablo 12: Kurum Bakımı Altındaki Çocuklar

Kuruluş Tipi/Yıl	2021	2020	2019	2018	2017
------------------	------	------	------	------	------

Çocuk Evleri Sitesi	6160	6181	6132	6383	6208
Çocuk Evleri	5649	5956	6164	6199	6341
Çocuk Destek Merkezi	1493	1387	1571	1632	1640
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde Ücretsiz Bakılan Çocuk	2775	2663	3300	2762	2400
Toplam	16077	16187	17167	16976	16589

Kaynak: ASHB (2024a). Yıl Sonu Verileri.

Tablo 12’ deki verilere göre, ASHB (2024a) tarafından kurum bakımı hizmetlerinden faydalanan 16,077 çocuk olduğu görülmektedir. 2020 yılında bu sayı 16,187 iken, aradaki fark çok büyük olmasa da az da olsa bir düşüş söz konusudur. Yıllar içinde büyük bir azalma eğilimi görülmemekle birlikte, bu küçük düşüş, bakanlığın çocukların aile yanında desteklenmesi politikasına yönelmesinin bir yansıması olarak görülebilmektedir. Bakanlık, çocukların kurumsal bakım yerine aile ortamında daha sağlıklı ve güvenli bir şekilde büyümelerini desteklemeyi amaçlamaktadır (Çocuk Koruma Kanunu, 2005).

Tablo 13: Aile Odaklı Hizmet Modelleri

Aile Odaklı Hizmetler/Yıl	2021	2020	2019	2018	2017
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Destek Verilen Çocuk	137863	126508	125258	119537	104729
Toplam Evlat Edindirilen Çocuk	18391	17896	17403	11485	16171
Koruyucu Aile Yanında Bakımı Sağlanan Çocuk	8459	7864	7259	16809	5642
Koruyucu Aile Sayısı	6978	6481	5967	5289	4653
Toplam	171691	158749	155887	153120	131195

Kaynak: ASHB (2024a). Yıl Sonu Verileri.

Tablo 13’ te verilen bilgilere göre; ASHB’ nin (2024a) yıl sonu verilerine göre aile odaklı hizmet modellerinden faydalanan 171,691 çocuk bulunmaktadır. 2020 yılında bu sayı 158,749, 2017 yılında ise 131,195 olmuştur. Aile odaklı hizmet modellerinden faydalanan çocuk sayısı yıllar içerisinde belirgin bir şekilde artmıştır. Bunun temel nedeni sosyal politikaların, çocuğu aile yanında desteklemeye yönelik girişimleri olarak ön görülebilmektedir.

2.3.3.1.1. Kurum Bakım Hizmetleri

Kurum bakımı, çocukların kendi evlerinden uzakta, 24 saat boyunca tam zamanlı bakım aldıkları bir hizmet türüdür. Bu bakım modeli, özellikle sosyoekonomik olarak az gelişmiş ülkelerde, korunması gereken çocuklar için en yaygın hizmetlerden biridir (Yıldırım ve Hız, 2018, s.101). ASHB’ nin çocuk koruma konusundaki temel hizmet politikası, öncelikli olarak çocukların kendi aileleri yanında bakımının sağlanmasıdır. Bu mümkün olmadığında, çocuklar aile odaklı diğer hizmetlerden yararlandırılmaktadır. Eğer bu hizmetlerden de yararlanamayan

çocuklar söz konusuysa, son çare olarak kurum bakımı hizmetleri sunulmaktadır (Uğur, 2018, s.62).

Çocukların bakım ve koruma altına alınma nedenleri, ekonomik ve sosyal faktörlerle yakından ilişkilidir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi Nihai Raporu, çocukların %69,5'inin ekonomik ve sosyal yoksunluk sebebiyle koruma altına alındığını, %33,4'ünün ebeveynleri tarafından terk edilmesi ve %21,2'sinin ebeveynlerinin cezaevinde bulunması nedeniyle bakım altına alındığını ortaya koymaktadır. Bir diğer araştırmada, çocukların %25,1'i ebeveynlerinin boşanması nedeniyle, %23,1'i ise ebeveynlerinin terk etmesi sonucu koruma altına alınmıştır. Bununla birlikte, ekonomik ve sosyal yoksunluk nedeniyle koruma altına alınan çocukların oranı %15,5'tir (akt., Özdemir, Sefer ve Türkdoğan, 2008, s.285).

Ülkemizde çocukların korunmasına yönelik önde gelen kurumlardan biri, ASHB' ye bağlı ÇHGM' dir. Bu müdürlük korunma ihtiyacı olan çocuklara sosyal hizmetler ve yardımlar kapsamında koruma ve bakım hizmetleri sunmaktadır. Bu hizmetler, aile yanında bakım, koruyucu aile uygulamaları ve evlat edindirme gibi yöntemlerle sağlanabildiği gibi, çocukların çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ve çocuk evlerinde kurum bakımına alınması şeklinde de yürütülmektedir (Erdal, 2017, s.184; Şenocak, 2010, s.181).

Korunma kararı veya bakım tedbiri alınmış çocukların, daha önce çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları gibi koğuş tipi bakım kurumlarında bakımı yapılırken, ASHB, aile odaklı hizmetlere geçiş yaparak çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi gibi ev ortamına benzeyen bakım modellerini uygulamaya koymuştur. Bu süreçle birlikte, yuva ve yetiştirme yurtları kademeli olarak kapatılmış ve çocuklar ev tipi bakım evlerinde bakılmaya başlanmıştır. Bu bakım hizmetine yönelik kuruluşlar şunlardır (Türkiye Cumhuriyet, 2022)

- Çocuk Evleri Sitesi ve Çocuk Evleri: Çocuk evi hizmeti, korunma altındaki çocukların daha bireysel ve ev ortamına uygun bir modelde bakım alabilmeleri amacıyla oluşturulmuş bir sosyal hizmet modelidir. Bu hizmet, her ilin sosyal, kültürel ve fiziksel yapısına uygun, çocuk yetiştirmeye elverişli bölgelerde, genellikle il merkezlerinde ve okullara, hastanelere yakın apartman daireleri veya müstakil evlerde sunulmaktadır. Çocuk evlerinde, 0-18 yaş grubu çocuklara, aynı zamanda korunma kararının devamını gerektiren şartları taşıyan gençlere de yatılı bakım hizmeti verilmektedir. Bu model, daha önceki koğuş tipi bakım kuruluşlarının yerine, çocukların daha küçük ve bir ev ortamında bakım görmesini sağlayarak, çocukların psikososyal gelişimlerini desteklemeyi hedeflemektedir

- Çocuk Destek Merkezleri: Çocuk Destek Merkezleri, suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması nedeniyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklara hizmet vermektedir. Bu merkezlerde, çocukların psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edildiğinde, temel gereksinimlerinin karşılanması ve fiziksel, duygusal, psikolojik, sosyal ihtiyaçlarının belirlenerek gerekli müdahalelerin yapılması sağlanır. Ayrıca, bu çocukların aile ve çevrelerine dönmeleri ya da diğer sosyal hizmet modellerine hazırlanmaları amaçlanır. Merkezler, çocukların yaş gruplarına (11-14, 15-18) ve cinsiyetlerine göre, suç mağduru olma, suça sürüklenme, sokakta yaşama, gebelik, madde bağımlılığı gibi durumlara göre ihtisaslaştırılmıştır.
- Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri İle Özel Çocuk Kulüpleri Hizmetleri: Kreşler, 0-24 aylık çocuklara hizmet veren kuruluşlardır, Gündüz Bakımevleri ise 25-66 aylık çocuklara hizmet sunmaktadır. Bu kuruluşlar, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olarak açılmaktadır. Ayrıca, ilkokul ve ortaokul öğrencilerine yönelik olarak eğitim saatleri dışında eğitimlerini ve sosyal gelişimlerini destekleyen çocuk kulüpleri de bulunmaktadır. Bu kulüplerde, çocukların ders ve ödevlerine yardımcı olunmakta, aynı zamanda ilgi ve yetenekleri doğrultusunda sosyal, kültürel ve sportif etkinlikler düzenlenmektedir.

2.3.3.1.2. Aile Odaklı Hizmetler

Çocuğun ailesi yanında bakım ve korunmasının sağlanabilmesi için geliştirilecek sosyal politika ve planlar, yasal düzenlemeler ve ailenin güçlendirilmesine yönelik karar ve uygulamalar, bu alanın temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Tüm müdahalelere rağmen çocuğun ailesi yanında bakımının mümkün olmadığı durumlarda, alternatif bakım modellerinin devreye girmesi gerekmektedir. Alternatif bakım seçenekleri arasında öncelikli olarak yine aile temelli bakım modelleri tercih edilmelidir (Karataş, 2007, s.8). Bu bakım modelleri arasında Koruyucu Ailelik, Evlat Edinme ve Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) hizmetleri aile odaklı çocuk koruma hizmetlerinin temelini oluşturmaktadır.

2.3.3.1.2.1. Koruyucu Aile Hizmet Modeli

Koruyucu aile, biyolojik ailesi tarafından bakım ve gözetimi geçici olarak sağlanamayan çocukların, devletin denetimi altında, belirli sürelerde eğitim, bakım ve yetiştirilme sorumluluğunu üstlenen bireyler veya ailelerdir. Bu süreç, kısa veya uzun vadeli olabilmekte ve koruyucu aileler ücretli ya da gönüllü statüde görev alabilmektedir. Koruyucu aile uygulaması,

çocuğun gelişimini desteklemek amacıyla, toplumsal sorumluluk anlayışı çerçevesinde yürütülen bir hizmet modelidir (Karatay, 2017).

Aile parçalanmalarının ve yoksulluğun bir sonucu olarak çocukların biyolojik ailelerinden geçici sürelerle ayrılmak zorunda kalması, çocukların bu süreci kurum bakımı yerine alternatif aile ortamında geçirmesinin daha yararlı olduğu düşüncesini ortaya çıkarmış ve koruyucu aile bakımının geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Bu uygulamanın temel amacı, çocukların ailelerinden ayrı kaldıkları bu hassas dönemi en az hasarla atlattıklarını sağlamaktır (Yolcuoğlu, 2009, s.51). Koruyucu aile uygulaması, çocuk yoksulluğuyla doğrudan ilişkili bir hizmettir. Yoksul ailelerin ekonomik sıkıntıları nedeniyle çocuklarına yeterli bakım ve koruma sağlayamadığı durumlarda, koruyucu aileler, çocukların psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayarak bu süreci destekleyici bir rol oynamaktadır.

Türkiye’de mevcut koruyucu aile uygulamaları dört ana modele ayrılmaktadır (Erbay ve Çalış, 2021, s.444):

- Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli: Çocuğun yakın çevresindeki akrabalar ya da tanıdığı kişiler tarafından sağlanan bakım.
- Süreli Koruyucu Aile Modeli: Biyolojik ailesine kısa sürede dönemeyen çocuklara uzun süreli bakım sağlayan aileler.
- Geçici Koruyucu Aile Modeli: Acil durumlarda, kısa süreli (birkaç gün ila bir ay) bakım sunan profesyonel aileler.
- Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli: Özel ihtiyaçları olan çocuklara profesyonel düzeyde bakım sağlayan aileler.

Koruyucu aile hizmetlerinden yararlanan çocuklar, çeşitli sosyal ve ekonomik nedenlerle öz ailelerinden ayrı kalmakta ve bu durum dört ana kategoride incelenmektedir. İlk olarak, ekonomik yoksulluk nedeniyle aile bir arada sağlıklı bir yaşam sürdüremeyen çocuklar bulunmaktadır; bu grup, ebeveynlerin iş kaybı gibi zorluklarla karşılaşan bireyleri içerir. İkinci olarak, sosyal yetersizlik nedeniyle öz aileleriyle birlikte yaşama imkanı bulamayan çocuklar söz konusudur; bu, ebeveynlerden birinin ölümü veya boşanma sonucunda tek ebeveynli duruma düşen çocukları kapsar. Üçüncü grup ise psikolojik sorunlar yaşayan çocuklardır; ebeveynlerin psikiyatrik tedaviye ihtiyaç duyması veya çocuklarına kötü muamele etmesi gibi durumlar nedeniyle bu çocukların öz ailelerinde kalması uygun bulunmamaktadır. Son olarak, yukarıda belirtilen nedenlerle öz aileleri yanında bakılamayan ve evlat edinme şansını tümüyle

yitirmiş olan çocuklar, sağlık sorunları, engellilik, çok sayıda kardeşe sahip olma veya yaş gibi unsurlar göz önünde bulundurularak koruyucu aile yanına yerleştirilmektedir. Bu çocukların korunması ve ihtiyaçlarının karşılanması, çocukların üstün yararı ve iyilik halleri açısından büyük bir önem taşımaktadır (Gökkaya, 2014, s.607; Koruyucu Aile Yönetmeliği, 2012).

2.3.3.1.2.2. Evlat Edinme Hizmeti

Evlat edinme, biyolojik ailesi tarafından sağlıklı bir aile ortamında yetiştirilemeyen çocukların, yasal düzenlemeler çerçevesinde yeni bir aileye kazandırılmasını sağlayan bir süreçtir. Bu süreç, çocukların korunmasını, eğitimini ve sosyal gelişimini güvence altına almak amacıyla oluşturulmuş hem sosyal hem de psikolojik boyutları olan bir uygulamadır. Yeni Türk Medeni Kanunu'nun 305 ile 320. maddeleri, evlat edinme sürecinin hukuki çerçevesini belirlemekte ve bu sürece dair kapsamlı düzenlemeler içermektedir (Yolcuoğlu, 2009, s.51).

Evlat edinme süreci hem çocuğun yüksek yararını gözeten hem de aile yapısının sağlıklı bir şekilde tesis edilmesini amaçlayan yasal düzenlemelerle şekillendirilmiştir. Kanunlar, evlat edinme hakkını belirli koşullara bağlayarak, bu sürecin hem çocuk hem de ebeveyn adayları açısından dengeli bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Örneğin, evlat edinmek isteyen kişilerin evli olması durumunda başvuruyu birlikte yapmaları zorunlu kılınmış, evli olmayanların ise tek başına başvurabilmelerine olanak tanınmıştır. Ayrıca, eşlerin birlikte evlat edinebilmeleri için en az beş yıllık evli olmaları veya otuz yaşını doldurmuş olmaları gerekmektedir (Karataş, 2020, s.1400; Türk Medeni Kanunu, 2001). Bu şartların yanı sıra, evlat edinilen çocuk ile ebeveyn adayı arasında asgari 18 yaş farkının bulunması zorunluluğu, ebeveyn-çocuk ilişkisinin doğasına uygun bir bağ kurulmasını sağlama amacı taşımaktadır.

Evlat edinme, bir çocuğun biyolojik ailesi dışında uygun görülen bir aile ile hukuki bağlar kurulmasıyla çocuk ve ebeveyn arasında etkileşimli bir ilişki oluşturulmasıdır. Bu uygulama, aile ortamında yetişme imkanı olmayan çocuklara, fiziksel, zihinsel ve duygusal güvenlik sağlayarak bir aile ortamı sunmayı hedeflemektedir. Evlat edinmenin temel amacı, çocuğa sürekli ve kalıcı bir aile sağlamak, aynı zamanda ailelere çocuk hasretini giderme fırsatı sunmaktır. Bu süreçte, çocuğun en iyi yararının gözetilmesi ve sağlıklı bir aile ortamında yetişmesi önceliklidir (Tuncer ve Erdoğan, 2018, s.523).

Yapılan araştırmalar, sosyal yardımların, çocuk yoksulluğunu azaltarak düşük gelirli ailelerde çocukların evlat edinme süreçlerine dahil olma oranlarını düşürebileceğini ortaya koymuştur. Çocuk yoksulluğu, çocuk istismarı ve ihmali gibi olumsuz durumların ortaya çıkma olasılığını artıran başlıca risk faktörlerinden biridir. Yoksulluk içindeki aileler, maddi sıkıntılar nedeniyle çocuklarına yeterli bakım sağlamayabilmekte ve bu da evlat edinme süreçlerine yol

açabilmektedir. Sosyal yardımlar, çocuk yoksulluğunu hafifleterek bu riskleri azaltmada önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle geri ödenebilir sosyal yardımların sağlandığı bölgelerde, ailelerin gelir seviyesinin yükselmesi ve maddi stresin azalması sonucunda, çocukların evlat edinme sistemine giriş oranlarında %11'lik bir düşüş görülmüştür. Bu bulgular, sosyal yardım politikalarının, çocuk yoksulluğunu azaltarak çocuk refahını iyileştirdiğini ve evlat edinme oranlarını düşürmede etkili olabileceğini göstermektedir (Font ve Maguire-Jack, 2020; Rostad vd., 2020; Grotevant vd., 2012).

2.3.3.1.2.3. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (SED)

SED hizmeti, çocukların ailelerinin yanında sağlıklı gelişimlerini sürdürebilmeleri için ailelere sosyal ve ekonomik destek sağlayan bir modeldir. Ayrıca, özel durumları bulunan gençlerin de bu hizmetten yararlanmasının, onların sosyal yaşama uyumlarını kolaylaştıracağı düşüncesiyle bu kapsama dahil edilmeleri sağlanmıştır.

SED hizmeti, ilk olarak Ayni Nakdi Yardımlar Yönetmeliği temelinde uygulanmaya başlanmış ve yıllar içinde bazı değişikliklere uğramıştır. 3 Mart 2015 tarihinde, 29284 sayılı Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (SEDHY) ile çocuk odaklı olarak yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca, 2015/5 sayılı Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetine İlişkin Genelge, hizmetin uygulama esaslarını belirleyen bir diğer önemli belge olarak öne çıkmaktadır (Uğur, 2018).

SED hizmeti, çocuk refahı alanında kurum bakımına alternatif sunması açısından önemli bir role sahiptir. Ekonomik yoksunluk nedeniyle kuruma yerleştirilmek yerine aileleri veya yakınları yanında SED hizmetiyle desteklenen çocuklar, kurum görevlileri tarafından düzenli olarak takip ve değerlendirmeye tabi tutulur. Bu denetlemeler, çocukların bakım ve korunmasının yeterli düzeyde olup olmadığını, ailelere ve çocuklara karşılaşılan sorunlarda danışmanlık sunulmasını ve çocukların gelişimlerinin izlenmesini amaçlar. Ayrıca, sağlanan ekonomik desteğin amacına uygun kullanılıp kullanılmadığını denetlemek de temel amaçlardan biridir (Bilgin, 2019, s.3).

SED hizmeti, çocuğun refahını önceliklendiren bir uygulama olmakla birlikte, son yıllarda Türkiye'deki sosyal politika yaklaşımının aile odaklı hale gelmesiyle, çocuk temelli başlayıp aileyi merkeze alan bir model olarak yapılandırılmıştır. Bu hizmet, ailede dezavantajlı bireylerin güçlendirilmesini hedefleyen ve bu bireylerden hareketle aileyi bütüncül bir perspektifle ele alan sosyal politika anlayışının bir yansımasıdır (Bilgin, 2019, s.3).

Tablo 14: SED Yardımlarının Yıllara Göre Çocuk Sayısı ve Ödeme Miktarı”

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ç S	37.295	46.995	60.029	75.276	92.115	108.819	122.489	128.047	129.422	140.275	157.248	164.995
Ö M T L	199.16 1.500	263.38 1.284	342.37 0.725	476.56 1.757	623.71 6.822	834.69 1.747	1.096.1 21.923	1.389.1 35.169	1.639.9 08.593	1.959.1 61.999	3.497.1 09.149	6.835.2 61.496

Kısaltmalar: ÇS: Çocuk Sayısı, ÖM: Ödeme Miktarı, TL: Türk Lirası

Tablo 14, Türkiye'deki AB tarafından verilen SED yardımlarının yıllara göre çocuk sayısı ve ödeme miktarındaki artışı göstermektedir. 2012'de 37.295 olan SED ile desteklenen çocuk sayısı, 2023'te 164.995'e yükselmiş ve bu artış, özellikle 2013-2015 döneminde hızlanmıştır. 2018-2020 arasında artış hızı düşse de, 2021'den itibaren tekrar ivme kazanmıştır. Ödeme miktarları açısından ise çok daha çarpıcı bir yükseliş görülmektedir. 2012'de 199 milyon TL olan SED ödemeleri, 2023'te 6.8 milyar TL'ye ulaşmıştır. Ödeme miktarlarındaki artış, çocuk sayısına kıyasla çok daha hızlı gerçekleşmiş; 2012-2023 döneminde çocuk sayısı 4.4 kat artarken, ödeme miktarları yaklaşık 34 kat artmıştır (ASHB, 2024b).

SED hizmetine başvuran ailelerin ana nedeni yoksulluktur. YBS modülünde 16 farklı destek isteme nedeni bulunmaktadır ve bu nedenler müracaatçı grubunun özelliklerini anlamak açısından önemlidir. Örneğin, "boşanma" hem tek başına bir neden olarak yer almakta hem de "boşanma ve yoksulluk" birlikte ifade edilmektedir.

Yapılan bir araştırmanın verilerine göre, SED hizmetinden yararlananların en az %38'inin tek ebeveynli ailelerden oluştuğu belirtilmektedir. Bu oran, boşanma, eşin evi terk etmesi, eşin vefat etmesi ve eşin cezaevinde olması gibi nedenlerle açıklanmaktadır. Ancak "boşanma ve yoksulluk" nedeni de eklendiğinde, bu oran müracaatçıların %50'sini aşmaktadır. Diğer bir deyişle, başvuranların yarısından fazlası tek ebeveynli ailelerden oluşmakta ve bu aileler çoğunlukla ekonomik yoksulluk sebebiyle hizmetten yararlanmak istemektedir (Uğur, 2018, s.71).

2.3.3.2. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan yararlanarak yardım faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu müdürlük, yardımları düzenli periyotlarla belirlenen miktarlar üzerinden nakdi veya ayni olarak gerçekleştirmektedir. Sosyal yardımlar, eğitim, istihdam ve sağlık gibi sektörlerde ihtiyaç sahiplerine sunulabilen sosyal gelir ve sosyal destek

uygulamalarını içermektedir. Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcı bir unsuru olarak sosyal koruma sağlamaktadır (ASHB, 2024c; Berkman, 2022, s.182).

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından sunulan sosyal yardım programları, geniş bir yelpazeye sahip olup çeşitli ihtiyaçlara yönelik tasarlanmıştır. Bu bölümde, özellikle yoksul aileler ve çocuklara yönelik sosyal yardım programları ele alınacaktır. Aşağıda, ilgili sosyal yardım programlarının kapsamı ve özellikleri, tablo halinde sunulmuştur (Berkman, 2022, s.186). Bu tabloda, her bir programın amacı, hedef kitlesi ve sağlanan destek türleri gibi bilgiler yer almaktadır (ASHB, 2024c).

2.3.3.2.1. Aile yardımları

- Türkiye Aile Destek Programı: 3294 sayılı Kanun kapsamında aşırı yoksulluk sınırının altındaki bireyler ve belirli gelir seviyesinin altındaki vatandaşlara nakdi yardımlar sunmaktadır. Çocuk sayısına göre de ek yardımlar sağlanmaktadır: 1-2 çocuklu hanelere 350 TL, 3 çocuklu hanelere 450 TL, 4 çocuklu hanelere 550 TL ve 5 ve üzeri çocuklu hanelere 650 TL ek ödeme yapılmaktadır.
- Doğum Yardımı Programı: Yardım tutarı, birinci çocuk için 300 TL, ikinci çocuk için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocuklar için ise 600 TL olarak belirlenmiştir.
- Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı: Bu yardımdan, son resmi nikahlı eşini kaybetmiş ve ihtiyaç sahibi olarak belirlenen kadınlar faydalanabilmektedir.
- Öksüz ve Yetim Yardımı: Bu yardımdan, ebeveynlerinden biri veya her ikisi de vefat etmiş ve ihtiyaç sahibi olarak belirlenen çocuklar faydalanabilmektedir.

2.3.3.2.2. Barınma ve Gıda Yardımları

- Gıda Yardımları: Ramazan ayı ve Kurban Bayramı öncesinde, ayrıca yıl boyunca ihtiyaç duyulması halinde SYDV' ler tarafından sağlanan yardımlardır.
- Öğle Yemeği Yardımı: Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içinde, taşınabilir eğitim uygulaması kapsamında okullara taşınan öğrencilere yönelik bir programdır. Bu yardımdan taşınabilir eğitimden faydalanan öğrenciler yararlanmaktadır.
- Barınma Yardımları: 3294 sayılı Kanun kapsamında, barınma ihtiyacı olan ve muhtaçlık sınırının altında bulunan kişilere barınma desteği verilmektedir.

- Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Konut Destek Programı: Eşi vefat etmiş ve 18 yaş altı en az üç çocuğa sahip olan kadınlar için, 3294 sayılı Kanun kapsamında yürütülen bir konut yardım programıdır.
- Yakacak Yardımları: 3294 sayılı Kanun kapsamında sosyal güvencesi olmayan veya hane içi kişi başına düşen geliri asgari ücretin 1/3'ünden az olan ihtiyaç sahibi hanelere, SYDV' ler aracılığıyla kömür ulaştırılması şeklinde yapılmaktadır.
- Doğal Gaz Tüketim Desteği: 3294 sayılı Kanun kapsamında sosyal güvencesi olmayan, hane içinde kişi başına düşen geliri asgari ücretin 1/3'ünden az olan ihtiyaç sahibi hanelere yönelik bir yardımdır.
- Elektrik Tüketim Desteği: 3294 ve 2022 sayılı Kanunlar kapsamında düzenli sosyal yardım alan haneler ile kronik hastalığı nedeniyle cihaza bağımlı bireylerin bulunduğu ihtiyaç sahibi hanelere verilmektedir.
- Sosyal Uyum Yardımı (SUY): AB tarafından finanse edilen, Türkiye Kızılay Derneği ve ASHB işbirliğiyle yürütülen bir programdır.

2.3.3.2.3. Sağlık Yardımları

- Şartlı Sağlık Yardımları (ŞSY): Sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi ailelere, çocuklarını sağlık kontrolüne göndermeleri ve hamile kadınların gebelik süresince düzenli sağlık kontrollerine gitmeleri ile doğumlarını hastanede yapmaları şartıyla verilmektedir.
- GSS Katılım Payı Ödemeleri: 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında, 60/c-1 ve 60/c-3 kapsamındaki genel sağlık sigortalıları ile bakmakla yükümlü oldukları kişilerin hastane, ilaç, reçete ve optik katılım payı olarak ödedikleri tutarın iadesini içermektedir.

2.3.3.2.4. Eğitim Yardımları

- Şartlı Eğitim Yardımları (ŞEY): sosyal güvencesi olmayan ve 3294 sayılı Kanun kapsamında ihtiyaç sahibi ailelere, çocuklarının örgün eğitime devam etmeleri ve bir ay içinde 4 günden fazla devamsızlık yapmamaları şartıyla verilmektedir. İlk ve orta öğretim çağındaki çocukları bulunan aileler bu yardımdan faydalanabilmektedir.
- Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması programı: Özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin okullara erişimini sağlamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği

içerisinde yürütülmektedir. Bu programdan, özel gereksinimli öğrenciler faydalanabilmektedir.

- Eğitim Materyali Yardımı: Her eğitim-öğretim yılı başında ve yıl boyunca 3294 sayılı Kanun kapsamındaki ihtiyaç sahibi ailelerin ilkokul ve ortaokulda okuyan çocuklarının kırtasiye, önlük, çanta gibi temel okul ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir programdır.
- Öğrenci Barınma-Taşıma-Yemek Yardımı: Milli Eğitim Bakanlığı'nın taşınalı eğitim sistemi dışında kalan 3294 sayılı Kanun kapsamındaki ilk ve ortaöğretim öğrencilerinin taşıma, yemek, iaşe ve barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir yardımdır.



3. BÖLÜM YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma, yoksulluğun çocuk refahı üzerindeki etkilerini ve sonuçlarını ortaya çıkarabilmek, çocukların ve ebeveynlerin yaşam deneyimleri ve profesyonellerin mesleki deneyimleri üzerinden çocukların sahip oldukları veya yoksun kaldıkları özgürlük ve hakları değerlendirmek amacıyla nitel bir araştırma olarak planlanmıştır.

Niteliksel araştırma, toplumsal gerçekliğin bireyler arasındaki ilişkiler, etkileşimler ve bu etkileşimlere yüklenen anlamlar çerçevesinde sosyal olarak inşa edildiği fikrine dayanan yorumsamacı sosyal bilim yaklaşımına dayanmaktadır. Bu yöntem toplumsal gerçekliği anlamak için bireylerin yaşam deneyimlerini ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları merkeze almaktadır. Bireylerin deneyimlerini doğal ortamları içinde değerlendirerek, toplumsal süreçlerin derinlikli ve özgün bir şekilde kavranmasını hedeflemektedir. Ayrıca toplumsal gerçekliğin sürekli bir inşa süreci olduğunu vurgulayarak, farklı sosyal bağlamlarda değişebilen anlam katmanlarını ortaya çıkarmaya odaklanmaktadır (Creswell, 2021, s.185). Bu bağlamda araştırma, sosyal dünyayı anlamanın, bireylerin kişisel deneyimlerini ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları dikkate almayı gerektirdiği anlayışına dayanarak yorumsamacı paradigmayı benimsemiştir.

Yorumsamacı yaklaşım, doğal gerçeklik ile sosyal gerçeklik arasındaki ayrımı temel alarak, insan eylemlerinin arkasındaki anlamları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Doğa Bilimleri, olayları nedensellik bağı üzerinden incelerken, sosyal bilimler insan ve toplumun anlam dünyasına odaklanmaktadır. Yorumsamacı yaklaşım sosyal yaşamın öznel boyutunu dikkate alarak bireylerin deneyimlerini ve birbirleriyle olan etkileşimlerini anlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda, bireylerin bu etkileşimlerden ve diyaloglardan ürettikleri anlamları inceleyerek toplumsal yapıları analiz etmektedir. Yorumsamacı bilim, sosyal dünyanın karmaşıklığını anlamlı bir şekilde çözümlemeye odaklanırken, insan davranışlarının altında yatan rasyonalitenin doğasını açıklamayı hedeflemektedir (Gulbenkian Komisyonu, 1996, s.119-120).

Araştırma deseni olarak bu çalışmada durum çalışması deseni tercih edilmiştir. Durum çalışması, güncel bir olguyu ayrıntılı bir şekilde analiz ederek "nasıl" ve "neden" sorularına odaklanmak suretiyle veri toplamayı amaçlayan bir nitel araştırma desenidir (Creswell, 2021, s.14). Bu yöntemde araştırma soruları, desenin temel belirleyicileri arasında yer almaktadır.

Yin'e (2015, s.37) göre, araştırma soruları mevcut bir durumu açıklamaya yönelikse, durum çalışması deseni uygun bir tercih olacaktır. Ayrıca bu desen, fenomenin kapsamlı ve derinlemesine betimlenmesini gerektiren soruların yanıtlanması için de ideal bir yöntemdir. Özellikle "nasıl" ve "neden" sorularına odaklanan araştırma soruları, durum çalışmasının seçilmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada vaka çalışması yönteminin seçilme nedenleri şunlardır:

- Bağlamsal Derinlik: Çocuk yoksulluğu fenomenine odaklanarak, bu konuda kapsamlı ve ayrıntılı bilgi sunmayı hedeflemek.
- Karmaşık Sorulara Yanıt: Çocuk yoksulluğu ile ilgili "nasıl" ve "neden" sorularına odaklanarak, konunun ardındaki nedensel ilişkileri anlamak.
- Gerçek Hayat Durumları: Çocuk yoksulluğunu, doğrudan gerçek yaşam bağlamında ele alarak, fenomenin doğal ortamını incelemek.
- Çoklu Veri Kaynakları: Gözlemler ve mülakatlar gibi farklı veri toplama araçlarından faydalanarak zenginleştirilmiş bir analiz sunmak.

Bu gerekçeler doğrultusunda, durum çalışması deseni, araştırmanın hedefleri ve araştırma sorularıyla uyumlu bir çerçeve sunmaktadır.

Sosyal olayların karmaşıklığı ve sonuçların genellikle çoklu ve bağlama özgü nedenlere dayanması nedeniyle Gerring (2017, s.88), birden fazla durumu içeren çalışmaları çoklu durum çalışması olarak adlandırmaktadır. Yin (2015), durum çalışması yaparken tekli mi durum çalışması mı yoksa çoklu durum çalışması mı olacağına karar verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu çalışmada fenomen kavram olan “çocuk yoksulluğu” konusu bir durum olarak ele alındığı için tekli durum çalışması olarak planlanmıştır.

3.2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubu 2 ana gruptan oluşmaktadır. Birinci ana grup kendi içerisinde 2 alt gruba ayrılırken ikinci ana grup ise kendi arasında 3 alt gruba ayrılmaktadır. Bu gruplara ilişkin detaylar aşağıda yer almaktadır:

1. Ana grup; Yoksulluk içindeki aileler
 - Yoksulluk içindeki çocuklar
 - Yoksulluk içindeki ebeveynler (anneler)

2. Ana grup; Yoksullarla çalışan profesyoneller

- Sosyal Hizmet Merkezlerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacı ve Psikologlar
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında Görevli Sosyal İnceleme Görevlileri
- Sivil Toplum Kuruluşlarında Görev Yapan Çalışanlar

Nitel araştırmalarda kullanılan örnekleme yöntemleri, araştırmanın amacı, bağlamı ve katılımcı özelliklerine göre çeşitlenmektedir (Baltacı, 2019, s.374). Nitel araştırmalarda, genellikle amaçlı örnekleme yöntemleri tercih edilmektedir. Amaçlı örnekleme, sınırlı kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasını amaçlamakta ve araştırılan konu hakkında derinlemesine bilgi sunabilecek bireylerin veya durumların belirlenmesini temel almaktadır (Creswell, 2017). Bu yöntemde, araştırmacı konuya ilişkin bilgi ve deneyime sahip bireyleri, grupları veya vakaları seçerek çalışmasını bu katılımcılar üzerinden yürütmektedir. Amaçlı örneklem, araştırma sorusunu aydınlatılabilmek için iç görü ve derinlemesine bir anlayış sağlamaktadır (Patton, 2018, s.230). Bu araştırmada çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin, çocuk yoksulluğu konusunda deneyimlerini keşfetmek ve anlamak amacıyla amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir.

Katılımcılar, araştırma konusu hakkında derinlemesine bilgi sağlayabilecek, deneyim ve bilgi açısından zengin bireyler arasından seçilmiştir. Literatürde bu yöntem kartopu örnekleme yöntemi olarak yer almaktadır (Baltacı, 2018, s.253). Glesne (2012, s.139)' ye göre başarılı bir görüşme için; açıkça ifade edilen bir araştırma konusu, konuyu açıklama yeteneğine sahip görüşme soruları ve soruların sorulacağı “açık sözlü ve bilgili katılımcılar” gereklidir. Glesne'nin burada katılımcıların özellikleri açısından sözünü ettiği “açık sözlü ve bilgili” olma durumu, araştırma sorusunu aydınlatma sürecinde yapılacak olan görüşmeler için katılımcıları belirlerken araştırmacıya yol göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Bu süreçte, uygun katılımcıların belirlenmesi için anahtar kişilerden faydalanılmıştır. Anahtar kişiler, ilgili grup ya da bağlam içerisinde bilgi sahibi olan ve doğru katılımcılara ulaşılmasını kolaylaştıran bireylerdir. Araştırmada anahtar kişiler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında sosyal inceleme görevlileri olmuştur.

Bu kapsamda, araştırmanın çalışma grubuna yönelik oluşturulan şemaya şekil 16' da yer verilmiştir.

Şekil 16: Çalışma Grubu

Çalışma Grupları	Alt Gruplar	Dahil Edilme Kriterleri	Katılımcı Sayıları
1. Ana grup; Yoksulluk içindeki aileler	Yoksulluk içindeki çocuklar	Sosyal yardımlardan faydalıyor olmak ve 12-16 yaş aralığında olmak	13 çocuk
	Yoksulluk içindeki ebeveynler (anneler)	Sosyal yardımlardan faydalıyor olmak	12 ebeveyn (anne)
2. Ana grup; Yoksullarla çalışan profesyoneller	Sosyal Hizmet Merkezlerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacı ve Psikologlar	Sosyoekonomik Destek veya Kadın Hizmetleri Biriminde çalışmış veya çalışıyor olmak	16 sosyal çalışmacı ve psikolog
	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında Görevli Meslek Elemanları	Sosyal Yardım ve İnceleme Biriminde çalışıyor olmak	7 sosyal inceleme görevlisi
	Sivil Toplum Kuruluşlarında Görev Yapan Çalışanlar	Yoksulluk içindeki çocuk ve/veya ailelerle çalışıyor olmak	12 temsilci
Toplam Katılımcı Sayısı			60 katılımcı

Saha araştırmasında görüşülecek kişi sayısı belirlenirken, katılımcılardan alınan yanıtların ve ortaya çıkan kavramların benzerlik göstermeye başlaması önemli bir kriterdir. Bu durum literatürde "doyum noktası" olarak ifade edilmekte ve araştırmanın kapsamını şekillendiren temel faktörlerden birini oluşturmaktadır (Patton, 2018, s.246). Bu araştırmada, araştırmacı, katılımcılardan elde edilen yanıtların benzerlik göstermeye başladığını tespit ettiği anda verilerin doyum noktasına ulaştığını kabul etmiş ve veri toplama sürecini sonlandırmıştır.

Araştırmaya dahil edilme kriterleri, genel olarak çalışmaya katılım konusunda gönüllü olmak ve sağlık açısından herhangi bir engel taşımamak şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın uygulanabilmesi için Mardin Valiliği ile İlçe Kaymakamlıklarından gerekli izinler alınmıştır. Bu izinler doğrultusunda, ilgili vakıflarda görev yapan yetkililerden, yoksulluk içindeki çocuklu ailelerin listesi talep edilmiştir. Dolayısıyla araştırmaya dahil edilen aileler, sosyal yardımlardan faydalanan ailelerdir. Hangi sosyal yardımlardan faydalandıklarıyla ilgili bir sınırlamaya gidilmemiştir. Listedeki seçilen aileler telefonla tek tek aranmış, çalışmaya gönüllü olan aileler ile görüşme planlaması yapılarak araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırma kapsamında yoksulluk içindeki ve sosyal yardımlardan faydalanan ailelerin önemli bir kısmının, Mardin ili özelinde "Eski Mardin" olarak bilinen bölgede yaşadığı belirlenmiştir. Eski Mardin, uluslararası kuruluşlar tarafından koruma altına alınmış tarihi yapılarla tanınan bir kenttir. Ancak bu bölgenin arka sokakları ve mahalleleri, genellikle yoksullukla özdeşleşmiş yerleşim alanları olarak dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte, görüşme yapılan aileler arasında, Yenişehir olarak adlandırılan ve görece daha modern bir yapılaşmaya sahip bölgede ikamet eden aileler de bulunmaktadır. Ayrıca Yenişehir'deki Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) Sosyal Konutlarında yaşayan ailelerle de görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu farklı yerleşim bölgeleri, araştırmanın sosyal ve mekânsal çeşitliliğini artırarak bulgulara zenginlik kattığı düşünülmektedir.

Araştırmaya dahil edilen aileler spontane bir şekilde yalnızca tek ebeveynli aileler olmuştur. Bu aileler; ölüm, ayrılık veya boşanma yoluyla parçalanmış ailelerdir ve ebeveyn olarak anne bulunmaktadır. Anne ve babanın bulunduğu bir aile, sadece babanın bulunduğu (anne vefat etmiş) bir aile olmak üzere iki aile ve ebeveynleriyle görüşme planlanmıştır. İki ebeveyne (anne ve baba) sahip olan aileyle görüşmeye gidildiğinde annenin ve babanın Türkçe bilmemesi sebebiyle görüşme yapılamamıştır. Dolayısıyla bu ebeveynler ile görüşme yapılmamış, çocukları ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Öte yandan sadece tek ebeveyninden (baba) oluşan diğer aileyle görüşmeye gidildiğinde babanın çocukların yemeği ve evin ısınmasıyla ilgilenmesi sonucu görüşme yapılamamıştır. Başka bir güne randevu istendiğinde, baba "her günüm aynı" demiştir. Araştırmacı, sabah işte akşam da çocuklarıyla ilgilenmek durumunda kalan babayla, çocukların iyilik halinin zedelenmemesi açısından görüşmeyi tamamlayamamıştır.

Ek olarak araştırmaya dahil edilen çocuklar, çoğunlukla ebeveynleriyle görüşme yapılan çocuklardır. Fakat ebeveynleriyle görüşme yapılmayan çocuklar da bulunmaktadır. Çocuklar 12-16 yaş aralığındadır. Bu kriter, doktora süreci boyunca yapılan Tez İzleme Komite Üyelerinin görüşleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu yaş aralığındaki çocukların, kendilerini ifade etme becerilerinin daha küçük yaştaki çocuklara oranla daha gelişmiş olabileceği (Piaget ve Kavşaoğlu, 1991, s.262) varsayımından hareket edilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen profesyonellere ise gerekli izinler alındıktan sonra kurumlar ve kuruluşlar ziyaret edilerek karar verilmiştir. Profesyoneller ile birebir görüşülerek randevu alınmış, iş ve işlemleri aksamayacak şekilde görüşmeler planlanmıştır. Sosyal Hizmet Merkezlerinde görev yapan sosyal çalışmacı ve psikologlar ile İlçe Kaymakamlıklarına bağlı SYDV'lerdeki sosyal inceleme görevlisi profesyonellerle görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca üç ayrı STK'lardaki temsilcilerle de gönüllülük esaslı olarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu STK'lardan bir tanesi araştırmada isimlerinin geçmemesi kaydıyla dahil olacaklarını belirtmiştir. Dolayısıyla araştırmada, bu STK'nın ismi yer almamıştır. Diğer iki STK ise Hayata Destek diğeri de Türk Kızılay Mardin Toplum Merkezidir. İki kuruluş da Mardin ilinde yoksulluk içindeki çocuk ve ailelere yönelik hizmetler sunmaktadır.

3.2.1. Katılımcılara Ait Tanımlayıcı Bilgiler

Bu bölümde, araştırmaya dahil edilen katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgiler detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve mesleki durum gibi temel verilerle birlikte, araştırma açısından önemli görülen diğer özellikler de incelenecektir. Ayrıca, bu bilgilerin, araştırmanın amaçları doğrultusunda nasıl bir bağlam oluşturduğu ve analiz sürecine katkısı da değerlendirilmiştir. Sunulan bilgiler, katılımcı profillerinin daha iyi anlaşılmasına ve araştırma bulgularının yorumlanmasına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Şekil 17: Çocuklara Ait Tanımlayıcı Bilgiler

Ad	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Çalışma	Sağlık	Beslenme	Teknoloji	İnternet	Harçlık	Oda
Ç1	16	K	Lise terk	Çalışıyor	Sağlıklı	2 Öğün	Telefon	Var	40 TL	Yok
Ç2	15	E	Liseye devam	Çalışıyor	Sağlıklı	1 öğün	Yok	Var	30 TL	Yok
Ç3	16	K	Liseye devam	Çalışmıyor	Sağlıklı	2 öğün	Telefon	Var	40 TL	Yok
Ç4	14	K	Ortaokula devam	Çalışmıyor	Dikkat Dağınıklığı	3 öğün	Yok	Yok	-	Yok
Ç5	16	K	Liseye devam	Çalışmıyor	Mide Sorunu	3 öğün	Yok	Yok	-	Yok
Ç6	16	E	Gitmiyor	Çalışıyor	Epilepsi	2 öğün	Telefon	Var	50 TL	
Ç7	15	K	Liseye devam	Çalışmıyor	Sağlıklı	-	Telefon	Yok	20 TL	Yok
Ç8	15	K	Liseye devam	Çalışmıyor	Sağlıklı	-	Telefon	Yok	15 TL	Yok
Ç9	15	E	Lise	Çalışmıyor	Sağlıklı	3 öğün	Yok	Var	-	Yok
Ç10	13	K	Ortaokul	Çalışmıyor	Sağlıklı	-	Yok	Var	20	Yok
Ç11	12	E	Ortaokul	Çalışmıyor	Psikiyatrik	-	Telefon	Var	-	Yok
Ç12	12	E	Ortaokul	Çalışmıyor	Mide Sorunu	-	Yok	Var	10 TL	Yok
Ç13	13	K	Ortaokul	Çalışmıyor	Sağlıklı	-	Yok	Var	20 TL	Yok

Şekil 17' de, araştırmaya dahil edilen çocukların tanımlayıcı bilgileri yer almaktadır. Araştırma kapsamına yaşları 12-16 arasında değişen toplam 13 çocuk alınmıştır. Çocukların isimleri gizli tutulmuş ve temsil amacıyla "Ç" harfiyle belirtilmiştir. Katılımcı çocukların 8'i kız, 5'i ise erkek çocuklardan oluşmaktadır. Eğitim durumu incelendiğinde, bir çocuğun (Ç1), ortaokulu bitirmiş olmasına rağmen okuma yazma bilmediği tespit edilmiştir. Çocukların 3'ü ya hâlihazırda bir işte çalışmakta ya da geçmişte çalışma deneyimine sahiptir. Sağlık durumları açısından, bazı çocukların psikiyatrik rahatsızlıkları bulunduğu, ayrıca epilepsi ve mide sorunları gibi sağlık problemleri yaşadıkları görülmüştür.

Beslenme alışkanlıkları, çocukların yetersiz beslenme riski altında olduklarını göstermektedir. Günlük öğün sayıları bir ile üç arasında değişmekte olup, bazı çocukların yalnızca bir öğün yemek yediği belirlenmiştir. Teknolojik materyallere erişim durumunda ise eksiklik olduğu dikkat çekmektedir. Hiçbir çocuğun bilgisayar ya da tableti bulunmamakta, birçok çocuk cep telefonuna dahi sahip değildir. İnternet erişimi de çoğu çocuk için mümkün değildir, bu da bilgiye erişimlerini önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Günlük harçlık miktarları açısından bakıldığında, hiçbir harçlık almayan çocuklar olduğu gibi, en fazla 50 TL harçlık alan çocuklar olduğu görülmüştür. Barınma koşulları da oldukça sınırlıdır; görüşme yapılan çocukların hiçbirinin kendine ait bir odası bulunmamaktadır.

Şekil 18: Ebeveynlere Ait Tanımlayıcı Bilgiler

Ad	Yaş	C.	Ç.S.	Eğitim Durumu	Sağlık Durumu	Eş Durumu	Mülkiyet	S.Y.	S.H.	STK
E1	34	K	3	Lise	Sağlıklı	Vefat	Kira	Engelli Aylığı	Evde Bakım	İHH
E2	29	K	2	Lise Terk	Sağlıklı	Cezaevi	Kira	Başvuru aşamasında	Başvuru aşamasında	-
E3	45	K	3	İlkokul Terk	Sağlıklı	Vefat	Kira	Aile Destek	Emekli Aylığı	İHH
E4	34	K	3	Okuma yazma yok	Astım	Vefat	Kira	EVEK	SED	-
E5	43	K	7	Okuma yazma yok	Sağlıklı	Terk	Kira	Ayni ve Nakdi Yardım	Yok	Cansuyu ve İHH
E6	52	K	3	Okuma yazma yok	Sağlıklı	Vefat	Kira	Aile Destek	Emekli Aylığı	-
E7	38	K	4	Okur Yazar	Diyaliz Hastası	Cezaevi	Sosyal Konut	Engelli Aylığı	SED	-
E8	49	K	4	Lise	Engelli	Vefat	Kira	Engelli Aylığı	SED	-
E9	39	K	2	Ön Lisans	Obezite	Terk	Kira	EVEK	SED	-
E10	40	K	4	Lise	Sağlıklı	Vefat	Ev Sahibi	EVEK	Emekli Aylığı	-
E11	36	K	3	Ortaokul	Kronik Halsizlik	Terk	Kira	Aile Destek	SED	-
E12	45	K	6	Okuma yazma yok	Sağlıklı	Vefat	Kira	EVEK	Yok	-

Kısaltmalar: C.: Cinsiyet, Ç.S.: Çocuk Sayısı, M.D.: Medeni Durum, SY: Sosyal Yardım, SH: Sosyal Hizmet, EVEK: Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Sosyal Yardım, SED: Sosyal ve Ekonomik Destek

Şekilde 18' de, araştırmaya katılan ebeveynlere ait tanımlayıcı bilgiler detaylı şekilde sunulmuştur. Araştırmaya yaşları 29 ile 52 arasında değişen toplam 12 anne dahil edilmiştir. Tüm ebeveynlerin annelerden oluşması, tesadüfi bir durumdur. İki baba ile görüşme gerçekleştirilmiş ancak bu görüşmeler, çeşitli nedenlerle araştırma kapsamına alınmamıştır. Anneler, temsil amacıyla "E" harfi ile kodlanmıştır. Tüm ebeveynler; vefat, boşanma veya terk

edilme gibi nedenlerle eşlerinden ayrı, yalnız yaşamaktadır. Ayrıca, eşi cezaevinde olanlar da bulunmaktadır.

Eğitim durumu açısından, anneler arasında en yüksek eğitim düzeyinin önlisans (açıköğretim) olduğu, dört annenin ise okuma yazma bilmediği tespit edilmiştir. Konut durumlarına bakıldığında, annelerden biri hariç tümünün kirada veya sosyal konutlarda oturduğu, kira ödemelerini karşılayamayanların ise hayırseverler ya da akrabaların desteğiyle bunu gerçekleştirdiği öğrenilmiştir.

Sosyal yardımlar, annelerin tamamının faydalandığı bir destek alanıdır. Bu yardımlar arasında engelli aylığı, aile destek programı, sosyal ekonomik destek ve evde bakım hizmetleri gibi çeşitli yardımlar yer almaktadır. Buna karşın, STK'ların hizmetlerinden yararlanan ailelerin sayısının oldukça düşük olduğu görülmüştür. Yalnızca üç aile bu tür hizmetlerden faydalanmaktadır.

Şekil 19: Profesyonellere Ait Tanımlayıcı Bulgular

İsim	Yaş	Cinsiyet	Çalışma Süresi	Eğitim Durumu	Meslek	Çalışılan Kurum
SÇ1	33	E	7 Yıl	Lisans	Psikolog	SHM
SÇ2	37	E	12 Yıl	Yüksek Lisans	Sosyal Çalışmacı	SHM
SÇ3	35	E	11 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	SHM
SÇ4	25	K	1 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	SHM
SÇ5	40	K	8 Yıl	Yüksek Lisans	Sosyolog	SHM
SÇ6	31	E	8 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	SHM
SÇ7	30	K	6 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	SHM
SÇ8	35	E	7 Yıl	Lisans	Psikolog	SHM
SÇ9	29	E	3 Yıl	Lisans	Psikolog	SHM
SÇ10	37	E	9 Yıl	Lisans	Sosyolog	SHM
SÇ11	32	E	7 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	SHM
SÇ12	32	E	10 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	SHM

SÇ13	32	E	8 Yıl	Lisans	Psikolog	SHM
SÇ14	31	E	7 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	SHM
SÇ15	32	K	8 Yıl	Yüksek Lisans	Sosyal Çalışmacı	SHM
SÇ16	35	E	12 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	SHM
SY1	37	K	11 Yıl	Lise	S.İ.G.	SYDV
SY2	40	K	10 Yıl	Yüksek Lisans	S.İ.G.	SYDV
SY3	35	E	12 Yıl	Yüksek Lisans	S.İ.G.	SYDV
SY4	37	E	11 Yıl	Yüksek Lisans	S.İ.G.	SYDV
SY5	28	K	3 Yıl	Yüksek Lisans	S.İ.G.	SYDV
SY6	35	E	12	Lisans	S.İ.G.	SYDV
SY7	34	E	8 Yıl	Yüksek Lisans	S.İ.G.	SYDV
ST1	34	E	6 Yıl	Lisans	Öğretmen	Kızılay
ST2	32	E	8 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	Kızılay
ST3	32	E	5 Yıl	Lisans	Öğretmen	Kızılay
ST4	32	E	7 Yıl	Lisans	Öğretmen	Kızılay
ST5	30	K	4 Yıl	Lisans	Sosyolog	Kızılay
ST6	31	K	7 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	Hayata Destek
ST7	30	K	4 Yıl	Yüksek Lisans	Psikolog	Hayata Destek
ST8	25	K	1 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	Hayata Destek
ST9	29	K	2 Yıl	Yüksek Lisans	Sosyal Çalışmacı	Hayata Destek
ST10	34	K	3 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	Uluslararası STK
ST11	28	K	4 Yıl	Lisans	Sosyal Çalışmacı	Uluslararası STK
ST12	27	K	1 Yıl	Lisans	Psikolog	Uluslararası STK

Kısaltmalar: S.İ.G.: Sosyal inceleme görevlisi

Şekilde 19' da, araştırmaya katılan profesyonellere ait tanımlayıcı bilgiler yer almaktadır. Araştırma kapsamında toplam 35 profesyonel ile görüşülmüştür. Bu profesyoneller, görev yaptıkları kurum ve mesleklerine göre gruplandırılarak kodlanmıştır:

- Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM): Mardin' de Sosyal Hizmet Merkezlerinde görev yapan 16 profesyonel araştırmaya dahil edilmiştir. Bu gruptaki katılımcılar sosyal çalışmacı ve psikologlardan oluşmakta olup, "SÇ" kodu ile temsil edilmiştir.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV): Mardin ilçelerinde SYDV' de çalışan 7 sosyal inceleme görevlisi araştırmaya katılmıştır. Bu grup "SY" kodu ile belirtilmiştir.
- Sivil Toplum Kuruluşları (STK): Toplamda 12 STK çalışanı ile görüşülmüştür. Katılımcıların 5'i Kızılay'da, 4'ü Hayata Destek Derneği'nde ve 3'ü adının gizli tutulmasını isteyen bir STK'da görev yapmaktadır. Bu gruptaki katılımcılar "ST" kodu ile temsil edilmiştir. STK' larda görev yapan profesyoneller arasında öğretmenler, sosyal çalışmacılar ve psikologlar bulunmaktadır.

Sonuç olarak; 13 çocuk, 12 ebeveyn (anne), 16 sosyal çalışmacı ve psikolog, 7 sosyal inceleme görevlisi ve 12 STK temsilcisi olmak üzere 60 katılımcıyla bu araştırma gerçekleştirilmiştir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Nitel araştırmalarda bulguların elde edilmesi için üç temel veri toplama yöntemi kullanılabilmektedir: derinlemesine görüşme, gözlem ve doküman analizi. Bu yöntemler, araştırmanın doğasına uygun olarak derinlemesine veri toplama imkânı sağlamaktadır (Patton, 2018, s.4).

- Derinlemesine görüşme: Katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilerek, onların deneyimlerini, algılarını, fikirlerini ve duygularını ifade etmelerine olanak tanıyan bir veri toplama yöntemidir.
- Gözlem: Araştırmacının, katılımcıların davranışlarını, bağlamlarını ve deneyimlerini doğrudan gözlemleyerek veri topladığı bir yöntemidir.
- Doküman Analizi: Resmi belgeler, raporlar, günlükler, mektuplar ve benzeri materyaller üzerinden elde edilen verileri içermektedir.

Bu araştırmada, veri toplama yöntemi olarak özellikle derinlemesine görüşme tercih edilmiştir. Derinlemesine görüşmeler, araştırma sorularına odaklanarak katılımcıların yoksullukla ilgili kişisel deneyimlerini ve bakış açılarını anlamaya yönelik bir temel sağlamaktadır.

Araştırmada temel veri toplama aracı olarak, yoksulluk içindeki aileler ve profesyonellerle gerçekleştirilen görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Katılımcılarla yalnızca bir kez ve sınırlı bir zaman diliminde görüşme yapılabildiğinden, bu görüşmelerde yarı yapılandırılmış sorular tercih edilmiştir. Patton (2018, s.346), böyle durumlarda yarı yapılandırılmış soruların, mülakat sırasında öncelikli konuların sistematik bir şekilde ele alınmasını kolaylaştırdığını vurgulamaktadır.

Katılımcılara yöneltilen soruların cümle yapısı ve sıralaması önceden belirlenmiş ve aynı sorular, farklı katılımcılara belirli bir sıra ile yöneltilmiştir. Sorular, katılımcıların düşüncelerini serbestçe ifade edebilmesi için açık uçlu bir biçimde hazırlanmıştır. Bu yaklaşım, görüşme sürecinin odaklı ve karşılaştırılabilir olmasını sağlarken, aynı zamanda her katılımcının kendi deneyimlerini ve bakış açılarını ayrıntılı bir şekilde paylaşmasına olanak tanımıştır.

Araştırmanın görüşme formları hazırlanırken, çocuk hakları ve yapabilirlik yaklaşımı temel alınarak bir soru havuzu oluşturulmuştur. Bu süreçte, söz konusu yaklaşımları merkeze alan önceki araştırmalardan (Erkul, 2021; Uyan-Semerci, 2012) yararlanılmış ve rehber edinilmiştir.

Yapabilirlik yaklaşımı, çocukların ve ebeveynlerin yaşam koşullarını, isteklerini, hayallerini, ihtiyaçlarını, mücadelelerini ve özgür seçimlerini anlamaya yönelik bir çerçeve sunarken, aynı zamanda onların yaşamlarını etkileyen toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel bağlamları da dikkate almayı mümkün kılmaktadır. Fakat Amartya Sen (2004), bir yapabilirlik listesi oluşturmaktan kaçınmış ve bunu bireylerin kendi özgür seçimleri çerçevesinde ifade edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu kapsamda bir liste oluşturmaktan kaçınılmış ve katılımcıların kendilerini özgürce ifade edebilecekleri şekilde görüşmeler esnetilmiştir. Görüşme esnasında, anahtar kavramlar (eğitim, sağlık, barınma vb.) üzerinden sorular sorulmuştur. Görüşmenin seyrine göre sorular farklılık göstermiştir. Bu perspektif, görüşme sorularının tasarımında temel bir yol gösterici olmuştur.

Ayrıca, hak temelli yaklaşım, yapabilirlik yaklaşımını destekleyecek şekilde soruların hazırlanmasında kullanılmıştır. Bu doğrultuda, sorular çocukların temel haklarına vurgu yapan şu unsurları içerecek şekilde oluşturulmuştur:

- Yaşam ve gelişim hakkı,

- Eşitlik ve ayrımcılığa uğramama ilkesi,
- Çocuğun üstün yararı,
- Katılım hakkı.

Araştırmada çocuklar, ebeveynler ve profesyoneller için farklı açık uçlu soru formları geliştirilmiştir. Bu formlar, çalışmanın niteliğine uygun olarak her üç grubun bilgi ve deneyimlerine odaklanacak şekilde hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular, Tez İzleme Komitesinde görev alan akademisyenler tarafından da incelenmiş ve geri bildirimlerle değerlendirilmiştir.

Soruların uygulanmadan önce etkinliğini ve uygunluğunu test etmek amacıyla iki pilot görüşme yapılmıştır. Pilot çalışmalardan elde edilen geri bildirimler doğrultusunda, bazı soruların yerlerinde düzenlemeler yapılmış ve bazı sorular içerik açısından güncellenmiştir. Bu süreç, görüşme formlarının hem katılımcı grupların özelliklerine hem de araştırmanın hedeflerine uygun olmasını sağlamış ve formlara son hali verilmiştir.

Araştırmada çocuklara yönelik hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları (EK 3), iki ana bölümden oluşmaktadır.

1. Birinci Bölüm: Bu bölüm, çocukların temel sosyodemografik bilgilerini anlamaya yönelik sorular içermektedir. Katılımcıların yaş, cinsiyet, aile yapısı, eğitim durumu gibi demografik özelliklerini öğrenmeyi amaçlayan bu sorular, çalışmanın genel çerçevesini ve çocukların profilini belirlemeye yardımcı olmuştur.
2. İkinci Bölüm: Bu bölüm, çocukların yoksullukla ilgili deneyim ve görüşlerini derinlemesine anlamayı hedefleyen sorulardan oluşmaktadır. Aşağıdaki ana temalar üzerinde durulmuştur:
 - Yoksulluğun çocuklar için ne anlama geldiği ve yoksulluğun hayatları üzerindeki etkileri,
 - Gündelik hayatta yoksullukla nasıl başa çıktıkları,
 - Yoksulluğun çözümüne ilişkin düşünce ve önerileri.

Çocuklarla yapılan görüşmelerde kullanılan sorular (EK 3.1), çerçeve niteliğinde olup, çocukların yaş ve anlayış düzeyine uygun olarak açık, net ve yönlendirmeden uzak bir şekilde hazırlanmıştır. Anahtar kelimeler kullanılarak sorular açıklanmış ve çocuğun kendi düşüncelerini ifade etmesine olanak sağlanmıştır. Soruların, çocuklar için daha anlaşılır ve

üzerinde düşünebilir hale getirilmesi adına karşılaştırmalı ifadeler de tercih edilmiştir. Örneğin, “Ailesi yoksul olan bir çocuk ile olmayan bir çocuk arasında sence hangi farklar vardır?” ya da “Kendini en çok mutlu hissettiğin yer neresidir? Ev mi, okul mu, yoksa başka bir yer mi?” gibi sorular kullanılmıştır.

Görüşmelerin başlangıcında, çocuklarla temel bir güven ilişkisi kurmak için gündelik yaşamlarına dair kolay ve rahatlatıcı sorular da yöneltilmiştir. Örneğin, “Hangi takımı tutuyorsun?” gibi basit ve kişisel sorularla çocukların kendilerini daha rahat hissetmeleri amaçlanmıştır.

Ayrıca, çocukların sosyal yaşamlarında karşılaştıkları zorlukları daha iyi anlamak için sorular somutlaştırılmıştır. Örneğin:

- “Okulda hangi sorunları yaşıyorsun?”
- “Hastalandığında annen seni hastaneye götürüyor mu, orada yaşadığın zorlukları benimle paylaşır mısın?”

Araştırmada önce annelerle sonra çocuklarla görüşme yapıldığı için hem çocuk hem ebeveynlerle görüşülen ailelerde, çocuklar soruları anlamakta güçlük çekmemiştir.

Araştırmada ebeveynlere yönelik hazırlanan soru formu (EK 3.2), iki ana bölümden oluşmaktadır:

1. Birinci Bölüm: Bu bölümde, ebeveynlerin temel sosyodemografik bilgilerini anlamaya yönelik sorular yer almaktadır. Sorular, ebeveynlerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, mesleki durumları ve aile yapısı gibi demografik özelliklerini öğrenmeyi hedeflemiştir.
2. İkinci Bölüm: Bu bölüm, ebeveynlerin yoksullukla ilgili kişisel deneyimlerini ve görüşlerini anlamaya yönelik sorulardan oluşmaktadır. Sorular, çocuklara yöneltilen sorularla paralellik taşıyacak şekilde tasarlanmıştır ve şu temalar üzerine yoğunlaşmıştır:
 - Çocuk yoksulluğunun nedenleri,
 - Yoksulluğun aile ve çocuklar üzerindeki etkileri,
 - Çocuk yoksulluğun sonuçları,
 - Mücadele etme yöntemleri ve çözüm önerileri.

Bu görüşmelerde kullanılan sorular çerçeve niteliğinde olup, annelerin anlayabileceği şekilde sadeleştirilmiştir. Görüşme sırasında, açıklayıcı sorular sorulmuş ve özellikle deneyim odaklı sorulara ağırlık verilmiştir. Teorik sorulardan kaçınılmasının nedeni, annelerin yoksullukla ilgili hem kendi hem de çocuklarının yaşadığı zorlukları deneyimlerine dayanarak anlatma eğiliminde olmalarıdır.

Araştırmada kullanılan üçüncü görüşme formu, profesyonellere (EK 3.3) yönelik olarak hazırlanmış olup iki ana bölümden oluşmaktadır:

1. Birinci Bölüm: Bu bölüm, profesyonellerin sosyodemografik bilgilerini toplamayı amaçlamaktadır. Sorular, katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek unvanı, çalışma deneyimi, görev aldıkları kurum veya kuruluş gibi temel demografik ve mesleki bilgilerini içermektedir.
2. İkinci Bölüm: Bu bölüm, profesyonellerin çocuk yoksulluğuna ilişkin deneyim ve görüşlerini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Sorular, şu ana temalara odaklanmaktadır:
 - Çocuk yoksulluğunun tanımı: Profesyonellerin bu sorunu nasıl algıladığı ve tanımladığı,
 - Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri: Yoksulluğun çocukların yaşamları üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkileri,
 - Çocuk yoksulluğuna yönelik sunulan hizmetler: Profesyonellerin yoksullukla mücadele için uyguladığı hizmet ve destekler,
 - Çözüm önerileri: Çocuk yoksulluğunun azaltılması veya ortadan kaldırılmasına yönelik görüş ve öneriler.

Yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla katılımcıların yoksullukla ilgili algı ve deneyimlerini kapsamlı bir şekilde anlamayı amaçlarken, çocukların verdikleri yanıtlarla birlikte değerlendirildiğinde daha bütüncül bir analiz yapılması sağlanmıştır.

3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırmanın veri toplama sürecine başlamadan önce, yarı yapılandırılmış görüşme formuna son hali verilmiş ve gerekli etik prosedürler tamamlanmıştır. Bu kapsamda, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'na başvurularak, araştırmanın etik uygunluğuna dair 3055685 sayılı ve 06.09.2023 tarihli Etik Kurul izni (EK 2) alınmıştır.

Etik onayın ardından, araştırmacının görev yaptığı Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörlüğü aracılığıyla, araştırmacının uygulanabilmesi için ASHB' ye, Mardin Valiliğine, Kaymakamlıklara ve belirlenen STK' lara resmi izin başvuruları yapılmıştır (EK 5). İzin süreçleri öncesinde, ilgili kurum ve kuruluşlara ön bilgi verilerek araştırma süreci hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Bu kapsamda:

- Mardin Vali Yardımcısı
- Mardin Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürü,
- Artuklu, Kızıltepe ve Yeşilli Kaymakamları ile SYDV müdürleri
- İlgili STK' ların Yöneticileri ile birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bu görüşmeler sonucunda, gerekli ön onaylar alınmış ve ardından izin yazıları yazılarak araştırma için gerekli resmi izinler tamamlanmıştır.

Gerekli izinler alındıktan sonra, görüşme süreci Mardin Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Sosyal Hizmet Merkezleri bünyesinde görev yapan sosyal çalışmacılar ve psikologlarla başlatılmıştır. Profesyonellerle yapılan bu görüşmelerin ardından, İlçelerdeki SYDV' lerde görev yapan sosyal inceleme görevlileriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, görüşmelerin profesyonellerin günlük iş akışını ve çalışmalarını aksatmamasına özen gösterilmiştir.

SYDV' lerde görev yapan profesyonellere, yoksulluk içindeki ailelere ulaşabilmek amacıyla bir talepte bulunulmuştur. Bu talep doğrultusunda, SYDV personeli tarafından yoksulluk içindeki ailelere ilişkin bir liste hazırlanmıştır. Listedeki ailelerle iletişim süreci dikkatle planlanmıştır. Öncelikle vakıfta görevli personel, aileleri telefonla arayarak araştırma hakkında bilgilendirme yapmış, ardından araştırmacı bu ailelerle iletişime geçmiştir. Bu yöntemin kullanılması, ailelerde oluşabilecek güvensizlik veya rahatsızlık hislerini en aza indirmek için tercih edilmiştir.

Araştırmacının ailelerle yaptığı telefon görüşmelerinde, görüşmelerin yapılacağı tarih ve saat belirlenmiştir. Görüşmeler, ailelerin evlerinde, özellikle çocukların okuldan döndüğü saatlere denk gelecek şekilde planlanmıştır. Bu şekilde, annelerin yalnız kalmalarından kaynaklanabilecek olası tedirginliklerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Görüşmelerin sırası, hane içinde anne ve çocuğun rahat hissetmesini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Öncelikle annelerle görüşme yapılmış, ardından çocuklarla birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu

düzenleme, çocukların görüşme sürecine daha rahat ve güven içinde katılım sağlamasına olanak tanımıştır.

Çocuklarla görüşmeler gerçekleştirilmeden önce, öncelikle ebeveynlerinden izin (EK 4.2) alınmıştır. Ebeveyn onayı alındıktan sonra, çocuklar için özel olarak hazırlanan aydınlatılmış onam formu (EK 4.1), onların anlayabileceği bir dilde açıklanmış ve çocuklardan da onay alınmıştır. Görüşme sürecine saygı göstermek adına, bazı çocuklar aynı gün görüşme yapmak istemediklerinde, görüşmeler onların tercih ettiği başka bir gün gerçekleştirilmiştir.

Hanelerde çocuklarla yapılan görüşmelerde karşılaşılan en büyük zorluk, çocuklarla özel bir görüşme alanı oluşturulamaması olmuştur. Bu durum görüşmelerin çoğunlukla ebeveynlerin bulunduğu ortamda yapılmasını gerektirmiştir. Ebeveynlerin varlığı, çocukların özgürce konuşmasını engelleyen bir baskı unsuru olarak gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bu durum çocukların düşüncelerini ve duygularını tam anlamıyla ifade etmesini zorlaştırmış, görüşme sürecinde dikkate alınması gereken bir kısıtlılık olarak öne çıkmıştır.

Araştırma kapsamında, tüm katılımcılara görüşme öncesinde gönüllü katılım formu (EK 4) okunmuş ve katılımcıların onayı alınmıştır. Bu formlar, katılımcıların haklarını ve araştırma sürecine ilişkin bilgileri açıkça belirterek, sürecin şeffaf ve etik kurallara uygun bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır.

Gönüllü katılım formunda yer alan temel bilgiler şunlardır:

- Araştırmaya katılımın tamamen gönüllülük esasına dayandığı ve katılımcının dilediği zaman görüşmeyi sonlandırabileceği,
- Katılımcılara ait tüm bilgilerin gizli tutulacağı ve hiçbir şekilde üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı,
- Görüşmelerin ses kaydı ile kaydedileceği, ses kayıtlarının yazılı hale getirildikten sonra imha edileceği, katılımcının ses kaydını kabul etmemesi durumunda, yalnızca yazılı kayıt tutulacağı.

Uygulanan bu prosedürle hem katılımcıların mahremiyetini korumak hem de onların araştırma sürecine güvenle katılımını sağlamak amaçlanmıştır. Araştırmada veri doygunluğuna (Patton, 2018, s.246) ulaşıldığında ise görüşmeler sonlandırılmıştır.

3.4.1. Araştırmanın Konu ve Yer Seçimi Sürecinin Gerekçesi

Bu araştırmada çocuk yoksulluğu konusunun seçiminde bazı faktörler etkili olmuştur. Araştırmacının, Sağlık Bakanlığı'na bağlı Tıbbi Sosyal Hizmet Biriminde sosyal ęalıřmacı ve Çocuk İzlem Merkezinde adli görüşmeci olarak görev yaptığı dönemde, çocuklarla ilgili edindiği deneyimler ve bu deneyimlerin içsel yansımaları bu konuyu seşmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Sosyal ęalıřmacı olarak hasta çocukların sosyal incelemelerini geręekleřtiren ve sağlık tedbirleri kapsamında değerlendirmeler yapan araştırmacı, aynı zamanda Çocuk İzlem Merkezinde cinsel istismar mağdurdu çocuklarla adli görüşmeler yürütmüştür.

Bu süreçte yapılan sosyal incelemeler ve görüşmeler, yoksulluğun çocukların yaşamlarında ne kadar belirleyici bir faktör olduğunu göstermiştir. Yoksulluğun tek başına çocuklarda hastalıklara veya istismara yol ağtığını söylemek mümkün olmasa da yoksulluk içindeki çocukların sağlık sorunlarından daha fazla etkilendiği ve cinsel istismar gibi ęeřitli risklere daha açık hale geldiği gözlemlenmiştir. Çocuk refahı açısından, cinsel istismar gibi durumlar çocukların iyi olma halini ve üstün yararını en fazla tehdit eden konular arasında yer almaktadır. Bu mesleki deneyim neticesinde, araştırmacıda çocukların iyi olma halini en çok etkileyen ve çocukların en fazla etkilendiği sorunun yoksulluk olduğuna yönelik bir anlayış gelişmiştir. Bu anlayış, araştırmanın konusu olarak çocuk yoksulluğunun seçilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Araştırma konusu belirlendikten sonra yapılan literatür taraması, Türkiye'de çocuk refahı ve yoksulluğu üzerine yapılan ęalıřmaların çoğunlukla metropoller veya büyük şehirlerde yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Örneğin, Uyan-Semerci vd. (2012) "Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun 'İyi Olma Hali'ni Anlamak/İstanbul Örneği" başlıklı araştırması, İstanbul'da geręekleřtirilmiř ve Türkiye'de çocuk refahı alanındaki en kapsamlı ęalıřmalardan biri olmuştur. Kahraman (2015), çocuk yoksulluğunu iç göç bağlamında Gaziantep'te ele almiş, Tatlıcıoğlu (2019) Diyarbakır'da Suriyeli çocukların refahı üzerine bir araştırma yürütmüş ve Erkul (2021), Ankara'da çocuk yoksulluğunu ekosistem perspektifiyle analiz etmiştir. Bu ęalıřmalar, çocuk refahı, iyilik hali ve yoksulluk gibi konuları Türkiye'nin büyük şehirlerinde ele almiş ve bu bölgelerdeki çocukları araştırma kapsamına dahil etmiştir.

Buna karşın, TÜİK verilerine dayalı ęalıřmalar ise genellikle ülke geneline yönelik odaklanmış, belirli bir bölgeyi ya da ili ayrıntılı bir şekilde incelememiştir (Berkman, 2022; Kurtipek, 2021). Bu kapsamda, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illerle ilgili çocuk yoksulluğu ęalıřmalarının oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir.

Araştırmalar ayrıca Türkiye'de doğuya gidildikçe çocuk yoksulluğunun arttığını göstermektedir (Cunedioğlu ve Kızılırmak, 2024). TÜİK verilerine göre TRC3 bölgesi (Mardin, Batman,

Şırnak ve Siirt), çocuk yoksulluğunun Türkiye genelinde en yüksek olduğu bölgeler arasında yer almakta ve sıklıkla ilk üç sırada bulunmaktadır (Kurtipek, 2021). Bu bağlamda, Mardin ilinin seçilme gerekçesi iki önemli unsura dayanmaktadır:

1. Çocuk Yoksulluğu Oranları:

Mardin, çocuk yoksulluğunun en belirgin olduğu bölgelerden biri olup, bu alandaki sorunların en yoğun şekilde yaşandığı illerden biri olarak öne çıkmaktadır.

2. Araştırma Eksikliği:

TRC3 bölgesinde çocuk yoksulluğu üzerine herhangi bir akademik çalışma yapılmamış olması, Mardin'i çalışmanın odak noktası olarak belirlenmesinde etkili olmuştur.

Ayrıca Mardin'in konumu ve son dönemlerdeki demografik değişimler de bu tercihte etkili olmuştur. Özellikle 6 Şubat 2023'te yaşanan depremler sonrasında, Mardin güvenli bir bölge olarak çevre illerden yoğun göç almıştır. Bu durum bölgedeki çocuk yoksulluğunu daha karmaşık hale getirmiş ve Mardin'i bu araştırma için daha anlamlı bir saha haline getirmiştir.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Durum çalışmasına dayalı araştırmalar, dört temel işlem basamağı üzerinde yapılandırılmaktadır (Yin, 1994):

1. Araştırma Sorularının Belirlenmesi: Araştırmanın temel çerçevesini oluşturan ve çalışmanın odaklanacağı konuları belirleyen aşamadır. Araştırmacı, bu soruları netleştirerek çalışmanın hedeflerini ve sınırlarını tanımlamaktadır.
2. Analiz (Bireysel/Grup): Araştırma sorularına yanıt verebilmek için toplanan verilerin bireysel veya grup düzeyinde analiz edilmesi sürecidir. Genellikle betimsel ve içerik analizi yöntemleri tercih edilmektedir.
3. Verilerin Birbirine Bağlanması: Toplanan verilerin birbiriyle ilişkilendirilmesi ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. Bu aşamada, araştırmacı farklı veri noktalarını birleştirerek, olguyu daha geniş bir bağlamda anlamlandırmak için genel bir resim oluşturmaktadır. Verilerin tutarlılık ve doğruluk açısından incelenmesi, bu adımın temel unsurlarıdır.
4. Bulguların Yorumlanması: Bu son aşamada, analiz edilen verilere dayanarak araştırmanın bulguları yorumlanmaktadır. Araştırmacı, elde edilen sonuçları açıklayarak araştırma sorularına yanıt verir ve çıkarımlar yapmaktadır.

Bu dört adım, durum çalışması desenindeki araştırmaların sistematik ve yapılandırılmış bir şekilde analiz edilmesine olanak tanımaktadır.

Bu kapsamda araştırma verilerinin analizi, görüşmelerin devam ettiği süreçte başlatılmış ve analizlerin tamamlanması için veri toplama sürecinin bitmesi beklenmemiştir. Patton (2018, s.436), araştırmacının alandayken zihin haritasının oluşmaya başladığını ve bu nedenle deşifre sürecine sahadayken başlanmasının faydalı olacağını ifade etmektedir. Bu doğrultuda, araştırma süreci esnasında elde edilen verilerin analizine hızla geçilmiştir.

Araştırmada veri toplama işlemi devam ederken aynı zamanda görüşmelerin ses kayıtları Microsoft Word Programı aracılığıyla yazıya geçirilmiş ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Her bir belge kodlanarak analiz sürecine geçilmiştir. Elde edilen verilerle ilgili aşağıda şekilde gösterilmektedir:

Tablo 15: Verilere İlişkin Bilgiler

Katılımcılar	Toplam Kişi	Toplam Süre	Ortalama Süre	Toplam Sayfa	Ortalama Sayfa
Çocuk ve Ebeveynler	25	17:55:01	43 dakika	425	17
Profesyoneller	35	27:15:40	46,7 dakika	310	8,9
Toplam	60	45:10:41	44,85 dakika	735	12,25

Tablo 15' e göre, araştırmada toplam 60 katılımcıyla görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu katılımcıların 25'i çocuk ve ebeveynlerden, 35'i ise profesyonellerden oluşmaktadır. Görüşmelerin toplam süresi 45 saat 10 dakika 41 saniye olarak kaydedilmiş, görüşmelerin ortalama süresi ise yaklaşık 44,85 dakika olarak hesaplanmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen verilerden 735 sayfa belge oluşmuştur. Ayrıca görüşmelerin sayfa sayısı ortalama katılımcı başına 12,25 olmuştur.

Analiz sürecinde, Yin (2015) tarafından önerilen betimsel analiz yöntemi benimsenmiştir. Bu yöntem kapsamında, katılımcıların görüşleri tekrar tekrar okunarak temalar oluşturulmaya çalışılmıştır. Katılımcıların ifadelerinin etkili bir şekilde aktarılabilmesi için, doğrudan alıntılar sıkça kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.256).

Verilerin işlenmesi ve analizi sürecinde MAXQDA 2020 yazılımı kullanılmıştır. Görüşmeler, öncelikle Microsoft Word programında yazıya aktarılmış ve uygun şekilde isimlendirilmiştir. Bu belgeler daha sonra MAXQDA 2020 programına aktarılmıştır. Analiz sürecinde katılımcılar, çocuklar ve ebeveynler ile profesyoneller olarak iki ana belge grubu şeklinde sınıflandırılmıştır.

Bu sınıflandırmayla beraber, farklı katılımcı gruplarının görüşlerinin tematik analiz sürecinde sistematik bir şekilde değerlendirilmesi sağlanmıştır. Analiz sürecinde Strauss ve Corbin'in (1990) nitel veri analiz sürecini "kodlama" olarak tanımladığı yaklaşım temel alınmıştır. Araştırmada, veriler analiz edilirken bir kelime, cümle veya paragraf üzerinden hareketle ilgili veriler kavramsallaştırılmıştır. Bu süreçte, araştırmacı sıklıkla "Bu nedir?" ve "Neyi temsil etmektedir?" gibi sorularla verilerin anlamını sorgulamıştır. Kodlama sürecinde:

- Benzer nitelikteki kodlardan; kategoriler,
- Benzer nitelikteki kategorilerden; alt temalar,
- Benzer nitelikteki alt temalardan ise temalar türetilmiştir.

Veri analizi süreci şu şekilde ilerlemiştir:

- Katılımcıların yanıtları düzenli aralıklarla tekrar tekrar okunmuş, bu okumalar sırasında kodlar ile temalar arasındaki bağlantılar kontrol edilmiştir. Kodlardan temalar, temalardan da kodlara doğru okumalar yapılmıştır.
- Kodlama işlemi sırasında tümevarımsal bir yöntem izlenmiştir.

Bu yöntemin tercih edilme sebebi, araştırmacının kendi önyargı ve anlam dünyasını bir kenara bırakarak, önceliği katılımcıların anlam dünyasına vermek istemesidir. Dolayısıyla katılımcıların deneyim ve algılarının daha tarafsız ve özgün bir şekilde ortaya konmasını sağlamıştır.

3.6. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Bilimsel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik, araştırmanın kalitesini ve bulguların doğruluğunu sağlamak için en önemli kriterlerden biridir. Bu araştırmada geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla aşağıdaki yöntem ve uygulamalara yer verilmiştir:

- Katılımcı Doğrulaması: Veri toplama sürecinin sonunda, elde edilen veriler özetlenerek katılımcılara aktarılmış ve doğruluğu hakkında onların görüşleri alınmıştır (Patton, 2018, s.536).
- Görüşme Formunun Uzman İncelemesi: Görüşme formu, amaca ve sorun alanına uygunluk açısından akademisyenler tarafından incelenmiştir. Aynı zamanda, deşifre edilen veriler de araştırmacının danışman hocası Prof. Dr. Sema BUZ tarafından gözden geçirilerek geri bildirimler alınmıştır.

- Üçgenleme Yöntemi: Araştırmada, kaynakların üçgenlenmesi yöntemi (Patton, 2018, s.556) kullanılmıştır. Farklı veri kaynaklarından bilgi toplamak, bulguların çeşitliliğini arttırmaktadır. Bu yöntem birden fazla perspektifi bir araya getirerek araştırmanın kapsamlılığını güçlendirmiştir.
- Verilerin Muhafazası ve Kanıtlar: Elde edilen ham veriler, ses kayıt cihazları ve saha notları gibi araçlarla güvenli bir şekilde muhafaza edilecektir. Deşifre edilen veriler, kodlar, kategoriler ve temalar analiz sürecinde kanıt olarak kullanılacak ve çalışmada katılımcıların görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılacaktır.



4. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırma sürecinde elde edilen bulgular, ilgili literatür çerçevesinde detaylı bir şekilde ele alınarak tartışılmıştır. İlk olarak, katılımcıların tanımlayıcı özelliklerine yer verilmiş, ardından araştırmanın amaçları doğrultusunda ulaşılan nitel bulgular derinlemesine incelenmiştir.

Araştırmanın ana temaları ve bunlara bağlı alt temalar, katılımcılardan elde edilen görüşlerin analiz edilmesiyle ortaya çıkarılmış ve kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu temalar ve alt temalar, araştırmanın sonuçlarının daha sistematik bir şekilde incelenmesine ve mevcut literatürle ilişkilendirilmesine olanak tanımıştır. Ayrıca ana ve alt temaların bağlantıları, araştırma sorularını yanıtlamak üzere nasıl bir çerçeve oluşturduğunu somut bir şekilde göstermek için, bu bilgiler görselleştirilerek Şekil 20’de sunulmuştur.

Bu kapsamda, verilerin yalnızca mevcut teorik bilgilerle uyumu değil, aynı zamanda literatüre getirdiği katkılar da değerlendirilmiştir. Elde edilen bulguların, konunun daha geniş bir bağlamda anlaşılmasına katkıda bulunacak şekilde ele alınması amaçlanmıştır.

Şekil 20: Tema ve Alt Temalar

TEMA	ALT TEMA	KATEGORİLER
ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN BOYUTLARI	Çocuk Yoksulluğunun Maddi Boyutu	
	Çok Boyutlu Bir Yaklaşımdan Çocuk Yoksulluğunun Tanımı	
ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN NEDENLERİNE YÖNELİK ALGILAR	Çocuk Yoksulluğunun Yapısal Nedenleri	Sosyal Politikalar ve Ekonomi Toplumsal Cinsiyet: Toplum Baskısı ve Çok Eşli Evlilikler Kır-Kent Ayrımı: Kuyubaşları ve Sulamacılık Yoksulluk Kültürü: Yaşam Biçimi ve Kan Davaları Çoklu Krizler: Pandemi, Deprem ve Kuraklık
	Ailevi Nedenler ve Ailenin Yoksulluğu	Parçalanmış Aileler: Ölüm, Terk veya Boşanmalar Ebeveynlerin Eğitim Durumu Aile Planlaması: Kalabalık Aileler ve Çocuk Sayısı
	Bireysel Nedenler ve Tembellik Algısı	
	Kaderi Yaklaşımların Yoksulluk Algısına Etkisi	
	Çocuk İşçiliği	
	Suç Sürüklenme ve Bağımlılık	
YOKSULLUĞUN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: RİSKLER VE HASSASİYETLER	İstismar	
	Sosyal ve Ekonomik Zorluklar: Mahalle, Okul ve Ev Üçgeninde Çocuklar	Okul (Eğitim) Ev (Barınma)

ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN SONUÇLARI VE ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI ZORLUKLAR	Mahalle (Ekolojik Çevre)		
	Fizyolojik Zorluklar: Sağlık, Beslenme ve Hijyenden Yoksunluk	Sağlık	
		Beslenme	
		Hijyen	
	Psikolojik Zorluklar	Sosyal Dışlanma ve Akran Zorbalığı	
		Benlik Algısı ve Özgüvensizlik	
		Duygusal Destek Eksikliği: Sevgi Yoksunluğu ve Bağlanma Sorunları	
		Gelecek Endişesi	
	MÜCADELE YÖNTEMLERİ VE VERİLEN HİZMETLER	Çocuk ve Ebeveynlerin Mücadele Yöntemi	Destek Almak (Kamusal Destekler, Hayırseverlerin Desteği ve Manevi Destek)
			Birikim ve Tasarruf
		Fedakârlık Yapmak ve Sorumluluk Almak	
		Kabullenmek veya Mücadele Edememek	
Kurumsal Mücadele ve Verilen Hizmetler		Verilen Hizmetler	
	Bireysel Mücadele ve Gönüllülük		
ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN AZALTILMASI VE SONA ERDİRİLMESİNE YÖNELİK GÖRÜŞLER	Sürdürülebilir Sosyal Politika: Güçlendirme ve Bağımlılık Döngüsünden Kurtulma		
	Koruyucu, Önleyici ve İyileştirici Hizmetler: Eğitim, Bilinçlendirme ve Okul Sosyal Hizmeti		
	Fırsat Eşitliği ve Adalet: Hayırseverlikten Hak Temeline Geçiş		
	Katılım: Yoksulluk İçindeki Çocukların ve Ailelerin “Görülmesi”		

Şekil 20’ ye göre araştırmada, yedi ana tema ve on sekiz alt tema ortaya çıkmıştır. Özetle:

- “Çocuk Yoksulluğunun Boyutları” temasında, çocuk yoksulluğunun tanımı ve kapsamı ele alınmış, tek boyutlu ve çok boyutlu tanımlamalar ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

- “Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine Yönelik Algılar” temasında, yoksulluğun nedenleri yapısal, ailevi, bireysel ve kaderci unsurlara dayandırılarak analiz edilmiştir.
- “Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Riskler ve Hassasiyetler” temasında, yoksulluğun çocukların refahı ve iyilik hali üzerindeki etkileri tartışılmış; çocuk işçiliği, suça sürüklenme, bağımlılık ve istismar gibi riskler öne çıkarılmıştır.
- “Sonuçlar ve Zorluklar: Yoksulluğun Yüğü ve Çocuklar” temasında, biyopsikososyal iyilik hali temel alınarak çocuk yoksulluğunun sosyal, ekonomik, psikolojik ve fizyolojik sonuçları değerlendirilmiştir.
- “Mücadele Yöntemleri ve Verilen Hizmetler” temasında, çocuklar ve ebeveynler ile profesyonellerin ve kurumların yoksullukla mücadele yöntemleri ve verilen hizmetler ayrı ayrı ele alınmıştır.
- “Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması ve Sona Erdirilmesine Yönelik Görüşler” temasında, katılımcıların çocuk yoksulluğunu azaltma ve sona erdirmeye konusundaki öneri ve yaklaşımlarına yer verilmiştir.

Her bir tema, çocuk yoksulluğunun farklı yönlerini kapsamlı şekilde ele alarak çok boyutlu bir analiz sunmayı amaçlamaktadır. Tema ve alt temalara ait kodlamalara ilişkin bilgiler, her bir temanın altında ayrıntılı olarak verilmiştir.

4.1. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN BOYUTLARI

Bu bölümde, çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin, yoksulluk ve çocuk yoksulluğu kavramına dair algıları ve tanımlamaları analiz edilmiştir. Katılımcıların anlatıları, çocuk yoksulluğunun hem maddi hem de çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Çocuk yoksulluğun, çok katmanlı bir sorunlar bütünü olduğu tespit edilmiştir.

Analiz sonucunda iki alt tema ortaya çıkmıştır. Bunlar: Çocuk Yoksulluğunun Maddi Boyutu ve Çok Boyutlu Bir Yaklaşımdan Çocuk Yoksulluğunun Tanımıdır.

Tablo 16: Çocuk Yoksulluğunun Boyutları Temasına Ait Frekans Tablosu¹

¹ **Kodlu Bölümler:** Belirli bir alt tema ile ilişkilendirilen toplam kod sayısını (frekansı) ifade etmekte ve o alt temanın yoğunluğunu göstermektedir.

Kodlu Belgeler: Belirli bir alt tema hakkında görüş bildiren toplam katılımcı sayısını ifade etmektedir. Kodlu belgeler, belirli bir alt temaya dair değerlendirme yapan katılımcıların sayısını (frekansını) belirtmektedir.

Toplam Kod Sayısı: Belirli bir tema ile ilişkilendirilen tüm kodların toplam sayısını ifade etmektedir.

Kodlanmış Belge Sayısı: Belirli bir tema hakkında görüş belirten toplam katılımcı sayısını göstermektedir. Katılımcılar birden fazla alt temaya dair görüş bildirebilir.

Kodlu Bölümler	Alt Temalar	Kodlu Belgeler
17	Çocuk Yoksulluğunun Maddi Boyutu	12
42	Çok Boyutlu Bir Yaklaşımdan Çocuk Yoksulluğunun Tanımı	30
Kodlanmış Belge Sayısı		34
Kodlanmamış Belge Sayısı		26
59	Toplam	60

Tablo 16’ da çocuk yoksulluğunun tanımına yönelik frekans değerleri yer almaktadır. İlgili tabloya göre çocuk yoksulluğunun tanımı büyük oranda “çok boyutlu yoksulluk” şeklinde tanımlanmaktadır. Zira literatürde de çocuk yoksulluğunun çok boyutlu bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği belirtilmektedir (Carraro ve Ferrone, 2021; Alkire ve Santos, 2013). Çocuk yoksulluğunun tanımlanmasında "maddi boyut" yoğunluğunun düşük olması, katılımcıların yoksulluğu tanımlarken yalnızca ekonomik yetersizliklere odaklanmadığını, bunun yerine çok boyutlu göstergeleri dikkate aldıklarını göstermektedir.

Katılımcıların bir kısmı, yoksulluğu ekonomik bir çerçevede değerlendirdiklerini belirtmiştir. Yoksulluğun bu maddi boyutunda, temel ihtiyaçların karşılanamaması maddi eksikliklerle tanımlanmıştır. Bu yetersizlikler, çocukların yaşam kalitelerini doğrudan etkileyerek sosyoekonomik eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmaktadır (Bessel, 2021). Ancak katılımcıların deneyimlerinden yola çıkıldığında, yoksulluğun yalnızca ailenin geliriyle ilişkilendirilmesinin yetersiz kaldığı ve bu sorunun çok daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır (Ozoemenam, Ekanem ve Delamónica, 2022)

İkinci alt temada bahsedilen çok boyutlu yaklaşım, yoksulluğun yalnızca maddi yoksunluklarla sınırlı kalmadığını, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere erişim gibi temel haklardan mahrum kalmayı da içerdiğini göstermektedir. Bu çok boyutlu yapı, yoksulluğun çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimleri üzerindeki etkilerinin yanı sıra, onların sosyal hayata katılımlarını da önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Bu çerçevede, çocuk yoksulluğunun temel haklara erişimde bir engel olduğu ön plana çıkmakta ve yoksulluğun çocukların hakkını ihlal ettiği vurgulanmaktadır (Delamónica, 2021, s.141).

Kodlanmamış Belge Sayısı: İlgili tema hakkında hiçbir görüş belirtmeyen katılımcıların toplam sayısını ifade etmektedir.

Tablo 17: Çocuk Yoksulluğunun Boyutları Temasına Ait Grup Karşılaştırmaları²

Alt Temalar	Çocuk ve Ebeveynler	Profesyoneller	Toplam
Çocuk Yoksulluğunun Maddi Boyutu	7	5	12
Çok Boyutlu Bir Yaklaşımdan Çocuk Yoksulluğunun Tanımı	6	24	30

Tablo 17’ de, Çocuk Yoksulluğunun Boyutları teması çerçevesinde farklı grupların bakış açıları karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmalarda, özellikle profesyonellerin, çocuk yoksulluğunu yoğun bir şekilde “çok boyutlu” bir perspektifle ele aldığı dikkat çekmektedir. Profesyoneller, çocuk yoksulluğunu yalnızca ekonomik eksikliklerle değil, aynı zamanda eğitim, sağlık, sosyal katılım ve psikososyal ihtiyaçlar gibi farklı boyutları kapsayan geniş bir çerçevede değerlendirmektedirler.

4.1.1. Çocuk Yoksulluğunun Maddi Boyutu

Yoksulluk, "dışarıdan bakışla" ele alındığında, homojen, cisimleşmiş ve kolayca gözlemlenebilir bir sosyal kategori gibi görünse de aslında tüm toplumsal olgular gibi bu niteliklere sahip değildir. "İçeriden bakışla" incelendiğinde, toplumun büyük çoğunluğunun kendini bu kategoriye ait hissetmesi veya hissetmemesi açısından değişkenlik gösteren, göreceli ve zamana duyarlı bir olgu olduğu görülmektedir (Can, 2001). Bu özellikler, yoksulluğun farklı ölçütler çerçevesinde tanımlanmasını güçleştirmekte ve tanım girişimlerini zorlaştırmaktadır. Yoksulluğun, içinde bulunduğu toplumsal bağlama ve zamansal koşullara göre değişebilen bir yapıya sahip olması, onun sabit ve net bir şekilde sınırlandırılmasını zorlaştırmaktadır.

Bu araştırmada, çocuk yoksulluğunun çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu savunulmaktadır. Ancak bu yaklaşım, maddi boyutun göz ardı edilmesi anlamına gelmemekte; aksine, maddi boyutun da diğer boyutlar gibi yoksulluğun temel bir bileşeni olduğunu vurgulamaktadır. Maddi yetersizlik, çocuk yoksulluğunun temel bir göstergesidir.

Bu alt temada katılımcılar yoksulluğu, çocuk yoksulluğunun belirgin ve gözle görülür bir etkisi olarak bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu olarak algılamaktadır. Katılımcılar tarafından dile getirilen görüşler, yoksulluğun aslında “parasızlık” veya “maddi durumu kötü olmak” ile ilişkilendirildiği, aynı zamanda yaşamın en temel gereksinimlerinin

² Grup karşılaştırmaları, belirli bir temada veya alt temada, farklı gruplardan kaç kişinin o temaya ilişkin görüş bildirdiğini göstermektedir. Bu analiz, temaların grup düzeyinde nasıl dağıldığını ve hangi grupların belirli konulara daha fazla odaklandığını anlamak için kullanılmıştır. Böylelikle, her bir temanın farklı grup dinamikleri içinde nasıl ele alındığına dair daha ayrıntılı bir perspektif sunulabilmektedir.

karşılanamamasıyla sonuçlanan bir süreç olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu sürecin çocuklar ve aileler üzerindeki yıkıcı etkisi de ele alınmaktadır. Çocukların paylaştığı deneyimler bu durumu daha net bir şekilde açıklamaktadır:

"Yoksul hiçbir şeye sahip olmanız gelir. Temel ihtiyaçlarını para olmadığı için alamıyorlar. Yoksul kişiler hayatlarında para vb. şeylerin sıkıntısını çekiyorlar."

(Ç10-13-K)

"Maddi durumu kötü olan ve aile ihtiyaçlarını karşılayamayan kişilere yoksul denir."

(Ç12-12-E)

"Sevgi görmeyen, hep çalışan, üstü yırtık pırtık olan ve karnı aç olan, Allah yardımcısı olsun. Para yok, kıyafet yok, gıda yok."

(Ç4-14-K)

Çocuklar, yoksulluğu büyük ölçüde maddi yetersizliklerle tanımlamaktadır. Yoksulluk "hiçbir şeye sahip" olmakla ele alınmakta ve bu da yoksulluğun esasında temel ihtiyaçların karşılanamamasıyla özdeşleştirildiğini göstermektedir.

Çocuklar, para eksikliğini hayatlarındaki en büyük sıkıntı kaynağı olarak deneyimlemekte ve maddi imkanların yaşamlarına olan etkisini vurgulamaktadır.

"Bir tencere yemek için valla görüyorum nasıl aşerdiklerini. Yani, yemeğe muhtaçlar, sular yok, elektrik yok. Çoğu şey kesik ya da olanlar da sınırlıdır. Hemen yardım bekliyorlar falan. Yani, üzücü."

(Ç12-12-E).

"Fakirlik, maddi durumu olmayan anlamına geliyor. İsteddiği şeyi alamaması, mesela diyelim ki sınıfça geziye gidecekler. O kişi yoksul olduğu için, durumu olmadığı için gelemiyor."

(Ç13-13-K)

"Bana göre yoksulluk, her istediklerini kolayca alamamak demektir."

(Ç7-15-K)

"Bir şeye ihtiyaçları olduğunda alamazlar; bir yere gitmek istediklerinde de aynı şekilde zorluk çekerler."

(Ç3-16-K)

"Ya da maddi bir ihtiyacın olur, alamazsın. Onların da ihtiyaçlarını karşılamak lazım. Ya bence bazıları karşılıyor, bazıları karşılamıyor. "

(Ç11-12-E)

Çocuklar yoksulluğu, hayattaki en temel ihtiyaçların karşılanamaması olarak somut bir hale getirmektedir. Çocuklar bu eksiklikleri gözlemleyerek yoksulluk içindeki çocukların aslında bir şeye ihtiyaç duyan bireyler olduklarını belirtmektedir. Arzu edilen veya istenilen şeylerin alınamaması gibi anlatılar çocukların yoksulluğu, sınırlı bir tüketim kapasitesi olarak algıladığını da göstermektedir. Yoksulluk, çocuklar için sadece “istenilen şeylerin alınamaması” olarak değil bunun ötesinde hayattaki fırsatlara ve kaynaklara erişememek anlamına gelmektedir. Maddi eksiklikler, çocukların günlük hayattaki basit isteklerini bile gerçekleştirememeye deneyimiyle ilişkilendirilmiştir.

Çocukların yoksulluk algıları, büyük ölçüde temel ihtiyaçlara erişim noktasındaki sorunlarla ve maddi yetersizliklerle şekillenirken, bazı profesyonellerin de bu konudaki görüşleri bunlarla paralellik göstermektedir. Profesyoneller, mesleki yaşamlarındaki deneyimlerinden hareketle çocuk yoksulluğunun temelinde ekonomik yetersizliklerin olduğunu ve tıpkı çocuklar gibi maddi durumunun bunun en önemli sac ayağı olduğunu ifade etmektedir.

"Maddi açıdan bakarsak, yoksulluk, ailenin insani standartların altında bir hayat sürmesidir. Çocuk yoksulluğu da çocukların bu yoksulluktan etkilenmesidir."

(SÇ1-33-E)

"Bizim yaptığımız işe göre yoksulluğu tamamen maddiyat üzerinden ele alıyoruz. Yoksulluk deyince maddi bir yoksulluk aklımıza geliyor. Kanunlara göre 18 yaş altındaki herkes çocuktur. Sadece maddi anlamda destek olmaya çalışıyoruz."

(SÇ3-35-E)

"Çocuk yoksulluğu tanımı kişiden kişiye değişebilen bir tanıma sahip bence. İlk önce yoksulluğu tanımlarsak yoksulluk kişinin kendi ayakları üzerinde duramaması, temel ihtiyaçlarına erişim sağlayamamasıdır...Ekonomik sıkıntı çok önemli. Asgari düzeyde bir gelirin olmaması insanları ekonomik olarak çöküntüye götürür."

(SY3-35-E)

Profesyoneller tarafından dile getirilen bu görüşler, çocuk yoksulluğunun temelde maddi eksikliklerle tanımlandığını ve çocukların bu yoksulluktan nasıl etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Çocuk yoksulluğu, temel ihtiyaçlara erişim sağlayamamak ve asgari yaşam standardının altında bir hayat sürmek şeklinde tanımlanırken, çocuklar bu maddi yoksunluğun doğrudan veya dolaylı olarak etkisine maruz kalmaktadırlar. Profesyonellerin görüşleri, yoksulluğun büyük ölçüde aile içerisinde yaşandığını ve çocukların bu yoksulluğun mağduru olduklarını göstermektedir. Burada dikkat çeken önemli bir nokta, çocuk yoksulluğunun çoğunlukla "aile yoksulluğu" olarak ele alınmasıdır. Çocuklar, ailenin yaşadığı ekonomik

sıkıntılar nedeniyle eğitim, sağlık ve sosyal yaşama erişimde büyük zorluklar yaşamaktadır. Profesyonellerin bu bakış açısı, çocuk yoksulluğunun, ailelerin genel ekonomik durumuyla iç içe geçtiğini ve çocukların ailelerinin yoksunluklarından bağımsız değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

Diğer taraftan, çocuk yoksulluğunda maddi boyutun en temel unsur olduğuna dikkat çekilmekte ve bu eksikliğin giderilmeden diğer yoksunlukların giderilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Maddi yetersizliklerin, çocukların diğer sosyal, psikolojik ve eğitimsel ihtiyaçlarının önüne geçtiği vurgulanmaktadır. Özellikle ekonomik sorunlar giderilmeden, çocukların gelişimlerine katkı sağlayacak diğer olanaklara erişim sağlamalarının zor olduğu belirtilmektedir.

"Ekonomik nedenler giderildiğinde diğer ihtiyaçlar giderilebilir. Şu anda mesela, özellikle yoksul ailelerde, ihtiyaç hiyerarşisine göre ekonomi en başı çekiyor. Güvenlik, ekonomi bunlar giderildikten sonra diğer ihtiyaçlara gidilebilir."

(SY4-37-E)

"Kişi önce maddi yoksulluktan kurtulması lazım ki diğer sosyal yoksulluklara geçebilsin. Çocukların sosyal olanakları bence ikinci plandadır. Her türlü yoksulluğun başında maddi yoksulluk bulunuyor. Maslow'un temel ihtiyaçlar hiyerarşisinde olduğu gibi. Çocuğun evde yemek yememe durumu varken, sosyal aktivite olarak neden bir müzik kursuna gitmiyor, neden sinemaya gidemiyor, bu ikinci plandadır."

(SÇ12-32-E)

Katılımcılar, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine atıfta bulunarak, temel ihtiyaçların –yiyecek, barınma, güvenlik gibi– karşılanmasının ardından sosyal ve kültürel ihtiyaçların karşılanabileceğine işaret etmektedir. Maddi yoksunluk, çocukların yaşamını sadece fiziksel olarak zorlaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal aktivitelerden, eğitsel ve kültürel olanaklardan da mahrum bırakmaktadır. Çocukların müzik kursuna gitme, sinemaya katılma gibi aktivitelerden geri kalmalarının altında yatan ana sebep, maddi yoksunluğun temel ihtiyaçların karşılanmasını öncelikli hale getirmesidir.

Maddi durum, çocuğun iyi olma halini şekillendiren diğer göstergeler üzerinde doğrudan ve kapsamlı bir etkiye sahiptir. Ekonomik ihtiyaçların karşılanamaması, çocuğun eğitime devamlılığını, alınan eğitimin niteliğini, sağlık hizmetlerine erişimini, beslenme alışkanlıklarını, sağlıklı bir yaşam alanına sahip olmasını ve mahalle kaynaklarından yararlanma imkanını olumsuz yönde etkileyebilir (Tatlıcıoğlu, 2019, s.209). Bu bağlamda, maddi yoksulluk giderilmeden sosyal yoksullukların ve diğer gelişimsel eksikliklerin çözülmesinin zor olduğuna

dikkat çekilmektedir. Maddi durum, aileleri ve çocukları hem maddi hem de sosyal anlamda dezavantajlı konuma getirmektedir (Chaudry ve Wimer, 2016).

4.1.2. Çok Boyutlu Bir Yaklaşımdan Çocuk Yoksulluğunun Tanımı

Yoksulluk kavramı, geleneksel yaklaşımlarla açıklanamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Son yıllarda çocuk yoksulluğunun çok boyutlu yapısını anlamaya yönelik araştırmalar artmaktadır. Literatürde, çocuk yoksulluğu yalnızca gelir eksikliği veya maddi kaynak yetersizliği üzerinden ele alınmamakta; aynı zamanda yoksunluk göstergeleriyle de değerlendirilmektedir (Konuk Şener ve Ocağcı, 2014, s.62; Blair vd., 2013)

Çok boyutlu çocuk yoksulluğu ise, insan haklarını ihlal eden her türlü yoksunluk ve olumsuz yaşam koşullarını içermektedir (Speth, 1998, s.281). Çocuk yoksulluğu, aynı zamanda çocuk haklarının ihlali anlamına gelmektedir. BM, yoksulluğu; beslenme, su ve sanitasyon hizmetlerine erişim, temel sağlık hizmetleri, barınma, eğitim, katılım ve korunmaya yönelik yoksunluklar olarak tanımlamaktadır (BM, 2006, s.4). Çok boyutlu çocuk yoksulluğu, çocukların gelişimini engelleyen hastalık, yetersiz beslenme, dinlenme zamanı eksikliği, bilgiye erişim eksikliği ve ev içi şiddet gibi sosyal, kültürel ve çevresel sınırlamaları kapsamaktadır (Tuñón, Poy ve Coll, 2015). Bu da çocukların zihinsel, duygusal ve fiziksel refahlarının yeterli düzeyde sağlanamaması anlamına gelir (Ben-Arieh vd., 2014).

Araştırmada çocuk yoksulluğu, sadece ekonomik bir eksiklik olarak ele alınmamakta; aynı zamanda çocukların temel haklarına ve ihtiyaçlarına erişimini kısıtlayan yapısal engellerle bağlantılı, çok boyutlu bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, çocuk yoksulluğuna ilişkin yapılan değerlendirmeler, katılımcıların çok boyutlu bir perspektif geliştirdiklerini göstermektedir.

Bu alt temada, katılımcıların çocuk yoksulluğunu geniş bir çerçevede algıladıkları ve sadece maddi yetersizliklerle sınırlı kalmayan bir “yoksunluk” durumu olarak tanımladıkları vurgulanmaktadır. Çocuk yoksulluğunun bu şekilde anlaşılması, çocukların gelişimsel süreçlerine doğrudan etkide bulunan birçok faktörün bir araya geldiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, çocuk yoksulluğunun katılımcılar tarafından “temel hakların ihlali” kavramlarıyla eşleştirildiği anlaşılmaktadır. Örneğin;

"Yoksulluk bence her şeyin parayla ilgili olmaması demektir."

(Ç11-12-E)

"Çocuk yoksulluğu bunların hepsinin toplamı, illa ki bir şey değil. Çocuk dileniyorsa bu yoksunluktur yani. Neyden yoksundur? Normal bir hayat koşulundan yoksundur. Okula

gitmiyordur, okuldan yoksundur. Dışarda hastalanıyordur, sağlık açısından yoksundur. Bunlar hepsi topladığında, maddiyat tabii ki etkili, insanlar maddi olarak algılıyor ama öyle değil."

(SÇ13-32-E)

"Yoksulluk deyince sadece parasal anlamda değil çocuklar birçok yoksulluk durumuyla karşı karşıyadır. Çocuğun maddi bir getirisinin olmaması durumudur. Çocuğun günlük rutinlerde paraya ihtiyacı var. Duygusal ve ruhsal gereksinimleri de bazen bu paraya bağlı olabiliyor. Bunların eksikliği çocuk yoksulluğudur."

(SY7-35-E)

Katılımcılar; çocuk yoksulluğunu değerlendirirken ilk olarak maddi veya ekonomik yetersizlikleri dile getirmekte, ancak bu olgunun maddi boyutla sınırlı olmadığını anlatmaktadır. Maddi boyut, yoksulluğun başlangıç noktası ve diğer yoksunlukların ana belirleyicisi olarak görülmekte, ancak tek başına yoksulluğu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen bu süreç, katılımcılar tarafından bir "yoksunluklar toplamı" olarak tanımlanmaktadır.

UNICEF'in (2005) çocuk yoksulluğu tanımı, yoksulluğu maddi kaynakların ötesine taşıyarak, çocukların hayatta kalmaları, gelişmeleri ve topluma tam ve eşit katılım sağlamaları için gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan mahrum olmalarını içermektedir. Chzhen, Gordon ve Handa (2018, s.707) yoksulluğun, sadece gelir eksikliğinden ibaret olmadığını vurgulayarak, çocukların refahı için gerekli olan diğer faktörlere dikkat çekmektedir. Örneğin, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim, yalnızca maddi kaynakların varlığıyla sağlanamaz; toplumsal eşitsizlikler bu hizmetlerin kalitesini ve erişilebilirliğini etkileyebilmektedir. Chzhen, Gordon ve Handa (2018), bu bağlamda koruma, oyun oynama hakkı ve sevgi dolu ilişkileri, gelirden bağımsız olarak çocukların temel ihtiyaçları arasında saymaktadır.

Katılımcılar, çocuk yoksulluğunu temel haklara erişimde yaşanan engeller olarak da ele almaktadır. Bu durum katılımcılar tarafından bir "ulaşamama" hali" şeklinde nitelendirmektedir.

"Canının çektiği şeyleri alamaması, hasta olduğunda tedavi olamaması..."

(Ç6-16-E)

"Yoksulluk bireylerin sahip olması gereken temel ihtiyaçlardan mahrum bırakılmasıdır. Çocuk yoksulluğu ise çocuğun temel haklarından ve ihtiyaçlarından mahrum bırakılmasıdır."

(ST2-32-E)

"Şimdi yoksulluğu birkaç başlık altında derin olarak açabiliriz ama genel anlamda, en azından mevcut toplumdaki algıda, temel ihtiyaçlara erişememe. Bu, Türkiye'deki yoksulluk kriterinin en çok baz aldığı kısım ama tabii ki bu da değil. Yani bir derin yoksulluk kısmı da oluyor. Ortada, kişinin mevcut haklarının hiçbirine erişememesi de benim gözümde bir yoksulluk oluyor. Yani en basit tabiriyle kişinin hayatını idame ettirebileceği maddi manevi hizmetlere erişememesi.

(ST8-25-K)

Çocuk yoksulluğu, katılımcıların sıklıkla “ulaşamama” veya “erişememe” hali olarak tanımladıkları bir olgu olarak öne çıkmaktadır. Bu kavramsallaştırma, çocukların temel haklarına erişememelerini, yoksulluğun en belirgin göstergesi olarak ortaya koymaktadır. Eğitim, sağlık ve oyun gibi temel haklar, çocuğun gelecekteki başarılarına ve topluma tam katılımına temel oluşturmaktadır. Ancak bu haklara erişemeyen çocuklar, sadece maddi kaynaklardan değil, aynı zamanda kendilerini tam olarak geliştirme ve topluma aktif bir birey olarak katılma fırsatlarından da mahrum kalmaktadırlar. Dolayısıyla, çocuk yoksulluğu, çok boyutlu bir erişememe durumu ve temel haklar sorunu olarak ele alınmalıdır (Pemberton, Gordon ve Nandy, 2012). Townsend (2009, s.155), yoksulluğun insan hakları çerçevesinde ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Morrow ve Pells (2012, s.909), çocuk yoksulluğunun onu yaratan ve sürdüren toplumsal, siyasi ve ekonomik yapılar bağlamında anlaşılması gerektiğini ileri sürmektedirler. Pogge (2008) ise yoksulluğu, hakların ihlali olarak değerlendirmekte ve bu ihlalin küresel, ulusal ve yerel sosyal kurumlar tarafından desteklendiğini belirtmektedir.

Literatürdeki bu yaklaşımlar, çocukların maddi durumu, sağlık, eğitim gibi ölçülebilir ve somut göstergelerin yanı sıra, onların mutluluk düzeylerini, yoksunluk algılarını ve genel iyilik hallerini de dikkate almaktadır. Çocuğun kendi durumunu nasıl algıladığı, duygusal ve psikolojik refahı, bu değerlendirme sürecinde belirleyici faktörler arasında yer almaktadır (Frones, 2009). Bu durum çocuklar tarafından şöyle belirtilmektedir:

"Yoksulluk sadece paranın olmaması değil, ailede manevi yoksulluk da olabilir. Fazla parası olmayan, kendine bakamayanlar gibi bir şey. Parasız, sevgisiz, kalbi kırık olan ve kötülüklerin arasındaki çocuklar. Mutsuzluk, hayal kırıklığı, bol harcamamak, sokakta yaşamak gibi. Paraları olmaz, zor durumda kalırlar, yemek su bulamazlar."

(Ç6-16-E)

"Parasızlık, umutsuzluk ve mutsuzluk anlamına geliyor. Yoksulluk, barınma ve beslenmede çok fazla zorluk yaşar; mesela çok şeye ihtiyacı var."

(Ç7-15-K)

"Mesela parasız da mutlu olabilirsiniz. Seni seven insanlarla mutlu olabilirsiniz. Hayatın kıymetini bilmelisin. Mesela senden daha zor durumda olanlar da olabilir."

(Ç11-12-E)

"Bence yani, maddi durum pek de önemli değil. Bence, yani öyle muamele, sağlık, mutluluk, huzur. Bence bunlar daha da önemli. O çocuk eğlenabiliyorsa, yani güzel mutluysa, arkadaşları varsa, hoplayıp zıplıyorsa, oynuyorsa onun bu tür şeyleri takması için bir sebep yok."

(Ç12-12-E)

Çocuklar, yoksulluğu hem maddi zorluklar (barınma, beslenme) hem de manevi kaynaklara erişimle ilişkilendirmiştir. Bazı katılımcılar, yoksulluğu parasal eksiklik üzerinden tanımlarken, diğerleri sevgi, sosyal bağlar ve mutluluk gibi maddi olmayan değerleri ön plana çıkarmıştır.

Özetle; araştırmada çocuk yoksulluğu, maddi yoksulluk ve çok boyutlu yoksulluk gibi farklı boyutlarla tanımlanmakta ve bu yönleriyle çocuk refahını olumsuz yönde etkilemektedir. Maddi yoksulluk, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli ekonomik kaynakların bulunmaması anlamına gelmektedir (Berkman, 2022). Çok boyutlu yoksulluk ise, çocukların yalnızca maddi yoksulluk değil, aynı zamanda eğitim, sağlık, güvenlik ve sosyal katılım gibi alanlarda yaşadıkları eksiklikleri kapsamaktadır (Doğan ve Tatlı, 2014, s.118). ÇHS bağlamında, çok boyutlu yoksulluk çocuğun yaşama, gelişim, eğitim ve sağlıklı bir çevrede büyüme hakkını doğrudan ihlal etmektedir.

4.2. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN NEDENLERİNE YÖNELİK ALGILAR

Yoksulluğun nedenlerine yönelik algılarla ilgili ilk bilimsel araştırma, 1972 yılında Feagin tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada, yoksulların neden yoksul olduklarına dair farklı grupların algıları analiz edilmiştir. Feagin'in araştırmasında, yoksulluğa ilişkin algılar üç temel sınıflandırma çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır: bireysel (içsel), yapısal (dışsal) ve ailevi/kaderci. Bireysel açıklamalar, yoksulluğun kişisel hatalardan veya yetersizliklerden kaynaklandığını öne sürerken; yapısal açıklamalar, yoksulluğu toplumsal ve ekonomik sistemlerdeki eşitsizliklere bağlamaktadır. Kaderci açıklamalar ise yoksulluğu şansa veya alın yazısına dayandırmaktadır (Feagin, 1972).

Yoksulluk hakkındaki nedensel yüklemelere odaklanan çalışmalar, yoksulluğun farklı anlamlandırılma biçimlerinin var olabileceği gerçeğini göz ardı etmiş ve bu konuda yeterince tartışma yürütmemiştir. Çoğu araştırmada, yoksulluk ya yalnızca bir ekonomik kategori olarak gelir düzeyine indirgenmiş (Martin vd., 2020) ya da katılımcıların kendi algılarına bırakılmıştır (Boulding ve Holzner 2021). Her iki yaklaşımda da yoksulluk, sabit, cisimleşmiş ve homojen bir olgu olarak ele alınmaktadır.

Daha geniş bir kuramsal çerçeveden bakıldığında (Rastogi, Singh ve Kanoujiya, 2023), bu çalışmalarda yoksulluğun adeta kendi kendine ortaya çıkmış, orada öylece duran, değişmez bir durum olarak kabul edildiği izlenimi doğmaktadır. Bu bakış açısıyla, yoksulluk doğal, verili ve her zaman var olan bir olgu olarak, tarihsel süreçlerden bağımsız bir şekilde sunulmaktadır. Çalışmalardaki bu örtük varsayımlar, yoksulluğu tarihsel, ekonomik ve toplumsal süreçlerin bir sonucu olarak görmeyi zorlaştırmaktadır. Aynı şekilde, bu tür bir perspektiften yaşlılar, çocuklar, engelliler ve kadınlar gibi farklı grupların yoksulluğu farklı şekillerde deneyimlediklerini anlamak güçleşmektedir (Kayaoğlu, 2003). Dolayısıyla yetişkinlere ek olarak çocukların da yoksulluk algılarının değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Çocuk yoksulluğunu yapısal, ailevi, bireysel ve kaderci nedenler çerçevesinde ele almak, bu karmaşık ve çok katmanlı olguyu daha iyi anlamamız için önemli bir perspektif sunacaktır. Yapısal nedenler, toplumsal eşitsizlikler, ekonomik sistemin adaletsizlikleri ve yetersiz sosyal politikalar gibi makro düzeydeki sorunlara işaret ederken; ailevi nedenler, ebeveynlerin ekonomik durumu, eğitim seviyesi ve sosyal sermayesi gibi mezzo düzeydeki dinamikleri kapsamaktadır. Bireysel nedenler ise ebeveynlerin “tembelliğine” odaklanırken, kaderci nedenler toplumun yoksulluğu doğal bir durum olarak kabul etmesine veya çözüm üretme konusundaki motivasyon eksikliğine dikkat çekmektedir.

Bu çerçevede çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin çocuk yoksulluğunun nedenlerine yönelik görüşleri analiz edilmiştir. Katılımcıların görüşleri çocuk yoksulluğunun birbiriyle kesişen birçok nedenden kaynaklandığını göstermektedir. Çocuk yoksulluğunun mikro boyuttan makro boyutlara kadar birçok nedeninin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 18: Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine Yönelik Algılar Temasına Ait Frekans Tablosu

Kodlu Bölümler	Alt Temalar	Kodlu Belgeler
225	Çocuk Yoksulluğunun Yapısal Nedenleri	51
153	Ailevi Nedenler ve Ailenin Yoksulluğu	43
17	Bireysel Nedenler ve Tembellik Algısı	8
10	Kaderci Yaklaşımların Yoksulluk Algısına Etkisi	5
Kodlanmış Belge Sayısı		54

Kodlanmamış Belge Sayısı		6
59	Toplam	60

Tablo 18’ de, Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine Yönelik Algılar temasına ait frekans tablosu verilmektedir. Buna göre dört alt tema öne çıkmıştır: Çocuk Yoksulluğunun Yapısal Nedenleri, Ailevi Nedenler ve Ailenin Yoksulluğu, Bireysel Nedenler ve Tembellik Algısı ve Kaderci Yaklaşımların Yoksulluk Algısına Etkisi.

Kodlu bölümlerdeki yoğunluk sıralamasına göre, en fazla vurgu "Çocuk Yoksulluğunun Yapısal Nedenleri" ardından "Ailevi Nedenler ve Ailenin Yoksulluğu" alt temalarında toplanmıştır. Kodlu belgelere bakıldığında ise, bu iki alt tema hakkında görüş belirten katılımcı sayısının oldukça yüksek frekansta olduğu görülmektedir. Bu bulgular çocuk yoksulluğunun büyük ölçüde yapısal ve ailevi nedenlerle ilişkilendirildiği bir bakış açısının öne çıktığını göstermektedir. Öte yandan, Feagin’in (1972) literatürde tanımladığı gibi, bireysel nedenler ve kaderci yaklaşımlar da çocuk yoksulluğunun nedenleri arasında belirtilmiştir. Ancak bu unsurlar yapısal ve ailevi nedenlere kıyasla daha az sıklıkla ifade edilmiştir.

Bu alt temalar, çocuk yoksulluğunu incelemek ve bu yoksullukla mücadelede daha kapsamlı çözümler geliştirmek için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Yapısal nedenler toplum düzeyindeki ekonomik, politik ve sosyal etkenlere işaret ederken, ailevi nedenler çocukların doğrudan aile ortamıyla ilişkili sorunlarını yansıtmaktadır. Bireysel ve kaderci nedenler ise yoksulluğun kişisel çaba veya kaderle ilişkilendirilmesi gibi bireysel algıları ve kültürel perspektifleri yansıtarak çocuk yoksulluğunun farklı yorumlanma biçimlerine ışık tutmaktadır. Bu alt temaların ortaya konulması, çocuk yoksulluğunun nedenlerini anlamak ve daha etkili politika ve müdahaleler geliştirmek için önemli bir adım teşkil etmektedir.

Tablo 19: Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine Yönelik Algılar Temasına Ait Kodlamaların Grup Karşılaştırmaları

Alt Temalar	Çocuk ve Ebeveynler	Profesyoneller	Toplam
Çocuk Yoksulluğunun Yapısal Nedenleri	19	32	51
Ailevi Nedenler ve Ailenin Yoksulluğu	19	24	43
Bireysel Nedenler ve Tembellik Algısı	2	6	8
Kaderci Yaklaşımların Yoksulluk Algısına Etkisi	5	0	5

Tablo 19’ da, Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine Yönelik Algılar temasına ait kodlamaların, gruplar bazında karşılaştırılması yapılmaktadır. Bu karşılaştırmaya göre, çocuk yoksulluğunun yapısal nedenlerden kaynaklandığı düşüncesi profesyoneller grubunda daha yoğun bir şekilde öne çıkmaktadır. Ailevi nedenlere ise her iki grubun da dengeli bir ölçüde vurgu yaptığı görülmektedir. Öte yandan, bireysel nedenler profesyoneller tarafından daha fazla çocuk yoksulluğu sebebi olarak belirtilirken, kadercî tutumlara çocuklar ve ebeveynler daha fazla ağırlık vermekte ve çocuk yoksulluğunun nedeni olarak bu yaklaşımı da benimsemektedir. Bu farklılaşmalar, çocuk yoksulluğuna yönelik algı ve açıklamaların grup temelli perspektiflere göre şekillendiğini ve her grubun kendi koşullarına uygun açıklamalara eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, çocuk yoksulluğunun nedenleri, birbirini besleyen ve derinleştiren yapısal, ailevi, bireysel ve kadercî unsurların bir araya gelmesiyle şekillenmektedir.

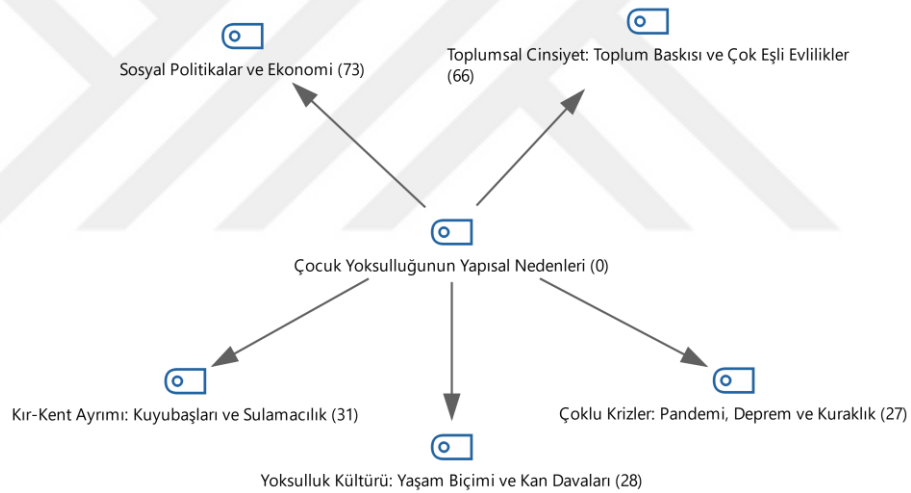
4.2.1. Çocuk Yoksulluğunun Yapısal Nedenleri

Yapısal yoksulluk açıklamaları, yoksulluğun sosyoekonomik düzenin yapısal koşullarından kaynaklandığını öne sürmektedir. Kapitalist sistemin, doğası gereği eşitsizlik yarattığı ve bu sistemin yoksulluğun temel kaynağı olduğu iddia edilmektedir (Friedman, 2001, s140). Alcock (1993), eşitsizlik ile yoksulluk arasında ilişki olsa da, bu iki kavramın birbirinden farklı olduğunu belirtmektedir. Alcock'a göre, bu iki kavram arasındaki en önemli ayrım, yoksulluğun ahlaki ve politik bir ton içermesi, eşitsizliğin ise daha çok betimsel bir kavram olarak kabul edilmesidir. Eşitsizlik, mevcut durumun bir saptamasıdır ve kabul edilip edilmemesi görüşe dayalıdır. Bu bağlamda, eşitsizlik üzerine tartışmalar genellikle “ne kadar eşitsizliğin” veya “hangi eşitsizliklerin” kabul edilebilir olduğuna odaklanmaktadır. Literatürde, yoksulluğun doğası gereği politik bir sorun olarak ele alındığı, buna karşılık eşitsizliğin böyle bir politik ton taşımadığı belirtilmektedir (Wang ve Guo, 2022). Alcock (1993) da yoksulluğun temel olarak politik bir problem olduğunu, ancak eşitsizliğin bu türden bir politik özellik içermediğini savunmaktadır.

Bu araştırmada, katılımcılar yoksulluğun yapısal nedenlerini hem bir politik mesele hem de bir eşitsizlik durumu olarak ele almaktadırlar. Bu bakış açısı, yoksulluğun toplumsal eşitsizliklerin doğal bir sonucu olarak görülmesinin ötesinde, çözüm üretmeyi zorunlu kılan bir politik sorun olarak tanımlandığını göstermektedir. Dolayısıyla, katılımcıların yoksulluğa ilişkin yapısal açıklamaları, sadece gelir dağılımı veya kaynaklara erişimle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda bu adaletsizliğin giderilmesi için politik müdahalelerin gerekliliğini de işaret etmektedir.

Günümüzde çocuk yoksulluğu, çok boyutlu ve dinamik bir süreç olarak hem nedenleri hem de sonuçları açısından oldukça karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Makro düzeyde yoksulluğun nedenleri geniş ölçekli ve yapısal faktörlerle ilişkilidir. Bunlar arasında coğrafi konumun elverişsizliği (su kaynakları, toprak kalitesi, iklim koşulları gibi unsurlar), savaşlar, doğal afetler, ekonomik krizler, teknolojik gelişmelere bağlı olarak insan gücüne duyulan talebin azalması, gelir dağılımındaki adaletsizlikler, yüksek işsizlik oranları, düşük ücret seviyeleri ve yolsuzluklar yer almaktadır. Ayrıca hızlı nüfus artışı, göç, çarpık kentleşme ve aile yapısındaki küçülme gibi sosyal değişimler de makro düzeyde yoksulluğun başlıca nedenleri arasında sayılabilmektedir. Bu çok yönlü faktörlerin etkileşimi, çocuk yoksulluğunu sadece ekonomik bir sorun olmanın ötesinde, sosyal, politik ve çevresel bir olgu olarak değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır (Tekdemir, 2019; Tor, Sargın ve Özkaya, 2015)

Tablo 20: Çocuk Yoksulluğunun Yapısal Nedenleri Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler



Şekil 20’ de görüldüğü üzere, bu alt temada çocuk yoksulluğunun yapısal nedenleri arasında yer alan çeşitli faktörler detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu bağlamda, çocuk yoksulluğunu derinleştiren ve kalıcı hale getiren unsurlar şu başlıklar altında incelenecektir: Sosyal Politikalar ve Ekonomi, Toplumsal Cinsiyet: Toplum Baskısı ve Çok Eşli Evlilikler, Kır-Kent Ayrımı: Kuyubaşları ve Sulamacılık, Yoksulluk Kültürü: Yaşam Biçimi ve Kan Davaları ve Çoklu Krizler: Pandemi, Deprem ve Kuraklık. Katılımcıların çocuk yoksulluğunu politik bir sorun olarak ele almaları, yoksulluğun toplumsal sistemin eşitsizlik üreten yönlerinden bağımsız bir şekilde değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

4.2.1.1. Sosyal Politikalar ve Ekonomi

Buğra ve Keyder (2006) sosyal politika ile kapitalizm arasındaki ilişkinin rastlantısal olmadığını ve köklü bir bağa dayandığını vurgulamaktadır. Bu ilişkinin temelinde ekonomik faaliyetlerin ticarileşmesi, piyasanın belirleyici güç haline gelmesi ve bu doğrultuda sosyal yapıların çözülmesi yatmaktadır. Bu süreçte bireyin geçimini sağlayan unsurlar giderek daha kaygan bir zeminde şekillenmeye başlamaktadır. Ekonomik ilişkilerin bu dönüşümü, özellikle yoksulluk gibi toplumsal sorunları beraberinde getirirken, bu sorunların toplumsal yaşam üzerindeki etkileri de sosyal politikanın ana konularını oluşturmaktadır. Sosyal politika, bu çerçevede, kapitalizmin doğurduğu yoksulluğu dengelemeyi hedefleyen bir alan olarak biçimlenmektedir.

Bu çerçeveden hareketle görüşme yapılan çocuklar yoksulluğun nedeni olarak sosyal politikalara işaret etmektedir. Örneğin;

Mesela devlet eğer görseydi mendil satan çocukları, biraz belki yardımları dokunabilirdi."

(Ç5-16-K)

"Bu devletin hani politikalarda diyebilirim. Ben bunları görüyorum. Yani, "Ne yapıyor bu devlet?" Bu gibi siyasetle ilgilenmek istemiyorum. Böyle şeylerle takılmıyorum, pek ilgilenmek istemiyorum. Başka, hani insanlar pek kimseye yardım etmek istemez. Kendisi içinde bulunsun, ben kendi aileme yardım edin isterim. Diğer çocukları pek takılmazlar."

(Ç6-16-E)

Çocuklar, devletin yoksullukla mücadele konusunda daha aktif olmasını beklerken, mevcut politikalara karşı bir hayal kırıklığı içindedirler. Çocuklar, sokakta mendil satan çocuklar gibi yoksulluk içinde olan çocukların devlet tarafından yeterince görülmediğini ve yardım edilmediğini dile getirmektedirler. Çocuklar devletin çocuk yoksulluğu sorununa yeterli çözüm üretmediğini düşünmekte ve sosyal politikalara olan güvenlerini yitirmiş görünmektedirler.

Profesyonellerin de bu konuda benzer düşüncelere sahip oldukları belirtilebilir: Örneğin;

"Çocuk yoksulluğunun nedenleri arasında öncelikle sosyal politika alanındaki eksiklikleri ele alabiliriz."

(SY2-40-K)

"Bunun cevabını daha spesifik bir cevap vermek gerekirse, bunun daha sistematik bir tam aslında sosyal politika bazında hakların yeterince gözetilmiyor ve korunmuyor olması

sebebi ile aslında bu çocuk yoksullukları mevcut. Yani sadece Türkiye üzerinde konuşmuyoruz, daha geniş kapsamda değerlendiriyoruz."

(ST6-31-K)

"Çocuklar, bence öncelikli olarak içinde bulundukları ülkelerin sosyal devlet anlayışı içerisinde olmamasından kaynaklı bir çocuk yoksulluğu yaşamaktadırlar."

(ST7-30-K)

Profesyoneller, çocuk yoksulluğunun en önemli nedenlerinden biri olarak sosyal politika eksikliklerini işaret etmektedirler. Çocuk yoksulluğunun sosyal hakların yeterince gözetilmemesi ve korunmamasıyla ilgili olduğu ve bunun küresel bir sorun olduğu görüşü de vurgulanmaktadır.

Sosyal politika, sosyal risklerin kamu tarafından yönetilmesi anlamına gelmektedir (Buğra ve Keyder, 2006). Daha açık bir ifadeyle toplumdaki bireylerin karşılaştığı yoksulluğun devlet eliyle çözülmesi ve toplumsal refahın sağlanması için yapılan müdahaleleri içermektedir/içermelidir. Sosyal politika, bireylerin yaşam standartlarını korumak ve toplumsal eşitsizlikleri azaltmak amacıyla, bu risklerin yönetimini sistemli bir şekilde üstlenmekte ve böylece sosyal güvenlik, sağlık hizmetleri, eğitim ve istihdam gibi alanlarda koruma sağlamaktadır. Sosyal politikanın eksikliği veya yetersizliği, yoksulluğun temel nedenleri arasında yer almakta ve bireylerin karşılaştığı sosyal risklerin artmasına yol açmaktadır. Bu konuda en savunmasız olan grup ise çocuklardır.

Yoksulluğun yapısal nedenleri arasında yer alan ekonomi politikaları ve enflasyonun (Özgenç, 2013; Güneş, 2010) yoksulluğun doğrudan bir nedeni olarak kabul edilmesi gerektiği, çeşitli araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik istikrarsızlık ve enflasyonist baskılar, hane halklarının alım gücünü düşürmekte ve çocuk yoksulluğunun derinleşmesine yol açmaktadır. Araştırmada yer alan katılımcıların da benzer yönde deneyimlerinin olduğu görülmektedir. Ekonomi politikalarının ve enflasyonun, çocuk yoksulluğuna yönelik etkileri katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

"Bunun nedeni ekonomi. Ekonomi, mesela diyelim annemlerden bir şey istiyorum, oyuncak olarak ama onun yanında o kadar parası olmadığı için alamıyor. Ve biz de işte sevdiğimiz oyuncakçı alamıyorsak böyle üzülürüz."

(Ç4-14-K)

"Yoksulluğa fiyat, evet, oluyor. Misal, bir çocuk gelişmek istese, testi almak istese, o testi alsa iyileşeceksin ama alamıyorsun. Misal, bir kitap okumak istese, gelişeceksin, gelecekte geleceğe yönelik gelişeceksin, kendine yönelik geleceğe yönelik faydalı olmak istiyorsun ama bu kitabı alamıyorsun ya da kitap kapatılıyor."

(Ç6-16-E)

"İlk önce ekonomiyi değiştirdim. Her şeyin normal düzeyde olmasını sağladım. Noodle her gün pahalı oluyor. Valla, her gün zam, her gün zam... 9 TL... Her gün zam, her gün zam, her gün zam... 1 TL'den 9 TL'ye yükseldi."

(Ç13-13-K)

Çocuklar, ekonomik durumun doğrudan ihtiyaçlarını karşılama üzerindeki etkisini sık sık vurgulamaktadır. Örneğin, sevilen bir oyuncağın alınamaması (Ç4-14-K), ekonomik kısıtlamaların çocukların duygusal dünyasında nasıl bir etkiye yol açtığını göstermektedir. Ayrıca eğitimde başarılı olmak için gerekli kaynaklara ulaşamadıklarında, akademik gelişimlerinin durduğunu belirtmektedirler. Fiyat artışlarının günlük yaşam üzerindeki etkileri, özellikle temel gıdaların ve malzemelerin fiyatlarındaki sürekli artış, çocuklar tarafından dile getirilmektedir. Örneğin;

"Her şey çok pahalı. Çok pahalı yani. Çalışmayan bir insan nasıl geçinsin? Bez mi alayım, ıslak mendil mi, meyve mi alayım çocuklara? Meyve, yoğurt, yumurta hangi birini alayım? Karnını doyurabilen sadece zengin vallahi."

(E2-29-K)

"O zaman ben 720 lira alıyordum, maaş 720'ye yükseldikçe Enes'in dediği gibi her şey de yükseldi. Eğer bir şey markete gidip alıyorsam, meyveleri filan doğru dürüst alamıyoruz mesela."

(E3-45-K)

"Yani her şey zam, zam... Dünya çok kötü olmuş, zor olmuş. Allah sonumuzu hayır etsin. Eskiden 100 liraya evi doldururduk, şimdi 2 milyara 2-3 parça alamıyoruz. Bütçeyi doldurmayı bırak, öyle bir zamana gelmişiz."

(E4-34-K)

"Al bak, oruçta geliyordur, ben tutamıyorumkidir. Ama çocuklar, koca tutuyordur. Ne alışveriş yapacağız, ne bir şey, yetmiyor kurban. Ne yaparsan, ne ederse yetmiyor, yetmiyor. Çünkü dışarda her şey pahalı. Doğru değil mi? Keşke bu maaşlara da zam olmasa, bu fiyatları böyle dursa. Çünkü herkes öyle söylüyordur. Zam olmasa, asgari ücreti olmasaydı, yemek olsun bari ucuz olsun, bıraksa öyle bıraksaydı."

(E7-38-K)

Ebeveynler, gıda ve çocuk bakım ürünlerine erişimde büyük sıkıntılar yaşadıklarını dile getirmektedir. Artan fiyatlar, temel ürünlere ulaşmayı zorlaştırmakta; örneğin, meyve, yoğurt ve çocuk bezi gibi ürünlerin karşılanmasında yaşanan zorluklar bu durumu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan maaşların yükselmesine rağmen fiyatların daha hızlı arttığını, bu durumun alım

gücünü düşürdüğünü vurgulanmaktadır. Gelir artışlarının piyasa koşullarına ayak uyduramaması, bireylerin daha önceki yaşam standartlarını koruyamamalarıyla sonuçlanmaktadır.

Profesyonellerin ise artan fiyatlar ve ekonomi politikalarına ilişkin görüşleri şu şekildedir:

"Enflasyonun aşırı derecede yükselmesi de nedenlerden bir tanesidir. Buna bağlı olarak gıda fiyatları bir anda yükseldi. Yoksul aileler temel gıdalara erişimde sorunlar yaşarken, çocuklar da yeterli ve dengeli beslenemedi. Kiraların yükselmesi aynı şekilde. Kiraların bir anda yükselmesi barınma sorunlarını ortaya çıkardı."

(SÇ3-35-E)

"Daha makro sebepler olarak enflasyon, kiralarda artmış olması, hayat pahalılığı gibi ekonomik nedenler de çocuk yoksulluğunun nedenleri arasındadır."

(SÇ7-30-K)

"Daha da söylemem gereken bir şey varsa, yerelde de asgari ücretle, önceden biri çalışınca evin geçimini tek bir kişi çalışınca sağlanabiliyordu. Kira, çocuk ihtiyaçları vesaire. Ama şu an bir hanede 2 kişi yaşadığı zaman çalıştığı zaman da enflasyonla birlikte o evin geçimini sağlayamıyor. Bu da yoksulluk sebebi."

(ST11-28-K)

Profesyoneller, enflasyonun özellikle gıda fiyatları üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. Yükselen fiyatlar, yoksulluk içindeki ailelerin temel gıda maddelerine erişimini zorlaştırmakta ve bu durum çocukların yeterli ve dengeli beslenememesi sonucunu doğurmaktadır.

Ekonomik zorluklar, sadece maddi kaynakların yetersizliğiyle sınırlı kalmayıp, çocukların temel ihtiyaçlarına erişimini kısıtlayan yapısal sorunlar yaratmaktadır. Yüksek enflasyon ve artan kira maliyetleri, özellikle düşük gelirli aileler için büyük bir yük oluşturmakta, bu da çocukların beslenme, barınma ve eğitim gibi temel haklarından mahrum kalmalarına yol açmaktadır (Aslan, 2022, s.173; Eroğlu, Özbek ve Özbek, 2022, s.47).

Küreselleşmeyle birlikte 1980'lerden itibaren uygulanan ekonomik politikalar, özelleştirmeler, sendikaların güç kaybetmesi ve çokuluslu şirketlerin ucuz iş gücü arayışı gibi unsurlar, işsizliği hem küresel ölçekte hem de Türkiye'de önemli bir sorun haline getirmiştir. Bu dönemdeki politikalar, iş gücü piyasalarında yapısal dönüşümler yaratmış ve istihdam olanaklarının daralmasına ve ucuz iş gücünün yaygınlaşmasına yol açmıştır (Erol, 2016, s.45).

Ancak işsizliği yalnızca ekonomik bir perspektiften ele almak, bu sorunu dar bir bakış açısıyla değerlendirmek anlamına gelir. Çünkü işsizliğin aynı zamanda bireysel, ailevi ve toplumsal etkileri de bulunmaktadır. Bilimsel çalışmaların büyük bir kısmı, işsizliğin yoksulluğun temel

sebeplerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır (Çobanoğlu ve AYTEKİN, 2022, s.233). Literatürde yer alan işsizliğin, yoksulluğun ve çocuk yoksulluğunun temel nedenleri arasında yer aldığı görüşü, katılımcılar tarafından da ele alınmaktadır. Katılımcılar, işsizliği doğrudan yoksullukla özdeşleştirmiş ve işsizliğin, çocukların ve ailelerin ekonomik koşullarını etkileyen temel bir sorun olduğunu vurgulamışlardır.

"Yani, bazıları belki çalışmıyorlardır, bazılarının durumları pek iyi değildir. Yani, hani o tarz şeyler. Aklıma da pek bir şey gelmiyor. Ailesinin eve para getirememesinden dolayı olabilir."

(Ç12-12-E)

"Aile bireyleri iş bulamadığı için olabilir."

(Ç13-13-K)

"Yok, kimse iş vermiyordur ona. Mahkumlardır, yarın öbür gün bir mesaj gelse, tık gidiyordur Afyon Karahisar'a. Kimse iş vermiyor, nereye gidiyordu, bakıyor diyor ki sen mahkumsun. Zordur kurban, zordur."

(E7-38-K)

"Çocuk yoksulluğunun nedenleri arasında birçok neden var aslında. İşsizlik bunlardan bir tanesidir. Bakıyorsun 6 kişilik aile ama evde çalışan kimse yok."

(SY7-35-E)

İşsizliğin çocuk yoksulluğunun yapısal bir nedeni olduğu görüşü, hem yoksulluk içindeki çocuklar ve ebeveynler hem de profesyoneller tarafından dile getirilmektedir. Çocuklar ve ebeveynler, işsizliği aile bireylerinin iş bulamaması veya iş yaşamından dışlanmasıyla ilişkilendirirken, bu durumun getirdiği ekonomik zorlukları vurgulamaktadır. Profesyoneller ise, işsizliğin çocuk yoksulluğunu derinleştirdiğini ve bazen ailelerin göç etmesine neden olduğunu ifade etmektedirler.

Özellikle kentlerde yaşayan vasıfsız işgücünün iş bulma olasılığı, son dönem işgücü piyasasında giderek azalmaktadır. "Yoksulun en yoksulu" olarak tanımlanan bu kesim, iş gücü piyasasındaki değişimlere en duyarlı gruplardan biri olup, vasıfsız işlerin azalmasıyla birlikte, işsizlik ve dolayısıyla yoksulluk riski daha da artmaktadır (Saygı Doğru, 2016, s.120). Günümüzde, çalışmak isteyen her kesimden insan için işsizlik, en büyük korkulardan biri haline gelmiştir. İnsanın varoluşundan bu yana var olan kaygı duygusu, modern dünyanın ekonomik krizleri ve belirsizlikleriyle birleşerek yeni bir kaygı türü olan işsizlik kaygısını yaratmıştır (Gücenmez, 2022, s.217). Katılımcılar üzerinde de bu işsizlik kaygısının etkili olduğu gözlemlenmiştir.

4.2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Toplum Baskısı ve Çok Eşli Evlilikler

Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikler genellikle biyolojik farklılıklara dayandırılarak açıklanmakta; bu farklılıklar, kadınlara aile içi bakım sorumluluğunu yüklerken, erkeklere geçim sağlama görevini vermektedir. Bu toplumsal cinsiyet işbölümü, kadınları daha çok ev içi alanla sınırlandırmakta, erkeklere ise kamusal alanda daha fazla yer tanımaktadır. Kadınlar, sivil, ekonomik, sosyal ve siyasal haklarını kullanma konusunda erkeklerin gerisinde kalmakta, bu da toplumsal cinsiyet ayrımcılığının etkisiyle kadınları yoksulluğa sürüklemektedir (KB, 2018b, s.125). Kadın yoksulluğu, çocuk yoksulluğuyla doğrudan bağlantılıdır; SÇ8-35-E'nin belirttiği gibi, *"kadın ve çocuğu birbirinden ayırt etmemek gerekir, bu yüzden toplumsal cinsiyet eşitsizliği çocuk yoksulluğunun en büyük nedenidir."*

Bu görüş, kadınların yoksulluk riskinin çocuklarına da yansıdığını ve çocuk yoksulluğunun toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan yapısal bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların ekonomik ve sosyal haklardan yoksun kalması, çocuklarının da eğitim, sağlık ve diğer temel ihtiyaçlara erişimini zorlaştırarak yoksulluk döngüsünü derinleştirmektedir (Karakaş ve Çevik, 2016, s.896; Metin, 2015, s.169).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan toplum baskısının, kadınların ve çocukların yoksulluğuna yönelik etkileri katılımcılar tarafından şöyle belirtilmektedir:

"Bir annenin veli toplantısına gidememesi için çocuklardaki travmasını düşünün. Bütün babalar orada, bütün anneler orada ama benim annem orada yok. Baba zaten yok, vefat etmiş ama anne de yok. Neden? Çünkü çıkınca nereye gittin? Kimleydin? Bizim zamanımızda yoktu. Mesela gidip kayınvalidesinden izin alıyor veli toplantısına katılmak için. Çocuktaki yoksulluk bu."

(SY1-37-K)

"Boşanmış ve dul kadınlar ve bunların çocukları en büyük yoksulluğu yaşayan kesimdir. Bu kadınlar ya baba evine giderler ki onlar burada hor görülürler. Kimisi de baba evinden bu desteği göremediği için gidemez. Kadınlar zaten boşanma kararını tek başına veremez. Boşandıkları zaman da toplumda yer edinemezler. Dul kadınların ise durumu boşanmış kadınlara göre biraz daha iyi. Çünkü onların eşi vefat etmiş, onların suçu değil."

(SY3-35-E)

Katılımcılar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle özellikle eşinden ayrılmış ya da eşi vefat etmiş kadınların toplumsal yaşamda ayrımcılıkla karşılaştıklarını belirtmektedirler. Kadınların genellikle bu ayrımcılığa yönelik olarak E9-39-K' nın ifade ettiği *"çocuğum için katlanayım, el alem ne der, gidecek yerim yok"* gibi argümanlarla katlanmak zorunda kaldığı

söylenmektedir. Bu ayrımcılık, kadınların sosyal yardımlardan faydalanmalarını kısıtlamakta, dolayısıyla ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını zorlaştırmaktadır (Tokgöz Güneş ve Binboğa, 2021, s.1594). Kadınların bu sosyal ve ekonomik dışlanma süreci, yalnızca onları değil, doğrudan çocuklarını da etkilemektedir. Kadınların yoksulluğa sürüklenmesi, çocukların da en temel hakları olan eğitim, sağlık ve güvenli bir yaşam gibi alanlara erişimlerini şekilde sınırlamaktadır (Açıkgöz, 2010, s.51).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir diğer yansıması da Mardin’ deki çok eşli evliliklerdir. Katılımcılar, çok eşliliğin çocuk refahına olan etkisini şöyle ifade etmektedir:

"Ama sana bunu söyleyeyim, biz mesela birinin adınayız. Yani babam iki karı getirdi. Mesela şimdiki eşim gibi bizi öyle bıraktı, başkasıyla. Biz diğerinin adınayız. Yani onun adına, o vefat etmiş."

(E5-43-K)

"Buralarda çok eşlilik büyük bir sorun. Çocuklar bu ortamlarda güven ve aidiyet sorunları yaşarken, duygusal olarak ihmal edilmekte ve kimlik problemleri yaşamaktalar. Sınırlı ekonomik kaynaklar daha fazla kişi arasında paylaşıldığında çocukların en başta eğitim ve sağlık olmak üzere diğer refah konuları üzerinde olumsuz etkileri olabiliyor."

(SY3-35-E)

Türkiye’de çok eşlilik, yasal olarak yasaklanmış olmasına rağmen, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde devam etmektedir (Kaya, 2004). Gücük vd., (2010, s.131) belirttiği gibi, çok eşlilik, sosyal ve ekonomik yapılar tarafından desteklenerek, kadınların ekonomik bağımsızlık kazanmalarını engellemekte ve çocukların temel haklara erişimini kısıtlamaktadır. Çok eşlilik sonucu kadınlar ve çocuklar, toplumsal kaynaklardan yeterince yararlanamamakta, bu da yoksulluk döngüsünün sürmesine yol açmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir diğer önemli etkisi, kadınların çalışma hayatına katılımını engelleyen ya da sınırlayan toplumsal tutum ve algılardır. Kadınların çalışmaması, çalıştırılmaması veya çalışma arzularına yönelik olumsuz algılar, ekonomik bağımsızlık kazanmalarının önünde bir engel oluşturmaktadır (Çiçek ve Çopur, 2018, s.5). Ayrıca kadınların iş gücünden dışlanması, yoksulluk riskini artırmakta ve aileleri, özellikle de çocukları, yoksulluğa karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Bu duruma yönelik düşünceler şu şekildedir:

"Bir de şey de var, işte bizim toplumumuzun ataerkil bir toplum olmasından kaynaklı işte, bir kadının çalışması, bir kız çocuğunun çalışması. Diyorum ki, peki okula gitmeyen 18 yaşını doldurmuş bir kızı var, okul çalışsın diyorum. Diyor ki, o çalışamaz. Neden çalışamaz diyorum. Diyor ki, bizim akrabalarımız burada, işte çalışan bir kızın adını işte"

çok kötüye çıkartıyor. Evlere temizliğe gidiyor mesela genelde yaptığı işi saklıyor. Çünkü evlere temizliğe gitmek algısı inanılmaz derecede kötü bir algı yaratıyor."

(ST11-28-K)

Sosyoekonomik durumları düşük olan annelere neden çalışmadıkları sorulmuştur. Annelerin bu soruya yanıtları ise genel olarak çocukların bakım yükü ve kendi sağlık sorunlarıyla nedeniyle çalışmadıkları şeklinde olmuştur. Örneğin;

"Çalışma durumum şu an imkansız, neden mesela diyeceksiniz ki aileniz yanınızda, neden çalışmıyorsunuz? Ben kızımı anneme emanet edemem, annem gerçekten nasıl desem, hem hasta, Melek'in durumu sıkıntılı. Çalışabilmem için Melek'in biraz büyümesi gerekiyor. Şu an ben Melek'i kimseye emanet edemem. Yemeği yemesi sıkıntılı. Gelişimi zayıf, biraz bakıma ihtiyacı var."

(E1-34-K)

"Yok, şu an çalışmıyorum. Çocukları bırakacak kimse yok."

(E2-29-K)

"Valla bilmiyorum, bunları bırakıp da çalışabilir miyim, bilmiyorum. Yani kimseye de bırakamam. Bırakamıyorum, bilmiyorum."

(E4-34-K)

"Vallah yemektir, çamaşırdır, temizliktir. Çocuklarım da istemiyor. Sürekli onlara baktığım için çalışmamı istemiyorlar. Bel fıtığım da var zaten. Yemek onlara yapıyorum. Okula gidiyorlar, işe gidiyorlar. Eve geldiği zaman ya çamaşırdır ya yemektir. Olmasa olmuyor. Onun için de çalışmıyorum."

(E5-43-K)

Özellikle küçük çocukların özel bakım ihtiyaçları, annelerin iş gücüne katılımını sınırlandırmaktadır. Çocuklarını güvenilir birine emanet edemeyen anneler, çalışmak yerine evde kalmayı tercih etmektedirler. Evde yemek, temizlik ve çamaşır gibi ev işleri, anneler için bir yük oluşturmaktadır. Çocuk bakımı için uygun bir destek sistemi bulunmadığında, anneler çocuklarının güvenliği ve bakımı konusunda endişe duyarak iş hayatına girememektedirler. Profesyonellerin de benzer görüşleri bulunmaktadır. Örneğin;

"Anneler bu çocuklarından dolayı bağımsız bir şekilde çalışmıyor. Ailenin yoksulluktan kurtulması için ebeveynlerin çalışması gerekiyor. Kadının çalışması gerektiği yerde çalışmıyor. Çocuklar küçük, onlara bakmak zorundalar. Ancak 15,16 yaşlarına gelecek ki bağımsız bir şekilde bir yerde çalışabilsin. Çocuk 4 yaşında tamam ama okuldan geldiğinde annenin evde olması gerekir. Anne diyor ki ben çalışamam. "

(ST3-32-E)

"İşte ya da mesela kadın kocasından boşanmış, çocuklarına bakmak zorunda kalıyor. Çocuklarını bırakacak yeri yok. Bırakacak yeri yok ve yani devlet de bunu destekleyecek bir kreşir, bir bakım evidir vermiyor. Zaten kendisi çalıştığı parayı bakımevine verse, çalışmasına değmeyecek ve işte devletten aldığı ufak desteklerle hayatını devam ettirmeye çalışıyor."

(ST11-28-K)

Profesyoneller de annelerin deneyimlerine paralel olarak, çocukların küçük yaşlarda olmasından dolayı annelerin çalışmadığını belirtmektedirler. Çocukların okuldan geldiğinde bir ebeveynin evde olması gerekliliği, annelerin bağımsız bir şekilde iş hayatına katılımını kısıtlamaktadır. Annelerin çocuk bakımına odaklanması, ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerini zorlaştırmaktadır.

Kadınların çalışma hayatına katılımını engelleyen toplumsal normlar, yoksullukla mücadelede önemli bir engel olarak öne çıkmaktadır. Boşanmış kadınların çocuklarına bakmak zorunda kalması ve devletin yeterli çocuk bakım desteği sağlayamaması, kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmasını zorlaştırmaktadır. Kadınların, çalışarak kazandıkları parayı çocuk bakımına harcamak zorunda kalmaları, ekonomik açıdan bir çıkmaz yaratmaktadır (KB, 2018b).

4.2.1.3. Kır-Kent Ayrımı: Kuyubaşları ve Sulamacılık

Kırsal yoksulluk, kırsal bölgelerde yoğunlaşan yapısal bir sorun olup, temel ihtiyaçlara erişim eksikliği ile birlikte eğitim, sağlık, temiz su, barınma, ulaşım ve iletişim hizmetlerine sınırlı erişim gibi unsurlarla tanımlanmaktadır (Öztürk, 2005, s.85).

Literatürle uyumlu olarak katılımcılar, kır ve kent ayrımının çocuk yoksulluğu bağlamında önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Çocukların yalnızca maddi yoksunluk değil, aynı zamanda temel ihtiyaçlara, haklara ve yapabilirliklere erişimde sorunlar yaşadıkları belirtilmektedir. Bu konuda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

"Çocuk yoksulluğunun en büyük nedeni bence kır-kent faktörü yani coğrafi konum. Kırdaki köyde ne kadar zengin olsan da çocuklara sunabileceğin imkanlar ve çocukların faydalanabileceği fırsatlar sınırlı. Kırsal bölgelerde eğitim imkanları sınırlıdır. Okullara erişim zor olduğu gibi eğitimin kalitesi de buralarda kentteki gibi değildir. Yine sağlığa erişimde de çocuklar kırsal bölgelerde sorunlar yaşayabiliyor. Toplu taşıma yok, yollar zaten köy yolları."

(SÇ1-33-E)

"Diyelim köyde yaşayan bir çocuğun aldığı eğitim ile başka çocukların aldığı eğitime göre bile değişir. O anki hane özelliklerine göre dediğim gibi bir bütün. Aile, anne, baba, çocuklar, okulu ve tüm çevresini değerlendirmek lazım."

(SÇ13-32-E)

"Eğitime gönderme de problem var. Özellikle köylerde yaşayan aileler, bu göçmenler tarlada barındıkları için okula ulaşmada, eğitime ulaşmada sorun yaşıyorlar."

(SY4-37-E)

"Mesela bir köyden veya uzak bir mahalleden bir çocuğun hastaneye götürülmesi gerekiyor. Bunların hastaneye ulaşımı çok zor olabiliyor. Bizzat maddi imkanın varsa yapabiliyorsun ki biz yoksullardan bahsediyoruz. Buna imkanları yok. Hasta olduktan üç gün sonra gelebiliyor mesela. Sağlıktan da yoksun kalabiliyorlar."

(SY6-35-E)

Katılımcılar, kırsal alanlarda yoksulluğun yapısal yönlerine dikkat çekerek, çocukların şehirlerdeki çocuklarla kıyaslandığında çeşitli dezavantajlarla karşılaştığını vurgulamaktadırlar. "Kır-kent faktörü" anlatısıyla, kırsal alanlarda eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin sınırlı olduğunu belirtilmektedir. Kırsal bir bölgede yaşayan bir çocuğun eğitim kalitesinin sadece bulunduğu coğrafi konumdan değil, aynı zamanda ailenin ve çevrenin özelliklerinden de etkilendiği belirtilmektedir.

Katılımcılar; çocuk yoksulluğunun önemli bir nedeni olarak "kuyubaşlarını" vurgulamaktadır. Mardin ili, kuyubaşları olarak bilinen tarımsal üretim alanlarıyla öne çıkmaktadır. Kuyubaşları, geniş arazi sahiplerinin kuyu sulama sistemleri ile tarımsal üretim gerçekleştirdiği ve bu alanlarda sulamacı olarak istihdam edilen ailelerin, kuyuya yakın inşa edilmiş yerleşim birimlerinde ikamet ettiği bir üretim ve yerleşim modeli olarak tanımlanmaktadır. Bu bölgeler, Mardin'in kırsal kalkınma ve tarımsal üretim süreçlerinde önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Türkiye Kalkınma Vakfı, 2023, s.30).

Kuyubaşları ile ilgili literatürde kayda değer bir bilgiye rastlanmamış olması, bu alanın incelenmesi gereken önemli bir boşluk olduğunu göstermektedir. Kuyubaşları, geniş arazi sahiplerinin kuyu sulama sistemleri ile tarımsal üretim gerçekleştirdiği ve sulamacı ailelerin kuyuya yakın yerleşim birimlerinde barındığı bir üretim modeli olmasına rağmen, bu özgün yapıya ilişkin özellikle burada yaşayan çocukların iyilik hallerine yönelik akademik çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir.

Kuyubaşları bölgelerinde yaşayan sulamacı ailelerin, yetersiz ekonomik kaynaklar ve altyapı eksiklikleri nedeniyle çocuklarının eğitim, sağlık ve barınma gibi temel haklarına erişimde engellerle karşılaştığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, çocuklar, gerekli eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşamadıkları için yapabilirlik kavramı doğrultusunda, bireysel potansiyellerini gerçekleştirme, kendilerini geliştirme ve sosyal yaşama tam ve eşit katılım sağlama

imkanlarından mahrum kalmaktadır. Katılımcılar, kuyubaşlarının ve sulamacılığın çocuk yoksulluğunun yapısal nedenleri arasında olduğuna ilişkin görüşlerini şöyle anlatmaktadırlar:

"Mardin' de kuyubaşı olarak adlandırılan bir kavram var. Kuyubaşları şehir ve köy merkezlerine uzak, tarlanın veya arazinin ortasında bulunan, kuyulara yakın yerlerdeki yerleşimlere verilen addır. Burada üzerinde bulunduğu tarlayı sulayan ve bekçiliğini yapan aileler barınmaktadır. Çocuk yoksulluğunun en çok görüldüğü yerlerden biridir ve en büyük nedenlerinden de biridir."

(ST2-32-E)

"Şöyle düşünelim, burada çok büyük araziler var. Bir kuyu var ve kuyunun etrafında bir sürü arazi var. Bu kuyuyla beraber bu araziler de sulanıyor. İnsanların evleri bu geniş arazilere çok uzak, gidip gelmesi çok zor. O yüzden bu kuyunun başına bir ev ya da bir baraka yapıyor ve orada kalarak bütün arazileri suluyor."

(ST5-35-K)

Katılımcılar, kuyubaşları bölgelerini, çocukların en temel haklarına erişiminde bir engel olarak değerlendirmektedir. Katılımcıların, çocuk hakları çerçevesinde kuyubaşlarına yaklaşımları şu şekildedir:

"Buradaki çocukların okula ulaşımı zor bir kere. Kuyubaşlarında Suriyeli aileler kalıyor genelde. Türkler de var ama az. Özellikle kış aylarında okula ulaşımında çok sıkıntılar çekiliyor. Yol yok. En yakın okul 3-4 km. Hatta 5-10 km olanlar da var."

(SY6-35-E)

"...bu çocuk hiçbir şekilde sosyalleşemiyor, okula gidemiyor. Okula gidememe sebebi de yollar asfalt değil, kışın araçlar içeri giremiyor, servisler içeri giremiyor. Asfalt olmamasının sebebi devlet değil çünkü kişiye bağlı yerler ve kişi asfalt olmasına izin vermiyor. Haliyle çocuk kışın hiçbir şekilde okula gidemiyor."

(ST5-35-K)

"Hayır, sadece şuna değineceğim. İstasyon ve kuyubaşı, 5 dakikalık bir yol. Biz barınma, sağlık diyoruz ama orada barınma, sağlık, güven yok. Sadece çocuklar değil, aileler de güvende değiller. Gittiğim yerde bir ağaç ve sadece bir oda var, 10 kişi kalıyor. Bu kadar uzağa gitmeye gerek yok."

(ST10-34-K)

Katılımcılar, kuyubaşlarındaki çocukların okula gidemediğini ve bunun en büyük nedeninin ulaşım sorunları olduğunu belirtmektedir. Kuyubaşları, okullara hem uzak konumda yer almakta hem de yollar, okula gitmeye elverişli durumda değildir. Yolların elverişsiz olmasının başlıca nedeni, bu alanların özel mülkiyet (tarla, arazi gibi) kapsamında olmasıdır. Bazı aileler, her ne

kadar çocuklarını okula göndermek isteseler de bu ulaşım sorunları nedeniyle çocuklarını evde tutmak zorunda kalmaktadırlar.

Ayrıca bu bölgelerdeki çocukların sağlık ve barınma haklarına erişimi de sınırlıdır. Ailelerin, özellikle çocukları hastalandığında hastaneye ulaşma endişesi yaşadıkları anlatılmakta ve bu bölgelerde insani bir yaşam standardının sağlanamadığı belirtilmektedir.

Kuyubaşlarında yaşanan bir diğer önemli sorun, çocukların sosyalleşme yoksunluğu olarak belirtilmektedir. Katılımcılar, bu bölgelerdeki çocukların sosyal etkileşimden tamamen kopuk bir şekilde yaşamlarını sürdürdüğünü, herhangi bir sosyalleşme imkanının bulunmadığını vurgulamaktadır. Çocukların oyun arkadaşı bulamadığını, yalnızlaştığını ve genellikle tek arkadaşlarının aile bireyleri olduğunu belirten katılımcılar, çocukların bu yoksunluk içerisinde, çevreleriyle ve akranlarıyla herhangi bir bağ kuramadan izole bir yaşam sürdürdüğünü dile getirmektedir.

"Kuyubaşları çok önemli. Çok insani bir şey değil, yaşam tarzı değil. Ama yaşıyorlar. Dört beş çocuk, kadın. Kadın hiçbir şekilde orada sosyalleşemiyor. Çocuk da sadece onun arkadaşı kardeşi. Arkadaşı annesi, arkadaşı babası...O yüzden çocuk çok yoksun kalıyor, her şeyden, her yerden."

(ST5-35-K)

"Çocuk o tarlanın ortasındaki kulübede yaşarken gidebileceği, yapabileceği tek şey aslında eğitime erişmek. Ama yollarda bir noktada kapatılmış durumda. O yolu açtığımızda çocuk eğitim aracılığıyla çok farklı şeylere erişebilir. Bunu sadece meslek sahibi olması üzerinden değerlendirmiyorum; en azından sosyal ihtiyaçlarını karşılamak, sosyalleşmek, kendini ifade edebilmek ve arkadaşlık edinmek adına da bunlar çok kıymetli."

(ST6-31-K)

"Neden kuyu başına benim 5-6 yaşındaki öğrencim gitmek zorunda kalıyor, sulama yapmaya zorlanıyor? Çocuk orada toprak ve taştan kendini oyalamaya çalışıyor ve sosyalleşemiyor. Sürekli nedenini bilsek de sorguluyoruz."

(ST10-34-K)

Profesyoneller; kuyu başlarında yaşayan çocukların refahının yalnızca maddi değil, sosyal ve duygusal boyutlarını da gözler önüne sermektedir. Çocuklar, eğitimden, sosyalleşme fırsatlarından ve yaşlarına uygun bir yaşam standardından mahrum kalmaktadır. Eğitim, bu çocuklar için sadece bilgiye erişim değil, aynı zamanda sosyal ilişkiler geliştirme ve kimliklerini keşfetme alanı olarak büyük bir değer taşımaktadır. Ancak ulaşım eksiklikleri ve altyapı sorunları nedeniyle bu imkanlardan da mahrum kalmaktadır.

Kuyubaşları hakkında literatürde bilgi veya araştırma bulunmaması, bu bölgelerde yaşayan çocuklar ve ailelerin toplumsal görünürlükten yoksun bırakıldığının ve sosyal olarak geride bırakıldıklarının açık bir göstergesidir. Türkiye Kalkınma Vakfı'nın (TKV, 2023) yayınladığı faaliyet raporunda, kuyubaşı bölgelerindeki çocukların eğitim olanaklarına erişimini sağlamak ve iyilik hallerini artırmak amacıyla bir proje yürütüldüğü belirtilmektedir. Bu proje, kuyubaşı alanlarının çocuk yoksulluğu ve eğitim eşitsizliği bağlamında ele alınması açısından önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır.

4.2.1.4. Yoksulluk Kültürü: Yaşam Biçimi ve Kan Davaları

Yoksulluk kültürü, Oscar Lewis'in çalışmalarında sıkça vurguladığı bir kavram olup, gecekondu bölgeleri bu kültürün ortaya çıktığı mekanlar olarak değerlendirilebilir. Lewis, araştırmalarında, halkın geleneksel kültürlerden bağımsız bir kültürel alan geliştirebildiğini gözlemlemiştir. Bu kültürel yapı, bireylerin bir arada yaşadığı, dayanışma ve karşılıklı bağımlılıkla örülü bir "kalmışlık" durumunu ifade etmektedir (Lewis, 1966).

Türkiye'de ise Orhan Türkdoğan, yoksulluk kültürüne önem vererek, gecekondu bölgelerinde benzer bir kültürel yapı ortaya koymuştur. Türkdoğan'ın çalışmaları, gecekondu bölgelerinde yaşayan halkın, kent ve köylerden farklı bir kültürel yapıya sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kırsal alanlardan koparak kente gelen bireyler, kentsel hayata adapte olma çabası içine girmişlerdir; ancak yaşam biçimlerinin ve ekonomik koşullarının bu sürece elverişsiz oluşu, tam bir adaptasyonu mümkün kılmamıştır (Türkdoğan, 1977).

Yoksulluk kültürü teması, yoksulluğun devam etmesinin, yoksul insanların kendine özgü tutum, davranış ve değer önceliklerine sahip olduğu ve sosyalleşme yoluyla nesiller arasında aktarılan bir kültürün ürünü olduğunu öne sürmektedir (La Placa ve Corlyon, 2015, s.15). Araştırmada ortaya çıkan nedenlerden biri, ailelerin yoksulluğu bir "yaşam kültürü" haline getirmesidir. Yoksulluk, ailelerin gündelik yaşamlarının bir parçası haline gelerek kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Atmaca ve Sağlam, 2023, s.768). Bu durum katılımcılar tarafından şöyle ele alınmaktadır:

"Artık bir yerden sonra bildiğin yaşam tarzı oluyor. Çocuğun sen cebine para da koysan, ailesinin ihtiyaçlarını da gidersen artık bir yaşam kültürü haline gelmiş."

(SÇ3-35-E)

"Gittiğimiz hane incelemesi durumunda ailelerin bunu kültür haline getirdiğini görüyoruz. Onun önüne geçmek daha zor. Aileyi bilinçlendirmek zor oluyor, süreç zor. Kültür haline getirip, maddi kazanç sağlayanlar, özellikle bazı göçerlerde oluyor bu."

(SÇ13-32-E)

"Çalgıcılıkta veya göçmen topluluklarıyla yaşayanlar var; mülteci Dom toplulukları var, yerel Dom toplulukları var. Cipsi diye ifade ettiğimiz topluluklar var. Romanlar, Dom topluluklar... Kürtçe biliyor musunuz bilmiyorum, ama Karaçiler var. Bizim orada, Van'da, matrik dediğimiz Çingene çocuklarında ve marjinalleşmiş gruptaki çocuklarda da yoksulluk var. Aslında bir evde yaşamıyor olmaları, sürekli yetişkinlerin peşinden tabiri caizse sürükleniyor olmaları, sürüklenmek zorunda bırakılmaları..."

(ST9-29-K)

Yoksulluğun bir "yaşam kültürü" haline gelmesi, katılımcılar tarafından aslında bir "geçim kaynağı" olarak tanımlanmaktadır. Ailelerin, bu kültürel yapıyı kabul ederek geçimlerini bu şekilde sağladıkları belirtilmektedir. Yoksulluk, bu aileler için yalnızca bir yoksunluk durumu olmaktan çıkıp, yaşamlarını sürdürme stratejisine dönüşmektedir (Açıkgöz ve Yusifoğlu, 2012, s.97).

Çocuk yoksulluğu, gelenekler, görenekler ve sosyal yapılarla iç içe geçmiş karmaşık bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, geleneksel yapıların bir parçası olan kan davası kültürü, çocuklar üzerinde doğrudan ve dolaylı birçok olumsuz etki yaratmaktadır (Açıkgöz ve Yusifoğlu, 2012, s.98).

Yerel bölgelerde, aileler kendi adalet sistemlerini oluşturmaya yönelebilmektedir. Kan davası, adaletin sağlanması için hukuk dışı bir araç olarak görülmekte ve bu kültürel pratik, toplumda güvensizlik ve adaletsizlik hissi üzerinden güçlenmektedir. Bu durum Lewis'in yoksulluk kültüründe vurguladığı güvensizlik ve adalet eksikliği ile bağlantılıdır (Uluç, 2023, s.3).

Araştırmada, kan davası nedeniyle ailelerin maddi ve sosyal kayıplar yaşadıkları, bu süreçte yoksulluğa düştükleri ve bu yoksulluktan en çok çocukların etkilendiği vurgulanmaktadır. Aileler, kan davası sebebiyle yer değiştirmek zorunda kaldıklarında işlerini, sosyal ağlarını ve eğitim olanaklarını kaybetmekte; bu da çocukların eğitime, sağlığına ve yaşam koşullarına olumsuz yansımaktadır. Bu deneyimler katılımcılar tarafından şöyle belirtilmektedir:

"Yeşilli'de bir kan davası oldu, orada evimizi terk ettik. Evlerimizi terk ettik, önce Malatya'ya gittik, sonra buraya geri geldik. İşte ilk önce ben Malatya'da kalacaktım ama kalacak yer yoktu. Bir de geçici olarak benle kızım inşallah ayrı bir eve çıkacağız. Ne zaman olur, nasıl olur bilmiyorum."

(E1-34-K)

"Yani ben yedi yıl mesela Mardin'e babamlara geledim bu yüzden. Hani düşman tarafındalar, bize zarar verirler. Çok çektik bu yüzden. Çok zor hocam. Bütün evi böyle

sırtımızda. Şimdikiler gibi asansör değil. İstanbul evleri eskiydi. Beş kat dört kat evi çıkar. İstanbul'da semt kalmadı gezmedik hocam."

(E3-45-K)

Ebeveynler, yaşadıkları yoksulluğun temel nedeni olarak “kan davasını” ön plana çıkarmaktadır. Sürekli bir korku ve endişe içinde yaşadıklarını, zorunlu olarak yer değiştirmek zorunda kaldıklarını anlatmaktadırlar.

Emile Durkheim’in suç tanımı, toplumsal normlar, gelenek ve göreneklerin belirleyici olduğu yapılarda, suçun nesnel bir olgu olmadığını, toplumun kolektif bilinci tarafından tanımlandığını öne sürmektedir. Bu perspektiften, kan davası gibi toplumsal normlara dayalı uygulamalar, toplumun güçlü geleneklerini koruma amacı güderken, toplumsal düzenin ihlal edilmesi durumunda meşru bir cezalandırma mekanizması olarak görülmektedir (Gençer, 2023, s.71).

Ancak kan davaları, toplumda sürekli çatışmalar yaratarak sosyal uyumu bozmakta ve aileleri göçe zorlamaktadır. Göç eden aileler, gittikleri toplumda yeni normlara uyum sağlamakta zorlandıkları için sosyal ve ekonomik dışlanmaya maruz kalmaktadır. Göç sonrası yaşanan uyum problemleri, yoksulluğu beraberinde getirir ve bu yoksulluk, bireylerin toplumsal normlardan saparak suç işlemelerine neden olabilmektedir. Hem Durkheim’in bakış açısı hem de E3-45-K isimli katılımcının “*bütün evi böyle sırtımızda...*” anlatısı, bu sürecin, kan davasının toplumsal koşullarla nasıl ilişkilendirildiğini göstermektedir. Geleneksel toplumlardaki kan davaları, akabinde yaşanan göç ve çocuk yoksulluğunun bir döngü haline gelmesine yol açmaktadır (Açıl, 2007, s.80; Erkan ve Bağlı, 2005, s.117)

4.2.1.5. Çoklu Krizler: Pandemi, Deprem ve Kuraklık

Zygmunt Bauman tarafından ortaya atılan belirsizlik kavramı, hızla değişen ve istikrarsız bir dünyada insanların sürekli bir güvencesizlik içinde yaşamaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bauman’ın belirsizlik kavramı, çoklu krizler çerçevesinde küresel ekonomik krizler, çevre ve iklim krizleri, salgın hastalıklar, politik belirsizlikler gibi birbirine bağlı krizlerle daha da derinleşmektedir. Bu krizler, bireylerin geleceğe dair güvenlik ve istikrar beklentilerini sarsmaktadır. Bauman’a göre, modern dünyadaki belirsizlik yalnızca bireysel bir kaygı değil, yapısal ve küresel bir sorundur. Çoklu krizler, insanları iş güvencesizliği, sosyal adaletsizlik, çevresel tehditler ve politik istikrarsızlık gibi faktörlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu krizlerin ardışık ve bazen eşzamanlı olması, bireylerin belirsizlikle başa çıkma kapasitesini zayıflatmaktadır (Bauman, 2007).

UNDP tarafından yayımlanan: Belirsiz Zamanlar, Kararsız Hayatlar Dönüşen Dünyada Geleceğimizi Şekillendirmek” raporu, günümüzün karmaşık ve öngörülemez dinamiklerini "endişe dünyası" kavramıyla ele alarak dikkat çekici bir analiz sunmaktadır. Raporda, iklim değişikliğinin yol açtığı aşırı hava olayları, COVID-19 gibi salgın hastalıklar, savaşlar, çatışmalar, işsizlik ve ekonomik dalgalanmalar gibi birçok belirsizlik unsurunun giderek daha karmaşık hale geldiği vurgulanmaktadır (UNDP, 2022, s.2). Bu belirsizlikler, insanoğlunun tarih boyunca karşılaştığı doğal ya da insan kaynaklı krizlerin bir uzantısıdır. Ancak raporun ifade ettiği gibi, günümüzdeki belirsizlikler akut krizlerden ziyade, küresel ölçekte kronik, katmanlı ve birbirleriyle etkileşim içinde olan belirsizlik biçimlerine dönüşmüştür (Özgültekin, 2023, s.41).

Katılımcılar; tüm dünyada olduğu gibi Mardin’ de de etkili olan pandemi, deprem ve kuraklık gibi birçok kriz ile aynı anda karşı karşıya kaldıklarını ve bu krizlerin çocuk yoksulluğunu pekiştirdiğini ifade etmektedir.

"Maalesef toplumumuz da böyle özellikle koronavirüsten sonra bu daha da arttı, yani yoksulluk derecesinde olan kişiler tamamen yoksul oldu, varlıklı kişiler ise değişik bir şekilde yani o varlığı daha da arttı."

(Ç9-15-E)

"Valla eskisi gibi değil. Şimdi zorlanıyoruz. Bu koronadan sonra çok zorlanıyoruz. Eskiden çok güzel geçimimizi sağlayabiliyorduk, e doğru dürüst doyabiliyorduk. Artık bundan sonra hiçbir şey yetmiyor."

(E12-45-K)

Profesyoneller ise, COVID-19 pandemisinin etkisini temel haklar ve ihtiyaçlar çerçevesinde değerlendirmektedir. Pandeminin, insanların eğitim, sağlık ve barınma gibi temel haklara erişimini daha da zorlaştırdığını; özellikle çocukların bu süreçte daha fazla hak ihlali ve yoksunluk yaşadığı belirtilmektedir.

"Artık ailelerin 2020'den beri geçim sıkıntısı yaşaması. Pandemiyle başlayan bir süreç bu. Resmen artık ben son zamanlarda bunu çok duymaya başladım. Ben herkesten "damlaya damlaya göl olur" sözünü duyuyorum. Bir damla da olsa bir yerlerden bir gelir gelsin."

(SÇ3-35-E)

"Mesela pandemide EBA sınıfları açıldı, biliyorsunuz, Türkiye'nin bir uygulamasıydı, Kızılay da buna destek oldu. Mardin'de genelde çocuk sayıları çok fazla. 5-10 çocuğu olan çok insan var ve EBA'da online bir eğitimden bahsediyoruz. Online eğitime girmek

için de çocuğun elinde bir tableti ya da bir bilgisayarı olması gerekiyor. Ama çok kardeşli ailelerde çocuklar bu eğitimden yoksun kaldılar."

(ST5-35-K)

Pandemi sürecinde eğitime erişimdeki eşitsizlikler çocuk yoksulluğunun temel bir göstergesi olarak ele alınmalıdır. Katılımcılar, yoksul ailelerdeki çocukların eğitime erişemediğini ve bunun çocukların akademik başarılarına doğrudan etki ettiğini belirtmektedir. Bu dönem, çocukların okuma yazma bile öğrenemediği bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan tablet ve bilgisayar gibi teknolojik araçlara erişimde yaşanan sorunlar çok çocuklu ailelerin EBA' ya girmesini engellemiştir.

Yapılan bir araştırmada COVID-19 pandemisinin eğitim üzerindeki etkileri incelenmiş ve bu süreçte karşılaşılan sorunlarla birlikte doğan fırsatlar ele alınmıştır. Araştırmaya göre pandemi sürecinde uzaktan eğitim, dijital kaynaklara erişim eksikliği, öğrenme kayıpları, müfredat yetersizlikleri ve okul bırakma oranlarının artışı gibi önemli sorunlar yaşanmıştır. Özellikle yoksul ailelerin çocukları, eğitimdeki fırsat eşitsizliği nedeniyle öğrenme kayıpları yaşamış, bu da eğitim hakkına erişimlerini kısıtlamıştır (Sarı ve Nayır, 2020)

Dünya Eşitsizlik Raporunda (UNDP, 2022) pandeminin gelir ve servet dağılımındaki etkisinin ortaya koymaktadır. 1995'ten bu yana, en zengin %0.01'lik kesimin sahip olduğu küresel servet payı %7'den %11'e yükselmiştir. Benzer şekilde, milyarlarların sahip olduğu servet payı da bu dönemde artmış (%1'den %3'e) ve bu artış, COVID-19 pandemisi sırasında daha da hızlanmıştır. 2020 yılı, küresel milyarlarların servet payında kaydedilen en yüksek artışın yaşandığı dönem olarak dikkat çekmiştir.

Günümüzde iklim değişikliği, insan toplumları üzerinde geniş kapsamlı etkileri olan en acil küresel sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu etkiler, yalnızca çevresel boyutta kalmayıp, sosyal, ekonomik ve özellikle halk sağlığı alanlarını da etkilemektedir. Özellikle çocuklar, bu etkilerden orantısız şekilde etkilenen kırılgan gruplar arasında yer almakta ve iklim değişikliğinin sonuçlarına daha yoğun şekilde maruz kalmaktadır (Bennett ve Friel, 2014; Bunyavanich vd., 2003).

Katılımcılar, Mardin'deki çocuk yoksulluğunun yapısal nedenleri arasında kuraklığa dikkat çekmektedir. Mezopotamya Ovası'nın merkezinde yer alan Mardin, tarımın yoğun olarak yapıldığı bölgelerden biri olup, kuraklık, tarımsal üretimi ve dolayısıyla bölgedeki ailelerin ekonomik durumunu olumsuz yönde etkilemektedir.

"Bu bölge çiftçilerin yoğun olarak yaşadığı bir bölge. Dolayısıyla her türlü kuraklık doğrudan çocuk yoksulluğunu etkileyebiliyor. Kuraklık, geçimini hayvancılık ve tarımla sağlayan her aileyi doğrudan etkiliyor. Ailenin gelirini etkiliyor."

(SÇ1-33-E)

"Özellikle bu bölgede kuraklığın yoksulluğun nedeni olduğunu söyleyebilirim. Geçimini çiftçilikle sağlayan bir ailenin kuraklık karşısında çocuğuna yeterli miktarda destek sağlayabileceğini düşünmüyorum. Bu aile maddi olarak kendini yeterli göremeyebilir. Çocuğun en temel gereksinimlerini bile karşılayamaz. Barınma, giyim vs. birçok şeyi etkiliyor."

(SÇ11-32-E)

Kuraklık ise özellikle nisan mayıs aylarında çiftçilikle geçinen ailelerin faturaları yüksek geliyor. Bizim burada sulak arazi yok. Yağmurun kesildiği yıllarda ve aylarda çiftçiler çok fazla etkileniyor. Bu da yoksulluğu arttırıyor."

(ST3-32-E)

Katılımcılar; çevresel değişimlerin ve kuraklığın tarımsal faaliyetleri olumsuz etkilediği, bu durumun özellikle tarım ve hayvancılıkla geçinen aileleri zorladığı belirtmektedir. "Kurak arazinin geliri doğrudan sulamaya gidiyor" gibi anlatılar, kuraklığa bağlı maliyetlerin çiftçileri zorladığını ve ek gelir arayışına ittiğini göstermektedir.

Katılımcıların üzerinde durduğu bir diğer kriz ise deprem olmuştur. 6 Şubat 2023 tarihinde bölgede yaşanan ve birçok ilde büyük yıkımlara neden olan depremin etkilerinin hala sürmekte olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin;

Diğer taraftan deprem de çok etkiledi. Çocuklar evsiz kaldılar; bu da onların en temel hakkı olan barınma hakkından faydalanamamalarına neden oldu. Konteynırlarda veya çadırlarda yaşayan çocuklar ısınma, yeme içme, giyim, eğitim, sağlık gibi birçok problemle karşı karşıya kaldılar."

(SÇ1-33-E)

"Şimdi o zaman biraz depremden bahsedelim. Çocuk orada birden birçok şeyden yoksun kalıyor. Bir numaralı etmenlerden biri de ekonomik yoksulluk içerisinde kalıyor. Eğitime ve kitaplarına erişim sağlayamıyor. Yeteri kadar sosyalleşemiyor. Deprem aileyi yoksulluğa itmiştir fakat yoksulluktan sonra çocuk birçok şeyden yoksun kalmaya başlamıştır. Şu an konteynırlarda kalıyorlar, sel oluyor."

(SÇ6-31-E)

Katılımcılar, çocukların en temel hakkı olan barınma hakkının deprem nedeniyle ihlal edildiği vurgulamaktadır. Özellikle konteynerlerde veya çadırlarda yaşayan çocuklar, güvenli bir barınma ortamından yoksun kalmaktadır. Deprem sonrası ailelerin yaşadığı ekonomik zorluklar,

çocukların eğitime erişimini şekilde etkilemiştir. Eğitim hakkı, çocuk yoksulluğunun bir göstergesi olarak diyaloglarda öne çıkmaktadır. Konteynerlerde yaşayan çocukların, yeterli ve kaliteli eğitime ulaşamaması, sosyalleşme ve psikolojik gelişimlerini de olumsuz etkilemektedir.

Doğal afetlerin, savunmasız haneleri yoksulluğa sürükleyen ve yoksulluğu kalıcı hale getiren temel faktörlerden biri olduğu sıklıkla vurgulanmaktadır. Özellikle düşük gelirli haneler, doğal afetlerden hem ekonomik hem de sosyal açılardan daha fazla etkilenmekte ve bu durum onların yoksulluktan kurtulmasını zorlaştırmaktadır. Yoksulluk içindeki bireylerin ve hanelerin sınırlı kaynaklara sahip olmaları, afet sonrası toparlanma süreçlerini daha zor ve uzun hale getirirken; afetlerin getirdiği kayıplar, onların mevcut yoksulluk seviyesini daha da derinleştirmektedir (Çotur, Güneş ve Ayhan, 2022, s.112).

Araştırmada toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kır-kent ayrımı, göç, işsizlik, ekonomik krizler ve yetersiz sosyal politikalar gibi faktörler, çocukların refahını engelleyen bariyerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukların maruz kaldığı bu yapısal eşitsizlikler, çocuk hakları perspektifinden değerlendirildiğinde, uluslararası normlarla bağdaşmayan ihlaller olarak tanımlanmaktadır (Redmond, 2008).

ÇHS, çocukların sağlık, eğitim ve güvenli bir çevrede büyüme gibi temel haklarını evrensel düzeyde güvence altına almaktadır. Ancak, mevcut sosyal, ekonomik ve politik sistemlerin yarattığı yapısal engeller, bu hakların hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır.

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı, çocuk refahının yalnızca biyolojik ve ekonomik ihtiyaçların karşılanmasıyla değil, aynı zamanda çocukların sosyal refahı için gerekli fırsatlara erişimle sağlanabileceğini vurgulamaktadır (Dixon ve Nussbaum, 2011). Bu bağlamda, yapısal engellerin çocukların eğitim, sosyal katılım ve sağlıklı gelişim gibi temel işlevlerini yerine getirme kapasitelerini sınırlandırdığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu sınırlamalar, çocukların potansiyellerini gerçekleştirme imkanını ellerinden almaktadır (Günaydın, 2021, s.174).

Özellikle kırsal bölgelerde, düşük eğitim düzeyi ve yüksek işsizlik oranları çocuk yoksulluğunu artıran temel faktörler arasında yer almaktadır. Kentsel alanlarda ise ekonomik fırsatların artışıyla birlikte çocuk yoksulluğunun daha düşük seviyelerde seyrettiği görülmektedir (Ferriss, 2006). Ancak bu durum kentsel alanlarda yaşayan çocukların tüm haklarına erişebildiği anlamına gelmemekte, mekansal eşitsizlikler ve sosyal dışlanma gibi sorunlar kentsel yoksulluğun farklı biçimlerini ortaya koymaktadır (Bilgili, 2022, s.105).

Literatürde çocuk yoksulluğunun bireysel çabalarla aşılamayacağı ve sorunun yapısal reformlarla çözülmesi gerektiğini vurgulanmaktadır. Çocuk yoksulluğuna yönelik politikalar,

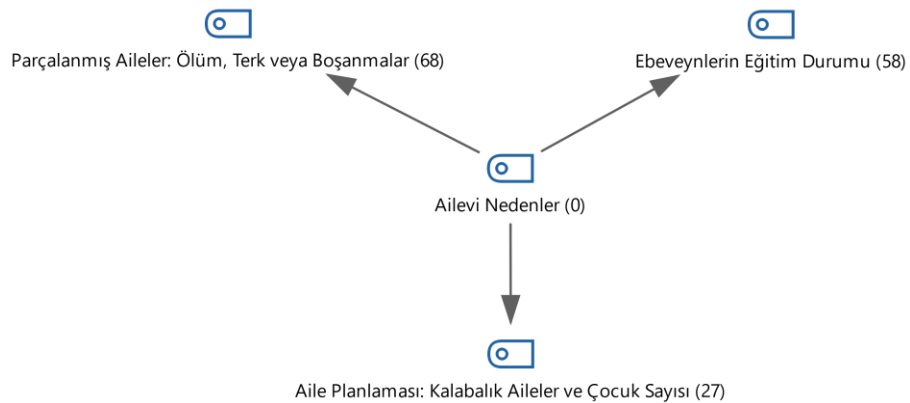
yalnızca bireysel veya hane bazında gelir artışına değil, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimin artırılmasına odaklanmalıdır (Beeghley, 1988). Sonuç olarak, yapısal nedenlerin derinleştirdiği çocuk yoksulluğu, çocukların temel haklarına erişimini engelleyen, toplumsal eşitliği zedeleyen ve çocukların potansiyellerini sınırlandıran çok boyutlu bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Çocuk hakları perspektifi ve yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde, devletlerin yalnızca çocuk yoksulluğunu hafifletmekle kalmayıp, sosyal politikaları güçlendirerek bu soruna yönelik yapısal engelleri ortadan kaldırması gerekmektedir.

4.2.2. Ailevi Nedenler ve Ailenin Yoksulluğu

Sosyal, ekonomik ve yapısal dönüşümler, aile kurumunu etkilemekte ve aile yoksulluğu bu bağlamda önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Ailelerin yoksullaşması, toplumsal konum, aile içi rollerin dağılımı, iş gücüne katılım ve ev içi sorumlulukların paylaşımı gibi birçok alanda değişimlere yol açmaktadır (Cılga 2001, s.135). Bu süreçte, eşler arasındaki uyum ve ilişkiler bozulmakta, yoksulluğun derinleşmesiyle birlikte boşanmalar artmakta, aileler parçalanmaktadır. Ayrıca, aile yoksulluğu, çocukların temel haklarına erişimlerini olumsuz etkileyerek onların aileleri tarafından ihmal edilmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır (Günindi Ersöz, 2003).

Yapılan araştırmalar, aile yapısının, çocukların genel refahı üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir. Yoksulluk riski altındaki çocukların aileleriyle ilgili yapılan çalışmalarda şu profiller öne çıkmaktadır: aile planlamasının olmaması ve çok çocuklu aileler (Durgun, 2011, s.149), ebeveynlerin düşük eğitim seviyesi (Özpolat ve Aktuna, 2013, s.205) ve aile yapısının parçalanması (Yusufoğlu ve Kızmaz, 2016, s.210). Bu unsurlar, çocukların yaşam koşullarını ve refahını olumsuz yönde etkileyen temel ailevi faktörler arasında yer almaktadır.

Şekil 21: Ailevi Nedenler Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler



Şekil 21’ de görüldüğü üzere, çocuk yoksulluğunun ailevi nedenleri; parçalanmış aileler (ölüm, terk veya boşanmalar), ebeveynlerin eğitim durumu ve aile planlaması (kalabalık aileler ve çocuk sayısı) kategorilerinden oluşmaktadır. Aşağıda, bu kategoriler ve katılımcı görüşleri detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

4.2.2.1. Parçalanmış Aileler: Ölüm, Terk veya Boşanmalar

Modernleşme olgusunun aile yapısı üzerinde etkisinin olmadığını söylemek yanlış olur, çünkü modernleşme süreciyle birlikte ailede belirgin değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Aile türlerini kesin sınırlarla ayırmak mümkün değildir, çünkü toplumlar karmaşık yapılardır ve farklı dinamikler doğrultusunda şekillenmektedir (Karşlı, 2019, s.4). Bu dinamikler arasında ölüm, boşanma ve ayrılık gibi olaylar yer almaktadır (Aydın, 2013).

Yapılan araştırmalar, parçalanmış ailelerde yoksulluğun daha yüksek bir sıklıkta görüldüğünü ortaya koymaktadır. Antonelli ve De Bonis (2021), Avrupa ülkelerindeki aile yapısındaki değişimlerin yoksulluk üzerindeki etkilerini incelemekte ve özellikle geleneksel aile yapısının çözülmesinin, boşanma ve ayrılık oranlarının artmasıyla birlikte, aile üyelerindeki yoksulluk riskini nasıl artırdığını vurgulamaktadır. Ayrıca Yusifoğlu ve Kızmaz (2016) tek ebeveynli (anne) aileler üzerinde yaptıkları araştırmada parçalanmış ailelerde, ebeveyn kaybının veya boşanmaların yoksulluğa neden olduğunu, üyelerin de yoksulluktan daha fazla etkilendikleri belirtilmektedir.

Bu araştırmada görüşülen ailelerin tamamı parçalanmış aile kategorisine girmektedir. Ayrıca bu aileler, SYDV’ lerden veya SHM’ lerden çeşitli sosyal yardımlar alan ya da sosyal hizmet modellerinden yararlanan çocuk veya ebeveynlerden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında özellikle annelerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşülen ailelerde, babanın ya vefat ettiği ya evi terk ettiği ya da boşandığı görülmektedir; dolayısıyla ailelerin genel profili bu unsurlarla şekillenmiştir.

Bazı anneler, eşlerinin kendilerini terk etmesi ya da vefatından sonra yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Çocuklar da benzer şekilde, babalarının yokluğundan kaynaklanan çeşitli yoksulluk veya yoksunluk durumları yaşamaktadırlar. Neticede aile parçalanmasının doğrudan çocuk yoksulluğunu tetikleyen önemli bir faktör olduğu ortaya çıkmaktadır

Yoksulluk içindeki çocuklar, babasız kalmanın hayatlarındaki etkilerini farklı şekillerde dile getirmişlerdir. Hem anne hem de çocuklar, sıklıkla "yetim" kavramını kullanmışlardır. Bu kavram, yalnızca çocuklar için değil, anneler için de geçerli bir tanımlama olarak ortaya

çıkıştır. Anneler, çocuklarıyla birlikte kendilerinin de yetim kaldığını belirterek, bu durumun yaşamlarını nasıl zorlaştırdığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, "yetim" kavramı, sadece bir ebeveynin fiziksel yokluğunu değil, aynı zamanda duygusal, ekonomik ve sosyal yoksunluğu da içeren bir anlam kazanmıştır. Örneğin;

"Kardeşim aralarına girdiğinde, onu hor görüyorlar. Ona yanlış anlamayın, bu şekilde diyorlar. Yetim. Ama yani onu aşıyorlar. Babası yoktur, yetim yani yetim "

(Ç2-15-E)

"Ailelerin pek yardım etmemesi de olabilir. Babaları çalışmadığı için böyle yoksul kalıyorlar ya da babaları vefat ediyor."

(Ç6-16-E)

"Yoksul çocukların çoğunun ailesinden bazı kişiler ölebiliyor. Çok iyi değil, çok kötü değil ama ihtiyaçlarımı ve isteklerimi tamamen karşılamıyorlar."

(Ç7-15-K)

"Bazı çocuklar anneannelerinin, dedelerinin yanında kalanlar var. Onlar da zaten belli bir yaşta sonra çalışamayacak hale geliyorlar. Yani, işte o zaman maddi durumları pek iyi olmuyorlar. Bizim gibi yardım alıyorlar bir yerlerden. Yani, sonrasında durumları pek iyi olmuyor. Çalışmadıkları için yani böyle işte."

(Ç12-12-E)

Babanın vefatından veya ayrılığından sonra yaşanan sosyoekonomik zorluklar anneler tarafından şöyle anlatılmaktadır:

"Hayır, hiç istemiyorum onu. Acı çekmişim, onun gölgesini görmek istemiyorum. O kadar acı çektim, bir Allah biliyor. Açlık gördüm, rezalet gördüm, çocuklar perişan oldu, hasta oldular. Bu kızım eğitimsiz kaldı. İçim böyle dolu, babasız kaldılar, annesiz kaldılar, neler neler yaşadık."

(E5-43-K)

"Bir sefer ben kahvaltı hazırladım. En büyük oğlum beş yaşındaydı. Dedim oğlum git bize bir ekmek al. Dedi "Anne sokakta köpekler vardır korkuyorum." Diğer çocuklarım da ondan küçük. Biz oturduk, beraber 11'e kadar ağladık. 11'den sonra gittik, hep beraber ekmek aldık ve kahvaltımızı yaptık. Geçti o günler çok şükür. Geçti ama bende de bir sürü hastalık olmuş."

(E6-52-K)

"Yani, sabretmeye çalışıyorum. Yani, bazen korkularım çok oluyor, kaygılarım. Bazen büyüdüklerinde baş edebilecek miyim, yetebilecek miyim her konuda? Yani, bu konuda

kafamı çok kurcalayan sorular oluyor, bilmiyorum. Yani, sonuçta yalnız yetiştiriyorum, yalnız bakıyorum bu şekilde."

(E11-36-K)

Anneler, eşlerinin kaybı veya terk edilmesinin ailenin dağılmasına ve çocukların "perişan" olmasına yol açtığını belirtmektedirler. Ebeveynin yokluğu, çocukların hem maddi hem de duygusal olarak yıpranmasına neden olmuş, hayatlarının alt üst olmasına sebebiyet vermiştir. Baba figürünün eksikliği, aileyi toparlayan bir unsuru kaybetmek olarak tanımlanmaktadır. Eş kaybı sonrasında anneler, maddi zorluklarla karşılaştıklarını belirtmektedirler. Yiyecek bulmakta zorlanmak, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılayamamak ve eğitimlerine devam edememeleri gibi sorunlar, yoksulluğun aile üzerinde bıraktığı ağır yükü göstermektedir. Parçalanmış aile yapısı, sadece ekonomik kaynakların azalmasıyla değil, aynı zamanda çocukların psikososyal gelişimlerini de olumsuz yönde etkileyerek çocuk refahını zedelemektedir. Bu nedenle, bu tür ailelerde çocuk yoksulluğunun önlenmesi için sosyal hizmet politikalarının daha kapsamlı ve sürdürülebilir olması gerekmektedir (Yusufoğlu ve Kızmaz, 2016, s.216).

Profesyonellerin de görüşleri bu doğrultuda olup, ailenin parçalanmasının çocuk yoksulluğunun en önemli ailevi nedenleri arasında sayılabileceği belirtilmektedir. Örneğin;

"Çocuk yoksulluğuna neden olan birçok faktör bulunmaktadır. Aile kaynaklı nedenler arasında ailenin dağılması, tek ebeveynlik, boşanma, ölüm, eşlerden birinin cezaevine girmesi gibi durumlar sayılabilir."

(SÇ7-30-K)

"Mesela bizim alana giderken evet, biz genelde parçalanmış ailelerle görüşüyoruz. Çocuk yoksulluğunun en büyük nedenlerinden biri budur."

(SÇ12-32-E)

"Yani yoksulluğu ben yetim ailelerle çalıştım. Bir babanın bir ailedeki yerinin o kadar büyük olduğunu sadece maddi olarak değil okuma yazma bilmeyen annelerde çok büyük bir yoksulluğun olduğunu öğrendim. Para değil maddi olarak evet yoksullar ama bir ablamızın deyimi ile eşim gidince ben kör ve sağır oldum demişti bana."

(SY1-37-K)

"Evet tek ebeveynlik büyük bir risk tek ebeveyn olmak aslında tek başına bir risk demiyoruz biz buna hassasiyet diyoruz. Ama bağlam içerisinde bir riske dönüşme ihtimali büyük. Çocuğun güvenlik riski oluşuyor bu da çocuk yoksulluğuna sebep olabiliyor."

(ST9-29-K)

Profesyoneller; ailenin dağılması, tek ebeveynlik, boşanma ve ölüm gibi durumların, çocuk yoksulluğunun en büyük nedenleri arasında yer aldığını belirtmektedirler. Ailede bir ebeveynin kaybı, maddi kaynakların azalmasına ve çocukların temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına yol açmaktadır. Özellikle babanın kaybı, aile içinde hem maddi hem de sosyal bir boşluk yaratmaktadır (Karasu, 2021, s.65).

Tek ebeveynliğin, çocuk yoksulluğu açısından büyük bir risk oluşturduğu çeşitli araştırmalarda vurgulanmaktadır (Cheung, 2015). Tek ebeveynler hem çocukların bakımını üstlenmekte hem de maddi gelir sağlamak zorunda kaldıkları için çift görev yüklenmekte ve bu da çocukların yeterince desteklenememesine yol açmaktadır (Treanor, 2018). Profesyoneller, tek ebeveynlik durumunda çocukların güvenliğinin de bir risk altında olduğunu belirtmektedirler. Tek ebeveynin hem çalışma hem de çocuk bakımını bir arada yürütmeye çalışması, çocukların yeterince korunamaması ve gözetilememesi anlamına gelmektedir.

Ebeveynler, yalnız kaldıktan sonra karşılaştıkları sosyal destek eksikliğine de vurgu yapmışlardır. Görüşmelerde, kendi anne babalarının ya da eşlerinin anne babalarının, onlara destek olmak yerine, daha fazla sorun çıkardığını söylemişlerdir. Örneğin;

"Ya çok hani olanları anlatmayayım da kötü şeyler oldu, mesela eşimin ailesinin durumu çok iyiydi. Oradan ayrılmak zorunda kaldım. Ayrılmak zorunda bırakıldım. Şu an çok görüşmüyoruz."

(E1-34-K)

"Kaynanamgil reddetti. Oğlumuzu sildik, seni de istemiyoruz dediler."

(E2-29-K)

" Öldükten (eşi) sonra hani kendi başının çaresine bak. Çalışıyorsan çalış, bakarsan çocuklarına bak. Ne yapalım, çok çektik. Kimse bize destek olmadı. Yabancılar Allah razı olsun oldular ama akrabalar kendilerini çektiler."

(E10-40-K)

Özellikle belirli kültürel çevrelerde, bir eşin ölümünden sonra aile desteğinin geri çekilmesi, bu durumu daha da zorlaştırmaktadır. Mardin’ de yerleşik halklardan biri Araplardır. Arap kültüründe, eşin ölümünün ardından kadının yalnız bırakılması, toplumsal bir norm olarak vurgulanmakta ve bu durum kadınların ekonomik ve duygusal olarak savunmasız kalmalarına neden olmaktadır. Akrabaların hem maddi hem de manevi anlamda desteği çekmesi, kadınların çocuklarıyla birlikte zor durumda kalmasına neden olmaktadır.

Profesyonellerin de benzer görüşleri bulunmaktadır. Örneğin;

"Diyelim ki eşinden ayrıldı, kök ailesine gitti. Burada da bu yoksunluğu çekiyor. Çocuklara gereken temel ihtiyaçlarını karşılayamıyor, sevgisini veremiyor. Ayrıca boşanma evresindeki kadın kök ailesine geliyor. Kök ailesi de onu kabul etmiyor. Bu durumda çocukların koruma altına alınmasını istiyor anne."

(SÇ8-35-E)

"Çabuk Mahallesi'nde oturuyor, aşağıya iniyor kızını alacak korkmasını diye. Hava karardı diye çıktığında kayınvalidesi kapıyı çalıyor. Bu saatte nereden geldin diye. 3 gün karanlıkta kaldım, kayınvalidem fark etmedi. Ben kızım için aşağıya indim, hemen fark etti. Karanlıkta oturunca kimsenin umurunda değil ama biraz gecikince sen akşam saati hava kararmış ve sen neredesin? Öyle bir sahipsizlikten söz etmişti yani, eş gidince herkes elini ayağını bizden çeker diyor."

(SY1-37-K)

Eşinden ayrılan kadınlar, toplumsal ve ekonomik baskılar nedeniyle ilk olarak kök ailelerine dönmeye çalışmakta, ancak kök aileleri tarafından da toplumsal normlar ve ekonomik sebeplerle kabul edilmemektedir (Boztılki, 2020, s.143). Özellikle Mardin'de, kadınların boşanması genellikle toplumsal olarak kabul görmeyen bir durumdur. Boşanan veya eşinden şiddet gören kadınlar, sadece eşlerinden değil, aynı zamanda kök aileleri tarafından da reddedilmekte ve yalnız bırakılmaktadır. Bu kadınlar, içinde bulundukları çaresizlik nedeniyle çocuklarının ve kendi temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve bu durum onları büyük bir çıkmaza sürüklemektedir. Son çare olarak, anneler, çocuklarının korunmasını talep etmek zorunda kalabilmektedirler.

Yoksulluk, ebeveynlerin daha fazla stres ya da gerginlik yaşamalarına neden olarak, ebeveynlik rollerinde bozulmalara yol açabilmektedir. Ebeveynler arasındaki stres ve gerginlik, yoksullukla birleştiğinde çocukların refahını daha da olumsuz etkilemektedir (La Placa ve Corlyon, 2015, s.20).

Aile içi dinamikler, çocukların mevcut refah düzeylerini etkilemektedir (Abe, 2023). Ancak bu etki literatürde genellikle yüzeysel bir şekilde ele alınmakta; ailevi faktörler çoğunlukla ekonomik verilerle sınırlandırılmaktadır (Dreyer, 2022; Guner, Kaygusuz ve Ventura, 2020). Araştırmada katılımcılar; aile planlaması, ebeveynlerin düşük eğitim düzeyi, aile parçalanması gibi faktörleri çocuk yoksulluğunun nedenleri arasında değerlendirmektedir.

Magadi'nin (2010) çalışmasında belirtildiği gibi, düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin çocukları daha yüksek bir yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Eğitim, yalnızca akademik başarıyı artıran bir faktör değil; aynı zamanda ebeveynlerin çocuklarına nasıl rehberlik ettiklerini ve onlara hangi yaşam becerilerini aktardıklarını belirleyen bir araçtır. Bu

bağlamda, ebeveyn eğitime yönelik politikaların, yalnızca sertifikaya dayalı bir perspektifle değil, aile içi davranış değişikliklerini sağlayacak şekilde tasarlanması gerekmektedir.

Çocuk yoksulluğunun ailevi nedenleri, çocukların yaşamlarını doğrudan etkileyen ve gelişim süreçlerine büyük ölçüde yön veren aile yapısı ve ekonomik koşulları ile şekillenir. Çocuk hakları ve Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımına dayanarak, bu nedenleri incelemek, çocukların refah düzeyini artırmaya yönelik çözümler geliştirmek için önemli bir adımdır (Saar-Heiman ve Gupta, 2020, s.1172)

ÇHS, her çocuğun güvenli, sağlıklı ve destekleyici bir aile ortamında büyüme hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, aileden kaynaklanan yoksunluklar çocuk hakları açısından ihlallere yol açabilmektedir. Özellikle şiddet veya düşük sosyoekonomik koşullardan kaynaklanan yoksunluklar, çocukların güvenli bir ortamda büyüme haklarını ihlal etmektedir (Font ve Maguire-Jack, 2020).

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı, bireylerin potansiyellerini geliştirebilmeleri için bağımsız olarak temel fırsatlara sahip olmaları gerektiğini savunmaktadır (Gürses, 2009, s.342). Ailevi nedenlerden kaynaklanan sınırlamalar, çocukların toplumsal hayata katılımını ve bağımsız yaşam kapasitelerini olumsuz etkilemektedir (Kınacı, 2020, s.83). Öte yandan Yapabilirlik yaklaşımı, çocukların temel fırsatlara erişimini savunmakla birlikte (Biggeri, ve Mehrotra, 2011), bu fırsatların hangi bağlamlarda ve nasıl sağlanacağı konusunda sınırlı bir rehberlik sunmaktadır. Yapabilirliklerin geliştirilmesi, yalnızca çocuklara sağlanan bireysel fırsatlarla değil, aynı zamanda aile ortamının bu fırsatları destekleyebilecek şekilde yapılandırılmasıyla mümkündür (Bessell, 2021, s.550).

4.2.2.2. Ebeveynlerin Eğitim Durumu

Çocuk yoksulluğu üzerine yapılan araştırmalar, yoksulluk içindeki çocukların yaşadığı ailelerin özellikleri incelendiğinde, ebeveynlerin eğitim düzeyinin çocuk yoksulluğu ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Özpolat ve Aktuna, 2023, s.215). TÜİK (2023b) tarafından yapılan bir araştırma da Türkiye'de ebeveynlerin eğitim seviyesindeki artışın, çocukların eğitim başarılarını yükseltme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Araştırmaya göre, lise altı eğitim düzeyine sahip annelerin çocuklarının sadece %21,9'u yükseköğretim mezunu olurken, yükseköğretim mezunu annelerin çocuklarında bu oran %83,5'e çıkmaktadır. Benzer şekilde, lise altı eğitim düzeyine sahip babaların çocuklarının %18,4'ü yükseköğretim mezunu iken, yükseköğretim derecesine sahip babaların çocuklarında bu oran %79,5 olarak belirlenmiştir. Eğitim düzeyinin artması, bireylerin istihdam edilme olasılığını artırarak daha yüksek gelir elde etme imkanı sağlamaktadır (Gemicioğlu, 2022, s.133).

Araştırmada görüşülen ailelerin profilleri incelendiğinde, ebeveynlerin genellikle düşük eğitim seviyesine sahip olduğu ve bu durumun nesiller arası bir eğitim eksikliği döngüsü ile bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynlerin, özellikle annelerin, kendi ebeveynlerinin de düşük eğitim düzeyine sahip olduğu gözlemlenmiştir, bu da ailenin yoksulluk içinde yaşamasıyla ilişkilendirilmektedir.

Görüşülen ailelerdeki anneler, eğitimsiz olduklarını vurgulamışlar ancak bu durumun kendi seçimlerinden kaynaklanmadığını, çeşitli yapısal ve sosyoekonomik engeller nedeniyle eğitim fırsatlarından yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin;

"Bu kişilerin mesleği de belli olduğundan dolayı fazla bir sıkıntı çekmiyorlar. Ancak eğitimsiz ailelere baktığımızda, belki bir yerden gelirleri olabilir ama eğer hem eğitimsiz hem de yoksulsalar, demek ki bu yoksulluk, o eğitimsizlikten kaynaklanıyor olabilir."

(Ç9-15-E)

"Geneli öyledir hocam. Bir gün biri dedi, keşke edebiyat öğretmeni olsaydın. Vallahi yani." ... "Böyle gene konuştum, dedi edebiyat öğretmenliği okusaydın. E, dedim maalesef bizi okutmadılar. Yani onun için istiyorum çocuklarım okusun, hayatlarını yaşasınlar."

(E3-45-K)

"Annemin de okuma yazması yok, o da bizim gibi. Valla bilmiyorum. Şu an diyorum ya, okusaydım, bu durumda olmayacaktım. Onların istediğini alacaktım. Mesela ehliyetim olurdu, arabam olurdu. Ama okumadığımız için böyle sürünüyoruz, ona buna muhtaç oluyoruz."

(E4-34-K)

Çocuk ve ebeveynlerin anlatıları, eğitimsizlik ile yoksulluk arasındaki bağlantıyı gözler önüne sermektedir. Eğitimli olmak, onlara göre yoksulluktan kurtulmanın ve sosyal statü kazanmanın en temel gereğidir. Ebeveynler; eğitimsizliğin, işsizliğe neden olduğuna vurgu yapmakta, işsizliğin de doğrudan yoksulluk üzerinde etkisi olduğunu anlatmaktadırlar. Diğer taraftan anneler de geçmişte yaşanan ailevi ve toplumsal baskılar nedeniyle okuyamadıklarını ve bunun hayatları boyunca olumsuz etkisiyle karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedirler. Eğitim almış olsalardı, hayatlarının farklı bir seyir izleyeceğini, daha bağımsız ve daha rahat yaşayabileceklerini düşünmektedirler.

Eğitimsizlik, aile içinde nesiller boyu devam eden bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Anneler, kendi ebeveynlerinin de eğitimsiz olduğunu ve bunun sonucunda kendilerinin de eğitim fırsatlarından mahrum kalmaktadırlar (Bağış 2024, s.54). Anneler, eğitim eksikliğinin sadece maddi yetersizliklere değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel fırsatlardan da mahrum kalmaya

yol açtığını belirtmektedirler. Eğitim almamış olmanın bir sonucu olarak ehliyet gibi haklara sahip olamamak, kişisel gelişimlerini ve sosyal statülerini olumsuz etkilemiştir. Çocuklar ve ebeveynler eğitimin, bireylerin kendilerini geliştirme ve hayatlarını iyileştirme fırsatı sunduğuna inanmaktadır. Bu durum başka bir anne tarafından da şöyle belirtilmektedir:

"Ama kötü niyetli bazı insanlar karşımıza çıktı. Hoca dedi ben bu raporu kızın üstünde bırakmayacağım diye. Ben dedim ki, ben uğraştım hocam. Kalkmıyor. Bununkini iptal ettiler. Ama inan ki böyle bir suratla kaldırdılar. Ben dedim ki surat yapıyorsa bana ne. Beni onlar çekti boşu boşuna böyle bir şeye. Benim oku yazmam olsaydı ben eğretirdim. Resmen yandık vallahi perişan olduk. Birazcık elimde olsaydı yardımcı olurdum. E okuma yok, e para da yok."

(E5-43-K)

Kızı okuma yazma bilmediği için çeşitli arayışlara giren E5-43-K, en sonunda komşusu olan bir özel eğitim hocasıyla karşılaşır ve kendisinden çocuğuna okuma yazma öğretmesini ister. Fakat bu hocanın daha sonrasında çocuğunu engelli olarak kendi özel eğitim kurumuna kaydettirdiğini, onun üzerinden para kazandığını üstelik çocuğuna da okuma yazma öğretmediğini öğrenir. Bunun üzerine E5-43-K yaşadığı hayal kırıklığını yukardaki anlatılarla dile getirmektedir. Kendisi okuma yazma bilse bunların hiçbirinin başına gelmeyeceğini ağlayarak ifade etmektedir.

Okuma yazma bilmenin önemine değinen E6-52-K ise çok sonradan Artuklu Kaymakamlığının girişimleri ile okuma yazma öğrenmenin mutluluğu içerisinde:

"Ben okuma yazma bilmiyordum. X Hanım'dan Allah razı olsun. Kaymakamlığa kaydetti beni. Ben gittim okuma yazmaya, öğrendim. Şimdi hastaneye gidiyorum, bütün doktorlarımı bulabiliyorum. Ama yani tedavi olabiliyorum."

(E6-52-K)

Profesyonellerin görüşleri de yoksulluk içindeki hanelerdeki ebeveynlerin, eğitim durumunun iyi olmadığı yönündedir. Dolayısıyla onlara göre ebeveynlerin eğitimi durumu, çocuk yoksulluğunun bir nedenidir. Örneğin;

"En azından dediğiniz gibi eğitilmiş olsa daha iyi olur. Ben lisans mezunu bir ebeveyn göremedim okuma yazması yok. Eğitilmiş dediğimiz yani en azından biraz kendi ve çocukları ile ilgilenen ve onları eğitime teşvik eden bir anne baba olsalar belki bu durum yaşanmaz. Eğitim dediğimiz şey aslında diploma sahibi olmak değil. Ailelerin kendilerini yetiştirmesidir."

(SÇ13-32-E)

"Yani bazı ailelerde ne anne ne baba okur yazar. Yani bu şekilde bir çocuğun eğitiminde sağlıklı bir şekilde devam etmesi ne kadar etkili? Ya da anne babanın o çocuğa ne verdiği ne kadar etkili olduğu? Ya da ne kadar olumlu anlamda katkı sağlandığı? Olumlu mu, olumsuz mu? Bence olumsuz anlamda etkiliyor. Çünkü mesela anne baba okur yazar değil en temelde."

(SÇ15-32-K)

"Çocuğun yoksul olması birincisi aileden başlıyor. Ailenin yoksul olması neyden kaynaklı diye soracak olursak; bunun bir zincirleme olduğunu düşünüyorum. Öncelikle çocukların ve ailelerin eğitimsizliği önemli bir neden."

(ST3-32-E)

Profesyoneller; ebeveynlerin eğitimsizliğinin, çocuk yoksulluğunun en büyük nedenlerinden biri olduğunu belirtmektedirler. Aileler eğitim almadıklarında, çocuklarına yeterince rehberlik edememekte ve onların eğitim hayatına destek olamamaktadır. Eğitimsizliğin, yalnızca maddi yetersizliklerle değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal yetersizliklerle de bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır. Bilgi çağında olunmasına rağmen, bazı ailelerin bilgiye erişmediği ve çocuklarına sağlıklı bir eğitim ortamı sunamadığı da belirtilmektedir. Aynı zamanda bu durum çocukların akademik başarılarına da etki etmektedir (Bağış, 2024, s.54). Okuma yazma bilmeyen ya da düşük eğitim seviyesine sahip ailelerin çocuklarına gerekli desteği sağlayamadığı, bu nedenle çocukların eğitim yoluyla kendilerini geliştirme ve yoksulluktan kurtulma şanslarının azaldığı belirtilmektedir.

Eğitimin sadece diploma almak değil, aynı zamanda bilgi ve yetenek geliştirmek anlamına geldiği belirtilmektedir. Katılımcılar, eğitilmiş bireylerin, kültürel ve sosyal anlamda da kendilerini geliştirerek yoksulluktan kurtulma şansı elde ettiklerini dile getirmişlerdir. Eğitimin, sadece bireysel değil, toplumsal kalkınmanın da temel anahtarı olduğuna işaret edilmektedir. Ailelerin eğitim eksikliği, çocuklarının sosyal ve ekonomik gelişimini olumsuz etkileyerek onların yoksulluk içinde büyümesine neden olmaktadır. Eğitim, yoksulluğu kırmada en önemli araçlardan biri olarak görülmekte, ancak eğitim sisteminin eksiklikleri bu süreci zorlaştırmaktadır.

4.2.2.3. Aile Planlaması: Kalabalık Aileler ve Çocuk Sayısı

Yapılan araştırmalar, kalabalık aile yapısının yoksullukla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle çok çocuklu aileler, sınırlı ekonomik kaynakların daha fazla kişi arasında bölünmesi sonucunda, hane başına düşen refah seviyesinin azalmasıyla karşı karşıya kalmaktadır (Durgun, 2011, s.149). Türkiye’de de benzer bir eğilim gözlemlenmiş olup, hane halkı sayısının artması, ailelerin ekonomik yükünü artırmakta ve bu durum, çocukların eğitim,

sağlık ve sosyal gelişim gibi temel hizmetlere erişimini sınırlamaktadır. Hane halkı sayısı arttıkça, yoksulluk oranı da artış göstermekte, bu durum ailelerin genel refah düzeyini ve çocukların yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir (TÜİK, 2023a; Kınacı, 2020, s.83). Yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'de yoksulluğun ve düşük sosyoekonomik gelişmişliğin yaygın olduğu bölgelerde, doğurganlık hızının ülke ortalamasının oldukça üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu bölgelerde yaşayan çocuk nüfusu da Türkiye genelindeki ortalama göre oldukça yüksektir (Cundioğlu ve Uzunırmak, 2024, s.8).

Katılımcılar; ailelerin kalabalık yapısıyla ilgili unsurların çocuğun iyi olma hali üzerindeki etkilerine vurgu yapmaktadır. Özellikle çocuk sayısının artmasıyla birlikte ailelerin maddi sıkıntılarının nasıl derinleştiği ve bu durumun çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamada yarattığı zorluklar öne çıkmaktadır. Bu konuda çocuk ve ebeveynlerin görüşleri şu şekildedir:

"Kalabalık olunca çok teşkeledir. Sofrada düzgün yemek yiyemiyoruz. Bir bakıyoruz ekmek kalmadı. Karnım doymadan sofradan kalkıyorum. Çok zor bir şey. Çok çocuk olmaması lazım."

(Ç3-16-K)

"Anne ve babanın çok fazla çocuk sahibi olması ve işsiz oldukları için."

(Ç10-13-K)

"Zaten evin içinde kaldık, hiç ayrı eve çıkmadık. Şimdikiler gibi değil. 20 kişilik bir aileydi."

(E3-45-K)

Çocuklar, kalabalık ailelerde kaynakların sınırlı olduğunu ve bu durumun çocukların temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarına neden olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca ailedeki çocuk sayısı arttıkça bütçenin yetmediğini ve bu durumun yoksulluğu tetiklediğini dile getirmişlerdir. Ailelerin sınırlı bütçesi, fazla çocuk olduğunda daha çok bölünmekte ve her bir çocuğun ihtiyaçları tam olarak karşılanamamaktadır. Diğer taraftan ebeveynler ise kalabalık ailelerde yaşamın kendileri için ne kadar zor olduğunu paylaşmaktadır.

Profesyoneller de çok kalabalık ailelerin çocuk yoksulluğuna neden olan bir faktör olduğunu dile getirmektedirler. Örneğin;

"Buralarda doğum oranları çok yüksek. Her ailede en az 5-6 adet çocuk bulunuyor. Bu ailelerdeki çocuklar nasıl yoksul olmasın? Döngüsel bir yoksulluk ortaya çıkıyor. Yoksul ailedeki çocuk büyüyünce yoksul oluyor, onun da çocukları yoksulluktan payını alıyor. Bu hem yoksullara hem de devlete ağır bir yük olarak geri dönüyor."

(SY7-35-E)

"Bu bölgede gözlemlediğim kadarıyla çocuk yoksulluğunun önemli bir nedeni de çocuk sayısının fazla olması. Çocuk sayısı hem annenin çalışmamasından, giderler arttığından, ailenin mal varlığının paylaşımından aileleri yoksulluğa itmektedir. Aile geliri zaten az, çocuk sayısı fazla olunca çocuklar hem maddi hem de psikososyal olarak yoksulluğa itilmiş olabiliyor."

(ST3-32-E)

"Hani çok çocuklu olmak yoksulluk diyemeyiz. Yeteri kadar gelir olsa çok çocuklukta aslında bir hassasiyettir ama bu bir risktir diyemeyiz."

(ST9-29-K)

Profesyoneller; kalabalık ailelerde yoksulluğun daha belirgin olduğunu ve çocukların bu ailelerde büyüdükçe aynı yoksulluk döngüsüne hapsediklerini söylemişlerdir. Fazla çocuk sahibi ailelerde, çocukların akademik başarılarının da olumsuz etkilendiğini belirtmektedirler. Fazla çocuk sahibi olmak, çocukların ihtiyaçlarının karşılanamamasına ve yaşam kalitelerinin düşmesine neden olmaktadır. Bu durum bazı araştırmalarla da desteklenmektedir. Yapılan araştırmalar aile üye sayısının artmasıyla yoksulluk ve çocuk yoksulluğu arasında doğru bir orantı olduğunu göstermektedir (Kınacı, 2020, s.83; Durgun, 2011).

4.2.3. Bireysel Nedenler ve Tembellik Algısı

Feagin (1972), yoksulluğun nedenlerine ilişkin yaklaşımında bireysel faktörlerin bir boyut olduğunu öne sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, yoksulluk bireylerin kişisel özellikleri ve davranışlarıyla ilişkilendirilmektedir.

Birçok araştırma yoksulluğun nedeni olarak bireysel faktörlerin önemli olduğunu, "tembelliğin" doğrudan yoksulluğa neden olduğunu belirtmektedir. Yoksulluğu bireysel temelde açıklamaya çalışan teoriler iki ana yaklaşımdan hareket etmektedir. İlk yaklaşım, yoksulluk durumundan bireyi sorumlu tutarak, yoksulluğu bireysel hatalardan kaynaklanan bir olgu olarak görür ve yoksulluğa düşen bireyi bu durumundan ötürü suçlar. İkinci yaklaşım ise bireyi suçlamaz, aksine yoksulluğun bireyin yetersizliklerinden kaynaklandığını ve bu bireylerin yardıma muhtaç olduğunu savunmaktadır (Neale, 1997, s.50; Johnson vd., 1991). Friedman (2001) ise yoksulluğa yönelik bireysel nedenleri "moralistik görüş" olarak nitelendirmektedir. Ona göre yoksulluk çeşitli kültürel temsiller üzerinden yorumlanmaktadır. Bu temsiller "kutsal yoksulluk" Erdoğan (2008) deyimıyla "garibanizm" olarak ifade edilebilmektedir. Örneğin, 19. yüzyıl burjuva söyleminde yoksullar; saldırgan, ahlaksız ve isyana yatkın olarak görülmüş ve bu nedenle "tehlikeli sınıf" olarak addedilmiştir (Friedmann, 2001, s140).

Araştırmada, bazı katılımcılar, çocuk yoksulluğunun temel sebebinin ailelerin ya da ebeveynlerin tembelliği olduğunu düşünmektedir. Bu bireyselci perspektif, yoksulluğu daha çok kişisel sorumluluk eksikliği ile ilişkilendirmekte olup, yoksulluğun yapısal nedenlerinden ziyade, bireylerin kişisel özelliklerine dayandırmaktadır. Örneğin;

"İşte bazısı hani şey falan bazısı da tembellikten oluyor sonuçta en basitinden dinimiz bile tembelliği hoş görmemiş, kesinlikle tembel insanları zaten bu dünyada hiçbir şekilde karşılığını almaması gerekiyor ama maalesef ülkemizde bazı insanlar olsa da bunun olmaması gerekiyor."

(Ç9-15-E)

"Mesela, benim dayım bize anlatıyordu; biz çok yoksulduk ama çabaladık, başardık. Şimdi evim var, arabam var, tarlam var. Yani en önemlisi çabalamak."

(Ç13-13-K)

Çocuklar, tembelliğin yoksulluğun sebeplerinden biri olduğunu belirtmekte ve dinin bile tembelliği hoş görmediğinin altını çizmektedirler. Diğer taraftan profesyonellerin de benzer görüşleri bulunmaktadır. Örneğin;

"Tembellik, ailelerin tembelliği. Ben Mardin'de bir Mardinli olarak insanların tembel olduğunu düşünüyorum."

(SY1-37-K)

"Ama bunun dışında da hiçbir şekilde çaba sarf etmeyen, hani hayatından vazgeçmiş, böyle bildiğin o şartları kabul etmiş kişiler de var. Bununla beraber mesela şehirde yaşayan insanlar, birazcık tembellik var bizim insanımızda."

(ST11-28-K)

Profesyoneller, yoksulluğun nedenleri arasından tembelliği ön plana çıkararak Mardin'deki ebeveynlerin tembellik eğiliminde olduklarını ve bu durumun çocuk yoksulluğunu besleyen bir faktör olduğunu düşünmektedirler.

Araştırmada, bazı katılımcılar, çocuk yoksulluğunun asıl nedeninin çocukta olduğunu savunmuşlardır. Bu bireyselci yaklaşım, çocukların yoksulluklarının nedenini çevresel ya da yapısal faktörler yerine, doğrudan çocukların kendisine atfetmektedir. Örneğin;

"Mesela sosyal yardımlardan faydalanan müracaatçılarımıza baktık, bu sene üniversiteyi kazanan çok az çocuk vardı, hatta yoktu. 12. sınıf olan bütün çocukları aradım, bir tane kazanan yoktu bu sene. Bunun ekonomi ile bir alakası yok. Ben ilçede kitabın sosyoekonomik seviyesinin çok az olduğu bir ilçedeydim. Birçok çocuk çok iyi okullar kazandılar."

(SÇ5-40-K)

Profesyoneller, çocukların geleceğe dair kaygılarının olmaması ve üniversiteyi kazanan çocuk sayısının yok denecek kadar az olmasını, çocukların kişisel çaba ve hayallerinin eksikliğine bağlamaktadır. Yani, yoksulluğun yarattığı sonuçlar, çocukların yeterince gayret göstermemesi gibi bireysel faktörlere indirgenmektedir.

Ayrıca katılımcılar, özellikle babanın “*sorumsuz davranışlarının*” çocuk yoksulluğunda önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Bu sorumsuzluk, ailenin ekonomik dengesini bozarak çocukların yoksulluk içinde yaşamasına neden olmaktadır. Bu konuda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

"Aileden kaynaklı olabilir; kandırılma, soyulma, zarara uğrama gibi durumlar meydana gelebilir. Bazen babaları kumar oynar, içki içer, uyuşturucu gibi kötü şeylere para harcarlar. Bu yüzden paralarını birikim yapmak yerine bu tür şeylere harcarlar."

(Ç7-15-K)

"Annesinin ev hanımı, babasının kumar oynaması ve alkol kullanmasıdır bence."

(Ç10-13-K)

"Ayrıca ailelerin bilinçsizliği, eğitimsizliği, madde veya alkol kullanımı gibi nedenleri de ekleyebiliriz. Yoksul çocuklar ya okula gitmiyor ya da gitse bile ebeveynleri tarafından desteklenmiyor. Ebeveynler okul tarafından para istenecek diye yıllarca okula uğramıyorlar."

(SÇ2-37-E)

"Mesela geçen aldığım çocuk baba cezaevinde, anne madde bağımlısı, babadaki keza madde bağımlısı. Çocuk yani, anne diğer çocuk doğar doğmaz hastanede, hastaneyi terk ediyor, çocuğu ben bu çocuğu istemiyorum, hani hiçbir şekilde bakımını üstlenmeyeceğim."

(SÇ15-32-K)

Katılımcılar, babaların kumar, bahis, alkol veya uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıklara para harcaması sonucu çocukların yoksulluğa sürüklendiğini vurgulamaktadır. Bu tür kötü alışkanlıklar, ailelerin maddi kaynaklarını tüketmekte ve çocukların temel ihtiyaçlarını karşılayamamalarına yol açmaktadır (Akçin ve Zengin, 2020, s1317). Aile bütçesinin bilinçsiz tüketimi, çocukların iyilik halini doğrudan etkilemektedir. Özellikle madde bağımlısı ebeveynler, çocukların fiziksel ve duygusal gelişimi için tehlikeli bir ortam yaratmaktadır. Madde bağımlılığı nedeniyle çocuklarını terk eden ya da sorumluluklarını yerine getiremeyen

ebeveynler, çocukları riskli bir ortamda bırakmakta ve çocuklar yoksulluk riski altına girmektedir (Yalman, 2019, s.376).

Arun'un (2016, s.17) değerli yapabilirliklerin tanımlanması üzerine yaptığı tartışmada, yapısal eşitsizlikler ve yanlış bilinç kavramlarının ele alınması bu bağlamda önem taşımaktadır. Çocukların, çocuk yoksulluğunu bireyci nedenlerle ilişkilendirmesi, gelişimsel süreçleri ve sosyal çevrelerinin etkisi göz önüne alındığında anlaşılabilir bir durumdur. Ancak özellikle bu alanda çalışan profesyonellerin yoksulluğun nedenlerini bireysel eksikliklere indirgemesi eleştiriye açık bir yaklaşımdır.

Çocuk hakları açısından değerlendirildiğinde, çocukların refahı bireysel yetersizliklere dayalı açıklamalarla sınırlandırılmaz. Çocukların sağlıklı bir yaşam, kaliteli eğitim ve güvenli bir çevrede büyüme hakları, ebeveynlerinin tembelliği nedeniyle ihlal edilmemelidir. Bununla birlikte, tembellik ya da bireysel başarısızlık gibi kavramlara yapılan vurgu, yoksulluğun bir kişisel sorumluluk meselesi olarak algılanmasına yol açmaktadır (Gould ve Williams, 2010; Neale, 1997).

Çocuk yoksulluğunun nedenlerini bireyci bir çerçevede anlamlandırma eğilimi, yapısal eşitsizliklerin ve toplumsal dinamiklerin yeterince ele alınmadığını ortaya koymaktadır. Çocukların bu tür bir algıya sahip olması, yetişkinlerin şekillendirdiği bir sosyal bağlam içinde büyümeleriyle açıklanabilirken, özellikle sosyal hizmet uzmanları gibi profesyonellerin bu perspektifi benimsemesi, yapısal eşitsizlikleri göz ardı eden bir yaklaşımı pekiştirmektedir (Koegel, 2007).

4.2.4. Kaderciler Yaklaşımların Yoksulluk Algısına Etkisi

Yoksulluğa ilişkin nedensel tutumlarda kadercilik, önemli bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Feagin, bu yaklaşımı özellikle düşük sosyoekonomik tabakadaki azınlıkların ve bireylerin, ekonomik eşitsizlikleri daha çok "Tanrının isteği" gibi dışsal ve kontrol edilemeyen faktörlere atfetmeleri olarak tanımlar. Bu bakış açısına göre, yoksulluğun temel nedenleri hastalık, kötü şans, ya da akrabadan miras kalmaması gibi dışsal olaylara dayandırılmaktadır (Niemelä, 2010). "Bu dünyada her insan layığı bulur" inancı, adil dünya inancının temelini oluşturur; Lerner, insanların dünyayı adil bir yer olarak görmek ve böylece hayatı anlamlandırmak için bu inanca ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir (akt. Friedman, 2001),

Araştırmada, çocuk yoksulluğunun nedenlerine dair kaderciler atıfların yapıldığı saptanmıştır. Bu atıfların çoğunlukla çocuklar tarafından yapıldığı, ancak profesyonellerin kaderciler nedenlere atıfta bulunmadığı tespit edilmiştir. Örneğin;

"Bilmiyorum. Bence Allah onları korur. Anne ve babaları yok, ama çok büyük bir Allahları var; onları seven ve arkasında olan."

(Ç8-15-K)

"Mesela hayvanlardaki güç ilişkisine benzer bir durum gibi. Güçlü olan, güçsüzü ezer anlamında bir şey gibi. Tabii, bu insanlarda olmaması gereken bir şey. Ama dediğim gibi, bu her zaman olduğu için, hayatta her tarafta olduğu için, maalesef güçlü taraf da olur, güçsüz taraf da olur. Kaybeden de olur, kazanan da."

(Ç9-15-E)

"Yani, bilmiyorum. Bazıları hani doğuştan maddi durumları kötü olan insanlar var."

(Ç12-12-E)

Ç8-15-K, yoksulluğa ve zorluklara dair görüşünü Allah'ın koruyucu gücüne bağlamaktadır. Bu tür bir inanç, yoksulluğu bireysel ya da toplumsal çabalarla değiştirilemeyecek bir "kader" olarak görebilmektedir. Bu bakış açısında, yoksulluğun üstesinden gelinmesi, insan çabasından çok, ilahi bir güce dayandırılmaktadır. Ç9-15-E'nin yaptığı güç ilişkisi karşılaştırması, insanların güçsüzleri ezmesi gibi doğal olmayan ama kaçınılmaz kabul edilen durumları göstermektedir. Ç12-12-E'nin, "bazı insanlar doğuştan maddi durumu kötü" şeklindeki yorumu da kaderci bir tutumu göstermektedir. Yoksulluğun doğuştan gelen, bireyin kontrolü dışında gelişen bir durum olduğu düşüncesi, yoksulluğun kaçınılmazlığına inanma eğilimidir.

Bu anlayış, çocukların ve ebeveynlerin içinde bulundukları koşulları değiştirme potansiyelini göz ardı etmekte ve çocukların topluma katkıda bulunabilecek bireyler olarak yetişmelerini engellemektedir. Ayrıca yoksulluğu doğal ve kabul edilebilir bir durum gibi göstererek, sorumluluğu çocuğun ve ailenin doğuştan geldiği koşullara yüklemektedir (Buğra, 2008, s.53).

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı, kaderci görüşlere bir alternatif sunmaktadır. Bu yaklaşım, çocukların kendi geleceklerini şekillendirebilmeleri için fırsatların sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Yapabilirlik yaklaşımı, her bireyin, doğuştan gelen koşullarından bağımsız olarak sosyal destek ve fırsatlara erişme hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır (Çoban, 2017, s.255). Buna karşın kaderci bakış açısı, çocukların bu haklarını kullanmalarını reddederek onların potansiyelini sınırlandırmaktadır.

Kaderci nedenlere dayalı yaklaşımlar, çocukların refahını ve gelişimini sınırlandıran bir engel oluşturmaktadır. Çocukların "yazgılarına" terk edilmesi, eğitim, sağlık ve güvenli bir çevrede büyüme gibi temel haklarına erişimlerini engelleyerek onları daha iyi bir yaşam için mücadele edebilme gücünden mahrum bırakmaktadır. ÇHS, devletlere ve topluma, çocukların gelişim ve

refahlarını sağlama sorumluluğu vermektedir. Ancak, kaderci bir anlayış bu yükümlülükleri görmezden gelmektedir.

4.3. YOKSULLUĞUN ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: RİSKLER VE HASSASİYETLER

Çocukların sağlığını, katılımını, eğitimini, gelişimini olumsuz olarak etkileyebilecek her tür sorunu çocuklar için risk olarak değerlendirmek mümkündür. Çocuklar için riskler evin içinde, evin dışında/mahallede ve çocukların gittiği diğer yerlerde ortaya çıkabilmektedir. Çocukların riskli durumlardan korunması düşüncesi erken modernlikle, çocukların riskin olmadığı zamanlarda da refahının korunması düşüncesi de modernlik koşullarında ortaya çıkmış çocukluk inşasına işaret etmektedir. Değişen çocukluk inşalarıyla beraber çocuk refah alanında çocukları risklerden koruma yerine refahlarını arttırmaya ve şimdilerde ise iyi olma haline doğru bir dönüşüm söz konusudur (Tatlıcıoğlu, 2019, s.175; Uyan-Semerci vd., 2012, s.117).

Çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. Literatürde bu etkiler bazen sonuç bazen bir neden bazen de bir etki olarak yer almaktadır. İyi olma hali göstergelerine bakıldığında risk ve güvenlikle ilgili sigara alışkanlığı, alkol tüketme, cinsel sağlık, suça ilişkilendirilmiş çocuklar, ergen gebeliği, çocuk evlilikler, çocuk işçiliği, kötü muamele, kaza ve yaralanmalar gibi göstergelerin vurgulandığı görülmektedir. Çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerindeki en büyük etkilerinden biri “çocuk işçiliğidir”. ILO’ya göre çocuk işçiliği; çocukların fiziksel, zihinsel, sosyal veya ahlaki gelişimlerine zarar veren ve onları potansiyellerinden, çocukluklarından ve onurlarından mahrum bırakan işleri kapsamaktadır. Bu tanım, çocukları okulu erken terk etmeye zorlayan, okul eğitimini aşırı uzun ve ağır işlerle birleştirmeye iten ya da okula gitme fırsatlarından yoksun bırakan işleri içermektedir (ILO, 2022, s1).

Çocukların çalıştırılmasına neden olan en büyük faktör yoksulluktur (Kahraman ve Özden, 2017, s.316). Çocuk işçiliğinin nedenleri analiz edildiğinde en önemli neden olarak yoksulluk karşımıza çıkmaktadır. Ailelerin yoksul olması nedeniyle çocuklarını kendi yanlarında ya da başka yerlerde çalıştırmaya yönlendirdikleri görülmektedir (Erbay, 2008, s.21-22). ILO’ya göre çocuk işçiliğinin başlıca sebepleri; hane yoksulluğu, sosyal korumadan yoksunluk ve yasal çalışma yaşının altındaki tüm çocukların zorunlu eğitime erişimlerinin sağlanamamasıdır (ILO, 2024). Benzer şekilde TÜİK verilerine göre de Türkiye’de çocukları çalışmaya iten en güçlü neden, ailelerinin gelirine katkıda bulunma ihtiyacıdır (TÜİK, 2019).

Çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerindeki etkilerinden biri, suça sürüklenme riskidir (Bilican Gökkaya, 2023, s.157; Çatulay ve Uğurlu, 2023, s. 263). Yoksulluk, çocukların hem suç

mağduru olmasında hem de suça yönelmesinde belirleyici olan başlıca risk faktörlerinden biridir (Çoban, 2015, s.796). Ekonomik yoksunluk, çocukları sosyal dışlanma ve fırsat eşitsizliği gibi yapısal dezavantajlarla karşı karşıya bırakmakta; koruyucu hizmetlerden yoksun kalan bu çocuklar, suça karışma riski altında kalmaktadır. Yoksulluk ayrıca çocukların güvenli ortamlardan alıkoyup, onları suça yönelten veya suçla temas etmelerine yol açan ortamlara itmektedir. Diğer taraftan, madde kullanımı da çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerindeki uzun vadeli etkilerinden biridir (Süleymaoğlu Dinçer, 2020, s.32).

Çocuk yoksulluğunun bir diğer etkisi de istismardır. Yoksulluk içindeki çocuklar farklı istismar türlerine karşı açık bir risk altındadır (Karakaş ve Çevik, 2016, s.898). Çocuk istismarı üç temel şekilde gerçekleşmektedir: Duygusal istismar, çocuğa yönelik tehdit, aşağılama ve yalnız bırakma gibi psikolojik baskılardan oluşmaktadır. Cinsel istismar, yetişkinlerin çocukları cinsel bir araç olarak kullanmasıdır. Cinsel istismarın en önemli yansımalarından biri çocuk yaşta erken ve zorla evliliklerdir (Boran vd., 2013, s.59). Fiziksel istismar ise çocuğun doğrudan fiziksel zarara uğraması veya şiddete tanık olmasıdır. Her üç istismar türü de çocukların sağlıklı gelişimlerini ve iyilik hallerini tehdit etmektedir (Acehan vd., 2013, s.595).

Bu bölümde, çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerindeki etkilerine dair görüşleri analiz edilmiştir. Katılımcıların anlatılarına göre, çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerinde hem kısa hem de uzun vadeli birçok olumsuz etkisi olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonucunda üç alt tema belirlenmiştir: çocuk işçiliği, suça sürüklenme ve bağımlılık, istismar.

Tablo 21: Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Riskler Ve Hassasiyetler Temasına Ait Frekans Tablosu

Kodlu Bölümler	Alt Temalar	Kodlu Belgeler
117	Çocuk İşçiliği	37
32	Suçta Sürüklenme ve Bağımlılık	24
32	İstismar	16
Kodlanmış Belge Sayısı		45
Kodlanmamış Belge Sayısı		15
179	Toplam	60

Tablo 21’ de, “Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Riskler ve Hassasiyetler” temasına ait frekans tablosu sunulmaktadır. Verilere göre, çocuk yoksulluğunun etkileri arasında özellikle çocuk işçiliği konusuna değinen katılımcı sayısının diğer alt temalara kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, tabloda yer alan 15 kodlanmamış belge, bu temaya ilişkin herhangi bir görüş bildirmeyen 15 katılımcıyı temsil etmektedir.

Tablo 21’ de ayrıca alt temaların kodlarının istatistiksel dağılımı da verilmiştir. Kod yoğunluğu açısından sıralama yapıldığında, çocuk işçiliği en yüksek yoğunluğa sahip alt tema olarak öne çıkmaktadır. Bunu sırasıyla suça sürüklenme, bağımlılık ve istismar alt temaları takip etmektedir. Bu sıralama, çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerindeki en belirgin etkisinin çocuk işçiliği olduğunu, ancak bunun yanı sıra suça yönelme, madde kullanımı ve istismar gibi risklerin de yoksulluk içinde büyüyen çocuklar için tehdit oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 22: Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Riskler Ve Hassasiyetler Temasına Ait Kodlamaların Grup Karşılaştırmaları

Alt Temalar	Çocuk ve Ebeveynler	Profesyoneller	Toplam
Çocuk İşçiliği	56	59	117
Suç Sürüklenme ve Bağımlılık	8	24	32
İstismar	0	32	32

Tablo 22’ de, “Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Riskler ve Hassasiyetler” temasına ait alt temaların gruplar bazında karşılaştırmaları yer almaktadır. Buna göre, her alt temada profesyonellerin görüşlerinin daha yoğun olduğu dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra, ebeveynler ve çocuklar, çocuk yoksulluğunun etkilerinden biri olan “istismar” alt temasına ilişkin herhangi bir görüş bildirmemiştir.

Katılımcılara göre, çocuk işçiliği, yoksulluğun çocuklar üzerindeki en belirgin etkilerinden biridir. Çocuklar, ya kendi kişisel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ya da aile ekonomisine katkı sağlamak için erken yaşta iş gücüne katılmak zorunda kalmaktadır. Ayrıca çocukların ağır ve sağlıksız koşullarda çalıştırılması hem fiziksel hem de psikososyal gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Çocuklar, sıklıkla sağlık ve güvenlik standartlarına uygun olmayan işlerde çalıştırılmakta, bu da yaralanmalara, kalıcı sağlık sorunlarına ve bazı durumlarda ölüme yol açmaktadır.

Öte yandan, katılımcılar yoksulluğun çocuklar üzerindeki en önemli etkilerinden biri olarak, suça sürüklenme ve bağımlılık riskini vurgulamaktadır. Katılımcıların anlatılarına göre, yoksulluk koşulları, çocukların toplumsal uyumlarını olumsuz etkileyerek, onları suça eğilimli ortamlara yönlendirmekte ve madde bağımlılığı gibi zararlı alışkanlıklara açık hale getirmektedir.

Son olarak, katılımcılar çocuk yoksulluğunun fiziksel, duygusal ve cinsel istismar gibi çeşitli olumsuzluklara yol açtığını belirtmekte; bu istismar türlerinin yoksul çocuklar üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedirler. Özellikle cinsel istismarın belirgin sonuçlarından biri olarak çocuk yaşta zorla ve erken evlilikler vurgulanmaktadır.

4.3.1. Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği, çocukları fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleri açısından olumsuz etkileyen ve onların çocukluklarını yaşamalarını engelleyen işler olarak tanımlanmaktadır. Bu tür işler, çocuklar için zihinsel, fiziksel, sosyal ve ahlaki açıdan tehlike arz eden ya da gelişimlerini olumsuz etkileyen faaliyetleri kapsamaktadır (UNICEF ve ILO, 2021, s.8). Çocuk işçiliği, aynı zamanda çocukların eğitim hakkından mahrum kalmasına, okula devam etmelerini engelleyerek ya da erken yaşta okulu bırakmalarına yol açan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı çocuklar, eğitimleriyle birlikte yürütmek zorunda oldukları ağır iş yükleri nedeniyle hem okul performanslarından hem de gelişimlerinden ödün vermektedirler (Avşar ve Ögütöğulları, 2012, s.11).

Çocuk işçiliğinin sektörel dağılımı incelendiğinde, tarım sektörü en yüksek payı oluşturmaktadır. Dünya genelinde çocuk işçilerin %70'i, yaklaşık 12 milyon çocuk, tarımda istihdam edilmektedir. Hizmet sektöründe 31,4 milyon, sanayi sektöründe ise 16,5 milyon çocuk iş gücünün parçası olarak çalışmaktadır (UNICEF ve ILO, 2021, s.9)

TÜİK' in resmi verilerine göre, en az 720.000 çocuk, yani toplam çocuk nüfusunun %4,4'ü çalışma hayatında yer almaktadır. Çalışan çocukların yaklaşık yarısı (%45,5) hizmet sektöründe, %30,8'i tarımda ve %23,7'si ise endüstriyel imalatla, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalışmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar da bu gruplar arasında yer almaktadır. Ayrıca çeşitli araştırmalar mülteci nüfusu içinde çocuk işçiliğinin yaygın olduğuna dikkat çekmektedir (TÜİK, 2022a). Türkiye'de çocuk yoksulluğunun temel etkileri arasında çocuk işçiliği ön plana çıkmaktadır (Berigel ve Eroğlu, 2019, s.42; Çöpoğlu, 2018, s.367).

Literatürle uyumlu olarak araştırmada çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerindeki etkilerinden biri çocuk işçiliği olmuştur. Örneğin;

"Bizler her eve gittiğimizde farklı şeyler görüyoruz. Ama gittiğimiz her evin ortak noktası yoksulluk. Yoksulluktan en çok etkilenen çocuklar ise 4-14 yaş arasındaki çocuklar. Zaten 14 yaşından sonra çalıştırılıyorlar, sanayide, tekstilde vs..."

(SY3-35-E)

"Aslında yoksulluk, yoksulluk bir neden değil, o bir sonuçtur. Aynen öyle, yoksul olması onu tarım işçisi yapar."

(SY4-37-E)

"Çocuk yoksulluğunun en büyük etkileri arasında çocuk işçiliği bulunuyor."

(ST2-32-E)

Profesyoneller, çocuk yoksulluğunun en belirgin sonuçlarından birinin çocuk işçiliği olduğunu ve yoksulluğun aslında bir neden değil, bir sonuç olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle 4-14 yaş arası çocukların yoksulluktan en çok etkilendiği ve 14 yaşından itibaren çalışmaya zorlandığı belirtilmektedir.

Çocuk işçiliği konusundaki görüşlerini paylaşan çocuklar, iş yaşamındaki karşılaştıkları zorlukların neler olduğuna değinmişlerdir. Örneğin;

"Kebapçı' da çalıştım. Her tatilde çalıştım. Bir garsonluk bir bulaşıkçılık... Her gittiğimde. Biz hepimiz orada çalıştık zaten. Ben çıkmadan önce kardeşimi oraya koydum. 13 yaşında başladım. Çok fazla eleman tutmuyorlar orada. Çalışmıyorlar. Merdivenleri kimse çıkamıyor ki. Merdiven merdiven değil. Kaç kez düştüm oradan."

(Ç1-16-K)

"Fırın sıcak, ekmek sıcak, ekmeği tutamıyordum. Kan içinde kalmıştı, yemin ederim surat kandan görünmüyordu. Dedim, "Biriyle mi tartıştın, kardeşim? İnsan bir yüzünü de yıkamaz mı? Fırında kan içinde geldin, dedim. Bunlar nasıl fırında çalışıyorlar? Musluğu açıyorsun, fırında ateş çıkıyor. Elleyemiyordum suyu, neyle yıkayacağımı da belli değil."

(Ç2-15-E)

"Farklı yani her şeyi görüp de alamamak ona sahip olamamak ya da mesela böyle bir şey görmüştüm kız arabayı temizlerken diğerleri de arabanın içinde onun gibi başka kötü bir örnek olamazdı bence ya onu gerçek hayatta da görüyoruz."

(Ç8-15-K)

Çocuklar, genellikle fiziksel olarak ağır ve tehlikeli koşullarda çalışmaktadırlar. Örneğin, Ç1-16-K'nın kebabçıda çalışırken merdivenlerden düşmesi, bu işlerin çocukların fiziksel kapasitelerini zorladığını göstermektedir. Benzer şekilde, Ç2-15-E'nin kardeşinin fırında

çalışırken yaşadığı burun kanamaları ve vücudunun kan içinde kalması, sağlık açısından tehlikeli ortamlarda çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Çocukların iş yaşamında karşılaştıkları zorluklardan biri ise, iş kazaları ve bu kazaların sonucunda meydana gelen çocuk ölümleridir (Batır, 2020). Ağır işlerde çalışan çocuklar, fiziksel gelişimlerine zarar veren tehlikeli koşullara maruz kalmaktadır. Çocuk ölümleri, çocuk işçiliğinin en dramatik ve trajik sonuçlarından biridir. Bu durum profesyoneller tarafından şöyle aktarılmaktadır:

"Bir tane dilenen çocuk vardı. Gelin arabasını görmüş, kalabalık bir şekilde gitmişler. Maalesef gelin arabası görmüyor o çocuğu ve üstünden geçiyor. Yoksulluk olmasaydı şu an yaşıyor olurdu. Zarftaki 5 lira için canından oldu. Yoksulluk ailenin iliklerine o kadar çok işlemiş ki aile kan parası derdine düştü. Bırakın yaslarını tutmayı, yoksullukları yaslarının önüne geçti."

(SÇ3-35-E)

"Ağır işlerde çalışan çocuklar var. Çocuk işçiliği, bir çocuğa yapılabilecek en büyük suikastlardan bir tanesidir. Aklınca ebeveyn çocuğunu hayata hazırlıyor. Elbette senin kontrolünde hafif işlerde çalışmasında hiçbir sorun yok. Çocuğu hayata hazırlamanın farklı yolları var. Çocuk okulda başarısızsa döve döve götürürler sanayiye. Usta buna her türlü dayağı atar. Çocuk ciddi bir istismara maruz kalır. Emeği istismar ediyor, kişiliği istismar ediyor, fikri, düşüncesi, gelişimi..."

(SÇ10-37-E)

"Belki en trajik etkilerden veya sonuçlardan biri olarak çocuk ölümlerini ele alabiliriz. Çocuk işçiliği neticesinde ağır işlerde çalıştırılan çocuklar iş kazalarına daha fazla maruz kalıyorlar. Burada iş kazası demek doğru da olmaz nitekim iş kazası yetişkinlerde olur. Buna ihmal, istismar veya cinayet demek gerekir."

(ST2-32-E)

"Çocuklar en ağır işlerde çalıştırılıyor, çocuk işçiliğinin önünü alamıyorsunuz. Bölgede tekstil atölyeleri ağırlıkta. Buralarda çocuk işçiler emek sömürüsüne maruz kalıyor."

(ST3-32-E)

Çocuklar, genellikle ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmakta, iş güvenliği önlemleri yetersiz olduğu için bu durum ölümcül sonuçlara yol açabilmektedir. Çocukların fiziksel ve zihinsel gelişim aşamalarında bu tür işlerde çalışmaları, onların kazalara ve hayati tehlikelere daha fazla maruz kalmalarına neden olmaktadır (Avşar ve Ögütoğulları, 2012, s.15).

Ağır iş türlerinden biri olarak mevsimlik tarım işçiliği ön plana çıkmaktadır. Mardin mevsimlik tarım işçiliğinin yüksek olduğu bölgelerden biridir. Katılımcılar çocukların en çok maruz

kaldığı iş türü olarak mevsimlik tarım işçiliğini vurgulamakta ve bunun ağır sonuçları olduğunu belirtmektedirler. Mevsimlik tarım işçiliğinin özellikle çocukların eğitim hakkına engel olduğunun altı çizilmektedir. Örneğin;

"Şimdi mesela çocuk, çocuğun yoksunluğuna neden olan faktörleri dersek...Bakıyorsunuz mevsimlik tarım işçisi, ezelden beri bu işi yapıyorlar. El toplayıcılığının olduğu tarım bölgelerinde çalışırlar."

(SÇ13-32-E)

"Mevsimlik tarım işçiliği bunun en güzel örneklerinden. Çocuk belli bir süre okuldan uzaklaşıyor. Döndüğünde ekim kasım aylarında okula başlıyor. Bu da okula adaptasyonunu bitiriyor."

(ST2-32-E)

"Antakya' da Dört Yol'daki mandalina bahçelerinde çalışan çocukların hiçbir okula gitmiyor. Kırıkhan'da patates tarlasında, üzüm tarlasında çalışan çocukların hiçbir okula gitmiyor. Mardin'de kuyu başına çalışan çocukların büyük kısmı okula gitmiyor. Urfa' da, Suruç'ta, Viranşehir'de, Ceylanpınar'da mevsimlik tarım işçisi olarak üç ay Trabzon'a fındık toplamaya giden, Adana'ya turunc toplamaya giden çocukların eğitim hayatından ne bekleyebiliriz ki?"

(ST4-32-E)

SÇ13-32-E'nin belirttiği gibi aileler, geçimlerini bu işten sağladıkları için çocukları da beraberinde bu döngüye dahil etmektedirler. Çocuklar, mevsimlik işçi olarak aileleriyle birlikte başka bölgelere gittiklerinde, eğitimlerinden uzun süreler uzak kalmaktadırlar. Ayrıca çocuklar birkaç ay boyunca okula gitmedikleri için eğitim süreçleri kesintiye uğramaktadır. Bu kesintiler, çocukların okul adaptasyonlarını zorlaştırmakta ve okuldan tamamen kopmalarına neden olabilmektedir. ST9-29-K'nın belirttiği gibi, bu durum yalnızca çocukların ekonomik yoksulluğunu değil, aynı zamanda eğitimden uzaklaşmalarına, sağlıksız koşullarda yaşamalarına ve toplumsal güvenceden mahrum kalmalarına neden olmaktadır. Eğitim, bu döngüyü kırabilecek en önemli araçlardan biri olmasına rağmen, mevsimlik işçilik, çocukların bu fırsattan yararlanmasını engellemektedir (Geçgin, 2018, s.6).

Çocuklar hem çalışmanın hem de okula gitmenin getirdiği zorluklara dikkat çekmektedirler. Özellikle bu iki sorumluluğu bir arada yürütmenin güçlüğüne yaşadıklarını belirtmişlerdir. Profesyoneller, bu ikili durumun çocuklar üzerindeki etkisini, çocukların okulu ikinci plana itmesi şeklinde yorumlamaktadır. Örneğin;

"Dürüst olmak gerekirse, çalışmak ve okulu yürütmek çok zor. Çok yoruluyorum. Dokuza bazen ona kadar, şu aşağıdaki ... çalışırken. Sabahleyin annemler benimle

dalga geçerdi. “Okulun müdürü bile bu saatte gitmez” diyorlar. Uyanamıyordum o yorgunlukla. Geç gidiyorum. Bünyem kaldırmıyor. Okula gittiğimde de zaten uyuyorum.”

(Ç1-16-K)

"Okulum başlıyor 8'de, çıkışa kadar bekliyoruz, 4'te servis geliyor, servisten eve, evden bazen işe çıkıyordum, işten çıktım. Ne ders çalışabiliyordum ne bir şey yapabiliyordum. Ayakkabımı değiştiriyordum ama onu da yapamıyordum, aşağı iniyordum. Saat 6'da gidip gece 2'ye kadar. Yıkanacak vaktim yoktu, daha doğrusu."

(Ç2-15-E)

"Hayatlarını geçirmeleri zor olur ve zamanları hemen biter."

(Ç7-15-K)

"Onların da zor. Hem okula hem işe gitmek zor."

(Ç11-12-E)

"Bazen öyle de oluyor. Bazen hem çalışıp okula giden çocuklar var. Yani, şöyle okul saatleri ve iş saatleri ayrı olan çocuklar var."

(Ç12-12-E)

Çocuklar hem okul hem de iş yükünü bir arada taşımaya çalıştıklarında, fiziksel ve zihinsel olarak zorlandıklarını söylemişlerdir. Örneğin, Ç1-16-K hem iş hem okul arasında denge kurmaya çalışırken, yorgunluktan okula geç kaldığını ve okuldayken uyuduğunu dile getirmiştir. Aynı şekilde, Ç2-15-E'nin işten yorgun argın çıkıp okuldan sonra tekrar çalışmaya gitmesi, çocukların fiziksel dayanıklılık sınırlarını zorladığını göstermektedir.

Çocukların iş ve okul saatlerinin çakışması, onların sosyal ve kişisel hayatlarını da olumsuz etkilemektedir. "Yıkanacak vaktim yoktu" anlatısı, çocukların temel kişisel ihtiyaçlarını bile karşılamaya zaman bulamamalarına dikkat çekmektedir. Bu çocuklar için iş dışındaki her şey ikincil hale gelmektedir.

Çalışma saatlerinin uzunluğu ve işin getirdiği yorgunluk, çocukların derslerine odaklanmalarını imkansız hale getirmektedir. Hem çalışmak hem de okula gitmek zorunda kalan çocuklar, erken yaşta yetişkin sorumlulukları üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Ç7-15-K ve Ç11-12-E, bu durumun çocuklar için ne kadar zor olduğunu dile getirmektedirler. İş ve okul saatlerinin ayrı olduğu ifade edilse de, çoğu çocuk için bu denklemi dengelemek son derece zordur.

Profesyoneller ise bu durumun çocukların okulu mecburen ikinci plana atması sonucunu doğurduğunu belirtmektedir. Bu durumu; SÇ1-33-E, "ders ve eğitim ikinci planda kalıyor",

SÇ2-37-E “*en büyük problem, eğitimin aileler tarafından ikinci planda olması*” ve SÇ3-35-E “*eğitim ikinci planda kalıyor*” anlatılarıyla vurgulamaktadır.

Çocuklar, ailelerinin bütçesine katkıda bulunmak veya kendi harçlığını çıkarmak için gönüllü olarak ve sorumluluk alarak çalıştıklarını anlatmaktadır. Örneğin;

"Sonra ... girdim. O da okuldan çıkışta gidiyordum. Okul zamanlarında da gidiyordum. Ama bu sefer bize yardım yapmaya başladılar. Öyle olduğu için okul çıkışından sonra gitmeye başladım. Sosyal daha bize bakmamıştı. O zamanlar annem bizi pazarcılara götürüp çalıştırmamızı söylerdi. Pazarcıların yanında çalışıp eve meyve sebze getiriyorduk. Bazen yumurta. Olmuyor yani, rezalet. En son sosyal baktığı zaman biraz idare oldu."

(Ç1-16-K)

"He, valla servis için. Çalışınca kendi paramı kendim çıkarıyordum. Şu an çalışmıyorum, param da yok."

(Ç2-15-E)

"Daha önce aşağıdaki lavaş kumruda çalıştım. Arkadaşımla beraber çalıştım. Evin aşağısında. Bir ay çalıştım. Hafta sonları tek gidiyordum. Okul harçlığım için."

(Ç3-16-K)

"Bence hayatlarını toparlamak için. Bazen anne babanın da gücü yetmiyor, kendileri de çabalıyorlar. Onlar mesela anne babanın hayatlarını kolaylaştırmak için."

(Ç11-12-E)

"Para kazanmak için çalışıyorlar, aileleri için destek sağlıyorlar. Belki maddi durumları iyi değil. Atıyorum, elektrik faturası, su faturası şu kadar geldi. Az olsa bir şey getirir, en azından destek olmaya çalışıyorlar evi kaldırmak için."

(Ç12-12-E)

Çocuklar, ailelerinin maddi zorlukları karşısında bir sorumluluk duygusu geliştirerek çalışmayı tercih etmektedirler. Ç1-16-K'nın pazarcıların yanında çalışarak eve meyve sebze getirmesi ve Ç12-12-E'nin faturaları ödemek için ailelerine destek olmaya çalıştığı anlatısı, çocukların sadece kendi harcamaları için değil, aynı zamanda aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla da çalıştıklarını göstermektedir. Ç2-15-E kendi servisi için para kazanma amacıyla çalışırken, çalışmayı bıraktığında parasının olmamasından şikayet etmektedir.

Anne babanın güç yetiremediği durumlarda çocukların çabaladığına dikkat çekilmesi, çocukların ekonomik zorluklar karşısında sorumluluk alma bilinci geliştirdiklerini göstermektedir. Bu da çocukların yetişkin rollerini erken yaşta üstlendiklerine işaret etmektedir.

Çocuklar, ailelerine maddi anlamda küçük de olsa katkı sağlamayı bir sorumluluk olarak görmekte ve bu katkının aileye ne kadar fayda sağladığının farkındadırlar.

Diğer taraftan çocukların çalışmasının gönüllülük esasına bağlı olmadan, aileler tarafından zorla çalıştırıldıkları da katılımcıların vurguladığı noktalar arasındadır. Örneğin;

"Bence sadece bu olur; baba da anne de "git, dışarıda çalış" der."

(Ç7-15-K)

"Mesela bazı aileler diyor ki, gitsin mendilini satsın, el arabasıyla pazarlarda çalışsın. Çocuk ailenin mantığında meslek öğrenecek, işi öğrenecek. Ki bu duruma sıcak bakan öğretmenler de var. Aile bunun farkında değil mesela. Bunu diyorsunuz da çocuk bir işle uğraşmak zorunda kalıyor."

[SÇ13-32-E)

"Biz bu çocuklarınızı sokaktan alın, ne çalışsınlar ne dilensinler. Çünkü sokakta çalışan çocuk da, dilenen çocuk da, ben hiçbir çocuğun kendi istediği için dilendiğini ya da çalıştığını düşünmüyorum. İllaki ona mecbur kalmıştır. Yaşamları buna mecbur ya da ebeveynleri tarafından buna yönlendiriliyordur."

(SÇ16-35-E)

"Sivil toplum kuruluşlarında da çalıştım ve burada çocukların ailelerinin çocukları çalışmaya zorladığını gördüm. Çocuğa neden çalıştığını sorduğumda, "Annem zorladı" diyor. 5-6 yaşındaki çocuklar mendil veya su satıyorlar çünkü babaları onları eve almıyor."

(ST10-34-K)

Katılımcıların görüşleri, ailelerin çocuklarını çalışmaya zorladığını ve bunun eğitim haklarını ihlal ettiğini ortaya koymaktadır. Ailelerin çocuklarına "git dışarıda çalış" demeleri, çocukların eğitimden kopmalarına neden olmaktadır. Çocukların dilenme veya mendil satma gibi işler yapmaya zorlanması, onların bireysel tercihi değil, ekonomik zorunluluklar ve ebeveyn baskısı sonucunda gerçekleşmektedir.

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde bu durum çocukların insan olmanın gerektirdiği temel kapasiteleri geliştirme hakkını ortadan kaldırmaktadır. Çocuğun eğitim sistemine entegre olmaması, uzun vadede hem bireysel özgüvenini hem de toplumsal hayatta yer edinme kapasitesini zayıflatmaktadır (Kluttz, 2015).

Yapılan araştırmalar, çocuk işçiliğinin arkasındaki temel dinamiklerin çok boyutlu olduğunu ortaya koymaktadır. Göç (Erbay, 2013b, s.158), yoksulluk, çocuk işgücünün hane halkı ekonomisine sağladığı katkı (Erbey, 2012, s.28), eğitim olanaklarına erişimdeki kısıtlılıklar

(Çöpoğlu, 2018, s.381), ucuz işgücü talebi gibi unsurlar (Berigel ve Eroğlu, 2019, s.53) çocukların çalışma hayatına itilmesinde belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Çalışmaya zorlanan çocuklar, eğitimden uzak kalmanın sonucu olarak düşük nitelikli işlerde çalıştırılmakta ve ekonomik açıdan dezavantajlı konumlarını sürdürmektedir. Dolayısıyla nesiller arası bir yoksulluk zinciri yaratmaktadır. Eğitim sistemine erişimdeki eksikliklerin yanı sıra sosyal destek mekanizmalarının etkisizliği, bu döngünün sürekliliğini sağlamaktadır (Kalaycı ve Karadeniz, 2023, s.214).

4.3.2. Suça Sürüklenme ve Madde Bağımlılığı

Alferi'nin "Suçu cemiyet hazırlar, fert işler." ifadesi, çocukların suça ilişkilendirilmesi durumunda oldukça anlamlı bir çıkarım sunmaktadır (Saldırım, 2002, s. 3-10). Herhangi bir çocuğun bilinçli şekilde suç işlediği iddiası, gerçeği yansıtmaz. Çocuklar, bireysel iradelerinden çok, toplumsal koşulların ve çevresel etkilerin bir sonucu olarak suça sürüklenirler (Akbulut, 2024, s.74).

Yoksulluk, bireyleri suç işlemeye yönelten temel nedenler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda, yoksulluk ve suç arasında pozitif bir ilişki olduğu öne sürülmektedir (Bektaş vd., s.36). Çocuğun üyesi olduğu aile yapısı, ailenin sosyoekonomik durumu, okul çevresi ve arkadaş ilişkileri gibi unsurlar çocukların suça sürüklenmesinde önemli hassasiyetlerdir (Afşin ve Özçelik, 2018). Ayrıca çocukların suça sürüklenmesi, genellikle madde kullanımını da tetikleyen bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Erbay ve Gülüm, 2018, s.164).

Literatürle uyumlu olarak katılımcılar, çocuk yoksulluğunun çocukların suça sürüklenme ve madde bağımlısı olma riskini artırdığı üzerinde durmaktadırlar. Katılımcılar, yoksulluğun aileleri dezavantajlı mahallelerde yaşamaya zorladığını, bu durumun ise çocukları suça ve madde kullanımına daha açık hale getirdiğini paylaşmaktadır.

Katılımcıların yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisinin suça sürüklenme ve madde bağımlılığı şeklinde ortaya çıkabileceği ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

"Hırsızlık yapabilir. Birini bıçaklayabilir. Kötü işlere girebilir. Madde bağımlısı bile olabilir."

(Ç4-14-K)

"Çocuk yoksullukla mücadele ettiğinde kendisini uyuşturmak istiyor. Çünkü aileden gerekli ihtiyaçlarını alamıyor"

(SÇ4-25-K)

"Mesela biz aile destek programı kapsamında aileleri ziyaret ettiğimizde madde bağımlısı çocukların evin halısından en küçük süsüne kadar alıp gidip satıp madde aldığını biliyoruz. Evet çünkü bu çocuk maddeye alıştığı zaman tamamen hani hırsızlık da yapıyor, çok rahat adamda öldürebiliyor."

(SÇ14-31-E)

Çocuklar, yoksulluktan dolayı hayatta kalma mücadelesi içinde suç eğilimleri geliştirebilmektedir. "Hırsızlık yapabilir", "birini bıçaklayabilir" anlatıları, çocukların yoksulluk koşullarında suç işleme riskinin artabileceğini göstermektedir. SÇ4-25-K'nın belirttiği gibi, çocuklar ailelerinden gerekli desteği alamadıklarında, madde kullanarak yoksulluğun getirdiği stresi hafifletmeye çalışabilmektedirler. Yoksulluk, çocukları suça ve madde bağımlılığına yönlendiren en büyük etkenlerden biridir. Çocuklar, temel ihtiyaçlarını karşılayamadıklarında veya ailelerinden destek göremediklerinde, suç işleyerek ya da madde kullanarak bu boşluğu doldurmaya çalışabilmektedirler.

Yoksulluk, çocukları suç ve madde bağımlılığı gibi riskli davranışlara sürükleyerek hem fiziksel hem de psikososyal gelişimlerini tehdit etmektedir. Yapılan araştırmalar da bu ilişkiyi desteklemektedir. Örneğin, Kardaş ve Kardaş (2023, s.177-178) tarafından yürütülen çalışmada, sosyoekonomik düzeyi düşük çocuk ve ergenlerin suça karışma oranlarının daha yüksek olduğu, ayrıca suça sürüklenme ve madde kullanımı arasında güçlü bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur.

Çocukların suça sürüklenmesinde ve madde bağımlılığında önemli etkenlerden biri olarak yaşadıkları çevrenin ön plana çıktığı görülmektedir. Yoksul mahallelerde yaşayan çocukların bu risklere daha açık olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmektedir. Örneğin;

"Yoksul mahalleler de suç oranlarının yüksek olduğu yerlerdir. Çocuklar bu ortamlarda büyüdüklerinde rol modelleri olumsuz olabiliyor. Bu durumda da bu çocuklar suça daha meyilli hale gelebiliyor. Arkadaş ortamları da aynı şekilde iyi olmayabiliyor. Arkadaşlarından etkilenen çocuklar da madde kullanımına ve riskli etkinliklere karşı daha savunmasız hale geliyorlar."

(SÇ6-31-E)

"Şimdi okula gitmeyen bir çocuk, eğer bir yoksulluk nedeniyle sokaktadır. Sokakta olan çocukta bir şekilde maddeye erişimi kaçınılmaz oluyor zaten. Bu sefer de maddeye erişmek için paraya ihtiyacı oluyor, paraya ihtiyacını gidermek için farklı yollara başvuruyor. Yine aynı şekilde hırsızlık, başka şeyler gibi."

(SÇ16-35-E)

Çocuklar, sosyal çevrelerinde suç ve madde kullanımına karşı daha savunmasız hale gelirken, çevrelerindeki olumsuz rol modelleri ve kötü yaşam koşulları onları bu tür risklere daha fazla

maruz bırakmaktadır. SÇ6-31-E'nin belirttiği gibi, yoksulluk içindeki mahallelerde suç oranları daha yüksek olduğu için çocuklar olumsuz rol modellerle büyümekte ve bu durum onları suça ve madde bağımlılığına yönlendirebilmektedir. SÇ16-35-E, okula gitmeyen çocukların sokaklarda madde bağımlılığına sürüklenme riskinin arttığını vurgulamaktadır. Eğitimden kopan çocuklar, sokakta zaman geçirdiklerinde maddeye erişimlerinin kaçınılmaz hale geldiği bir ortamla karşı karşıya kalırlar.

Diğer taraftan, suç ve madde kullanımında yaşın oldukça düştüğü belirtilmektedir. Örneğin;

"Suç oranı yüksek. Suça sürüklenme ve madde bağımlılığı yaş sınırı olarak çok aşağılara indi. Ortaokul seviyesine inmiş durumda."

(SÇ10-37-E)

"Özellikle şu zamanlarda şu Kızıltepe'de madde bağımlısı yaşı bayağı bir düşmüş, neredeyse 14 yaşına kadar düşmüş."

Profesyoneller, madde bağımlılığı ve suça sürüklenme yaşının 14'e kadar düştüğünü belirtmektedir. Özellikle Kızıltepe ilçesinde bu durumun yoğun olarak yaşanmasının sebebi ise burada yoksulluğun daha fazla olduğunun düşünülmesidir. Alan yazında yaş ile suç arasında ilişkinin bulunduğu belirtilmektedir (Balkaya ve Ceyhan, 2007). Örneğin yapılan bir araştırmada suça sürüklenen çocuğun suç davranışı ile yaşları arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur (Kayma ve Gökler, 2021, s.4).

Öne çıkan kavramlardan biri de çocukların suçluluk ve madde kullanımında "kariyer" yapmasıdır. Örneğin;

" ... mesela bir üst kata çıkmak istiyor, ondan dolayı da illegal şeylere yönelmeye başlıyor. Böyle hoş olmayan hırsızlığa kadar yönelebiliyor. Hırsızlıktır, madde bağımlılığıdır, en son duyduğumda şeydir, kalpazanlığa bile giren vardı. Kalpazanlık ya, düşünsene 16-17 yaşındaki çocuk kalpazanlık yapmaya başlıyor."

(SY4-37-E)

Suç, bazı bireyler tarafından bir meslek haline getirilmekte ve bu kişiler suç kariyerlerinde ilerlemektedirler. Bu bağlamda, tekrarlanan ya da mükerrer hale getirilen suçlar bir nevi meslek olarak değerlendirilmektedir. Zamanla bu durum, suçun kronikleşmesine ve bireyin sürekli olarak suç işleyen bir yapıya evrilmesine neden olabilmektedir (Aytaç ve Aksoy, 2011, s.112)

Amerika'da çocukların resmi suç kayıtları ve kişisel suç bildirimlerine dayanarak gerçekleştirilen birçok boylamsal çalışma, suçluluğun 7-12 yaş aralığında yaygın olduğunu

ortaya koymaktadır. Erken yaşta suçluluğa başlama, bu bağlamda önemli bir belirleyici faktör olarak değerlendirilmektedir (Topçuoğlu, 2014, s.220).

Çocukların suça veya bağımlılığa sürüklenmesi, ÇHS’ de güvence altına alınan temel hakların—eğitim, sağlık, güvenlik ve gelişim hakkı—ihlali anlamına gelir. Ancak bu hakların uygulanabilirliği, yalnızca hukuki metinlerin varlığıyla değil, eşitlikçi ve kapsayıcı sosyal politikaların hayata geçirilmesiyle mümkündür. Çocukların maruz kaldığı yoksulluk, suça sürüklenme ve bağımlılığa eğilimi artırırken, rehabilitasyon eksikliği bu sürecin bir döngüye dönüşmesine neden olmaktadır. Bağış (2022) bu durumu, toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesiyle ilişkilendirirken, sosyal politika eksikliğini bu döngünün temel sürükleyicisi olarak tanımlamaktadır.

Bu perspektiften bakıldığında, suç ya da madde bağımlılığı, çocuklar için yoksulluğun dayattığı olumsuzluklar arasında görünür bir “çıkış yolu” olarak şekillenmektedir (Williams ve Daniel, 2021). Suç ve bağımlılık, yoksulluk içindeki çocuklar için “bir seçenek” olarak ortaya çıkmaktadır; oysa bu seçenek, onların hiçbir zaman özgür iradeleriyle şekillendirdikleri bir yol değildir. Bu noktada suç ve madde, bir sistemin ihmalinin çocuktaki etkisidir.

4.3.3. İstismar

Çocuk yoksulluğunu yalnızca yoksulluk kavramı üzerinden değerlendirmek yeterli değildir; aynı zamanda istismar gibi kavramlarla da ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Yoksulluk, çocukları çeşitli şekillerde istismar edilme riskiyle de karşı karşıya bırakmaktadır. Çocuklar, yoksulluk koşullarında fiziksel, duygusal ve cinsel istismar gibi olumsuz durumlara daha açık hale gelmektedirler (Erkul, 2021, s.5). Kuşkusuz, farklı ekonomik ve toplumsal eşitsizliklerin mağduru olan çocuklar, çeşitli istismar biçimlerine maruz kalmaktadırlar. Yoksulluğun ve toplumsal dezavantajların yarattığı koşullar, çocukları istismara karşı daha savunmasız hale getirmekte ve onların fiziksel ve psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Kahraman, 2015, s.20).

Bu araştırmada, literatürle uyumlu olarak katılımcılar, çocuk yoksulluğunu doğrudan istismar ile ilişkilendirmektedir. Katılımcılar, yoksulluk içindeki çocukların istismara uğrama riskinin daha yüksek olduğunu, özellikle çalıştırılan çocukların bu sömürden daha fazla etkilendiğini vurgulamaktadırlar. Ayrıca, ailelerin bu süreçteki ihmalinin çocukların istismara uğramasında önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Ayrıca çocukların sıklıkla cinsel istismara maruz kaldıkları, bunun bir yansıması olarak da çocukların zorla evlendirildikleri belirtilmektedir.

Profesyonellerin çocuk yoksulluğu ve istismar arasındaki ilişki ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

"Aslında aile yoksulsa, eğitim durumu da düşüktür, gelir durumu da düşüktür. Buna güvenerek istismar ediliyor olabiliyor. Bir vakamız vardı. Kız çocuğu Suriyeli. Babası ve kendisi ailecek bir adamın yanında çalışıyorlar köyde. Herhalde sulamacılık yapıyorlardı kuyubaşında. Bu adam kıza istismarda bulunuyordu. Kız da babası işten atılmasını diye söylemiyordu, açığa çıkarmıyordu. Bu da yoksulluktan kaynaklı bir istismardı."

(SÇ1-33-E)

"Ayrıca yoksul çocukların ihmal ve istismara daha fazla maruz kaldığını da gözlemlerim çerçevesinde belirtmek isterim."

(SÇ7-30-K)

"Şöyle bizim asında toparlarsak en büyük nedenlerinden biri çocuk yoksunluğu şudur: ihmal veya istismar edildikten sonra çocuğun düştüğü duruma çocuk yoksulluğu diyebilirim. İhmal edilmezse yoksulluğa düşmez. Eğitimden ihmal ediliyorsun, sağlıktan ihmal ediliyorsun, sevgiden ihmal ediliyorsun. Aynı şekilde ihmal ediliyorsun. E bunların sonucunda ne olur? Yoksul bir çocuk, bir birey ortaya çıkar."

(SÇ13-32-E)

"Yani burada ben bir vaka mı anlatayım. Kız çocuklarını para karşılığında başka insanlarla ilişkiye zorlama konusu vardı. Ve şu an bu adam (baba) buralardan dolaşıyor, adli işlem yapılıyor zaten. Biz çocukları aldık, yurda yerleştirdik. Bunun temeli yine yoksulluk. Ailenin yoksulluğunda çocuklara da yansıyan, daha sonra da çocuk yoksulluğuna sebebiyet veren yoksulluklar var."

(SÇ16-35-E)

Yoksulluğun, çocuklar üzerindeki etkisinin istismar biçiminde tezahür etmesine yönelik en dikkat çekici anlatılardan biri, ST4-32-E tarafından dile getirilmiştir: *"Elektrik faturası ödendiği için davadan vazgeçen aileler var, bu da yoksulluk işte."* Bu anlatı, yoksulluğun ailelerin hak arama süreçlerini nasıl engellediğini ve maddi çaresizliğin, çocukların maruz kaldığı istismar durumlarında aileleri nasıl geri adım atmaya zorladığını ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan çocukların cinsel istismara uğradıkları da vurgulanan noktalar arasındadır. Çocukların özellikle çalışma yaşamlarında cinsel istismara açık hale geldikleri belirtilmektedir. Örneğin;

"Afgan çocuk vardı mesela, koltuk döşemecisinin yanında çalıştırılırken onun cinsel istismarına yıllarca maruz kalmış."

(SÇ10-37-E)

"Bu konulara girsek, şimdi bu anlamda özellikle cinsel istismara uğrayan çocuklar olabiliyor. Çocuk buradan gitmiştir, Ankara' nın belli bir bölgesinde tarım işçisi olarak"

çalışmıştır. Babası, annesi işe gitmiştir. Kendisi orayı tanımıyor, bilmiyor, cinsel istismara uğradığı durumlar da olabiliyor.

(SÇ13-32-E)

Yoksulluğun çocukları cinsel istismara karşı nasıl savunmasız hale getirdiğini ve ailevi destek eksikliğinin bu durumu daha da kötüleştirdiğini gözler önüne serilmektedir. Ebeveynler tarafından desteklenmeyen ve güvenli bir ortamda büyümeyen çocuklar, istismara uğradıklarında bunu gizlemek zorunda kalabilmektedirler (Türkkan ve Odacı, 2022, s.996).

Cinsel istismarın bir türü olarak çocuk yaşta zorla ve erken evlilikler, çocuk yoksulluğunun bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk yaşta evlilikler veya çocuk evlilikleri, taraflardan en az birinin çocuk olduğu gayri resmi evlilikleri ifade etmektedir. Erken evlilik, bireylerin henüz evliliğin gerektirdiği sorumlulukları üstlenebilecek gelişim düzeyinde olmamaları durumunda gerçekleşen evliliklerdir. Zorla evlilik ise iki kişiden en az birinin evlilik için tam ve özgür iradesini kullanmadığı, baskı altında gerçekleştirilen evlilik türüdür (Bilen, 2021).

Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin (ÇYEZE), çocuk yoksulluğunun bir etkisi olduğuna yönelik profesyonellerin görüşleri şu şekildedir:

"ÇYEZE, erken gebelik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadına yönelik şiddet, tek ebeveynlik gibi hususlar da çocuk yoksulluğuna neden olmaktadır. Ama aynı zamanda bunları bir etki ve sonuç olarak da değerlendirebiliriz. Çocuk yaşta evlendirilen çocuk, bunu normalleştiriyor ve kendi çocuğunu da çocuk yaşta evlendirebiliyor."

(SÇ2-37-E)

"Biz hep çocuk yaşta ve erken evliliklerin bir nedenini de yoksulluğa bağlıyoruz. Çocuklar oyun oynaması gerekirken çalıştırılıyor, okuması gerekirken evlendiriliyor. ÇYEZE en büyük etkilerinden biri."

(ST1-34-E)

ÇYEZE, çocuk yoksulluğunun hem bir sonucu hem de yoksulluğun çocuğun iyi olma hali üzerindeki etkisinin bir göstergesidir. Çocuk yaşta evliliklerin temelinde, yoksullukla ilişkili yapısal sorunlar yatmaktadır. Yoksulluk içindeki aileler, çocuklarını erken yaşta evlendirerek ekonomik sorumluluklarını hafifletmeye çalışmaktadır (Duman ve Coşkun, 2019, s.271). Çocuk yaşta evlilikler, kuşaklar arası yoksulluk aktarımının en bariz göstergelerinden biridir. Anlatılar, erken yaşta evlenen bireylerin bu durumu normalleştirerek kendi çocuklarını da erken yaşta evlendirdiklerini ve yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarıldığını ortaya koymaktadır (Çelebi ve Piyal, 2022, s.634).

Çocuk yaşıta evlilikler, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinin en belirgin sonuçlarından biri olarak değerlendirilmelidir. Yoksulluk, çocukları erken evliliğe iten bir nedenken, erken evlilikler de çocukları uzun vadeli yoksulluk döngüsüne hapseden bir sonuçtur. Çocuk yaşıta evlendirilen bireyler; eğitimden, ekonomik fırsatlardan ve sosyal desteklerden yoksun kalarak, kendi çocuklarına da yoksulluk mirasını devretmektedirler (Temur ve Binbir, 2021, s10). Bu döngünün kırılabilmesi için, erken yaşıta evliliklerin önlenmesi, çocukların eğitim ve sosyal gelişim haklarının güvence altına alınması büyük önem taşımaktadır (Demir, Özel ve Sütçü, 2022, s.51).

Katılımcıların sıklıkla üzerinde durduğu konulardan biri, ailelerin erken yaşıta ve zorla evlendirme nedenlerinden biri olarak, ekonomik sıkıntılar nedeniyle "bir boğaz eksilsin" düşüncesini dile getirmeleridir. Evlilik, bu aileler için ekonomik bir çözüm olarak görülmekte ve çocukların temel hakları göz ardı edilmektedir. Örneğin;

"Kız belli bir yaşa gelsin, onu evlendireyim. Bir boğaz eksilsin. Filmlerde görüyoruz ama gerçek. Kız bir yaşa gelsin, onu evlendireyim de bir boğaz eksilsin diyorlar. İşin içine girince görüyorsun, bunlar oluyor."

(SÇ2-37-E)

"ÇYEZE de bunun hem bir etki hem de bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Kamplarda çalıştığım süreçlerde şöyle bir anlayış vardı: "Aileden bir boğaz eksilsin." Ailedeki nüfusun fazla olması, çocuk sayısının fazla olması, hanedeki kişi sayısının fazla olması toplumsal cinsiyet eşitsizliği kapsamında özellikle kız çocuklarının erken evlendirilmesine neden olabiliyor."

(ST2-32-E)

"Yani maalesef, şey çok fazla oluyor. Şimdi yoksulluk arttığı zaman, çünkü hanedeki kişi boğaz azlığını düşündükleri için, böyle 15, 16, 14, 13 yaşlarındaki çocukları olabildiğince hızlı evlendirmeye çalışıyorlar. Zorla çocuk yaşıta evliliklere çoğu zaman şahit oldum ya da işte şahit oldum derken gidip bildirimini yapmak zorunda kaldık."

(ST11-28-K)

Profesyonellerin görüşleri, erken evliliklerin ekonomik nedenlerden kaynaklandığını, ailelerin "bir boğaz eksilsin" düşüncesiyle kız çocuklarını erken yaşıta evlendirdiklerini göstermektedir. Yoksulluk içindeki ailelerin, ailedeki nüfusu azaltarak ekonomik yükü hafifletmeye çalıştıklarını görülmektedir.

Çocuk yaşıta evliliklerin yoksullukla ilişkili bir diğer nedeni olarak, ailelerin bu evliliklerden "kazanç sağlamak" amacıyla çocuklarını evlendirmesi öne çıkmaktadır. Örneğin;

"12 yaşındaki çocuğun evlendirilmesi suretiyle karşılığında bir bedel almak, bir miktar para almak, bu şekilde bir gelir, bir kazanç elde ediliyor. Başlık parası adı altında da değil, çok farklı."

(SÇ16-35-E)

"Çocuk yoksulluğu bir tane vakam vardı. Vaka 13 yaşında bir kız çocuğu ailesi tarafından aslında insan kaçakçılığı olarak da değerlendirebileceğimiz bir vaka başlık parası karşılığında ticareti yapılmış açık bir şekilde ve çocuk biri ile evlendiriliyor. Kız çocuğu aynı zamanda albino bir kız çocuğu. 13 yaşında bir kız çocuğu saçına kaşına kirpiğine o beyazlıklar gitsin diye kına ile boyayıp bir şekilde albino değilmiş gibi kızı evlendiriyorlar. Sonrasında ailenin bunun için gerekçesi yoksulluk. Çok yoksul olduğumuz için hayatımızı idame ettiremiyoruz çocuğumuzu bu şekilde evlendirirsek hem çocuğun hayatını kurtarmış oluruz çocuğun yoksulluğunu gidermiş oluruz. Bu istismar sonucu gebelik durumu oluşuyor ama o gebeliğe rağmen tarlada çalıştırılmaya devam ediyor, bir şekilde çocuk doğuruyor. 13 yaşında gebe kaldığın da kendi bedensel gelişimini de tamamlamadığı için haliyle çocukta ciddi bir organ yetmezliği başlıyor. Solunum cihazlarına bağlı bir şekilde yaşıyor ve ben çocuk ile görüştüğümde maskesini çıkarıp bana bir şey anlatmaya çalıştı. Bir nefes istedi benden, bana bir nefes, nefes almakta zorlanıyor ve bana bir nefes nasıl verebilirsin dedi. Gerçekten hayatta kendimi çaresiz hissettiğim andı hiçbir şey yapamadım 2 gün sonra kız çocuğu öldü. Her taraftan bir yoksulluk yoksunluk ve sonrasında gelen bir cinayet var bu vakanın içerisinde"

(ST6-31-K)

Profesyoneller, çocuk yaşta evliliklerin yoksullukla ilişkili olarak çocukların istismar edilmesine nasıl zemin hazırladığını ve bunun insan ticareti boyutuna varan sorunlara yol açtığını ortaya koymaktadır. 12 yaşındaki bir çocuğun evlendirilmesi, ekonomik kazanç elde etmek amacıyla yapılan bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Bu tür evlilikler, yalnızca yoksulluğu hafifletmek için geçici bir çözüm olarak görülse de uzun vadede bir insan hakları ihlaline dönüşmektedir.

ST6-31-K' nın anlattığı vaka, yoksulluk içinde yaşamının bir çocuğun hayatına nasıl etki ettiğinin çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. 13 yaşındaki albino bir kız çocuğunun "başlık parası" karşılığında evlendirilmesi, yoksulluğun çocukları insan ticareti ve cinsel istismara nasıl açık hale getirdiğini ortaya koymaktadır. Aile, albino olan çocuğu fiziksel görünüşünden dolayı toplumsal normlara uydurmak için kına ile saçlarını ve kaşlarını boyayarak "normal" bir görünüm kazandırmaya çalışmaktadır. Çocuğun erken yaşta gebelik yaşamaya zorlanması, bedensel ve psikolojik gelişimini tamamlamamış bireylerin nasıl sağlık sorunlarıyla karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır. 13 yaşında bir çocuğun hem bedensel hem de duygusal olarak bu tür bir duruma hazır olmaması, yoksulluğun çocukların bedenleri üzerinde de geri dönüşmez etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Vakanın, organ yetmezliği ve solunum

cihazına bağılı yaşamla ve akabinde ölümle sonuçlanması, çocuk istismarının ne kadar tehlikeli sonuçlar doğurabileceğinin somut bir örneğidir.

Aile, ekonomik çıkmazda olduğu için çocuğu bir tür "kazanç aracı" olarak kullanmakta ve bu durumu "çocuğun hayatını kurtarma" olarak rasyonalize edilmektedir. Bu vaka, çocuk haklarının açık bir ihlalini temsil etmektedir.

4.4. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN SONUÇLARI VE ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI ZORLUKLAR

Yoksulluk içindeki çocuklar, temel haklarının eksik veya yetersiz yerine getirilmesinden kaynaklanan çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklar, çoğunlukla uluslararası ve ulusal mevzuatlarda yer alan temel hakların çocuklara ulaşmaması veya etkili bir şekilde uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. Çocukların bu haklara erişimini sağlamada yetersiz kalan sosyal koruma mekanizmaları, yoksulluk döngüsünün kırılmasını daha da zorlaştırmaktadır.

Bu bölümde, çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin yoksulluğun çocuk refahı üzerindeki çok katmanlı zorluklara dair deneyimleri ve görüşleri kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Katılımcı anlatıları, yoksulluğun çocuk refahı üzerinde birbiriyle etkileşimli sonuçlar doğurduğunu ve çocukların yapabilirliklerini kısıtlayarak temel haklarına erişimlerini engellediğini ortaya koymaktadır.

Yapılan analiz, çocukların yaşam kalitesi üzerinde doğrudan ve dolaylı zorluklar oluşturan üç alt tema ortaya çıkarmıştır:

- **Sosyal ve Ekonomik Zorluklar: Okul (Eğitim), Ev (Barınma) ve Mahalle (Ekolojik Çevre) Üçgeninde Çocuklar:** Bu alt tema, yoksulluğun çocukların eğitim ve barınma gibi temel haklarına erişimini kısıtlayarak karşılaştıkları sosyal ve ekonomik zorluklara odaklanmaktadır. Katılımcılar, çocukların yaşadıkları ekolojik çevreye atıfta bulunarak “mahalle” kavramının önemine vurgu yapmıştır. Eğitim hakkına erişim, neredeyse tüm katılımcılar tarafından doğrudan veya dolaylı olarak ele alınmış, bu nedenle bu zorluk “okul” başlığı altında incelenmiştir. Benzer şekilde, barınma hakkı ile ilgili zorluklar da “ev” başlığı altında analiz edilmiştir.
- **Fizyolojik Zorluklar: Sağlık, Beslenme ve Hijyenden Yoksunluk:** Yoksulluğun çocukların fiziksel sağlıkları üzerindeki sonuçları bu alt temada ele alınmaktadır. Katılımcılar, çocukların en temel haklarından biri olan sağlık hakkına erişimde

yaşadıkları kısıtlamalara dikkat çekmiştir. Ayrıca, beslenme ve hijyen gibi diğer temel biyolojik gereksinimlerin de yoksulluk nedeniyle eksik kaldığı vurgulanmıştır.

- **Psikolojik Zorluklar:** Bu alt tema, yoksulluğun çocukların iç dünyalarındaki yansımalarına odaklanmaktadır. Katılımcılar, yoksulluğun çocukların psikolojik durumu üzerindeki etkilerinin ciddi boyutlarda olduğunu vurgulamışlardır. Psikolojik zorluklar, katılımcıların anlatıları doğrultusunda “sosyal dışlanma ve akran zorbalığı”, Benlik Algısı ve Özgüvensizlik”, Duygusal Destek Eksikliği: Sevgi Yoksunluğu ve Bağlanma Sorunları” ile “Gelecek Endişesi” başlıkları altında analiz edilmiştir.

Tablo 23: Çocuk Yoksulluğunun Sonuçları ve Çocukların Yaşadığı Zorluklar Temasına Ait Frekans Tablosu

Kodlu Bölümler	Alt Temalar	Kodlu Belgeler
513	Sosyal ve Ekonomik Zorluklar: Mahalle, Okul ve Ev Üçgeninde Çocuklar	57
346	Fizyolojik Zorluklar: Sağlık, Beslenme ve Hijyenden Yoksunluk	51
166	Psikolojik Zorluklar	46
Kodlanmış Belge Sayısı		59
Kodlanmamış Belge Sayısı		1
1026	Toplam	60

Tablo 23’ te, "Çocuk Yoksulluğunun Sonuçları ve Çocukların Yaşadığı Zorluklar" temasına ait frekans dağılımı sunulmaktadır. Tablo 23’ e göre, yoksulluk içindeki çocukların yaşadığı zorlukları en çok sosyoekonomik zorluklar üzerinden tanımlayan katılımcıların yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu grubu fizyolojik zorluklar, en düşük yoğunlukta ise psikolojik zorluklar izlemektedir. Ayrıca neredeyse tüm katılımcıların (bir katılımcı hariç) en az bir zorluk türü ile ilgili görüş bildirdiği anlaşılmaktadır.

Kod yoğunluğu sıralamasına göre, en yüksek yoğunluk sosyoekonomik zorluklarda toplanmış, bunu fizyolojik zorluklar ve son olarak psikolojik zorluklar takip etmiştir. Bu dağılım, katılımcıların çocuk yoksulluğunun sonuçlarını ağırlıklı olarak sosyoekonomik zorluklar üzerinden değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, sırasıyla fizyolojik ve psikolojik zorluklar da katılımcılar tarafından dile getirilen görüşlerdir.

Tablo 24: Çocuk Yoksulluğunun Sonuçları ve Çocukların Yaşadığı Zorluklar Temasına Ait Kodlamaların Grup Karşılaştırmaları

Alt Temalar	Çocuk ve Ebeveynler	Profesyoneller	Toplam
Sosyal ve Ekonomik Zorluklar: Mahalle, Okul ve Ev Üçgeninde Çocuklar	25	32	57
Fizyolojik Zorluklar: Sağlık, Beslenme ve Hijyenden Yoksunluk	25	26	51
Psikolojik Zorluklar	18	28	46

Tablo 24' te, " Çocuk Yoksulluğunun Sonuçları ve Çocukların Yaşadığı Zorluklar" temasına ait grup karşılaştırmaları yer almaktadır. Buna göre, profesyonellerin sosyal ve ekonomik zorluklar ile psikolojik zorluklar hakkında daha yoğun anlatılar sundukları görülmektedir. Fizyolojik zorluklarla ilgili anlatılar ise her iki grup arasında benzer yoğunluktadır. Buna göre; profesyonellerin çocuk yoksulluğunun özellikle sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutlarına odaklandığını; fizyolojik zorlukları ise çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin nispeten daha dengeli bir yoğunlukla ele aldığı görülmektedir.

Bu üç alt tema, ÇHS' de belirtilen temel haklar ve ilkeler ile Amartya Sen'in Yapabilirlik Yaklaşımı çerçevesinde vurgulanan haklar ve göstergelerle uyum göstermektedir. Bu bağlamda, çocuk refahı üzerinde yoksulluğun yarattığı çok boyutlu zorluklar ve bu zorlukların çocukların temel haklarına erişimlerini nasıl kısıtladığı daha anlaşılabilir hale gelmektedir. Bu analiz, yoksulluk durumunda çocukların temel haklarına erişim kapasitelerini ve yapabilirliklerini sınırlandıran dinamikleri anlamada önemli bir çerçeve sunacaktır.

4.4.1. Sosyal ve Ekonomik Zorluklar: Okul, Ev ve Mahalle Üçgeninde Çocuklar

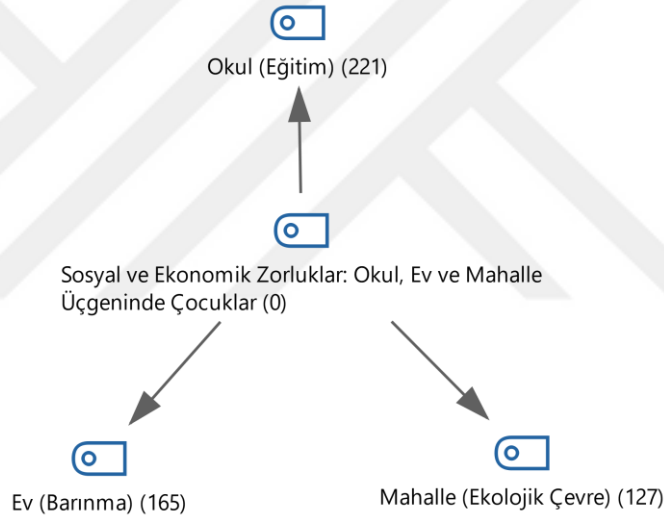
Bu alt temada, çocukların yaşamlarını sürdürdükleri okul, ev ve mahalle üçgeninde karşılaştıkları zorluklar ele alınmaktadır. Çocuklar genellikle bu üç alan arasında bir denge kurarak günlük hayatlarını şekillendirirken, her bir alan onların temel haklarına erişimlerini ve yaşam koşullarını doğrudan etkilemektedir.

Okul, çocuğun eğitim hakkını ve gelişimsel potansiyelini destekleyen bir alan olarak hem akademik hem de sosyal açıdan geleceğini belirleyici bir rol oynamaktadır. Eğitime erişimde yaşanan sıkıntılar, çocukların sadece akademik değil, sosyal yaşamlarını da olumsuz etkileyebilmektedir. Ev, çocuğun barınma hakkını temsil ederken aynı zamanda fiziksel

güvenlik ve duygusal destek açısından bir ortam sunmaktadır. Yetersiz barınma koşulları, çocukların fiziksel ve zihinsel sağlıklarını tehdit eden bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Mahalle, çocukların sosyal etkileşimde bulunduğu ve çevreyle bağ kurduğu ekolojik bir ortamdır. Mahalledeki kaynak eksiklikleri, güvenlik sorunları gibi faktörler çocukların gelişimleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu üç alan arasındaki dinamikler, çocukların eğitimsel fırsatlarını, yaşam standartlarını ve sosyal bağlarını belirleyen temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, çocuk yoksulluğunun etkileri bu alanlarda bütüncül bir şekilde ele alınmalı ve her birinin çocukların refahı üzerindeki rolü detaylıca değerlendirilmelidir.

Şekil 22: Sosyal ve Ekonomik Zorluklar: Mahalle, Okul ve Ev Üçgeninde Çocuklar Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler



Şekil 22’ de görüldüğü üzere, yoksulluk içindeki çocukların karşılaştıkları sosyoekonomik zorluklar; okul (eğitim), ev (barınma) ve mahalle (ekolojik çevre) üçgeninde ele alınmaktadır. Katılımcılar, çocukların bu üç ortamda karşılaştıkları sosyoekonomik zorlukları ayrıntılı şekilde tanımlamaktadır. Okul kategorisinde çocukların eğitim hakkı kapsamlı şekilde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, çocukların eğitim olanaklarına erişimde yaşadıkları tüm sorunlar, fırsat eşitsizliği ve destek yetersizliği gibi konulara vurgu yapılmaktadır. Bu sorunlar, yoksulluk içindeki çocukların sosyoekonomik zorluklar çerçevesinde en çok karşılaştıkları sorunları temsil etmektedir. Ev kategorisinde ise çocukların barınma ve yaşam koşulları detaylandırılmakta; ısınma, oda sayısı ve rutubet gibi ev içi koşullardaki eksiklikler çocukların temel yaşam ihtiyaçlarına erişimlerini kısıtlayan unsurlar olarak ele alınmaktadır. Mahalle

düzeyinde, güvenlik eksikliği, olumsuz çevresel koşullar, oyun alanlarının ve gençlik merkezlerinin bulunmaması gibi sorunlar ön plana çıkmaktadır.

Yoksulluk, çocukların yalnızca bireysel ihtiyaçlarını değil, yaşadıkları çevreyi, okullarını ve barınma koşullarını da şekillendiren bir sorundur. Ekonomik yetersizlik nedeniyle çocuklar, büyük ölçüde kontrol edemedikleri ve değiştirmeleri güç olan sosyal ve fiziksel çevrelerde yaşamak zorunda kalmaktadır (Metin, 2015). Çocuk hakları bağlamında değerlendirildiğinde, her çocuğun güvenli bir çevrede büyüme, nitelikli bir eğitim alma ve sağlıklı bir yaşam alanına sahip olma hakkı bulunmaktadır (Karakaş ve Çevik, 2016). Ancak yoksulluk nedeniyle, bu hakların birçok çocuk için erişilebilir olmadığı görülmektedir.

Eğitim açısından, yoksulluk içinde büyüyen çocuklar genellikle kaynakları sınırlı, nitelikli eğitim kadrosundan ve eğitim materyallerinden yoksun okullarda öğrenim görmektedir (Öztürk, 2017). Öğretmen eksikliği, kalabalık sınıflar ve eğitim kaynaklarının yetersizliği, bu çocukların potansiyellerini gerçekleştirmelerini engelleyen başlıca faktörlerdir (İlter, 2023, s.210). Yapabilirlik yaklaşımı açısından, çocuğun eğitime erişim sağlaması, kendi potansiyelini gerçekleştirme yolundaki en temel adımlardan biridir (Bigger, Ballet ve Comim, 2011). Ancak düşük kaliteli eğitim, çocukların topluma aktif katılım gösteren bireyler olarak yetişmelerini sınırlandırmakta, onların toplumsal rollerini üstlenme kapasitelerini kısıtlamaktadır.

Barınma koşulları da yoksulluk içindeki çocuklar için sağlık ve güvenlik standartlarının altında kalmaktadır. Bu tür evlerde ısınma, hijyen ve kişisel alan gibi temel gereksinimlerin karşılanamaması, çocukların hem fiziksel sağlığını hem de ruhsal dengesini doğrudan etkilemektedir (Green, Howell-Amon ve Sandel, 2021). Yetersiz barınma koşulları, çocukların sağlıklı bir ortamda büyüme hakkının ihlali anlamına gelir. Araştırmalar, güvensiz ve sağlıklı ev koşullarında büyüyen çocuklarda uyku düzeni bozuklukları, yetersiz beslenme ve sosyal izolasyon gibi sorunların daha yaygın olduğunu göstermektedir. Çocuk hakları açısından, barınma hakkı yalnızca dört duvar arasında barınmayı değil, güvenlik, sağlık ve mahremiyet gibi temel standartları içermektedir (Konuk Şener ve Ocakçı, 2014, s.63).

Yoksulluk içindeki mahallelerde büyüyen çocuklar, genellikle fiziksel olarak güvensiz, sosyal imkanlardan yoksun ve çevresel risklerin yüksek olduğu bölgelerde yaşamaktadır (Okutan ve Turgut, 2020). Yoksul bölgelerde parklar, oyun alanları, güvenli yürüyüş yolları veya sosyal etkinlikler gibi çocukların sosyal gelişimini destekleyen alanlar ya yetersizdir ya da hiç bulunmamaktadır (Özbay, 2019). Çocukların bu tür sosyal alanlara erişiminin kısıtlanması, onların sosyal becerilerinin, özgüvenlerinin ve topluma dahil olma hissinin gelişimini engellemektedir (Gülay Taşçı, 2010, s.48). Çocuğun büyüdüğü çevrede kendini güvende

hissetmesi, sosyal açıdan desteklenmiş ve topluma dahil hissetmesi gerekmektedir; ancak yoksul mahallelerde bu haklar genellikle erişilmez kalmaktadır.

Çocuklar yaşadıkları mahalle, okudukları okul ve barındıkları evler aracılığıyla topluma bağlanır ve bu alanlarda yaşanan yoksunluklar onların gelişimlerini sınırlayan başlıca etkenler haline gelir. Çocuk hakları ve yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde, çocukların yaşam alanlarında desteklenmesi, devletlerin ve toplumun en önemli sorumlulukları arasında olmalıdır.

4.4.1.1. Okul (Eğitim)

Eğitim, yoksulluğun hem bir nedeni hem bir sonucu hem de bu sorunun çözüm yollarından biri olarak önemli bir rol oynamaktadır (Bilican Gökkaya, 2023, s.168). Çocukların yoksulluk içinde büyümeleri, eğitim hayatlarını olumsuz etkilemektedir. Yoksulluk içindeki bölgelerde, okulların fiziki altyapısı ve eğitim kalitesi genellikle düşük seviyededir (Avşar Kurnaz, 2007, s.50). Ayrıca bu bölgelerde okuldan erken ayrılma oranları oldukça yüksektir; ekonomik zorluklar nedeniyle birçok çocuk, ailelerine destek olmak için okulu bırakmak zorunda kalmaktadır (Kahraman ve Sallan Gül, 2015, s.353).

Bu alt temada katılımcılar, yoksulluğun çocukların eğitim süreci üzerindeki hem nesnel hem de öznel sonuçları ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Katılımcılar öznel boyutta; eğitimde fırsat eşitsizliğini, eğitimin çocuklar ve toplum için neden kritik bir öneme sahip olduğunu, eğitim sürecinde karşılaşılan sorunları ve öğretmen-veli etkileşimlerini tartışmaktadır. Nesnel boyutta ise katılımcılar, çocukların eğitim yaşamında ihtiyaç duydukları destek hizmetlerine erişimde yaşadıkları zorluklara dikkat çekmektedir. Kurs ücretleri, okul üniforması ve kıyafetleri, dijital araçlar (telefon, tablet, bilgisayar), kırtasiye malzemeleri ve harçlık gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması, eğitimde eşitlik ilkesinin ihlaline işaret etmektedir.

Profesyonellerin, çocukların eğitimde yaşadığı fırsat eşitsizliğine yönelik anlatıları şu şekildedir:

"Aynı bölgedeki iki okul arasında bile dağlar kadar fark olabiliyor. Bu da fırsatların ve refahın eşit dağıtılmamasından kaynaklanıyor. Çocuk yoksulluğunun nedenleri bana göre coğrafi konum. Bir köyde çok zengin de olsan, toprak zengini de olsa o çocuğa sunacağın imkanlar kısıtlıdır. Bu şehirde daha fazla imkân olunca çocuk daha fazla yararlanıyor."

(SÇI-33-E)

"Okullar bile sınıfsal. Aynı ildeki okullarda standart ve imkân farklılıkları var. Çocuğun gittiği okul ile etiketlendiği bile oluyor. Örneğin A okuluna gidiyorsa zengin, B okuluna gidiyorsa yoksuldur. Şunu demiyorum, eğitimi standardize edip öyle verelim değil. En

azından araç gereç, fiziki şeyler eşit olması lazım. Biri okula gidiyor akıllı tahta, bir sürü imkân, başka bir okula bakıyorsunuz tebeşir tahta."

(SÇ10-37-E)

"Yoksul ailenin çocuğu bulunduğu bölgedeki en kötü okula gidiyor. Mardin'de birçok okulu durumlarına göre sınıflandırabiliyoruz. Yoksul çocuklar en kötü okula gitmekte ve buralarda yoksullukları pekişmektedir. Devlet okulları bünyesinde bile standartlar aynı değil. Bugün Yenişehir'de bulunan bir okul ile benim mahalledeki çocukların okulu aynı değil."

(SÇ12-32-E)

Çocukların yaşadıkları bölgenin sosyoekonomik durumu, onların erişebileceği eğitim olanaklarını doğrudan etkilemektedir. Köyde yaşayan çocukların erişim imkânları kısıtlıyken, şehirde yaşayan çocuklar daha fazla fırsata sahip olabilmektedirler. SÇ10-37-E'nin vurguladığı gibi, aynı şehirde yer alan okullar arasında bile büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bazı okullar daha modern ve donanımlı iken, diğerleri temel araç gereçlerden yoksundur. Örneğin, A okuluna giden çocuklar "zengin" olarak görülürken, B okuluna gidenler "yoksul" olarak etiketlenmektedir. Öte yandan SÇ12-32-E'nin belirttiği üzere, okulların fiziki ve eğitimsel standartları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Yoksulluk içindeki çocukların eğitimde karşılaştığı bu fırsat eşitsizlikleri, onların akademik başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu da çocukların, geleceklerini inşa etme sürecinde engellerle karşılaşmalarına neden olabilmektedir (Ferreira ve Gignoux, 2010).

Katılımcılar, okulun önemi konusunda görüşlerini dile getirirken iki ana yaklaşım ortaya çıkmıştır: okulun önemini vurgulayanlar ve okulun öneminin azaldığını savunanlar. Okulun önemli olduğunu savunan görüşler, eğitimin bireysel gelişim ve toplumsal katılım için önemli bir rol oynadığını, çocukların sosyal beceriler kazanmasında ve gelecekte iş gücü piyasasında yer bulabilmesinde temel bir unsur olduğunu belirtmektedir. Okulun, öğrencilerin düşünsel ve duygusal gelişimleri için bir yapı taşı olduğu, bu nedenle eğitimin hayatın her alanında fırsat eşitliğini desteklediği görüşü öne çıkmaktadır. Örneğin;

"Benim tek isteğim iyi olsunlar. Okusunlar. Eğitime çok düşkünüm. İnan ki bu kızın eğitimi yoktur, hep gezdirdim. Karnımızı bir yerden doyurabiliriz biz ama bu ne yapacak?"

(E5-43-K)

"Eğitim görmek eğitimin terbiyesinden geçmek onun en temel hakkıdır. Çünkü ileriki yaşlarda bunlar toplumun bir bireyi, birer aile babası veya annesi olacak. Birer toplum üreticisi olacak. Şimdi sen toplumu eğittin toplumun yarısı eğitilmiş yarısı eğitimsiz nasıl olacak."

(SÇ14-31-E)

Eğitim erişimin öneminden bahsederken okula gitmek, sadece bir meslek sahibi olmak için okula gitmek demiyoruz, çocuğun birçok risk sisteminin dışında bırakılması için, bu yüzden bunu söylüyoruz."

(ST9-29-K)

Diğer yandan, okulun öneminin azaldığına yönelik görüşler, özellikle günümüzün dijitalleşen dünyasında okulun geleneksel rolünün sorgulandığını göstermektedir. Bu katılımcılar, yoksulluğun eğitime erişimi sınırladığı ve dolayısıyla okula devamın bazı çocuklar için anlamını yitirdiği görüşündedir. Örneğin;

"Okula ve eğitime verilen önem çevremde gördüğüm kadarıyla azalmış durumda. Okul ve eğitim ikinci planda. "

(SÇ3-35-E)

"... okuldaki bütün erkek çocuklarının tır ehliyeti almak için o liseye gelme zorunluluğunu hissediyorlar çocuklar kendilerinde. Hiçbirinin böyle okulla ilgili kendini geliştirmeye ilgili, meslek sahibi olmakla alakalı hiçbir planı yok. Okula sadece lise diplomasını almaya geliyor, çünkü ehliyet için lise diploması gerekiyor. Bu bizim için inanılmaz bir yıkım."

(ST4-32-E)

Her iki görüş de okulun toplumsal işlevi ve eğitimde fırsat eşitliği konusunda önemli tartışma alanları sunmaktadır. Okulun öneminin savunulması, eğitimin yalnızca bireysel değil, toplumsal kalkınma için de bir kaldıraç olduğu vurgusunu taşıırken; öneminin azaldığına dair görüşler, eğitim sisteminin yoksulluk gibi dinamiklerden etkilendiğini göstermektedir.

Katılımcıların özellikle üzerinde durduğu konular arasında, yoksulluk içindeki çocukların okula devam etmeleri önünde engeller yer almaktadır. Bu çocuklar, çeşitli ekonomik, sosyal ve yapısal engeller nedeniyle ya okula kayıtlı oldukları halde düzenli olarak okula gitmemekte ya da hiç kayıt yaptırmadan eğitim sürecinden tamamen kopmaktadırlar. Bunun en belirgin yansımalarından biri çocukların okuma ve yazma bile öğrenememesidir. Örneğin;

"Hocam, bu kızım ve bu kızım küçüktüler daha, sosyal hizmetler yardım etmemişti. Küçüktüler daha, okula gidiyorlardı. 3. sınıfa geçti, 3 müydü 2 miydi, eğitimleri, okuma yazmaları sıfırdı."

(E5-43-K)

"Benim kardeşim öğretmen. Bugün sadece Mardin iline okuma yazma bilmeyen 3. sınıflar için 22 bin tane kitap gönderildiğini ifade etti. 3. sınıfta olup da 22.000 çocuk okuma yazma bilmiyor. Sadece Kızıltepe'de 8 bin mi 9 bin mi çocuk okuma yazma bilmiyor."

(SÇ3-35-E)

Yoksulluk içindeki ailelerde, çocukların okuma yazma becerilerinin gelişmesi için gerekli destek ve kaynakların yetersizliği bu tabloyu daha da ağırlaştırmaktadır. Okuma yazma bilmeyen yoksulluk içindeki çocuklardan biri de Ç1-16-K' dır. Onun hikayesi ise özetle şöyledir:

"5. sınıfa kadar hiçbir şekilde ders dinlemedim, hep sıranın altına girdim. Okula gitmedim. Ben 8. sınıfa kadar böyle direk geçiriliyordum. Öyle girdim 9. sınıfa. Ondan sonra ben okumayacağım, anneme destek olacağım. Çalışsın istemiyorum. Bize bakıp çok zorluk çekti. Sınıfta 9. sınıfta bir tane Türkçe hocası vardı. Daha o zamanlar harflerini hiçbirini bile bilmiyorum. Sınıfın içinde beni azarlardı. "Sana oku diyorum, sen geri zekalı mısın?" Çok kötü ağır bir şekilde küçük düştüm. Bir yerlere girdiğim zaman, ben fıstık cevizinde çalıştım. Bana orada dediler ki, "Şunu okuman lazım." Elim titriyor, bedenim duruyor, hiçbir şey yapamıyorum. Okumayı bilmediğimi öğrenecekler. Ondan sonra kaçtım, eve geldim. Has Simit'e girdiğimizde kalem kağıt verdiler iki tane. Gerek yok, bir tane yeter bize dedim. Tekstilde çalışınca, bir kalem kağıt olayı olunca ben direk ortadan kayboluyorum. Ciddi anlamda kötü bir şey. İstemiyorum bu halde olmayı."

(Ç1-16-K)

Ç1-16-K, okuma-yazma öğrenme deneyimlerini aktarırken oldukça akıcı ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Çocuğun konuşma tarzı ve dil becerileri, iletişim kurmada herhangi bir zorluk yaşamadığını ve bilişsel anlamda bir sorunun varlığına işaret etmediğini düşündürmektedir. Her ne kadar ayrıntılı tıbbi veya eğitimsel geçmiş bilgisi bulunmasa da, katılımcının herhangi bir zihinsel probleme sahip olmadığı değerlendirilmektedir. Ancak 16 yaşında bir çocuğun okuma-yazma bilmemesi, dışarıdan bakıldığında bilişsel ya da gelişimsel bir sorun olarak algılanabilir. Ancak Ç1-16-K özelinde bu durumun arka planında yatan temel etkenlerin farklı olduğunu, yoksulluk faktörünün daha belirleyici olduğu düşünülmektedir. Bu örnek, okuma yazma öğrenememenin çocukların yaşamlarında ne denli ağır sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Eğitim sisteminin yoksulluk içindeki çocuklara duyarsız kalmasının, onların hem kişisel gelişimlerini hem de toplumsal kalkınmayı sınırlayan bir etken olduğunu ortaya koymaktadır.

Katılımcıların, okula devam etmeme ve devamsızlıkla ilgili görüşleri şöyledir:

"Zaten iki kişi liseyi okudular. Bir daha liseye gidiyordu, yani para sıkıntısı olduğu için. Lise 2'de çıktı. Açıktan okumaya başladı."

(E6-52-K)

"Ayrıca, yoksul çocuklar ailelerinin ekonomik durumuna katkıda bulunmak için çalışmak zorunda kaldıklarından okul devamsızlığı ve okul terk oranları artar."

(SÇ7-30-K)

"Eğitimi baz alabilirsiniz, okul dışı kalmış çocuk sayısı artıyor. Bunun da en bariz sebebi mevcut yoksulluk. Bize gelen mevcut başvurularda, özellikle Eylül, Ekim ayı tamamen okul dışı kalmış ve okul kayıt süreciyle geçen bir dönem."

(ST8-25-K)

E6-52-K'nın ve ST8-25-K' nın anlatısı, ekonomik zorlukların lise eğitiminin sürdürülebilirliğini nasıl etkilediğini ortaya koyarken, SÇ7-30-K'nın görüşü, yoksulluk içindeki çocukların ailelerine ekonomik destek sağlamak zorunda kalmaları nedeniyle okul devamsızlığı ve terk oranlarının arttığını vurgulamaktadır. Yoksulluk, çocukların eğitime devam etme imkânlarını sınırlamakta ve genellikle açık öğretim gibi alternatif yollarla eğitimi tamamlamalarına yol açmaktadır (Aküzüm vd., 2015, s.171).

Katılımcılar, ebeveynlerin veli toplantılarına katılım sağlamamasının önemli bir sorun olduğunu ve bu durumun doğrudan yoksullukla ilişkili olduğunu vurgulamaktadırlar. Yoksulluk, ebeveynlerin okul etkinliklerine katılımını çeşitli şekillerde kısıtlayabilmektedir. Örneğin;

"O veli toplantısında belki çocuğun bir yeteneği vardır, aileye anlatacak öğretmen. Ama aile çeşitli ekonomik çekincelerle veya bilinçsizlikle gitmediği zaman çocuk bu sefer yine mağdur olan taraf oluyor. Geçen babanın biri öyle diyordu. "Hocam gidiyorum, para istiyor." Adam da orada rencide oluyor, çocuk da..."

(SÇ2-37-E)

"Mesela hiçbir velinin buraya gelen annelerden biliyorum, hiçbir veli toplantısına gitmiyor."

(SY1-37-K)

SÇ2-37-E'nin vurguladığı gibi, veli toplantılarına katılım, çocukların yeteneklerinin tanınması ve geliştirilebilmesi için önemli bir fırsat sunmaktadır. Ancak ekonomik çekinceler nedeniyle bu toplantılara katılamayan aileler, çocuklarının bu fırsatlardan mahrum kalmasına neden olabilmektedir. Velilerin bu toplantılara katılmaması, çocukların eğitim sürecine aile desteğinin eksikliğine işaret etmekte ve bu eksiklik, çocukların eğitimdeki dezavantajlarını derinleştirmektedir (İnce, 2020, s.229).

Katılımcılar, çocukların eğitim yaşamında karşılaştıkları sorunları somut örneklerle anlatarak, bu sorunların ekonomik boyutlarına dikkat çekmektedirler. Çocukların kurslara erişim, okul kıyafeti temini, telefon ve tablet gibi dijital araçlara sahip olma, harçlık alma ve kırtasiye malzemelerine ulaşma gibi ihtiyaçları, eğitim süreçlerini doğrudan etkileyen önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır (Hoşgörür vd., 2024).

Katılımcılar, okulun sınavlarda başarılı olmak için yeterli olmadığını veya farklı kurslarla desteklenen öğrencilerin destek almayanlara göre daha başarılı olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin;

"Nasıl desem, dershaneye giden bir çocuk veya genel olarak söylüyorum, özel ders alan bir çocuk. Bu yüzden, o çocuk başarı anlamında biraz daha şanslı oluyor. Ama diğer çocuk, önüne sınır koyulmuş gibi, biraz daha sınırlı kalıyor."

(Ç9-15-E)

Kalktım baktım, dedim bir öğretmen tutacağım. Hoca özel tutayım ki bunlara ders versin. O da gittim hocayla, Türkçe öğretmeni ile görüştüm. Dedim kızlarımın okuma yazmaları yok, düşüktür. Yiyecek yemeğimiz yok ama ben özel hoca arıyorum. 3. sınıfa gidiyorlar, okuma yazmaları yok yani istemiyorum bu şekilde yürüsün hayat onlar için.

(E5-43-K)

"Maddi kaynakların yetersizliği, çocukların özel dersler, etütler ve diğer eğitim desteklerinden faydalanamamasına yol açar."

(SÇ7-30-K)

Ç9-15-E'nin belirttiği gibi, dershaneye veya özel derslere erişim imkânı olan çocuklar, daha fazla destek alarak eğitim sürecinde avantaj sağlamaktadır. Buna karşın, E5-43-K'nin dile getirdiği gibi, maddi sıkıntılar içinde olan aileler çocuklarının eğitimde geri kalmasını önlemek için ellerinden geleni yapmaya çalışsa da bu çabalar genellikle yetersiz kalmaktadır. SÇ7-30-K'ya göre ise maddi kaynakların yetersizliği, özel ders ve ek eğitim olanaklarına erişimi kısıtlamaktadır.

Katılımcıların, çocukların okulda ve sosyal yaşamda kıyafet veya üniformaları ile ilgili görüşleri de doğrudan yoksullukla ilişkilendirilmektedir. Bu konuyla ilgili çocukların görüşleri şu şekildedir:

"Genelde aile sıkıntısı oluyor. Annesi ne kadar istese de bazen alamaması çocuğu üzüyor. Ama annesini de anlaması lazım. Mesela okula geliyor, arkadaşının babası ona elbise almış, ama onun babasının maddi durumu yok, alamaz ve çok üzülür."

(Ç3-16-K)

"Parasız, evde bir şey olmaz; güzel kıyafetlerimiz olmaz."

(Ç6-16-E)

"Herkesin güzel giyinip onun güzel giyinememesi."

(Ç10-13-K)

"Demişlerdi, "Git, sen de bizim gibi yeni ceket ve pantolon al." Sonra ben de evde annemle tartıştım, ağladım. Anneme söyledim, ama annem "Alamam, durumumuz yok" dedi."

(Ç11-12-E)

Bu görüşler, kıyafet eksikliği üzerinden çocukların yoksulluğu nasıl hissettiklerini göstermektedir. Çocuklar, kıyafetlerini arkadaşlarınınkilerle kıyaslayarak sosyal çevrelerinde dışlanmış ve eksik hissetmektedirler. Kıyafet, çocuklar için yalnızca bir ihtiyaç olmaktan öte, sosyal kabul görme ve akranlarıyla eşit hissetme aracı olarak önemli bir rol oynamaktadır (Hoşgörür vd., 2024).

Ebeveynlerin kıyafet ile ilgili görüşleri ise şu şekildedir:

"Zengine moda olmuş ama fakire... Oğlum gitti, onun pijaması burası yırtıktı. Yirmi yerde duydum hocam. Yemin, benim oğlumun pijaması yırtıktı, ona yirmi lira verdim, gitsin alsın diye kendine. E, söylemesi gerekiyor muydu hocam?"

(E3-45-K)

"Araba vurdu böyle...Ben de kızıma yeni ayakkabı almıştım, kaldırıyorum ayağa. Ben dedim adama şimdi kızımın ayağı yerde olacak ne olacak zorla. O ayakkabı ayağındaydı. Daha yeni almıştım, giymemişti. Onu da yırtmıştı. Sonra adam gitti ayakkabı aldı. Sonra gitti. Yav vallahi nasıl bir şeydi, ne acı çekmişiz."

(E5-43-K)

Katılımcı E3-45-K, kıyafet sorunu konusundaki görüşlerini “zengine moda, fakire...” anlatısıyla özetleyerek, yoksulluk içindeki çocukların kıyafetleri üzerinden yapılan olumsuz yorumların sosyal çevrede rencide edici bir dedikodu konusu haline geldiğini vurgulamaktadır. Diğer taraftan, E5-43-K, kızının araba kazası geçirdiği bir olayı anlatırken, kazanın hemen ardından kızının ayakkabısının düşmesi ve bu durumda kendisinin çocuğuna yeni bir ayakkabı alıp alamayacağını düşünmek zorunda kaldığını belirtmektedir.

Bilgiye erişim yetersizliği, eğitim yoksunluğunun en önemli sonuçlarından biridir. Eğitim eksikliği, özellikle dijital çağda, çocukların ve gençlerin bilgiye ulaşma araçlarına yeterince sahip olamaması ve teknolojik kaynaklardan faydalanamaması anlamına gelmektedir (Assadi, 2024, s.410).

Katılımcılar, bilgiye erişim konusundaki yetersizlikleri, temel teknolojik araçların ve hizmetlerin eksikliğiyle ilişkilendirmektedir. Özellikle telefon, tablet, bilgisayar ve internet hizmetlerinin yetersizliği veya tamamen bulunmaması, bilgiye ulaşma süreçlerinde önemli bir

engel olarak öne çıkmaktadır. Görüşülen çocukların neredeyse tümü bilgiye erişimde sorun yaşayan çocuklardır. Örneğin;

"Evet, var. Şu an bana ait değil. Ana kartım yandı, suyun içine girdi. Şu an arkadaşımın telefonunu kullanıyorum. Şu an çalışıyorum. Biriktirip kendime bir telefon alacağım, inşallah en yakın zamanda."

(Ç1-16-K)

"Yok, hattı yok. Evde internet olduğu için, şahsen onun var demesinin nedeni benim ana kartım yanmıştı, onun kartımı onun telefonuna verdim, onu kullandı. Durum yok, maddi durum sıkıntı."

(Ç2-15-E)

"Hayır, annemin telefonundan bakıyorum. Araştırma işlerini oradan hallediyorum annemden bakıp."

(Ç3-16-K)

"Çok pahalı geldi hocam, 500-600'e çıkardılar, ödeyemedik."

(Ç4-14-K)

Çocuklar ya arkadaşlarının ya da annelerinin telefonunu kullandıklarını, yeni bir telefon alamadıklarını, maddi durumlarının buna elverişli olmadığını belirtmektedir. Bu durum profesyonellerin de görüşleri ile uyusmaktadır. Örneğin;

"Diğer taraftan bu ailelerin çocuklarına herhangi bir tablet veya bilgisayar almaları da zor. Maliyetler ortada. Bazı çocuklar ödevleri için annesinin telefonunu kullanıyor. Bazı yoksul ailelerde internet bulunurken bazılarında da bulunmuyor. Çocuğun telefonu olsa bile interneti yok. Benim internetim bitti diyor mesela, ödevimi yapamadım."

(SÇ15-32-K)

Çocuklar, telefonun tek başına eğitim ve öğretim süreçlerinde yeterli bir araç olmadığını, bunun yanı sıra internet bağlantısı ve bilgisayar gibi destekleyici araçlara da ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır. Örneğin;

"Hayır yok. Yok hocam, hiç. Zaten bütçe bir yana dursun hiç olmadı. Olmasını çok isterdim. Bilgisayarım olsaydı ders çalışırdım. Ben şiir olsun, kitap olsun yazmayı çok seviyorum. İnternet üzerinden yazmayı çok isterdim. Sonra işte ayrıyeten dil bölümü okumak istiyorum. Tercümanlık metinleri olsun çeviriler olsun bir sürü şey yapmak isterdim."

(Ç5-16-K)

"Evet çok engel oluyor. İnternet olsa ödevlerimi daha rahat yaparım."

(Ç7-15-K)

Özellikle dijital çağda, internet ve bilgisayarların eğitimde vazgeçilmez hale gelmesi, çocukların bilgiye erişimini kolaylaştırmakta ve uzaktan eğitim süreçlerine katılımını mümkün kılmaktadır. Ancak düşük gelirli aileler, bu temel teknolojik gereçlere erişimde eksiklikler yaşadıklarını belirtmektedirler. Telefonun varlığı, bazı temel iletişim ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte, özellikle çevrim içi derslere katılım, ödev ve araştırma yapma gibi daha karmaşık eğitim süreçlerinde yetersiz kalmaktadır (Yolvermez ve Kaytan, 2022, s.1761). Bu durum bir profesyonel tarafından şöyle özetlenmektedir:

"Diğer taraftan bu ailelerin çocuklarına herhangi bir tablet veya bilgisayar almaları da zor. Maliyetler ortada. Bazı çocuklar ödevleri için annesinin telefonunu kullanıyor. Bazı yoksul ailelerde internet bulunurken bazılarında da bulunmuyor. Çocuğun telefonu olsa bile interneti yok. Benim internetim bitti diyor mesela, ödevimi yapamadım."

(SÇ15-32-K)

Çocukların eğitim yaşamında karşılaştığı önemli zorluklardan biri de harçlık yetersizliğidir (Atmaca ve Sağlam, 2023, s.777). Harçlık, çocukların okul ihtiyaçlarını karşılaması, günlük harcamalarını yapabilmesi ve sosyal çevrelerine uyum sağlaması açısından temel bir destek kaynağıdır. Yetersiz harçlık, çocukların kantin ihtiyaçlarını, toplu taşıma masraflarını veya okuldaki diğer küçük ama önemli giderlerini karşılamalarını zorlaştırmaktadır. Harçlık yetersizliği, yoksul ailelerin karşı karşıya olduğu ekonomik zorlukların doğrudan bir yansımasıdır (Aktaç, Güler ve Duman, 2021). Birçok aile, temel ihtiyaçlara öncelik verip harçlık gibi eğitimle bağlantılı ek ihtiyaçları karşılayamamaktadır.

Bu konuda çocukların görüşleri şu şekildedir:

"Yok, götüremiyorum. Oluyor, yani her durumda oluyor. Biz 6 ders işliyoruz öğle arasına kadar. 6 ders işliyor, aç kalıyor insan. Evden götürmek istediğimde de evde unutuyorum."

(Ç2-15-E)

"Günde mi? Haftada iki üç kez para götürüyorum. 20 olsun, 25 olsun. Bu bana yetmiyor maalesef. Yol parasına ayrı bir akbilimiz var Allah' tan yoksa yol parasına da yetmezdi."

(Ç5-16-K)

"20 TL kimseye yetmez. Kantinde bir su bile 5 TL. Bir bisküvi alabiliyorum sadece."

(Ç7-15-K)

"Canları bir şey çekince alamazlar ve arkadaşlarının aldıklarını alamayıp üzülmeler."

(Ç11-12-E)

Çocukların harçlıkla ilgili deneyimleri, ekonomik yetersizliklerin günlük yaşamlarına ve sosyal etkileşimlerine nasıl etki ettiğini göstermektedir. Çocuklar, okula götürebildikleri harçlıkların çoğu zaman yetersiz olduğunu ve temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını paylaşmaktadırlar. Örneğin, Ç5-16-K, haftada iki-üç kez aldığı 20-25 TL'nin kendisine yetmediğini ve yol parasını karşılayacak ek bir destek olmadan günlük ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığını belirtmektedir. Benzer şekilde, Ç7-15-K, kantinde satılan bir suyun bile 5 TL olduğunu ve bu harçlığın sadece bir bisküvi almaya yettiğini dile getirmektedir.

Ebeveynler ise çocuklarının harçlık ile ilgili yaşadığı zorlukları şu şekilde anlatmaktadır:

"Bir kumbarası vardı. Sana sadece anlatıyorum bunu. Kalktı, okula gidecek. Kumbarasını açtı, demir para çıkardı, eline koydu. Gidecek okula; baktım, gözyaşları aktı. Okula gitti, geldi. Dedi ki, "Anne, bir daha ben okula gitmiyorum." Dedim, niye gitmiyorsun? Dedi, "Vallahi gitmiyorum." Ondan sonra okulu bıraktı, o günden sonra gitmedi. Bana dedi ki, "Beni seviyorsan bir daha okula git deme." Bana sonradan dedi ki, "Okula gelen arkadaşlar bazen 100 lira, bazen 50 lira çıkarıp harcıyorlar."

(E6-52-K)

"Ama etkileri var, yani illaki etkileri oluyor. Dediğiniz gibi, mesela harçlık çok istiyorlar ama ben vermiyorum. Çok nadiren geç uyanırım, veririm 10 TL, 20 TL, mesela onunla bir şey al derim ama daha fazlasını vermem. Anne, arkadaşlarımız çok para getiriyor, her şeyi alıyor, her istediklerini alıyor."

(E11-36-K)

"Ne yapalım, mecbur yetebildiği kadar. Mesela sabah diyorum erken gidiyorsunuz, binin. Dönüşte yürüyerek gelin. Anadolu lisesi baya uzak biliyorsunuz."

(E12-45-K)

E6-52-K'nın anlattığı olayda, çocuğun okula giderken harçlık olarak biriktirdiği demir paraları kullanması, ekonomik yetersizliklerin yarattığı baskının ve arkadaşlarıyla arasındaki maddi farkın onu nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. E11-36-K ve E12-45-K da çocukların harçlık yetersizliğinden kaynaklanan benzer sorunları dile getirmektedir. Harçlıkların sınırlı olması, çocukların sosyal çevrelerinde kendilerini dışlanmış hissetmelerine ve bu durumun eğitim süreçlerine olumsuz etki etmesine yol açmaktadır. Örneğin, E11-36-K, çocuklarına sık sık harçlık veremediğini ve arkadaşlarının daha fazla harcama yapabildiği için çocuklarının bu durumdan etkilendiğini belirtmektedir.

Profesyonellerin de görüşleri bu doğrultudadır. Örneğin;

"Bu çocuklar harçlık alamıyor. Belki sorular soruyor her eve geldiğinde o şunu aldı, bu bunu aldı, niye ben alamıyorum."

(SÇ12-32-E)

"Çocuklar yoksulluklarından dolayı arkadaşları arasında sınıfsal farklılıklar ortaya çıkıyor. Ekonomik sebepler diğer yoksulluk türlerini tetikliyor. Cebinde parası olmayan çocuk kendini özgüvensiz hissediyor."

(SY3-35-E)

"Bazı aileler de göndermemeyi tercih ediyor. Şey diyor yani, "Benim sağlık problemim var. İşte ben 10'a çıkart, her gün 5 TL harçlık veremem ya da 10 TL harçlık veremem, işte aç gönderemem, nasıl göndereyim?" E bunlar da hepsinin sebebi yoksulluğa dayanıyor açıkçası."

(ST11-28-K)

Profesyonellerin belirttiği gibi, çocuklar evlerine döndüklerinde arkadaşlarının sahip olduğu şeyleri soruyor ve kendi durumlarıyla kıyaslama yapabilmektedir. Bu da çocukların maddi eksikliklerini daha fazla hissetmelerine yol açmaktadır. Diğer taraftan harçlık yetersizliğinin ailelerin ekonomik durumu ile doğrudan ilişkili olduğu belirtilmektedir. Yoksulluk, çocukların okula gönderilmelerini ve günlük harçlık ihtiyaçlarının karşılanmasını engelleyebilmektedir. Harçlık yetersizliği, sadece maddi bir eksiklik olmanın ötesinde, çocukların akran ilişkilerinde kendilerini dışlanmış hissetmelerine ve eğitimden uzaklaşmalarına neden olan önemli bir faktördür (Çalışıcı, Yüksel ve Yağır, 2023, s.489).

Çocukların yoksulluktan dolayı eğitim hayatında karşılaştığı bir diğer sorun ise kırtasiye malzemelerinin ve okulun diğer ihtiyaçlarının karşılanamaması olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

"Hoca bir kitap ya da kırtasiye malzemeleri istedi alamazlar çünkü maddi durumları yok."

(Ç3-16-K)

"Yani, etkileri illaki oluyor. Çünkü çocuklar birçok şey istiyor ve ben karşılayamıyorum. Okul açıldığında bile birilerinden yardım istedim. O şekilde bütün okul eşyalarını almak zorunda kaldım, çantalarına kadar. Yani, her istediklerini alamıyorum, karşılayamıyorum. Yani, bu tamam o kadar büyük bir sorun değil ama en azından önemli ihtiyaçlarını karşılamak isterdim."

(E11-36-K)

"Birçok çocuk okuldaki kırtasiye malzemelerini alamıyor. Kötü giyinmiş, öğretmenin verdiği ödevleri yapamayan çocuklar bunlar. Çocuk her zaman kendini okulda geri planda hissediyor bu yüzden."

(SÇ12-32-E)

"Öğretmenlerin çocuklardan istediği ek kaynakları çocuklar ve aileler alamıyor. Aile karşılayamıyor."

(SY3-35-E)

"Şimdi size bu başvuruda gelen danışanların ilk kullandığı söylemler bence en kritik söylemler oluyor. Yani çok basit birkaç örnek vereyim. Danışan benimle görüşüyor. Danışanın annesi, çocuğun annesi söylediği ilk kelime şu: "Ben çocuğumun kırtasiye ekipmanlarını karşılayamıyorum. Çocuğumun servis giderini karşılayamıyorum. Benim çocuğum bu şekilde okula devam edemez, bir çözüm yolu bulalım." Şimdi size bu iki örnekle gelmesinin, ya en azından bu örneğin altında yatan tek şey mevcut gelir yetersizliği."

(ST8-25-K)

Katılımcılar anlatılarında, ailelerin ve çocukların maddi durum yetersizliği nedeniyle öğretmenlerin istediği kitap, kırtasiye malzemeleri ve okul gereçlerini alamadıklarını paylaşmaktadırlar. E11-36-K'da, katılımcı çocuklarının her ihtiyacını karşılayamadığını belirterek, okul açıldığında yardım almak zorunda kaldığını söylemektedir. Kırtasiye ve okul malzemelerinin temin edilememesi, yoksullukla mücadele eden çocuklar için eğitimde önemli engel oluşturmaktadır. Maddi yetersizlikler nedeniyle aileler, çocuklarının eğitimleri için gerekli temel araç ve gereçleri sağlamakta zorlanmaktadır (Yiğit, Ügücü ve Kaya, 2018). Örneğin, ailelerin kırtasiye masraflarını karşılayamaması, öğrencilerin öğretmenlerin verdiği ödevleri yapamaması veya ek kaynaklardan faydalanamamasıyla sonuçlanmaktadır.

4.4.1.2. Ev (Barınma)

Konut, çocukların yemek yediği, uyuduğu, oynadığı, ders çalıştığı ve aileleriyle birlikte yaşadığı bir alan olup, çocukların çevresi ve refahı açısından önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Clair, 2019). Sağlıklı büyüme ve gelişim, temel hayatta kalma gereksinimlerinin yanı sıra, yoksul ve aşırı kalabalık konut koşullarında yaşayan çocuklar için büyük tehdit altındadır. Yetersiz barınma koşulları, çocukların fiziksel ve zihinsel sağlığını olumsuz etkileyebilmekte, çünkü bu tür ortamlarda yeterli beslenme, hijyen ve güvenli oyun alanlarına erişim genellikle sınırlı olmaktadır. Ayrıca aşırı kalabalık evlerde yaşamak, çocukların ders çalışma ve dinlenme gibi temel ihtiyaçlarına uygun alanlar bulamamalarına neden olabilmektedir (Lim ve Kim, 2020, s.1). Dünya genelinde milyonlarca çocuğun sokakta veya yetersiz barınma koşullarında yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu yaşam koşulları çocukların insanlık onurunu zedelemektedir (Cappa ve Hereward, 2019). Çocukların yetişkinlere oranla kötü barınma koşullarından daha fazla olumsuz etkilendiği de ortaya konmuştur (Lansdown, 2020).

Düşük gelirli ailelerin sağlıklı konutlarda yaşama koşulları, çocuk sağlığı üzerinde olumsuz etkilere yol açmaktadır (Schuetz, Spader ve Cortes, 2015). Yeterli ısıtma ve soğutma sistemleriyle donatılmış, kurşun, pasif içicilik, küf, haşere ve diğer çevresel tehlikelerden arındırılmış bir konut ortamı, çocukların sağlıklı gelişimleri için önem arz etmektedir. Bu tür bir yaşam alanı, çocukları solunum yolu hastalıkları, gelişimsel bozukluklar ve genel sağlık sorunlarına yol açabilecek çevresel risklerden koruyarak optimal fiziksel ve bilişsel gelişimlerini desteklemektedir (Cook vd., 2008).

Bu alt temada, katılımcılar çocukların temel barınma hakkını ele almakta ve yetersiz barınma koşullarının doğrudan yoksullukla ilişkili olduğuna dikkat çekmektedirler. Katılımcılar, kötü barınma koşullarının çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin altını çizerken, yoksulluğun bu süreçte belirleyici bir faktör olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Yoksulluk nedeniyle ailelerin uygun konutlara erişememesi, çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen bir dizi sorunu beraberinde getirmektedir.

Ç7-15-K, yoksulluk içindeki ailelerin ve çocukların kötü barınma koşullarıyla ilgili görüşleri hem çok açıklayıcı hem de bir özet niteliği taşımaktadır:

"Ev soğuk olur, ısınamazlar; tavan delik olur, ıslanırlar. Evde yemek olmaz, ev çok pis olur, mutfakta eşya olmaz. Soğuk ve çok kötü olur ve bazıları sokakta yaşar. Bakımsızlık, sobalı, yani biraz daha olanağın altında evleri olmayanlarda oluyor. En fazla evleri iki odalıdır, banyo ile tuvalet birdir, eşyalarını koyacak dolapları yoktur, mutfak dolabı yoktur ve tek bir odada tikiş tikiş otururlar"

(Ç7-15-K)

Çocuklara, yoksulluk içindeki ailelerin evlerinin nasıl evler olduğunu anlatmaları istendiğinde şu görüşler ortaya çıkmıştır:

"Onların evi çok gösterişli olmaz. Bizde kalorifer var, onlarda ise soba. Yani bizde olanlar, onlarda yok. Evleri müstakil, soğuk; eşyalar ve evleri eski olur."

(Ç3-16-K)

"Çok zor olduğuna eminim. Yoksul çocuklar tam anlamıyla zorluk yaşarlar. Neden mi? Çünkü aç kalırlar, soğukta ve sokakta zorlanırlar. Evleri soğuk, rahat ve konforlu değil"

(Ç7-15-K)

"Yani müstakil ya da yıkık... Ne bileyim. Evleri çok fazla güzel olmaz. Onlara göre güzel olmasına gerek yok; oturabilecekleri, yatabilecekleri bir yer olsa yeter."

(Ç13-13-K)

Yoksulluk içindeki çocuklar için "güzel" bir evin tanımı, estetikten ziyade temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir barınma alanı anlamına gelmektedir. Örneğin, Ç3-16-K'nın belirttiği gibi, yoksulluk içindeki aileler kalorifer yerine soba kullanmak zorunda kalmakta ve evleri, modern ısıtma sistemlerine sahip diğer evlere kıyasla daha soğuk olmaktadır.

Çocuklar ve ebeveynler, yaşadıkları evin eksikliklerine ve sorunlarına da değinmektedir. Evlerinin sürekli yukardan su akıttığını belirten aileler bulunmaktadır. Örneğin;

"1500 TL ama çok kötü bir ev düşünün üstten su geliyor yağmur yağdığında, çok kötü gerçekten."

(Ç8-15-K)

"Kışta baya akıtıyor. Kışta çok akıtıyor, çok soğuk oluyor. Doğalgazdan biraz sıkıntı çekiyoruz. Üç buçuk dört bin geliyor. Biraz sıkıntı çekiyoruz. Ama yine onlar için bir sıkıntı yok, biraz fazla akıtıyor ama."

(E1-34-K)

"Yemin ederim şey hocam, bizim çatı var ya, bu çocuklarım burada uyuyordu. Yemin ederim yağmur öyle bir, orası çatlamıştı, öyle yağmur yağıyordu. Burada böyle yatamıyorduk. Yav dökülme u yağmur. Dedim binaya söyleyeceğiz bakalım yapacak mı, yapmayacak mı? Yapmasalar biz seneye ne yapacağız? Ben hayatta yapamam. Yani inan çökse bile yapamam."

(E5-43-K)

Çocuklar ve ebeveynler, yaşadıkları evlerin üst katta olmasından dolayı sürekli su sızdırma problemiyle karşı karşıya kaldıklarını ve bu durumun yaşamlarını, özellikle kış aylarında, oldukça zorlaştırdığını belirtmektedirler. Aileler, evin diğer odalarında ısınma veya su sızıntısı nedeniyle yaşamının mümkün olmadığını anlatarak kışın tüm aile bireylerinin tek bir odada yatmak zorunda kaldıklarını dile getirmektedirler. Ancak bu odanın da su sızıntısından etkilendiğini ve yaşam koşullarını iyice zorlaştırdığını anlatmaktadırlar.

Ebeveynler, yaşadıkları evlerde su sızıntısı gibi sorunların yanı sıra, çeşitli başka eksikliklere de dikkat çekmektedirler. Örneğin;

"Yani hiçbir şeyim yok. Banyoda bile demlikte su ısıtıyorum, çocukları yıkıyorum. Çamaşırı elimde yıkıyorum, öyle idare ediyoruz."

(E2-29-K)

"Hocam, kışın açıyoruz. Yemin ederim yani bu buraya kadar geliyor vallahi. Param olsaydı yemin ederim alırdım, mahvolmuşum. Gerçekten düzeltmekten mahvoldum. Gerçekten bu bunun üzerine geliyor (halıdan bahsediyor). İşte gene oturuyoruz var ya

buraya kadar geliyor. Yani yastıkta annem doldurmuş bu yastıklarla. Annem verdi, diğer odada da."

(E5-43-K)

"Bu kapı istiyorum, olacaktır işte, para yoktur. Bir tekme atıyorsundur, düşüyor bu kapı. Sağolsundur, ben biraz ben koydum, biraz Elif abla yardımcı oldu. Şu demirleri yaptık, kendisi biliyordur. Bin iki yüz elli o verdi, o da yardımda, kaymakam. Sonra ben de üstüne koydum, üç milyar aldılar. Çünkü ben gidiyorum hastaneye, hırsızlar Berat gidiyor. Cama bir baktım düşüyordur."

(E7-38-K)

E2-29-K isimli ebeveyn, eşi cezaevinde olan ve geçmişte eşinden şiddet gördüğünü belirten bir katılımcıdır. Eşinin 18 yıl hapis cezası aldığını öğrendikten sonra, güvenlik endişeleri ve korunma ihtiyacı nedeniyle bir sığınma evine başvurmuştur. Ancak sığınma evinin koşullarının kendisi ve çocuğu üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulayarak, bu süreçte yaşadığı zorluklar nedeniyle Adana'dan Mardin'e, tek çocuğuyla birlikte göç etmiştir. Görüşme sırasında, E2-29-K'nın yaşadığı evin fiziki yetersizlikleri dikkat çekmektedir. Evde sadece bir halının olduğu, mutfakta ise yalnızca plastik çatal ve kaşık gibi temel gereçlerin bulunduğu gözlemlenmiştir. E2-29-K, banyo yapmak için sıcak suya erişimi olmadığı için demlikte su ısıtarak çocuklarını bu şekilde yıkadığını belirtmiştir. E2-29-K'nın yaşam koşulları, yoksulluk, göç ve aile içi şiddetin yarattığı zorluklar arasında sıkışmış bir hayatın sembolüdür.

E5-43-K ise eşi tarafından terk edilerek çocuklarıyla yalnız yaşamaya mahkum edilmiştir. E5-43-K yaşadıkları evin eksikliklerini belirtirken üzerinde oturduğumuz halıyı göstererek üst üste birçok halının olduğunu, bunların sürekli katlanarak kendilerini rahatsız ettiğini fakat bu halıları değiştirecek güçlerinin olmadığını belirtmektedir.

E7-38-K, diyaliz tedavisi gören bir ebeveyn olup, sağlık sorunları ve ekonomik zorluklarla mücadele eden bir katılımcıdır. Yaşadıkları evin zemin katta bulunması, güvenlik endişelerini artırmaktadır. Özellikle evin dış kapısının tahta olması ve pencerelerde korkuluk bulunmaması hem kendisi hem de çocuğu için büyük bir güvensizlik duygusuna yol açmaktadır. E7-38-K, çocuğunu dünyaya getirirken böbreklerini kaybetme riskini göze alarak, çocuğunun doğumuna karar vermiştir. E7-38-K'nın sağlık durumu nedeniyle düzenli bir gelir elde edememesi ve çocuğunun güvenliğini artıracak tedbirler (örneğin, sağlam kapılar veya pencere korkulukları) için gerekli maddi kaynaklara sahip olmaması, yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaktadır.

Yoksulluk içindeki çocukların, barınma sorunlarıyla ilgili olarak profesyonellerin görüşleri şu şekildedir;

"Yoksul aileler kalitesiz ve sağlıksız konutlarda yaşamak zorunda kalıyorlar. Bu durum da çocukların barınma hakkını doğrudan etkiliyor. En basitinden yoksul ailelerde çocukların bırakın bir odasının olmasını, yatağı yok. Bu çocuk nerede çalışacak, nerede yatacak, nerede oturacak?"

(SÇ3-35-E)

"Yani 2. katta 3. katta oturabilecekken mesela bodrum katlarda yaşıyorlar, yıkılmaya yüz tutmuş evlerde yaşıyorlar. Kerpiç evlerde yaşıyorlar kırsal bölgelerdeki insanlar. Onların durumu daha kırılgan. Bunların hepsi doğrudan çocuklara sirayet ediyor."

(SÇ14-31-E)

"Evlere gittiğimizde, aile ziyaretlerinde görüyoruz, evler perişan halde..."

(SY3-35-E)

Yoksulluk içindeki ailelerin, düşük kaliteli ve sağlıksız konutlarda yaşamaları, çocukların iyi olma halini olumsuz yönde etkileyen bir dizi sorunu beraberinde getirmektedir. SÇ14-31-E ve SY3-35-E'nin anlatıları, yoksulluk içindeki ailelerin genellikle bodrum katlarda, yıkılmaya yüz tutmuş ya da kerpiç yapılarda yaşadığını ve bu tür yaşam alanlarının kırılgan yapısı nedeniyle risklerin arttığını belirtmektedir. Bu tür yapılar, deprem, sel gibi doğal afetlere karşı daha dayanıksızdır ve çocuklar için tehlike arz etmektedir. Ayrıca bu tür yaşam koşulları hijyenik olmayan ve sağlıksız ortamların oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Barınma sorunun aileler üzerindeki maddi külfetinin bir yansıması da kira ve faturalardır. Örneğin;

"Orası çok daha güzel (Yenişehir). Fahiş kiralar var ama orada. Kiralar çok yüksek. Bir arkadaşımın kirasının 15 bin lira olduğunu öğrendim. Ayrıca servise de bir buçuk ödüyor. Artık iflas etmişler."

(Ç5-16-K)

"Onu da bilmiyorum, kirama gidecek yani. Neyle geçineceğim bilmiyorum hiç. Yani nasıl yapacağımı ben de bilmiyorum. Allah'ım yardım et."

(E2-29-K)

"Boğazdan kısıtığımız zaman düzenli verebiliyoruz, çünkü borç borçtur."

(E4-34-K)

Çocuk ve ebeveynler, Mardin'deki kira fiyatlarının yüksek olduğuna ve bu kira bedellerini karşılamakta büyük güçlük çektiklerine dikkat çekmektedirler. Örneğin, Ç5-16-K, Mardin'in nispeten daha modern ve olanakları geniş olan Yenişehir bölgesine taşınmayı hayal etmektedir. Ancak bu bölgedeki yüksek kira bedelleri karşısında şaşkınlığını gizleyememektedir. Diğer taraftan, E2-29-K, aldığı sosyal yardımların büyük kısmının kira ödemesine gideceğini ve

geriye harcamalar için elinde çok az bir miktar kalacağını paylaşmaktadır. E4-34-K ise, kira bedellerini ancak yiyecek ve temel gıda harcamalarından kısarak düzenli olarak ödeyebildiklerini dile getirmektedir. Profesyonellerin de kira fiyatları ile ilgili görüşleri ebeveynlerinkine benzerdir. Örneğin;

"Bugün Mardin'in bütün ilçelerindeki kira oranlarına az buçuk hakimiz. Çünkü her yerden belli danışanlarımız var ve bu konularda mesela bir destekleyecekse ki kira sözleşmesi bizden talep edilen bir şey, mesela az buçuk kiraların farkındayız. Mardin'deki kiralar çok uçuk seviyede. Kızıltepe'de kiralar çok uçuk seviyede."

(ST8-25-K)

Barınma sorunuyla ilgili öne çıkan konulardan biri de evin ısınma problemidir. Bu durum katılımcılar tarafından şöyle anlatılmaktadır:

"Mesela evlerinde ısıtma ihtiyacı olabilir, soba yoktur ya da iyi ısıtmıyordur."

(Ç11-12-E)

"Çocukların üzerine sabah saçları dokunulmuyor. Diyorum gelin bu tarafa, burada uyuyun. Zaten hepimiz girmişiz, burada uyuyoruz, sıcak olur diye. İca diyor, birbirimizi çözemiyoruz. Donmuşuz soğuktan. Çözülmiyoruz. Hocam, kışın buz buz. Ha dondurucu ha ev. Yemin ederim insan kaldıramıyor. Ben öksürmekten böyle, sürekli öksürüyorum. Soğuktur diye. Petekte açıyorum, sadece fatura. Sadece mutfak, yemek içinde pişireyim diye açıyordum, bir milyar geliyordu. Bir ikiyüz geliyordu. E yok valla, diyordum oraya vereceğime ekmeğe vereyim."

(E5-43-K)

"Bu evlerde zaten yeterli ısıtma ve soğutma durumları da yok. Özellikle kış aylarında bu evlerde yaşayan çocukların sürekli hastalandığını görüyoruz. Hatta bir evde çocukların verem olduğuna denk gelmişim. Fakat aile veremle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığı için gerekli yerlere de götürmemişlerdi çocukları."

(SÇ15-32-K)

Katılımcıların görüşleri, yoksulluk içindeki ailelerin yaşam alanlarındaki yetersiz ısıtma koşullarının, çocukların sağlığını ve yaşam kalitesini ne denli olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Ebeveynler, ailenin temel ihtiyaçları arasında tercih yapmakta, örneğin ısıtma yerine ekmek almayı önceliklendirmelerine yol açmaktadır.

Barınmayla ilgili öne çıkan bir diğer sorun, hanelerdeki oda ve yatak sayısının yetersizliğidir. Görüşme yapılan ailelerin çoğunluğu, iki oda bir salon veya üç oda bir salon şeklindeki evlerde yaşamaktadır. Aileler, özellikle evlerinin küçüklüğünden şikâyet etmektedir. Özellikle çocuk sayısının fazla olduğu hanelerde, odaların yetersizliği büyük bir sorun olarak öne çıkmaktadır.

Odaları olmayan çocuklar, kendilerine ait bir odalarının olmasını en büyük hayalleri olarak dile getirmektedir. Örneğin;

"Kendime ait bir odam yok maalesef. Olmasını tabi ki isterdim."

(Ç5-16-K)

"Ne kadar küçük de olsa idare ediyoruz."

(E4-34-K)

"Kendilerine ait odaları bırakın aile komple tek bir odada yaşıyor. Bu odalarda dokuz, on, on bir kişi yaşıyorlar. Özellikle kiraların karşılanmadığı zamanlarda iki, üç ailenin bir arada bulunduğu evlerde yaşıyorlar. Çocuklar sürekli yan yana. Rutubetli evlerde kalıyor."

(SY5-28-K)

Kendilerine ait odaları olmayan çocukların karşılaştığı en büyük sorun mahremiyet alanlarının olmamasıdır. Bu durum katılımcılar tarafından şöyle anlatılmaktadır:

"Kimse eşyalarım dokunmaz. Şimdi hepimizin eşyası oradadır diye benimki kayboluyor."

(Ç3-16-K)

" Zaten bizim en büyük problemlerden birisi de çocuğun mahremiyet alanının olmamasıdır. Ailenin tüm fertleri için bu geçerli, tüm fertleri için geçerli mahremiyet alanları yok."

(SY4-37-E)

Çocukların üzerinde durduğu bir diğer önemli husus, yatak yetersizliğidir. Yoksulluk içindeki çocuklar genellikle süngerden yapılan yer yataklarında yatmak zorunda kalmaktadır. Yatak eksikliği, çocukların sağlıklı bir uyku düzeni kuramamalarına yol açmaktadır. Düzenli ve konforlu bir uyku ortamı, çocukların büyüme ve gelişim süreçleri açısından önemliyken, bu ihtiyacın karşılanamaması çocuklarda çeşitli sorunlara neden olabilmektedir. Çocukların konuyla ilgili görüşleri şu şekildedir:

"Sünger de, süngerde sünger olsaydı, yemin ederim olmuyor artık, yerededir, yerde."

[Ç2-15-E)

"Hayır yok. Bizim bir süngerimiz var. O da ananemden aldık getirdik. Onun üstünde yatıyoruz. Doğru dürüst yatamıyoruz. Ha yerde yattık ha onun üstünde yattık fark etmiyor. İnceliği şu kadar (eliyle gösteriyor)."

(Ç3-16-K)

Çocuklar, kendilerine ait bir yatağın olmamasını bir ölçüde kabullenmek zorunda kalmış olsalar da en azından yattıkları süngerlerin bu denli ince olmasına karşı duydukları kızgınlığı dile getirmektedirler. Kalın ve konforlu bir yatağın eksikliği, çocukların uyku kalitesini doğrudan etkileyen bir faktördür.

Çocuklar, ebeveynler ve profesyoneller, barınma koşullarıyla ilgili olarak çocuğun iyilik halini olumsuz yönde etkileyen ve çocuğun üstün yararını sağlama noktasında engel teşkil eden tüm sorunları ayrıntılı bir şekilde dile getirmişlerdir. Yoksulluk içindeki çocukların barınma sorunlarına dair kapsamlı bir değerlendirme ve özet niteliğindeki son sözü, Ç12-12-E şöyle anlatmaktadır:

"Her zaman herkesin evinde bir şey eksik olur, ama yoksul olanların eksikleri daha çok olur."

(Ç12-12-E)

4.4.1.3. Mahalle (Ekolojik Çevre)

Mekansal dışlanma, bireylerin belirli alanlara erişimde ve bu alanlardan faydalanmada karşılaştığı engelleri ifade etmektedir. Bu dışlanmanın iki ana bileşeni vardır. İlk bileşen, toplumun bireyi yaşadığı coğrafya nedeniyle dışlaması veya ayrımcılığa tabi tutmasıdır; bu durum, belirli bölgelerde yaşayan insanların sosyal ve ekonomik olarak “unutulmuş” kesimler haline gelmesine yol açabilmektedir. İkinci bileşen ise, bireyin maddi kaynaklarına bakılmaksızın, yaşadığı bölgedeki kamusal hizmetlerin yetersizliği nedeniyle toplumsal yaşama layıkıyla katılamamasıdır. Bu iki bileşen, mekansal dışlanmanın bireyin sosyal katılımını sınırlayan temel unsurlarıdır (Adaman ve Keyder, 2016, s.10).

Mekansal dışlanma, çocuk yoksulluğuyla yakından bağlantılıdır ve yoksulluk içindeki çocukların temel hizmetlere erişimini büyük ölçüde kısıtlamaktadır (Güngör Abbak, 2023). Bu dışlanmanın ilk bileşeni, toplumun çocuğu, yaşadığı yoksul mahalle veya dezavantajlı coğrafya nedeniyle dışlamasıdır; bu durum, yoksul bölgelerde yaşayan çocukların adeta "görmezden gelinen" bireyler haline gelmesine neden olur. İkinci bileşen ise, çocuğun yaşadığı çevredeki kamusal hizmetlerin nitelik ve nicelik bakımından yetersiz olmasıdır.

Bu alt temada katılımcılar, yaşadıkları mahalleyi genellikle güvenlik eksikliği, göç almış olma durumu ve gettolaşma ile tasvir etmektedir. Mahallelerde güvenlik önemli bir endişe kaynağıdır. Diğer taraftan, mahallelerde çocukların oyun oynayabileceği, hobilerini geliştirebileceği ya da sosyal aktivitelerde bulunabileceği güvenli alanlar ve uygun mekanlar yetersizdir. Katılımcılar, yaşadıkları mahallelerde fırsat eşitsizliği olduğunu belirtmiş, bu konuda özellikle belediyelere

önemli görevler düştüğünü vurgulamışlardır. Ayrıca mahallelerin gürültü ve kirlilik gibi olumsuz çevresel koşullarından şikâyet etmişlerdir.

Yoksulluk içindeki mahalleler, profesyoneller tarafından "gettolaşmış alanlar" olarak kavramsallaştırılmakta ve bu bölgelerin çocuk yoksulluğunun en yoğun olduğu yerler olduğu belirtilmektedir.

"Çocuk yoksulluğunun en yüksek olduğu yerler getto yaşamın olduğu yerler aslında. Eski Mardin örneğin buna örnek verilebilir. Kayacan, Saraçoğlu, Teker Mahallesi, Şar, Kötek Mahallesi gibi yerler gettolaşmış yerler olduğu için çocuk yoksulluğu açısından sorunlu yerler."

(SÇ12-32-E)

Mardin ili özelinde belirli mahallelerin gettolaşmış yerler olduğu ve bu bölgelerin çocuk yoksulluğu açısından sorunlu olan bölgeler olduğu anlatılmaktadır. Bu mahallerde yaşanan ve yoksullukla ilintili sorunlar ise şöyledir:

"Yoksul ailelerin olduğu yerler daha çok getto tarzı yerler oluyor. Eski Mardin yoksul bir mesken. Sosyoekonomik olarak düşük ailelerin yaşadığı yerler buralar. Oralarda olan çocuklar sigaraya, alkole ve maddeye erken yaşlarda tanışıp başlıyorlar. Buralarda kenar mahallelerde çocuklar yoksulluktan kaynaklı madde kullanımı ve hırsızlık gibi davranışlarda bulunabiliyorlar. Orada çocuklar geçimlerini hırsızlık yaparak sağlıyorlar. Bu çocukların gelecekları heba oluyor."

(SÇ11-32-E)

"Mesela gettolaşan mahallelerde büyüyen çocuklarda şöyle bir durum vardır: Orada, herkes kendine benzeyen aileler arasında yaşadığı için, bu durumu toplum baskısına neden olmadan doğal bir akış olarak hissetmeye başlarlar ve aynı şekilde devam ederler."

(SÇ14-31-E)

"Gettolaşma" olarak tanımlanan bu mahallelerde yaşayan aileler, toplumsal ve ekonomik anlamda izole edilmiş veya mekânsal olarak dışlanmış durumdadır (Aytaç, 2016, s.144). Bu izolasyon, çocukların aynı yoksulluk içindeki ve benzer davranış kalıplarını sergileyen bir çevrede büyümelerine neden olmaktadır. Çocuklar, maddi imkansızlıklar ve düşük sosyoekonomik düzey nedeniyle, bu mahallelerde suç ve madde kullanımı gibi davranışlarla daha sık karşılaşmakta ve bu durumları "normal" olarak algılamaya başlamaktadır. Bu mahallelerde büyüyen çocuklar, erken yaşlarda sigara, alkol ve madde kullanımı gibi riskli davranışlara maruz kalmakta ve bazıları geçimlerini sağlamak için hırsızlık yapmaya yönelmektedir. Toplum tarafından dışlanan bu çocuklar, getto tarzı yerleşimlerde

sosyoekonomik çıkmazda kalarak kendilerini tekrarlayan bir yoksulluk döngüsüne hapsedilmektedir. Çocuklar, çevrelerinde gördükleri davranışları içselleştirerek yetişkinlikte de bu normları sürdürebilirler.

Katılımcılar, aynı bölgede yer alan mahalleler arasında bile standart farklılıklarının bulunmasına ve fırsat eşitsizliklerinin mahalle bazında görüldüğüne dikkat çekmektedir. Örneğin;

"Çevre çok önemli onun dışında. Biz Mardin'den baktığımızda her şeye ulaşabilecek seviyede mahalleler varken, 40-50 km uzaklıktaki başka yerde bunu göremiyorsunuz. Sağlığa, eğitime, bankaya, PTT'ye ulaşmaları bile olmayabilir. Çevresel etkilerin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bir şehrin içinde bile mahalle mahalle çok fazla farklar var. Bir çevre seni hayattan koparabiliyorken, diğeri sana çok güzel bir yaşam sunabiliyor."

(SY6-35-E)

"Bunu şeyden de anlayabiliyoruz. Kenar mahallerin çocuklarıyla ekonomik yapısı güzel olan memurların kaldığı sitelerin bulunduğu yerlerin çocukları çok farklı. Suça maruz kalan çocukların mahalleleri bellidir. Örneğin Diyarbakır'daki Bağlardaki bir çocukla 75' teki çocuk aynı mı? Aralarında ister istemez fark oluyor ve bu farkı hissediyorlar. Kendi kendilerini soyutluyorlar aslında. Ben onlar gibi değilim diyorlar."

(ST1-34-E)

Farklı sosyoekonomik yapıların olduğu mahalleler arasındaki uçurum, çocukların olanaklara erişim ve kimlik algıları üzerinde büyük bir etki yaratmaktadır. SY6-35-E'nin anlatısında, çocukların yaşadığı mahallenin sağladığı ya da sınırladığı imkanların, eğitimden sağlığa, bankacılık hizmetlerinden temel sosyal haklara kadar geniş bir yelpazede belirleyici olduğu vurgulanmaktadır. ST1-34-E görüşü ise, kenar mahallelerde büyüyen çocukların kendilerini ekonomik durumu daha iyi olan çocuklardan soyutlamaları ve bu durumun onların kendilik algılarını etkilemesi üzerine odaklanmaktadır. Sosyoekonomik durumu daha düşük olan çocuklar, içinde bulundukları çevreden kaynaklı olarak "farklı" olduklarını hissetmekte ve bu fark, onları sosyal yaşama uyum sağlamada zorlayabilmektedir.

Çocuklar, yaşadıkları mahallelerin zorlu yaşam koşullarının farkındadırlar. Fakat buralardan kurtulmanın onlar açısından zor olduğunu da bilmektedirler. Görüşme yapılan yerler Mardin' in "Eski Mardin" olarak tabir edilen yerlerindeki sosyoekonomik seviyesi düşük olan mahallelerdir. "Yenişehir" ise Mardin' in sonradan kurulan, apartmanların olduğu, görece daha modern bölgesidir. Ayrıca sosyal olanaklar açısından Yenişehir, Eski Mardin' e göre daha gelişmiştir. Eski Mardin' in yoksulluk içindeki mahallelerinde yaşayan çocuklara neden Yenişehir' e taşınmıyorsunuz sorusu sorulmuştur. Bunun cevabı ise Ç4-14-K' nın anlatısında ortaya çıkmaktadır:

"Şehir bizi aşar. Aşar, hocam. Hem de çok kötü aşar."

(Ç4-14-K)

Katılımcılar, mahalle sorunlarını ele alırken, çocukların oyun oynama, hobi geliştirme ve sosyal aktivitelere katılım hakları üzerinde özellikle durmuşlardır. Çocukların bu haklardan yararlanabilme durumlarının, mahalledeki fiziksel altyapı ve sosyal olanaklarla doğrudan ilişkili olduğu belirtilmiştir. Katılımcılar, mahalledeki gençlik merkezinin olmayışını veya merkezin uzak olmasını bir yoksunluk olarak nitelendirmektedir. Çünkü mahallede farklı bir aktivite yapılabilecek, hobilerini gerçekleştirebilecek tek alan gençlik merkezleridir. Örneğin;

Gençlik merkezi taşındı. Oranın uzaklaşması benim için kötü oldu. Genelde her öğle arası veya okul çıkışı giderdim. Orada kitap okuyordum, ders çalışıyordum. Gitar çalışıyordum. Ders almaya gidiyordum. Burada bir gençlik merkezinin olmasını isterdim. Orası çok kalabalık oluyordu."

(Ç3-16-K)

"Keşke bir gençlik merkezi olsaydı. Çalışma yerleri mesela kütüphanemiz vardı onu yıktılar. Mesela oradan kitap alabiliyorduk. Orada çalışabiliyorduk. Çok iyi bir alandı. Bilgisayar vardı mesela. Bu olsa çocuklar sokaktan da kurtulur. Boş zamanlarını burada geçirirler. Madde kullanmazlar, serserilik yapmazlar. Mesela Yenişehir'de bunu yapmışlar çok güzel alanlar var. Ama uzak, keşke burada olsaydı. Burada olsa yiyecek içecek derdi olmaz, otobüs derdi olmaz."

(Ç5-16-K)

"Kızım gençlik merkezine de gidiyor. Orada hem gitar var hem sanat merkezi. Kültür merkezine gittim, orası ücretsiz ama ulaşım imkânı biraz sorunlu. O yüzden oğlum ve kızım için çok istiyordum. Kızım ve oğlum 13 yaşındalar. Oraya gitmek istiyorlar, bundan faydalanmıyorlar."

(E8-49-K)

Yoksulluk içindeki çocuklar ve ebeveynler, gençlik merkezlerinin sunduğu imkanlardan faydalanarak hem eğitsel hem de sosyal becerilerini geliştirmektedirler (Karakaya, 2023: 61). Ç3-16-K'nın paylaştığı gibi gençlik merkezinde kitap okumak, ders çalışmak ve gitar çalmak gibi aktiviteler, çocukların boş zamanlarını verimli değerlendirmelerine olanak tanımaktadır. Çocuklar, gençlik merkezlerinin sağladığı güvenli ortamların, çocukları sokak risklerinden uzak tutmada rol oynayabileceğini düşünmektedirler. Gençlik merkezlerinin ve kütüphanelerin varlığı, çocukları boş zamanlarında yapıcı faaliyetlere yönlendirebilmekte, bu da onları olası riskli davranışlardan, madde kullanımı ve sokak yaşamının olumsuz etkilerinden koruyabilmektedir.

Ebeveynler ve çocuklar, çocukların hobi ve aktivitelere katılımını engelleyen en büyük faktörün maddi yetersizlikler olduğunu belirtmektedirler. Ücretsiz hizmet veren gençlik merkezleri, çocukların çeşitli enstrümanlar çalabilmelerini veya aktivitelerde yer almalarını mümkün kılarken, ücretli alternatifler ise bu çocuklar için neredeyse erişilemez durumdadır. Örneğin;

"Gitar ya da piyano. Çalamıyorum. Hem bütçe el vermiyor, yani alsak bile boşuna bilmiyorum zaten. Mesela yüzme kursuna gitmek, sevdiğim aktiviteleri yapmak. Bütçe el vermiyor, çoğunlukla öyle."

(Ç4-14-K)

"Evet arbane çalıyorum. Bana ait değil okulda öğretmenlerden alıyorum. Okulun arbanesini çalıyorum. Arbanem de yok almak istiyorum ama bütçe yok. Bütçe, her şey bütçe."

(Ç5-16-K)

"Tabii ki hiçbir şekilde arkadaşları gibi istedikleri gibi istediklerini alıp, yiyip içemiyorlar, hiçbir şeye katılamıyorlar. Yani, şöyle diyeyim hani kızımın arkadaşları arasında mesela okulda bilet verilir, ücretli olur, sürekli gitmek ister. Ben hepsine katılmasını sağlayamam, bütçemiz yok çünkü. Ya da nasıl anlatayım, yani arkadaşları gibi sürekli onlar ne kullanıyorsa, alıyorsa aynısını istiyor mesela, karşılayamıyorum, alamıyorum."

(E11-36-K)

Çocuklar ve ebeveynler, yoksulluğun çocukların hobilerine ve çeşitli aktivitelere katılma arzusuna ket vurmasını "bütçe" kelimesi ile ilintilendirmektedir. Çocuklar, enstrüman gibi özel araçları maddi yetersizlikler nedeniyle satın alamamakta ve yalnızca okulda ya da ücretsiz kurumlarda bu imkana erişebilmektedirler. Bu da çocukların sanatsal yeteneklerini ve ilgi alanlarını geliştirme fırsatlarından mahrum kalmasına yol açmaktadır.

Ücretsiz gençlik merkezleri, çocuklara çeşitli etkinliklere katılma imkânı sunarak önemli bir boşluğu doldururken (Bayram ve Güllüoğlu, 2023), ücretli alternatiflerin çocuklar için erişilemez olması, fırsat eşitsizliğine işaret etmektedir. Çocukların gitar, piyano veya yüzme gibi ilgilendikleri alanlarda eğitim alması ücretli kurslara bağlı kaldığında, bu fırsatlara erişimleri neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Çocukların istedikleri etkinliklere katılamamaları, ebeveynler üzerinde de bir stres kaynağı oluşturmakta ve ebeveynlerin bu durumda hissettikleri suçluluk duygusunu tetiklemektedir. E11-36-K anlatısı, ebeveynin çocuğunu arkadaşları gibi destekleyememenin verdiği üzüntüyü dile getirmektedir.

Profesyonellerin de bu konudaki görüşleri çocukların ve ebeveynlerin görüşleri ile benzerdir. Örneğin;

"Mesela çocuğun sosyal aktiviteye erişmesi, çevresi ile sosyalleşmesi de yoksulluk buralarda çok etkili bir noktadadır."

(SÇ6-31-E)

"Bugün mesela büyükşehir belediyeleri yaz aylarında ücretsiz hizmetler sağlıyor. Yüzmedir, spordur...Peki, yoksul çocuklar bunlara erişim sağlayabiliyor mu? Hep en geride kalan kitleler bu aileler."

(SÇ12-32-E)

"Mesela bir çocuk bana şey demişti, ben liseye gittiğimde bağlama çalmayı çok seviyordum. Belediyenin kursuna gittim. Oraya gittiğinde üstümden başımdan utanıyordu. Ayakkabılarımı saklamaya çalışıyorum diyor. Herhalde oranın bir kafesi varmış, orada otururken bunları hiss ediyor çocuk. Bu çocuğun orada kendini var etme şansı var mıdır hocam sizce? Aslında sanat diyoruz, spor diyoruz. Hobilerin temelinde bile sınıfsal mevzular var."

(SÇ10-37-E)

Sosyal aktivitelere erişim, çocukların sosyalleşmesi, becerilerini geliştirmesi ve kendilerini ifade edebilmeleri açısından büyük öneme sahiptir. Ancak yoksulluk, çocukların bu imkanlardan yeterince faydalanmalarını engellemektedir (Kudubeş, Kudubeş ve Bektaş, 2017, s. 83). Çocuklar için sosyal aktivitelere erişim önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca ücretsiz sosyal aktivitelere katılım sağlayan çocuklar, yine yoksulluğun farklı etkilerini içsel olarak hissetmektedirler. Belediyelerin sunduğu ücretsiz yaz etkinlikleri (örneğin, yüzme ve spor faaliyetleri) yoksul çocukların erişimine sunulmuş gibi görünse de, uygulamada bu çocukların bu hizmetlere kolayca ulaşamadığına dikkat çekilmektedir. Çocuğun belediyenin sunduğu bir sanat kursuna katılmasına rağmen "üstünden başından utanması" ve ayakkabılarını saklama gereği hissetmesi, yoksulluğun çocuklardaki etkisini göstermektedir.

Profesyoneller, çocukların güvenli oyun alanları ve parklara erişim sağlayamadığını vurgulamaktadır. Çocukların oyun oynama hakkı onların en temel haklarından biri olarak değerlendirilmektedir; ancak yoksulluk içindeki mahallelerde bu hak, güvenli alanların yetersizliği nedeniyle büyük ölçüde kısıtlanmaktadır. Örneğin;

"Mesela "park" bilmediği bir şey. Eski Mardin'de de mesela böyle bir durum var, çok güzel bir yapılanma var ama eski Mardin'de bir kez bile bir park göremezsiniz, çocuk parkı yoktur çünkü elverişli değildir orası. Ve tabii de çok önemlidir çocuk parkı ve çocuk hiç park görmüyor. Eski Mardin müthiş, herkes akın akın geliyor. Ama orada çocukların oynayabileceği bir parkları bile yok."

(ST5-35-K)

"Etkiliyor maalesef ya da güvenli oyun alanları bulmaması, parkların olmaması şehirde.."

(ST12-27-K)

"Bu Arzu abla çığlık attı. Allah'ım ne oldu? Otobüsteyiz. Hemen koştum. Elif Hanım, kaldırım var. Kaldırıma sevindi. Elif Hanım, bakar mısınız, burada ağaç var. 12 sene önceden söz ediyorum. Hiç park yoktu. Çocuk parkı, yukarı Mardin'de salıncağı olduğunu bilmiyordu çocuklar. Gerçekten yoktu. Çığlık attı."

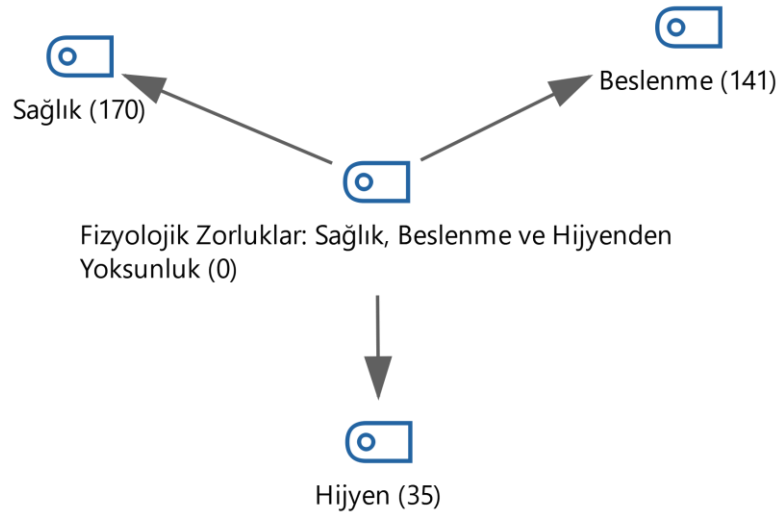
(SY1-37-K)

Eski Mardin'in kendine özgü fiziki yapısı, sosyal yaşam açısından çeşitli zorluklar ortaya koymaktadır. Bölgedeki dar ve dolambaçlı sokaklar, dik yokuşlar ve sınırlı düz alanlar, özellikle çocuklar için sosyal alanların oluşturulmasını güçleştirmektedir. Bu mahallelerde çocuk parkları kurulması son derece zordur; alan eksikliği ve topografik yapının zorlukları, çocukların güvenli oyun alanlarına erişimini kısıtlamaktadır. Oyun alanlarının yetersizliği, çocukların fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimini olumsuz etkilemektedir. Eski Mardin'de çocukların park ve oyun alanlarından mahrum olması, kentsel ve ekonomik eşitsizliklerin bir yansıması olarak görülebilir. Diğer taraftan, bazı ebeveynler hayatlarında hiç park görmemiştir. Parkla ilk kez karşılaştığında duyduğu sevinçli ifade eden bir annenin durumu, bu gerçeğin bir örneğini oluşturmaktadır (SY1-37-K). Bunun gibi örnekler, sosyal alanların eksikliğinin sadece çocukları değil, yetişkinleri de nasıl etkilediğini ve park gibi basit görünen olanakların bile bazı aileler için ulaşılmaz olduğunu göstermektedir.

4.4.2. Fizyolojik Zorluklar: Sağlık, Beslenme ve Hijyenden Yoksunluk

Bu alt temada, çocuk yoksulluğunun fizyolojik zorlukları ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Katılımcıların anlatıları, yoksulluğun çocukların sağlığı üzerinde doğrudan olumsuz sonuçlarının bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca çocukların yetersiz beslendiği ve hijyenlerinin de olmadığı ortaya çıkmıştır.

Şekil 23: Fizyolojik Zorluklar: Sağlık, Beslenme ve Hijyenden Yoksunluk Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler



Şekil 24’ te görüldüğü üzere analiz sonucunda üç alt tema ortaya çıkmıştır: Sağlık, Beslenme ve Hijyen. Bu alt temalar yoksulluğun çocuklar üzerindeki fizyolojik sonuçlarını anlamlandırmamıza destek olmaktadır.

Katılımcılar; yoksulluğun çocukların sağlık durumunu doğrudan etkilediğini belirtmektedir. Yoksulluk içindeki çocuklar, sağlık hizmetlerine erişimde güçlük çekmekte, bu da kronik rahatsızlıkların zamanında tedavi edilmemesine veya basit sağlık sorunlarının bile büyüyerek hale gelmesine neden olmaktadır. Ayrıca sadece çocukların değil annelerin de bu yoksulluktan doğrudan etkilenerek hastalıklara karşı savunmasız bir halde oldukları ve bunun da çocuklarının refahına doğrudan yansıdığı belirtilmektedir.

Diğer taraftan katılımcılar, çocukların düzenli ve yeterli beslenemediğini dile getirmektedirler. Yoksulluk içindeki ailelerin sınırlı bütçeleri, çocukların yeterli ve dengeli beslenmelerini sağlamakta yetersiz kalmaktadır.

Ayrıca hijyen koşulları da yoksulluk içindeki çocuklar için önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, çocukların uygun temizlik malzemelerine erişimlerinin kısıtlı olduğunu belirtmektedirler. Yetersiz hijyen, enfeksiyon ve cilt hastalıkları gibi sorunların daha sık yaşanmasına neden olmakta, çocukların genel yaşam kalitesini düşürmektedir. Temiz suya, sabuna ve uygun temizlik ürünlerine erişimde zorluklar yaşanmaktadır.

Yoksulluk, çocukların en temel fizyolojik gereksinimlerine, yani sağlık, beslenme ve hijyen ihtiyaçlarına erişimini kısıtlayan bir faktör olarak, çocukların hem biyolojik hem de zihinsel gelişimlerini tehdit etmektedir. Yoksulluk içindeki çocuklar, yeterli gıdaya, düzenli sağlık hizmetlerine ve hijyenik yaşam koşullarına erişemediklerinde, sağlıklı büyüme ve gelişim hakları ihlal edilmektedir (Chilton, Chyatte ve Breau, 2007). Yoksulluk, çocukların temel

sağlık hizmetlerine erişimini kısıtlayarak sık hastalanmalarına ve tedavi olanaklarından mahrum kalmalarına neden olmaktadır (Konuk Şener ve Ocakçı, 2014). Yoksulluk içindeki çocuklar çoğunlukla düzenli sağlık kontrollerinden geçemez; bu durum erken müdahale gerektiren sağlık sorunlarının zamanla kronikleşmesine yol açar (Currie ve Stabile, 2003). Sağlıklı bir beden ve zihne sahip olmak, bireyin toplumsal hayata tam katılımını sağlayabilmesi için gereklidir. Yetersiz sağlık hizmetlerine erişim, çocukların toplumsal yaşama katılım kapasitelerini sınırlamakta, onları sosyal ve bilişsel olarak dezavantajlı bir duruma getirmektedir (Yousefzadeh vd., 2019).

Besleyici gıdalara erişim kısıtlılığı, çocukların büyüme ve gelişme süreçlerini doğrudan etkileyen bir diğer önemli biyolojik sorundur. Yetersiz beslenme, çocuklarda büyüme geriliğine, zayıflığa, bağışıklık sisteminin zayıflamasına ve zihinsel gelişim eksikliklerine yol açmaktadır (Carraro ve Ferrone, 2021). Her çocuğun yeterli ve dengeli beslenme hakkı vardır; ancak yoksulluk, çocukların bu temel haklarına erişimini engelleyerek bedensel ve zihinsel gelişimlerini tehdit etmektedir. Beslenme yetersizliği, çocukların öğrenme kapasitesini düşürmekte, eğitimde geri kalmalarına ve sosyal çevrelerinden kopmalarına neden olmaktadır. Yetersiz beslenme, çocuğun sosyal ve bilişsel işlevselliğini sınırlayarak, onun bağımsız ve kendine yeten bir birey olma potansiyelini kısıtlamaktadır (Güler, Kaplan ve Sakın, 2022). Yetersiz beslenme çocukların iyilik halini tehdit eden bir engel olarak ortaya çıkmaktadır.

Hijyenik yaşam koşullarının eksikliği, çocukların sağlıklı büyüme süreçlerini doğrudan etkileyen bir diğer fizyolojik zorluktur. Hijyenin yetersiz olduğu evlerde büyüyen çocuklarda enfeksiyon ve hastalıklara yatkınlık artmakta, bu durum ise çocukların sürekli olarak hastalıklarla mücadele etmesine neden olmaktadır. Hijyenik bir çevrede büyüme hakkı, çocukların bedensel sağlığını koruma ve hastalıklardan korunma hakkını güvence altına almaktadır.

4.4.2.1. Sağlık

DSÖ, sağlığın tanımını biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden tam iyilik hali olarak tanımlamaktadır (DSÖ, 1986). Sağlık hakkı, çocukların sahip olduğu en temel insan haklarından biridir (BM, 1989). Bu hak, çocukların sağlıklı bir şekilde büyüüp gelişmeleri için vazgeçilmezdir ve onların fiziksel, zihinsel ve sosyal iyi oluşlarını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Sağlık, yalnızca fiziksel bir durum olmanın ötesine geçerek, bireylerin genel refahını belirleyen bir unsur olarak geniş bir perspektifte değerlendirilmektedir (Anand, Santos ve Smith, 2007). Bu bağlamda, sağlık, bireylerin yaşamlarını tam anlamıyla sürdürebilmeleri için gerekli olan temel yeteneklerden biri olarak kabul edilmektedir (Sen, 1992). Sağlıklı olmak,

bireylerin eğitimden sosyal katılıma kadar pek çok alanda aktif ve verimli bir şekilde yer alabilmelerine olanak tanımaktadır. Bu nedenle, çocukların sağlık haklarının korunması, onların yaşam kalitelerini ve toplumsal hayata katılımlarını doğrudan etkileyen bir öncelik olarak ele alınmalıdır.

Yapılan araştırmalar, yoksulluğun çocuk sağlığı üzerindeki çok yönlü olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır (Adamson vd., 2007). Yoksulluk, çocukların bağışıklık sistemlerinin zayıflamasına, yeterli beslenememelerine ve sağlık hizmetlerine erişimlerinin kısıtlanmasına yol açarak, genel sağlık durumlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Tinson, 2020). Ayrıca yoksulluk içindeki çocukların hastaneye yatış oranlarının, engellilik durumlarının ve ölüm oranlarının diğer çocuklara kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Wood, 2003).

Yoksulluğun, dil gelişimi, kronik hastalıklar ve yaralanma gibi sağlık ve gelişim alanları üzerinde yoğun bir etkisi bulunmaktadır. Çocukların sağlıksız yaşam alanlarına ve çevresel tehlikelere maruz kalmaları, onların genel sağlık durumlarını daha da kötüleştirmektedir (Güler, Kaplan ve Sakın, 2022, s.68). Taylor Robinson vd., (2013), yoksulluğun getirdiği fizyolojik ve psikolojik stres faktörlerinin, çocukların genel sağlığını olumsuz etkileyerek, büyüme süreçlerini yavaşlattığını ifade etmektedir.

Yoksulluk içindeki ailelerde, sağlık bakımından en fazla etkilenen grup çocuklardır. Ülkemizde 18 yaş altındaki bireylerin sağlık güvencesine sahip olması ve hastanelerden ücretsiz olarak yararlanabilmesi, Türkiye özelinde çocukların sağlık hizmetlerine erişimi açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak bu avantajlara rağmen, yoksulluk içinde büyüyen çocukların sağlık durumları çeşitli olumsuzluklardan etkilenmeye devam etmektedir (Erkul, 2021, s.169). Diğer taraftan ebeveynlerin de sağlığının, çocuk refahı açısından önemi büyüktür (Yiğit, Ügücü ve Kaya, 2018, s.91). Ebeveynlerin fiziksel ve zihinsel sağlığı, çocukların hem günlük bakımını hem de duygusal gelişimini doğrudan etkileyen temel faktörlerden biridir. Sağlıklı ebeveynler, çocuklarına gerekli fiziksel bakım, duygusal destek ve rehberliği daha etkin bir şekilde sunabilmekte, bu da çocukların güvenli ve sağlıklı bir ortamda büyümelerini sağlamaktadır. Buna karşılık, ebeveynlerin sağlık sorunları yaşaması, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasında aksamalara yol açabilmektedir.

Literatürle uyumlu olarak katılımcılar yoksulluğun çocukların fizyolojik sağlığına olan etkisine değinmektedirler. Yoksulluk içindeki çocukların; hastalanma durumları, ilaç ve tedaviye erişimleri, sağlık hizmetlerine ulaşım, aşılama, gelişim eksikliği gibi birçok açıdan konuyu değerlendirmektedirler. Ayrıca ebeveynlerin sağlığının da yoksulluktan etkilendiği ve bunun da çocuk üzerinde yansımalarının olduğunu vurgulamaktadırlar.

Katılımcıların, yoksulluğun çocuk sağlığı üzerindeki olumsuz sonuçlarına yönelik görüşleri şu şekildedir:

"Bence sağlıkları kötü olur. Sağlıklı değillerse hemen hastalanırlar."

(Ç2-15-E)

"Yaşadıkları ortamda hasta olabilirler, bu yüzden çabuk hastalanırlar. Hasta olduklarında hastaneye gidebiliyorlardır. Bence yoksul durumdakilerin hayatları iyi değil; istedikleri her şeyi yapamıyorlar. Bazı şeylerden mahrumlar."

(Ç3-16-K)

"Maddi yetersizlikler, sağlık hizmetlerine erişimi kısıtlar, bu da rutin sağlık kontrollerinin yapılamaması ve tedavi gerektiren durumların ihmal edilmesiyle sonuçlanır. Bu koşullar, çocuklarda kronik hastalıkların görülme sıklığını artırabilir."

(SÇ7-30-K)

Çocukların görüşüne göre, yoksulluk içindeki çocuklar yaşadıkları ortamın olumsuz koşulları nedeniyle daha sık hastalanma riski taşımaktadır. Çocukların ihtiyaç duydukları hizmetlere erişememesi, onların sağlıklarını korumalarını ve sağlıklı bir yaşam sürmelerini zorlaştırmaktadır.

Görüşme yapılan yoksulluk içindeki çocukların birçoğunda farklı hastalıkların olduğu görülmüştür. Örneğin;

"Beyinde galiba ensefalit vardı. Bir de hani stresten diyordular."

(Ç6-16-E)

"Yani, pazartesi hastane randevum vardı şey için. Bir de bir tahlil yapmıştık, ondan sonuçları çıktı. Midemde reflü ve enfeksiyon yokmuş, yerine gastrit çıkmış. O yüzden şimdi ilaçları da içtik, onları kullanmaya başladım. Beslenmeden kaynaklı, biraz da stresten."

(Ç12-12-E)

Görüşmelerden elde edilen veriler, yoksulluk içindeki çocukların çeşitli sağlık sorunlarıyla karşı karşıya olduğunu ve bu sorunların genellikle stres, beslenme eksiklikleri ve yaşam koşullarından kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Örneğin, Ç6-16-E'nin aktardığı ensefalit vakası, stresin bu tür hastalıkların tetikleyicisi olarak öne çıkabileceğini göstermektedir. Ç12-12-E'nin paylaştığı gastrit teşhisi, beslenme düzensizliklerinin ve yetersizliğinin yanı sıra, stresin mide rahatsızlıkları üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Örneğin;

"Benim son zamanlarda baş ağrım çok fazla. Migrenden daha kötü. Doktora da gittim. Ben ağlayamıyorum kolay kolay. Göz yaşım fazla yok. Çok dolmadığım zaman ağlayamıyorum. Gözyaşım kurumuş benim, doktorlar dedi "kuru" diye. Ağlayamadığım için de böyle içime fazlasıyla attım. O da direkt beyne. Mesela o ağrı olunca benim göz yaşım akıyor."

(Ç1-16-K)

"Şimdi kızım da dikkat eksikliği olduğu için psikiyatrik ilaç tedavisi görüyor. Oğlumda da öfke kontrolü sorunu var, o da şu anda psikiyatrik tedavi görüyor. Beyninin içinde ağrı yaptığı zaman sinirlerine, öfkesine hakim olamıyor oğlum. Kardeşlerini, beni de dövüyor"

(E8-49-K)

" Çocukların bir kısmı, özellikle daha hanede bir sosyoekonomik eksiklik varsa, yaşlarının daha altında bir gelişim seviyesinde oluyor. Mesela 14 yaşında bir çocuğun boy-kilo, yani o endekslere uymuyor ve çocuk daha altta oluyor. Yaşlarının altında bir gelişim seviyesine sahipler. Yani hem biyolojik olarak hem fizyolojik olarak hem de psikolojik olarak öyleler."

(ST8-25-K)

Ç1-16-K, yoğun baş ağrıları ve migren benzeri belirtiler yaşadığını, bu durumun sadece fiziksel değil aynı zamanda duygusal bir boyutunun da olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle "gözyaşım kurumuş" anlatısı, duygusal yükün fiziksel semptomlara dönüşmesini temsil ederken, içe atılan stresin ve yoğun duyguların bedensel bir rahatsızlık olarak kendini göstermesi dikkat çekicidir.

Görüşmelerde dikkat eksikliği ve öfke kontrolü sorunları, yoksulluk içindeki çocukların yaşadığı psikolojik zorluklar arasında öne çıkmaktadır. E8-49-K'nın anlatılarında, dikkat eksikliği ve öfke kontrolü sorunlarının daha ciddi bir boyutta olduğu görülmektedir. Çocuğun öfkesini kontrol edememesi hem kendisi hem de çevresi için tehlikeli sonuçlar doğurabilmektedir. E8-49-K, yürüme engelli bir annedir. Çocuğunun öfkelendiği zaman özelliklerine dizlerine vurduğunu ve bunu kontrol edemediğini belirtmektedir.

ST8-25-K, hane ziyaretleri sırasında, yoksulluk içindeki ailelerin çocuklarında yaşlarına uygun büyüme ve gelişme göstergelerinin geride kaldığını sıkça gözlemlediğini paylaşmaktadır. Bu çocuklar, 14 yaşında olmalarına rağmen, boy ve kilo gibi fizyolojik ölçütlerde daha düşük değerlere sahiptirler. Bu tür gelişim gerilikleri, çocukların yetersiz beslenme ve uygun sağlık koşullarına erişim eksiklikleri gibi sosyoekonomik zorluklar nedeniyle oluşmaktadır (Wei vd., 2015, s.1611).

Yoksulluğun, annelerin sağlığı üzerinde de olumsuz sonuçları bulunmaktadır (Scherrer ve Alves, 2021). Sağlıksız ve hasta ebeveynler çocuklarına yeterli bakımı veremediklerini dolayısıyla çocukların bu durumdan doğrudan etkilendiğini belirtmektedirler. Örneğin;

"Yemin ederim ki diyalize girdiğim zaman hiç bilmiyorum ha. Bak şu anda seni seni görüyorum, iki kişi görüyorum. Bak, diyaliz görüyorum ben kurban. Şu anda benim işim duruyordu, Allah'ım bana güç verdir kalkayım bu işi yapayım. Çocuklar okuldan geliyor, yemekte yok, gücüm yok. Önce dua ediyorum, sonra da kalkıyorum ben iş, evi topluyorumdur."

(E7-38-K)

Ebeveynler yaşadıkları sağlık sorunları nedeniyle çocuklarına bakım vermekte güçlük çektiklerini belirtmekte ve bu yüzden kendilerini kötü hissetmektedirler. Özellikle E7-38-K' nın hikayesi yoksulluğun trajik sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Böbrek hastası olan E7-38-K haftada dört kez diyalize gitmektedir. Bu durumundan dolayı çocuğunun bakımını gerçekleştirmekte büyük zorluklar yaşamaktadır. E7-38-K, yıllar önce oğluna gebe kaldığını ve doktorların bu gebeliği sonlandırmasını yoksa böbreklerinin iflas edeceğini söylemiştir. Kürtaj olmayı reddeden anne, yanında duran çocuğunu göstererek böbrekleri iflas etmesine rağmen onu doğurduğuna hiç pişman olmadığını anlatmıştır. Böbrek nakli beklerken gecenin bir vaktinde telefonun çaldığını fakat aramaya yetişemediğini, arayanın ise Ankara' dan bir hastane olduğunu, yıllardır beklediği böbreğin kendisi için bulunduğunu ve nakil için aradıklarını bildiğini söylemiştir. Aramaya geri dönmek için hattında "kontör" olmadığını ve komşuya gittiğini, onun telefonuyla hastaneye ulaştığını belirtmektedir. Hastane tarafından kendisine birkaç saat içinde Ankara' da olması gerektiği bildirilmiştir. Fakat E7-38-K, hastaneyi aramak için telefonunda kontör olmayan birinin saatler içinde nasıl Ankara' ya gideceğini sorgularken gözyaşlarına hâkim olamamıştır. Böylesi bir durumda E7-38-K böbrekten umudunu kestiğini, diyalizin kendisini güçsüz duruma düşürdüğünü dile getirirken can verdiği çocuğuna bakım verememenin de üzüntüsünü yaşamaktadır.

Profesyonellerin ise çocuk sağlığı ile ilgili olarak üzerinde durduğu önemli noktalardan biri aşı ve topuk kanı testidir (MacLennan ve Saul, 2014). Örneğin;

"Sağlık tedbiri alınan birçok çocuk var. Aileler topuk kanı, işitme testi, aşı yapmadığı için, aileler şöyle bakıyor. Bazıları diyor ki çocuğum duyuyor. Götürmüyor. Halbuki tek kulağı duyuyordur, aile ihmal ediyor. Topuk kanı verilmiyor. Bu çocuğun sağlığı için ciddi bir problemdir. Tüm bunlar sağlıkla ilgili yoksunluğu gösteriyor."

(SÇ13-32-E)

"Nedeni şudur çocuklar aşı olmuyor. Sen sağlık sistemini randevulu hale getirdiğin için insanlar o konuda yeterli bir düzende tedavi süreçlerini tamamlamıyor, randevu alamıyorlar."

(SÇ14-31-E)

Profesyoneller, aşı uygulamalarının ve topuk kanı testinin ailelerin ihmali sonucu zamanında gerçekleştirilememesinin, çocukların sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini vurgulamaktadır. Bu ihmaller, çocukların çeşitli hastalıklara karşı savunmasız kalmasına ve erken teşhis edilmesi gereken metabolik veya genetik hastalıkların gözden kaçmasına neden olabilmektedir (Parasidis ve Opel, 2017). Özellikle yenidoğan döneminde yapılması gereken topuk kanı testi, doğuştan gelen hastalıkların erken tanısında önemli bir rol oynamakta ve bu testin yapılmaması, çocuğun yaşam boyu sağlığını etkileyebilecek sonuçlar doğurabilmektedir. Aşıların ihmal edilmesi ise, çocukların bağışıklık sistemi gelişimini olumsuz etkileyerek, bulaşıcı hastalıklara karşı korumasız kalmalarına yol açmaktadır.

Bazı profesyoneller bu durumu doğrudan yoksullukla ilişkilendirmektedir. Örneğin;

"Diğer taraftan devletin sunmadığı bazı aşılar da var. Mesela rota virüsü aşısı. Aile yaptırmak istiyor ama devlet bunu karşılamadığı için aile yapamıyor."

(SÇ15-32-K)

"Ama tarama testlerinde ilgili problemler var. Erişebilirlikte sıkıntı var. Şimdi Mardin'de az önce bahsettiğim konu topuk kanı testi falan burada yapılamadığı için, ailelerle buradan Diyarbakır'a gitmeyi bir maddiyat olarak görüyor. Dolayısıyla bu çocuk için bir problemdir."

(SÇ16-35-E)

SÇ15-32-K'nın vurguladığı üzere, devlet tarafından karşılanmayan aşılar, yoksulluk içindeki ailelerin ekonomik imkanlarının sınırlı olması nedeniyle çocuklarına gerekli aşıları yaptıramamalarına yol açmaktadır (Shono ve Kondo, 2015). Rota virüsü aşısı gibi zorunlu olmayan, ancak çocuk sağlığı açısından önemli olan aşıların maliyeti, bu aileler için karşılanması güç bir yük haline gelmektedir. Benzer şekilde, SÇ16-35-E'nin belirttiği, topuk kanı testi gibi erken teşhis ve tarama süreçlerinde yaşanan coğrafi ve ekonomik engeller de yoksulluğun çocuk sağlığı üzerindeki etkisini derinleştirmektedir. Mardin'den Diyarbakır'a giderek bu testi yaptırmak, yoksulluk içindeki aileler için bir maddi külfet olarak görülmekte ve bu nedenle birçok aile bu testleri yaptırmaktan kaçınmaktadır.

Çocukların hastalık sürecinde tedaviye erişimi, yoksulluğun çocuk sağlığı üzerindeki önemli bileşenlerinden biridir (Peters vd., 2008). Yoksulluk, çocukların kaliteli sağlık hizmetlerine

ulaşmalarını kısıtlayarak, hastalıkların teşhis ve tedavi süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Wherry, Kenney ve Sommers, 2016). Yetersiz ekonomik kaynaklar, ailelerin tedavi masraflarını karşılamasını zorlaştırmakta, bu da çocukların gerekli sağlık hizmetlerine zamanında erişimlerini engellemektedir. Örneğın;

"Ailenin de durumu olmadığı için hastaneye gidip tedavi olma imkânları pek yok. Eğer şıfacıları varsa hastaneye gitmezler; ancak şıfacıları yoksa ve hastalık kötüye giderse, o zaman hastaneye giderler."

(Ç7-15-K)

"Pahalı bir tedaviyse nasıl yaparım bilmiyorum. Pahalı bir tedaviyse açıkça söyleyeyim. Ama babam ve abimin bana yardım edeceğini düşünüyorum."

(E1-34-K)

"En basitinden şöyle bir örnek verelim. Yoksul olan bir çocuk ile olmayan bir çocuğın hastaneye ve sağlığa erişimleri aynı değildir. Hepimizin kanayan yarası olan SMA'lı çocuklar ilaca erişim sorunu yaşıyorlar. Yoksul çocuklar sağlık hakkında faydalanamıyor ve bu da daha da sağlıksız bir gelişim geçirmelerine neden oluyor."

(SÇ11-32-E)

Ç7-15-K, yoksulluk içindeki ailelerin çocuklarının maddi yetersizlikler nedeniyle "şıfacılara" başvurduklarını belirtmektedir. Maddi durum, ailelerin modern tıbbi hizmetlere ulaşmalarını zorlaştırmakta, bu da çocukların geleneksel tedavi yöntemlerine yönelmesine neden olmaktadır. "Geleneksel tıp" uygulamalarıyla ilgili yapılan bir araştırmada, yoksulluk içindeki ailelerin geleneksel tıp yöntemlerini daha fazla kullandıkları ortaya çıkmıştır (Taşar vd., 2011, s.84). Diğer taraftan aile bireylerinin desteğı olmadan yüksek maliyetli tedavi süreçlerinin nasıl karşılanabileceğı belirsizdir. SÇ11-32-E'nin vurguladığı SMA'lı çocuklar örneğı ise, sağlık sisteminin yoksulluk içindeki çocuklara yönelik yetersizliklerini ortaya koymaktadır. Örneğın, yüksek maliyetli tedavilerde, yoksulluk içindeki ailelerin valilik izniyle düzenlenen kampanyalar yoluyla ilaç temin etmeye çalışması, bu ailelerin sağlık sisteminden doğrudan destek alamadığını göstermektedir.

Katılımcılar, yoksulluk içindeki ailelerin ilaç temininde ve tıbbi cihazlara erişimde sorunlar yaşadıklarını belirtmektedir. Örneğın;

"İlaçları alamıyorlar, o yüzden hastalanabiliyorlar. Bence ilaç parası olmadığı için gidemezler."

(Ç10-13-K)

"Sağlık açısından baktığımızda, ilaçlara erişim sağlayamıyorlar. Mesela bir kadınla görüşme yaptığında "Çocuğumun ilaçlarını alamıyorum," demişti. Tedavi olunamayınca da bu hastalıklar ilerleyebiliyor. Çocuk gripken bu hastalık bir zatürreye dönüşebiliyor. İlaçlar alınmadığı zaman küçük bir hastalık bile ilerleyebiliyor."

(SÇ4-25-K)

"Tıbbi cihazlara erişmesi konusunda... Yani pahalı çünkü bu ürünler, aile geliyor ve çıkarılan fiyat 120.000 TL. Bunu karşılayamaz aile."

(ST8-25-K)

Katılımcılar, maddi yetersizliklerin, çocukların temel ilaç ve tıbbi cihaz ihtiyaçlarını karşılamayı zorlaştırdığını, bunun da küçük hastalıkların bile ilerleyerek sağlık sorunlarına dönüşmesine yol açabileceğini vurgulamaktadır. Özellikle, ilaçların yüksek maliyetinin bu aileler için büyük bir engel oluşturduğu belirtilmektedir. Ayrıca ekonomik engellerin sadece ilaçlarla sınırlı kalmadığını, pahalı tıbbi cihazların temininde de benzer sorunların yaşandığı vurgulanmaktadır. Yüksek fiyatlı bu cihazlara erişim, ailelerin sigorta kapsamında olup olmamasıyla da doğrudan ilişkilidir.

Çocukların sağlık hizmetlerine ulaşımında yaşadığı problemler de katılımcıların üzerinde durduğu sorunlardan biri olmuştur. Örneğin;

"Hastaneye gidebilirler ya da gitmeyebilirler; eğer hastane uzaktaysa gidemezler çünkü yol parası gerekir."

(Ç2-15-E)

"Şimdi hocam bu kanser oldu. Ne araba var ne bir şey. Diyarbakır'a git, u gel git, u gel. Çok uğraştırıcı. Diyarbakır'ın tüm hastanelerini gezdik. Hastane hastane her yeri gezdik. Hocam, yemin ederim ne bir araba ne bir şey... Yani o kadar zor, Rabbim kimseye göstermesin."

(E5-43-K)

"Mesela bir köyden veya uzak bir mahalleden bir çocuğun hastaneye götürülmesi gerekiyor. Bunların hastaneye ulaşımı çok zor olabiliyor. Çünkü o köyden şehre gelecek olan toplu taşıma aracı ya birdir ya ikidir. Çok ücra sapa köyler var. Bizzat maddi imkanın varsa yapabiliyorsun ki biz yoksullardan bahsediyoruz. Buna imkanları yok. Hasta olduktan üç gün sonra gelebiliyor mesela. Sağlıktan da yoksun kalabiliyorlar."

(SY6-35-E)

Ç2-15-E'nin anlatısı, hastanelerin uzakta bulunmasının ve yol masraflarının, çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanmasını zorlaştırdığını belirtmektedir. Benzer şekilde, E5-43-K'nın örneği, kanser tedavisi gören bir çocuğunun Diyarbakır'daki hastanelere ulaşımında karşılaştığı

zorlukları dile getirmektedir. SY6-35-E'nin anlatıları ise, özellikle kırsal bölgelerdeki çocukların sağlık hizmetlerine erişiminin ne denli sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Köylerden şehir merkezine ulaşımı sağlayacak toplu taşıma araçlarının sınırlı sayıda olması, acil sağlık hizmetine ihtiyaç duyan çocukların hastaneye geç ulaşmasına ve dolayısıyla tedavi sürecinin gecikmesine neden olabilmektedir.

Çocuğun doğumdan itibaren sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için sağlık hizmetlerine erişim önemlidir. Özellikle koruyucu sağlık hizmetleri, çocuğun erken dönem sağlık göstergelerinin iyileştirilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, sağlık harcamaları içinde koruyucu sağlık hizmetlerine ayrılan payın artırılması kadar, çocukların bu hizmetlere fiili erişiminin sağlanması da sağlık göstergeleri üzerinde doğrudan etkili olacaktır. Koruyucu sağlık hizmetlerinin, tüm çocukların eşit şekilde faydalanabileceği biçimde, mahalle düzeyinde örgütlenmesi ve çocuklarla birlikte ailelerin düzenli olarak izlenmesi gerekmektedir (Tatlıcıoğlu, 2019).

4.4.2.2. Beslenme

Dünya genelinde milyonlarca aile, küçük çocukların sağlıklı gelişim göstermeleri için gerekli olan besleyici ve çeşitli gıdalara erişim sağlama konusunda büyük zorluklar yaşamaktadır. Artan sosyo-ekonomik eşitsizlikler, savaşlar ve iklim krizleri, gıda fiyatlarının yükselmesi, sağlıksız gıdaların piyasada fazlasıyla bulunması vs. çocukların gıda yoksulluğunun yaygınlaşmasına neden olmaktadır (UNICEF, 2024c, s.10).

Yoksulluk içinde büyümek, çocuk gelişimi üzerinde önemli ve olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Çocuğun yaşı küçüldükçe, yoksulluğun olumsuz etkilerinin şiddeti artmakta ve gelişim süreçleri üzerindeki zararı daha belirgin hale gelmektedir. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki başlıca etkileri arasında yetersiz beslenme öne çıkmaktadır. Yetersiz ve dengesiz beslenme, çocukların fiziksel büyüme hızını yavaşlatmakta, bilişsel gelişimlerini ve öğrenme kapasitelerini olumsuz yönde etkilemektedir (Öztürk, 2008, s.68). Yeterli vitamin ve mineral alamayan çocukların bağışıklık sistemleri zayıflamakta, bu da onları hastalıklara karşı daha savunmasız hale getirmektedir (Günaydın, 2018, s.368). Çocukların sağlıklı bir fiziksel ve zihinsel gelişim gösterebilmesi için yeterli ve besleyici gıdalarla düzenli bir şekilde beslenmeleri gereklidir. Yapılan araştırmalar, birçok çocuğun besin değeri yüksek gıdalara erişimde güçlük yaşadığını ortaya koymaktadır (Laster vd., 2013; Kim vd., 2010). Ayrıca çocuk yoksulluğunun beslenme üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik çözüm arayışlarında “nereden başlanmalı” sorusuna dikkat çekilmekte ve bu noktada ücretsiz okul yemeği programlarının önemi öne çıkarılmaktadır. Ücretsiz okul yemeği programları, yetersiz beslenen

çocukların besin ihtiyaçlarını karşılamak ve onların günlük kalori ve besin alımını desteklemek için etkili bir müdahale aracı olarak görülmektedir (Salman ve Günay, 2023; Günaydın, 2018: 368).

Bu araştırmada, literatürdeki bulgularla uyumlu olarak, çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerindeki en önemli zorluklarından biri olarak beslenme yetersizliği öne çıkmaktadır. Yoksulluk içindeki çocuklar; yeterli ve dengeli bir şekilde beslenememekte, öğünlerini yeterli miktarda tüketememekte ve özellikle beslenme çantalarının içeriklerinde eksiklikler yaşamaktadırlar.

Bu konuda katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

"Bazıları aç kalıyor, yemek bile yiyemiyorlar."

(Ç11-12-E)

"Çocuklar olduğu zaman iyi beslenebiliyor ama olmadığı zaman da çok şükür. Ne yapalım."

(E6-52-K)

"Çocuk düzenli geliri olmayan bir ailede yaşayan çocuğun sağlıklı bir şekilde beslenmesi mümkün değildir. Zaten normalde bir çocuğun tüketmesi gereken protein, kalsiyum, vitaminler, organlar bellidir. Onun aşağısında beslendiği zaman, ki bu şu an çocuk yoksulluğu kavramıyla bağdaştırdığımızda çoğunda bu böyledir, beslenme sıkıntısı vardır. Bu da illaki çocuğa fiziksel ve zihinsel gelişimine olumsuz etkiliyor."

(SÇ16-35-E)

Katılımcılar, çocukların yetersiz beslenmesinin yoksullukla doğrudan ilişkili olduğunu ve bunun çocukların fiziksel ve zihinsel gelişiminde olumsuz etkiler yarattığını vurgulamaktadır. Ç11-12-E'nin belirttiği gibi, bazı çocuklar açlık çekmekte, temel besin ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. E6-52-K, ekonomik durumun kötü olduğu zamanlarda çocukların yeterli gıda alımının zorlaştığını anlatarak, bu yetersizlikle başa çıkmaya çalıştıklarını dile getirmektedir. SÇ16-35-E'nin değerlendirmesi ise bu sorunu daha teknik bir çerçeveye oturtmaktadır. Çocukların yeterli protein, kalsiyum, vitamin gibi temel besin maddelerine erişimlerinin kısıtlı olduğu durumda, sağlıklı büyüme ve gelişimlerinin mümkün olamayacağını belirtmektedir.

Katılımcıların yoksulluktan kaynaklı olarak çocuklara yeterli miktarda gıda sağlayamamalarına yönelik diğer görüşler ise şöyledir:

"Sofrada oturuyorsun düzgün doymuyorsun. Bir şey alıyorsun marketten mesela geçen annem muz aldı. 8 kişiyiz 8 tane muz aldı. Sayarak. İki tane yiyemiyorsun. Ben büyüdüğümde fazla çocuk yapmayacağım. 7 kardeşiz. Annemle 8."

(Ç3-16-K)

"Meyve çok istiyor ama alamıyoruz. Kızım yoğurt seviyor, olmadığı için yediremiyorum."

(E2-29-K)

"Zaten 1 aydır, 15 gün oldu mu olmadı mı, sürekli karpuz alacaktım, ona çok istiyor. İçimde kaldı, dedim, alayım. Baktım param yetmedi, dedim, sonra alırım. Ona döndüm, oğlum, sen çok karpuz istiyorsun, git bak, 60 lira elimdeydi, al bunu, götür. İnşallah gelir, bununla gitti, baktım, verdi, getirdi valla."

(E3-45-K)

"Buraya gelen kişilerden söylüyorum. Bir gün bir abi geldi oturdu burada, senin yaşlarında, diyor üzüle üzüle. Çocuğumun sütü yok, üzülüyorum. Paramparça oluyorsun"

(SY1-37-K)

Kalabalık bir ailede yaşamanın getirdiği kısıtlamalar dikkat çekmektedir. Sofrada her bir birey için sınırlı miktarda yiyecek bulunması, çocukların tam olarak doyamamasına yol açmaktadır. Beslenmenin bireysel ihtiyaçlara göre değil, sayı hesabına dayalı olarak düzenlenmesi, yoksulluğun beslenme alışkanlıkları üzerindeki etkisini göstermektedir. E2-29-K, sığınma evinden çıktıktan sonra kiraladığı eve geçmiştir. Bu süreçte büyük zorluklar çekmiş, çocukları da bundan doğrudan etkilenmektedir. Çocuklarının meyve ve yoğurt istediğini fakat bunları alacak maddi gücünün olmadığını belirtmektedir. E3-45-K'nın yaşadığı deneyim ise, beslenmenin ötesinde, ebeveynlerin çocuklarının küçük isteklerini (karpuz) dahi karşılamakta zorlandıklarını yansıtmaktadır. SY1-37-K'nın anlattığı durum ise, çocukların temel besin ihtiyaçlarının (süt) karşılanamamasının ebeveynlerde oluşturduğu yıkımı göstermektedir.

Katılımcıların, yetersiz beslenmenin çocuklar üzerindeki etkileri hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

"Yaşıtlarına göre biraz daha zayıf kalabiliyorlar. Zayıf kalabiliyorlar, tam beslenememelerinden dolayı. Ondan dolayı, o konuda da bu da bir psikolojik neden olabilir. Çünkü istediği ürüne ulaşamaması çocukta olumsuz bir etki yaratabiliyor. Mesela düzenli beslenme olmadığı zaman, çocuk ister istemez biyolojik olarak yaşıtlarının bir altında gözüküyor olabilir."

(SY4-37-E)

"Genelde yaşından daha küçük gösteriyor, daha zayıf oluyor ve tabii ki zihinsel gelişimi de bu şekilde tamamlanamamış oluyor. Çünkü zihinsel gelişimde beslenme oldukça"

önemli ve kritik bir yerde duruyor. Yine çocuklar üzerinde bu şekilde etkilerini net bir şekilde gözlemleyebiliyoruz."

(ST6-31-K)

Profesyonellerin anlatılarına göre, yetersiz beslenme çocukların hem fiziksel hem de zihinsel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Düzenli ve yeterli beslenemeyen çocuklar, biyolojik gelişim açısından yaşlılarına kıyasla geride kalabilmekte, bu da fiziksel olarak zayıf ve yaşlarından küçük görünmelerine yol açmaktadır (Batu ve İrkin, 2019, s. 437; Lifshitz, 2009, s.159).

Çocuklar; öğünlerinde düzenli ve dengeli beslenemediklerini, genellikle yetersiz miktarda gıda tükettiklerini paylaşmaktadırlar. Çocuklar günlük yedikleri öğünlerin neler olduğu ve protein tüketme sıklıkları sorulmuştur. Alınan yanıtlar şöyledir:

"Bayağı oldu. Hatırlamıyorum bile (et). Ama tavuk yiyorum."

(Ç3-16-K)

"Akşam annem ne pişirirse. Kuru fasulye olur, pilav olur... Eti yağsız yiyebiliyorum. Yağsız olması lazım. Annem diyor ki yağsız eti bulursan bana da getir. En son herhalde ramazanda mıydı, ondan da önce miydi? Hatırlamıyorum ne zaman et yediğimi."

(Ç5-16-K)

"Sadece benim tek yediğim Noodle."

(Ç13-13-K)

Katılımcıların anlatıları, çocukların beslenme alışkanlıklarının yoksulluktan nasıl etkilendiğine dair örnekler sunmaktadır.

Katılımcılar, çocukların özellikle öğle yemeği konusunda sıkıntılar yaşadıklarını vurgulamaktadır. Beslenme çantalarının yeterli miktarda besin içermemesi veya bazı durumlarda hiç besin bulunmaması, katılımcılar tarafından önemle üzerinde durulan bir konudur. Öğle yemeğindeki bu eksiklikler, çocukların okuldaki uzun saatleri boyunca gerekli besin öğelerine erişimlerini kısıtlamakta ve yetersiz beslenme nedeniyle sosyal ve duygusal zorluklarla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Örneğin;

"Mide ağrısı çekiyorum. Su dahi içemiyorum. Öğlen yemek yediğimde çok enerjik oluyorum. Eğer yemek yersem derslerimi olumlu şekilde etkileyeceğini düşünüyorum. Mide aç olunca kendini yiyor, yara yapıyor. Günde bir öğün yemek yiyorum ve bu yeterli değil."

(Ç5-16-K)

"Onların bildiğim kadarını söylüyorum. Şimdi çocuğun ailesi, çocuğun okuldaki beslenme ihtiyacını karşılayamayacağını düşündüğü için, zaten kendisi temel çözüm olarak ilk önce çocuğunu okula göndermemekle bir alternatif bulmaya çalışıyor."

(SÇ16-35-E)

"Ülkemizin ekonomik durumları da göz önüne alındığında, bugün bilmiyorum ama sayısını, kaç bin çocuk okula aç gidiyor mesela?"

(ST12-27-K)

Yetersiz beslenme, çocukların hem fiziksel sağlıklarını hem de eğitim süreçlerini olumsuz yönde etkileyen temel bir sorun olarak öne çıkmaktadır (Muslu, 2023, s.20). Düzensiz ve yetersiz beslenme çocuklarda mide rahatsızlıklarına yol açmakta ve bu durum derslere odaklanma ve performans üzerinde doğrudan olumsuz bir etki yaratmaktadır. Yeterli gıda tüketilmediğinde, enerji seviyeleri düşmekte ve bu da öğrenme sürecini sekteye uğratmaktadır. Yoksulluk içindeki aileler, çocuklarının okuldaki beslenme ihtiyaçlarını karşılayamayacaklarını düşündüklerinde, çocuklarını okula göndermeme gibi bir çözüm arayışına girmektedir. Bu da çocukların eğitim hakkına erişimlerini kısıtlayan bir faktör haline gelmektedir.

4.4.2.3. Hijyen

Yetersiz yaşam koşulları, çocuk haklarının en yaygın ihlalleri arasındadır. İnsana yakışır ve güvenli konut, su ve sanitasyon sistemleri gibi altyapı olmadan bu çocukların yaşamaları, büyüyüp gelişmeleri oldukça zordur. Sağlıksız ve kirli bir ortamda sağlıklı sürdürmek mümkün olmadığı için temiz olmayan içme suyu, yetersiz sanitasyon ve hijyenik olmayan koşullar yüzünden her yıl çok sayıda insan ölmektedir ve bunların çoğunluğunu beş yaş altı çocuklar oluşturmaktadır (Konuk Şener ve Ocakçı, 2014, s.62).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ve UNICEF tarafından yayımlanan rapora göre (DSÖ ve UNICEF, 2017), dünya genelinde her 10 kişiden 3'ü (yaklaşık 2,1 milyar insan) güvenilir kullanma suyuna erişememekte, her 10 kişiden 6'sı ise (yaklaşık 4,4 milyar insan) uygun koşullara sahip sanitasyon hizmetlerinden yoksun bir şekilde yaşamaktadır. Ayrıca raporda dünyanın her bölgesinde yoksulluk içindeli bireylerin sanitasyon imkanlarına erişiminin zenginlere göre daha kötü durum olduğu belirtilmektedir.

Katılımcılar, literatürle uyumlu olarak, hijyen koşullarının çocuk yoksulluğunun önemli bir sonucu olduğuna dikkat çekmektedirler (Brown, Cairncross ve Ensink, 2013). Katılımcılar, temiz suya ve temel temizlik malzemelerine erişimde zorluklar yaşadıklarını ve bu durumun çocukların bakımını olumsuz yönde etkilediğini anlatmaktadırlar. Temizlik malzemelerinin temin edilememesi ve hijyenik bir çevrenin sağlanamaması, çocukların sağlık koşullarını tehdit

etmekte, enfeksiyon riskini artırmaktadır. Ayrıca katılımcılar yoksulluk içindeki ailelerin yaşadıkları evlerin hijyen koşullarının yetersizliğine ve temizlik açısından olumsuz bir durumda olduklarına da vurgu yapmaktadır.

Katılımcıların, çocukların kirli evlerde yaşadığına dair düşünceleri şu şekildedir:

"Bu çocukların evleri temiz olmaz, kirli olur. Hijyen malzemeleri alamıyorlarsa evi temizleyemezler. Ev çok kötü kokar."

(Ç12-12-E)

"Yoksulluğun bir kokusu var. Çorap ve soğan gibi kokuyor gittiğimiz evler. Gerçekten de gittiğimiz tüm evlerde bu koku var. Bundan rahatsızlık duyduğum için söylemiyorum ama yoksul evlerin tümü aynı kokuyor."

(SÇ2-37-E)

"Yoksulluk evin kirli olmasına eşit değildir ama genelde yoksul ailelerin evleri kokuyor."

(SÇ12-32-E)

Katılımcılar, yoksulluğun yaşam alanlarında kirliliğe neden olduğunu belirtmekte ve bu kirliliğin bir yansıması olarak hijyen koşullarının yetersizliğine vurgu yapmaktadırlar. Yoksulluk içindeki ailelerin yaşadığı evlerin hijyen koşullarının kötü olduğunu düşünmektedirler. Katılımcılar yoksullukla özdeşleşen bir koku olduğunu ve yoksulların evini "kokan evler" olarak tasvir ettikleri görülmektedir. Bir profesyonel de bu durumu "yoksulluk eşit değildir evin kirli olması ama yoksul ailelerin evleri kokar" denklemiyle ortaya koymaktadır. Kirlilik, yetersiz temizlik malzemeleri ve suya erişim sıkıntılarının, yoksulluk içindeki ailelerin yaşam alanlarında sağlıklı koşullara yol açtığını ve bu koşulların çocukların sağlıklı bir çevrede büyüme haklarını tehdit ettiğini göstermektedir.

Yoksulluk içindeki hanelerin hijyen eksikliğine yönelik bir diğer özelliği ise tuvalet, banyo, mutfak gibi alanların ayrı olmamasıdır. Örneğin;

"Yaşam şartlarına baktığımız zaman sefil halde olabilecek bir aile profilini görebiliyoruz. Çocuk temel ihtiyaçları konusunda bu anlamda sağlıklı yetişemiyor. Banyo, tuvalet, mutfak aynı yerde. Bu tarz aileler de var."

(SÇ8-35-E)

Yoksulluk içindeki hanelerde hijyen koşullarının yetersizliğinin bir diğer boyutu, temel yaşam alanlarının sağlıklı koşullarda birleşmiş olmasıdır. Örneğin, banyo, tuvalet ve mutfak gibi alanların aynı mekânda bulunması, bu alanlarda yeterli hijyenin sağlanmasını zorlaştırmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012, s.96). Ayrıca bu tür koşullarda yaşayan çocukların sağlık ve

hijyen konularında desteklenmeleri, uygun barınma koşullarının sağlanması ve hijyenin iyileştirilmesine yönelik müdahaleler önem kazanmaktadır. Ocak (2002), "yoksulların evini" banyo ve tuvaletlerin kaba inşaattan teslim edildiği şekliyle bırakıldığı, banyo ve tuvalet alanlarının sadece bir perdeyle ayrıldığı, hatta çoğu zaman tuvaletin evde bulunmadığı ve bu ihtiyaçların evin dışında bir yerde karşılandığı bir ortam olarak tanımlamaktadır. (Ocak, 2002, s.19-20).

Katılımcılar, çocukların sağlıklı ve temiz suya erişiminin sorunlu olduğunu ve bunun çocuklar üzerinde bulaşıcı hastalıklara davetiye çıkardığını belirtmektedir. Örneğin;

"Her on beş günde bir tuvalet patlıyor Ayda iki defa itfaiyeyi çağırıyoruz. Geçenlerde su dolmuştu burası."

(Ç13-13-K)

"Çamur su geliyordur, arıtma yok. Bir de çamur su içtiğin zaman ne yapıyor? Böbreklere doğru gitmiyor kurban, değil mi? Doğru değil mi, çocuklara da önemlidir. Arıtma da yoktur, durumum yoktur "

(E7-38-K)

"Temiz suya ulaşmaları olmayabiliyor. Bu aileler çeşme suyu kullanıyor. Çeşme suyu da kirli. Bazen hiç su olmuyor. Sular çok fazla kesiliyor burada. Seldir, yağıştır bu durumlar da suların kirlenmesine neden olabiliyor. Buradaki çocuklar da bu yüzden bulaşıcı hastalıklara daha fazla yakalanabiliyor."

(SÇ14-31-E)

"Aynı zamanda bu çocuklar temiz suya da erişmiyor. Bazı mahallelerde çeşmedeki suya kanalizasyon suları karışıyor. Çeşmeden su içilemiyor. Zaten arıtma sistemleri de yok. Bu evlerde arıtma suyu içeni göremedim şimdiye kadar."

(SÇ15-32-K)

Tuvalet sistemlerinin sık sık arızalanması ve yerleşim yerlerine sızan kirli suların bulaşıcı hastalıklara davetiye çıkardığı bilinmektedir. Özellikle yoksulluk içindeki ailelerin, arıtma sistemine sahip olmamaları ve kirli su tüketmek zorunda kalmaları, böbrek sağlığından genel enfeksiyonlara kadar birçok sağlık riskini artırmaktadır. Bu duruma ek olarak, temiz su kaynaklarının yetersizliği ve altyapı sorunlarının su kesintilerine yol açması, aileleri kirli su tüketmeye mecbur bırakmaktadır. Özellikle suyun çamurlu ve mikrop barındırma potansiyeli taşıyan niteliği, çocukların bulaşıcı hastalıklara yakalanma riskini daha da artırmaktadır (Hansen ve Paintsil, 2016; Bishwajit, 2014).

Katılımcılar, yoksulluk nedeniyle çocukların yeterli bakım alamadıklarını da önemli bir sorun olarak vurgulamaktadırlar. Yoksulluk içindeki aileler, gerekli beslenme, hijyen ve sağlık hizmetlerine erişimde güçlük çektiğinden, çocukların ihtiyaç duydukları temel bakım ve desteği sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Örneğin;

"Bezi, ıslak mendili. Üç çocuk büyüttümüz, bir hazır bez kullanmamışız. Kolay değildir yani."

(E3-45-K)

"Bir kere gerekli bakımı almıyorlar. Bu şekilde ölen çocuklar çoktur. Hijyenden dolayı, aldığı soğuktan dolayı... Hijyen eğitimi üzerinde çokça durulması gerekiyor. Çocuğun ayakkabısı yok, yalın ayak. Tırnaklarını görünce olacak gibi değil."

(SÇ13-32-E)

Bebek bezi gibi temel hijyen ürünlerinin temin edilememesi, ailelerin geleneksel yöntemlere başvurmasına neden olmaktadır (De los Reyes-Aragon, 2016, s.3638). Yetersiz hijyen koşulları, özellikle soğuk hava ve hijyen eksikliğinin birleşmesiyle, çocukların sağlık sorunları yaşamasına yol açmaktadır. Katılımcılar, bu durumun çocuklarda sık sık hastalıklara, hatta bazen ölümcül sonuçlara yol açtığını vurgulamaktadır.

Katılımcılar, ebeveynlerin temizlik ve bakım malzemeleri gibi temel ihtiyaçları temin edememesinin nedeninin, bu tür malzemelerin aileler tarafından ikinci planda görülmesi olduğunu anlatmaktadırlar. Yetersiz ekonomik kaynaklar, aileleri gıda gibi öncelikli ihtiyaçlara yöneltirken, temizlik ve hijyen gibi gereksinimler geri planda kalmaktadır. Örneğin;

"Temizliğe gelirsek, temizlik de çok nadir de olsa bir seviyede de olsa daha iyidirler ama çoğunda da olsa o da bir eksiklik var. Çünkü şey diyorlar, ihtiyaçlar hiyerarşisinde, karnımı doyurmam gerekiyor. Temizliğe bu kadar para ayırırsam, buraya bu kadar ayırırsam karnımı nasıl doyurabilirim?"

(SY4-37-E)

Bu soruna yönelik çözüm niteliğinde bazı önerilere de yer verilmektedir. Örneğin;

"Bence temizlik malzemeleri de vermeleri lazım. Yemek malzemesi veriyor ama istediğim temizlik malzemesini ben bulamıyorum. Alamıyorum da. Biz de mesela tırnak makası kaybolur sürekli. Diş fırçası, diş macunu. Bunlar çok pahalı. Hep aynı fırçayı kullanıyorum. Bu konuda devletin destek çıkması lazım. Eskiden getiriyorlardı ama şimdi getirmiyorlar. Annem etten kesiyor temizlik malzemesi alıyor. Almasa ev kokar. Mesela şu an sabun yok evde. Deterjan yok. Çamaşırlar deterjan olmadan olmaz. Direk makineye atsan olmaz. Mecbur alıyoruz. Sosyal bir ara getiriyordu içinde havlu bile vardı."

(Ç3-16-K)

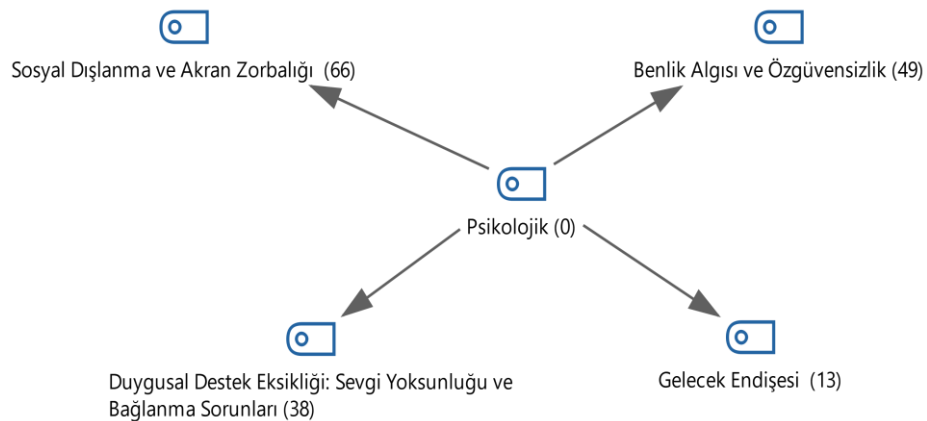
Ç3-16-K, yoksullara yönelik yardım politikalarının sadece gıda ihtiyacına odaklandığını ve bu yaklaşımın eksik olduğunu dile getirerek, bu görüşe karşı çıkmaktadır. Yoksulluk içindeki ailelerin sadece gıdaya değil, aynı zamanda temizlik ve hijyen malzemelerine de ihtiyaç duyduğunu vurgulamaktadır. Ç3-16-K, özellikle gıda kolilerinin yanı sıra temizlik malzemelerinin de nakdi sosyal yardımlar kapsamında sağlanmasının önemine değinmektedir.

4.4.3. Psikolojik Zorluklar

Yoksulluk, kökeninde ekonomik faktörler bulunsa da aynı zamanda psikososyal dinamiklere dayanan bir olgudur. Bu durumda kaçınılmaz olarak yoksulluğun bir psikolojik boyutunun da bulunduğu anlamı ortaya çıkmaktadır. Yoksulluğun sosyal bir olgu olarak ele alınması, bireylerin yalnızca maddi yetersizliklerle değil, aynı zamanda toplumdaki sosyal rollerinden dışlanma, değersizlik hisleri ve sürekli bir gelecek kaygısıyla da mücadele ettiklerini göstermektedir (Kayaoğlu, 2003, s.223). Banks, Kuper ve Polack (2018), yoksulluk ile ruhsal bozukluklar arasında %87 oranında güçlü bir ilişki tespit etmiş, yoksulluğun ruh sağlığı üzerinde kalıcı olumsuz etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Yoksulluk; umutsuzluk, içe kapanma ve özsaygı kaybı gibi psikolojik sorunlara yol açarak bireylerin sosyal katılımını ve uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir (Kaya ve Binbay, 2006).

Yapılan araştırmalar, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinin yetişkinlere kıyasla daha olumsuz olduğunu ortaya koymaktadır (Günaydın, 2018, s. 363-364). Özellikle uzun süreli yoksulluk deneyimi, çocukların özsaygılarını, kendilik algılarını ve sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyerek, toplumsal dışlanma ve izolasyon risklerini artırmaktadır (Özmen vd., 2008). Araştırmalar; yoksulluk içindeki çocukların, daha fazla kaygı, depresyon ve düşük özgüven gibi psikolojik sorunlar yaşama olasılıklarının yüksek olduğunu ve bu durumun onların iyilik halini düşürdüğünü göstermektedir (Jo, 2013).

Şekil 24: Psikolojik Zorluklar Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler



Şekil 23’ te görüldüğü üzere, bu alt temada dört temel kategori öne çıkmaktadır. Bunlar “sosyal dışlanma ve akran zorbalığı”, “benlik algısı ve özgüvensizlik”, “duygusal destek eksikliği: sevgi yoksunluğu ve “bağlanma sorunları” ile “gelecek endişesidir”. Bu kategoriler, yoksulluğun çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerini farklı boyutlarıyla ele alarak, çocukların yaşadığı zorlukları anlamaya olanak tanımaktadır.

Yoksulluk içindeki çocuklar, sosyal çevrelerinde dışlanma veya zorbalığa maruz kalma riski taşımaktadır. Akranları tarafından dışlanan çocuklar, sosyal bağ kurmakta zorlanmakta ve kendilerini yalnız hissetmektedir (Catulay ve Uğurlu, 2023). Yoksulluk, bazı çocukları akran zorbalığında sadece mağdur değil, aynı zamanda zorbalık eden tarafa da dönüştürebilmektedir (Özenoğlu ve Günal, 2013). Yoksulluk içindeki çocuklar, maddi eksikliklerinden kaynaklanan yetersizlik hissiyle özgüven sorunları yaşamaya başlarlar. Yaşıtlarının sahip olduğu imkanlardan yoksun olduklarını gören çocuklar, kendilerini toplumdan dışlanmış hissetmekte ve benlik algıları biçimde zedelenmektedir (Kalaycı ve Karadeniz, 2023).

Maddi yetersizlikler çocukların aile içinde yeterli duygusal destek görememesine neden olmakta, bu da onlarda sevgi eksikliği ve duygusal boşluk hislerine yol açmaktadır. Duygusal destek eksikliği, çocukların güvenli bağlar kurma ve sağlıklı ilişkiler geliştirme kapasitelerini zayıflatarak uzun vadeli psikososyal gelişimlerinde zorluklara yol açmaktadır. Yoksulluk içindeki ailelerde, ebeveynler çoğunlukla geçim sıkıntısıyla uğraştıklarından çocuklarına yeterince duygusal destek sunmakta zorlanırlar. Ebeveynlerin, çocuklarıyla vakit geçirme ve onların sorunlarına rehberlik etme olanakları maddi yükler altında sınırlı kalır (Adaman ve Keyder, 2006, s.24).

Yoksulluk koşullarında yaşanan belirsizlik, çocukların geleceğe yönelik umutlarını da etkileyerek onları kaderlerine mahkûm hissettirmektedir. Çoğu zaman daha iyi bir yaşam umudu taşıyamayan çocuklar, içsel bir umutsuzluk geliştirirler ve geleceğe dair beklentileri zayıflatmaktadır (Bulu ve Üstün, 2023).

4.4.3.1. Sosyal Dışlanma ve Akran Zorbalığı

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki zorluklarından biri sosyal dışlanma veya akran zorbalığıdır (UNICEF, 2024a). Yapılan araştırmalar; fiziksel görünüm açısından zayıf, daha küçük, bakımsız, dağınık ve yoksul görünen çocukların, akranları tarafından mağdur edildikleri ve zorbalığa maruz kaldıkları belirtilmektedir (UNICEF, 2015, s.29). Çocuk yoksulluğu, okul ortamında akran zorbalığı, damgalama (etiketleme) ve sosyal dışlanmaya yol açarak çocukların kendilerini okula ait hissetmelerini zorlaştırmaktadır. Kendilerini okuldan dışlanmış hisseden

çocuklar, motivasyonlarını kaybederek okulu terk etme eğilimi gösterebilirler, bu da onların eğitim haklarından mahrum kalmalarına yol açmaktadır (Çatulay ve Uğurlu, 2023, s.265).

Katılımcılar, çocuk yoksulluğunun çocuklar üzerindeki sonuçlarından birinin sosyal dışlanma ve akran zorbalığı olduğunu düşünmektedirler. Çocukların yoksullukları yüzünden arkadaşları tarafından dışlandığı, aşağılandığı, dalga geçildiği veya akran zorbalığına maruz kaldıkları belirtilmektedir. Bunun çocuklar üzerindeki psikolojik yansımaları ise mutsuzluk, okul terki veya okuldan uzaklaşma, akademik başarının düşüklüğü vs. şeklinde olmaktadır. Ayrıca çocuklar intihara varan davranışlar da gösterebilmektedir. Diğer taraftan çocukların adil dünya algıları zedelenmekte bu da onları akran zorbalığını yapan taraf konumuna getirmektedir.

Çocuklar, çocuk yoksulluğunun sosyal dışlanmaya neden olabileceğini ve bunun çocuklar üzerindeki yansımalarının olumsuz duygular şeklinde ortaya çıkabileceğini belirtmektedirler. Örneğin;

"En mutsuz olduğum şeylerden biri alay edilmek. Bazı kişiler seninle alay ettiğinde kendini çok kötü hissedersin. Irkınla, renginle, maddi durumunla, fizikinle... İşte bunlar insanı genellikle mutsuz eder. Ben de bu insanlardan biriyim."

(Ç2-15-E)

"Bazı kişiler tarafından dışlanıyorlar. Dışlanabilirler, zorbalıklara mahsur kalabilirler. O zaman da bence çok üzüliyorlar."

(Ç3-16-K)

"Biraz kendilerine ırkçılık gibi hissederek."

(Ç10-13-K)

Çocuklar özellikle, alay edilme ve dışlanma gibi durumların, çocuklar üzerinde izler bırakabileceği ve bu deneyimlerin mutsuzluk kaynağı olduğu vurgulanmaktadır. Maddi durum, fiziksel görünüm gibi farklılıklar nedeniyle maruz kalınan olumsuz davranışlar, çocukların kendilerini toplumda dışlanmış hissetmelerine yol açabilmektedir. Çocukların anlatılarında belirttiği üzere, bu tür olumsuz sosyal etkileşimler çocuklarda "ırkçılık" olarak algılanan bir dışlanma hissini tetiklemektedir.

Katılımcıların akran zorbalığına ilişkin görüşleri şu şekildedir:

"Her zaman dışlanan, zorbalık gören ve alay konusu olan kişiler olur. Bu yüzden kendisini kapatır ve kimseyi ciddiye almaz."

(Ç7-15-K)

"Burada çok etkilendiğim durumların başında onların akran zorbalığına maruz kalması. Çok derinden yaralayıcı bir şey aslında bu, çünkü çocuklar için. İçinde bulundukları o sınıflarda eğer buna yönelik bir şeyi hissettiler mi, o ortamlara girmek istemiyorlar. Akran zorbalığına ve istismarına maruz kalıyorlar. En etkilendiğim bu çocuğumuz. Çünkü gerçekten şu an en çok gördüğümüz akran zorbalığı."

(ST7-30-K)

Katılımcılar, yoksulluktan dolayı çocuklar hangi zorluklarla karşılaşılır, sorusuna akran zorbalığı yanıtını vermekte ve çocukların akran zorbalığından sıklıkla mustarip olduklarını anlatmaktadırlar. Ç7-15-K yoksul çocukların her zaman dışlanan çocukları olduğunu, ST7-30-K ise bu çocukların akran zorbalığına maruz kaldığını belirtmektedir.

Çocukların ise akran zorbalığı ile ilgili deneyimleri şu şekildedir:

"Önceden bir kız vardı. Allahtan şu an karışmıyor. Sınıfta ben nöbetçi idim. Çıkın diyordum, benimle dalga geçiyorlardı. Hatta anneme diyordum ki beni al okuldan. Bazen bileğini kesiyordu, bazen de ayna kenarıyla kesiyordu. Bir ara Yağmur bana tehdit mesajı atmıştı. "Niye diğer arkadaşlarla geziyorsun?" diye yazmıştı. "Azrail'in konuşuyor" demişti."

(Ç11-12-E)

"Yani, okulun ilk günlerinde stres yapmışım. Bana bulaşmışlardı okuldan. Sonrasında sınıftan. Düzenli pek beslenemiyordum, ondan da olmuştur. Benim okula zaten gitmemek için önceden derdim vardı. İşte, o zamanlar çok karışıyorlardı. Karıştıkları için gelmişim, eve geldiğimde anneme demişim ben artık okula gitmeyeceğim, istemiyorum."

(Ç12-12-E)

Ç11-12-E akran zorbalığına maruz kaldığını belirtmektedir. Görüşmede, arkadaşlarının kendisini taklit ettiklerini, dalga geçtiklerini ve tehdit ettiklerini söylemektedirler. Bu zorbalığın nedenini ise sesinin ince oluşuna bağlamaktadır. Fakat annesiyle (E8-49-K) yapılan görüşmede, kızının kıyafetleri nedeniyle akran zorbalığına maruz kaldığı belirtilmektedir. Kızının pantolonun eski olması nedeniyle bu arkadaşlarının kendisine akran zorbalığı yaptığını söylemiştir. Akranlarının bu davranışları, Ç11-12-E'nin okula karşı olumsuz hisler geliştirmesine yol açmış ve okula gitme arzusunu kaybetmesine neden olmuştur. Yaşadığı bu sıkıntılar nedeniyle, annesinden kendisini okuldan almasını talep ettiğini belirtmektedir.

Ç12-12-E ile yapılan görüşmede, araştırmacı, katılımcının yaşının üzerinde bir zeka seviyesine sahip olduğunu hissetmiştir. Olayları analiz etme ve ifade etme biçimi, bu düşüncenin oluşmasında etkili olmuştur. Ç12-12-E, sağlık sorunları ve akran zorbalığı nedeniyle okula devam edemediğini dile getirmektedir. Ancak okula gitmesini engelleyen asıl nedenin mide

rahatsızlığı olduğunu belirtmektedir. Bu sağlık sorunu nedeniyle kendini sürekli halsiz hissetmektedir. Akran zorbalığına maruz kalması ise okula gitme arzusunu tamamen ortadan kaldıran bir faktör olmuştur. Ç12-12-E, akranları tarafından zorbalığa uğramasının temel nedenini ise düzensiz beslenmeye bağlamaktadır. Yeterli ve dengeli beslenemediği için hem fiziksel olarak zayıf kaldığını hem de bu durumun zorbalığı tetiklediğini dile getirmektedir.

Ebeveynlerin de deneyimleri, çocukları ile paraleldir. Örneğin;

" Kızım, geçen kandil ve geçen hafta intihara teşebbüs etti. Kızım akran zorbalığı yüzünden. Alay ediyormuş işte, kıyafet ile, konuşmasıyla, yürümesiyle. Bu zorbalıktan bilgim vardı ama aramızda düzeldi dedi. İşte, geçen cuma tekrardan böyle neden yaptın dedim, "Artık ona dayanamıyorum, benimle alay etmesine, bana hareket etmesine, beni aşağılamasına dayanamıyorum," dedi."

(E8-49-K)

E8-49-K isimli ebeveyn, kızının kıyafeti, konuşma tarzı ve yürüme şekli nedeniyle akran zorbalığına maruz kaldığını anlatmaktadır. Özellikle kızının kıyafeti üzerinden yapılan alaylar, ailenin içinde bulunduğu yoksulluğun doğrudan bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveyn, bu durumun kızının psikolojik durumunu etkilediğini ve zorbalık karşısında dayanamayarak kızının iki defa intihara teşebbüs ettiğini belirtmektedir.

Profesyoneller, akran zorbalığının çocukların adil dünya algılarının zedelenmesine neden olduğunu, çocukların ya akran zorbalığına maruz kalan veya bunu uygulayan taraf olabileceklerine dikkat çekmektedirler. Örneğin;

"Bir çocuğun ayakkabısı varsa diğer çocuğun yoksa şey diyebilir senin annen yok baban yok diyebilir. Çünkü zalim olabiliyorlar çocuklar böyle durumlarda. Çünkü empati yetenekleri gelişmemiştir. Bu tür durumlarda zorbalığa gidebilecek akran zorbalığı yapabiliyorlar."

(SÇ14-31-E)

"Benim gözlemlediğim kadarıyla çocuk ya çok suskun ya da tam tersi çok görünür olmak istiyor. Ya akran zorbalığına maruz kalıyor ya da zorbalık yapmaya meyilli oluyor. Kendi yaşamadığı eksik gördüğü şeyi başkalarında da görmek ister. Ya da güç gösterisinde bulunur. Ben güçlüyüm mesajı verilir. Dikkat çekmeye çalışır yoksul durumdaki çocuklar."

(ST1-34-E)

"Aslında olumsuz bağlamda da değerlendirecek olursak çocuk bir açıdan görünür olmaya çalışır. Aslında hani çocukların bu yoksulluğu görüyor oluşu adil dünya algılarına zedelenmesine neden oluyor."

(ST9-29-K)

Çocuklar, içinde bulundukları sosyoekonomik durumun farkında olarak, bu durumu bazen başkalarına yansıtmaya veya kendilerini güç gösterileriyle kanıtlama eğilimi gösterebilmektedir. Zorbalık yapma veya zorbalığa maruz kalma süreçleri, yoksulluk içindeki çocukların yaşadığı adaletsizlik ve dışlanma deneyimlerine bir tepki olarak değerlendirilebilmektedir. Katılımcıların belirttiği üzere, bu tür çocuklar, bir yandan eksikliklerini kapatma çabasıyla daha görünür olmaya çalışırken, diğer yandan kendi adalet algılarını oluşturmak için akranlarına baskı uygulayabilmektedir. Katılımcıların anlatıları, çocukların sosyoekonomik durumlarının akran ilişkileri üzerindeki etkilerini anlamak için önemli içgörüler sunmaktadır. Çocukların, kendi yoksulluklarından kaynaklanan duygusal ve psikolojik baskıları başkalarına yansıtarak zorbalık yapma veya bu tür baskılara maruz kalma olasılıkları, bu bağlamda değerlendirilmektedir. Böylece zorbalık davranışları, yalnızca bireysel eğilimler olarak değil, aynı zamanda sosyoekonomik koşulların etkisiyle şekillenen bir olgu olarak ele alınmaktadır.

4.4.3.2. Benlik Algısı ve özgüvensizlik

Benlik algısı, bireyin kendine dair bilişsel şemalar ve zihinsel temsiller geliştirdiği, kendisini tanımladığı ve değerlendirdiği bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Demoulin, 1998). Çocukluk döneminde maruz kalınan ekonomik yoksunluk, bireyin kendilik algısını, özgüvenini ve sosyal konumunu sarsabilmektedir. Benlik algısı, bireyin kendine yönelik değer ve yeterlilik hissini şekillendirdiğinden, yoksulluk gibi çevresel stresörler bu yapı üzerinde önemli derecede yıpratıcı etki yaratabilmektedir (Kraus vd., 2020).

Temel ihtiyaçların karşılanamaması, çocuklarda özdeğer kaybı, kendini yetersiz hissetme gibi bilişsel ve duygusal tepkilere yol açabilmektedir (Orth, 2018). Maddi yetersizliklerin çocukları kıyafet, eğitim materyalleri veya sosyal etkinliklere katılım gibi alanlarda diğer akranlarının gerisinde bırakması; aşağılık duygusu, utanç ve değersizlik algısı gibi olumsuz içsel değerlendirmelere neden olabilmektedir (McLoyd, 2013).

Çocukların yoksulluktan kaynaklı benlik algılarının zedelenmesi, genellikle genel bir özgüvensizlik kavramı üzerinden açıklanmaktadır. Yetersiz kaynaklara ve sınırlı fırsatlara sahip olan çocuklar, kendilerini sürekli olarak akranlarıyla kıyaslama eğiliminde olmakta ve bu da genel özgüven eksikliğine yol açmaktadır. Bu özgüvensizlik, çocukların yalnızca çocukluk dönemindeki sosyal etkileşimlerini değil, aynı zamanda yetişkinlik dönemindeki benlik algılarını ve toplumsal uyumlarını da etkileyen kalıcı bir etki yaratmaktadır. Örneğin;

Psikolojik travma oluyor hocam. Başka mesela ileride okuma şansları oldu, meslek sahibi oldular diyelim. Sürekli geçmişi düşünüp kederlenecekler. Ben böyleydim, kim beni

sevsin, kim bana saygı göstersin. Ben çocukken böyleydim, hep kederlenecek. Kendine saygıyı hak görmeyecek. Artık hem kendilerine değer göstermezler hem de özgüvenleri azalır. Bu sefer çevre de onlara saygı duymaz. Sevilmediklerini, saygı görmediklerini düşünerek üzürlüler."

(Ç5-16-K)

"İşte toplumda biraz eksik. Artık her şeyi anlayabiliyorlar. Kendilerini eksik görüyorlar. Mesela maddi imkânsızlıkları görüyorlar. Sana nasıl ifade edebilirim ki, yani bildiğim kadarıyla, yani böyle..."

(E12-45-K)

"Özgüveni eksik oluyor. Bulunduğu toplumda bile o kendini ön plana atma, girişimde bulunma duygularını etkiliyor. Hep geri planda kalma, özgüven düşüklüğü gibi sorunlar yaşıyor."

(SÇ12-32-E)

Yoksulluğun getirdiği sosyal dışlanma ve eksiklik duyguları, çocukların kendilerine olan güvenlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Örneğin, Ç5-16-K'nın anlatısında, çocukların geçmişte yaşadıkları ekonomik zorlukların izlerinin, gelecekte sahip oldukları fırsatlara rağmen kendilerini değersiz hissetmelerine ve toplumsal kabul görme konusunda şüpheye düşmelerine neden olabileceği belirtilmektedir. Bu da kişinin kendine olan saygısını kaybetmesine ve kendini hak ettiği değeri görmeye layık hissetmemesine yol açmaktadır. SÇ12-32-E'nin vurguladığı gibi, yoksulluk içindeki çocuklar özgüven eksikliği yaşayarak, toplum içinde kendilerini ifade etme, girişimlerde bulunma konusunda çekingen davranabilmektedir.

Diğer taraftan çocukların kendi aralarında kıyas edilmesi de benlik algılarını zedeleyen bir durumdur. Çocuklar kendi kendilerini etiketlemektedir. Örneğin;

"Arkadaş ortamında çok fazla olmazlar utandıkları için."

(Ç12-12-E)

"Bu çocuk, bir şeylere güvenip bir şeyler yapmak istemeyecektir. Diğerleriyle bir kıyaslamaya gidecek ve bu durum onu olumsuz hissettirecek. Çünkü diğer arkadaşlarının imkanları bolken kendisinininkinin azdır, farkına varacak. Bu etiket olayını da etkiler. Hani ben göçe maruz kaldığım için, ben yoksul olduğum için, ben falancalardan olduğum için böyle. Kendi kendilerine bir etiket yapıyorlar."

(ST1-34-E)

Hani, bir televizyon izlerken şu anda çok böyle gündelik şeyler içerisinden genel bilgiler. O açıdan konuşuyorum, televizyon izlerken bir şey alamamak, orada babasının buna güç yetirmediğini düşünmesi, babasının güçsüz olduğunu düşünmesi. Bu sonra kendisine yükleyebileceği şey de olabilir. İşte, "Fakiriz ve güçsüzüz" diyebilir."

(ST12-27-K)

Katılımcılar anlatılarında, çocukların maddi yetersizliklerini fark ettiklerinde kendilerini başkalarıyla kıyasladıkları ve “utangaç”, “fakir,” “güçsüz,” göçmen,” “yoksul,” ya da “falancalardan” şeklinde etiketleyebildiği belirtilmektedir. Bu düşünceler çocukların yoksulluğu kimliğinin bir parçası olarak içselleştirdiğini göstermektedir. Profesyonellerin bu konuyla ilgili diğer görüşleri ise şöyledir:

"Hocam, mesela özgüven eksikliği çok fazla olur. Ya da mesela o çocuğun başarısı düşük olur. Çocuk kendi yaş ve gelişim dönemine göre davranmaz. Kendinden daha küçük yaş grubundaki çocuklarla iletişim halinde olur çünkü onların üzerinde biraz daha hakimiyet kurabilir."

(SÇ15-32-K)

"...çocuğa sorduğumda da okula neden gitmiyorsun diye çocuk bana bile cevap veremiyordu o kadar iletişime seviyesi düşük ki o kadar özgüven düşüklüğü yaşıyor ki çekinme şey halleri falan işte çocuğun maddiyattan dolayı."

(SY5-28-K)

Özgüven eksikliğinin çocukların başarısını olumsuz etkileyebileceği ve çocuğun kendi yaş grubundan daha küçük çocuklarla ilişki kurarak, onlara karşı hakimiyet sağlamaya çalışabileceği düşünülmektedir. Bu da çocuğun kendini yaşıtları arasında yeterli hissetmediği ve sosyal ilişkilerde kendi güvenini sağlamak için daha küçük yaş gruplarına yöneldiği anlamına gelmektedir. Çocuğun yoksulluk nedeniyle yaşadığı bu özgüven düşüklüğü, sosyal izolasyona yol açmakta ve onun eğitim hayatında yer alma isteğini dahi bastırmaktadır.

Katılımcılar, çocukların yoksulluk nedeniyle bulundukları yere aitlik hissedemediklerini ve bu durumun onları içlerine kapanmaya ittiğini belirtmektedir. Yoksulluğun getirdiği dışlanmışlık ve farklılık hissi, çocukların kendilerini toplumun bir parçası olarak görmelerini zorlaştırmakta; bu da sosyal çevrelerinden uzaklaşmalarına ve içsel bir izolasyon yaşamalarına yol açmaktadır. Örneğin;

"Ben eskiden insanlarla konuşamazdım. Kimseyle konuşamıyordum. Bana merhaba denildiğinde merhaba bile diyemiyordum. Çok çekiniyordum. Tutuluyordum. Şu anda da öyle aslında."

(Ç3-16-K)

"Benim daha çok dikkatimi çeken, yoksul durumda olan çocuklar bir sosyal çekilme, izolasyon yaşıyorlar, ortamdan geri çekiliyor, hemen uyum sağlamıyor. Bir saklanma var, vücudu küçültüyor, çekiliyor, görünmemeye çalışıyor. Onları aşmak için biraz fazla çaba gösteriyoruz. Orada saklamaya çalıştığı şey biraz kıyafetleri oluyor, biraz

ayakkabısı oluyor. Dolayısıyla o dış görünüş, onun çekilmesine neden oluyor. Bu da hayatının her alanına etki ediyor."

(SÇ2-37-E)

"Parkta, ışıklarda karşılaştığımız çocuklara baktığımızda mutlaka bir eksiklik görebiliyoruz. Yüz ifadeleri bile her şeyi anlatıyor. Dış görünüşünden görüyoruz bu. Bu çocuklar kendilerine nasıl bakıldığını çok iyi biliyor ve görüyorlar. Bu sefer kendi akranlarına ve topluma karışmakta isteksiz davranıyorlar."

(SÇ12-32-E)

Katılımcılar, çocukların maruz kaldıkları yoksulluğun, onların sosyal etkileşimlerini doğrudan etkilediğini ve kendilerini sosyal ortamdan soyutlama eğiliminde olduklarını göstermektedir. Çocukların özgüven kaybı yaşamaları, kendilerini fiziksel olarak küçültmelerine ve dikkat çekmemeye çalışmalarına yol açmaktadır. Dış görünüşleri nedeniyle akranları tarafından değerlendirildiklerini hissettiklerinde ise sosyal çekilme eğilimi artmakta, bu da onları daha fazla izolasyona itmektedir. Bu çocuklar, ekonomik farklılıkların belirgin olduğu sosyal ortamlarda bulunmaktan kaçınmakta, yoksulluklarının görünür hale gelmemesi için çaba göstermektedirler.

Ç9-15-E, özellikle yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinden biri olan sosyal dışlanma, akran zorbalığı ve sosyal izolasyon konularında gözlemlerini paylaşırken, bir an duraksamakta ve şu anlatıları kullanmaktadır: *"Aslında bunların hiçbirini aklıma gelmemeli zaten; sonuçta bunları görmememiz lazım."* Ç9-15-E'nin bu duraksaması, konunun onun için ne kadar hassas olduğunu ortaya koymaktadır.

"Maalesef, o çocuk bazen bütçe sıkıntısından dolayı kendini özgüvensiz hissediyor ve diğer kişilere göre daha kapalı olabiliyor. 'Ben yapamam, boş ver, köşeme çekileyim' diyor. Bu durum, bakıldığında belli bir açıdan normal görülebilir, ancak kesinlikle olmaması gerekiyor. Bu tür durumlar, aslında birçok toplumda yaşanıyor; ancak genelde bu toplumlar fazla gelişmemiş ve yozlaşmış toplumlar oluyor. Bu durumların yaşanmaması gerekiyor. Tabii, maalesef bizim toplumumuzda da bu tür olaylar yaşanıyor, ama bunların olmaması gerekiyor."

(Ç9-15-E)

4.4.3.3. Duygusal Destek Eksikliği: Sevgi Yoksunluğu ve Bağlanma Sorunları

Birçok araştırma, ihmalin çocukların iyilik hali üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ve çocuk yoksulluğunun en büyük nedenlerinden biri olduğunu göstermektedir (Yanık ve Ediz, 2022; Yolcuoğlu, 2010). Katılımcılar, çocuğun aile tarafından ihmal edilmesinin çocuklar üzerinde doğrudan etkilerinin olduğu belirtmektedir. Çocuklar; yoksulluk içindeki çocukları, aileleri

tarafından ihmal edilen çocuklar olarak nitelendirmektedir. Bu görüşmelerde ön plana çıkan kavramlar aile içi iletişim, ilgi eksikliği gibi kavramlar olmuştur.

Çocukların aile ilişkileri ve yaşadıkları duygusal zorluklara yönelik deneyimleri şu şekildedir:

"Küçükken böyle içime kapanık bir insandım. Öğrenmek istiyorum açık ve net, benim babamın okuma yazması vardı. Annemi bıraktıktan sonra ben dedim ki, onun okuma ve yazması vardı, bizi bırakıp gitti."

(Ç1-16-K)

Ç1-16-K' nın deneyimleri, babasının ilgisizliği ve ihmalinin, onun eğitim hayatı ve duygusal gelişimi üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Çocuk, okuma yazma öğrenmeye yönelik arzularını dile getirmekte ancak her denediğinde karşılaştığı zorluklar nedeniyle bu süreci tamamlayamadığını paylaşmaktadır. Bu zorlukların başında babasının ilgisizliği ve ihmalinin geldiği vurgulanmaktadır.

Çocukların, aile ihmaliyle ilgili diğer görüşleri de şu şekildedir:

"Ses, huzursuzluk, kavga... Benim mutlu hissettiğim bir şey yok. Beni mutsuz eden şeyler ailem sandığım kişilerin bana ihanet etmeleri."

(Ç7-15-K)

"Kötüdür. Anne ve babaya göre değişiyor. İyi olanlar, çocuklarının üzülmelerini istemezler. Aklıma gelmiyor bir şey. Ailelerin çocuklarına yaklaşımı ve vakit ayırmadığı da beni üzüyor."

(Ç10-13-K)

"Anne ya da babaya göre değişir, çünkü kimi anne ilgilidir, kimisi ise ilgisizdir. Bence aileleri zamanında yemek verselerdi, derslerine önem verselerdi, bence bu durumda olmayacaklardı. Bence onların kendilerinden çok çocuklarını göz önünde bulundurmaları gerekiyor."

(Ç11-12-E)

Çocuklar, ailelerinden yeterli ilgi görmediklerini dile getirmektedirler. Özellikle anne-babanın çocuklarına zaman ayırmaması ve onların duygusal ihtiyaçlarına karşı duyarsız kalması, çocukların duygusal olarak yaralandığını göstermektedir (Ç10-13-K, Ç11-12-E). Ailelerin çocuklarına vakit ayırmadığı ve onların eğitimine veya gelişimine önem vermediği vurgulanmaktadır.

Eamon (2001), Bronfenbrenner'in süreç-kişi-bağlam-zaman modeli kapsamında, yoksulluğun çocukların sosyoduygusal gelişimi üzerindeki etkilerini ele alırken, sevgi yoksunluğuna da

odaklanmaktadır. Yoksulluk, ebeveynlerin sürekli ekonomik baskılar ve stres altında olmalarına yol açarak, çocuklara yeterli sevgi ve duygusal destek sunmalarını engelleyebilmektedir.

Amartya Sen'in yaklaşımı, bireylerin potansiyellerini gerçekleştirebilme kapasitelerini sınırlayan tüm eksiklikleri dikkate almaktadır. Sevgi yoksunluğu, çocuğun psikososyal gelişimini olumsuz etkileyerek, duygusal ihtiyaçlarını karşılayamaması ve insan ilişkilerinden mahrum kalması anlamına gelmektedir. Bu tür yoksunluk, çocuğun mutluluk, güvenlik ve sosyal katılım gibi temel yapabilirliklerinin kısıtlanmasına yol açmaktadır. Nitekim çocuklar bu deneyimlerini şöyle anlatmaktadır:

"Bir de daha çok aile, sevgi; çünkü ailedeki anne ya da baba çalıştığı için ne sevgi görürler ne de şefkat."

(Ç4-14-K)

"Buzdolabının boş olması, evde soba olmaması ve evlerinde birçok eksiklik olmasıdır. Her şey maddi olarak bitmiyor. Manevi olsun sonra işte bir sevgi, yardımlaşma olsun... Her çocuk mendil satmak zorunda değil. Her çocuk okumak zorunda bana göre geleceğini inşa etmek zorunda. Orada mendil satmak, öyle melül melül... Bir liraya bir paraya bile ihtiyaç duyduklarını görmek, ne bileyim... Değişik oluyor."

(Ç5-16-K)

Çocuklar; ailedeki sevgi ve şefkat eksikliğine vurgu yaparak, çalışmak zorunda olan ebeveynlerin çocuklar üzerindeki duygusal etkilerine işaret etmektedir. Çocuklar fiziksel ihtiyaçların karşılanması kadar, sevgi ve şefkat gibi duygusal ihtiyaçların da önemli olduğunu belirtmektedir. Çocuklar, evdeki fiziksel eksikliklerden (örneğin buzdolabının boş olması, soba olmaması) bahsettikten sonra, "her şey maddi olarak bitmiyor" anlatısıyla maddi yoksunlukların yanında manevi değerlerin ve duygusal desteğin önemine değinmektedir. Sevgi yoksunluğu, çocukların sosyal, duygusal ve psikolojik yapabilirliklerini sınırlandıran bir faktör olarak öne çıkmakta ve bu yoksunluk, çocukların "insanca bir yaşam" sürmelerini engellemektedir.

"Önce yoksulluğun tanımını kendimce yapmak istiyorum. Çocukların refah bir ortamda büyümesinin yanında sevgi ortamında da büyümesi gerekiyor. Burada çocuk yoksulluğu derken aslında çocuk refahına değinmek istiyorum."

(SÇ4-25-K)

"Çocuk maddiyatı halledebilir de, bence sevgi, anne babadan göremediği sevgi bence yoksulluktur. Her şeyin kaynağı budur, sevgisizliktir."

(SÇ5-40-K)

Profesyoneller; çocuk yoksulluğunu kendi bakış açısıyla tanımlamakta ve çocuk yoksulluğu kavramını, sevgi ve refah eksikliği olarak da ele almak istediğini belirtmektedir.

Katılımcılar; anne ve baba sevgisinden yoksunluğu, çocuk yoksulluğu olarak tanımlamaktadır. Ayrıca aile sevgisinden mahrum olan çocukların yaşadığı olumsuz psikolojik zorluklara değinmektedir. Örneğin;

"Bence çocuklar, hayattaki en mutsuz çocuklardır. Onlar için gerçekten çok üzülüyorum. En büyük zorluklarının, birine sarılmak isteği geldiğinde bunu yapacak kimseyi bulamamak ya da ona bakan, duyan birini bulamadıklarında yaşandığını düşünüyorum."

(Ç8-15-K)

"Çocuk yoksulluğunu sevgisizlikle tanımlıyorum. Maddi boyut aşılabılır. Çocuk ekmekle de doyar, makarna ile de doyar. Bunun yeri kapatılır, çünkü mideye inen şey aynı bence. Ama çocuk sevgisizliği asla kabullenemez. Sevgi görmüşse eşine sevgiyi öğretir, sevgi ile yaklaşır, şiddet bilmez, akran zorbalığı yapmaz."

(SÇ5-40-K)

Bazı katılımcılar, aile içindeki sevgi eksikliğinin, çocukların yaşam sevinçlerini yitirmelerine ve hatta ölüm arzusuna kapılmalarına neden olduğunu belirtmiştir. Bir katılımcı, çocuk yoksulluğunu doğrudan sevgisizlikle tanımlayarak, sevginin eksikliğinin çocuklar üzerindeki etkisinin, maddi yoksunluktan daha kalıcı ve zorlayıcı olduğunu savunmaktadır. Maddi ihtiyaçlar, ekmek ya da makarna gibi temel gıdalarla giderilebilecek olsa da sevgi ihtiyacı bu şekilde karşılanamaz.

Katılımcılar, duygusal destek eksikliğinin, yoksulluğun çocuklar üzerinde yarattığı zorluklar arasında önemli bir yere sahip olduğunu dile getirmektedirler. Yoksulluk içindeki çocukların, özellikle ailelerinin sevgisinden mahrum kalmalarının, onların yaşadığı en derin yoksulluk türü olduğu vurgulanmaktadır. Görüşülen ailelerin tümü, tek ebeveynli (anne) aile yapısına sahiptir; bu nedenle, bu ailelerde "baba" bulunmamaktadır. Katılımcılar, çocukların annelerinin kendilerine hem anne hem de baba rolünü üstlendiğini belirtmesine rağmen, baba sevgisinden yoksun kalmanın çocuklar üzerinde bir boşluk bıraktığını dile getirmektedirler.

Görüşme yapılan ailelerde, baba ya evi terk etmiş ya vefat etmiş ya da boşanma sonucunda aileden ayrılmıştır. Katılımcılar, babalarının yokluğunun yarattığı sevgi yoksunluğunu şu sözlerle dile getirmektedir:

"Küçükken kardeşimi parka götürmüştüm. Kardeşim bir adama koşup "baba" diye sarılmıştı. O günden sonra o adamı (babayı) sevmedim ve sevmeyeceğim. Anneme yaşattığı şeyleri unutmuyorum. Onun yarattığı travma da var, bize karşı. Anneme

bağırma, çağırma şeyi olsun, evden dışarı bırakmama şeyi olsun. O yüzden hak etmiyor yani. Bir tane daha olay var. Bayram zamanı, annem kendine hiçbir şey almazken, o terliklerle beş altı ay boyunca kendisi terliklerle geziyordu. Her bayram, o terlik annemin ayağında heder olmuştu. O adamsa, ikinci eşinden bayramlık alırken, burada annem sadece bizi düşünmesi...”

(Ç1-16-K)

Ç1-16-K, babalarının kendilerinden esirgediği sevgi yoksunluğunu, özellikle kardeşiyle ilgili bir anısı üzerinden anlatmaktadır. Kardeşinin yolda gördüğü birine “baba” diye sarılmasını hazmedemediğini dile getirmektedir. Ç1-16-K, babasının sevgisini sadece çocuklarından değil, annesinden de esirgediğini belirtmektedir. Aile olarak yoksulluk içinde yaşarken, babalarının beraber yaşadığı kadına bayramlık aldığını görmek, Ç1-16-K için bir üzüntü kaynağı olmuştur. Bu deneyimler, babasına duyduğu kırgınlığı derinleştirmiştir. Bu nedenle, babasını "baba" olarak tanımlamayı reddetmekte ve ona sadece “o adam” diye hitap etmektedir.

Ç1-16-K, babasına karşı büyük bir öfke beslediğini dile getirirse de, bu öfkenin altında gizli bir özlem yattığını da belirtmektedir. Babasına duyduğu kırgınlık ve hayal kırıklığı, onu dışlayıcı bir tutuma itmiş olsa da derinlerde, babasının sevgisine ve varlığına duyduğu bir hasretin bulunduğunu paylaşmaktadır:

“... yeni başladığım zaman bazı aileler vardı. Geldikleri zaman “Aaa, bu ne kadar güzel bir aile, biz neden böyle olamadık” diyordum. Ondan sonra annemin sağ olsun, baba şeyini göstermedi ama yine de oluyor. Bir vurgunluk oluyor. İnsanlar, şahsen ben okulda kimseye söylemedim babamın bizi bıraktığını. Yani, her şekilde ne kadar özlemiyoruz deseler de özlem hissediyor insan”

(Ç1-16-K)

Ç1-16-K'nın anlatısı, babasına karşı duyduğu öfkenin, aslında altında yatan bir özlemin ve sevgi arayışının yansımasıdır. Babasının onları terk etmesinin yarattığı hayal kırıklığı ve kırgınlık, zamanla dışlayıcı ve reddedici bir tutuma dönüşse de, Ç1-16-K'nın babasına karşı bastırılmış bir özlemi bulunmaktadır. Kebapçıda çalışmaya başladığında gözlemlediği mutlu ailelerin onda oluşturduğu içsel sorgulamalar, bu hasretin gün yüzüne çıktığı anlardır.

Bir başka katılımcının ise konuyla ilgili görüşleri şu şekildedir:

"Babasının ilgisini o kadar çok aramış ki şey demiş annesine. Babası öldükten sonra, anne evlenir misin? Bir baba o kadar saf bir çocuk. Baba dışarda satılıyor sanıyor. Bana bir baba lazım diye. Niye? Benim onunla gidip konuşmam lazım. İşte gidip ekmek alacağım, konuşmam lazım. İşte gidip ekmek alacağız onunla. Kadın anlatıyor bunları."

(SY1-37-K)

SY1-37-K, birçok yoksulluk içindeki aile üzerinde çalışma yapmış bir sosyal inceleme görevlisi olup, özellikle tek ebeveynli ailelerle yoğun olarak çalışmaktadır. Görüşme yaptığı kadınlardan birinin anlattığı olay ise son derece çarpıcıdır: Kadının çocuğu, bir babaya ihtiyaç duyduğunu ifade ederken, babayı dışarıda satılan bir şey gibi algılamaktadır. Çocuk, babayı bir nesne gibi düşünerek annesine, kendisine bir baba satın almasını istemektedir.

Çocukların, sevgiden mahrum kaldıkları durumda bağlanma sorunu yaşayabilecekleri de vurgulanan noktalar arasındadır. Örneğin;

"Kız diyor ki Ali beni babam gibi seviyor. İşte Ali beni babam gibi seviyor. Ne demek? Sordum kıza, yani vefat eden babada mı bir sıkıntı var? Yoksulluk, baba özlemi. Bakar mısın çocuktaki bakış açısına, baba özlemine bakar mısın? İşte yoksulluk dediğin bu işte, manevi."

(SY1-37-K)

"Çocuk sığınma evine gitmiştim yaşadığım bir olay vardı. Dediler ki dikkatli olun. Çocuklar hani sevgiye aç oldukları için gelene yapışıyorlar. Onlara çok yüz vermeyin. İçeriye gittik. Çocuklar eğlendi, onlarla etkinlik yaptık. Zaman geçirdik. Çıkma saati gelince benim annem o olsun. Benim annem şu olsun diye yaklaşımlar vardı. Yani eksikliğini çok fazla çekiyor."

(SY2-40-K)

"İlk başladığım dönemlerde bir çocuğun sürekli yakın temasta bulunduğunu fark ettim. Bu da istenilmeyen bir davranış bizde. Çocuk bunu hissetmiş olacak ki bana bir şey söylemek istediğini söyledi ben de memnuniyetle evet dedim. Aramızda güven ilişkisi kuruldu. Sizi babama benzetiyorum dedi. Anlattı. Babam çalışırdı, poşetle eve gelirdi, bize hediye alırdı. Orada çocuğun hem duygu hem de ekonomik yoksulluk içindeki durumunu anlamıştım."

(ST1-34-E)

Profesyoneller, sevgiden mahrum kalmanın bağlanma sorunları oluşturabileceğini vurgulamaktadır. Örneğin, SY1-37-K tarafından paylaşılan durumda, bir çocuğun baba figürüne duyduğu özlemin, başka bir kişiye yönelmesi, çocukların sevgi eksikliğinden kaynaklanan bağlanma ihtiyacını göstermektedir. Benzer şekilde, SY2-40-K tarafından anlatılan deneyim, sevgi eksikliği yaşayan çocukların, koruyucu figürlere aşırı yakınlık gösterme eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Çocuk sığınma evindeki çocukların "benim annem o olsun" şeklindeki talepleri, sevgi ve ilgiye olan açlıklarının bir yansımasıdır. ST1-34-E tarafından paylaşılan örnek ise, savaştan sonra babasını kaybeden bir çocuğun, yeni bir figüre duyduğu güveni ve özlemlerle karışık bağlanma çabasını göstermektedir. Çocuğun, bir yetişkini babasına

benzetmesi ve onunla kurduğu güven ilişkisi, yaşadığı duygusal kayıpların telafisini arama çabası olarak değerlendirilebilmektedir.

Yapabilirlik yaklaşımı, bireylerin refahını ve gelişimlerini sadece maddi koşullarla değil, onların "yapabilirlik" veya "işlevsellik" olarak adlandırılan, değer verdikleri yaşam biçimlerini gerçekleştirme kapasiteleri üzerinden değerlendirmeyi önermektedir (Dixon ve Nussbaum, 2011, s.550). Çocuklar için sevgi, güven ve duygusal destek, sağlıklı bir psikososyal gelişim için temel yapı taşlarıdır. Sevgi yoksunluğu, çocukların kendilerini güvende hissetmelerini, kendilerine güvenmelerini ve sosyal ilişkiler geliştirmelerini olumsuz etkileyebilmektedir. Yapabilirlik yaklaşımı, çocukların kendi potansiyellerini ortaya koyabilmeleri ve hayatlarını kendi değerleri doğrultusunda yönlendirebilmeleri için gereken koşullara erişimlerini önemsemektedir. Sevgi yoksunluğu, bu bağlamda çocukların bazı temel yapabilirliklerine erişimlerini sınırlandırabilmektedir (Kardam ve Yüksel, 2004, s.55).

4.4.3.4. Gelecek Endişesi

Yoksulluk, geleceğe dair belirsizlikleri artırarak bireylerin gelecek planlarını şekillendirmelerini zorlaştırmaktadır (Aytaç, 2016, s.148). Yoksulluk koşullarında yaşamak, bireylerin maddi ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısına, dolayısıyla gelecek hakkında belirsizlik ve endişe duygularına sebep olmaktadır. Bu endişeler hem ebeveynler hem de çocuklar üzerinde farklı açılardan etkili olabilmektedir (Yorulmaz ve Karadeniz, 2020, s.216).

Literatürle uyumlu olarak, katılımcılar çocuk yoksulluğunun doğrudan geleceğe endişesine yol açtığını belirtmektedir. Bu endişeler, bireylerin rol ve sorumluluklarına göre farklılık göstermektedir. Ebeveynler için, bu endişelerden biri, çocuklarının gelecekte nasıl evlenecekleri ve kendi ayakları üzerinde nasıl duracaklarıyla ilgilidir. Ailelerin, çocuklarının eğitim, kariyer ve yaşam standartlarını sağlamaya yönelik kaygıları, yoksulluk koşullarında belirgin bir stres kaynağı haline gelmektedir. Örneğin;

"Ama keşke bir şey istemiyorum, keşke çocuklarım böyle güzel bir yere gelseler. Onu bir görseydim."

(E5-43-K)

"Yani ben ne diyorum, onlar beni dinliyor. Sadece benim hasret kalmış. Yani onu evlendirmek istiyorum. Benim hastalıklarım var, ben ölürsem gözlerim açık gider. Para yok, evlendiremiyoruz. Kız var, para yok."

(E6-52-K)

Ebeveynler, çocuklarının geleceği hakkındaki kaygılarını ve umutlarını yansıtmaktadır. Yoksulluk, ebeveynlerin çocuklarına istedikleri hayatı sunamamalarına ve bunun getirdiği hayal kırıklığına neden olmaktadır. E5-43-K'daki ebeveynin, çocuklarının daha iyi bir yaşama kavuşmasını görmek arzusunu dile getirmesi, bu umudu gerçekleştirememesi endişesiyle iç içe geçmiştir. Benzer şekilde, E6-52-K'daki ebeveyn de çocuklarının geleceği için duyduğu endişeyi ve yoksulluğun bu noktada yarattığı çaresizliği vurgulamaktadır. Profesyoneller de ebeveynlerin gelecek endişesiyle benzer endişelere sahiptir. Örneğin;

"Ülkemizde çocuklar inanılmaz dış uyarana maruz kalıyor bizim çocuklarımız. Çünkü çocuklar doğar doğmaz, daha doğmadan bile, annesi hamile kaldığında bile direkt insanlarda gelecek kaygısı oluşuyor. Ben bu çocuğu nasıl doğuracağım, ben bu çocuğu nasıl okutacağım, ben bu çocuğu nasıl büyüteceğim kaygısı daha ana rahmine düşer düşmez insanlarda başlıyor. Bu çocuk doğduktan sonra inanılmaz derecede bu kaygılarla büyüyor aslında. Toplumun kalbur üstü kesiminde bunu görmüyoruz ama çok büyük bir kesimde özellikle yaşadığımız bu bölgenin büyük kesiminde çocuk anasında doğar doğmaz bu kaygıyla doğup büyütülüyorlar. Ve belli bir yerden sonra çocuklarımızda da bu inanılmaz bir kaygıya sebep oluyor. Çocuklarımızın hepsinde gelecek kaygısı var."

(ST4-32-E)

Katılımcı, ekonomik zorlukların çocuk üzerinde doğumdan itibaren başlayan bir kaygı döngüsüne yol açtığını ve özellikle sosyoekonomik olarak dezavantajlı bölgelerde yaşayan ailelerde bu durumun daha da belirgin olduğunu anlatmaktadır. Katılımcının "Çocuğun ana rahmine düşer düşmez bu kaygı başlıyor" anlatısı, ebeveynlerin ekonomik zorluklar nedeniyle yaşadıkları gelecek kaygısının doğrudan çocuğa aktarıldığını göstermektedir. Bu kaygı, çocuk daha doğmadan ebeveynlerin zihninde yer eden bir endişe olarak ortaya çıkıyor ve çocuğun yetiştiği ortamda temel bir duygusal yapı haline geliyor. Mardin gibi sosyoekonomik olarak dezavantajlı bölgelerde, çocukların doğduğu andan itibaren ailelerinin maddi kaygılarına maruz kalmaları, onların da benzer bir gelecek kaygısı geliştirmelerine yol açmaktadır. Bu da çocukların erken yaşlardan itibaren geleceğe dair olumsuz beklentiler ve kaygılar geliştirmesine neden olmaktadır.

Profesyoneller, yoksulluğun çocukların gelecek yaşamı üzerindeki olumsuz etkilerine odaklanarak, yoksulluğun nesiller arası aktarılan bir olgu olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu çerçevede, yoksulluk koşullarında yetişen çocukların gelecek planlamalarının sınırlı kaldığına dikkat çekilmekte; yoksulluğun ekonomik, eğitimsel ve sosyal kaynaklara erişimi kısıtlaması nedeniyle çocukların kendi potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirmekte zorlandıkları belirtilmektedir. Profesyoneller, yoksulluğun çocukların eğitim ve kariyer hedeflerini olumsuz etkileyerek geleceklerini yapılandırma kapasitesini azalttığını savunmaktadır. Örneğin;

"İleride o çocuk nasıl bir yaşam sürer bilemiyorum. Birçok şey bilinçaltına işliyor aslında. Hep geri kalmış, arkalarda bir yaşam süren çocuk ileride nasıl bir yetişkin olabilir ki? Bu da yoksulluğun bir döngüye girmesine neden olabiliyor. Yoksulluk nesiller arası aktarılıyor. Yoksul ailenin çocuğu yoksul oluyor, onun da çocuğu yine yoksul oluyor."

(SÇ12-32-E)

"Mesela akranlarına göre daha olumsuz koşullarda yaşıyor. Bu koşullar, geleceğe yönelik planlamaları da olumsuz etkiliyor. Yoksulluk içerisinde büyümüş bir çocukla sosyal ve kültürel anlamda zengin bir ortamda büyüyen çocuk arasında her anlamda farklar olabiliyor. Çocukluğunu etkilediği gibi geleceğini de etkiliyor. Çünkü yoksulluk ortamında büyümüş bir çocuğun geleceği de ona göre şekilleniyor."

(ST1-34-E)

"Yoksulluk döngüsünden bir türlü kurtulamıyor ve yoksulluğun sonucu olarak aslında kendisinin bu döngüde kalması ve kendisinin de büyüüp bir yetişkin olduğunda çocukları olduğunda da yine aynı döngü içerisinde sıkışmasına sebep oluyor. Yani yoksulluk bu şekilde aktarılmış oluyor "

(ST6-31-K)

Profesyoneller; çocukların yoksullukla büyümelerinin bilinçaltlarına işlediği ve bu durumun yoksulluk döngüsüne yol açtığı belirtmektedir. Yoksulluk içinde yaşamak çocuğun geleceğe yönelik planlamalarını, umutlarını ve yaşam standartlarını da etkilemektedir. Yoksulluğun nesilden nesile aktarılması, bu döngüden kurtulmanın zorluklarını ortaya koymaktadır. Yoksul bir ailede büyüyen çocuk, ekonomik ve sosyal olarak sınırlı imkanlarla yetişirken, kendi çocuklarına da benzer bir yaşam çerçevesi sunabilmektedir. Yoksulluk, çocuklara ebeveynlerinden miras olarak geçmektedir. Bu nesiller arası yoksulluk döngüsü, çocukların sosyal, eğitimsel ve ekonomik fırsatlara erişimlerini sınırlayarak onların yoksulluk içinde büyümelerine ve aynı koşulları kendi çocuklarına aktarma olasılığını artırmaktadır (UNICEF, 2023b).

Yoksulluk, nesiller arası bir döngüye dönüşerek kuşaktan kuşağa aktarılan bir yaşam biçimi haline gelmekte ve bu döngüyü kırmak, hem yapısal hem de kültürel engeller nedeniyle daha da zorlaşmaktadır. Rosanvallon, yoksulluğun kuşaklar arası aktarımının temel nedenini, liberal söylemin "yoksulluk, tembelliğin bir sonucu" olduğuna dair yanlış yargısına dayandırmaktadır. Bu söylem, yoksulluğun kişisel başarısızlıktan kaynaklandığı fikrini pekiştirmekte ve eşitsizliklerin meşrulaştırılmasına yol açmaktadır. Rosanvallon'a göre, bu "istenilen eşitsizlikler" kuşaklar boyunca aktarılmakta, doğumla karşılaşılan yapısal dezavantajlara dönüşmekte ve zamanla birikerek aşılması neredeyse imkânsız engeller yaratmaktadır (Rosanvallon, 2004, s.75).

4.5. MÜCADELE YÖNTEMLERİ VE VERİLEN HİZMETLER

Dünyada çocuk yoksulluğuyla mücadelede ülkeler, kendi koşullarına göre çeşitli roller ve sorumluluklar üstlenirken, bazı uluslararası kuruluşlar da bu alanda önemli çalışmalar yürütmektedir. Bu kuruluşlardan bazıları, yoksulluğu azaltma ve çocukların temel haklarına erişimini sağlama çabalarına yönelik küresel ölçekte etkili roller üstlenmektedir (Türk ve Ünlü, 2016, s.98).

BM' nin, 2015 yılında SKH kapsamında belirlediği "Yoksulluğa Son" hedefiyle yoksulluğun her türünü her yerde sona erdirmeyi amaçlamaktadır. Bu hedef, dezavantajlı gruplar olan çocuklar, kadınlar ve engellilerin yoksulluktan en çok etkilenenler olduğunu vurgulamakta ve eşitlikçi, sürdürülebilir kalkınma için küresel ölçekte politikalar önermektedir (BM, 2024). DB, çocuk yoksulluğu ile mücadelede fırsat yaratma, sosyal kurumları güçlendirme ve güvenlik sağlama ekseninde politikalar benimseyerek yoksulluk içindeki çocukların yaşam standartlarını iyileştirmeye odaklanmaktadır (DB, 2024; Uzun, 2001).

UNICEF, sosyal koruma programlarını kapsayıcılık, entegrasyon ve krizlere duyarlılık ekseninde güçlendirmeyi hedefleyerek, kriz durumlarında dahi çocukları koruyacak bir sosyal koruma sistemi oluşturmayı amaçlamaktadır (UNICEF, 2024). "End Child Poverty" ise çocuk yoksulluğunu azaltmak amacıyla farkındalık yaratma ve küresel eylemleri destekleme hedefiyle çeşitli paydaşlarla iş birliği yapmaktadır (UNICEF, 2017).

Türkiye'de yoksulluk ve çocuk yoksulluğuyla mücadelede sosyal politikaların büyük bir kısmı ASHB tarafından yürütülmektedir. Bakanlık bünyesindeki ÇHGM, çocukların hem aileleri yanında desteklenmesi hem de korunma altında güvenli bir ortamda yetişmesi amacıyla çeşitli hizmetler sunmaktadır. Aynı zamanda, SYGM ayni ve nakdi sosyal yardımlar aracılığıyla yoksullukla mücadeleyi sürdürmektedir. Bu yardımlar, ülke genelinde SYDV' ler aracılığıyla ihtiyaç sahibi ailelere ulaştırılarak çocukların temel gereksinimlerinin karşılanmasına destek olmaktadır (Aile ve Sosyal Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024d).

Çocuk yoksulluğuyla mücadelenin bir diğer sac ayağını da STK oluşturmaktadır. Ülkemizde yoksullukla mücadele eden birçok uluslararası, ulusal veya yerel sivil toplum örgütü bulunmaktadır. Türkiye'de çocuk yoksulluğu mücadelede, çeşitli STK' lar bu soruna ilişkin önemli çalışmalar yürütmektedir (Bilen ve Özdemir, 2023; Özkan vd., 2013).

Öte yandan yoksulların, yoksullukla mücadelesi de farklılık göstermektedir. Örneğin, Erkul çocuk yoksulluğuyla ilgili araştırmasında çocukların yoksullukla mücadelesini hane içi ve hane dışı stratejiler olarak ele almıştır. Bireyler, hane içi stratejiler kapsamında birikim yapma,

tasarruf etme, mevcut kaynaklarla yetinme veya eğitim gibi yaklaşımlar benimseyerek yoksullukla baş edebileceklerini belirtmektedir. Bu stratejiler, hane içinde ekonomik esnekliği artırmaya yönelik bireysel direnç mekanizmaları olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, hane dışı stratejilerde kamu yardımları ve istihdam olanaklarının önemli bir rol oynadığı görülmektedir (Erkul, 2021, s.105).

Bu bölümde, çocuk yoksulluğuyla mücadeleye yönelik yöntemler ve sunulan hizmetler detaylı olarak ele alınmaktadır. Katılımcılar, çocuk yoksulluğuyla başa çıkmak için çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Çocuklar ve ebeveynler, içinde bulundukları zorlu koşullara karşı kendi baş etme stratejilerini oluştururken, bu alanda faaliyet gösteren kurumlar ve profesyoneller ise çocuk yoksulluğuyla mücadelede çeşitli yaklaşımlar benimsemektedir. Profesyoneller, kimi zaman mesleki sorumlulukları ve görev tanımları çerçevesinde hareket etmekte, kimi zaman ise kurumsal kimliğin ötesine geçerek, bireysel inisiyatifleriyle de kapsamlı çözümler sunmaya çalışmaktadır.

Tablo 25: Mücadele Yöntemleri Ve Verilen Hizmetler Temasına Ait Frekans Tablosu

Kodlu Bölümler	Alt Temalar	Kodlu Belgeler
199	Çocuk ve Ebeveynlerin Mücadelesi	43
101	Kurumsal Mücadele ve Verilen Hizmetler	37
Kodlanmış Belge Sayısı		57
Kodlanmamış Belge Sayısı		3
300	Toplam	60

Tablo 25' e göre, analiz sonucunda iki alt tema belirlenmiştir: *Çocuk ve Ebeveynlerin Mücadele Yöntemleri* ile *Kurumsal Mücadele ve Verilen Hizmetler*. Bu alt temalar, çocuk yoksulluğuyla ilgili verilen hizmetleri ve yoksullukla başa çıkmak için geliştirilen stratejileri ortaya koymaktadır. Tablo 25' e göre, çocuk ve ebeveynlerin mücadelesiyle ilgili kodlamaların yoğunlukta olduğu görülmektedir.

Tablo 26: Mücadele Yöntemleri ve Verilen Hizmetler Temasına Ait Kodlamaların Grup Karşılaştırmaları

Alt Temalar	Çocuk ve Ebeveynler	Profesyoneller	Toplam
-------------	---------------------	----------------	--------

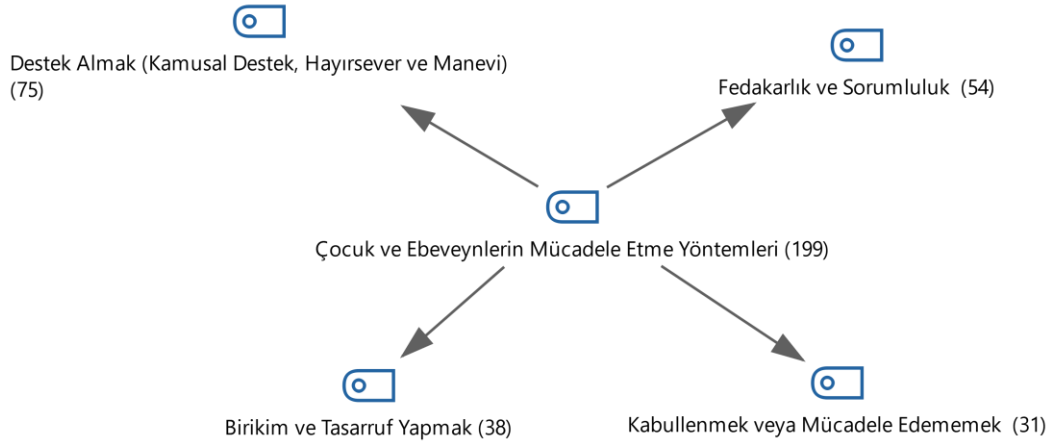
Çocuk ve Ebeveynlerin Mücadele Etme Yöntemleri	24	19	43
Kurumsal Mücadele ve Verilen Hizmetler	9	28	37

Tablo 26’ da “Mücadele etme yöntemleri ve verilen hizmetler” temasına ait grup karşılaştırmaları verilmektedir. Buna göre; kurumsal mücadele ve verilen hizmetler alt temasında profesyonellerin görüşlerinin daha yoğun olduğu, Çocuk ve Ebeveynlerin Mücadele Etme Yöntemleri alt temasında ise yoksulluk içindeki aile ve çocukların görüşlerinin daha fazla öne çıktığı görülmektedir. Bu dağılım, profesyonellerin özellikle kurumsal destekler ve sağlanan hizmetlere odaklandığını, yoksullukla karşı karşıya olan aile ve çocukların ise kendi mücadele stratejilerini ve başa çıkma yöntemlerini aktarmakta yoğunlaştığını göstermektedir.

4.5.1. Çocuk ve Ebeveynlerin Mücadele Etme Yöntemleri

Çocuklar ve ebeveynlerle yapılan görüşmelerde, yoksullukla mücadele süreçlerine dair sorular sorulmuş ve yoksullukla başa çıkma stratejileri incelenmiştir. Görüşmelerde, çocukların ve ebeveynlerin yoksulluğun olumsuz etkilerini hafifletmek için geliştirdikleri günlük ve uzun vadeli stratejiler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Şekil 25: Çocuk ve Ebeveynlerin Mücadele Etme Yöntemleri Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler



Şekil 25’ e göre; çocuklar ve ebeveynler, yoksullukla mücadele sürecinde çeşitli stratejiler uyguladıklarını anlatmaktadırlar. Bu stratejiler sırasıyla arasında; destek almak (kamusal destek, hayırsever destekleri ve manevi destek), fedakârlık ve sorumluluk, birikim ve tasarruf yapmak ile kabullenmek veya mücadele edememek yer almaktadır.

4.5.1.1. Destek Almak (Kamusal Destekler, Hayırsever Destekleri ve Manevi Destek)

Çocuklar ve ebeveynlerin yoksullukla mücadele yöntemlerinden biri destek almaktır. Bu destek kimi zaman faydalandıkları sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler, kimi zaman hayırseverlerden veya ailelerinden aldıkları destekler, kimi zaman da manevi desteklerdir.

Görüşme yapılan ailelerin tümü kamusal hizmetlerden veya sivil toplum örgütlerinin hizmetlerinden faydalanan gruplardır. Aileler bir mücadele yöntemi olarak sosyal hizmet ve sosyal yardımları kullandıklarını belirtmektedirler. Örneğin;

"Kızımın, biz şu an bakıcı aylığı alıyoruz, engelli aylığı alıyoruz. Hani ne yalan söyleyeyim, bize şu an çok yetiyor bu. Ama sadece aylığı kesilmesin, bana yeter."

(E1-34-K)

"Şu an yeni başvurduğum SED yardımına, gelirse bakacağız. Bir de aile desteğine başvurduğum inşallah."

(E2-29-K)

"Aile destek alıyorum. Mesela Diyarbakır Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden koli bize geliyor her ay, onu da alıyoruz. Bayağı pahalıdır. Erzak var hocam. Nohuttur, fasulyedir, makarnadır, zeytindir. Yani her şeydir. Allah razı olsun. Belki iki binedir (lira)."

(E3-45-K)

Çocuk yoksulluğuyla mücadelede en önemli sosyal politika araçlarından biri sosyal yardımlardır (Kılıç ve Çetinkaya, 2012, s.94). Ebeveynler, çocuklarına ve ailelerine yönelik devlet desteklerinin yoksullukla başa çıkma sürecinde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Örneğin, engelli ve bakıcı aylıkları gibi sosyal yardımlar, ailelerin günlük yaşam maliyetlerini karşılayabilmesine yardımcı olmaktadır. Bu destekler aileler için temel bir geçim kaynağıdır (Özsoy ve Karataş, 2021, s.227).

Yoksullukla mücadeleyi öncelikli bir hedef olarak belirleyen sosyal politika alanı, ekonomik bakımdan güçsüz kabul edilen yoksulluk içindeki kesimleri korumaya yönelik olarak devlet tarafından alınan her türlü önlemi kapsamaktadır (Tokol, 2000, s.1). Bu kapsamda sosyal politika, kamu yönetiminin yoksulluğun etkilerini azaltmak ve yoksulluk içindeki bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla geliştirdiği koruyucu, destekleyici ve düzenleyici tedbirler bütünüdür (Güneş, 2012, s.154).

Ebeveynler ayrıca, SED gibi sosyal hizmet modellerine başvurarak desteklerini artırmaya çalışmaktadırlar. SED hizmeti, ekonomik yoksunluk nedeniyle birçok çocuğun koruma altına alınmasını önlemekte ve kurum bakımında olan çocukların aile veya yakınlarının yanına

dönmesini sağlamaktadır. Kurum bakımına alternatif olarak sunulan koruyucu aile uygulaması ve evlat edinme hizmetinin yanı sıra, SED hizmeti de çocuğun ailesi veya yakınları yanında bakım ve korumasının sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Bilgin, 2019, s.4). SED uygulaması sayesinde, hem kurum bakımında bulunan ve koruma altında olan çocuklar aile yanına geri döndürülmekte, hem de sosyal ve ekonomik yoksunluk nedeniyle korunma ihtiyacı olan çocuklar koruma altına alınmadan önce ailelerinin yanında desteklenmektedir. Böylece SED hizmeti, çocukların aile ortamında, sosyal bağlarını koruyarak büyümelerini sağlayarak çocuk refahını artırmayı hedeflemektedir. Yapılan araştırmalar sosyoekonomik destek alan ailelerin yoksulluk içinde yaşadıklarını (Aca ve Özkan, 2021, s.647) ve SED' in çocuk yoksulluğuyla mücadelede etkin bir mücadele yöntemi olduğunu ortaya koymaktadır (Alaca Aytış ve Özgüç, 2019).

Ebeveynler, sivil toplum örgütlerinin de hizmetlerinden faydalanarak yoksullukla mücadelelerinde destek olduğunu belirtmektedir:

"Hocam İHH derneğini biliyorsunuz belki, üye olduk. Bazen erzak yardımları oluyor. Bazen sağ olsun biri yardım edecek çağırıyorlar kendi eliyle veriyor. Hayırseverle bizi buluşturuyor."

(Ç5-16-K)

"Buraya da geldik Allah razı olsun. İHH bu yetim birimleri filan baya bize bir yardımcı oldu. Çünkü hocam burası küçük bir yerdir. Biri öbürüne söylüyor. Öyle yani yardımcı oldular. Bu halıları mesela onlar aldı bana yetim birimi."

(E3-45-K)

"Gerçekten ben buraya geldiğim zaman itiraf edeyim, panik atak hastasıydım. Kendimle barışık biriydim ama çevreden, eşimi yeni kaybetmişim, çocuklar küçük. Herkesin görüşü farklı, kimisi olumlu konuşuyor, kimisi olumsuz. Olumsuz konuşanlar biraz bizi etkiliyordu. Elhamdülillah, ben bu eve taşındığımda Alman Derneği vardı. Çok teşekkür, Allah razı olsun onlardan."

(E8-49-K)

Katılımcıların anlatıları, sivil toplum örgütlerinin yoksullukla mücadelede önemli bir destek kaynağı olduğunu göstermektedir. Bu yardımlar, ailelerin yalnız olmadıklarını hissetmelerine ve çocuklarının temel ihtiyaçlarına yönelik güvence oluşturmalarına katkı sunarak, yoksullukla mücadelelerini sürdürebilmeleri için güçlendirici bir rol oynamaktadır. (Ceren ve Çelik, 2015, s.20). Devletler, tüm yoksullara ulaşmakta ve tüm sorunları fark etmekte zorlanmakta; yardımları ulaştırmada çeşitli sıkıntılar yaşamaktadır. Yoksullar ile devlet arasındaki bu boşluğu dolduran STK, sosyal problemleri çözme ve daha hızlı karar alma yetenekleri sayesinde köprü

görevi üstlenmekte ve devletin yetersiz kaldığı alanlarda destekleyici bir rol oynaması gerekmektedir (Akyüz, 2018, s.158).

Ebeveynler, yoksullukla mücadelede aldıkları kamusal hizmetlerden genel anlamda memnuniyetlerini paylaşmaktadırlar. Aldıkları sosyal yardımlarla ilgili memnuniyetlerini şu şekillerde dile getirmişlerdir:

"Çok iyi, özellikle kaymakamlık, Artuklu Kaymakamlığı, sosyal yardımlaşma ve dayanışma çok... Yani derdimi de anlattım ben onlara, bana o kadar iyi davrandılar ki. O kadar destek oldular ki Allah onlardan razı olsun gerçekten."

(E1-34-K)

"Bu da yardım, her şey de yardım. Kurban biliyor musundur, her şeyi X³ hanımın yüzündendir. Hepsi sayesinde yav, bu X hanım var ya gerçekten bir tanedir."

(E7-38-K)

Yoksullukla mücadelede çocukların ve ebeveynlerin destek aldığı unsurlardan biri hayırseverlerin desteğidir. Örneğin;

"...çıktım (sığınma evinden), ev tuttum. Tuttuğumda da zaten bomboştu. Yerde oturuyorduk. Birine yönlendirdiler. Ocak verdiler, tüp verdiler sağ olsunlar. Kahvaltılık getirdiler, öyle toparlandık biraz."

(E2-29-K)

"O Kurban Bayramı'nda da hani veriyorlar bazen. Hani kurban kesenler oluyor. Hayra vesile oluyorlar hocam. Öyle yani, çok şükür."

(E3-45-K)

"Yeni geldik buraya. Şimdi evimiz daha güzel. Ev sahibimiz sağ olsun durumumuzu biliyor, bizden kira almıyor."

(E6-52-K)

Yoksullukla mücadele sürecinde çocuklar ve ebeveynler için hayırseverlerden gelen destekler büyük bir anlam taşımaktadır. Katılımcıların anlatılarına göre, özellikle Kurban Bayramı gibi özel günlerde et gibi temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması ve kira yardımı gibi düzenli desteklerin sağlanması, ailelerin maddi zorluklarla başa çıkmalarına önemli ölçüde katkı sunmaktadır.

³ X Hanım, SYDV' de çalışan bir sosyal inceleme görevlisidir. Ebeveynlerin bir kısmı anlatılarında bu isme yer vermiş ve teşekkür etmiştir.

Öte yandan, çocuklar ve ebeveynlerin yoksullukla mücadele sürecinde manevi desteklerden de faydalandıkları gözlemlenmektedir. Katılımcılar, yoksullukla başa çıkma stratejileri arasında dua etme, sabretme, şükretme ve ibadet etme gibi manevi pratiklerin önemli bir yer tuttuğunu düşünmektedirler. Yoksulluk içindeki aileler, manevi destek yoluyla yaşadıkları zorluklara anlam kazandırmakta ve bu sürece dayanıklılıklarını artırıcı bir unsur olarak yaklaşmaktadır. Örneğin;

"Hani mesela şu an bana diyorlar ki buna ihtiyacım var. Diyorumdur, Allah'a çok şükür. Yani bu kadar durumum iyi olmadığı için de, Allah'a çok şükür benim durumum iyidir. Olmayanlar var, benden beterleri var. Hani onlara verin. Yani onu çok seviyorum."

(E4-34-K)

"Gerçekten, ben bu halime de şükrediyorum. Şükürler olsun, çocuklarıma bakabiliyorum, evin işini zor olsa da yapabiliyorum. Çok şükür."

(E8-49-K)

"Ama çok şükür, çok daha kötü durumda olan insanlar var. Bazen halimize şükretmek gerekiyor. Ben yani hani o düşüncedeyim, bilmiyorum yani."

(E9-39-K)

"Onları dinledim. Sadece dini bilgilerle ayakta kaldım. Allah'a tutunan, zayıf olmaz. Ama mesela mala tutunan, dünyaya tutunan, o zaten dünyasını da berbat eder, ahiretini de."

(E12-45-K)

Steven M. Beaudoin, *Yoksulluğun Tarihi* adlı eserinde, yoksulluğun dinsel bağlamını ele alarak, İslam ve Hristiyanlıkta yoksullukla ilgili algıların toplumsal yansımalarını incelemektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) 'in "Cennette daha fazla yoksul, cehennemde ise daha fazla zengin olacaktır" hadisi ve Hz. İsa'nın "Devenin iğne deliğinden geçmesi, zenginin cennete girmesinden daha kolaydır" sözü üzerinden, yoksulluğun dini bir erdem ve manevi bağlılık aracı olarak görüldüğünü aktarmaktadır. Beaudoin, Ortaçağ'da bazı İslam ve Hristiyan âlimlerinin yoksulluğu, özellikle de gönüllü yoksulluğu kutsal bir tercih olarak değerlendirdiğini belirtmektedir. Bu anlayışa göre, yoksullar, ihtiyaçları için Allah'a yönelerek, kendilerini Tanrı'ya adadıkları bir hayat sürdürmüş ve bu yaşam tarzı, dinsel bağlılık ve toplumsal uyumun bir göstergesi olarak kabul edilmiştir. Beaudoin'in anlatımı, yoksulluğun sadece ekonomik bir eksiklik değil, aynı zamanda manevi ve toplumsal bir değer olarak nasıl algılandığına ışık tutmaktadır (Beaudoin, 2017, s.52).

Katılımcılar, içinde bulundukları zor koşullara rağmen sahip olduklarıyla yetinmeyi ve şükretmeyi bir manevi güç olarak görmektedirler. Maddi yetersizlikler ve yaşam mücadelesi

sürerken, daha kötü durumda olan insanları düşünerek haline şükretme yaklaşımı, dayanıklılıklarını artıran bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Şükretmek, yalnızca kendilerini psikolojik olarak güçlendirmekle kalmayıp, yardım edilmesi gereken başka kişilere yönelik bir farkındalık da oluşturmaktadır. Bu tutum, yoksullukla başa çıkmada manevi bir direnç oluşturmaktadır. Nitekim yapılan araştırmalar yoksulların yaşadıkları buhranlardan bir kurtuluş yolu olarak dini gördüklerini böylece yoksulların yoksullukla mücadele şekli olarak dini seçtiklerini ortaya koymaktadır (Güdücü ve Çakır, 2021, s.134).

4.5.1.2. Fedakârlık Yapmak ve Sorumluluk Almak

Çocukların ve ebeveynlerin yoksullukla mücadelede geliştirdikleri baş etme stratejilerinin başında, fedakârlık yapmak ve sorumluluk üstlenmek gelmektedir. Yoksulluk içindeki ailelerde çocuklar, aile bütçesine katkıda bulunmak veya ailenin yükünü hafifletmek amacıyla kişisel isteklerinden feragat etmekte, bazı durumlarda ise ev içi veya dışı çeşitli sorumluluklar üstlenerek ailenin günlük yaşamını sürdürebilmesine destek olmaktadır. Örneğin;

"Yani, yeri geliyor, abisi veya ablası ona kendi yemeğini veriyor."

(Ç4-14-K)

"...biz çocuklara süt veriyoruz. O sütü neden içmiyorsun dediğimde, "Kardeşim içsin öğretmenim, benim ihtiyacım yok" diyor. Kalakaldım. Yani bu kadar mı yoksunluk içerisindeyiz ve biz bu kadar mı bu aileye yardım edemiyoruz? Sen iç dedim. Kardeşin için de ekstradan getireceğimi söylediğimde, çocuk doya doya içti. Canının istemediği sütü doya doya içti."

(ST10-34-K)

Katılımcıların görüşleri, yoksulluk içindeki çocukların, yetersiz kaynakları paylaşma sorumluluğunu erken yaşta üstlenmek zorunda kaldıklarını ve kardeşlerine karşı fedakârlık yaparak büyüdüklerini göstermektedir. Katılımcılar, çocukların temel ihtiyaçlarını dahi paylaşmak zorunda kalmalarının, onların çocukluklarını yaşayamamalarına ve duygusal olarak olgunlaşmalarına neden olduğunu anlatmaktadırlar. Çocukların bu tür zorunlu sorumlulukları, onların psikososyal gelişimlerini etkileyerek, duygusal olgunluk kazanmalarına ancak aynı zamanda çocukça isteklerini bastırmalarına neden olmaktadır.

Öte yandan, çocukların üstlendikleri sorumlulukların, çoğunlukla onların kendi hür iradeleriyle aldıkları bir tercih olmaktan ziyade, yetişkinler tarafından kendilerine dayatılan bir zorunluluk olarak ortaya çıktığı da dikkat çeken hususlardan biridir. Yoksulluk koşullarında büyüyen çocuklar, ailelerinin ekonomik yükünü hafifletmek adına, genellikle isteğe bağlı olmaksızın çeşitli görev ve sorumlulukları üstlenmek durumunda kalmaktadırlar. Örneğin;

"Ben babamın borçları için ağlayan bir çocuktum. Bunu niye kendi üzerimden anlatıyorum çünkü bana benzeyen çocuklar görüyorum. Çünkü aileler yoksulluğu çocuklara empoze etmiş, bu sorumluluğu da onlara yüklemiş."

(SÇ2-37-E)

"Biz çocukları yetişkinliğe özendirmememiz gerekiyor. Bunlar çocuk oyunlarını oynasınlar, çocukluklarını yaşasınlar. Yetişkinler olarak kendimizde görmek istediğimiz şeyleri çocuklarımızda görmek istiyoruz... Doğan Hoca'nın bir kitabı var, "Mış Gibi Yetişkinler"."

(SÇ4-25-K)

"Bunu erkek çocuklar için de düşünebiliriz. Gereğinden büyükmüş gibi davranmaya zorlanması mesela."

(ST1-34-E)

"Kendin içinden çıkacaksın" gibi bir yerden bakıyoruz çocuğa, bu anlamda çocuğu daha da yalnızlaştırıyoruz. O anlamda çocuğa bir rol yüklemenin, ayrıca bir misyon yüklemenin gerçekten anlamsız ve çocuğa çok büyük bir haksızlık olduğunu düşünüyorum."

(ST6-31-K)

"Bu hafta ilgilendiğim bir vaka: Kız çocuğu, tamamen anne ve babasının sorumluluklarını yüklenmiş durumda ve bunun çok normal olduğuna inanıyor. Yani siz bu çocuğu okula gitmesi konusunda teşvik etmeye çalışıyorsunuz. Çocuk size dönüp şunu söylüyor: "Ben okulu bırakırsam ya da okula dönersem, şu an bakımını üstlendiğim 4 kardeşim okula dönemeyecek."

(ST8-25-K)

Yoksulluk içindeki aileler, ekonomik sıkıntılarını farkında olmadan veya bilerek çocuklara yansıtma ve onları bu yükle başa çıkmaya zorlamaktadır. Yetişkinlerin yoksullukla başa çıkma yöntemleri, istemeden de olsa, çocuklara bu mücadeleyi bir görev gibi aktarmakta ve çocukların kendi yaşlarına uygun olmayan sorumluluklar üstlenmelerine neden olmaktadır. SÇ4-25-K alıntısında, çocukların yetişkin gibi davranmaya özendirilmemesi gerektiği ve çocukların oyun oynayarak çocukluklarını yaşamalarının önemini vurgulamaktadır. ST1-34-E'de ise özellikle erkek çocukların gereğinden büyük davranmaya zorlanması, onların yaşlarına uygun deneyimleri yaşayamadığını dile getirmektedir. "Kendin içinden çıkacaksın" bakış açısı, çocukların yalnız bırakıldığını ve sosyal destekten yoksun bırakılması anlamına gelmektedir.

Ebeveynlerin sorumluluk alması ise çok çalışma olarak ortaya çıkmıştır. Ebeveynler, yoksullukla mücadelede ailelerin yalnızca dışarıdan destek alarak değil, aynı zamanda yoğun çalışma, fedakârlık veya sorumluluk üstlenme yoluyla da bu mücadeleyi sürdürdüklerini

anlatmaktadırlar. Aileler, yoksulluğun getirdiği zorlukları aşmak için ellerinden gelen tüm çabayı sarf etmekte, bu kapsamda çeşitli işlerde çalışarak veya ek sorumluluklar alarak yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik sürekli bir çaba göstermektedirler. Böylece yoksulluk içindeki bireylerin pasif yardım alıcıları olmaktan ziyade, kendi emek ve çabalarıyla yaşamlarını sürdürme ve koşullarını iyileştirme konusunda aktif bir rol üstlendikleri ortaya koymaktadır. Örneğin;

"Okula başladığı zaman, zaten 6 yıldır ben başvuruyordum İŞKUR'dan. Bu sene çıktı. Hani ben uzun zamandır iş arayan bir insandım. Temizlik yapıyorum."

(E9-39-K)

"El işi, iğne oyası yapıyorum. Bu biraz basite kaçmış, evet öyle şeyler yapıyorum, satıyorum. Satıyorum, olamazsa siparişte alıyorum. Mesela işte çeyiz için yaptırıyorlar. Mesela geçen sene 45 tane aldım. Tanesi 100 liradan."

(E12-45-K)

"Mesela ablamız ne yapıyordu biliyor musun? Nane alıyordu, nane bahçesinde nane yetiştiriyor, naneyi topluyor, hızlı büyüyen bir bitki, sofraya bezinin üstüne koyup kurutuyor, onları küçük poşetlere koyup 5 TL'ye satıyor ve ben bir ev hanımı olarak, kurutulmuş nane 5 TL'ye çok muhteşem bir şey."

(SY1-37-K)

Katılımcılar, yoksulluk içindeki kadınların ev ekonomisine katkı sağlamak için çeşitli geçim kaynaklarına yöneldiklerini ve kendi çabalarıyla gelir elde etmeye çalıştıklarını belirtmektedir. Kadınlar, temizlik işleri, el işi ve tarımsal üretim gibi alanlarda çalışarak ailelerine destek olmaktadır. Kadınların geçici ve düşük ücretli işlere yönelmesi, yoksulluk içindeki kadınların iş güvencesinden yoksun olduklarını ve çoğunlukla geçici işlerde çalışarak geçimlerini sağlamaya çalıştıklarını göstermektedir (Şener, 2012; Ulutaş, 2009)

E12-45-K alıntısında, katılımcı el işi ve iğne oyası gibi el sanatlarını satarak gelir elde ettiğini belirtmektedir. Kadının çeyiz işleri için el emeğiyle ürün yapıp sattığı, bunun da gelir elde etme açısından önemli bir kaynak oluşturduğu düşünülmektedir. SY1-37-K alıntısında, bir kadının bahçesinde yetiştirdiği naneyi kurutarak küçük paketler halinde satarak geçim sağladığı anlatılmaktadır.

Ebeveynlerin fedakârlık yapması da katılımcıların üzerinde durduğu noktalardan biridir. Yoksulluk içindeki ailelerde bazı ebeveynler, çocuklarının yoksulluktan etkilenmemesi veya en az şekilde etkilenmesi için ellerinden gelenin fazlasını yapmaktadır. Örneğin;

"Şu an fizik tedavi merkezine gittiğimde hocaları diyor ki siz kendinizi çok kızıma adıyorsunuz. Çok fazla üstüne düşüyorsunuz, kendinizi adıyorsunuz, yanlış yapıyorsunuz ama ben kendimi ona adadım."

(E1-34-K)

"Çocuğum için her şeyi göze aldım. Ne olursa olsun diyordum, bir şey olmaz. Altan almayı biliyordum, onlara cevap vermiyordum. Diyordum bir şey olmaz, idare edeceğim. Yoksa beni boşayacaklardı. Hani bu töre gibi işte hocam."

(E3-45-K)

E1-34-K anlatısında, katılımcı fizik tedaviye giden çocuğu için hayatını ona adadığını dile getirmektedir. Fizik tedavi hocalarının bile kendini bu kadar adamasının doğru olmadığını söylemesine rağmen, katılımcı çocuğunun başarısı ve sağlığı için her türlü fedakârlığı yapmaya kararlı olduğunu belirtmektedir. E3-45-K anlatısında, katılımcı, aile çevresinden gelen baskı ve eleştirilere rağmen çocuğu için evliliğinde sabır göstermektedir.

Yoksulluk içindeki ailelerin sosyal yardımları hane bazlı kullanmaları, çocukların özel ihtiyaçlarına ulaşmayı hedefleyen bu yardımların, genellikle hanenin temel ihtiyaçları için harcanmasına yol açmaktadır. Ailelerin bu şekilde bir sorumluluk alması, sosyal yardımların asıl amacına ulaşamaması nedeniyle bazı katılımcılar tarafından eleştirilmektedir. Örneğin, çocukların eğitimi veya beslenmesi için ayrılan sosyal yardımlar, ailenin gıda, kira veya fatura ödemeleri gibi temel giderlerine yönlendirilmekte, bu da çocukların özel ihtiyaçlarının karşılanmasını engellemektedir. Böylelikle sosyal yardımların hedeflenen fayda alanı ile gerçek kullanım alanı arasındaki farklılığı ortaya çıkarmaktadır. Örneğin;

"Aileler yapılan hizmetlerin çocuklar için olduğunun farkında bile değiller. Mesela SED'i "ölüm maaşı, mahkûm maaşı" gibi isimlerle nitelendiriyorlar. Çocukların geleceği için değil, eşlerinin öldüğü için verildiğini düşünüp bu hizmetleri çocuklardan esirgiyorlar. Biz onlara bunu anlatıyoruz."

(SÇ1-33-E)

"Aileler buralardan aldıkları sosyal destekleri çocuk için kullanmıyorlar maalesef. Bunu yine kıyafetleri temizle, yok yine bakımsız, çocuk yine okula gitmiyor. Bunun önüne geçilemiyor. Aile parayı onlar için kullanmıyor."

(SÇ5-40-K)

"Aileye diyoruz ki çocuğa veriliyor bu destekler. Onun ihtiyaçları için, örneğin okul masrafları, ayakkabısı, yemeği için harcamanız gerekiyor diyoruz. Fakat öyle oluyor mu, hayır. Eşi cezaevinde olan birçok aileyle görüşüyoruz. Çocuk kendi sesini duyuramıyor. Çocuğa yapılan desteği nereye harcıyorsunuz diye sorduğumuzda eşim cezaevinde ona da bir miktar göndermem gerekiyor diyor."

(SÇ12-32-E)

"Aynen öyle tıpkı şey gibi, engelli maaşını alıp engelliye bez almayıp, "Ben engelliye bez alamıyorum, bez parası alıyorsunuz," diyor ki, "Ben evin ihtiyacını alıyorum." Aslında, hani bir şeylerin verilmiş amacı var ama verilmiş amacından ziyade bazı şeyler görmezden geliniyor."

(ST11-28-K)

SÇ1-33-E alıntısında, ailelerin çocuklar için sağlanan SED desteğini “ölüm maaşı” veya “mahkûm maaşı” gibi terimlerle adlandırdığı, bu desteklerin çocukların geleceği için değil de ölen veya cezaevinde olan eş için verildiği gibi bir yanlış algıya sahip oldukları dile getirilmektedir. Aileler bu yardımları, çocuklara yönelik bir destek olarak değil, genel bir gelir kaynağı olarak görmektedir. Ailelerin desteklerin çocuklara yönelik olduğunu tam anlamıyla kavrayamaması veya kendi ihtiyaçlarına öncelik vermesi, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkisini arttırmaktadır.

Ailelerin sosyal yardımları çocuklar yerine hane bazında temel ihtiyaçlara yönelik harcamaları, içinde bulundukları ekonomik koşulların bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Gelir düzeyi düşük, yoksulluk içindeki aileler, sınırlı kaynaklarını öncelikli olarak kira, gıda, fatura gibi temel yaşam giderlerini karşılamaya yönlendirmek zorunda kalmaktadır. Bu davranış biçimi, ailelerin tercihinden çok zorunluluğa dayanmaktadır. Ekonomik yetersizlik, temel ihtiyaçları karşılamamanın hayatta kalma önceliği haline gelmesine neden olurken, çocuklara ayrılan sosyal yardımlar da bu genel giderleri karşılamak için kullanılmaktadır.

4.5.1.3. Birikim ve Tasarruf

Bu araştırmada, çocukların ve ebeveynlerin çocuk yoksulluğuyla mücadele yöntemi olarak birikim yapma ve tasarruf etme stratejilerinin öne çıktığı görülmektedir. Aileler, mevcut kaynaklarını mümkün olduğunca kısıtlı kullanmaya çalışırken, çocukların da farklı şekillerde tasarruf yaptıkları ortaya çıkmıştır. Çocuklar, günlük harcamalarını azaltma, eğlence veya eğitim materyallerinden feragat etme gibi yöntemlerle aile bütçesine katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Yoksulluk koşullarında yalnızca ebeveynlerin değil, çocukların da tasarruf bilinci geliştirdiğini ve aile dayanışmasına katkıda bulunduğunu görülmüştür.

Çocuklar ve ebeveynlerin yoksullukla en etkili mücadele yöntemlerinin başında tasarruf ve birikim yapma çabaları yer almaktadır (Erkul, 2021). Yoksulluk içindeki haneler, sınırlı ekonomik kaynaklarını en verimli şekilde kullanmak adına temel ihtiyaçlarından feragat etmekte veya mümkün olduğunca kısıtlama yaparak bütçelerinde tasarruf sağlamaya çalışmaktadır. Katılımcılar, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli kalemlerde

harcamalarını en aza indirmediklerini veya uzun vadede ihtiyaç duyacakları harcamalar için küçük ölçekli birikimler yaptıklarını söylemişlerdir.

"Birikim yapıp ihtiyaç duydukları şeyleri alırlar."

(Ç7-15-K)

"Ben aslında harçlığımı harcamayıp biriktirip alıyorum."

(Ç10-13-K)

"Ama en iyi birikimci benim."

(Ç11-12-E)

Çocuklar ve ebeveynler, yoksullukla mücadele sürecinde birikim ve tasarruf yöntemlerini eğitim hayatındaki deneyimleri üzerinden paylaşmışlardır. Çocuklar, eğitim materyallerine erişim konusundaki eksiklikleri nedeniyle, yaratıcı çözümler geliştirmek zorunda kalmakta; örneğin, kırtasiye malzemelerini yeniden kullanma, arkadaşlarıyla malzeme paylaşma gibi alternatif stratejilere başvurmaktadırlar. Ancak bu çözümler her zaman yeterli olmamakta ve bazı çocuklar, temel eğitim ihtiyaçlarını karşılayamamanın bir sonucu olarak eğitim haklarından feragat etmek zorunda kalmaktadır. Örneğin;

"Ablamın eski kaynaklarına bakıyorum."

(Ç3-16-K)

"Fiyatlar uçmuş ama biz fotokopi çekiyoruz. Yani bu bahsettiğim kitapları fotokopi çekiyoruz, almıyoruz."

(Ç5-16-K)

"İşte ben fotokopi çektirdiğim için çok böyle uyguna geliyor."

(Ç8-15-K)

Çocuklar, eğitim materyallerine erişimde yaşanan ekonomik güçlükler nedeniyle, kitap temininde alternatif yolları tercih ettiklerini belirtmektedirler. Yeni kaynak kitaplara erişim sağlamak zorlanan çocuklar ve aileler, ekonomik koşulları nedeniyle bu kitapların fotokopisini çekirmeyi veya aile fertlerinin eski kitaplarına başvurmayı tercih etmektedirler. Fotokopi çekme gibi ekonomik çözümler, çocukların eğitim ihtiyaçlarını minimum maliyetle karşılamaya yönelik bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, eğitimde fırsat eşitliği sağlamak adına uygun maliyetli veya ücretsiz kaynaklara erişimin artırılması, yoksulluk içindeki çocukların eğitimdeki ilerlemelerini desteklemek için önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan, çocuklar yoksulluk nedeniyle tasarruf yöntemi olarak eğitimden feragat etmekte veya aileleri tarafından eğitim hayatına devam etmesi engellenmektedir. Eğitim sürecinde karşılaşılabilecek muhtemel ekonomik zorluklar ve öğrenim giderleri nedeniyle, birçok çocuk daha ileri eğitim seviyelerine, özellikle üniversiteye devam etme kararını gözden geçirmekte veya aileleri tarafından bu eğitim fırsatından vazgeçirilmektedir. Örneğin;

"Ya bence gitmeme engel. Orada şimdi annemin gözü arkada kalabilir. Yurt mesela, ev tutabilir. Evin kirasını her ay annem neden ödesin, nasıl ödesin. Buradaki kiramızı ödeyemiyoruz. Sonra yiyecek, içecek, ayrı elektrik, su... Ooo çok şey var. Ama burada olsaydı keşke. Annemin evinde, kendi evimde kalmak ve okula gitmek daha cazip olurdu."

(Ç5-16-K)

"İşte bunun için Antep'i seçmiştik. Neden Ankara değil? Hani Antep daha yakın. Gidip gelmesi de daha yakın. Maddi olarak bir sorun çıkmayacağını düşündüm. Gelecekte de çıkmasını istemem hani."

(Ç6-16-E)

"Üniversite için okusa, devam etse güzel olur. Bana dedi okuyacağım. Ben dedim bu verdiği para anca size bakabiliriz. Kalkıp da git, sana para göndereceğim, sana orada bakacağım, bunu yapamam dedim. Gönderemedim onun için. Sınava girdi o da."

(E5-43-K)

Çocuklar ve ebeveynler, üniversite eğitiminin maliyetine ilişkin endişeler sebebiyle, eğitim alınacak şehirlerin seçimine ve devamlılığa dair kısıtlamalar yaşadıklarını dile getirmektedir. Özellikle kiralar, gıda, elektrik, su gibi temel yaşam giderleri göz önüne alındığında, uzak şehirlerde eğitim almanın getireceği ek mali yükler, çocukların eğitimden vazgeçmesine ya da daha düşük maliyetli çözümler aramasına sebep olmaktadır.

Çocuklar ve ebeveynler, sosyal hayatlarında da yoksullukla mücadele ederken birikim ve tasarruf yöntemine başvurdukları görülmektedir. Örneğin;

"Para yoktu o yüzden. Normalde kutlarız ama bu sefer para olmadığı için kutlayamadık. Pasta alamadık."

(Ç3-16-K)

"5 Mayıs. Kutlamadık ama düşünmeleri yeter. Pasta yapmadık. Zaten son iki senedir yapmıyoruz. Normalde yapıyorduk ama büyüdüm artık gerek yok. Bir de hep masraf ne gerek var."

(Ç5-16-K)

"Kutluyorum, evet. Kendim pasta yapıyorum. Geçen de doğum günlerinde Allah razı olsun, üst komşumuz sürpriz hazırlamıştı."

(E8-49-K)

Çocuklar ve ebeveynler, yoksulluk nedeniyle kutlama alışkanlıklarında değişiklik yapmak zorunda kaldıklarını ve maliyetlerden kaçınma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Örneğin, bazı çocuklar ve ebeveynler, doğum günleri gibi özel günlerde geleneksel bir kutlama yapamamakta hatta çoğu zaman pastadan dahi vazgeçmektedirler. Bazı katılımcılar, kutlamanın önemli olduğunu düşünse de maliyetli buldukları için bu etkinliklerden feragat etmektedirler. Bir kısmı ise kutlamaları tamamen bırakmak yerine, daha ekonomik çözümlerle günü anlamlandırmaktadır.

4.5.1.4. Kabullenmek veya Mücadele Edememek

Katılımcılar, çocukların yoksullukla mücadele edemediğini belirtmektedir. Yoksulluk içindeki çocukların geleceğe dair herhangi bir hayal kuramadıkları ve içinde bulundukları yoksulluk durumunu kabullenmek zorunda kaldıkları paylaşılmaktadır. Yoksulluğun, çocukların umutlarını ve hayal güçlerini baskılayarak onları günlük yaşamın zorluklarına odaklanmaya itmektedir. Hayal bile kuramayan bu çocuklar, yoksulluğu içselleştirerek ve kabullenerek yaşamlarına devam etmektedir. Örneğin;

"Çocuğun alım gücü olmadığı için çocuk hayal kuramaz. Hayal kurmasını da bekleyemezsiniz. Yoksulluk olduğu zaman çocuğun hayal dünyası olmuyor."

(SÇ5-40-K)

"...yoksul ortamlarda büyüyen çocukların kurduğu hayaller bile bu anlamda çok sınırlı olabiliyor. Çocuklar gerçek anlamda hayal kurmaktan bile korkar oluyor. Çocuklara ilerde ne yapmak istiyorsun, hayalin ne gibi sorular yönelttiğimizde böyle bir hayal kuramadıklarına şahit oldum maalesef. Kendini öyle bir atölyede çıraklıkta canlandırıyor. Ya da işte evlendirilmiş hayal ediyor. Aslında hayalleri de sınırlandırılmış oluyor çocukların."

(ST6-31-K)

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisinde olduğu gibi, yoksulluk çocukları en temel fizyolojik ihtiyaçlara odaklanmaya zorlayarak kendini gerçekleştirme ve hayal kurma gibi üst düzey ihtiyaçlardan mahrum bırakmaktadır. Çocukların hayallerinin çıraklık yapmak veya evlenmek gibi sınırlı ve mevcut çevresel koşulların içinde kalmak zorunda olması, onların gelecekte kendilerini farklı roller ve hedeflerle hayal edemediklerinin göstergesidir. Çocuklar, yoksullukla mücadele edememekte ve kendilerini gerçekleştirebilecekleri, daha büyük hayaller ve hedefler koyabilecekleri bir gelecek inşa edememektedir.

"Yani, önceden çok güzel hayallerim vardı. Şimdi artık ne olursa olsun diyorum."

(Ç1-16-K)

Ayrıca çocukların ve ebeveynlerin yoksullukla mücadele sürecinde zaman zaman çaresiz kaldıkları ve aslında yoksullukla “mücadele edemedikleri” belirtilmektedir. Nitekim bazı katılımcıların görüşleri de bu argümanı destekler niteliktedir:

"Yani şey gibi düşünün. Bir yere ulaşmak istiyorsun, bir şey yapmak istiyorsun, bir yere gitmek istiyorsun. Biletini alıyorsun, yola çıkıyorsun. O yol seni bir yere götürmüyor. Hep dolaşıyor. Diyorsun ki, yani yeter. Ben ne kadar şey yapacağım? İniyorsun o arabadan, iniyorsun orada. O yolculuk bitiyor. Bittiği için sen orada kayboluyorsun. Bilmediğin yerde iniyorsun. İşte yoksul çocuk da böyle bir şey. Cevabı bulamadığı sorular. Mücadelesi öyle."

(SY1-37-K)

"Çocuk nasıl mücadele ediyor sorusuna çocuk mücadele edemez şeklinde yanıt vermek doğru olacaktır. Çocuk mücadele etmeye mecbur bırakılıyor."

(ST2-32-E)

"Çocuklar bununla mücadele edemiyor. Çocuklar bununla mücadele etmek zorunda da değil. Çocuk böyle bir yaşamı sürdürmemeli zaten."

(ST8-25-K)

"Çocuk bunla nasıl mücadele ediyor? Bence çocuk bunla çok mücadele edemiyor aslında."

(ST12-27-K)

Profesyonellerin görüşleri, yoksullukla mücadelede çocukların ve ailelerin çaresizliğini ve bu mücadelede sistemin, destek mekanizmalarının veya bireysel çabaların çoğunlukla yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Çocukların yoksulluk karşısında mücadele etme gücüne sahip olmadığı, mücadele etmeye zorlandığı veya yoksullukla mücadele etmek zorunda olmadığı belirtilmektedir. Katılımcılar, çocukların yaşamlarını daha iyi hale getirecek imkanlardan yoksun olduklarını, her denemede bir çözüme ulaşamamaları nedeniyle bu çabaların sonuçsuz kaldığını vurgulamaktadır. Bir katılımcının metaforik anlatısı, bu durumu "yolculuğun bitip bilmediğin bir yerde kaybolmak" şeklinde tanımlayarak, çocukların yoksulluk döngüsünden kurtulma girişimlerinin sürekli bir başarısızlık ve hayal kırıklığı ile sonuçlandığını aktarmaktadır.

Bununla birlikte, yoksullukla mücadelede en büyük çabayı yine çocukların gösterdiği gerçeğinin altı çizilmelidir. Çocuklar, yoksulluk koşullarının pasif alıcıları değil; aksine, kendi

hayatları üzerinde aktif mücadele veren bireylerdir. Onların günlük zorluklarla baş etme stratejileri, hayatta kalma becerileri ve uyum sağlama kapasiteleri, yoksulluk karşısında gösterilen direncin ve dayanıklılığın bir sembolü olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, çocukların yaşadıkları zorluklara karşı geliştirdikleri direncin, yoksulluğa karşı verilen mücadelenin en güçlü unsurlarından biri olduğu kabul edilmesi gerekliliği şöyle anlatılmaktadır:

"Aslında en büyük mücadeleyi bence çocuklar veriyor. Burada devletler, politikalar, Birleşmiş Milletler kuruluşları, bizler bence hiçbirimiz bu anlamda çocuklar kadar mücadele edemiyoruz. Çocuklar gerçek anlamda kendileri adına bir mücadele sergiliyorlar, buna da sık sık şahit oluyoruz. Kimi çocuklar hayal aleminde kurdukları şeylerle bununla mücadele ediyorlar. Kimisi aslında okula bir şekilde elinde bir kitap vardır ama ona sarılıp onunla beraber mücadele hikayesi geliştiriyor. Ama çocuğun varlığı, hayatı devam ettirmesi bile bence bir mücadele; yani tek başına yeterli bir mücadele."

(ST6-31-K)

Yoksullukla başa çıkmaya çalışan çocuklar ve aileleri, kamu yardımları, hayırsever destekler ve manevi dayanışma gibi stratejilerle direnç göstermeye çalışmaktadır. Kamu destekleri, temel ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir rol oynasa da geçici nitelikleri nedeniyle çocukların uzun vadeli refahını sağlamada yetersiz kalmaktadır. Çocuk hakları bağlamında, her çocuğun güvenli bir çevrede yaşama, eğitim ve sağlık hizmetlerine düzenli erişim hakkı bulunmaktadır; bu destekler ise çocukların refahını artıracak sürekli bir yapı sunamamaktadır (Kılıçoğlu ve Güneş, 2023).

Ailelerin maneviyata dayalı direnci, zor koşullara uyum sağlamalarını kolaylaştırırsa da şükretme ve ibadet gibi uygulamalar yoksulluğun toplumsal kökenine yönelik sorgulamayı sınırlayabilmektedir (Arun, 2016). Aileler ve çocuklar, sınırlı kaynaklarıyla tasarruf yaparak geçimlerini sağlamaya çalışırken çocuklar, aile bütçesine katkıda bulunmak zorunda kalmaktadır. Yoksulluk nedeniyle çocukların kendi gereksinimlerinden ödün vererek ekonomik sorumluluklar üstlenmeleri, çocuk hakları açısından ihlaller yaratır. Çocuk hakları çerçevesinde her çocuğun oyun oynama, eğitim alma ve sosyal aktivitelere katılma hakkı bulunur; bu tür sorumluluklar çocukların sosyal, duygusal ve akademik gelişimlerini sınırlamaktadır. Yoksulluk içindeki ailelerin çocuklara yönelik sosyal yardımları temel ihtiyaçlar için kullanmak zorunda kalmaları, çocukların eğitime veya sağlığa yönelik gereksinimlerinin karşılanamamasına yol açabilmektedir. Beslenme veya barınma gibi giderlere yönlendirilen bu yardımlar, çocukların bireysel gelişimlerini tehlikeye sokmaktadır (Schiettecat, Roets ve Vandenbroeck, 2015).

Sonuç olarak, yoksulluk içindeki ailelerin hayırsever yardımlar veya manevi desteklerle ayakta kalma çabaları sürdürülebilir bir çözüm sunmamaktadır. Çocukların temel haklarının korunması için eşitlikçi ve sürdürülebilir sosyal politikalar geliştirilmeli ve kalıcı çözümler uygulanmalıdır.

4.5.2. Kurumsal Mücadele ve Verilen Hizmetler

Sosyal devlet işlevinin yerine getirilmesinde en önemli koşullardan biri, dezavantajlı grupların sosyal refahının güvence altına alınmasıdır. Sosyal devlet anlayışı, toplumun tüm kesimlerinin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını, fırsat eşitliğinin sağlanmasını ve dezavantajlı grupların desteklenmesini esas alır (Albayrak ve Birinci, 2017, s.93).

ASHB, temel ilke olarak vakıf kültürünün tarihsel mirasını aile odaklı hizmet anlayışıyla birleştirerek, 21. yüzyılda "hak ve hukuk temeline dönüşümü mümkün kılmayı" ana hedef olarak belirlemiştir. Bakanlık, yoksullukla mücadele çerçevesinde, "sosyal yardıma ve korunmaya muhtaç kesimlere arz odaklı yardım ve hizmetlerin sunulmasını" benimsemektedir (Özsoy ve Karataş, 2021, s.225; ASPB, 2013, s.3).

Şekil 26: Kurumsal Mücadele ve Verilen Hizmetler Alt Temasına Ait Kodlu Bölüm Sayısı ve Kategoriler



Şekil 26' da görüldüğü üzere araştırmada, çocuk yoksulluğuyla mücadele konusunda kurumsal mücadele yöntemleri teması çerçevesinde iki alt tema öne çıkmıştır: Kurumsal mücadele ve verilen hizmetler ile bireysel mücadele ve gönüllülük. Kurumsal mücadele ve verilen hizmetler alt temasında, katılımcılar çalıştıkları kurum ve kuruluşların sağladığı hizmetleri ifade etmektedir. Bu hizmetler arasında SHM, SYDV ile STK' ların yoksullukla mücadelede kullandıkları yöntemler yer almaktadır.

Diğer yandan, profesyoneller, mesleki kimliklerinin yanı sıra, meslek bilgilerini kullanarak günlük yaşamlarında bireysel düzeyde de yoksullukla mücadele etmeye çalıştıklarını ve yoksulluk içindeki çocuklar ile ailelerine destek sağlamaya yönelik gönüllü çabalar gösterdiklerini belirtmişlerdir.

4.5.2.1. Verilen Hizmetler

SYDV' lerde görev yapan profesyoneller, yoksullukla mücadelede mevzuat çerçevesinde çeşitli sosyal yardım programları aracılığıyla yoksulluk içindeki aileleri desteklediklerini ifade etmektedirler. Bu sosyal yardımlar, genellikle aynı yardımlar (gıda, giyecek, yakacak vb.) ve nakdi yardımlardan oluşmakta olup, yoksulluk içindeki ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak tasarlanmaktadır. Profesyoneller, mevzuatın belirlediği kriterlere göre hak sahipliğini tespit etmekte ve sosyal yardım süreçlerinin etkinliğini sağlamak amacıyla yoksulluk içindeki ailelerle bu destekleri buluşturmaktadırlar. Örneğin;

"Biz yaptığımız hizmetlerde kriter olarak aileleri üçe ayırıyoruz: Çok zayıf, zayıf ve normal. Ekonomik durumlarına göre bu ailelere yönelik tüm sosyal yardım sistemlerini devreye koymaya çalışıyoruz. Şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımlarımız oluyor. Kömür yardımı yapıyoruz."

(SY3-35-E)

"Beş tane kriterimiz var: Çok zayıf, zayıf, normal, iyi, çok iyi. Çok zayıf olan vatandaşlar her ay gelip bizden yardım dilekçesi verip biz ona nakdi veya aynı yardımlar verebiliyoruz. Diğerleri duruma göre hani özel bir şey olursa her ay gelebiliyorlar, veriyoruz. Bazen yangından dolayı evi hasar görenlere tek seferlik yapabiliyoruz. Yoksul olup eşya alamayanlara eşya alabiliyoruz. Bunlar başvuru olmaksızın yapılıyor. Cihaz yardımı falan, protez yardımı. Onlar da mesela doktor raporunu alıyor. SSK onun bir miktarını karşılıyor. Yoksulsa bize dilekçesini veriyor. Biz de ona istinaden inceleme hazırlayıp müteveli heyetine veriyoruz. Bunun dışında şeyi de unuttum hocam, öksüz yetim yardımı da var. O da merkezidir, güzeldir."

(SY6-35-E)

Yoksullukla mücadele kapsamında verilen hizmetler, ailelerin sosyoekonomik durumlarına göre şekillendirilmektedir. SYDV' ler, ekonomik zorluk içinde olan aileleri çok zayıf, zayıf ve normal gibi kategorilerle sınıflandırarak, ihtiyaç seviyelerine uygun yardım mekanizmalarını devreye almaktadır. Bu kapsamda, ailelere eğitim desteği sağlanmakta; ŞEY ve ŞSY ile çocukların eğitim sürecine devam edebilmeleri teşvik edilmektedir. Çok zayıf durumdaki aileler için kömür, eşya, cihaz ve protez yardımları gibi destekler verilmekte, çocukların odalarının olmaması veya barınma koşullarının zorluğu gibi sorunlarla başa çıkmaları amaçlanmaktadır. Ayrıca öksüz ve yetim çocuklar ile ikiz çocuklara yönelik özel yardımlar gibi merkezî programlarla ailelerin yükü hafifletilmekte ve çocukların temel haklarına erişimleri güvence altına alınmaktadır (ASHB, 2024d).

STK'lar da kendi kurumsal kimlikleri ve misyonları doğrultusunda yoksulluk içindeki ailelere çeşitli hizmetler sunarak yoksullukla mücadeleye katkı sağlamaya çalışmaktadır. STK'lar,

toplumsal dayanışma ve sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde, yoksul ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamayı, yaşam koşullarını iyileştirmeyi ve ekonomik zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu kuruluşlar, gıda, giyim, barınma ve eğitim gibi çeşitli alanlarda sağladıkları aynı ve nakdi yardımlarla, ailelerin üzerindeki ekonomik yükü hafifletmeyi hedeflemektedir (As, 2017, s.56) STK'ların sunduğu bu destekler, kamusal yardımların dışında bir destek kaynağı olarak yoksulluk içindeki ailelerin sosyal ve ekonomik dayanıklılıklarını artırmada önemli bir rol oynamaktadır (Yalçın, 2008, s.51).

"Bizler ise ebeveynlere ve bakım verenlere eğitimler düzenliyoruz. Akran ilişkilerini dönüştürmeye yönelik modüllerimiz var. 8 etkinlikten oluşuyor. Biz bu modülleri özellikle yoksul bölgelerdeki okullarda uyguluyoruz. Onun dışında farkındalık artırıcı etkinliklerimiz var. Çocuk işçiliği, ÇYEZE, aile içi şiddet, ihmal ve istismar, iletişim, takım çalışması, sosyal uyum gibi. Tanıştığımız her çocuğa mutlaka mahremiyet eğitimi veriyoruz. Liderlik becerileri kazandırıyoruz. Yoksul bir çocuğu alıp, bir gruba liderlik etmesi mentörlük etmesi için motive ediyoruz. Tüm bu faaliyetlerle çocukların dezavantajlılıklarının etkilerini en aza indirmeyi hedefliyoruz. Bu da hem çocuk koruma hem de psikososyal destek çalışmalarını kapsayan zengin içeriğimiz var."

(ST1-34-E)

İlgili STK' da görev yapan profesyonel, çocuk yoksulluğuyla mücadele kapsamında sunulan hizmetlerin ağırlıklı olarak eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri çerçevesinde gerçekleştirildiğini ve bununla da çocukları güçlendirmeyi hedeflediklerini vurgulamaktadır. Buna göre, çocuk yoksulluğunun etkilerini azaltmak amacıyla çocuklara ve ailelere yönelik eğitim programları düzenlenmekte, temel haklar ve sosyal hizmetler konusunda farkındalık kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Başka bir STK' da görevli profesyonel ise sundukları hizmetleri özetle şöyle paylaşmaktadır:

"Velilerimle görüşüyorum, ihtiyaç formlarını doldururken nelere ihtiyacı olduğunu tespit ediyorum. Sağlık mı, gıda mı, temel ihtiyaç mı, giyim mi, ev mi, fatura mı, kira mı gibi. Bunları tespit ettiğimde bankaya yönlendirebiliyorum"

(ST10-34-K)

Başka bir STK ise, yoksullukla mücadelede ihtiyaç tespiti yapma, kaynaklara erişimi sağlama ve hukuki danışmanlık sunarak savunuculuk yapma rollerini üstlenmektedir. Bu tür STK'lar, öncelikle yoksulluk içindeki bireylerin ve ailelerin temel ihtiyaçlarını belirleyerek uygun destek mekanizmaları ile bağlantı kurmalarını sağlamaktadır. Ayrıca hukuki danışmanlık hizmetleri sunarak bireylerin hakları konusunda bilgi sahibi olmalarını desteklemekte ve gerektiğinde savunuculuk görevini üstlenerek toplumsal adaleti güçlendirmeye yönelik adımlar atmaktadır.

Diğer bir STK' da çalışan profesyonelin görüşleri ise şöyledir:

"Biz STK olarak ne yapıyoruz? Yani maddi anlamda da sosyo-ekonomik açıdan çok durumu kötü olanlarla çalışıyoruz ve oyun terapisi mesela seans fiyatı vermeyeceğim ama çok yüksek meblağlarda bulması çok zor. Yani çok fazla çocuğun ihtiyacı var ama ulaşması zor, hem maddi bakımdan hem yoğunluk açısından hem Mardin'deki psikolog sayısının azlığından dolayı. Biz STK olarak bunu ücretsiz olarak sağlamış oluyoruz. Bu anlamda o yoksullukla bu şekilde mücadele ediyoruz."

(ST12-27-K)

Yoksullukla mücadeleye katkı sağlamak amacıyla, ücretsiz psikolojik destek sunan STK'lar da bulunmaktadır. Bu STK'lar, yoksulluk nedeniyle psikososyal zorluklar yaşayan bireylere ve ailelere yönelik danışmanlık ve psikolojik destek hizmetleri sunarak onların ruh sağlığını koruma ve yaşam kalitelerini artırma sürecine katkıda bulunmaktadır.

Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığına bağlı SHM' lerde görevli sosyal çalışmacılar da kurumsal olarak çocuk yoksulluğuyla nasıl mücadele ettiklerine değinmektedir. Örneğin;

"Ben şahsen gittiğim ailelerde SED'in çocuğa yönelik bir hizmet olduğunu ailelere aşılamaaya çalışıyorum. Ondan sonra eğitim ve sağlık durumunu takip ediyoruz çocukların. SED ailelerine eğitimler düzenleniyor. En nihayetinde senin onlara sunacağın yarar ve mücadelen sosyal incelemen oluyor. Ayrıca sadece hizmet verilen çocukları değil, çocuğun çevresindeki tüm sistemleri göz önünde bulundurup, nerede bir sorun olduğunu gözlemleyip ona uygun sosyal hizmet müdahalelerini harekete geçirmeye çalışıyoruz. "

(SÇ1-33-E)

"Bizler meslek elemanları olarak SED, evde bakım ücreti ve diğer çocuk hizmetlerini elimizden geldiğince çocukların üstün yararını düşünerek gerçekleştirmekteyiz. Bunu yaparken mesleğin etik kodları ve kuramları çerçevesinde hareket etmekteyiz. Özellikle güçler perspektifiyle çocukların ve ailelerin güçlü yanlarını temel alıyoruz ve güçlendirme yaklaşımıyla da çocuğa yapılacak tüm hizmetlerde hak temelli bir uygulama gerçekleştiriyoruz."

(SÇ4-25-K)

"Yoksullukla sosyal çalışmacı olarak öncelikle mesleğimizin ve mevzuatın bize verdiği yetkiyi kullanıyoruz. Bunlar arasında SED, evde bakım ücreti ve SYDV'lerin diğer hizmetleri bulunuyor. Ayrıca Çocuk Koruma Kanunu kapsamında hareket ederek eğitim, sağlık, barınma ve diğer tedbirleri alabiliyoruz. Çocuklar, çocuk hakları sözleşmesi çerçevesinde iyilik halini arttırmaya dönük uygulamaların tam da ortasındayız. Çocuğun katılım hakkını önemsiyor ve görüşmelerimizde onların görüşlerine başvuruyoruz."

(SÇ12-32-E)

Profesyoneller, yoksullukla mücadelede kapsamlı ve hak temelli bir yaklaşımla çocukların üstün yararını korumak amacıyla çeşitli programlar ve kurumsal destek mekanizmalarını devreye sokmaktadır. SED, evde bakım ücreti ve diğer modülleri kullanarak hem çocukların temel haklarına ulaşmalarını sağlamakta hem de ebeveynlerin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Bu uygulamalar; çocukların eğitim, sağlık, barınma gibi temel alanlardaki eksikliklerinin giderilmesine katkı sunarken, ayrıca çocukların katılım haklarını gözeterek onların bireysel ihtiyaçlarını ve görüşlerini göz önünde bulundurulmaktadır.

SHM’ de çalışan profesyoneller, çocuğa dair tüm müdahaleleri gerçekleştirirken, sistem ve ekolojik kuramlardan yararlanarak çocuğun bulunduğu aile ve toplumsal çevreyi analiz etmektedirler (Acar ve Acar, 2002). Özellikle çocukları destekleyici bir çevre inşa edebilmek adına çocuğun aile içindeki konumuna, sosyal ilişkilerine ve toplumda karşılaştığı güçlükleri tespit ederek bütüncül bir müdahale stratejisi geliştirmektedir. Çocuklara yönelik güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde, sadece çocukları değil, aynı zamanda ailelerini de bilinçlendirici faaliyetler düzenlemektedirler (Erbay, 2019). Bu sayede, çocukların gelişim süreçlerine ailelerinin de katkı sağlaması hedeflendiği ifade edilmektedir.

4.5.2.2. Bireysel Mücadele ve Gönüllülük

Profesyoneller, çocuk yoksulluğuyla mücadelede yalnızca kurumsal kimlikleri ve görev tanımları çerçevesinde değil, bireysel olarak da çaba sarf ettiklerini dile getirmektedirler. Kurumlarının sağladığı desteklerin ötesine geçerek, kendi inisiyatifleri doğrultusunda çocukların ve ailelerin yaşam koşullarını iyileştirmek için bireysel çabalar göstermekte ve bu anlamda ek sorumluluklar üstlenmektedirler.

STK’ lardaki profesyonellerin bireysel mücadele yöntemleriyle ilgili görüşleri şu şekildedir;

"Bunun dışında biz de kendimizi sürekli geliştiriyoruz. Kurum içi eğitimlerle kendimizi mesleki olarak geliştiriyoruz. MESAİDE birer profesyonel mesai dışında da birer gönüllü olarak tüm yoksul çocuklara ulaşmaya çalışıyoruz. Özellikle okulları kapatma konusunda mücadele ediyoruz. Bir söz vardır kültürümüzde. Biz mesai saatlerinde çalışınız ama mesaiden sonra da gönüllü olarak çalışıyoruz. Biz bunları kendi ailemize, etrafımıza kazandırmaya çalışıyoruz. Bireysel bir mücadele de veriyoruz."

(ST1-34-E)

Pandemi döneminde biz online eğitim yapmak zorunda kaldık ama bir yandan da yüz yüze gidiyordum İstasyon’a. Çocuklarla kuyu başında online yaparken niye ulaşamayayım dedim. Haftanın bir günü o çocuklara mezuniyet yapabiliyorsam, pandemi döneminde de yapacağım. O ağacın altında mezuniyet yaptık. Online ve yüz yüze eğitim şartları farklı ama imkan varsa, imkanları bir araya getirdik."

(ST10-34-K)

STK' lardaki profesyoneller, çocukların eğitimine ve gelişimine katkı sağlamak amacıyla gönüllülük temelli bireysel mücadeleler vererek, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerini azaltma yolunda özverili bir çaba göstermektedir. Mesleki gelişimlerini sürekli güncelleyerek hem mesai saatlerinde hem de dışında çocuklara ulaşmaya çalışan bu uzmanlar, yoksul bölgelerde yaşayan çocukların eğitime erişimini artırmak, okullaşma oranlarını yükseltmek ve aileleri bu yönde desteklemek için çalışmaktadır. Ailelerin çocuklarına mahremiyet eğitimi gibi önemli becerileri kazandırmalarını sağlamak, rehberlik hizmetlerinin eksik olduğu yerlerde bu ihtiyaçları karşılamak ve çocukların güvende olmalarına yönelik eğitimler vermek uzmanların öncelikleri arasında yer almaktadır. Özellikle okullaşma konusunda desteğe ihtiyaç duyan ailelere yönelik yönlendirmeler yapılmakta, çocukların temel haklarına ulaşmaları için gereken farkındalık artırıcı etkinlikler sunulmaktadır.

Pandemi döneminde uzaktan eğitim koşullarının yarattığı kısıtlamaları, çocukların eğitim ihtiyaçlarını aksatmayacak şekilde yüz yüze ve çevrim içi araçlarla aşmaya çalışmak, bu uzmanların adaptasyon becerilerini ve kararlılıklarını ortaya koymaktadır. Eğitim olanaklarının sınırlı olduğu kuyubaşı gibi alanlarda bile çocukların başarılarını kutlamak ve onları eğitim sürecinde desteklemek, uzmanların yoksullukla mücadelelerinde bireysel fedakarlıklarının önemli bir örneğini teşkil etmektedir.

SYDV' de görevli profesyonellerin ise bireysel mücadele yöntemlerine ilişkin görüşleri şu şekildedir:

"Her gün saat 10'da beni arayın diyordu. Öürsem kimsenin haberi olmayacak. İçerde kalacağım ve biz onu her gün arıyorduk, yemek tarifi alıyorduk ondan. Neler neler anlatıyordu bize bir bilsen. Ekip bir sıraya koymuştum. Her gün biriniz teyzeyi arayıp bir gün işte kızlarımızdan o kadar şey yaptıkları ki ben teyzeyi hatırlansın diye diyorum ki kızlar abartmışlar. Bunu yaptık. Teyze kızıyor, hayır onun içine sumak konmaz. Gönüllülük esastır "

(SY1-37-K)

"Bizde de şöyle yorulduğün gün oluyordur. Bazen öyle olaylar yaşıyoruz ki üç gün uyuyamıyorum, tükenmişlik oluyor. Ama yine de seviyorum yoksullarla çalışmayı. Kurum kimliğimiz ayrı bir tarafa biz tespit ettiğimiz zaman biz çevremizdeki vatandaşlarımız da yardım etmek istediği zaman onlara ulaştırabiliyoruz. Bağlantı kuruyoruz."

(SY6-35-E)

SYDV profesyonelleri, yalnızca mesleki görevlerini yerine getirmekle kalmayıp, topluma gönüllü destek sağlamak konusunda da büyük bir çaba sarf etmektedir. Özellikle yalnız yaşayan

yaşlı bireylerle kurulan günlük telefon bağlantıları, bu kişilerin kendilerini yalnız hissetmemelerini ve güven içinde hissetmelerini sağlamaktadır. Bir gönüllülük esası ile oluşturulan bu düzenli iletişim, yalnızca manevi destek sağlamakla kalmayıp, bireylerin hayatında rutin ve sosyal bir bağlantı kurma ihtiyacını da karşılamaktadır. Ayrıca toplumsal sorunların ağırlığının kendi psikolojik durumlarına yansıdığını da dile getirmekte, ancak yine de yoksullukla mücadele etmeye yönelik güçlü bir motivasyona sahip olduklarını belirtmektedirler. Zaman zaman tükenmişlik yaşasalar da yoksullukla mücadelede hem kurum kimlikleri aracılığıyla hem de bireysel olarak çevrelerinde gönüllü yardımları organize etmek için yoğun bir emek sarf etmektedirler.

SHM' lerde görevli profesyonellerin de bireysel mücadele etme yöntemleri şu şekildedir:

"Çocuğu değerli kılmaya çalışıyoruz. Ailenin gözünde ona bir değer biçmeye çalışıyoruz. Bunu anlatıyorum şahsen."

(SÇ1-33-E)

"Çocuğu anlama ve değerli hissetme anlamında bazı çabalarımız oluyor. Ama o da küçük bir etki olarak kalıyor. Sen çocukla iletişime girmeden önce yabancı birisin. Ama sahadayken mutlaka çocuklara sevgi göstermeye çalışıyorum, bu bizim yaptığımız şeylerden biri."

(SÇ10-37-E)

"Çocuk yoksulluğunu şöyle mesela biz alanda çalışırken bu çocuk niye çalışıyor sorusuna cevap arıyoruz ilk başta ve biz onu normal bir yetişkin gibi değil de ilk önce onun dilinden ona yaklaşıyoruz. İlk önce çocuğu tanımaya çalışıyoruz acaba bu çocuk ebeveynsiz mi bu çocuk mesela niye çalışıyor hani ya da dilendiriliyor ilk önce onun dilinden yaklaşıyoruz ki ana nedenlerini çocuğun dilinden öğrenmeye çalışıyoruz. Daha sonra çocuk yoksulluğun bu yoksulluğun neyden kaynaklandığının ana sebebine inmek istiyoruz mesela."

(SÇ14-31-E)

SHM' de çalışan profesyoneller, çocuk yoksulluğu ile ilgili sahada çalışırken çocuklara yalnızca yardım sağlamayı değil, aynı zamanda onların kendilerini değerli hissetmelerini sağlama amacı gütmektedirler. Profesyoneller, çocuklarla iletişime geçerken onların dilini kullanarak, kendilerini güvende hissedebilecekleri bir alan oluşturmaya çalışmaktadır. Profesyoneller, çocukların karşı karşıya kaldığı sorunların kaynağını, çocuğun kendisinden duyabilmek için sabır ve hassasiyetle yaklaşarak, onların yalnızca yardım alması gereken bireyler değil, aynı zamanda değer verilen bireyler olduklarını ailelerinin gözünde pekiştirmeye çalışmaktadırlar.

Çocuk hakları bağlamında yoksullukla mücadelede kurumsal ve bireysel çabaların çocukların temel haklarına erişimlerini sağlamaya nasıl katkıda bulunduğu önemlidir. ASHB, SYDV ve STK' lar çok farklı hizmet modelleriyle çocuk yoksulluğuyla mücadele etmektedir. Çocuk hakları perspektifinden bakıldığında, bu hizmetlerin çocuğa merkezlenmiş bir yaklaşımla sunulup sunulmadığı sorgulanmalıdır (Scott, 2014). Çoğu kurum ve kuruluş çocukların ihtiyaçlarını giderme odaklı çalışsa da, bu kurumların karar süreçlerinde çocukların sesinin ne kadar yer bulduğu belirsizdir. Çocuk haklarına dayalı bir yaklaşımda çocukların yalnızca yardım alan değil, sürece dahil edilen bireyler olarak görülmesi gerekir (Lipina, Simonds ve Segretin, 2011).

Çocukların iyi olma hali odaklı bir bakış açısından, verilen hizmetlerin çocukların sadece fiziksel ve maddi ihtiyaçlarına değil, aynı zamanda psikososyal ve duygusal gereksinimlerine de yanıt verip vermediği sorgulanmalıdır. Ayrıca bireysel çaba ve gönüllülüğün çocuk refahı üzerinde olumlu etkisi olsa da gönüllü çalışmanın sürekli olmaması ya da yetersiz kalması riski, çocukların refah düzeyinde istikrar sağlayamama gibi bir sorunu ortaya çıkarabilir. Zira Buğra (2008, s.59) gönüllülüğü sosyal hak karşıtı bir vurgu olarak belirtmektedir.

4.6. ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN AZALTILMASI VE SONA ERDİRİLMESİNE YÖNELİK GÖRÜŞLER

Bu bölümde katılımcıların, çocuk yoksulluğunun sona erdirilmesi, çocuklar ve aileler üzerindeki etkisinin azaltılmasına dair beklenti, görüş ve önerilere yer verilmiştir. Katılımcıların görüşleri; çocuk yoksulluğunun önlenmesinde sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin önemine vurgu yapılmaktadır. Sürdürülebilir sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarının çocuk yoksulluğunu önlemede faydalı olacağı görüşü hakimdir. Fakat özellikle sosyal yardımların bağımlılık oluşturduğu belirtilmektedir. Buna karşılık olarak güçlendirme uygulamalarına ağırlık verilmesi gerektiği de ön plana çıkmaktadır. Ayrıca yoksullara yapılan yardımların hayırseverlik temelinden ziyade hak temelli bir zemine oturtulması da önemlidir.

Tablo 27: Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması Ve Sona Erdirilmesine Yönelik Görüşler Temasına Ait Frekans Tablosu

Kodlu Bölümler	Alt Temalar	Kodlu Belgeler
198	Sürdürülebilir Sosyal Politika: Güçlendirme ve Bağımlılık Döngüsünden Kurtulma	51
79	Koruyucu, Önleyici ve İyileştirici Hizmetler: Eğitim, Bilinçlendirme ve Okul	32

Sosyal Hizmeti		
65	Fırsat Eşitliği ve Adalet: Hayırseverlikten Hak Temeline Geçiş	23
21	Katılım: Yoksulluk İçindeki Çocukların ve Ailelerin “Görülmesi”	9
Kodlanmış Belge Sayısı		58
Kodlanmamış Belge Sayısı		2
363	Toplam	60

Tablo 27’ de görüldüğü üzere, Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması Ve Sona Erdirilmesine Yönelik Görüşler teması altında dört alt tema öne çıkmıştır: Sürdürülebilir Sosyal Politika: Güçlendirme ve Bağımlılık Döngüsünden Kurtulma, Koruyucu, Önleyici ve İyileştirici Hizmetler: Eğitim, Bilinçlendirme ve Okul Sosyal Hizmeti, Fırsat Eşitliği ve Adalet: Hayırseverlikten Hak Temeline Geçiş ile Katılım: Yoksulluk İçindeki Çocukların ve Ailelerin “Görülmesi.”

Tablo 27’ ye göre; anlatıların büyük bir kısmının, sürdürülebilir sosyal hizmet ve sosyal yardımlar alt temasında yoğunlaştığı ve katılımcıların çoğunluğunun bu konuda görüşlerini belirttiği görülmektedir. Diğer yandan, koruyucu, önleyici ve iyileştirici hizmetler ile fırsat eşitliği ve adalet alt temalarında da yüksek bir yoğunluk olduğu, bu temalarda hem kodlanmış bölümlerin hem de belge sayısının fazla olduğu dikkat çekmektedir. Katılımcılar ayrıca, çocuk yoksulluğunu ortadan kaldırmaya yönelik olarak, çocukların kendi hayatlarına ve karar süreçlerine aktif olarak katılımını sağlayacak mekanizmaların güçlendirilmesini önermekte ve çocuğun katılım hakkının önemini vurgulamaktadır.

Tablo 28: Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması Ve Sona Erdirilmesine Yönelik Görüşler Temasına Ait Kodlamaların Grup Karşılaştırmaları

Alt Temalar	Çocuklar ve Ebeveynler	Profesyoneller	Toplam
Sürdürülebilir Sosyal Politika: Güçlendirme ve Bağımlılık Döngüsünden Kurtulma	24	27	51
Koruyucu, Önleyici ve İyileştirici Hizmetler: Eğitim, Bilinçlendirme ve Okul Sosyal Hizmeti	7	25	32
Fırsat Eşitliği ve Adalet: Hayırseverlikten Hak Temeline Geçiş	10	13	23

Katılım: Yoksulluk İçindeki Çocukların ve Ailelerin “Görülmesi”	2	7	9
--	---	---	---

Tablo 28’ de görüldüğü üzere, çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin görüşlerinin Sürdürülebilir Sosyal Politika: Güçlendirme ve Bağımlılık Döngüsünden Kurtulma alt temasında yoğunlaştığı söylenebilir. Koruyucu, Önleyici ve İyileştirici Hizmetler: Eğitim, Bilinçlendirme ve Okul Sosyal Hizmeti alt temasında ise profesyonellerin görüşlerinin daha yoğun olduğu dikkat çekmektedir. Diğer alt temalarda ise görüşler arasında daha dengeli bir dağılım söz konusudur. Buna göre çocuk yoksulluğuyla mücadelede sürdürülebilir sosyal politikalara ve sosyal hizmete duyulan ihtiyacın her iki grup tarafından da öncelikli bir konu olarak değerlendirildiğini görülmektedir.

4.6.1. Sürdürülebilir Sosyal Politika: Güçlendirme ve Bağımlılık Döngüsünden Kurtulma

Sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitelerini riske atmaksızın mevcut nesillerin gereksinimlerini karşılamayı amaçlayan bir vizyon olarak tanımlanmaktadır (Arpacıoğlu ve Oğuz, 2018, s.770-771). Sürdürülebilirlik ve yoksulluk kavramları, birbirleriyle içsel bir bağa sahiptir; yoksulluk, sürdürülebilir kalkınmanın önünde bir engel oluştururken, aynı zamanda sürdürülebilirliğin sağlanamamasının doğrudan bir sonucu olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu ikilemden çıkış yolu ise, yoksulluk olgusunun sürdürülebilirlik perspektifi çerçevesinde ele alınarak kapsamlı bir analizin yapılmasını gerektirmektedir (Özgenç, 2015, s.104). Bu bağlamda, SKH’ nin ilk amacı da “yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek” olarak belirlenmiştir (BM, 2015).

Sürdürülebilir sosyal politika, yalnızca kısa vadeli destek sağlamakla kalmayıp, bireylerin uzun vadede bağımsız bir yaşam sürdürebilmelerine olanak tanıyan çözümler sunmayı amaçlamaktadır (Canbulut, 2017, s.121). Bu yaklaşım, çocukların ve ailelerin güçlendirilmesini hedefleyerek, onların yardıma bağımlı bir döngüye hapsolmalarını önlemeyi amaçlar (Günaydın, 2023, s.17). Koray, günümüzde sosyal politikaların hem bir dönüşüm sürecine girdiğini hem de işlevini kaybetmeye başladığını belirtmektedir. Dezavantajlı grupların, özellikle çocukların, sosyal politika alanına dahil edilmesiyle sosyal politikanın kapsamının genişlediğini; ancak daha teknik ve kurumsal bir bakış açısının benimsenmesiyle birlikte sosyal politikanın piyasa odaklı bir yaklaşıma kayarak daraldığını ifade etmektedir. Koray, sosyal politikanın neoliberal etkilerden arındırılarak daha kapsayıcı bir çerçevede ele alınması gerekliliğini de vurgulamaktadır (Koray, 2007b, s.445).

Katılımcıların sürdürülebilir sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin görüşleri; sosyal refahın sağlanması, sosyal yardımların artırılması, çocukların ve ebeveynlerin

güçlendirilerek bağımlılıktan kurtarılması gibi ana kategoriler çerçevesinde kavramsallaştırılmıştır.

Katılımcıların sosyal refahın sağlanması konusundaki görüşleri, çocuk yoksulluğuyla etkin bir mücadelenin önemini vurgulamaktadır. Sosyal refahın, yalnızca belirli bir kesimi değil toplumun tüm tabanını kapsamaması gerektiğini belirten katılımcılar, mevcut sosyal politikaların yetersizliğinden dolayı yoksulluk içindeki çocukların ve ailelerinin sosyal ve ekonomik olarak dışlandığını dile getirmektedirler. Örneğin;

"En azından çocuğa iyi hissettirmek lazım. Onu bir birey olduğunu hissettirmek lazım, dikkate almak lazım. Refah olayının toplumun tabanının tümüne yayılması gerek."

(SÇ10-37-E)

"Yoksullar toplumdaki en büyük kitledir aslında. Sosyal politikaların yetersiz olduğunu düşünüyorum. Çocuğuma güzel bir yaşam vaat edebilirken bulunduğum bölge buna izin veremeyebiliyor. Çünkü bulunduğum bölge yoksul bir bölge. Toplumun refahı bu yüzden çok önemli. Ekonomik olarak iyi durumda biri kendi çocuğunu yoksul bir ailenin çocuğuyla aynı ortama koymak istemiyor."

(SÇ12-32-E)

"Çocuk tanımını yapınca bazı çocuklar bunun dışında yer alıyor. Tanımların daha da genişletilmesi, refahın artırılması ve eşit bir şekilde dağıtılması gerekiyor."

(ST1-34-E)

Çocuk yoksulluğuyla mücadele edildiğinde, çocuğun iyi olma halinin genel olarak iyileşeceği, toplumun da daha refah bir yapıya kavuşacağı düşünülmektedir. Genel olarak, çocuk yoksulluğuna yönelik sosyal politikaların etkin bir şekilde uygulanabilmesi çocuk odaklı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Sosyal refahın toplumun her kesimine eşit bir şekilde yayılması, yoksulluğun nesiller boyu süregelen bir sorun olmasını önleyerek çocukların daha sağlıklı ve güvenli bir geleceğe sahip olmalarına imkân tanıyacaktır.

Tüm vatandaşları kapsayan bir sosyal güvenlik sisteminin kurulması, yoksullukla mücadelenin temel uygulama aracı olarak refah devletinin başlıca unsurlarından biri haline gelmiştir (Yalman, 2007, s.654). Sosyal refahı artırmanın temel araçlarından biri sosyal güvenlik uygulamalarından biri olan sosyal yardımlardır. Katılımcıların nakdi sosyal yardımlara ilişkin görüşleri, yardımların miktarı ve kapsamına dair belirgin bir memnuniyetsizlik ve yetersizlik algısını ortaya koymaktadır. Örneğin:

"İlk önce onların maddi durumunu düzeltirdim ve onlara güzel bir ev yapardım. Paraya boğardım, varlıkla mutluluktan çatlatırdım çünkü onların da hakkı var. İnsanlar çöpten çıkıp zengin olur. Yani biraz daha bir şeyler getirsinler, çok az geliyor."

(Ç2-15-E)

"Her şey yardım, başka hiçbir şey yok. Her şey ne gelirse yardım, ne gelirse yardım. Kimse çalışmıyordur bu evden, tamam mı? Bu yetmiyor, yetmiyor."

(E7-38-K)

"Ayrıca sosyal politika olarak yapılan desteklerin de az olduğunu düşünüyorum. Desteklerin artması gerekiyor. Çünkü bakıyorsunuz SED, SYDV destekleri çok az oluyor. Bir çocuğun eğitim masrafı 200 lira olmuş, destek olarak bu veriliyor. Bu hiçbir şekilde ihtiyacı karşılamıyor."

(SÇ12-32-E)

"Şartlı eğitim ve sağlık yardımlarının da artması faydalı olacaktır."

(SY3-35-E)

"E buna çözüm olarak da maalesef işte çocuklar için işte okul destek ücreti veriyorlar ama 100 TL ya da 150-200 TL'lik bir ücretin bu ihtiyaçları karşılayabileceğini düşünmüyorum. Tam meblağı bilmiyorum ama bu tarz desteklerin de çok kısa süreli olduğunu ve uzun vadede o çocukların ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini düşünmüyorum."

(ST11-28-K)

Katılımcıların görüşleri, sosyal yardımların yalnızca temel ihtiyaçları değil, aynı zamanda hayat standartlarını iyileştirmeye yönelik olması gerektiğine dair bir talep barındırmaktadır. "Paraya boğardım" ve "varlıkla mutluluktan çatlatırdım" gibi anlatılar, yalnızca ihtiyaçları karşılamamanın ötesinde, sosyal yardımların insanları refah içinde yaşatacak düzeye gelmesini arzu ettiğini göstermektedir. Ayrıca "Bu yetmiyor, yetmiyor" tekrarı, yardım miktarının ailenin geçim sıkıntısını gidermekte yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların anlatıları, nakdi sosyal yardımların miktarının yetersiz olduğu ve sosyal yardımların yoksulluk içindeki ailelerin hayat standartlarını uzun vadeli olarak iyileştirmekten uzak kaldığı algısını yansıtmaktadır.

Bu görüşe zıt olarak, sosyal yardımların bağımlılık yarattığını savunan bir diğer bakış açısı da bulunmaktadır (Canbulut, 2017, s.118). Özellikle profesyoneller, sosyal yardımların aileleri bağımlılık döngüsüne hapsedtiğini ve bu nedenle yardım kapsamının daraltılması gerektiğini düşünmektedirler. Bu yaklaşım sosyal yardımların sürdürülebilirlikten uzaklaşıp çocukların ve ailelerin bağımsız yaşam becerilerini zayıflatarak onlara uzun vadede zarar verebileceği endişesini taşımaktadır. Örneğin;

"Evet, biz aileyi bu sosyal yardıma bağımlı hale getiriyoruz. Sosyoekonomik destek hizmetimiz bir hizmet olmaktan ziyade bir sosyal yardıma dönüşmüş durumda. Kadın elektrik faturasını ödemiyor, bana SED verin diyor. Her anlamda o SED'e bağımlı hale gelmiş."

(SÇ3-35-E)

"Devlet zaten desteklemeli. Ama alışkanlık da oluşturmamak lazım. Sen birisini tembelliğe alıştıırırsan o çalışmadan kopar. Desteklemeyi de bazı şartlara bağılı kılmak gerekir."

(SY6-35-E)

"Sosyal hizmet müdahaleleri bu anlamda çok değerli, ancak günümüz koşullarında Türkiye'de uygulanan sosyal hizmet müdahalelerinde ciddi bir yoksulluğa bağımlı hale getirme, insanları o yoksulluğun kısır döngüsü içerisine hapsedme durumu söz konusu."

(ST6-31-K)

Profesyonellerin anlatıları, çocuk yoksulluğunda sosyal yardıma bağımlılık konusuna dair kaygıları barındırmakta ve sosyal yardımların bu alanda nasıl işlediğine dair çeşitli eleştiriler getirmektedir. Sosyal yardımların çocukları yoksulluktan çıkarıcı değil, onları bu yoksulluk döngüsünde tutucu bir etkiye sahip olduğu eleştirisi öne çıkmaktadır.

Katılımcıların bağımlılıkla ilgili endişeleri, sosyal yardımların yalnızca anlık ihtiyaçları karşılayan bir "iyilik" aracı olmaktan çıkıp, toplumsal refahı hedefleyen bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Burada sosyal yardımların bağımlılığa yol açmaması için neler yapılabilir sorusu ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların bu soruya yanıtı "güçlendirmek" olarak özetlenebilmektedir. Örneğin;

"Sosyal hizmetlerin temel amacı aileyi ve çocukları güçlendirmekken, bu hizmetlerin uygulanma şekli onları bağımlı birer bireye dönüştürüyor. Dolayısıyla meslek elemanlarının bu konuda bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bilinçlenen meslek elemanları bu hizmetlerin yardım olmadığı bilinciyle hareket edecek ve aile ve çocuğu güçlendirici faaliyetler yapacak. Bu da ailenin ve çocuğun yoksulluğunu bitirmese bile en azından daha güçlü hale getirecektir."

(SÇ7-30-K)

"Çocuğu güçlendirmek için aileyi, aileyi güçlendirmek için yaşanılan yeri, onun için de yereli güçlendirmek gerektiğini düşünüyorum. Bütüncül bir yaklaşım lazım. Hiç istemesek bile bağımlılık yapan hizmetleri sunabiliyoruz."

(ST2-32-E)

Profesyoneller anlatılarında sosyal yardımların bağımlılığa yol açmaması için güçlendirme kavramının önemi vurgulanmaktadır. Güçlendirme, bireylerin, özellikle çocukların ve ailelerin,

yalnızca geçici desteklerle değil, kendi potansiyellerini gerçekleştirebilecekleri bir yapıya sahip olmalarını sağlayacak bir yaklaşımı gerektirmektedir. Sosyal hizmetlerin temel amacının ‐aileyi ve çocukları güçlendirmek‐ olduğu, ancak bu amacın yeterince doğru bir şekilde uygulamaya yansıtılmadığına dikkat çekilmektedir.

Öte yandan, güçlendirmenin bir diğ er temel unsuru olarak meslek edinme gerekliliğı ö ne çıkmaktadır. Meslek edinme, ailelerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmeleri ve sosyal yardım döngüsünden çıkmaları için önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Bu konuda çocukların görüşleri şu şekildedir:

"Ben büyüdüğümde çocuklarımın istediklerini almak istiyorum onlara. Zaten okumadığında da okumamış biriyle evleniyorsun. O da sorun. Okumamak hep sorun. Bitmez sorunlar. O yüzden okumak ve meslek sahibi olmak çok önemli bence."

(Ç5-16-K)

"Hayatını kurtarmak ve meslek sahibi olmak için. Eğitim bu yüzden önemli. Mesela meslek sahibi olmazsan, küçük düşürölürsün."

(Ç10-13-K)

Çocukların anlatılarında, yoksulluk döngüsünden çıkış için meslek edinmenin uzun vadeli ve sürdürülebilir bir çözüm sunduğunu göstermektedir. Mesleğin, bireyin yaşam kalitesini artırmanın yanı sıra, toplumdaki konumunu güçlendirecek ve çocukların daha saygın ve bağımsız bir yaşam kurmalarını sağlayacak önemli bir araç olduğu anlaşılmaktadır. Ebeveynlerin ve profesyonellerin de meslek sahibi olmakla ilgili görüşleri çocuklarla uyusmaktadır. Örneğin;

"Resmi bir işin olması çok iyidir. Keşke çocuklarımın resmi işi olsun. Keşke çocuklarım çocuk esirgemede kalsaydı. Orada kalan çocuklara memurluk veriyorlar."

(E6-52-K)

"Hocam, burada devreye giren nedir? Her mahallede belli yerler açacaklar. Çocukların yeteneklerine göre, staj ücreti de verilerek çocukların yeteneklerinin ortaya çıkarılması gerekiyor. Bu okumaksa okumak, çalışmaksa çalışmak. Kim kasap olacak, kim okuyacak, kim marangoz olacak, bu belirlenecek yeteneklerine göre."

(SÇ3-35-E)

"Bir meslek öğrenmesi açısından bunun önemli olduğunu düşünüyorum. Ağır olmadığı koşuluyla böyle işlerde çalışmasını çocuk için faydalı olacağını düşünüyorum. Meslek liseleri de meslek kazanma açısında bu görüşü destekleyen bir durumdadır. Bu durumda çocuk yoksulluğunu sonlandıracak durumlardan bir tanesidir."

(SÇ8-35-E)

Çocukların güçlendirilmesi, yalnızca maddi yardımlarla değil, mesleki beceriler edinmeleri ve ekonomik bağımsızlık kazanmalarını sağlayacak fırsatlarla desteklenmeleriyle mümkündür. Meslek okulları aracılığıyla çocukların bireysel yeteneklerini keşfetmeleri, uygun mesleklere yönlendirilerek bağımsız yaşama hazırlanması önemli görülmektedir. Mahalle düzeyinde, staj ücreti gibi desteklerle iş deneyimi sağlayan merkezler, çocukların fiziksel sağlıklarına zarar vermeden mesleki gelişim ve ekonomik güçlenme sürecine katkı sunarak sürdürülebilir bir güçlendirme modeli oluşturabilir.

Sosyal hizmet ve sosyal yardımlar, yalnızca çocukların temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı kalmamalı, aynı zamanda onların gelişimsel gereksinimlerini de kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Ancak sadece sosyal yardımlara dayalı yaklaşımlar, uzun vadede ailelerin kapasitelerini zayıflatabilmektedir. Bu sebeple, sosyal yardım programlarının güçlendirme temelli bir yaklaşımla yeniden yapılandırılması gereklidir (Doğan, 2023). Bu programlar, çocukların bireysel yeteneklerini geliştirmelerine ve bağımsız bireyler olarak topluma entegre olmalarına olanak tanıyan fırsatları içermelidir (Özkan ve Purutçuoğlu, 2011, s.224).

Kısa vadede ekonomik ve sosyal destek sağlayan yardımların artırılması önemli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır (Türkoğlu, 2012, s.300). Ancak uzun vadede bağımlılığı azaltan ve çocukların aileleriyle birlikte bireysel kapasitelerini güçlendiren stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal yardımlar, yalnızca ekonomik ve sosyal destek sağlamakla sınırlı kalırsa, bireylerin bağımlılık döngüsünden çıkmalarını sağlayacak mekanizmalar sunmadığı sürece, mevcut sorunları derinleştirme riskini taşımaktadır (Shepherd, Wadugodapitiya ve Evans, 2011).

Amartya Sen'in Yapabilirlik Yaklaşımı perspektifinden değerlendirildiğinde, çocukların ve ebeveynlerin sadece "yardım alan" bireyler olarak görülmesi yerine, kendi hayatlarını yönetme becerisine sahip, güçlü bireyler olarak desteklenmesi gereklidir (Graf ve Schweiger, 2014). Dolayısıyla sosyal yardım programlarının güçlendirme odaklı bir yapıya kavuşturulması, çocukların ve ailelerin bağımlılık döngüsünden çıkmalarını sağlayacak ve onların sosyal, bilişsel ve duygusal kapasitelerini artırmalarına imkan tanıyacak mekanizmaları içermelidir. Çocuk refahı politikaları, sadece temel ihtiyaçların karşılanmasını değil, aynı zamanda bireysel kapasitelerin geliştirilmesini ve çocukların topluma bağımsız bireyler olarak katkıda bulunmalarını destekleyen, bağımlılığı azaltmayı hedefleyen bir yaklaşımla oluşturulmalıdır.

4.6.2. Koruyucu, Önleyici ve İyileştirici Hizmetler: Eğitim, Bilinçlendirme ve Okul Sosyal Hizmeti

Yoksullukla mücadelede koruyucu, önleyici ve iyileştirici hizmetler, çocukların ve ailelerin yoksulluk döngüsüne girmelerini veya mevcut yoksulluk koşullarının derinleşmesini engellemeye yönelik stratejik müdahaleler olarak ele alınmaktadır. Katılımcıların görüşleri, bu tür hizmetlerin çocuk yoksulluğunu tamamen ortadan kaldırmayacağı; ancak yoksulluk koşullarının çocuklar üzerindeki fiziksel, psikolojik ve sosyal etkilerini minimize etmede önemli bir araç olduğuna işaret etmektedir. Bu kapsamda, eğitim, bilinçlendirme ve farkındalık artırma gibi faaliyetler üzerinden kavramsallaştırılan hizmetlerin, çocukların sadece akademik değil, aynı zamanda psikososyal gelişimlerini desteklemeye yönelik önemli etkileri bulunmaktadır.

Ayrıca katılımcılar okul sosyal hizmeti gibi modellerin uygulanmasını önererek, çocukların ihtiyaçlarına yönelik daha kapsamlı bir sosyal destek sisteminin oluşturulmasını savunmaktadırlar. Okul sosyal hizmeti modeli, çocukların eğitim hayatında karşılaşılabileceği sosyal ve ekonomik engelleri belirlemeye ve bu engelleri aşmak için gerekli müdahaleleri zamanında yapmaya odaklanır (Özkan ve Kılıç, 2014).

Katılımcıların koruyucu ve önleyici hizmetlerin eksikliğiyle ilgili görüşleri şu şekildedir;

"Sosyal hizmet alanında çocuk yoksulluğuna yönelik önleyici tedbirlerin verimli olmadığını düşünüyorum. Sosyal hizmetlerin en büyük amacı koruyucu ve önleyici hizmetlerdir. Biz her zaman koruyucu önlem aldık, önleyici hizmetleri yapamadık."

(SÇ11-32-E)

"Yani bunu önleyebilecek koruyucu önlemler almamız gerekiyor. Bunu bir kişinin bir kurumun veya bir ilçenin amirleri değil de topyekûn bir sistemin buna evrilmesi lazım."

(SÇ14-31-E)

Katılımcıların anlatıları, çocuk yoksulluğuna yönelik mevcut sosyal politikaların koruyucu ve önleyici hizmetler çerçevesinde yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Çocuk yoksulluğuyla mücadelede, yalnızca iyileştirici tedbirlerle değil, sorun ortaya çıkmadan önce alınacak önleyici tedbirlerle daha kalıcı çözümler elde edilmesi hedeflenmelidir. Ancak katılımcılar, sosyal hizmetlerde bu tür önleyici adımların yetersiz kaldığını ve mevcut sistemin çocuk yoksulluğunu önlemekten ziyade, var olan olumsuz koşulları geçici olarak hafifletmeye yönelik bir yapı sunduğunu ifade etmektedir. Koruyucu ve önleyici hizmetlerin temel amacı, çocukların maruz kaldıkları yoksulluk koşullarını yalnızca azaltmak değil, onları bu koşullardan koruyarak bu döngüye hiç girmemelerini sağlamaktır. Bu bağlamda, önleyici hizmetler, çocukların yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmadan daha güvenli ve sağlıklı koşullarda büyümelerini amaçlar. Katılımcıların da belirttiği gibi, sistemin topyekûn bir yaklaşım

benimsemesi, çocuk yoksulluğunu engellemeye yönelik uzun vadeli bir planın tüm devlet kademelerinde benimsenmesi gerekmektedir.

Katılımcılar, çocuk yoksulluğuyla mücadelede ailelerin bilinçlendirilmesinin ve eğitilmesinin, yoksulluk döngüsünün kırılmasında öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Çocuğun iyi olma halini sadece maddi yardımlarla değil, ailelerin eğitim yoluyla güçlendirilmesiyle ele almak, çocuklara daha kalıcı bir katkı sunabilecektir. Örneğin;

"Evlenmeden önce çiftlere mutlaka bir eğitimin verilmesi, evlendikten sonra da çocukla ilgili eğitimlerin devam etmesi gerektiğini düşünüyorum. Çiftlere evlenmeden önce bununla ilgili eğitimlerin verilmesi çocuk yoksulluğunu azaltmada önemli bir rol oynayacaktır. Ebeveynlerin çocuk yetiştirmeleriyle ilgili becerilerini ve bilgilerini artırmak gerekiyor."

(SÇ4-25-K)

"Bizim çocuk yoksulluğuyla en iyi şekilde mücadele edebilmemiz için aileyi bir eğitim sürecinden de geçirmemiz gerekiyor. Ailelerde bilinç olduğu takdirde en zorlu hayat koşullarında bile çocuklarını koruyup, yoksulluğun onlar üzerindeki zararlı etkilerini en aza indireyebiliyorlar."

(SÇ12-32-E)

"Yani bu ailelere yardımlar yaparak bir de eğitim açısından onları bilinçlendirerek... Aslında önce bir maddi olarak belki rahatlama ama sonrasında aslında bununla baş etmeyi, bilinçlendirmeyi, eğitimi değiştirmeyi... Mesela onları yetiştirmeyi bu konuda... Böylelikle hani yokluğun getirdiği şeyleri bir nebze olsun söyleyerek onları rahatlatma fırsatları belki sağlayarak... Yapabilecekleri her şeyi değil, ama birçok şeyi çocuklara sunarak vermek."

(ST7-30-K)

"Yani başka bir öneri... Belki aileler bilinç konusunda. Yani o konuda belki bir şeyler yapılabilir. En azından çocuğun eğitiminin sonraki, ileriki yaşamındaki olumlu etkileri konusunda belki bilinç çalışmaları yapılabilir."

(ST8-25-K)

Katılımcılar, evlilik öncesi ve sonrasında ebeveynlere verilecek eğitimlerin, çocukların daha bilinçli bir şekilde yetiştirilmelerine katkı sağlayarak yoksulluğun etkilerini hafifleteceğini düşünmektedirler. Ebeveynlerin çocuk gelişimi, sağlık, eğitim gibi konularda bilinçlendirilmesi, çocukları olumsuz çevresel etkilerden ve yoksulluğun psikolojik, sosyal zararlarından koruyucu bir önlem olarak görülebilmektedir. Koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkili bir parçası olarak aile eğitimi, çocukları risk faktörlerinden uzak tutmanın yanı sıra yoksullukla bağlantılı olarak

ortaya çıkabilecek suça eğilim, madde kullanımı ve eğitimden kopma gibi durumların önlenmesine katkı sağlayabilmektedir.

Profesyonellerin de çocuk yoksulluğuyla ilgili bilinçlendirilmesi gerekliliği şöyle paylaşılmaktadır:

"Meslek elemanlarının bu konuda bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bilinçlenen meslek elemanları bu hizmetlerin yardım olmadığı bilinciyle hareket edecek ve aile ve çocuğu güçlendirici faaliyetler yapacak. Bu da ailenin ve çocuğun yoksulluğunu bitirmese bile en azından daha güçlü hale getirecektir."

(SÇ7-30-K)

Alanda çalışan uzmanların bilinçlendirilmesi, koruyucu ve önleyici hizmetlerin etkinliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır.

Diğer taraftan toplumun bilinçlendirilmesi gerektiği de öne çıkan görüşlerdendir. Örneğin;

"Zenginlerin ve yoksulların bir günlüğüne yer değiştirilip, buralara nasıl geldiklerini görmelerini dilerim."

(Ç13-13-K)

"Ya, kimin bizi anlamasını isterdim? Ya mesela karşı taraf, kimisi böyle burnu havalarda, isterdim onlar bizi anlasın. Durumu iyi olanlar."

(E3-45-K)

"Kökten çözülmez, belki bakış açımızı değiştirebiliriz bununla ilgili ya da kolaylaştırabiliriz. Farkındalık eğitimleri yaparak ailelere, çocuklara, onlara farklı yaşamları göstererek, onları yönlendirerek. Dediğim gibi, tamamen ortadan kaldıramayız. Sadece belki bakış açımızı değiştirebiliriz."

(ST5-35-K)

Katılımcılar, çocuk yoksulluğuyla mücadelede yalnızca yoksulluk içindeki bireylerin değil, toplumun genelinin bilinçlendirilmesinin de önemli bir gereklilik olduğunu vurgulamaktadır. Toplumun çocuk yoksulluğu ve sosyal eşitsizlik konularında farkındalık kazanması, bu sorunun yalnızca belirli bir kesimi etkileyen bir durum olmadığını, toplumsal bir mesele olduğunu anlamaya katkı sağlayacaktır. Bu tür farkındalık eğitimleri veya etkinlikler, toplumsal ön yargıları yıkmada, "biz" ve "onlar" gibi ayrımları azaltmada ve toplumsal dayanışma kültürünü güçlendirmede etkili olabilecektir.

Okul sosyal hizmeti, sosyal hizmet mesleğinin Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde ve okullarda öğrencilerin ihtiyaç ve sorunlarına yönelik olarak yürüttüğü çalışmalar, uygulamalar ve projeleri

içeren bir sosyal hizmet alanıdır. Bu alan öğrencilerin eğitim hayatında karşılaştığı çeşitli zorlukları ele alarak onların sağlıklı bir şekilde gelişimlerini sürdürmelerini ve eğitim ortamına entegre olmalarını sağlamayı amaçlamaktadır (Duman, 2014, s.29).

Katılımcıların, çocuk refahı açısından koruyucu ve önleyici hizmetlere bir alternatif olarak okul sosyal hizmetini önerdikleri görülmektedir:

"Okul sosyal hizmeti bu açıdan önem arz ediyor. Çocuk yoksulluğuna yönelik mücadele yöntemlerinden en önemlisi bu olur bence. Aynı zamanda diğer kurumların iş yükü de azalmış ve kaliteli bir hizmet oluşturulmuş olur. Okul sosyal hizmetiyle çocuk yoksulluğunun birçok boyutuyla mücadele edebilirsiniz."

(SÇ2-37-E)

"Çalışmalar aile ve çocukla beraber yapılırsa çok daha faydalı olacaktır. Bütüncül çalışmaların hizmetlerin yapılması önemli. Bunun için de okul temelli uygulamaların geliştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Okullarda sosyal çalışmacılar istihdam edilmelidir. Bu şekilde karşılaşılan tüm sorunlarla bütüncül bir şekilde çocukların ve ailelerin mücadele edebilmesi sağlanabilir."

(SÇ6-31-E)

"Yoksulluğu eğitimle birebir tutuyorum. Rehber öğretmenler var mutlaka ama bizim sosyal inceleme yapmamız, sosyal yaşamını bilmemiz, çocuğun her türlü olanaklarına hakim olmamız açısından okulda olmamız gerekiyor. Dolayısıyla tüm eğitim desteklerinin okul içerisinde, başka bir kuruma gerek duyulmadan orada halledilmesini isterdim. Bizim okulda var olmamız, çocuğun yoksullukla olan mücadelesine katkı sunacaktır."

(SÇ12-32-E)

Okul sosyal hizmeti, çocukların sosyoekonomik durumlarının incelenmesini ve yoksulluk kaynaklı risk faktörlerinin erken tespitini sağlamak açısından önemlidir. Çocukların yoksulluk nedeniyle yaşadığı psikososyal sorunlara yönelik birebir müdahaleler yapılmasına olanak tanımakta ve çocukların akademik başarılarının yanı sıra sosyal gelişimlerini de desteklemektedir (Özkan ve Kılıç, 2014, s.400). Özellikle bütüncül hizmet sunumu fikri, okul sosyal hizmetinin çocuğun hayatındaki farklı zorluklarla tek bir merkezde, yani okul ortamında mücadele etme imkanı sunduğunu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, okul temelli sosyal hizmetler, diğer sosyal hizmet kurumlarının iş yükünü azaltarak daha odaklı ve etkili bir hizmet sağlayabilecektir.

Katılımcılar; çocukların yoksulluk döngüsünden çıkarılmasını aile, toplum ve uzmanların bilinçlendirilmesiyle mümkün olabileceği şeklinde değerlendirmektedir. Çocukların potansiyellerini gerçekleştirebilmeleri için eğitim, sosyal destek ve bilinçlendirme

çalışmalarının birlikte ele alınması gerekmektedir (Dixon ve Nussbaum, 2011). Çocuk yoksulluğuna yönelik hizmetler genellikle iyileştirici bir politika ürünüdür. Ailelere yönelik farkındalık çalışmaları, çocukların bağımsız bireyler olarak gelişimini desteklemekte ve onların haklarının korunmasına katkıda bulunmaktadır. Ebeveynlere yönelik düzenli eğitim programları, çocukların eğitimde fırsat eşitliği yakalaması için güçlü bir temel oluşturabilir (Schiettecet, Roets ve Vandenbroeck, 2015). Ailelerin bilinçlendirilmesi, çocukların haklarının korunmasında önemli bir rol oynasa da bu süreç aynı zamanda “sorumluluğun aileye devredilmesi” riskini taşımaktadır (Buğra, 2008). Ebeveyn eğitim programları ve farkındalık kampanyaları, bu ailelere gerekli kaynaklar ve destek sağlanmadan uygulandığında, etkisiz kalmanın ötesinde, aileleri suçlayıcı bir perspektife dönüşebilmektedir.

Çocuklarla ve ailelerle çalışan uzmanlar ise bu çabaların en önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. Bu uzmanlar için düzenlenen eğitim ve sertifika programları, çocuk haklarını önceliklendiren bir profesyonel anlayışın yaygınlaşmasına katkı sunacaktır (Saar-Heiman ve Gupta, 2020). Ancak bu eğitimler, yalnızca “çocuk haklarını öğretmek” değil, aynı zamanda sistemik eşitsizlikleri ve sosyal adaletsizlikleri sorgulayan bir anlayışla tasarlanmalıdır.

Koruyucu ve önleyici bir hizmet olarak okul sosyal hizmet modeli, çocuk yoksulluğu ile mücadelede özel bir yere sahiptir. Çocukların eğitim sistemine tam katılımını sağlamak ve eğitimde fırsat eşitliğini desteklemek için, erken tespit ve müdahale mekanizmalarını içermektedir. Bu bağlamda, okul sosyal hizmeti, çocuk yoksulluğunun olumsuz etkilerini en aza indirerek çocukların refahını artırmayı hedefleyen önemli bir araçtır (Özkan ve Selcik, 2016; Özbesler ve Duyan, 2010).

4.6.3. Fırsat Eşitliği ve Adalet: Hayırseverlikten Hak Temeline Geçiş

Eşitlik kavramının en temel dayanağı, tüm bireylerin ahlaki değerler açısından özsel bir eşitliğe sahip olduğudur. Adalet ise bireylerin hak ettikleriyle doğrudan ilişkili bir kavram olarak, bireylerin yalnızca insan olmaları sebebiyle eşit muameleye tabi tutulmalarını gerektirir; bu, adaletin önkoşulu niteliğindedir. Eşitlik ilkesine göre, her bireyin bir tekil özne olarak kabul edilmesi ve hiçbir bireyin diğerlerinden daha fazla kıymetlendirilmemesi esastır. Haklı ve rasyonel bir gerekçe olmadıkça, bireyler adaletin sağlanması adına eşit muamele görme hakkına sahiptir (Erdoğan, 2008, s.13). “Eşitlere eşit, eşit olmayanlara farklı muamele edilmelidir” (Urhan, 2016, s.221) ifadesine dayanarak, farklı muamele yapılmasının meşruiyetinin, bireyler arasındaki nesnel farklılıklara dayandığı söylenebilmektedir. Bu anlayış, bireylerin ihtiyaçlarına veya yapabilirlik koşullarına göre adil bir şekilde farklılaştırılmış yaklaşımlar geliştirmeyi meşru kılmaktadır. Fırsat eşitliği kavramı da bu ilkeye dayanmaktadır. Bireyler arasında temel

farklılıklara göre yapılan düzenlemeler, her bireyin potansiyeline uygun fırsatlara erişimini sağlamayı amaçlamakta ve böylece adalet ilkesi doğrultusunda eşit olmayan durumlara uygun, adil çözümler sunmaktadır (Çoban, 2017, s.257).

Burada bahsedilen “farklı muamele edilmesi” gereken kişiler çocuklardır. Eşitlik ve adaletin sağlanması gerekliliği çocuklar söz konusu olunca daha önemli hale gelmektedir. Katılımcıların fırsat eşitliği ve adaletin sağlanmasıyla ilgili görüşleri “fırsat eşitliğinin sağlanması, adaletin sağlanması, hak temelli uygulamalar” olarak sınıflandırılmıştır.

Katılımcıların fırsat eşitliğinin sağlanması konusundaki görüşleri ve önerileri farklılık göstermektedir. Bunlardan bir tanesi çocukların “ilgi ve yeteneklerine yönlendirilmesi” olarak ortaya çıkmıştır. Örneğin;

"Çünkü çocuklar kendi ilgi ve yeteneklerine göre yönlendirilse daha iyi olur. Mesela bir çocuğun sesi güzel, şarkıcı olmak istiyor. Mesela benim gibi, İngilizcesi iyi olan biri İngilizce öğretmeni olmak istiyor. Ben matematik dersini sevmiyorum, o dersi niye görüyorum?"

(Ç11-12-E)

"Ne bileyim, yetenekleriyle ilgili. Mesela meslek okulları var ya, orada yeteneklerini ortaya çıkarıp hayata atılmalarını isterdim."

(E8-49-K)

"Çocuklarla mesela birebir görüşmeler yapılması gerekiyor. Çocukların yeteneklerine göre oyun alanlarının yapılması gerekiyor. Aynı şekilde eğitim sistemimizin de çocuklara göre yapılandırılması gerekiyor. Herkesin matematiği iyi olmak zorunda değil. Hepimizin iyi olduğu bir şey vardır. Bizim eğitim sistemimiz diyor ki siz hepiniz aynı şeyi yapmak zorundasınız."

(SÇ4-25-K)

"Herhangi bir hobisi varsa yönlendireceksiniz. Onu bir çalışma alanına yönlendirirseniz bunun ihtiyacının hırsızlık yapmak olmadığını öğreteceksiniz. Bu seviyeye getirmeye çalıştığınız zaman hem toplumu iyileştirmiş olursunuz hem bireyi iyileştirmiş olursunuz."

(SÇ14-31-E)

"Çocuklara hiçbir şey için fırsat vermiyoruz. Aslında çocuklara maalesef yapabilecekleri hiçbir şeyi tanımıyoruz. Bir sistemin içine koyuyoruz, diyoruz ki herkes bu sistemin içinde bunu yapacak. Ama o çocukların gerçekten farklı ihtiyaçlarını da bu sistemlerden gidermek gerekiyor, farklı alanlara onları yönlendirmek gerekiyor."

[ST7-30-K)

Katılımcılar, çocukların bireysel yeteneklerine göre meslek hedefleri belirleyebileceğini ve bu farklılıkların desteklenmesinin onların uzun vadeli başarıları için önemli olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda, eğitim sistemine yönelik eleştirilerde bulunarak, sistemin “tek tip başarı” anlayışını dayatmasının, çocukların potansiyellerini sınırladığına dikkat çekmektedir. Katılımcılar, çocukların yalnızca akademik performanslarına göre değerlendirilmektense, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda farklı alanlarda gelişim gösterebilecekleri bir ortamda yetiştirilmesi gerektiği fikrini öne sürmektedir. Bu bağlamda, çocukların ilgi ve yeteneklerine uygun yönlendirilmesi ve onlara fırsat tanınmasının, çocuk yoksulluğu döngüsünden çıkmaları için önemli bir adım olduğu vurgulanmaktadır. Çocukların yeteneklerine göre yönlendirilmesi, fırsat eşitliği anlamında etkili bir çözüm sunabilecektir.

Çocukların, fırsat eşitliğiyle ilgili diğer görüşleri de şu şekildedir:

"Tüm çocukların zengin olmasını isterdim. Hayallerine kavuşsun isterdim. Mutlulukla her şeyi yapmalarını isterdim, okula gitmelerini isterdim, iyi bir liseye yerleşmelerini isterdim. Evlerinin olmasını, açlık sıkıntısı ve para sıkıntısı çekmemelerini isterdim."

(Ç10-13-K)

"Bence herkes eşit olsa daha iyi olurdu, ama maalesef öyle bir şey yok. İlk iş onlara yardım amacıyla yani, ilk önce bir sofrayı kurardım. Full içine en iyi yemeklerden, sevdikleri yemek koyardım. Sonrasında ya da güzel bir ev yapardım, güzel bir yaşanacak yer. Sonrasında ev, arabalar, bahçe güzel yani doğal ortamda iyi şeyler kurmaya çalışırdım. Yani, nasıl yaşamak istiyorlarsa onları istedikleri yaşama kavuşturmak için elimden geleni yapardım."

(Ç12-12-E)

Çocukların anlatıları, fırsat eşitliği sağlanarak yoksulluğun olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması ve tüm çocukların temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, hayallerine ulaşabilecekleri bir ortamda büyümelerinin gerekliliğine olan inançlarını yansıtmaktadır.

Bazı katılımcılar, eşitliği eşitsizlik kavramı üzerinden tanımlamakta ve bu çerçevede ele almaktadır. Örneğin;

"Hani zaten Hz. Ömer olması lazım onun bir sözü vardı; ‘devletin dini adalettir’. Ya aslında bizim hani işte tam olarak bu sözden bir şey yapmamız gerekiyor, ‘devletin dini adalettir’ ya çok doğru bir söz gerçekten ve bunu da hani rastgele bir insandan duymuyoruz."

(Ç9-15-E)

"Yasalar önemli. Sürekli yasalar değişiyor. En önemlisi ekonomik refah. Sosyal politikaların daha adil olması gerekiyor."

(ST1-34-E)

Katılımcıların anlatıları, sosyal politikaların ve yasaların adalet temeline dayalı, istikrarlı ve iyilik halini artırıcı bir yaklaşımla düzenlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Adalet, sosyal politikalarda en önemli unsur olarak görülmekte; devletin, vatandaşlarının refahını sağlama ve sosyal eşitsizlikleri azaltma yükümlülüğü ön plana çıkmaktadır. Katılımcıların dile getirdiği "devletin dini adalettir" sözü, sosyal politikalarda adil bir sistemin temel alınması gerektiğini göstermektedir. Sosyal politikaların adalet ekseninde şekillenmesi, çocuk yoksulluğu gibi yapısal sorunlarla daha etkin bir mücadele edilmesine olanak tanımaktadır. Özellikle çocukların eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişiminde adil fırsatlar sağlanması, onların gelecekte yoksulluk döngüsünden çıkmalarını ve topluma eşit şartlarda katılmalarını desteklemektedir.

Katılımcılar bir adalet meselesi olarak sosyal yardımların yalnızca geçici bir destek sunan hayırseverlik yaklaşımından uzaklaştırılması gerektiğini ve hak temelli bir sosyal hizmet sistemine geçişin önemini vurgulanmaktadır. Bu yardımların insan haklarına dayalı, kalıcı çözümler sunan ve bireyleri onurlu bir şekilde destekleyen bir sistemle sunulmasını gerekliliğini ön plana çıkarmaktadırlar. Örneğin;

"Mesela, hani diyorlar ya, 'Sağ elin verdiğini sol el görmesin' mi diyorlar, duymasınlar mı? Tam olarak o şeyi."

(Ç9-15-E)

"Hocam mesela bir hayırsever bize alıyor, gerçekten veriyorlar. Bize diyorlar ki, nereden getirdiniz? Niye giyindiniz? Niye çok şık giyindin? Niye giyindin? Yoksula bu gözle de bakıyorlar hocam. Yani yoksula onu reva görmüyorlar. Biri bize bir şey verse, minnet oluyor hocam. Mutlaka o sözü duyuyoruz."

(E3-45-K)

Ç9-15-E, "sağ elin verdiğini sol elin görmemesi" anlatısıyla yoksullara sağlanan desteklerin hayırseverlik zemininde olsa bile mahremiyetinin korunmadığını gerekçe göstererek esasında bir hak ihlali olduğunu vurgulamaktadır. E3-45-K ise hayırseverlik çerçevesinde alınan yardımların bireylerde minnet duygusu oluşturduğunu ve toplumda yoksul bireylerin bu yardımlardan ötürü damgalandığını dile getirmektedir. "Biri bize bir şey verse, minnet oluyor" anlatısı, bireylerin yardımları bir hak olarak görmek yerine karşıdakine minnet borçlu olduğunu göstermektedir. Hak temelli sosyal yardım anlayışında ise yardım, bireyin toplumsal bir hak olarak talep edebileceği ve karşılığında borçlu hissetmeden alabileceği bir hizmettir. Katılımcıların dile getirdiği hayırseverlikten hak temelli sosyal hizmet ve sosyal yardıma dönüşüm ihtiyacı, yoksulluğu daha kalıcı ve saygın bir şekilde ele alan, adaleti sağlamaya yönelme gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Profesyonellerin de görüşü şu şekildedir:

"Sosyal refah sistemi yüksek olan ülkelerin uygulamalarına baktığımızda aslında ne kadar yanlışlar yaptığımızı görebiliriz. Biz sosyal hizmetleri Osmanlı döneminden kalan nitelendirmelerle yapıyoruz. Yazık diyoruz, acıyoruz. Bunun gibi nitelendirmeler kullanıyoruz hala. Ama bu değil."

(SÇ10-37-E)

"Ben çok vicdani taraftan bakmıyorum, bakılmaması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü vicdani taraftan bakıldığında bir arkadaşı ile geliştirdiğimiz bir yazık temelli insani yardım müdahalesi, sahada maalesef çok sık gözlemlediğimiz bir durum.. Ama buradaki odak gerçekten her zaman hak temelli olmalı ve çocuklar için ayrılan kaynaklar, bütçeler burada yardım gibi değil de çocukları böyle acıtacak bir yerden değil de tamamıyla haklarına erişim, daha sağlıklı koşullarda hayatlarını sürdürebilmelerine destek olması gerekiyor diye düşünüyorum."

(ST6-31-K)

SÇ10-37-E, sosyal yardım sisteminde Osmanlı döneminden gelen ve hâlâ kullanılan "yazık" ve "acıma" gibi kavramların yetersizliğini ve bu kavramların çocuk refahını desteklemekteki yetersizliğini dile getirmektedir. Ayrıca sosyal hizmetlerin modern, insan haklarına dayalı bir çerçevede yeniden tanımlanması gerektiğini vurgulamaktadır. ST6-31-K, sosyal yardımların vicdani rahatlama aracı olarak sunulmasının çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz etkilerden ve bu yaklaşımın sakıncalarından bahsetmektedir. Sosyal yardımın sağlanış şeklindeki gösterişin, çocukların bu yardımlar aracılığıyla bir nevi "araçsallaştırıldığını" ifade etmektedir. Hak temelli bir sosyal hizmet sistemi, çocukların temel haklarına odaklanır ve bu hakları bir lütuf gibi sunmak yerine çocukların doğal bir hakkı olarak görür.

Çocukların ulusal ve uluslararası mevzuatta güvence altına alınan haklarının gerçekleştirilmesi, yalnızca "geleceğin teminatı" olarak görülmelerinden değil, her birinin bağımsız bir birey olarak insan haklarına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, sosyal politikaların herkes için erişilebilir ve anlamlı olması gerektiği gibi, politikaların her bireyin özgül koşulları doğrultusunda yürütülmesi yaklaşımı da önem taşımaktadır. Bu yaklaşım, adaletin bireysel farklılıkları ve dezavantajları göz önünde bulunduran bir yapı üzerine kurulmasını gerektirir. Burada vurgulanan adalet ve hak anlayışı, sadece hukuksal bir çerçeveye sınırlı kalmayıp, çocuğu özerk bir birey ve özne olarak kabul eden, haklarına ve insan onuruna saygıyı temel alan bütüncül bir insan hakları yaklaşımını içermelidir. Bu doğrultuda, çocuk hakları ile sosyal hizmet mesleği arasındaki bağ büyük önem taşımaktadır; çocukların hak temelli sosyal politikalara erişimini sağlamak sosyal hizmet mesleğinin sorumluluklarından biridir. Sosyal hizmet mesleği, çocukların bireysel farklılıklarını dikkate alarak, onlara adil ve eşit fırsatlara

erişim sağlayacak sosyal politikaların hayata geçirilmesini destekleyen temel bir yapıyı temsil etmektedir (Karadoğan, 2023, s.207; Liebel, 2023, s.128).

Katılımcıların sıkça atıf yaptığı fırsat eşitliği kavramı, genellikle soyut bir ideal olarak kalmakta ve uygulamada yeterince somutlaştırılamamaktadır. Örneğin, her çocuğun eğitime erişim hakkı olduğu savunulsa da yoksulluk içindeki ailelerin çocukları ile ekonomik ve sosyal açıdan avantajlı kesimlerden gelen çocuklar arasında uçurum bulunmaktadır. Hak temelli bir yaklaşım, bu uçurumu kapatmak için yalnızca erişim değil, eşit başlangıç noktalarını garanti altına almayı hedeflemektedir (Lundy ve McEvoy, 2009).

Hak temelli sosyal politikalar çerçevesinde çocuk yoksulluğu, bir hak ihlali olarak değerlendirilmelidir (Atatanır ve Karataş, 2019). Bu çerçevede, çocuk yoksulluğunu ele alırken, yardım odaklı yaklaşımlardan ziyade toplumsal bir yeniden dağıtım ve güçlendirme paradigması benimsenmelidir. Çocuk yoksulluğuyla mücadelede, yalnızca çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bir sosyal yardım yaklaşımının ötesine geçilerek çocuğun tam iyilik halinin sağlanması hedeflenmelidir. Sonuç olarak, çocukların refahını artırmaya yönelik hak temelli sosyal politikalar, fırsat eşitliği ve adalet ilkeleriyle başlayan, toplumsal katılımı destekleyen, sürdürülebilir destek sistemlerine dayanan ve yoksulluğu bir hak ihlali olarak ele alan bütüncül bir yaklaşımla yapılandırılmalıdır.

4.6.4. Katılım: Yoksulluk İçindeki Çocukların ve Ailelerin “Görülmesi”

Katılım, çocuğun kendisini doğrudan etkileyecek kararlara aktif olarak dâhil olabilmesi için güçlendirilmesini ve kapasitesinin artırılmasını amaçlayan dinamik bir süreçtir. Bu süreç, çocuğun kendisini ve düşüncelerini özgürce ifade edebilme hakkını teşvik etmenin yanı sıra temel sivil haklarını kullanabilmesini de kapsamaktadır. Katılım, çocukların birey olarak tanınmasını ve toplumsal süreçlerde söz sahibi olmalarını desteklemektedir (Erbay, 2013a, s.40). Çocuğun, kendisini ilgilendiren konularda görüşlerini ifade etme hakkı temel bir hak olarak kabul edilmektedir. Bu hak, ÇHS’ nin 12. maddesi ile güvence altına alınmış olup, çocukların karar alma süreçlerine dahil edilmesi ve birey olarak tanınması gerektiğini vurgulamaktadır (Kurt, 2016, s.113).

Bu süreç, çocukların sesine kulak vermekten geçmektedir. Yoksulluk içindeki çocukların katılımının sağlanması, onların yaşadıkları yoksulluğun etkilerini, ihtiyaçlarını ve çözüm önerilerini doğrudan ifade etmelerine imkân tanımaktadır. Bu kapsamda yapılan bilimsel araştırmalar, çocuk yoksulluğunu ve sosyal dışlanmayı yalnızca istatistiksel bir veri olarak değil, çocukların bireysel deneyimlerini ve bakış açılarını merkeze alarak incelemeyi amaçlamaktadır (Facca, Gladstone ve Teachman, 2020; Hallett ve Prout, 2003).

Katılımcılar, çocuk yoksulluğunun önlenmesine ilişkin görüşlerinde, literatürle uyumlu olarak çocuk katılımının önemine ve yoksulluk içindeki bireylerin sesine kulak verilmesi gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Bu bakış açısı, çocukların ve yoksulluk içindeki ailelerin deneyim ve ihtiyaçlarının doğrudan dikkate alınmasının, yoksulluğa yönelik politikaların etkinliği açısından önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Katılımcılar, çocukların sürece dâhil edilmesi ve onların özgün perspektiflerine yer verilmesinin, çocuk yoksulluğu ile mücadelede daha sürdürülebilir ve etkili çözümler üreteceğini belirtmektedirler.

Peki katılım nasıl gerçekleşir? Katılımcılara göre katılım, Kamu-STK iş birliği ve çocuğun doğrudan sosyal politikalara dahil edilmesiyle gerçekleşebilir. STK'lar, gönüllü gruplara daha hızlı erişim sağlama imkanına sahip olmaları ve kamu ile özel sektör kuruluşlarına göre daha düşük maliyetlerle faaliyet gösterebilmeleri sayesinde, devletlere kıyasla daha yüksek mali verimliliğe ulaşabilmektedirler (Tınar, 2022, s.144). Friedman (2001, s.147), yapısal yoksullukla mücadele edebilmek için devlet ile vatandaşlar arasında yeni bir düşünce yapısının ya da toplumsal bir sözleşmenin oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Bu yeni sözleşmede, vatandaşlar geçimlerini sağlamak için kaynaklara güvenli bir erişim talebinde bulunabilecek, devlet ise bu talepleri destek ve yardımlarla karşılama fırsatını sunacaktır. Friedman, ayrıca, bu iş birliğinde sivil toplum örgütlerinin hedef odaklı ve yapıcı bir yaklaşıma sahip olmalarının önemini vurgulamaktadır. Özetle, Friedman'a göre yoksullukla etkin bir mücadele için kamu ve sivil toplumun güçlü bir iş birliği içinde olması gerekmektedir. Katılımcıların görüşü de bu yöndedir. Örneğin;

"Mesela bu evde çalışamayan öğrenciler için, maddi sıkıntısı olan öğrenciler için her eve bir mobil cihaz olabilir, internet bağlama olabilir, kaynak kitaplar olabilir... Ayrıyeten okuldaki çocuklara ve mahalledeki çocuklara göre gençlik merkezleri açılabilir. Bunları devlet yapar ama dernek de yardım etsin."

(Ç5-16-K)

"Bu çocuk yoksulluğuyla geniş bir şekilde çalışmak lazım. STK'larla çalışacaksın. Beraber hareket etmek lazım. Çocuk yoksulluğunu önlemek ve bu sorunun üstesinden gelmek için hem sivil toplum örgütlerinin hem de devlet hizmetlerinin rolü kritik öneme sahiptir. Devlet; sosyal yardımlarla, eğitimle, sağlıkla veya koruma programlarıyla çocuklara hizmet veriyor. STK'lar ise bu anlamda farkındalık oluşturarak, savunuculuk yaparak, yine sosyal yardımlar yaparak, psikolojik destek ve rehabilitasyon programları sunarak iş birliği içinde olabilir."

(SÇ3-35-E)

"Bütüncül tek tek kurumlardan bütün kamu kurumlarına kadar da özellikle yardım kuruluşları gönüllü kuruluşlar gibi yani sivil toplum örgütlerin özellikle koordineli olarak çalışması gerekiyor. Bunu bütüncül olarak düşünmek lazım çünkü siz bir aileye maddi

destek sağlayarak veya hukuki destek sağlayarak o çocuğun suçsuz olduğunu veya onlara maddi destekte bulunarak çocuk yoksulluğunu ortadan kaldıramazsınız."

(SÇ14-31-E)

"Özellikle STK'ların devletle iş birliği yapması gerekiyor. Çünkü devletin her yoksula erişim sağlaması mümkün değil."

(SY7-35-E)

Katılımcılar, yoksulluk içindeki çocuklara erişim sağlamak, onların eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla devlet ve STK'ların etkin bir iş birliği içinde olması gerektiğini belirtmektedirler. Çocukların üstün yararının gözetilmesi, devlet ve STK'ların bir araya gelerek her çocuğun ihtiyaçlarına kapsamlı bir şekilde yanıt verebilmesini sağlamaktadır.

Profesyoneller, çocuk yoksulluğunun önlenmesinde çocuk katılımının önemini ise şöyle belirtmektedir:

"Ben şu anki çocuk adına, çocuk olmanın çok ciddiye alınmamanın, değersiz görünmenin, çocuğun sadece bir masraf olarak görüldüğü bir dönemde çocuklara üzüliyorum. Çocuk sevmeyi, seni görmeyi, ihtiyaçlarının karşılanmasını arzular, ister. Çocuk sesinin duyulması, çocuk sesine kulak verilmesini, değer görmeyi bekler. Sen ne istiyorsun diye sorabilmek lazım. Çocuğun katılımı bu açıdan çok önemli. Çocuğa bunların zor olması lazım. Çocuk haklarıyla ilgili ilkeleri göz önünde bulundurmak lazım."

(SÇ10-37-E)

"Bence o yüzden o yaklaşımı değiştirmek lazım. Çocuklara dair bir şey yapıyorsak, yoksulluğu gidermeye dair, çocuklarla beraber, çocukların katılımını gözeterek çalışmak gerekiyor. Çocuk katılımı bu anlamda gerçekten çok çok değerli."

(ST6-31-K)

"Ya aslında bu en temelde çocuk katılımına geliyoruz çocuk katılımıyla olacak bir şey çocukların ne istedikleri çok önemli çocukların ne beklediği"

(ST9-29-K)

Profesyoneller, çocuk yoksulluğuyla mücadelede çocuk katılımının önemini vurgulayarak, çocukların sadece yardımın veya destek programlarının pasif alıcıları olmaktan çıkarılması gerektiğini önermektedirler.

Çocuk yoksulluğuyla mücadelede çocuk katılımının sağlanması, yoksulluk içindeki çocukların ve ailelerinin toplumda "görülmesi" ve "seslerine kulak verilmesi" ile mümkündür. Çocukların ve ebeveynlerin bu konudaki görüşleri şöyledir:

"Onlara ihtiyaçları olan şeyler, elbiseler ve küçük çocuklara oyuncak alırdım. Bence çıkıp bir evleri gezsinler. Okulları gezsinler. Herkesi teke tek evleri gezmek, insanların dertlerini dinlemek... Ekonomi olsun, öğrencilerin sorunları olsun bence çıkıp onlarla konuşmaları gerek. Onları görsünler. Kimse bizi görmüyor."

(Ç5-16-K)

"Çocukların bilgilerini, T.C.' lerini kağıtlara doldurmuşum. Çocuklara yazdırmışım. eylere veriyordum. Dedim halimize baksınlar. Bizi görsünler artık bu insanlar. Gerçekten acı çok çektim. Yemin ederim hocam, günden güne eriyordum. Bu kız hastalandı, yemek yemiyordu. Çok acı çektik, çok zor günler gördük."

(E5-43-K)

Çocuk ve ebeveynlerin anlatıları, çocuk yoksulluğuyula mücadelede yalnızca maddi yardımların değıl, toplumun ve ilgili kurumların yoksulluk içindeki ailelerin ve çocukların yaşadığı zorlukları doğrudan görmelerinin ve anlamalarının önemini vurgulamaktadır. Sosyal politikaların etkili olabilmesi için, politikaları belirleyen ve uygulayan kesimlerin sahadaki gerçek koşulları, bireylerin yaşadığı sıkıntıları yerinde gözlemlemeleri ve doğrudan temas kurarak çocuk yoksulluğunun etkilerini kavramaları gerekmektedir. Profesyonellerin bu konudaki görüşleri ise şöyledir:

Yoksullar çoğu zaman görünmezdir, bizim onları görmemiz gerekiyor. Bu, mesleki anlamdaki en önemli becerilerimizden biri olmalıdır. Çocuk yoksulluğunun önüne bu şekilde geçilir."

(SÇ8-35-E)

"Çocuk maalesef her alanda en geride kalıyor. Ulaşamıyoruz bir türlü, ne devlet, ne sistem... Çocuğun sesini duyamıyoruz. Çocuklar sesini duyuramıyor. Onların seslerini duyurabilmeleri için onları da dahil edecek projelerin yaygınlaştırılması gerekiyor. Çocuk katılımının sağlanarak, onların görüşlerinin alınarak sosyal politikaların planlanması lazım. Biz çocuklarla ilgili konuşuyoruz ama onların da sesine kulak vermek lazım. "

(SÇ12-32-E)

Profesyonellerin anlatıları, çocuk yoksulluğuyula mücadelede en önemli adımlardan birinin görünmezlik sorununu aşmak ve çocukları sosyal politika süreçlerine dahil etmek olduğunu vurgulamaktadır. Yoksulluk içindeki çocuklar ve aileler çoğu zaman toplumun dikkatinden uzak kalmakta, sesleri yeterince duyulmadığı için de ihtiyaçları tam olarak karşılanamamaktadır.

Çocuklar, birey olarak hak sahibi olmalarına rağmen toplumsal süreçlerde genellikle pasif alıcılar olarak görülmektedir. Çocuğun katılım hakkı, çocuk yoksulluğu ve refah kavramları bu bağlamda birbirini tamamlayan önemli unsurlardır (Seim ve Slettebø, 2017, s.883). Katılım,

çocukların yalnızca karar süreçlerinin nesnesi olmaktan çıkarılarak aktif birer karar verici olmalarını sağlamaktadır. Ancak mevcut katılım mekanizmaları çoğunlukla sembolik düzeyde kalmakta ve çocukların gerçek anlamda sürece dahil olmasını engellemektedir (Christiansen, 2012).

ÇHS' nin 12. maddesi, çocuğun katılım hakkını tanımlamakta ve çocuğun görüşlerinin yaşama etkili bir şekilde dahil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (BM, 1989). Ancak bu hakkın uygulamada genellikle yeterince hayata geçirilmediği görülmektedir. Çocuk yoksulluğu bağlamında, katılım çocukların ve ailelerin ihtiyaçlarının daha iyi anlaşılmasını ve bu ihtiyaçların kurumsal düzeyde karşılanmasını sağlamaktadır (Jordan, Chui, ve Forth, 2020, s.187).

Yapabilirlik yaklaşımı, çocukların toplumsal yaşama aktif katılımını teşvik eden bir çerçeve sunmaktadır (Hart ve Brando, 2018, s.294). Çocuğun katılım hakkı, çocuk yoksulluğu ve refah arasındaki ilişkiyi daha güçlü bir zemine oturtmak için vazgeçilmezdir. Çocukların, maddi ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamamanın ötesinde, onların toplumsal süreçlerde söz sahibi olmasını sağlayan politikalar, yalnızca bireysel iyileşmeyi değil, toplumsal kalkınmayı da mümkün kılacaktır (Camfield, Streuli ve Woodhead, 2009).

Katılımcıların vurguladığı gibi, çocukların yaşadığı zorlukları görünür kılmak, çocuk yoksulluğuna yönelik çözümlerde mesleki bir sorumluluktur. Bu bağlamda, çocuk yoksulluğunun önlenmesi ve çocukların ihtiyaçlarına yönelik daha doğru sosyal politikalar geliştirilmesi için çocuk katılımını sağlamak gereklidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. SONUÇ

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı, insani yoksulluk kavramına temel oluşturmakta ve insanca bir yaşam sürmenin en önemli göstergelerinin yalnızca gelir düzeyine dayanmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, maddi boyutun yanı sıra, eğitim ve sağlık gibi iki temel bileşeni de içermektedir. Bu göstergeler aynı zamanda toplumsal kalkınmanın anahtar unsurlarıdır. Yapabilirlik yaklaşımı, insanların yaşamlarında değerli buldukları şeyleri gerçekleştirebilme özgürlüğüne sahip olmaları gerektiğini ifade eder. Benzer şekilde, ÇHS, çocuğun haklarının çok boyutlu bir yapıda olduğunu vurgularken, bu hakların gözetilmesinde çocuğun biricikliği ve öznelliğinin göz ardı edilmemesi gerektiğini ön planda tutar.

Bu araştırmada elde edilen bulgular ışığında, çocuk yoksulluğunun hem maddi hem de çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Çocuğun iyi olma haline etki eden unsurların temelinde maddi boyutun yattığı, ancak bunun yanı sıra sosyal, psikolojik ve biyolojik etkilerin de dikkate alınması gerektiği ortaya çıkmıştır. Yoksulluk, çocukların iyi olma haline doğrudan etki ederek, onların yapabilirliklerini kısıtlamakta, haklarını ihlal etmekte ve toplumsal kalkınmanın önünde bir engel oluşturmaktadır.

Çocuk yoksulluğunun nedenleri ise yapısal, ailevi, bireysel ve kaderci faktörler çerçevesinde sınıflandırılabilir. Ancak, önemli bir nokta olarak, ailevi, bireysel veya kaderci olarak tanımlanan nedenlerin, genellikle daha geniş yapısal sorunların bir yansıması olduğu belirtilmiştir. Literatürde sıkça bahsedilen ailevi nedenlerin aslında yapısal nedenlerden kaynaklandığı ve bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Araştırma, çocuk yoksulluğunun etkilerini çocuk işçiliği, suça sürüklenme, bağımlılık ve istismar gibi hususlarla ilişkilendirmiştir. Bu bağlamda, özellikle bir istismar türü olarak çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler öne çıkmaktadır. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki bu etkileri, onların refahını zedelemekte ve toplumsal kalkınmayı engellemektedir. Çocuk hakları açısından değerlendirildiğinde, bu etkilerin hiçbir hakla bağdaşmadığı görülmektedir.

Çocuk yoksulluğunun sonuçları, biyopsikososyal bir zeminde, çok boyutlu bir çerçevede gerçekleşmektedir. Yoksulluk, çocuklara hem biyolojik hem psikolojik hem de sosyal anlamda yükler getirmekte ve zorluklar yaşatmaktadır. Bu zorlukların üstesinden gelmek için hem

çocuklar hem de ebeveynler farklı stratejiler geliştirmek zorunda kalmakta, aynı zamanda kurumlar ve kuruluşlar da bu mücadelede destek sunmaktadır.

Verilen hizmetlerin etkinliği sorgulanabilir ve eleştiriye açık olsa da, bu hizmetlerin çocuk yoksulluğuyla mücadelede önemli katkılar sağladığı açıktır. Ancak burada en kritik nokta, Acemoğlu ve Robinson'un (2013) belirttiği gibi, verilen hizmetlerin ve kurumların kapsayıcı olması gerekliliğidir. Kapsayıcı kurumlar, hukukun üstünlüğünü ve hak temelli bir yaklaşımı esas alırken, dışlayıcı kurumlarda bu temellerin zayıf olduğu görülmektedir.

Özetle, sosyal yardımların bağımlılık yaratmadan güçlendirici bir yaklaşımla sunulması; koruyucu, önleyici ve iyileştirici hizmetlerin yaygınlaştırılması, hayırseverlik yerine hak temelli bir anlayışın benimsenmesi ve çocukların karar süreçlerine katılımının sağlanması büyük önem taşımaktadır.

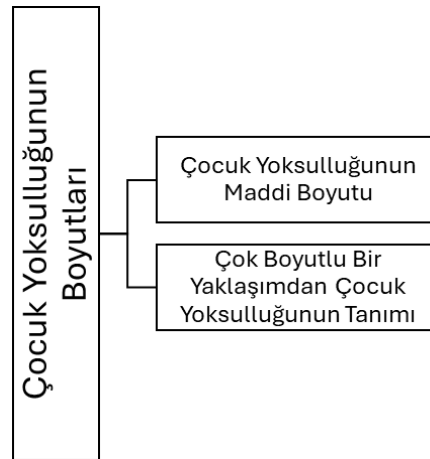
Araştırma sürecinde elde edilen bulguların sonuçları ve değerlendirmeleri bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Sonuçlar, çalışma sırasında ortaya çıkan temalar doğrultusunda yapılandırılarak sunulacaktır.

1.1. Çocuk Yoksulluğunun Boyutları

Bu bölümde, çocuk yoksulluğunun çeşitli boyutlarına ilişkin elde edilen sonuçlar detaylandırılmıştır. Aşağıda, katılımcıların çocuk yoksulluğunu nasıl tanımladıklarına dair bir değerlendirme sunulmuştur.

Araştırmada, katılımcıların çocuk yoksulluğunun tanımına yönelik görüş ve değerlendirmeleri şekil 27' de görüldüğü gibi "Çocuk Yoksulluğunun Maddi Boyutu" ve "Çok Boyutlu Bir Yaklaşımdan Çocuk Yoksulluğunun Tanımı" şeklinde ortaya çıkmıştır.

Şekil 27: Çocuk Yoksulluğunun Boyutları



Bu araştırma, çocuk yoksulluğunun yalnızca maddi bir sorun olarak ele alınamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olduğunu; aynı zamanda maddi boyutun diğer yoksunluk türleri üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı, yoksulluğu sadece gelir düzeyi üzerinden değil, bireylerin gerçekleştirebildiği işlevsellikler ve bu işlevsellikleri gerçekleştirme özgürlükleri üzerinden değerlendirmiştir. Çocuklar açısından bu değerlendirme, eğitime erişememe, sağlıklı bir yaşam sürememe, güvenli bir çevrede büyümememe ve sosyal katılıma dahil olamama gibi temel hak ihlallerine işaret etmektedir. Bu nedenle, yoksullukla mücadele, yalnızca ekonomik destek sağlamakla sınırlı kalmayıp, çocukların yaşamlarının farklı boyutlarını desteklemelidir. Araştırma, bu yoksunluk türlerinin birbiriyle nasıl etkileşim içinde olduğunu ve bu etkileşimlerin çocukların yaşam koşullarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Örneğin, barınma yetersizliği, çocukların yalnızca fiziksel yaşam koşullarını değil, aynı zamanda eğitim, sağlık ve sosyal katılım gibi diğer temel haklarını da olumsuz etkilemektedir.

Araştırmanın bulgularından bir diğeri de yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinin yalnızca geleceğe yönelik bir sorun olarak kalmayıp, çocukların bugünkü yaşam deneyimlerini doğrudan şekillendirdiğidir. Çocuklar, yoksulluğun çok boyutlu etkilerini sosyal ilişkiler kurma, oyun oynama, eğitime devam etme ve duygusal ihtiyaçlarını karşılama gibi temel günlük aktivitelerde hissetmektedir. Dolayısıyla çocuk yoksulluğuyla mücadele politikalarının yalnızca kalkınma temelli yaklaşımlar yerine, çocuk hakları perspektifiyle de ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, çocuk yoksulluğunun çok boyutlu yapısını ortaya koyarak, çocuk yoksulluğuyla mücadelede hak temelli ve yapabilirlik yaklaşımına dayalı politikaların geliştirilmesinin önemini vurgulamıştır. Çocuk yoksulluğu, yalnızca ekonomik bir mesele olmanın ötesinde, insan hakları ile doğrudan ilişkili, çözüm bekleyen bir sorundur.

Çocuk yoksulluğuyla ilgili araştırmaların ve sosyal politikaların, yoksulluğun çok boyutlu doğasını temel alarak yeniden şekillendirilmesi önem arz etmektedir. Çocuk yoksulluğunu yalnızca maddi eksiklik üzerinden ele alan tek boyutlu yaklaşımlar, yoksulluğun çocuklar üzerindeki kapsamlı etkilerini anlamakta yetersiz kalabilir. Bu bağlamda, yoksulluğun çocukların yaşamlarını çeşitli alanlarda nasıl etkilediğini değerlendiren çok boyutlu çocuk yoksulluğu ölçüm araçları geliştirilebilir. Söz konusu araçlar, yoksulluğun farklı boyutlarını nicel ve nitel göstergelerle ölçerek, politika yapıcılar için yol gösterici bir rehber sunabilir. Türkiye'nin sosyal ve kültürel bağlamına uygun olarak tasarlanacak bu ölçüm araçları, yoksulluğun bölgesel farklılıklarını da içerecek şekilde detaylandırılabilir. Çocukların iyilik

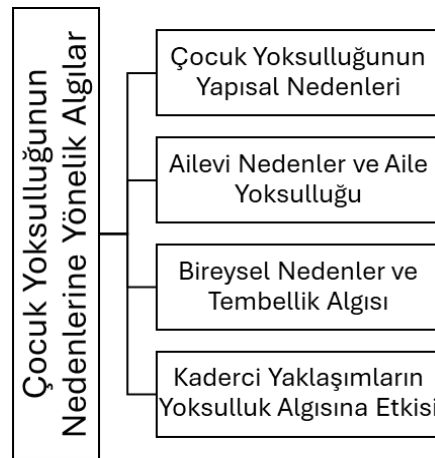
hallerine ilişkin veriler, yalnızca ekonomik düzeyi değil daha geniş bir çerçeveyi kapsamalıdır. Bu ölçüm araçlarından elde edilecek sonuçlar, çocuk yoksulluğunun çok boyutlu doğasını somutlaştırarak, çocuk yoksulluğuyla mücadelede daha etkili müdahaleler geliştirilmesine olanak sağlayabilir.

Sonuç olarak, Türkiye’de çocuk yoksulluğuyla mücadelede, çok boyutlu yoksulluk ölçüm araçları ile ÇHS’ ye dayalı bir strateji bir arada ele alınabilir. Çok boyutlu yoksulluğu tespit eden ölçüm araçları, politika yapıcılar için somut bir veri temeli sağlayabilir; hak temelli strateji ise bu veriler ışığında çocukların üstün yararını gözetten müdahaleler geliştirilmesine olanak tanıyabilir. Böyle bir yaklaşım bir yandan çocuğun bugünkü yaşam koşullarını iyileştirerek hak temelli bir değişim sağlarken, diğer yandan kalkınma temelli bir bakış açısıyla toplumsal eşitsizlikleri azaltarak gelecekte daha adil ve kapsayıcı bir toplumun inşasına katkıda bulunacaktır.

1.2. Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine Yönelik Algılar

Bu bölümde, çocuk yoksulluğunun nedenlerine yönelik algılardan elde edilen sonuçlar detaylandırılmıştır. Araştırmada, katılımcıların çocuk yoksulluğunun nedenlerine yönelik algıları şekil 28’ de gösterildiği gibi; “Çocuk Yoksulluğunun Yapısal Nedenleri, Ailevi Nedenler ve Aile Yoksulluğu, Bireysel Nedenler ve Tembellik Algısı ile Kaderci Yaklaşımların Yoksulluk Algısına Etkisi” olarak ortaya çıkmıştır. Aşağıda, katılımcıların çocuk yoksulluğu nedenlerinin neler olduğuna dair algılarına ve bu algılara yönelik bir değerlendirme sunulmuştur.

Şekil 28: Çocuk Yoksulluğunun Nedenlerine Yönelik Algılar



Bu araştırma, çocuk yoksulluğunun sosyal, kültürel ve politik faktörlerden kaynaklanan çok boyutlu ve yapısal bir konu olduğunu ortaya koymuştur. Çocuk yoksulluğu, bireysel çabalar ya

da "kader" gibi yaklaşımlarla çözülemez; aksine, bu tür yaklaşımlar sorunun kök nedenlerini görmezden gelmeye neden olmaktadır. Bu nedenle, çocuk yoksulluğunu anlamak ve çözüm yolları üretmek için politikacıların ve profesyonellerin mesleki etik ve sorumluluk ilkelerine dayanarak yapısal nedenlere odaklanması gerekmektedir.

Araştırmada, çocuk yoksulluğunun ailevi sebepleri arasında kalabalık aile yapıları, ebeveynlerin düşük eğitim düzeyi ve parçalanmış aile yapıları gibi faktörlere dikkat çekilmektedir. Ancak bu faktörlerin bireysel eksikliklerden ziyade, yapısal eşitsizliklerin aile düzeyindeki sonuçları olduğu görülmüştür. Örneğin, ebeveynlerin düşük eğitim düzeyi, geçmişteki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bir sonucudur. Geçmişte kız çocuklarının okula gönderilmemesinden kaynaklı olarak okula gitmemiş ebeveynler, bugün kendi yaşamlarında bunun eksikliğini hissetmektedir. Literatürde sıklıkla yer alan ve çocuk yoksulluğunun nedenlerinden biri olarak aileyi işaret eden argümanların, yapısal geri planının daha çok irdelenmesi gerekebilmektedir. Bu çerçevede, ailevi nedenler bireylerin tercihlerinden ya da başarısızlıklarından çok, toplumsal ve politik eşitsizliklerin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

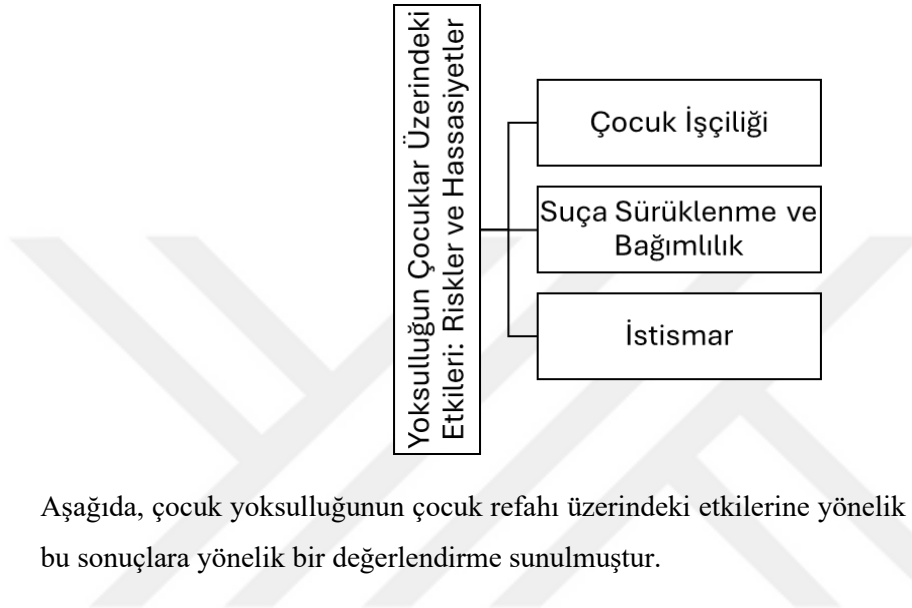
Araştırmada görüşme yapılan ebeveynlerin tümünün anne olduğu göz önüne alındığında, çocuk yoksulluğunun kadın yoksulluğuyla doğrudan bağlantılı olduğu ortaya çıkmaktadır. Özellikle tek ebeveynlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınların iş gücüne katılımındaki engeller gibi faktörler, bu bağlantıyı daha da güçlendirmektedir. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarının sınırlı olması, yalnızca kendilerinin değil, çocuklarının da yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilemektedir. Araştırmada; çocuk yoksulluğunun çözümüne yönelik politikaların, kadınların yoksulluğunu azaltmayı hedefleyen politikalarla desteklenmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Kadınların ekonomik ve sosyal anlamda güçlenmesi, yalnızca onların refahını artırmakla kalmayacak, aynı zamanda çocukların yaşam koşullarını iyileştirmek için önemli bir adım olabilir.

Araştırma sonuçları, çocuk yoksulluğunun; kültürel pratiklerle de şekillendiğini ortaya koymaktadır. Çocuk haklarının korunması ve yapabilirliklerinin artırılması adına, bölgedeki kan davalarının önlenmesi, kuyubaşı yerleşim birimlerinde yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal hizmetlere erişimin artırılması öncelikli müdahale alanları olarak öne çıkmaktadır. Araştırmada, özellikle STK çalışanlarının sıkça dile getirdiği "kuyubaşı" konusu, bölgedeki çocuk yoksulluğu ve sosyal dışlanma açısından önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. STK'ların bu alanı kritik bir sorun olarak tanımlamaları, kuyubaşı yerleşimlerinin çocuk hakları ihlalleri ve sosyal eşitsizlikler bağlamında daha fazla görünür kılınması gerektiğini göstermektedir. STK'ların sahadaki deneyimi ile kamu kurumlarının kaynaklarının birleştirilmesi, daha kapsayıcı ve etkili çözümlerin uygulanmasına imkân tanıyabilir.

1.3. Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Riskler ve Hassasiyetler

Bu bölümde, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri çerçevesinde elde edilen sonuçlar şekil 29’ da detaylandırılmıştır. Araştırmada, yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri; “Çocuk İşçiliği”, “Suça Sürüklenme ve Bağımlılık”, “İstismar” olarak ortaya çıkmıştır.

Şekil 29: Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Etkileri: Riskler ve Hassasiyetler



Aşağıda, çocuk yoksulluğunun çocuk refahı üzerindeki etkilerine yönelik araştırma sonuçları ve bu sonuçlara yönelik bir değerlendirme sunulmuştur.

Araştırma sonuçları, çocuk yoksulluğunun en belirgin etkilerinden biri olarak çocuk işçiliğini göstermektedir. Özellikle yoksulluk içindeki ailelerde, çocukların aile bütçesine katkıda bulunma zorunluluğu, onları erken yaşta yetişkin rollerini üstlenmeye itmekte ve çocukluklarını yaşamalarına engel olmaktadır. Çalıştırılan çocukların çalıştıkları işlerde karşılaştıkları ağır ve tehlikeli koşullar ön plana çıkmıştır. Özellikle mevsimlik tarım işçiliği gibi fiziksel dayanıklılık gerektiren alanlarda çalışan çocuklar, iş kazaları ve sağlık sorunlarıyla yüz yüze gelmektedir. Bu kazaların en trajik sonuçlarından biri, çocuk ölümlerine kadar varan risklerdir. Araştırmanın ortaya koyduğu önemli sonuçlardan biri, çocuk işçiliği ile eğitim arasındaki ilişkidir. Mevsimlik işçilik yaptırılan çocuklar, okullarından erken ayrılmakta ve eğitim-öğretim dönemine geç dönmektedir. Diğer işlerde çalıştırılan çocuklar ise iş ve okul dengesini sağlayamadığı için okulu ikinci plana itmektedir. Dolayısıyla çocuk işçiliği, çocuğun eğitimin aksamasına neden olabilmektedir.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinden biri de suça sürüklenme ve madde bağımlılığı olarak ortaya çıkmıştır. Çocukların suç veya bağımlılığa yönelimi, bireysel bir tercih değil, genellikle içinde bulundukları çevrenin ve yaşam koşullarının dayattığı bir sonuçtur. Araştırmaya göre, suç ve madde kullanımında yaşın giderek düştüğü belirlenmiştir. Bu durumun

bir yansıması olarak, çocukların suçu bir "kariyer" olarak görmesi kavramı öne çıkmaktadır. Yoksulluk içindeki çocuklar, suça itilmekte ve bu süreçte suç eylemlerine tekrar tekrar katılarak bir tür suç kariyerine adım atmaktadırlar. Bu bağlamda suç ve madde bağımlılığı, çocuklar için yoksulluğun oluşturduğu zorluklar arasında bir "çıkış yolu" olarak algılanabilmektedir. Ancak bu yol, çocukların özgür iradeleriyle değil, yoksulluk ve ihmalin yarattığı koşullarla şekillenmektedir. Bunun sonucunda suç ve madde bağımlılığı gibi davranışlar çocuklar için bir tür “zorunlu çözüm” haline gelmektedir.

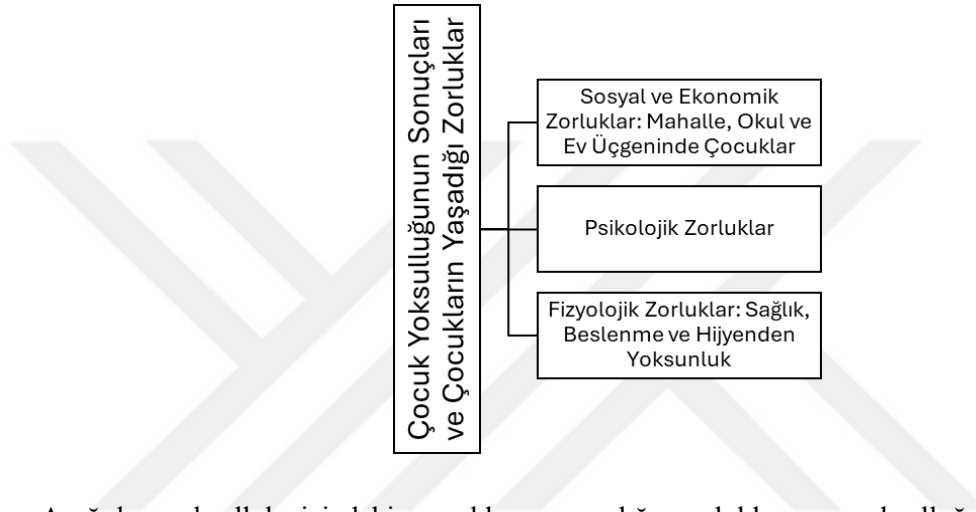
Çocuk yoksulluğunun çocuk refahı üzerindeki etkilerinden biri, istismar riskini artırmasıdır. Araştırma bulguları, çocukların sıklıkla cinsel istismara maruz kaldığı ve bunun bir sonucu olarak zorla evlendirilme gibi hak ihlalleriyle karşılaştıklarını göstermiştir. Yoksulluk, çocukları istismara karşı daha savunmasız bir konuma getirebilmektedir. Çocukların cinsel istismara maruz kalması araştırmada vurgulanan önemli bulgulardan biridir. Cinsel istismarın bir yansıması olarak çocuk yaşta zorla ve erken evlilikler, çocuk yoksulluğunun hem bir sonucu hem de yoksulluğun çocuk refahı üzerindeki olumsuz etkilerinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuk yaşta evliliklerin temelinde yoksulluk yatmaktadır. Yoksulluk içindeki aileler, ekonomik yüklerini hafifletmek amacıyla çocuklarını erken yaşta evlendirme yoluna gidebilmektedir. Ayrıca bazı aileler çocuklarını erken yaşta evlendirmesinin temelinde ekonomik kazanç elde etme motivasyonunun bulundurabilmektedir.

Çocuk işçiliği, suça sürüklenme, madde bağımlılığı ve istismar gibi sorunlar, yoksulluğun yalnızca doğrudan sonuçları değil; aynı zamanda eğitim gibi temel haklara erişimde yaşanan sorunların bir yansımasıdır. Bu nedenle çocuk yoksulluğunu, çocukların haklarını ve yapabilirliklerini merkeze alan bir yaklaşımla ele almak gerekmektedir. Amartya Sen'in yapabilirlik yaklaşımı, bireylerin yalnızca fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasının ötesine geçerek, onların değer verdikleri bir yaşamı sürdürebilmeleri için gerekli özgürlük ve fırsatlara erişimini savunur. Bu çerçevede çocukların yalnızca hayatta kalmalarını değil, aynı zamanda öğrenme ve gelişme potansiyellerini gerçekleştirebilecekleri bir ortam yaratılması önemlidir. Eğitim, bu potansiyelin dinamik bir hale dönüştürülmesinde önemli bir konumda bulunmaktadır. Eğitim ve fırsat eşitliğine dayalı politikaların geliştirilmesi, çocuk işçiliği ve diğer yoksulluk temelli etkilerle mücadelede en etkili araçlardan biri olabilir. Eğitimde kaliteyi artırmak, ailelerin çocuklarını okula göndermesi için ekonomik ve sosyal teşvikler sunmak, çocuk haklarını koruyucu mekanizmaları güçlendirmek, bu alanda yapılması gereken başlıca müdahalelerden olabilir. Eğitim ekseninde; devlet, STK ve uluslararası toplulukların iş birliğiyle oluşturulan kapsayıcı çözümler çocukların yoksulluktan kaynaklanan risklere karşı korunmasına katkıda bulunabilir.

1.4. Çocuk Yoksulluğunun Sonuçları ve Çocukların Yaşadığı Zorluklar

Bu bölümde, yoksulluk içindeki çocukların yaşadığı zorluklar ve yoksulluğun çocuk refahı üzerindeki sonuçları ele alınmıştır. Araştırmada, yoksulluk içindeki çocukların yaşadığı zorluklar şekil 30’ da gösterildiği üzere; “Sosyal ve Ekonomik Zorluklar: Mahalle, Okul ve Ev Üçgeninde Çocuklar”, “Psikolojik Zorluklar” ve “Fizyolojik Zorluklar: Sağlık, Beslenme ve Hijyenden Yoksunluk” ve “Psikolojik Zorluklar” olarak ortaya çıkmıştır.

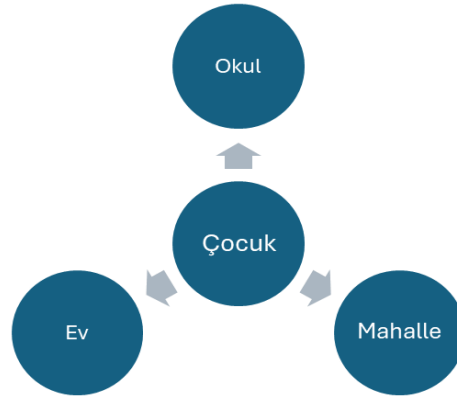
Şekil 30: Çocuk Yoksulluğunun Sonuçları ve Çocukların Yaşadığı Zorluklar



Aşağıda, yoksulluk içindeki çocukların yaşadığı zorluklar ve yoksulluğun çocuk refahı üzerindeki sonuçlarına ve bu konudaki değerlendirmelere yer verilmektedir.

Araştırmada şekil 31’ de gösterildiği üzere, çocukların okul ev ve mahalle üçgeninde yaşadıkları zorluklara yönelik bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu üç alan, çocukların yaşamını şekillendiren ve temel haklarına erişimlerini belirleyen önemli dinamiklerdir.

Şekil 31: Okul, Ev ve Mahalle Üçgeninde Çocuklar



Okul, çocuğun eğitim hakkı ve potansiyelini geliştirme fırsatlarının merkezini oluşturmaktadır. Mahalle, çocuğun sosyal çevresi ve günlük yaşamda etkileşimde bulunduğu dış dünya ile bağlantısını ifade ederken; ev ise çocukların güvenliğini, temel ihtiyaçlarını ve barınma hakkını sağlayan en özel alanı temsil etmektedir. Bu alanlardan herhangi birindeki aksaklık, çocuğun refahını doğrudan olumsuz etkileyebilmektedir.

Araştırmada, mahallelerdeki yaşam koşulları, çocuk yoksulluğunun bir sonucu olarak çocuk refahını etkileyen önemli bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Mahallelerde çocukların oyun oynayabileceği, hobilerini geliştirebileceği veya sosyal aktivitelerde bulunabileceği güvenli alanların eksikliği, çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimini olumsuz etkileyen önemli sorundur. Ayrıca eğitimdeki fırsat eşitsizliklerinin, yoksulluk içindeki çocukların akademik başarısını olumsuz etkileyebilmektedir. Buna göre, çocuklarda ve ailelerde okulun önemi giderek azalabilir, okula devam etmenin çocuklar için anlamını yitirdiği bir tablo ortaya çıkabilir. Eğitimdeki kopuşun temel nedenlerinden biri, eğitim masraflarının karşılanamamasıdır. Kurs ücretleri, okul kıyafetleri, telefon ve tablet gibi dijital araçlar, harçlıklar ve kırtasiye malzemeleri gibi temel ihtiyaçların karşılanamaması, çocukların eğitime erişimini sınırlandıran önemli engeller olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, yoksulluk içindeki ailelerin genellikle kötü barınma koşullarıyla mücadele etmektedir. Barınma sorunları aynı zamanda ailelerin maddi yüklerini de arttırabilmektedir.

Çocuk yoksulluğu, çocukların günlük yaşamlarını şekillendiren okul, mahalle ve ev üçgeninde geniş kapsamlı olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bu etkilerin analiz edilebilmesi için, mekânsal bağlamları (okul, mahalle, ev) ve bu bağlamların kesişim noktalarında ortaya çıkan sorunları bütüncül bir yaklaşımla ele almak gerekmektedir. Okul-mahalle, mahalle-ev ve ev-okul etkileşimlerinin analizi, çocukların yaşamındaki ekolojik sistemlerin birbiriyle sürekli etkileşim halinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmada, çocukların yoksulluk nedeniyle yaşadığı psikolojik zorluklara yönelik bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar; “sosyal dışlanma ve akran zorbalığı”, “benlik algısı ve özgüvensizlik”, “duygusal destek eksikliği (sevgi eksikliği ve bağlanma sorunları)” ve “gelecek endişesi” olarak dört başlıkta ortaya çıkmıştır.

Yoksulluk, sosyal dışlanma ve akran zorbalığı oluşturabilmektedir. Çocuklar, arkadaşlarıyla benzer sosyoekonomik koşullara sahip olamadığında, akran zorbalığına maruz kalabilmektedir. Bu da onların okula gitme motivasyonlarını ve akademik başarılarını düşürebilmektedir. Yoksulluk ayrıca çocukların benlik algılarını zedelemekte ve özgüven kaybına yol açabilmektedir. Bu açıdan çocuklar, özgüvensiz bir şekilde büyüebilmektedir. Sevgi yoksunluğu, çocukların sosyal, duygusal ve psikolojik yapabilirliklerini sınırlandıran en önemli faktörlerden biri olarak dikkat çekmektedir. Sevgi yoksunluğu, çocukların güvenli bağlanma geliştirmesini engellemekte ve bu da onların ileriki yaşamlarında bağlanma sorunları yaşamasına neden olabilmektedir. Öte yandan çocuk yoksulluğunun önemli psikolojik yansımalarından biri hem çocuklar hem de ebeveynler üzerinde olumsuz etkiler bırakan gelecek endişesidir. Çocuklar, yoksulluk içinde olmanın getirdiği sürekli bir belirsizlik hissiyle büyümektedir. Bu bağlamda, çocuk yoksulluğunun etkilerinin azaltılması için psikososyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve toplumsal farkındalık yaratılması, akademik ve pratik olarak bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmada yoksulluk içindeki çocukların karşılaştıkları fizyolojik sorunlara yönelik elde edilen sonuçlar; sağlık, beslenme ve hijyen olmak üzere üç başlıkta ortaya çıkmıştır.

Yoksulluk, çocukların ve ebeveynlerin sağlığı üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. Yoksulluk içindeki çocuklar, yaşam koşullarının olumsuzluğu nedeniyle daha sık hastalanmakta, ancak sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamamaktadır. Ebeveynlerde de benzer sorunlar görülmektedir. Hasta ebeveynler, fiziksel ve psikolojik yetersizliklerinden dolayı çocuklarının bakımını karşılamakta zorlanabilmektedir. Bu hastalıkların birçoğu önlenebilir hastalıklardır. Çocukların önlenebilir sağlık problemleriyle karşı karşıya kalması, en temel hakları olan sağlık hakkından yoksun olduklarının göstergesidir. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki en önemli sonuçlarından biri de beslenme yetersizliğidir. Araştırmada, çocukların okuldaki beslenme ihtiyaçlarının karşılanamaması da önemli bir bulgu olarak öne çıkmaktadır. Beslenme eksikliği, çocukların fiziksel gelişimlerinin yanında zihinsel gelişimlerini de etkilemektedir. Öte yandan, yoksulluğun hijyen koşulları üzerindeki olumsuz etkileri bulunmaktadır. Hijyensiz ortamlarda yaşayan çocukların, bulaşıcı hastalıklara yakalanma riski artabilmektedir.

Çocukların iyi olma hali, büyük ölçüde ekonomik koşullarla doğrudan ilişkilidir. Temel ihtiyaçların karşılanamaması, yalnızca çocukların bugünkü yaşamlarını değil, gelecekteki yaşamlarını da olumsuz etkiler. Eğitim, sağlık ve barınma gibi temel alanlarda yaşanan yetersizlikler, çocukların fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimlerini sekteye uğratmaktadır. Bu nedenle, ekonomik koşulların iyileştirilmesi, çocukların yaşam kalitesini artırmanın temel adımıdır. Çocukların iyi olma halinin sağlanması, çok boyutlu bir yaklaşımı gerektirir. Çocukların refahını artırmak için, onları yalnızca bireysel birer birey olarak ele almak yeterli değildir. Çocukların içinde bulunduğu aile, çevre, topluluk ve geniş toplumsal sistemlerin de dikkate alınması gereklidir. Böylece çocuğun biyopsikososyal tam iyilik hali sağlanmış olacaktır. Bu kapsamlı yaklaşım, sosyal politikaların temel hedefi olmalıdır.

Okul (eğitim), yoksulluk sorunun çözüm yollarından biri olarak önemlidir. Eğitimde fırsat eşitliği, ancak yoksulluğun ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilir. Pek çok çocuk, okul masraflarını karşılamakta zorluk çektiği için eğitim hakkından mahrum kalmaktadır. Eğitim materyalleri, dijital araçlar, kıyafetler ve diğer temel ihtiyaçların eksikliği, çocukların öğrenim motivasyonunu azaltırken akademik başarılarını da düşürmektedir. Bunun yanında, rehberlik hizmetlerinin eksikliği, ekonomik zorlukların çocuklar üzerindeki psikolojik etkilerini derinleştirmektedir. Güçlü bir rehberlik sistemi, hem çocukların eğitim sürecine destek sağlar hem de onların sosyal ve psikolojik gelişimlerini yakından izleyerek çocukların eğitimden kopmasını engelleyebilir.

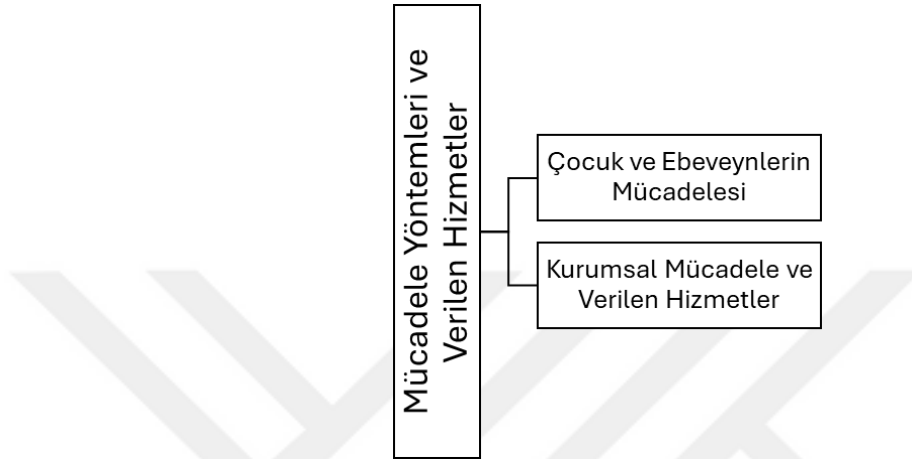
Çocuğun barınma hakkı ve ekolojik çevresi, yoksullukla birlikte yaşam kalitesini belirleyen önemli bir faktördür. Evin olumsuz koşulları, yoksullukla birleşerek çocukların yaşam standartlarını daha da düşürmektedir. Barınma, sadece fiziksel bir ihtiyaç değil, çocuğun tüm yaşam alanını (mahalle) kapsayacak şekilde ele alınmalıdır. Sağlıklı bir fiziksel yapının yanı sıra, güvenli oyun alanları ve sosyal kurumlarla desteklenmiş mahalleler, çocukların gelişimi için gerekli ortamı sağlayacaktır. Bu bağlamda, belediyeler mahalle kaynaklarını artırarak çocuk dostu alanlar oluşturabilir.

Koruyucu sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması, çocukların sağlıklı bir yaşam sürmesi için önemlidir. Mahalle düzeyinde örgütlenen sağlık hizmetleri, çocukların ihtiyaçlarına hızlı ve etkili bir şekilde yanıt verebilir. Ayrıca yeterli ve dengeli beslenme, çocukların günlük yaşamlarına, okul başarılarına ve genel sağlıklarına doğrudan etki eder. Dolayısıyla çocukların yeterli ve dengeli beslenebilmesi adına bu ihtiyaçları okullarda karşılanabilir.

1.5. Mücadele Yöntemleri ve Verilen Hizmetler

Bu bölümde çocuk yoksulluğuyla; çocukların, ebeveynlerin ve profesyonellerin nasıl mücadele ettikleriyle ilgili sonuçlara yer verilmektedir. Bu sonuçlar şekil 32’ de görüldüğü gibi; “Çocuk ve Ebeveynlerin Mücadelesi” ve “Kurumsal Mücadele ve Verilen Hizmetler” olarak iki başlıkta incelenmektedir.

Şekil 32: Mücadele Yöntemleri ve Verilen Hizmetler



Aşağıda çocuk yoksulluğuyla mücadele verilen hizmetler ve mücadele yöntemlerine ilişkin sonuçlar ve bu konudaki değerlendirmeler yer almaktadır.

Araştırmada çocuk ve ebeveynlerin yoksullukla mücadele stratejileri arasında; destek almak (kamusal destek, hayırsever destekleri ve manevi destek), birikim ve tasarruf yapmak, fedakârlık ve sorumluluk ile kabullenmek veya mücadele edememek gibi yöntemlerin yer aldığı ortaya çıkmıştır.

Çocukların ve ebeveynlerinin yoksullukla mücadele stratejilerinin çeşitliliği, onların ne kadar desteksiz ve kırılgan bir durumda olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Ebeveynlerin yoksullukla mücadele çabaları genellikle kısa vadeli çözümler (geçici işlerde çalışma, borçlanma, sosyal yardımlara başvurma) üzerine kuruludur ve bu stratejiler, çocukların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Yoksulluk döngüsü içinde sıkışan ailelerde, kaynakların eksikliği nedeniyle çocuklar genellikle kendi sorumluluklarının ötesinde yükler üstlenmek zorunda kalabilmektedir. Yoksullukla mücadele stratejilerinin çeşitliliği, sistematik ve sürdürülebilir bir sosyal destek ağına olan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ailelere yönelik gelir artırıcı destekler, eğitime erişimi kolaylaştırıcı politikalar ve sosyal koruma programlarının güçlendirilmesi gereklidir.

Yoksullukla mücadelede çocukların ve ebeveynlerin sadece maddi yardımlara değil, aynı zamanda manevi ve psikososyal desteklere de ihtiyaç duyduğu ortaya çıkmıştır. Elbette ki

yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılması veya azaltılması, kamusal desteklerle mümkündür ve yoksulları hayırseverlerin vicdanına terk etmek, kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. Ancak özellikle manevi destek, bireylerin yoksullukla başa çıkma kapasitelerini artıran ve dayanıklılıklarını güçlendiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, yoksulluk içindeki çocuklar ve ailelerle çalışan profesyonellerin, manevi boyutları dikkate alan bir hizmet anlayışı geliştirmesi önemlidir. Profesyoneller, manevi ihtiyaçları anlama ve bu doğrultuda rehberlik sağlama konusunda donanımlı hale gelebilir. Bu kapsamda maneviyata duyarlı bir hizmet modelinin geliştirilmesi sosyal hizmetlerin uygulamalarının etkisini güçlendirebilir.

Araştırmada çocuk yoksulluğuna yönelik kurumsal mücadele ve verilen hizmetler; “verilen hizmetler” ve “kurumsal kimlik bireysel mücadele” olmak üzere iki başlık altında ortaya çıkmıştır.

SYDV’lerde görev yapan profesyoneller, yoksullukla mücadelede mevzuat çerçevesinde hareket ederek ailelere ayni ve nakdi yardımlar sağlamaktadır. STK’lar, yoksullukla mücadelede kendi kurumsal misyonları doğrultusunda çeşitli hizmetler sunarak sürece katkı sağlamaktadır. SHM’ler ise SED, evde bakım ücreti gibi modüller aracılığıyla, çocukların eğitim, sağlık ve barınma gibi temel haklarına erişimini sağlamaktadırlar. Araştırmada, çocuk yoksulluğuyla mücadelede profesyonellerin yalnızca kurumsal kimlikleri ve görev tanımları çerçevesinde değil, aynı zamanda bireysel inisiyatifler olarak gönüllü esaslı çalışmalar da yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kurumların yoksullukla mücadele çabalarının, çocuklar ve ebeveynlerin mücadele çeşitliliği göz önüne alındığında yetersiz kaldığı görülmektedir. Çocuklar ve aileler, temel ihtiyaçlarını karşılamak için bireysel düzeyde çeşitli stratejiler geliştirmek zorunda kalırken, kurumların bu mücadeleye sistematik, sürdürülebilir ve kapsayıcı çözümler sunamadığı ortaya çıkmaktadır. Bu yetersizlik, yoksulluk döngüsünün devam etmesine ve çocukların eğitim, sağlık ve gelişim olanaklarından mahrum kalmasına neden olmaktadır. Kurumların, ailelerin yoksullukla mücadele kapasitelerini artıracak bütüncül ve uzun vadeli politikalar geliştirmesi, sosyal adaleti sağlamaya yönelik daha etkin ve entegre stratejiler uygulaması gerekmektedir.

SHM ve SYDV’ler çocuk yoksulluğuyla mücadelede yasal çerçeve ve mevzuata dayalı bir şekilde çalışmaktadır. Ancak bu hizmetlerin etkisi, yerel düzeydeki ihtiyaçlara uygunluğuna da bağlıdır. Bu süreçlerde, STK’ların desteği, kamusal yapıların eksik kaldığı noktalarda yereli göz önünde bulundurması açısından önemli bir dengeleyici unsur olarak devreye girebilir. Çocuk yoksulluğu gibi karmaşık bir konuda, devletin kurumsal desteği, sivil toplumun esnek ve insani yaklaşımlarıyla birleştiğinde daha anlamlı ve etkili sonuçlar doğurabilir. Ancak burada

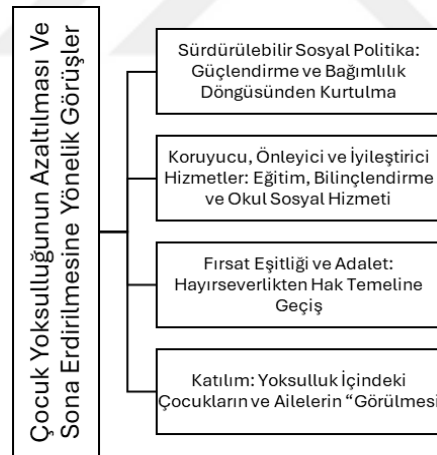
dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, Buğra (2008)'nin da vurguladığı gibi, devletin kendi sorumluluklarını sivil topluma devretmemesi gerektiğidir. Sivil toplum, devletin yerine geçmekten ziyade, onun sosyal politikalarını tamamlayıcı ve dengeleyici bir rol üstlenebilir. Bu denge, devletin sosyal sorumluluklarını ihmal etmeden, sivil toplumun esnek yapısının sosyal sorunlara çözüm geliştirmede aktif bir destek mekanizması olarak işlev görmesini gerektirir.

Bu çerçevede, çocuk yoksulluğuyla mücadelede hem kurumsal hem de gönüllü çabaların çocukların refahını, haklarını ve yapabilirliklerini önceliklendirecek şekilde tasarlanması, çocuk yoksulluğu sorununa sürdürülebilir bir çözüm getirebilir.

1.6. Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması ve Sona Erdirilmesine Yönelik Görüşler

Araştırmada çocuk yoksulluğunun azaltılması veya sona erdirilmesine yönelik görüşler şekil 33'te gösterilmiştir. Buna göre; “Sürdürülebilir Sosyal Politika: Güçlendirme ve Bağımlılık Döngüsünden Kurtulma”, “Koruyucu, Önleyici ve İyileştirici Hizmetler: Eğitim, Bilinçlendirme ve Okul Sosyal Hizmeti”, “Fırsat Eşitliği ve Adalet: Hayırseverlikten Hak Temeline Geçiş” ve “Katılım: Yoksulluk İçindeki Çocukların ve Ailelerin “Görülmesi” olarak ortaya çıkmıştır.

Şekil 33: Çocuk Yoksulluğunun Azaltılması ve Sona Erdirilmesine Yönelik Görüşler



Aşağıda çocuk yoksulluğunun azaltılması ve sona erdirilmesine yönelik ortaya çıkan sonuçlara detaylı bir şekilde yer verilmiştir.

Araştırmada; sosyal yardımların, özellikle uzun vadede bağımlılık yaratıcı etkisi tartışılmış ve bu döngünün kırılması için güçlendirme odaklı yaklaşımların önemine dikkat çekilmiştir.

Bağımlılık döngüsünün temelinde, sosyal yardımların geçici destek mekanizması olmaktan öteye geçememesi ve bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını teşvik edememesi yatmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için güçlendirme kavramının merkeze alınabilir.

Güçlendirme, bireylerin ve ailelerin ekonomik ve sosyal beceriler kazanmalarını hedefleyen bir strateji olarak, sosyal yardımların ve sosyal hizmetin etkinliğini artırmada önemli bir rol oynayabilir. Bu bağlamda, meslek edindirme ve istihdam programlarının yaygınlaştırılması, sosyal yardımlara olan bağımlılığı azaltarak ailelerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına destek olabilir. Bununla birlikte, sosyal yardımların bireysel ve çocuğa odaklanmış bir yaklaşımla sunulması, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve refah seviyelerinin yükseltilmesini sağlayabilir. Sonuç olarak, güçlendirme odaklı sosyal politikalar, bireylerin ekonomik ve sosyal bağımsızlıklarını kazanmalarına olanak tanıyarak toplumun genel refahını artırmada önemli bir araçtır. Bu politikaların kapsamlı bir şekilde tasarlanması ve uygulanması hem çocukların hem de ailelerin yaşam koşullarını iyileştirebilir, sosyal yardımların bağımlılık yaratan etkilerini ortadan kaldırarak daha sürdürülebilir çözümler sunabilir.

Araştırmada, yoksullukla mücadelede koruyucu, önleyici ve iyileştirici yaklaşımların, çocuklar ve aileler açısından önemi kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu tür hizmetler çocuk yoksulluğunu tamamen ortadan kaldırmasa da çocukların refahını artırarak fiziksel, psikolojik ve sosyal yapabilirliklerini arttırabilmektedir. Çocukların yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, onların gelişimsel, duygusal ve sosyal gereksinimlerini de gözetten bir destek sistemine duyulan ihtiyaç, bu çalışmanın temel çıktılarından biri olmuştur. Koruyucu ve önleyici hizmetler, çocuk yoksulluğunun oluşturduğu riskleri azaltmada, iyileştirici hizmetler ise mevcut sorunların kronikleşmesini engellemede temel bir araç olabilir.

Araştırmada, adaletin sosyal politikalarda temel bir ilke olarak benimsenmesi gerekliliği ortaya çıkarmıştır. Adaletin, sosyal eşitsizliklerin giderilmesine yönelik politikaların şekillendirilmesinde temel bir ilke olarak ele alınması, çocuk yoksulluğu gibi yapısal sorunlarla daha etkin bir şekilde mücadele edilmesini sağlayabilir. Sosyal yardımların, yalnızca geçici bir destek sağlayan hayırseverlik anlayışından uzaklaştırılması ve hak temelli bir sosyal hizmet sistemine geçişi önemlidir. Sosyal yardım ve hizmetlerin hak temelli bir yaklaşımla yürütülmesi, adalet ve fırsat eşitliğinin sağlanmasında doğrudan bir bağlantıya sahiptir. Bu doğrultuda sosyal politikaların hak temelli bir yapı üzerine kurulması, çocukların kendilerine özgü ihtiyaçlarının karşılanmasında daha etkili bir çözüm sunabilir.

Araştırmada, yoksulluk içindeki çocukların katılım hakkının tanınmasının, onların yaşadıkları yoksulluğun etkilerini, ihtiyaçlarını ve çözüm önerilerini ifade etmelerine olanak tanıdığı vurgulanmıştır. Çocukların yaşadıkları sorunları doğrudan dile getirmeleri, sosyal hizmetler ve politika yapıcılar için daha etkili, sürdürülebilir çözümler geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Çocuk yoksulluğuyla mücadelede çocukların yalnızca yardım veya destek programlarının pasif alıcıları olmaktan çıkarılarak aktif katılımcılar haline getirilmesi gerekmektedir. Çocukların

kendi yaşam koşulları ve karşılaştıkları zorluklara dair özgün perspektifleri, bu sürecin etkili ve ihtiyaçlara uygun bir şekilde ilerlemesine katkı sağlayabilir. Çocukların bireysel deneyimlerine dayalı görüş ve önerilerinin kamu politikalarına yansıtılması, yoksullukla mücadelede daha bütüncül ve kapsayıcı bir yaklaşımın benimsenmesine olanak tanıyabilecektir. Çocukların yalnızca ihtiyaçlarını belirten birer bilgi kaynağı değil, aynı zamanda çözüm sürecinin aktif ortakları olarak görülmesi gerekmektedir.

2. ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda, çocuk yoksulluğunu azaltma veya sona erdirmeye amacıyla geliştirilen önerilere yer verilmektedir. Öneriler hem katılımcıların görüşleri hem araştırma bulguları hem de literatürde ele alınan iyi uygulama örnekleri temel alınarak oluşturulmuş olup, çocukların refahını artırmayı ve iyi olma hallerini desteklemeyi hedeflemektedir.

- Türkiye'nin taraf olduğu ÇHS temel alınarak hazırlanacak bir "Ulusal Çocuk Yoksulluğu Stratejisi", çocuk yoksulluğuyla mücadelede kapsamlı bir politika çerçevesi sunabilir. Bu strateji, çocuk haklarının temel ilkeleri olan yaşama ve gelişme hakkı, eşitlik ve ayrımcılık gözetilmemesi, çocuğun üstün yararı ve katılım hakkını merkeze almalıdır. Çocuk yoksulluğunun çok boyutlu yapısını göz önünde bulunduran bu strateji, yalnızca maddi desteklere odaklanmak yerine, çocukların fiziksel, sosyal ve duygusal gereksinimlerini bir bütün olarak ele almalıdır. Ölçüm araçlarıyla elde edilen veriler, ulusal stratejinin öncelik alanlarını belirlemek için kullanılabilir. Örneğin, eğitim, sağlık veya barınma gibi belirli bir alandaki yoksulluğun derinleştiği bölgelerde, hedefe yönelik politikalar geliştirilebilir. Bu doğrultuda, strateji çerçevesinde yerel yönetimlerin rolü artırılarak, bölgesel farklılıklara uygun çözümler geliştirilebilir.
- Çocuk yoksulluğunun önlenmesi, kadın refahının sağlanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların iş yaşamından dışlanmasına neden olurken, çocuk bakım yükü bu eşitsizliği daha da pekiştirmektedir. Çalışan kadınlar, yeterli destek sağlanmadığında iş ve aile yaşamı arasında denge kurmakta zorlanmaktadır. Bu nedenle, kaliteli, erişilebilir ve yaygın çocuk bakım hizmetlerinin sağlanması, hem kadınların iş gücüne katılımını artırmak hem de çocuk yoksulluğunu azaltmak için önemli bir adımdır. Türkiye'de çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması, kamu destekleri ve özel sektör teşvikleriyle mümkün olabilir. Bununla birlikte, İngiltere'deki sosyal kooperatiflerin bu alanda etkin kullanılması gibi yenilikçi politikalar geliştirilmelidir. Ayrıca, TOKİ projelerinde kreşler için özel alanların ayrılması gibi

düzenlemeler, çocuk bakım hizmetlerinin erişilebilirliğini artırabilir. Bu tür uygulama seçeneklerinin analiz edilmesi ve ihtiyaçlara uygun alternatiflerin hayata geçirilmesi, kadınların iş gücüne katılımını artırırken çocuk yoksulluğunun önlenmesi yolunda somut adımlar sağlayabilir.

- Sosyal yardımların miktarının artırılması, ekonomik koşulların giderek zorlaştığı bir ortamda, yoksulluk içindeki ailelerin temel haklara erişimini güvence altına almak için bir zorunluluk haline gelmiştir. Enflasyonun yükselmesiyle kira ve fatura ücretlerinde yaşanan artışlar, düşük gelirli ailelerin barınma masraflarını karşılayamamasına ve ısınma gibi temel ihtiyaçlardan feragat etmelerine yol açmaktadır. Ayrıca gıda fiyatlarındaki artış, ailelerin çocuklarına yeterli ve dengeli besin sağlamasını zorlaştırmakta, bu da çocukların sağlıklı bir şekilde büyüme ve gelişme hakkını ihlal etmektedir. Bunun yanı sıra, eğitim masraflarının artışı nedeniyle çocukların temel eğitim materyallerine ve kitaplarına erişememesi, eğitim hakkının önündeki en büyük engellerden biri haline gelmiştir. Bu nedenle, sosyal yardım miktarlarının enflasyona duyarlı bir şekilde artırılması, çocukların barınma, beslenme ve eğitim gibi temel haklarının korunması ve iyileştirilmesi açısından önemlidir. Bunun için Almanya' nın Kindergel (Çocuk Parası) uygulaması örnek alınabilir.
- Çocuklar için fırsat eşitliğinin sağlanması, toplumsal adaletin tesis edilmesi ve çocuk haklarının tam anlamıyla uygulanabilmesi açısından vazgeçilmezdir. Çocukların iyi olma hallerini desteklemek için geliştirilen ABD merkezli 'Portage Modeli', bu alanda etkili ve yenilikçi bir uygulama olarak öne çıkmaktadır. Portage Modeli, çocukların gelişim süreçlerini desteklerken, ailelerin bu sürece aktif bir şekilde dahil olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Model çerçevesinde uzmanlar sosyal inceleme yoluyla ailelerle birlikte çalışarak, çocuğun ihtiyaçlarına yönelik öncelikleri belirlemekte ve gelişim adımlarını planlamaktadır. Bu yöntem, düşük maliyetli, ev ortamında uygulanabilir ve bireysel ihtiyaçlara göre kolayca uyarlanabilir bir yapıya sahiptir. Türkiye'de özellikle kırsal bölgelerdeki çocuklar için fırsat eşitliği yaratmak amacıyla, Portage Modeli'ne benzer bir yaklaşım geliştirilmesi çocuk yoksulluğuna yönelik önemli bir adım olabilir.
- Eğitim, çocuk yoksulluğunun hem bir nedeni hem de sonucu olarak önemli bir role sahiptir ve aynı zamanda bu sorunun çözümünde temel bir araçtır. Çocuk yoksulluğunun önlenmesi için eğitim, koruyucu, önleyici ve iyileştirici bir işlev üstlenmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de 'Okul Sosyal Hizmeti' modelinin uygulanmaya başlanması önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu

modelin hayata geçirilmesi, Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan eğitim tedbirinin daha etkin ve işlevsel hale gelmesini sağlayarak, yoksulluk içindeki çocukların eğitim hayatından kopmasının önüne geçebilir.

- Araştırma sonuçları, yoksulluk nedeniyle yeterli beslenemeyen çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin olumsuz etkilendiğini ve bu durumun akademik başarılarına doğrudan yansıdığını göstermektedir. Bu bağlamda, “okullarda ücretsiz öğle yemeği” uygulaması, çocuk yoksulluğunun etkilerini hafifletecek bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilmeli ve hayata geçirilmesi önerilmektedir. Bunun için İsveç’teki iyi uygulama örneklerinden faydalanılabilir. Günümüzde okul yemeği yalnızca taşınmalı eğitim gören çocuklara yönelik ücretsiz verilmektedir. Bu uygulama çocukların etiketlenmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla tüm çocukları kapsayacak şekilde uygulanacak bir ücretsiz öğle yemeği programı, yoksulluk içindeki çocukların yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamanın yanı sıra, damgalanmayı önleyecek ve daha kapsayıcı bir yaklaşım sunacaktır. Öte yandan bu uygulamanın çocukların okula düzenli olarak devamını teşvik edeceği düşünülmektedir.
- Çocukların beslenmesi açısından bir diğer öneri, Kadınlar, Bebekler ve Çocuklar İçin Özel Ek Beslenme Programı (WIC) benzeri programların hayata geçirilmesidir. Türkiye’de çocukların beslenmesine yönelik çeşitli hizmetler sunulmaktadır; ancak WIC programını farklı kılan, düşük gelirli hamile kadınlar, emziren kadınlar ve beş yaş altı çocuklar için sağlık hizmetleri ve beslenmeyi kapsayan bütüncül bir yaklaşım benimsemesidir. Bu tür programlar, çocukların beslenme ihtiyaçlarının yanı sıra sağlık durumlarını da destekleyerek daha kapsamlı bir çözüm sunabilir.
- STK’lar, çocuk yoksulluğuyla mücadelede önemli bir role sahiptir. Araştırma bulguları, bu kuruluşların yoksulluğun önlenmesi ve azaltılmasında etkin çözümler sunduğunu gösterirken, yeterli bütçeye sahip olamadıklarından dolayı sorunlar yaşadığını da saptamıştır. STK’ların projelerini sürdürülebilir şekilde hayata geçirebilmesi için kamu kurumları ve özel sektör iş birlikleriyle mali destek programları oluşturulabilir. Bu kuruluşların güçlendirilmesi, daha etkili ve sürdürülebilir projeler geliştirmelerine olanak tanıyacak; çocuk yoksulluğuyla mücadelede kamu politikalarının tamamlayıcı bir unsuru olarak daha güçlü bir etki yaratmalarını sağlayacaktır. Bu nedenle, STK’ların desteklenmesi ve iş birliklerinin artırılması, çocuk yoksulluğuyla mücadelede stratejik bir öncelik olarak ele alınabilir.
- Bu kapsamda; çocuk işçiliği, suça sürüklenme ve bağımlılık ile istismar gibi etkilerin önüne geçebilmek adına “Çocuk Koruma ve Destek Platformu (ÇODEK)” kurulabilir.

Bu platform; risk altındaki çocukları tespit etmek, korumak ve rehabilite etmek amacıyla bütüncül bir yaklaşımla tasarlanabilir. Uygulama, önleme, müdahale ve rehabilitasyon aşamalarını kapsayacak şekilde; kamu kurumları, STK, özel sektör iş birliğini temel alarak kurulabilir. Öte yandan ülkemizde cinsel istismar mağduru çocuklar için Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) bulunmaktadır. Suça sürüklenen çocuklar içinse Adli Görüşme Odaları faaliyet göstermektedir. Bu hizmet modellerinin tek çatı altında toplanabilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun için “Çocuk Adliyesi” kurulması önerilebilir. Bu adliyeler mevcut adliyelerden ayrı bir bina olarak çocuk dostu bir şekilde tasarlanabilir.

- Yoksulluk, temelde politik, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerden kaynaklanan yapısal bir sorundur. Bu bağlamda, çocuklarla çalışan profesyonellerin, yoksulluğun bireysel bir sorun değil, politik bir sorun olduğunun farkında olması ve bu doğrultuda hizmet vermesi gerekmektedir. Çocuklarla çalışan profesyoneller, ekonomik eşitsizliklerin toplumsal ve politik kökenlerini analiz edebilecekleri eleştirel düşünce becerileriyle donatılabilir. Bu da mesleki eğitimlerle gerçekleştirilebilir.
- Araştırma bulguları, çocuk yoksulluğunun yerel dinamiklerden etkilendiğini ve bu bağlamda profesyonellerin, görev yaptıkları bölgenin kültürel özelliklerine hakim olmalarının bir gereklilik olduğunu göstermektedir. Özellikle Mardin gibi, kendine özgü toplumsal yapıya sahip bölgelerde, kan davaları gibi yerel sorunların çocukların refahını olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Kan davaları, ailelerin zorunlu göçlere maruz kalmasına, sosyal izolasyon yaşamasına ve ekonomik kaynaklardan yoksun hale gelmesine neden olarak, çocuk yoksulluğunu derinleştiren bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle alanda çalışan profesyonellerin, yerel halkın değerlerini, geleneklerini ve sosyal dinamiklerini anlamaları; çözüm önerilerini bu bağlama uygun şekilde geliştirmeleri gerekmektedir. Profesyonellerin görev bölgelerini yalnızca bir çalışma sahası olarak değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin iç içe geçtiği bir toplumsal ekosistem olarak değerlendirmeleri önemlidir. Ailelerin ekonomik bağımsızlığını desteklemek içinse kültüre duyarlı istihdam programları ve rehberlik hizmetleri tasarlanabilir. Yerel dinamiklere duyarlılık, yalnızca bölgesel sorunların tespitiyle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda bu sorunların çözümünde yerel aktörlerin dahil edilmesini de içermelidir. Bu doğrultuda, profesyonellerin, yerel liderler ve kanaat önderleriyle iş birliği yaparak, çocukların ve ailelerin yaşadığı sosyal sorunlara yönelik daha etkili ve kapsayıcı çözümler geliştirmesi gereklidir. Sonuç olarak, kültürel farkındalıkla şekillenen müdahaleler hem çocuk yoksulluğuyla mücadelede hem de yerel toplulukların refahını artırmada daha anlamlı sonuçlar doğurabilir.

Profesyonellerin yerel toplumsal yapı ve kültürel değerler hakkında bilgi sahibi olmaları, çocukların refahını ve iyi olma halini desteklemek için temel bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu farkındalıkla geliştirilecek politikalar ve hizmet modelleri, çocuk yoksulluğuyla mücadelede daha sürdürülebilir ve etkili çözümler sunabilir.

- Çocuk yoksulluğuyla ilgili yapılacak araştırmaların, konunun karmaşık doğasını yansıtmak şeklinde çok boyutlu olarak tasarlanması büyük bir önem taşımaktadır. Çocuk yoksulluğu, yalnızca gelir eksikliğiyle açıklanamayacak kadar geniş bir çerçeveye sahiptir; çocukların fiziksel, psikolojik, sosyal ve kültürel çevrelerinden etkilenerek şekillenmektedir. Bu nedenle, yoksulluk araştırmalarının, çocukların yaşamlarını etkileyen tüm sistemleri – aile, eğitim, sağlık, toplum ve çevre gibi – dikkate alarak ele alınması gereklidir. Araştırmalar, yalnızca yetişkinlerin bakış açısını merkeze alan elitist bir yaklaşımdan kaçınmalı; çocukların kendi deneyimlerine dayalı özgün fikirlerini, algılarını ve çözüm önerilerini ortaya koymalarına olanak tanımalıdır. Çocukların, doğrudan yoksullukla ilgili araştırmalara dahil edilmesi, onların bu süreçte pasif birer gözlemci olmaktan çıkıp aktif birer katılımcı olmalarını sağlayacaktır. Çocukların yaşadıkları yoksulluk koşullarını kendi bakış açılarıyla anlatmaları hem sorunun daha iyi anlaşılmasına hem de çözüm yollarının daha etkili bir şekilde belirlenmesine katkıda bulunabilir. Bu bağlamda, çocuk yoksulluğuyla ilgili yapılacak araştırmaların metodolojisi, katılımcı bir yaklaşımla şekillendirilmelidir. Çocukların yaş grubuna uygun iletişim teknikleri ve araçları kullanılarak onların görüşlerinin alınması, yalnızca veri toplama sürecini zenginleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda çocuk haklarını gözetten bir araştırma etiğini de destekleyecektir. Özellikle, görüşme, hikâye anlatımı, resim çizme gibi çocuk dostu yöntemlerin kullanılması, çocukların rahatça kendilerini ifade etmelerini sağlayabilir.
- Araştırma sonuçları, "kuyubaşları" gibi özgün sosyal yaşam biçimlerinin, çocuk yoksulluğu ve refahı üzerindeki etkilerinin incelenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu tür yaşam biçimleri hem ekonomik hem de sosyal açıdan farklı dinamiklere sahip olduğundan, çocukların gelişimi ve refahı üzerinde belirgin etkiler yaratmaktadır. Kuyubaşlarında yaşayan çocuklar, fiziksel ve sosyal izolasyonun yanı sıra eğitim, sağlık ve oyun gibi temel haklarına erişimde engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Ancak literatürde bu konuya dair yeterli çalışmanın bulunmaması, önemli bir boşluğa işaret etmektedir. Konuyla ilgili yapılacak araştırmalar yalnızca akademik bir katkı sağlamakla kalmayacak aynı zamanda yerel düzeyde bu ailelere yönelik etkili uygulamalar geliştirilmesine olanak tanıyabilir.

- Bu araştırma, sosyal yardımlardan faydalanan aileler ve çocuklarla gerçekleştirilmiştir. Ancak sosyal yardımlara erişimi olmayan veya çeşitli nedenlerle bu desteklerden faydalanamayan yoksul aileler ve çocuklar da önemli bir araştırma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu grupların yaşadığı zorluklar, sosyal yardımlardan faydalanan gruplardan farklı dinamiklere sahip olabilir. Yoksullukla mücadelede kapsamlı bir perspektif geliştirilmesi için bu grubun da incelenmesi gereklidir. Sosyal yardımlardan faydalanmayan aileler, çoğu zaman resmi sosyal yardım veya sosyal hizmet sistemine erişim engelleri, bilgi eksikliği, başvuru süreçlerindeki karmaşıklık veya sosyal damgalanma gibi faktörlerden dolayı bu desteklerin dışında kalmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmaların bu aileleri ve çocukları da kapsayarak, yoksulluğun farklı boyutlarını ve dinamiklerini daha bütüncül bir şekilde ele alması önerilmektedir.



KAYNAKÇA

- Aava, M. H., & Karlsson, L. (2021). *En jämförande studie av järninnehåll i vegetarisk skolmat och blandkost för barn i ålder tio till tolv år* [Bachelor's thesis, Uppsala University]. Uppsala University Digital Archive. <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1635549&dswid=-5993>
- Abdu, M., & Delamonica, E. (2018). Multidimensional child poverty: From complex weighting to simple representation. *Social Indicators Research*, 136(3), 881–905. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1620-6>
- Abe, A. (2023). Child poverty policies in Japan: Familial welfare state in transition? In M. Izuhara (Ed.), *A research agenda for East Asian social policy* (pp. 103–125). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781800376113>
- Abuya, B., Oketch, M., & Musyoka, P. (2013). Why do pupils dropout when education is 'free'? Explaining school dropout among the urban poor in Nairobi. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 43(6), 740–762. <https://doi.org/10.1080/03057925.2012.707458>
- Aca, Z., & Özkan, Ş. (2021). COVID-19 Pandemisinin Yoksul Aileler Üzerindeki Sosyoekonomik ve Sağlık Etkileri: Sosyal Yardımların Bu Etkileri Azaltmadaki Rolü. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25), 643–659. <https://doi.org/10.38155/ksbd.880919>
- Acar, Y. B., & Acar, H. (2002). Sistem kuramı-ekolojik sistem kuramı ve sosyal hizmet: Temel kavramlar ve farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13(1), 29–35.
- Acar, H., Negiz, N., & Akman, E. (Eds.). (2013). *Sosyal politika ve kamu bileşenleriyle sosyal hizmet temelleri ve uygulama alanları: Türkiye'de sosyal hizmetin temel karakteristikleri ve güncel görünümü*. Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık.
- Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Avci, A., & İçme, F. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(4), 591–614.
- Acemoğlu, D., & Robinson, J. A. (2013). *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. Crown Currency.
- Açıkgöz, R. (2010). Kadın yoksulluğu üzerine bir inceleme. *Hakem Heyeti*, 45.
- Açıkgöz, R., & Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye'de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 76–117.
- Açıl, L. (2007). *Toplumsal değer ve normlar açısından kan davaları: Bismil örneği* (Yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Adaman, F., & Keyder, Ç. (2006). Türkiye'de büyük kentlerin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşanan yoksulluk ve sosyal dışlanma.

- Adamson, P., Bradshaw, J., Hoelscher, P., & Richardson, D. (2007). *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries*. (Innocenti Report Card). Unicef Innocenti Research Centre.
- Administration for Children and Families. (2024). About. *U.S. Department of Health & Human Services*. Retrieved from <https://www.acf.hhs.gov/about>
- Afşin, R., & Özçelik, A. D. (2018). Suça sürüklenen çocuklar ile suça sürüklenmeyen çocukların algıladıkları anne baba tutumları ile ebeveyn bağlanma stillerinin karşılaştırılarak incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(66), 384–400. DOI: 10.17755/esosder.294032
- Aftab, S., Ara, J., Kazi, S., & Deebe, F. (2012). Effects of poverty on pregnant women. *Pakistan Journal of Medical Research*, 51(1), 5.
- Agola, N. O., & Awange, J. L. (2014). Globalized poverty and environment. *Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg*. doi, 10, 978-3.
- Akbulut, N. (2024). *Çocuk yoksulluğu ve çocuk yoksulluğunun giderilmesine yönelik karşılaştırmalı mali uygulamalar* (Doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Akçin, M. E., & Zengin, O. (2020). Düzensizliğin düzeni: Kaos kuramı ve sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1307-1323. <https://doi.org/10.33417/tsh.702267>
- Akıllı, H., & Dirikoç, A. (2017). Türkiye’de kent yoksulluğu ve çocuk: Nevşehir örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(26), 197–224.
- Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün toplumsal görünüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(27), 9–19.
- Aktaş, Ş., Güler, B., & Duman, Ş. M. (2021). Okul beslenme çalışmaları. In *Travma bilgisine dayalı okul temelli toplum çalışmaları: SOYAÇ modeli sempozyumu, Türkiye*.
- Aküzüm, C., Yavaş, T., Tan, Ç., & Uçar, M. B. (2015). İlköğretim kurumu öğrencilerinin devamsızlık ve okul terki nedenleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 167–192. <https://doi.org/10.12780/uusbd.03923>
- Akyüz, D. (2018). Yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşları. In *Sürdürülebilirlik Ekseninde Ekonomi, Siyaset ve Toplum: Bildiriler Kitabı* (pp. 151).
- Akyüz, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 3–24.
- Akyüz, E. (2020). *Çocuk hukuku: Çocukların hakları ve korunması* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Alaca Aytış, Ü., & Özgüç, A. (2019). Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti kapsamındaki ailelerin sosyo-demografik yapısının incelenmesi. *Aydın Sağlık Dergisi*, 5(2), 181-194.

- Albayrak, E. T., & Birinci, M. (2017). Sosyal devlet modelleri: sosyal demokrat model, İsveç-Norveç örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1), 64-100.
- Alcock, P. (1993). Jo Roll, *Understanding Poverty: A Guide to Concepts and Measures*, London, Family Policy Studies Centre, Occasional Paper 15, 1992, 48 pp., £8.95 paper.
- Paul Spicker, *Poverty and Social Security: Concepts and Principles*, London, Routledge, 1993, 198 pp., £12.99 paper. *Journal of Social Policy*, 22(4), 570-572. doi:10.1017/S0047279400021103
- Alkire, S. (2005). *Valuing freedoms: Sen's capability approach and poverty reduction*. Oxford University Press, USA.
- Alkire, S., & Foster, J. E. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of Public Economics*, 95(7-8), 476-487. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.11.006>
- Alkire, S., & Roche, J. M. (2012). Beyond headcount: Measures that reflect the breadth and components of child poverty. In *Global child poverty and well-being* (pp. 103-134). Policy Press.
- Alkire, S., & Santos, M. E. (2010). Acute multidimensional poverty: A new index for developing countries. *Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI) Working Paper No. 38*. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=1815243> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1815243>
- Alkire, S., & Santos, M. E. (2013). A multidimensional approach: Poverty measurement & beyond. *Social Indicators Research*, 112(2), 239-257. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0257-3>
- Alkire, S., & Santos, M. E. (2014). Measuring acute poverty in the developing world: Robustness and scope of the multidimensional poverty index. *World Development*, 59, 251-274. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2014.01.026>
- Alkire, S., Ul Haq, R., & Alim, A. (2019). The state of multidimensional child poverty in South Asia: A contextual and gendered view. *Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI) Working Paper 127*. Oxford: University of Oxford.
- Allen, K. (2008). Medicaid managed care for children in child welfare. *Center for Health Care Strategies, Incorporated*.
- Allendorf, K. (2007). Do women's land rights promote empowerment and child health in Nepal? *World Development*, 35(11), 1975-1988.
- Anand, S., Santos, C., & Smith, R. (2007). The measurement of capabilities. *Open Discussion Papers in Economics*, No. 67. London: The Open University.
- Anderson, F. W., Morton, S. U., Naik, S., & Gebrian, B. (2007). Maternal mortality and the consequences on infant and child survival in rural Haiti. *Maternal and Child Health Journal*, 11, 395-401.

- Antonelli, M. A., & De Bonis, V. (2021). Economic poverty: Does the break-up of families matter? *Social Sciences*, 10(6), 224. <https://doi.org/10.3390/socsci10060224>
- Arpacioğlu, Ö. Ö., & Oğuz, İ. H. (2018). Sürdürülebilir kalkınma perspektifinden yoksulluk olgusu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 769-782. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20185537248>
- Arun, M. O. (2016). Yapabilirlikler yaklaşımı ve değerli yapabilirliklerin tanımlanması sorunsalı: Yanlış bilinç mi, yapısal eşitsizlikler mi? *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(Özel Sayı), 9-24. <https://doi.org/10.18037/ausbd.417418>
- As, İ. (2017). Yoksulluğun küreselleşmesi ve sivil toplum kuruluşları. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(1), 31-66.
- ASHB (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı). (2022). *2021 yılı faaliyet raporu*. Strateji Geliştirme Başkanlığı. Şubat 2022.
- ASHB. (2024a). *Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. Retrieved from <https://www.aile.gov.tr/chgm>
- ASHB. (2024b). *2023 yılı faaliyet raporu*. Retrieved from <https://www.aile.gov.tr/raporlar/yillik-faaliyet-raporlari/>
- ASHB. (2024c). *Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü*. Retrieved from <https://www.aile.gov.tr/sygm>
- ASHB. (2024d). *Kurum hakkında*. Retrieved from <https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/>
- Aslan, G. (2022). Krizler çağında yoksulluk: Sosyal transferlerin önemi ve etkinliği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(54), 169-195. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.893946>
- ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı). (2013). *2013 yılı faaliyet raporu*. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- ASPB Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011). *Resmî Gazete* (Sayı: 27958, Mükerrer). Retrieved from <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608M1-1.htm>
- Assadi, M. (2024). Yeni bir eşitsizlik biçimi olarak dijital yoksulluk. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 407-421. <https://doi.org/10.17336/igusbd.1143096>
- Atatanır, H. (2022). Çocukluk olgusunun ve çocuk haklarının tarihsel gelişimi. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 205-219.
- Atatanır, H. (2023). Çocuk yoksulluğu ile mücadelede sosyal güvenlik. *Çocuk ve Medeniyet*, 8(14), 177-188.
- Atatanır, H., & Karataş, K. (2019). Yoksulluğa hak temelli yaklaşım. *İnsan ve İnsan*, 6(21), 453-475. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.494872>

- Atmaca, T., & Sağlam, D. (2023). Yoksulluk kültürünün öğrencilerin eğitim yaşantılarına ve gelişim alanlarına yansımalarının incelenmesi (Annelerin deneyimleri). *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(47), 764-788. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1136832>
- Avrupa Komisyonu. (2008) Report on Child Poverty and Child Well-Being in the European Union. Brussels: European Union
- Avşar Kurnaz, Ş. (2009). Türkiye’de çocuk yoksulluğu. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara. Retrieved from <https://www.aile.gov.tr/>
- Avşar, Z., & Öğütoğulları, E. (2012). Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği mücadele stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1), 9-40.
- Aydın, M. (2013). Aile türleri ve başlıca aile sınıflamaları. In M. Aydın (Ed.), *Aile Sosyolojisi* (pp. 9–40).
- Aytaç, Ö. (2016). Kent yoksulluk ve sosyal düzensizlik potansiyeli. *Mukaddime*, 7(1), 135-155. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.50521>
- Aytaç, S., & Aksoy, H. (2011). Suç kariyeri: Suçun meslek haline getirilmesi. *Suç Önleme*, 111.
- Bağış, R. C. (2022). Mekânın suça yansması: kentsel mekân ve çocuk suçluluğu ilişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(3), 1181-1202. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.1034988>
- Bağış, R. C. (2024). Sosyoekonomik perspektiften çocuk işçilerde yoksulluğun analizi: Antalya Kadriye örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli. <https://hdl.handle.net/11499/57736>
- Balkaya, A., & Ceyhan, E. (2007). Lise öğrencilerinin suç davranışı düzeylerinin bazı kişisel ve ailesel nitelikler bakımından incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(11), 1327.
- Ballet, J., Biggeri, M., & Comim, F. (2011). Children’s agency and the capability approach: A conceptual framework. In *Children and the Capability Approach* (pp. 22–45). London: Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230308374_2
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Banks, L. M., Kuper, H., & Polack, S. (2018). Correction: Poverty and disability in low- and middle-income countries: A systematic review. *PLOS ONE*, 13(9), e0204881. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0204881>
- Bastos, A., & Machado, C. (2009). Child poverty: A multidimensional measurement. *International Journal of Social Economics*, 36(3), 237-251. <https://doi.org/10.1108/03068290910932738>
- Batır, E. (2020). Çocuk işçi ölümleri: Yaşam ve eğitim hakkı (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Batu, Z., & İrkin, R. (2019, March). Bodurluk ve beslenme. In *International Aegean Symposium on Innovative Interdisciplinary Scientific Researches* (pp. 26-27).
- Bauman, Z. (2007). *Liquid times: Living in an age of uncertainty*. Cambridg: Polity Press.
- Bayram, E. N., & Güllüpnar, F. (2023). Gençlik, sosyal sermaye ve gönüllük üzerine sosyolojik bir bakış: İzmir Gençlik Merkezleri örneği. *Journal of Applied And Theoretical Social Sciences*, 5(2), 133-163. <https://doi.org/10.37241/jatss.2023.87>
- Beaudoin, S. M. (2017). *Yoksulluğun tarihi*. İstanbul: Dedalus Kitap Yay.
- Bedir, E. (2018). *Sosyal politika* (Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2177, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3317). Anadolu Üniversitesi Yayınları. Editörler: Oral, A. İ., & Şişman, Y.
- Beeghley, L. (1988). Individual and structural explanations of poverty. *Population Research and Policy Review*, 7, 201-222.
- Bektaş, İ., Çetli, E., Fırat, K. O. Ç., & Özkoçak, V. (2019). Yoksulluk olgusu ile suç ve suça sürüklenme arasındaki ilişki. *Avrasya Sanat ve Medeniyet Dergisi*(31), 31-41. <https://doi.org/10.17740/eas.art.2019-V11-03>
- Ben-Arieh, A. (2000). Beyond welfare: Measuring and monitoring the state of children: New trends and domains. *Social Indicators Research*, 52(3), 235-257.
- Ben-Arieh, A. (2008). The child indicators movement: Past, present, and future. *Child Indicators Research*, 1, 3-16. <https://doi.org/10.1007/s12187-007-9003-1>
- Ben-Arieh, A. E., Casas, F. E., Frønes, I. E., & Korbin, J. E. (Eds.). (2014). *Handbook of child well-being: Theories, methods, and policies in global perspective* (Vols. 1-5). Springer Science+Business Media.
- Ben-Arieh, A., & Frønes, I. (2007). Indicators of children's well-being: What should be measured and why? *Social Indicators Research*, 84, 249-250. <https://doi.org/10.1007/s11205-007-9183-6>
- Ben-Arieh, A., Kaufman, N. H., Andrews, A. B., George, R. M., Lee, B. J., & Aber, L. J. (2013). *Measuring and monitoring children's well-being* (Vol. 7). Springer Science & Business Media.
- Bennett, C. M., & Friel, S. (2014). Impacts of climate change on inequities in child health. *Children*, 1(3), 461-473. <https://doi.org/10.3390/children1030461>
- Berigel, S., & Eroğlu, İ. (2019). Türkiye'de çocuk işçiliğinin dinamikleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 39-56.
- Berkman, K. (2022). Çocuk yoksulluğu ile mücadelede bir sosyal politika önerisi: Asgari gelir garantisi modeli (Yayımlanmamış doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.

- Bessell, S. (2021). Rethinking child poverty. *Journal of Human Development and Capabilities*, 22(2), 1–23. <https://doi.org/10.1080/19452829.2021.1911969>
- Besson, S. (2005). The principle of non-discrimination in the Convention on the Rights of the Child. *International Journal of Children's Rights*, 13(4), 433.
- Beyter, S., & Özhan, M. (2023). Amartya Sen'in Yetenek Yoksunluğu Olarak Yoksulluk Analizi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(Özel Sayı), 221-234.
- Biggeri, M., & Mehrotra, S. (2011). Child poverty as capability deprivation: How to choose domains of child well-being and poverty. In *Children and the Capability Approach* (pp. 46-75). London: Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230308374_3
- Biggeri, M., Ballet, J., & Comim, F. (2011). The capability approach and research on children: Capability approach and children's issues. *Children and the Good Life: New Challenges for Research on Children*, 75-89. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9219-9_6
- Bilen, M., & Özdemir, C. (2021). Çocuk yoksulluğunu önlemeye yönelik bir sivil toplum girişimi: İHH'nın yetimleri destekleme programı. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 8(2), 247-290. <https://doi.org/10.54863/jief.1134719>
- Bilen, S. A. (2021). Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin önlenmesine yönelik hukuki bilgiler rehberi. *Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (United Nations Population Fund, UNFPA)*.
- Biles, R. (1998). Robert F. Wagner, Franklin D. Roosevelt, and social welfare legislation in the New Deal. *Presidential Studies Quarterly*, 28(1), 139-152.
- Bilgili, A. (2022). Kentsel yoksulluk bağlamında çocuk olgusu ve Türkiye'de sokaklarda çalışan çocuklar. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 101-107.
- Bilgin, Ö. (2019). Sosyal hizmetin bir aracı olarak sosyal ve ekonomik destek modeli: Vak'a sunumu. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 1–32.
- Bilican Gökkaya, V. (2023). Çocuk yoksulluğu: Neden, sonuç ve çözüm ekseninde eğitim faktörü. *Çocuk ve Medeniyet*, 8(14), 157–176.
- Bingöl, E. S. (2017). Kamu yönetimi ve yoksulluk bağlamında yeni yoksulluk yönetimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 133-150.
- Bishwajit, G., Ide, S., & Ghosh, S. (2014). Social determinants of infectious diseases in South Asia. *International Scholarly Research Notices*, 2014(1), 135243. <https://doi.org/10.1155/2014/135243>
- Black, R. E., Victora, C. G., Walker, S. P., Bhutta, Z. A., Christian, P., De Onis, M., ... & Uauy, R. (2013). Maternal and child undernutrition and overweight in low-income and middle-income countries. *The Lancet*, 382(9890), 427-451.
- Blair, C., Berry, D., Mills-Koonce, R., & Granger, D.; FLP Investigators. (2013). Cumulative effects of early poverty on cortisol in young children: Moderation by autonomic nervous system activity. *Psychoneuroendocrinology*, 38(11), 2666-2675. <https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2013.06.025>

- Blomqvist, C. (2012). Samarbete med förhinder: om samarbete mellan BUP, socialtjänst, skola och familj [Collaboration with counterchecks: On collaboration between child psychiatry, social services, school and the family]. *PhD diss.*, Gothenburg University.
- BM (Birleşmiş Milletler). (1948). *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/turkish-turkce>
- BM. (1989). *Çocuk Hakları Sözleşmesi*. Retrieved from <https://www.unicef.org/turkey/1989-Cocuk-Haklari-Szlesmesi.pdf>
- BM. (2006). *Promotion and protection of the rights of children: Report of the Third Committee*. New York: United Nations.
- BM. (2015a). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*. Retrieved from <https://www.un.org/sustainabledevelopment/>
- BM. (2015b). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. New York: UNDP.
- BM. (2021). *Climate and health crises are interlinked and compounding, UN chief tells Biodiversity Conference*. United Nations News. Retrieved from <https://news.un.org/en/story/2021/10/1102582>
- BM. (2024). *Sürdürülebilir kalkınma hedefleri: Hedef 1 - Yoksulluğa son*. Retrieved from <https://turkiye.un.org/tr/sdgs/1>
- Bolgün, C., & Işık, A. (2017). Sürdürülebilir toplumsal kalkınmanın mihenk taşı: Çocuk yoksulluğu üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 1–10. <https://dergipark.org.tr/en/pub/asj/issue/40221/478961>
- Boran, P., Gökçay, G., Devocioğlu, E., & Eren, T. (2013). Çocuk gelinler. *Marmara Medical Journal*, 26(2), 58-62.
- Boulding, C., & Holzner, C. A. (2021). *Voice and inequality: Poverty and political participation in Latin American democracies*. Oxford University Press.
- Bowen, G. A. (2007). The challenges of poverty and social welfare in the Caribbean. *International Journal of Social Welfare*, 16(2), 150–158.
- Boztilki, M. (2020). Sosyal yardımlar ve istihdama katılımın yoksulluk üzerindeki etkisi: Yalnız anneli ailelere yönelik bir inceleme (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Bradshaw, J. (2002). Child poverty and child outcomes. *Children & Society*, 16(2), 131–140.
- Bradshaw, J. (2016). *The well-being of children in the UK* (4. baskı, ss. 13–31). Policy Press.
- Bradshaw, J., & Main, G. (2016). Child poverty and deprivation. In J. Bradshaw (Ed.), *The well-being of children in the UK* (pp. 31–70). Policy Press. <https://doi.org/10.51952/9781447325642.ch003>

- Bradshaw, J., Hoelscher, P., & Richardson, D. (2006). Comparing child well-being in OECD countries: Concepts and methods. *Innocenti Working Paper*, 1–5.
- Breen, C. (2003). Refugee law in Ireland: Disregarding the rights of the child-citizen, discriminating against the rights of the child. *International Journal of Refugee Law*, 15(4), 750–785.
- Bronfenbrenner, U., McClelland, P., Wethington, E., Moen, P., & Ceci, S. (1996). *The state of Americans: This generation and the next*. New York: Free Press.
- Brown, J., Cairncross, S., & Ensink, J. H. (2013). Su, sanitasyon, hijyen ve çocuklarda enterik enfeksiyonlar. *Çocukluk Çağındaki Hastalıkların Arşivleri*, 98(8), 629-634.
- Bruyere, E., & Garbarino, J. (2010). The ecological perspective on the human rights of children. In S. B. Kamerman, S. Phipps, & A. Ben-Arieh (Eds.), *From child welfare to child well-being: An international perspective on knowledge in the service of policy making* (pp. 137–150). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-3377-2>
- Buğra, A. (2001). Ekonomik kriz karşısında Türkiye'nin refah rejimi. *Toplum ve Bilim*, (89), 22-30.
- Buğra, A. (2006). Yoksullukla mücadele hayırseverlik değil. *Radikal Gazetesi*, sayı: 531.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye'de sosyal politika*. İletişim Yayınları.
- Buğra, A., & Keyder, Ç. (2006). The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European Social Policy*, 16(3), 211–228.
- Bulu, M., & Üstün, K. (2023). Çocuk yoksulluğu küresel bir sorunun bibliyometrik analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(4), 2377-2393. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1303339>
- Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. (2024). *Pfändungsschutz für finanzielle Hilfen der Bundesstiftung "Mutter und Kind – Schutz des ungeborenen Lebens": Informationen für Beratungsfachkräfte, Träger und andere am Bewilligungsverfahren Beteiligte*. Retrieved from <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/245964/db2c6a828bc811c337730a86cdf8634d/pfaendungsschutz-fuer-finanzielle-hilfen-der-bundesstiftung-mutter-und-kind-data.pdf>
- Bunyavanich, S., Landrigan, C. P., McMichael, A. J., & Epstein, P. R. (2003). The impact of climate change on child health. *Ambul Pediatr*, 3(1), 44–52.
- Burns, K., & Fox, L. E. (2022). The impact of the 2021 expanded child tax credit on child poverty. In *Economic, and housing statistics division working paper No. 2022-24*. US Census Bureau Social.
- Buz, S., & Aygüler, E. (2017). Amartya Sen'in Kapasite - Yapabilirlik Yaklaşımı Bağlamında Türkiye'de Yoksulluk Durumu. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(15), 177-189.

- Camfield, L., Streuli, N., & Woodhead, M. (2009). What's the use of well-being in contexts of child poverty-approaches to research, monitoring and children's participation. *International Journal of Children's Rights*, 17, 65.
- Can, K. (2001). Şanlıurfa'da yoksulluk manzaraları. *Toplum ve Bilim*, (89), 205-218.
- Canbulut, T. (2017). Yoksulluk ve yoksullukla mücadele alanındaki sosyal politikaların sosyal hizmet uzmanlarınca değerlendirilmesi: sürdürülebilir yoksulluk. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 113-132.
- Cappa, C., & Hereward, M. (2019). Fulfilling the right of street children to be counted. *UNICEF Blogs*. Retrieved from <https://blogs.unicef.org>
- Carraro, A., & Ferrone, L. (2021). Measurement of multidimensional child poverty. In *No Poverty* (pp. 517-527). Cham: Springer International Publishing.
- Ceren, A., & Çelik, S. (2015). Kentsel yoksulluğun çözümünde kamu-sivil toplum kuruluşları işbirliği: Adıyaman örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(20), 572-613. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.98223>
- Chaudry, A., & Wimer, C. (2016). Poverty is not just an indicator: The relationship between income, poverty, and child well-being. *Academic Pediatrics*, 16(3), S23-S29. <https://doi.org/10.1016/j.acap.2015.12.010>
- Chen, W. H., & Corak, M. (2008). Child poverty and changes in child poverty. *Demography*, 45(3), 537-553.
- Cheung, K. C. K. (2015). Child poverty in Hong Kong single-parent families. *Child Indicators Research*, 8, 517-536. <https://doi.org/10.1007/s12187-014-9256-4>
- Chilton, M., Chyatte, M., & Breaux, J. (2007). The negative effects of poverty & food insecurity on child development. *Indian Journal of Medical Research*, 126(4), 262-272.
- Christiansen, Ø. (2012). Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører? *Tidsskriftet Norges barnevern*, 89(1-2), 16-30. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1838-2012-01-02-03>
- Chzhen, Y., & Ferrone, L. (2017). Multidimensional child deprivation and poverty measurement: Case study of Bosnia and Herzegovina. *Social Indicators Research*, 131(3), 999-1014. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1291-8>
- Chzhen, Y., Gordon, D., & Handa, S. (2018). Measuring multidimensional child poverty in the era of the sustainable development goals. *Child Indicators Research*, 11(3), 707-709. <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9490-7>
- Cılga, İ. (2001). Ekonomik kriz ve aile. In 1. *Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu: 2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri* (pp. 135-145). Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını.
- Clair, A. (2019). Housing: An under-explored influence on children's well-being and becoming. *Child Indicators Research*, 12(2), 609-626. <https://doi.org/10.1007/s12187-018-9550-7>

- Collyer, S., Wimer, C., Curran, M., Friedman, K., Hartley, R. P., Harris, D., & Hinton, A. (2020). Housing vouchers and tax credits. *Poverty & Social Policy Brief*, 9.
- Cook, J. T., Frank, D. A., Casey, P. H., Rose-Jacobs, R., Black, M. M., Chilton, M., ... & Cutts, D. B. (2008). A brief indicator of household energy security: Associations with food security, child health, and child development in US infants and toddlers. *Pediatrics*, 122(4), e867-e875.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (Çev. Selçuk Beşir Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. (2021). *Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları* (S. B. Demir, Çev. Ed.). Eğiten Kitap.
- Cunedioğlu, H. E., & Uzunırmak, Y. (2024). Türkiye’de çocuk yoksulluğu: Mevcut durum ve riskler. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)*.
- Currie, J., & Stabile, M. (2003). Socioeconomic status and child health: Why is the relationship stronger for older children? *American Economic Review*, 93(5), 1813-1823.
- Çalışıcı, M., Yüksel, D., & Yağır, E. (2023). Dezavantajlı bölgedeki okullarda görev yapan öğretmenlerin mevcut problemlere yönelik görüşleri. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(92), 486-499.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 59, pp. 89-132). Istanbul University.
- Çatulay, D., & Uğurlu, Z. (2023). Çocuk yoksulluğu bağlamında sosyal hizmet planlı müdahale süreci: Örnek vaka sunumu. *Çocuk ve Medeniyet*, 8(14), 263-286.
- Çelebi, M., & Piyal, B. (2022). Çocuk yaşta erken ve zorla yapılan evlilikler. *TJFMPC*, 16(3), 632-638.
- Çiçek, B., & Çopur, Z. (2018). Bireylerin kadınların çalışmasına ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 4, 1-21.
- Çiçek, Ö., & Öçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye’de iş sağlığı ve iş güvenliğinin tarihsel gelişimi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11), 106-129.
- Çoban, R. (2017). Sosyal adalet, eşitlik ve sosyal hizmet. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 252-260.
- Çoban, S. (2015). Türkiye’de risk altındaki çocuklar ve çocuk suçluluğu üzerine bir değerlendirme. *Journal of Sociological Studies/Sosyoloji Konferansları*(52).
- Çobanoğlu, A., & Aytekin, İ. (2022). Dezavantajlı/risk altındaki gruplar: İşsizler. In H. Doğan (Ed.), *Dezavantajlı/risk altındaki gruplar II* (p. 205). Nika Yayınevi.
- Çocuk Koruma Kanunu. (2005). No. 5395, 3 Temmuz 2005, *Resmî Gazete*, 15 Temmuz 2005, Sayı: 25876.

- Çotur, H., Güneş, N., & Ayhan, E. E. (2022). Deprem ve yoksulluk ilişkisi: 2011 Van depremine farklı bir bakış. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı II: Yeşil Kalkınma*, 04-05 Temmuz 2022, 109.
- Çöpoğlu, M. (2018). Türkiye’de çocuk işçiliği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 357–398.
- D’Agostino, A., Giusti, C., & Potsi, G. (2018). Gender and children’s wellbeing: Four Mediterranean countries in perspective. *Child Indicators Research*, 11(5), 1649–1676. <https://doi.org/10.1007/s12187-018-9526-7>
- Dağ, H., Doğan, M., Sazak, S., Kaçar, A., Yılmaz, B., Doğan, A., & Arıca, V. (2015). Çocuk haklarına güncel yaklaşım. *Çukurova Medical Journal*, 40(1), 1–5.
- Davis-Kean, P. E., Tighe, L. A., & Waters, N. E. (2021). The role of parent educational attainment in parenting and children’s development. *Current Directions in Psychological Science*, 30(2), 186–192. <https://doi.org/10.1177/0963721421993116>
- DB (Dünya Bankası). (1990). *World Development Report 1990: Poverty*. New York: Oxford University Press. <https://hdl.handle.net/10986/5973>
- DB. (2017). *World Bank Annual Report 2017*. Washington, DC: World Bank Group. <https://documents.worldbank.org/curated/en/143021506909711004/World-Bank-Annual-Report-2017>
- DB. (2020). *World Bank Data: Mortality rate, infant (per 1,000 live births)*. Retrieved from <https://genderdata.worldbank.org/en/indicator/sp-dyn-imrt-in>
- DB. (2022). *Poverty and shared prosperity 2022: Correcting course*. Washington, DC: World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/37739>
- DB. (2024). *What we do*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/what-we-do>
- De los Reyes-Aragon, C. J., Amar Amar, J., De Castro Correa, A., Lewis Harb, S., Madariaga, C., & Abello-Llanos, R. (2016). The care and development of children living in contexts of poverty. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 3637–3643. <https://doi.org/10.1007/s10826-016-0514-6>
- Deb, S. (2022). Introduction—Child safety, welfare, and well-being: Need of the hour. In S. Deb (Ed.), *Child safety, welfare and well-being: Issues and challenges* (2nd ed., pp. 1–15). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-16-9820-0>
- Decerf, B. (2022). Absolute and relative poverty measurement: A survey. *Policy Research Working Paper Number 10008*, World Bank, Washington, DC.
- DEF (Dünya Ekonomi Forumu). (2023). *Global gender gap report 2023*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/>
- Delamonica, E. (2021). Child rights, poverty, and well-being: Measurement debates and empirical advances. *Population Review*, 60(1), 141–170. [10.1353/prv.2021.0007](https://doi.org/10.1353/prv.2021.0007)

- Demir, S. (2006). *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı insani gelişme endeksi ve Türkiye açısından değerlendirme*. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye. Retrieved from <http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/gosterge/demirs/insanige.pdf>
- Demir, Y., Özel, C., & Sütçü, S. (2022). Erken yaşta evliliklerin bireysel ve toplumsal sonuçları. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 49–62.
- Demirdal, B. M. (2023). Çocuğun üstün yararı. In Y. Mamur-Işıkcı, N. Çalış, & A. Dirikoç (Eds.), *Disiplinler arası çocuk hakları ansiklopedisi* (pp. 119–122). Astana Tasarım.
- DeMoulin, D. (1998). Giving kids a good emotional start. *Children and Families*, 17(4), 22.
- DeNavas-Walt, C., Proctor, B. D., & Smith, J. C. (2015). *Income and poverty in the United States: 2014*.
- Destatis. (2020). International Children's Rights Day: One in seven children in Germany at risk of poverty and social exclusion (Basın bülteni No. N 076). Retrieved from <https://www.destatis.de>
- Deutsches Kinderhilfswerk. (2023). *Kinderreport Deutschland 2023: Kinderarmut in Deutschland*. Deutsches Kinderhilfswerk e.V. Retrieved from <https://www.dkhw.de>
- Development Initiatives. (2021). *2021 Global Nutrition Report: The State of Global Nutrition*. Bristol, UK: Development Initiatives.
- Dieltiens, V., & Meny-Gibert, S. (2008). School drop-out: Poverty and patterns of exclusion. *South African Child Gauge, 2009*, 46–49.
- Dirican, R. (2018). Tarihi süreçte çocukluk ve çocuk hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(2), 51–62. <https://doi.org/10.36731/cg.472028>
- Dixon, R., & Nussbaum, M. C. (2011). Children's rights and a capabilities approach: The question of special priority. *Cornell Law Review*, 97, 549.
- Diyapoğlu, M., Yıldırım, F., & Puruçuoğlu, E. (2017). Kız çocuklarının erken evliliklerini önlemede erkeklerin rolü. *Journal of Social Policy Studies/Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 38.
- Doğan, E. M., & Tatlı, H. (2014). İnsani gelişme ve yoksulluk bağlamında Türkiye'nin dünyadaki yeri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(1), 99–124. <https://doi.org/10.16951/iibd.12174>
- Doğan, H. (2023). Sosyal adaletin geliştirilmesinde yoksulluğa yönelik makro güçlendirme politikaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 496–508. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1325405>
- Dreyer, B. P. (2022). Cash transfers and reducing child poverty in the US. *JAMA Pediatrics*, 176(10), 971–972.
- DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü). (1946). *Dünya Sağlık Örgütü Anayasası*.

- DSÖ. (1986). *Sağlığın teşviki ve geliştirilmesine yönelik Ottawa Sözleşmesi*. Cenevre: Dünya Sağlık Örgütü.
- DSÖ & UNICEF. (2017). *Progress on drinking water, sanitation and hygiene: 2017 update and SDG baselines*. Retrieved from <https://www.unicef.org/reports/progress-drinking-water-sanitation-and-hygiene-2017>
- Duman, N. (2014). Türkiye’de dünden bugüne okul sosyal hizmeti. *Sosyal Hizmet*, 29.
- Duman, N., & Coşkun, B. N. (2019). “Çocuk Yaşta Evlilik” ya da “Çocuk Gelin” olgusuna psikososyal bir bakış. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 4(2), 267–276. <https://doi.org/10.21733/ibad.536029>
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu üzerine bir inceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1).
- Duvander, A. Z. (2017). Svensk föräldraförsäkrings utveckling och konsekvenser: Parental leave insurance in Sweden—development and consequences. *Sökelys på arbetslivet*, 34(1–2), 126–143. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-7989-2017-01-02-08>
- Eamon, M. K. (2001). The effects of poverty on children's socioemotional development: An ecological systems analysis. *Social Work*, 46(3), 256–266. <https://doi.org/10.1093/sw/46.3.256>
- Ekin, N. (2000). Küresel dönüşümde sosyal çelişkiler ve yeni vizyon. *Kamu-İş Dergisi*, 5(3), 55–64.
- Elmacı, D. (2019). Türkiye’de Koruma Altındaki Çocuklara Yönelik Çocuk Koruma Kuruluşlarındaki Değişimler. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 33–59.
- Ensari, S. (2010). TÜİK’in yoksulluk analizleri üzerine. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1(87), 9–15.
- Erbay, A., & Gülüm, Z. (2018). Çocuklarda suç tekrarını yordayan risk faktörleri. *The Bulletin of Legal Medicine*, 23(3), 162–168. <https://doi.org/10.17986/blm.2018345599>
- Erbay, E. (2008). *Çocuk işçi olmak*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını No: 14.
- Erbay, E. (2013a). Çocukların katılım hakkı üzerine bir Türkiye değerlendirmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 38–54.
- Erbay, E. (2013b). Türkiye’de çocuk işçiliğinin büyük resmi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 157–168.
- Erbay, E. (2019). Güç ve güçlendirme kavramları bağlamında sosyal hizmet uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(42), 41–64. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.546674>
- Erbay, E. (2021). *Çocuk hakları* (Vol. 6). Yeni İnsan Yayınevi.

- Erbay, E., & Çalış, N. (2021). Türkiye’de koruyucu aile hizmetlerine yönelik uzman görüşleri. *İstanbul Bilimler Ticaret Dergisi*, 20(40), 439–462. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.793311>
- Erbey, G. (2012). *Kayıtdışı istihdam türlerinden çocuk işgücü ve hanehalkı gelirine etkileri: İzmir ili sanayi sektöründeki çocuk işçiler üzerine bir çalışma* (Master's thesis). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdal, L. (2014). Türkiye’de sosyal politika ve koruyucu aile hizmet modeli. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 171–192. <https://doi.org/10.17233/se.27202>
- Erdoğan, M. (2008). Adalet ve eşitlik. *Muhafazakâr Düşünce*, 4(15), 9–22.
- Erdugan, F. E. (2010). *Türkiye’de özürlü yoksulluğu ve mücadele politikalarının değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören örneği*. (Özürlüler Uzmanlığı Tezi). T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Erkan, R., & Bağlı, M. (2005). Göç ve yoksulluk alanlarında kentle bütünleşme eğilimi: Diyarbakır örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1).
- Erkul, E. (2021). *Çocuk yoksulluğunun ekosistem perspektifi temelinde analizi* (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eroğlu, İ., Özbek, M., & Özbek, Ö. (2022). Gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlerin yoksulluk üzerindeki etkisi: Ekonometrik bir yaklaşım. *Ekonomi-tek*, 11(1), 41–61.
- Erol, S. İ. (2016). İşgücü piyasalarının değişen yapısı ve sorunları. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 34–56.
- Ersöz, H. Y. (2003). Doğuşundan günümüze sosyal politika anlayışı ve sosyal politika kurumlarının değişen rolü. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 53(2), 119–144.
- Eryılmaz, E. (2013). Amartya Sen - The idea of justice. *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 34, 166–176.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Eşkinat, R. (2016). Binyıl kalkınma hedeflerinden sürdürülebilir kalkınma hedeflerine. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(3), 267-282.
- European Commission. (2024). National reforms in school education: Sweden. *Eurydice*. Retrieved from <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/sweden/national-reforms-school-education>
- EUROSTAT (Avrupa İstatistik Ofisi). (2022). Persons at risk of poverty or social exclusion by age and sex. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps01n/default/map?lang=en

- EUROSTAT. (2023). Income and living conditions: People at risk of poverty or social exclusion. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_peps01n_custom_13054054/default/table?lang=en
- Evans, G. W. (2004). The environment of childhood poverty. *American Psychologist*, 59(2), 77.
- Facca, D., Gladstone, B., & Teachman, G. (2020). Working the limits of “giving voice” to children: A critical conceptual review. *International Journal of Qualitative Methods*, 19, 1609406920933391.
- Feagin, J. R. (1972). Poverty: We still believe that God helps those who help themselves. *Psychology Today*, 6, 101–129.
- Fernald, L. C., & Gosliner, W. (2019). Alternatives to SNAP: Global approaches to addressing childhood poverty and food insecurity. *American Journal of Public Health*, 109(12), 1668–1677. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2019.305365>
- Ferreira, F. H. G., & Gignoux, J. (2010). Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı Çalışma Raporu (Sayı: 4). *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası*, Ankara. <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/006.pdf>
- Ferreira, F. H. G., Chen, S., Dabalén, A., Dikhanov, Y., Hamadeh, N., Jolliffe, D., Narayan, A., Prydz, E. B., Revenga, A., Sangraula, P., Serajuddin, U., & Yoshida, N. (2016). A global count of the extreme poor in 2012: Data issues, methodology, and initial results. *Journal of Economic Inequality*, 14(2), 141–172.
- Ferriss, A. L. (2006). Social structure and child poverty. *Social Indicators Research*, 78, 453–472.
- Fırat, E., & Karataş, K. (2023). Çocuk işçiliği: Sokakta çalıştırılan ve yaşayan çocuklar ve eğitime etkisi. H. Uysal Bayrak & K. Karataş (Ed.), *Erken çocukluk döneminde risk altındaki çocuklar ve eğitimi* (ss. 47-68). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Font, S. A., & Maguire-Jack, K. (2020). It’s not “just poverty”: Educational, social, and economic functioning among young adults exposed to childhood neglect, abuse, and poverty. *Child Abuse & Neglect*, 101, 104356. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104356>
- Försäkringskassan. (2023). *Social insurance in figures 2023*. Försäkringskassan. Retrieved from <https://www.forsakringskassan.se/statistik>
- Friedman, J. (2001). Yoksulluğu yeniden düşünmek: Yetkilendirme ve yurttaşlık hakları. *Doğu Batı Dergisi*, 4(17), 135–152.
- Fritzell, J., Rehnberg, J., Bacchus Hertzman, J., & Blomgren, J. (2015). Absolute or relative? A comparative analysis of the relationship between poverty and mortality. *International Journal of Public Health*, 60(1), 101–110. <https://doi.org/10.1007/s00038-014-0614-2>

- Frønes, I. (2009). Theorizing indicators: On indicators, signs, and trends. In A. Ben-Arieh & I. Frønes (Eds.), *Indicators of children's well-being: Theory and practice in a multi-cultural perspective* (pp. 57–72). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-1-4020-9304-3>
- Fusaro, V. A., & Gewirtz, R. (2022). Temporary Assistance for Needy Families (TANF) still matters: A social work perspective. *Social Work*, 67(4), 394–397. <https://doi.org/10.1093/sw/swac034>
- Gabel, S. G. (2016). Understanding a rights-based approach to social policy analysis. In *A rights-based approach to social policy analysis* (pp. 1–16). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-24412-9_1
- Gamlin, J., Camacho, A. Z., Ong, M., & Hesketh, T. (2015). Is domestic work a worst form of child labour? The findings of a six-country study of the psychosocial effects of child domestic work. *Children's Geographies*, 13(2), 212–225. <https://doi.org/10.1080/14733285.2013.829660>
- Geçgin, E. (2018). Ankara-Polatlı örneğinde sosyal dışlanma açısından mevsimlik tarım işçiliği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 3–35.
- Gemicioğlu, S. (2022). Hanehalkı tipinin yoksulluk ve ekonomik zorluk çekme riski üzerindeki etkisi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 8(2), 121–142. <https://doi.org/10.20979/ueyd.1072998>
- Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim üzerine bir değerlendirme. Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(5), 838–851.
- Gençer, Ş. M. Ç. (2023). Emile Durkheim'in sosyolojisinde hukuk, suç ve cezanın evrimi (Master's thesis). Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye.
- George, V. (1988). *Wealth, poverty, and starvation*. Hemel Hempstead: Wheatsheaf Books.
- Gerring, J. (2017). *Case study research: Principles and practices* (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781107181267>
- Gitterman, B. A., Flanagan, P. J., Cotton, W. H., Dilley, K. J., Duffee, J. H., Green, A. E., ... & Nelson, J. L. (2016). Poverty and child health in the United States. *Pediatrics*, 137(4). <https://doi.org/10.1542/peds.2016-0339>
- Glesne, C. (2012). *Nitel araştırmaya giriş*. (A. Ersoy & P. Yalçınoglu, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gordon, D., & Nandy, S. (2012). Measuring child poverty and deprivation. In *Global child poverty and well-being* (pp. 57–102). Policy Press. <https://doi.org/10.51952/9781447301141.ch004>
- Gordon, D., Nandy, S., Pantazis, C., Pemberton, S., & Townsend, P. (2003). *The distribution of child poverty in the developing world*. Bristol: Centre for International Poverty Research.

- Gould, T. E., & Williams, A. R. (2010). Family homelessness: An investigation of structural effects. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), 170–192. <https://doi.org/10.1080/10911350903269765>
- Gökkaya, V. B. (2014). Ailelerin koruyucu aile olma nedenleri (Sivas ili örneği). *International Journal of Human Sciences*, 11(1), 603–620.
- Gölçek, A. G., & Organ, İ. (2023). Yoksulluk paradigmalarının evrimi: Tarihsel ve kavramsal bir inceleme. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(Özel Sayı), 69–93. <https://doi.org/10.30586/pek.1318672>
- Graf, G., & Schweiger, G. (2014). Poverty and freedom. *Human Affairs*, 24(2), 258–268. <https://doi.org/10.2478/s13374-014-0224-y>
- Green, K. A., Bovell-Ammon, A., & Sandel, M. (2021). Housing and neighborhoods as root causes of child poverty. *Academic Pediatrics*, 21(8), S194–S199.
- Grein, D. (2022). Kinderschutzbund (DKSB). In *Fachlexikon der Sozialen Arbeit* (pp. 492–493). Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG. doi.org/10.5771/9783748911784
- Grotevant, H. D., Grant-Marsney, H. A., French, Q. Y. S., Musante, D. S., & Dolan, J. H. (2012). The dynamics of poverty and affluence in child adoption. In *The Oxford handbook of poverty and child development*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199769100.013.001>
- Gulbenkian Komisyonu. (1996). *Sosyal bilimlerin yeniden yapılanması üzerine rapor*. (Çev. Ed.). Metis Yayınları.
- Guner, N., Kaygusuz, R., & Ventura, G. (2020). Child-related transfers, household labour supply, and welfare. *The Review of Economic Studies*, 87(5), 2290–2321. <https://doi.org/10.1093/restud/rdaa011>
- Gücenmez, T. (2022). Bauman'ın özgürlük ve belirsizlik anlayışında işsizlik ve COVID-19 pandemisinin etkileri. *HABITUS Toplumbilim Dergisi*, 3, 207–232.
- Gücük, S., Arıca, S. G., Akan, Z., Arıca, V., & Alkan, S. (2010). Van ilindeki çok eşlilik oranları ve etkileyen faktörler: Kesitsel çalışma. *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 21(3), 127–133.
- Güdücü, B., & Taşkaya, S. (2021). Yoksulluk ve din ilişkisine dair sosyolojik bir araştırma. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(2), 121–135.
- Gülay Taşçı, B. (2010). *Sokağın günümüz koşullarında çocuk oyun alanı olarak ele alınması ve değerlendirilmesi* (Master's thesis). Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye.
- Güler, S., Kaplan, B., & Sakın, F. (2022). Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerindeki etkisi. *Sağlık Bilimleri ve Klinik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 65–70.
- Gümüş, M. (2024). Yoksulluk'un belirlenmesine ilişkin yaklaşım ve ölçütler üzerine bir inceleme. *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)*, 10(6), 961–967.

- Günaydın, D. (2018). Çocuk yoksulluğu ile mücadelede ücretsiz okul yemeği: Tekirdağ ilkokullarında bir araştırma. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(18), 360–395. <https://doi.org/10.31199/hakisderg.440681>
- Günaydın, D. (2021). Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri: Nesiller arası yoksulluk döngüsünü kırmak için yaklaşımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 155–183.
- Günaydın, D. (2023). Sosyal yardım sorunu olarak sosyal yardım bağımlılığı. *Journal of Social Policy Conferences* (84), 15–26. Istanbul University.
- Güneş, F. (2010). Yoksullukla başa çıkma stratejileri: Kaynakların yoksulluğu ve kadın emeği. *Folklor/Edebiyat*, 64, 33–64.
- Güneş, M. (2012). Yoksullukla mücadelede sosyal yardımların bir kamu yönetimi politikası olarak sürdürülebilirliği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 149–184.
- Güngör Abbak, E. C. (2023). *Kentsel yoksulluk bağlamında çocuk gözüyle yoksulluk ve yoksunluk algısı* (Yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı.
- Günindi Ersöz, D. A. (2003). Dünya konferansları belgelerinde aile ve yoksulluk: Saptamalar ve öneriler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 6(6). <https://doi.org/10.21560/spcd.97485>
- Gürses, D. (2009). İnsani gelişme ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 339–350.
- Haas, L. (2012). Family policy paradoxes: Gender equality and labour market regulation in Sweden, 1930–2010. By Åsa Lundqvist: (2011). Bristol, UK: Policy Press. <https://doi.org/10.1080/1554477X.2012.667755>
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü). (2008). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması (TNSA)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- HÜNEE. (2013). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması (TNSA)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- HÜNEE. (2018). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması (TNSA)*. Retrieved from http://www.sck.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/TNSA2018_ana_Rapor.pdf
- Hair, N. L., Hanson, J. L., Wolfe, B. L., & Pollak, S. D. (2015). Association of child poverty, brain development, and academic achievement. *JAMA Pediatrics*, 169(9), 822–829. doi:10.1001/jamapediatrics.2015.1475
- Hakovirta, M., & Kallio, J. (2016). Children's perceptions of poverty. *Child Indicators Research*, 9(2), 317–334. <https://doi.org/10.1007/s12187-015-9315-5>
- Hallett, C., & Prout, A. (2003). *Hearing the voices of children: Social policy for a new century*.

- Handbury, J., & Moshary, S. (2021). School food policy affects everyone: Retail responses to the national school lunch program (No. w29384). *National Bureau of Economic Research*.
- Hansen, C., & Paintsil, E. (2016). Infectious diseases of poverty in children: A tale of two worlds. *Pediatric Clinics*, 63(1), 37–66.
- Hareket, E., & Yel, S. (2021). Eğitim hukukunda çocuk hakları ve eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Hart, C. S., & Brando, N. (2018). A capability approach to children's well-being, agency and participatory rights in education. *European Journal of Education*, 53(3), 293–309. <https://doi.org/10.1111/ejed.12284>
- Hessle, S., & Vinnerljung, B. (2000). Child welfare in Sweden: An overview. *Stockholm University, Department of Social Work*.
- Hick, R. (2012). The capability approach: Insights for a new poverty focus. *Journal of Social Policy*, 41(2), 291–308. <https://doi.org/10.1017/S0047279411000845>
- Hjelm, L., Ferrone, L., Handa, S., & Chzhen, Y. (2016). Comparing approaches to the measurement of multidimensional child poverty. *Child Indicators Research*.
- Hodgson, D. (1994). The child's right to life, survival, and development. *International Journal of Children's Rights*, 2, 369.
- Hoşgörür, T., Karaca Evren, M., Kahya, O., & Sezer, S. (2024). Kent yoksulu ebeveynlerin bakış açısından yoksulluk ve eğitim ilişkisi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 13(2), 353–368. <https://doi.org/10.30703/cije.1293059>
- Huang, J., & Barnidge, E. (2016). Low-income children's participation in the National School Lunch Program and household food insufficiency. *Social Science & Medicine*, 150, 8–14. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.12.020>
- Hulme, D., Moore, K., & Shepherd, A. (2001). Chronic poverty: meanings and analytical frameworks. *Chronic poverty research centre working paper*, (2).
- ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü). (1999). *Convention concerning the prohibition and immediate action for the elimination of the worst forms of child labour* (No. 182). Geneva: International Labour Office.
- ILO. (2004a). *A fair globalization: Creating opportunities for all. Report of the World Commission on the Social Dimension of Globalization*. Geneva: ILO.
- ILO. (2004b). *Child labour: A textbook for university students*. Geneva: Publications of the International Labour Office.
- ILO. (2011). *Assessing psychosocial hazards and impact of child labour*. Geneva: International Labour Office.

- ILO. (2017). *World Employment Social Outlook: Trends for Women 2017*. Retrieved from http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_541211.pdf
- ILO. (2022). *What is child labour?* Retrieved from <https://www.ilo.org/ipecc/facts/lang-en/index.htm>
- ILO. (2024a). *Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm: Mayıs 2024 Güncellemesi*. Retrieved from <https://www.ilo.org/tr/publications/flagship-reports/dunyada-istihdam-ve-sosyal-gorunum-mayis-2024-guncellemesi>
- ILO. (2024b). *Framework for action on child labour 2023-2025*. Retrieved from https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-06/Child_Labour_Framework_of_Action_2023-2025_EN.pdf
- ILO & UNICEF (BM Çocuklara Yardım Fonu). (2020). *COVID-19 and child labour: A time of crisis, a time to act*. International Labour Office and UNICEF.
- ILO & UNICEF. (2021). *Child labour: Global estimates 2020, trends and the road forward*. Retrieved from <https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/>
- ILO & UNICEF. (2023). *More than a billion reasons: The urgent need to build universal social protection for children*. Geneva and New York.
- İlter, B. (2023). Yoksulluk ve çevre bağlamında çocukların geleceğini tartışmak: Okul sosyal hizmeti perspektifinden bakış. *Çocuk ve Medeniyet*, 8(14), 199–233.
- İnce, C. (2020). Bitlis’te ortaöğretim kurumlarında görev yapan idareci ve öğretmenlerin eğitim-öğretim iklimine yönelik tespitleri. *Akademik İzdişüm Dergisi*, 5(2), 227–239.
- Jo, Y. N. (2013). Psycho-social dimensions of poverty: When poverty becomes shameful. *Critical Social Policy*, 33(3), 514–531. <https://doi.org/10.1177/0261018313479008>
- Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E., & Kaldal, A. (2017). *Collaborating against child abuse: Exploring the Nordic Barnahus model*. Springer Nature.
- Johnson, B., Murie, A., Naumann, L., & Yanetta, A. (1991). *A typology of homelessness: A report to Scottish Homes*. Edinburgh: Scottish Homes.
- Jordan, L. P., Chui, C. H. K., & Forth, M. W. (2020). Child welfare NGOs in Hong Kong: Does advocacy work? *International Social Work*, 63(2), 177–192. <https://doi.org/10.1177/0020872818774109>
- Kabeer, N. (2003). *Gender mainstreaming in poverty education and the Millennium Development Goals: A handbook for policy makers and stakeholders*. Ottawa: Commonwealth Secretariat, Canadian International Development Agency.
- Kahn, A. J. (2010). From “child saving” to “child development”? In S. B. Kamerman, S. Phipps, & A. Ben-Arieh (Eds.), *From child welfare to child well-being: An*

international perspective on knowledge in the service of policy making (pp. 3–20). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-3377-2>

- Kahraman, F. (2015). *Türkiye’de iç göç ve çocuk yoksulluğu: Gaziantep örneği* (Doktora tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Isparta.
- Kahraman, F., & Sallan Gül, S. (2015). Türkiye’de çocuk yoksulluğu: Gaziantep üzerine bir araştırma. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 339–366. <https://doi.org/10.17218/husbed.59837>
- Kaiser, L. C. (2018). Das Bildungs-und Teilhabepaket: Eine Miss-/Erfolgsstory? In *Soziale Sicherung im Umbruch: Transdisziplinäre Ansätze für soziale Herausforderungen unserer Zeit* (pp. 145–161). https://doi.org/10.1007/978-3-658-06502-7_7
- Kalaycı, C., & Karadeniz, M. (2023). Çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliğinin önlenmesinde sosyal korumanın rolü. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 9(2), 207–229. <https://doi.org/10.20979/ueyd.1292437>
- Kalkan, M. (2020). Almanya’da sosyal politika-sosyal devlet. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 167–170.
- Karadağ, M. A. (2015). *Tek boyutlu ve çok boyutlu yoksulluk ölçümleri: Türkiye uygulaması* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karadağ, M. A., & Saraçoğlu, B. (2015). Çok boyutlu yoksulluk analizi: Türkiye-AB karşılaştırması. *Amme İdaresi Dergisi*, 48(4).
- Karadoğan, U. C. (2019). “Çocuk ve çocukluk” kavramının tarihsel süreçte değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(7), 195–226.
- Karakaş, B., & Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk refahı: Çocuk hakları perspektifinden bir değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(3), 887–906.
- Karakaş, M. (2010). Küresel yoksulluğun öteki yüzü: Yeni yoksulluk ve sosyal dışlanma. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 12(2).
- Karakaya, C. (2023). Yoksulluğun öteki yüzü: Çocuklarda sosyal dışlanma. *Journal of Social Policy Conferences*, 85, 55–64. <https://doi.org/10.26650/jspc.2023.85.1326720>
- Karasu, G. (2021). *Yoksullukta aile bütünlüğü duygusu, yaşam doyumu ve algılanan sosyal desteğin incelenmesi: Bartın ili örneği* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Karataş, K. (1993). Çocuk işgücü sorunu: Nedenleri, sonuçları ve çözüm önerileri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 11(1).
- Karataş, K. (2007). Türkiye’de çocuk koruma sistemi ve koruyucu aile uygulamaları üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 7–20.

- Karataş, K., Acar, H., Gökçearsan Çifci, E., Baykara Acar, Y., & Cankurtaran, Ö. (2004). Türkiye’de çocuğun korunması: Osmanlıdan günümüze çocuk refahına yönelik düzenlemeler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 15(1).
- Karataş, K., & Acar, H. (2008). Sosyal hizmet kuruluşlarında çocuk ve gençlerin katılımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(1), 29–44.
- Karataş, Z. (2020). Evlat edinme sürecinde biyolojik annenin hak arama mücadelesi: Vaka sunumu. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1394–1414. <https://doi.org/10.33417/tsh.673940>
- Karataş, Z., & Mavili, A. (2019). Çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamalarda karşılaşılan sorunlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(45), 1013–1043.
- Karatay, A. (2007). Cumhuriyet dönemi korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin politikanın oluşumu (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı.
- Karatay, A. (2017). Türkiye’de koruyucu aile: Kökenleri, gelişimi ve bugünü. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 389-427.
- Kardam, F., & Yüksel, İ. (2004). Kadınların yoksulluğu yaşama biçimleri: Yapabilirlik ve yapabilirlikten yoksunluk. *Nüfusbilim Dergisi*, 26(1), 45–72.
- Kardaş, Ö., & Kardaş, B. (2023). Çocuk ve ergen madde bağımlılığı tedavi merkezine başvuran olguların sosyodemografik ve madde kullanım özelliklerinin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 24(2), 174–185. <https://doi.org/10.51982/bagimli.1112645>
- Karlı, E. (2019). *Modernleşme sürecinde çözölen aile yapısı ve kadının yeniden inşası* (Doktora tezi). Ergün Dilaveroğlu.
- Kaya, B., & Binbay, T. (2006). Akıl sağlığı penceresinden işsizlik. *Toplum ve Hekim*, 21(2), 122–128.
- Kaya, M. (2004). *Güneydoğu Anadolu bölgesinde çok eşlilik olgusu: Şanlıurfa örneği* (Yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Kayalıdere, G., & Şahin, H. (2014). Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının gelişimi ve yoksulluk. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 57–75.
- Kayaoğlu, A. G. (2003). Sefaletin psikolojisi: Yoksulluk üzerine kuramsal ilk notlar. *Kurgu*, 20(1), 211–221.
- Kayma, D., & Gökler, R. (2021). Suça sürüklenen çocukların sosyodemografik özellikleri ile suç ilişkisinin incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1), 1–10. <https://doi.org/10.37989/gumussagbil.744638>

- Kaymak, Ö. (2011). *Yoksulluğun toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Bilim Dalı, İstanbul.
- KB (Kalkınma Bakanlığı) & UNICEF. (2013). *Çocuk refahı belgesi* (S. Müderrisoğlu, P. U. Semerci, B. Yakut Çakar, A. Karatay, & B. E. Akkan, Yazarlar). UNICEF. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/%C3%A7ocuk-refah%C4%B1-belgesi>
- KB. (2018a). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Çocuk ve Gençlik Özel İhtisas Komisyonu Çocuk Çalışma Grubu Raporu*.
- KB. (2018b). *Kadının Kalkınmadaki Rolü Özel İhtisas Komisyonu Raporu*.
- Khoudour-Castéras, D. (2008). Welfare state and labor mobility: The impact of Bismarck's social legislation on German emigration before World War I. *The Journal of Economic History*, 68(1), 211–243.
- Kılıç, R., & Çetinkaya, Ş. (2015). Türkiye’de yoksullukla mücadelede sosyal yardım stratejileri ve bir model önerisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(34).
- Kılıçoğlu, E. A., & Güneş, E. (2023). Çocuk refahı. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 115–128.
- Kınacı, Ş. N. (2020). Çocuk yoksulluğu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 81–87.
- Kimhur, B. (2020). How to apply the capability approach to housing policy? Concepts, theories, and challenges. *Housing, Theory and Society*, 37(3), 257–277. <https://doi.org/10.1080/14036096.2019.1706630>
- Kirmanoglu, H. (2011). Amartya Sen’in özgürlük ve kalkınma üzerine düşüncelerine bir bakış. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (47), 21–30.
- Klasen, S. (2000). Measuring poverty and deprivation in South Africa. *Review of Income and Wealth*, 46(1), 33–58.
- Kleinman, M. (2006). Kriz mi? Ne krizi? Avrupa refah devletlerinde süreklilik ve değişim. In A. Buğra & Ç. Keyder (Eds.), *Sosyal politika yazıları* (B. Yakut-Çakar & U. B. Balaban, Çev., pp. 159–195). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.
- Kluttz, J. (2015). Reevaluating the relationship between education and child labour using the capabilities approach: Policy and implications for inequality in Cambodia. *Theory and Research in Education*, 13(2), 165–179. <https://doi.org/10.1177/1477878515593886>
- Koegel, P. (2007). Homelessness handbook. In D. Levinson & M. Ross (Eds.), *Explaining homelessness* (pp. 245–278). Berkshire: Publishing Group LLC.
- Koerin, B. (2003). The settlement house tradition: Current trends and future concerns. *J. Soc. & Soc. Welfare*, 30, 53.
- Kongar, E. (1972). *Sosyal çalışmaya giriş*. Türk Sosyal Bilimciler Derneği Yayınları.

- Konuk Şener, D., & Ocakçı, A. F. (2014). Yoksulluğun çocuk sağlığı üzerine çok boyutlu etkileri. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(1), 57–68. https://doi.org/10.1501/Ashd_0000000098
- Koomson, I., Kofinti, R. E., & Laryea, E. (2024). Financial inclusion and multidimensional child poverty. *Review of Economics of the Household*, 22(1), 237–260. <https://doi.org/10.1007/s11150-022-09641-7>
- Koray, M. (2007a). Sosyal politikanın anlamı ve işlevini tartışmak. *Çalışma ve Toplum*, 4(15), 19–56.
- Koray, M. (2007b). Sosyal politika: Nereye doğru? In B. Ceylan-Ataman (Yay. Haz.), *Güncel: Cahit Talas anısına güncel sosyal politika tartışmaları* (Yayın No: 595, pp. xx–xx). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Koray, M. (2012). *Sosyal politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koruyucu Aile Yönetmeliği. (2012, 14 Aralık). *Resmî Gazete* (Sayı: 28497). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121214-3.htm>
- Krauss, S., Orth, U., & Robins, R. W. (2020). Family environment and self-esteem development: A longitudinal study from age 10 to 16. *Journal of Personality and Social Psychology*, 119(2), 457.
- Kudubeş, İ. E., Kudubeş, A. A., & Bektaş, M. (2017). Küreselleşmenin yarattığı yoksulluk: Çocuk yoksulluğu. *Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi (HEAD)*, 14(1), 79–85.
- Kulaksızoğlu, A. (2003). Çocukluktaki yetersiz ve kötü beslenme ile yoksulluğun ilişkisi. In *Deniz Feneri Derneği içinde Yoksulluk* (pp. 318–329).
- Kutlu, O. (2023). *Yoksul bireylerin yaşamış oldukları sosyal dışlanma deneyiminin benlik değeri ve yaşam memnuniyeti ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Ulusal Tez Merkezi.
- La Placa, V., & Corlyon, J. (2015). Unpacking the relationship between parenting and poverty: Theory, evidence, and policy. *Social Policy and Society*, 15(1), 11–28. <https://doi.org/10.1017/s1474746415000111>
- Ladd, H. F. (2012). Presidential address: Education and poverty. *Journal of Policy Analysis and Management*, 31(2), 203–227.
- Lal, A., & Slopen, N. (2024). Housing instability and children's health and education. *JAMA Pediatrics*, 178(10), 967–968. doi:10.1001/jamapediatrics.2024.3172
- Lansdown, G. (2001). *Report on the lives of disabled children for the UN General Assembly Special Session on Children*. Retrieved from <http://www.daa.org.uk/ItisOurWorldToo.html>

- Lansdown, G. (2020). National human rights institutions for children. In J. Todres & S. M. King (Eds.), *The Oxford handbook of children's rights law*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190097608.001.0001>
- Laster, L. E. R., Lovelady, C. A., West, D. G., Wiltheiss, G. A., Brouwer, R. J., Stroo, M., & Østbye, T. (2013). Diet quality of overweight and obese mothers and their preschool children. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 113(11), 1476–1483.
- Lee, B. J., & Lim, S. H. (2010). Risk of low birth weight associated with family poverty in Korea. *Children and Youth Services Review*, 32(12), 1670–1674.
- Lekobane, K. R., & Roelen, K. (2020). Leaving no one behind: Multidimensional child poverty in Botswana. *Child Indicators Research*, 13(6), 2003–2030. <https://doi.org/10.1007/s12187-020-09744-6>
- Lerman, R., & McKernan, S. M. (2008). The effects of holding assets on social and economic outcomes of families: A review of theory and evidence (Poor Finances Report Series). *The Urban Institute*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2205819>
- Leventhal, T., & Newman, S. (2010). Housing and child development. *Children and Youth Services Review*, 32(9), 1165–1174.
- Leviner, P. (2014). Child protection under Swedish law—legal duality and uncertainty. *European Journal of Social Work*, 17(2), 206–220. <https://doi.org/10.1080/13691457.2013.791249>
- Lewis, O. (1966). The culture of poverty. *Scientific American*, 215(4), 19–25.
- Libal, K. (2003). The child question: The politics of child welfare in early Republican Turkey. In M. Bonner, M. Ener, & A. Singer (Eds.), *Poverty and charity in Middle Eastern contexts* (pp. 255–272). State University of New York Press.
- Liebel, M. (2023). Children's rights and political subjectivities. In *Childhoods of the Global South* (pp. 117–135). Policy Press. <https://doi.org/10.51952/9781447370437.ch006>
- Lifshitz, F. (2009). Nutrition and growth. *Journal of Clinical Research in Pediatric Endocrinology*, 1(4), 157.
- Lim, S., & Kim, H. (2020). Housing experiences of families with children living in poor and overcrowded housing in Korea. *Children and Youth Services Review*, 118, 105437. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105437>
- Limanlı, Ö. (2020). Türkiye'de çocuk yoksulluğu: Bir yeniden değerlendirme. *İktisat Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 158–173. <https://doi.org/10.35333/JOIRE.2020.236>
- Linberg, T., Baeumer, T., & Rossbach, H. G. (2013). Data on early child education and care learning environments in Germany. *International Journal of Child Care and Education Policy*, 7, 24–42.

- Lindquist, M. J., & Sjögren Lindquist, G. (2012). The dynamics of child poverty in Sweden. *Journal of Population Economics*, 25, 1423–1450. <https://doi.org/10.1007/s00148-010-0310-3>
- Lipina, S. J., Simonds, J., & Segretin, M. S. (2011). Recognizing the child in child poverty. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 6(1), 8–17.
- Lundborg, P., Rooth, D. O., & Alex-Petersen, J. (2022). Long-term effects of childhood nutrition: Evidence from a school lunch reform. *The Review of Economic Studies*, 89(2), 876–908.
- Lundy, L., & McEvoy, L. (2009). Developing outcomes for educational services: A children's rights-based approach. *Effective Education*, 1(1), 43–60. <https://doi.org/10.1080/19415530903044050>
- MacLennan, C. A., & Saul, A. (2014). Vaccines against poverty. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(34), 12307–12312. <https://doi.org/10.1073/pnas.1400473111>
- Magadi, M. (2010). Risk factors for severe child poverty in the UK. *Journal of Social Policy*, 39(2), 297–316.
- Main, G., & Bradshaw, J. (2012). A child material deprivation index. *Child Indicators Research*, 5, 503–521.
- Mares, I., & Carnes, M. E. (2009). Social policy in developing countries. *Annual Review of Political Science*, 12(1), 93–113.
- Marks, S., & Clapham, A. (2005). *International human rights lexicon*. OUP Oxford.
- Marquard, P., & Trede, W. (2018). Das zweigliedrige Jugendamt. *Kompendium Kinder-und Jugendhilfe*, 115–129. https://doi.org/10.1007/978-3-531-19096-9_4
- Martin, A., Markhvida, M., Hallegatte, S., & Walsh, B. (2020). Socio-economic impacts of COVID-19 on household consumption and poverty. *Economics of Disasters and Climate Change*, 4(3), 453–479. <https://doi.org/10.1007/s41885-020-00070-3>
- Martorano, B., Natali, L., De Neubourg, C., & Bradshaw, J. (2014). Child well-being in advanced economies in the late 2000s. *Social indicators research*, 118, 247–283.
- McCarty, A. T. (2016). Child poverty in the United States: A tale of devastation and the promise of hope. *Sociology Compass*, 10(7), 623–639. <https://doi.org/10.1111/soc4.12386>
- McKinney, S. (2014). The relationship of child poverty to school education. *Improving Schools*, 17(3), 203–216.
- McLoyd, V. C. (2013). The impact of poverty and low socioeconomic status on the socioemotional functioning of African-American children and adolescents: Mediating effects. In *Social and emotional adjustment and family relations in ethnic minority families* (pp. 7–34). Routledge.

- Merey, Z. (2018). Çocuk haklarının tarihsel gelişimi. In Z. Merey (Ed.), *Çocuk hakları* (3rd ed., pp. 76–87). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayını.
- Merkel, C. (2022). Perspektiven zum Bürgergeld. *Wirtschaftsdienst*, 102(2), 86–89. <https://doi.org/10.1007/s10273-022-3106-7>
- Metin, B. (2015). Gelecek nesillerin yaşam fırsatları için ciddi bir tehdit: çocuk yoksulluğu. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 5(2), 166–187.
- Mihai, M., Țițan, E., & Manea, D. (2015). Education and poverty. *Procedia Economics and Finance*, 32, 855–860.
- Miliband, R. (1974). *Reflections on the causes of human misery and upon certain proposals to eliminate them*.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2022). *Milli Eğitim İstatistikleri: Örgün eğitim 2022/23*. (ISBN 978-975-11-7343-0). Retrieved from https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=508
- Milliano, M., & Plavgo, I. (2014). Analysing child poverty and deprivation in sub-Saharan Africa.
- Minujin, A., Delamonica, E., Davidziuk, A., & Gonzalez, E. D. (2006). The definition of child poverty: A discussion of concepts and measurements. *Environment and Urbanization*, 18(2), 481–500.
- Morrow, V., & Pells, K. (2012). Integrating children's human rights and child poverty debates: Examples from young lives in Ethiopia and India. *Sociology*, 46(5), 906–920.
- Muslu, M. (2023). Öğrencilerde akademik başarının artırılmasında masanın dört ayağı; beslenme, uyku, fiziksel aktivite ve sosyal yaşam. *Current Perspectives on Health Sciences*, 4(1), 17–25.
- Neale, J. (1997). Homelessness and theory reconsidered. *Housing Studies*, 12(1), 47–61.
- Niemelä, M. (2010). Public and social security officials' perceptions of the causes of poverty in Finland. *The Social Insurance Institution of Finland (Kela), Research Department*. Retrieved from <https://www.kela.fi/research>
- Nussbaum, M. (2006). Poverty and human functioning: Capabilities as fundamental entitlements. In *Poverty and Inequality* (pp. 47–75).
- Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach*. Harvard University Press.
- Nylén, H. (2024). Children's rights organizations in Sweden and their relation to public child welfare. *Nordic Social Work Research*, 1–14. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2024.2341740>
- Ocak, E. (2002). Yoksulun evi. In N. Erdoğan (Ed.), *Yoksulluk hâlleri: Türkiye'de kent yoksulluğunun toplumsal görünimleri* (pp. 89–115). İstanbul: De: Ki Yayınları.

- OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü). (2009). *Doing better for children*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264059344-en>
- OECD. (2023a). *PISA 2022 assessment and analytical framework*. OECD Publishing.
- OECD. (2023b). *Health status: Infant health: Low birthweight*. Retrieved from <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=30118>
- Okumuş, H. Ş. (2010). *Dünyada ve Türkiye’de mikro finansman ve yoksulluğun azaltılması: teori ve uygulamalar*. İstanbul Ticaret Odası.
- Okutan, E., & Turgut, R. (2020). Romanlarda çocuk yoksulluğu: Kocaeli Tavşantepe Mahallesi örneği. *Electronic Turkish Studies*, 15(5).
- Orshansky, M. (1965). Counting the poor: Another look at the poverty profile. *Social Security Bulletin*, 28, 3–29.
- Orth, U. (2018). The family environment in early childhood has a long-term effect on self-esteem: A longitudinal study from birth to age 27 years. *Journal of Personality and Social Psychology*, 114(4), 637.
- Ozoemenam, K., Ekanem, A., & Delamónica, E. (2022). Perception of child poverty in Southern Nigeria: Children’s voices. *Journal of Poverty*, 26(3), 250–270. <https://doi.org/10.1080/10875549.2021.1910103>
- Özbay, E. G. (2019). Çocuk hakları perspektifinden hızlı ve çarpık kentleşmenin sonuçlarının çocuk üzerine etkilerinin değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(8), 173–194.
- Özbesler, C., & Duyan, V. (2010). Okul ortamlarında sosyal hizmet. *Eğitim ve Bilim*, 34(154).
- Özdemir, N., Sefer, N., & Türkdogan, D. (2008). Bir sosyal sorumluluk projesi örneği: "Korunmaya muhtaç çocuklar". *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2).
- Özdemir, S. (2007). Küreselleşme sürecinde refah devleti. İstanbul Ticaret Odası Yayını.
- Özenoğlu, A., & Ünal, G. (2015). Açlık ve yoksulluğun çocuklarda saldırganlık ve şiddet davranışları ile ilişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 162–179.
- Özgenç, N. (2013). Sürdürülebilirlik ve yoksulluk ilişkisi. *Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi*.
- Özgenç, N. (2015). Sürdürülebilirlik temelinde yoksulluk kavramının yeniden yorumlanması: Yoksulluk düğümü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*(35). <https://doi.org/10.21560/spcd.27045>
- Özgültekin, A. (2023). *Bir adalet meselesi olarak yeni yoksulluk* (Doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Özkan, Y., & Kılıç, E. (2014). Çocuk ve aile odaklı sorunların çözümünde okul sosyal hizmet uzmanlarının önemi: Uzmanların çocuk ve ailelerle çalışmada sahip oldukları beceriler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 183(183), 397–412. <https://doi.org/10.20296/tsad.35935>
- Özkan, Y., & Puruçuoğlu, E. (2011). Çocuk hakları: Haklarla çelişen çocuk yoksulluğu. *E-Journal of New World Sciences Academy*.
- Özkan, Y., & Selcik, O. (2016). Klinik çalışmadan sosyal politikaya: Okul sosyal hizmet uzmanlarının rolleri ve sorumlulukları. *Journal of International Social Research*, 9(46).
- Özkan, Y., Nazlier, E. N., Başpınar, B., Bayrak, G., Çetin, S. N., Dede, H., & Karakula, E. (2023). Çocuk yoksulluğu ve çocuk işçiliği ile mücadelede sivil toplum kuruluşlarının rolü: Pikolo Derneği ve Türkiye Kızılay Derneği örneği. *Çocuk ve Medeniyet*, 8(14), 11–52.
- Özmen, E., Özmen, D., Dünder, D. E., Çetinkaya, A. Ç., & Taşkın, E. O. (2008). Yoksulluğun ergenlerin ruh sağlığına etkileri. *Türkiye’de Psikiyatri*, 10(2), 39–46.
- Özpolat, A. O., & Aktuna, E. (2023). Türkiye’de çocuk yoksulluğuna ilişkin bir değerlendirme. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 204–223. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.1213348>
- Özsan, M. E. (2020). Refah rejimleri itibarıyla çocuk yoksulluğunun değerlendirilmesi: AB-Türkiye karşılaştırması. *Çocuk ve Medeniyet*, 5(9), 113–135.
- Özsoy, D., & Karataş, K. (2021). Türkiye’de yoksullukla mücadelede uygulanan sosyal yardımlar. *19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 219–236.
- Öztornacı, B., & Şengül, H. (2019). Türkiye’de çok boyutlu kırsal yoksulluk. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 25(2), 201–206.
- Öztürk, A. B. (2008). Çocuk yoksulluğunda yaşama, sağlık ve beslenme hakları. *Journal of Society & Social Work*, 19(2).
- Öztürk, A. T. (2005). Türkiye’de kırsal kesim yoksulluğunun sebepleri ve çözüm önerileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16(1), 79–94.
- Öztürk, Ş. (2017). Çocuk yoksulluğu risklerini engellemeye yönelik politika olarak Türkiye’de okul öncesi eğitimde fırsat eşitliği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(632), 55–76.
- Parasidis, E., & Opel, D. J. (2017). Ebeveynlerin çocukluk aşılarını reddetmesi ve tıbbi ihmal yasaları. *Amerikan Halk Sağlığı Dergisi*, 107(1), 68–71.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Paugam, S., & Schnapper, D. (1991). *La disqualification sociale: Essai sur la nouvelle pauvreté*. Paris: Presses Universitaires de France.

- Pebbley, A. R., & Sastry, N. (2018). Neighborhoods, poverty, and children's well-being. In *The inequality reader* (pp. 182–195). Routledge.
- Pemberton, S., Gordon, D., & Nandy, S. (2012). Child rights, child survival and child poverty: The debate. In *Global Child Poverty and Well-being: Measurement, Concepts, Policy and Action* (pp. 19–37).
- Pemberton, S., Gordon, D., Nandy, S., Pantazis, C., & Townsend, P. (2013). Child rights and child poverty: Can the international framework of children's rights be used to improve child survival rates? In *Health and human rights in a changing world* (pp. 194–201). Routledge.
- Peters, D. H., Garg, A., Bloom, G., Walker, D. G., Brieger, W. R., & Hafizur Rahman, M. (2008). Poverty and access to health care in developing countries. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1136(1), 161–171.
- Piaget, J., & Kavsaoglu, S. (1991). Ergenlikten yetişkinliğe bilişsel gelişim. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 24(1), 259–269. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000723
- Pogge, T. (2005). World poverty and human rights. *Ethics & International Affairs*, 19(1), 1–7.
- Prydz, E. B., & Wadhwa, D. (2019). Classifying countries by income. *World Bank*.
- Quadagno, J. S. (1984). Welfare capitalism and the Social Security Act of 1935. *American Sociological Review*, 632, 47–64.
- Raman, S., Muhammad, T., Goldhagen, J., Seth, R., Kadir, A., Bennett, S., D'Annunzio, D., Spencer, N. J., Bhutta, Z. A., & Gerbaka, B. (2021). Ending violence against children: What can global agencies do in partnership? *Child Abuse & Neglect*, 119, 104733. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.104733>
- Rastogi, S., Singh, K., & Kanoujiya, J. (2023). Do countries capture their inclusive growth, sustainability, and poverty correctly? A study on statistical performance indicators defined by World Bank. *Social Responsibility Journal*, 19(10), 1935–1951.
- Ratcliffe, C. (2015). Child poverty and adult success. Washington, DC: Urban Institute.
- Ravallion, M. (1994). *Poverty comparisons*. Harwood Academic Press.
- Ravallion, M., & Chen, S. (2011). Weakly relative poverty. *Review of Economics and Statistics*, 93(4), 1251–1261.
- Redmond, G. (2008). Child poverty and child rights: Edging towards a definition. *Journal of Children and Poverty*, 14(1), 63–82. <https://doi.org/10.1080/10796120701871298>
- Rees, G., Bradshaw, J., Goswami, H., & Keung, A. (2009). *Understanding children's well-being: A national survey of young people's well-being*. London: The Children's Society.
- Ringen, S. (1988). Direct and indirect measures of poverty. *Journal of Social Policy*, 17(3), 351–365.

- Roelen, K., & Gassmann, F. (2008). Measuring child poverty and well-being: A literature review. *Maastricht Graduate School of Governance Working Paper Series*.
- Rosanvallon, P. (2004). *The new social question: Rethinking the welfare state*. Princeton University Press.
- Rostad, W. L., Ports, K. A., Tang, S., & Klevens, J. (2020). Reducing the number of children entering foster care: Effects of state earned income tax credits. *Child Maltreatment*, 25(4), 393–397.
- Saar-Heiman, Y., & Gupta, A. (2020). The poverty-aware paradigm for child protection: A critical framework for policy and practice. *The British Journal of Social Work*, 50(4), 1167–1184.
- Sağlık Bakanlığı. (2014). *Doğum sonu bakım yönetim rehberi*. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başkanlığı, Ankara.
- Saldırım, M. (2002). Suça İtilmiş Çocukların Yeniden Sosyalizasyonu Projesi. *Ankara Üniversitesi*, 1.
- Salman, D., & Günay, T. (2023). Dünyada ve Türkiye’de okul beslenme programları. *Halk Sağlığı Araştırma ve Uygulamaları Dergisi*, 1(1).
- Salmeron Gomez, D., Engilbertsdottir, S., Cuesta Leiva, J. A., Newhouse, D., & Stewart, D. (2023). Global trends in child monetary poverty according to international poverty lines.
- Samanlı, R. (2023). Çocuk yoksulluğunun genel görünümü ve Türkiye’de çocuk yoksulluğunun son hali. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 94–139. <https://doi.org/10.54838/bilgisosyal.1261390>
- Sandel, M., & Zotter, J. (2000). How substandard housing affects children's health. *Contemporary Pediatrics*, 17(10), 134–134.
- Sarı, T., & Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies (Elektronik)*.
- Sarıpek, D. B. (2017). “İhtiyaç” kavramı ekseninde sosyal koruma: Temel ihtiyaçlar yaklaşımı. *İnsan ve İnsan*, 4(12), 43–65.
- Sarouphim, K. M., & Kassem, S. (2022). Use of the portage curriculum to impact child and parent outcome in an early intervention program in Lebanon. *Early Years*, 42(4-5), 528–542.
- Saunders, P. (2010). Income support for families and the living standards of children. In *From child welfare to child well-being: An international perspective on knowledge in the service of policy making* (pp. 275–292). Springer Netherlands.
- Save the Children. (2010). *A fair chance at life: Why equity matters for child mortality*. International Save the Children Alliance.

- Saygı Doğru, E. (2016). Eskişehir’de sosyal yardım sisteminin yoksulların ve SYDV çalışanlarının gözüyle değerlendirilmesi (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı).
- Scherrer, I. R. S., & Alves, C. R. L. (2021). Association of maternal depression, family composition and poverty with maternal care and physical health of children in the first year of life. *Journal of Human Growth and Development*, 31(1), 18–27.
- Schietecat, T., Roets, G., & Vandenbroeck, M. (2015). Do families in poverty need child and family social work? *European Journal of Social Work*, 18(5), 647–660.
- Schor, E. L., & Johnson, K. (2021). Child health inequities among state Medicaid programs. *JAMA Pediatrics*, 175(8), 775–776.
- Schuetz, J., Spader, J., & Cortes, A. (2015). Have distressed neighborhoods recovered? Evidence from the Neighborhood Stabilization Program. *Finance and Economics Discussion Series*, 2015(016). Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System. <https://doi.org/10.17016/FEDS.2015.016>
- Schweiger, G., & Graf, G. (2015). *A philosophical examination of social justice and child poverty*. Springer Nature.
- Scott, J. (2014). Children's families: A child-centered perspective. In *The Wiley Blackwell companion to the sociology of families* (pp. 404–423).
- Scott, L. (2002). A poverty indicator system for local government. *Development Southern Africa*, 19(4), 483–501.
- Sebelius, K. (2011, September). The Department of Health and Human Services. In *Report to Congress: HHS Secretary's efforts to improve children's health care quality in Medicaid and CHIP*.
- Seim, S., & Slettebø, T. (2017). Challenges of participation in child welfare. *European Journal of Social Work*, 20(6), 882–893.
- Sen, A. (1992). *Inequality re-examined*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sen, A. (1999). *Commodities and capabilities*. Oxford University Press.
- Sen, A. (2004a). *Özgürlükle kalkınma* (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sen, A. (2004b). *Özgürlükle kalkınma* (çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sen, A. (2008). The idea of justice. *Journal of Human Development*, 9(3), 331–342. <https://doi.org/10.1080/14649880802236540>
- Shepherd, A., Wadugodapitiya, D., & Evans, A. (2011). Social assistance and the ‘dependency syndrome.’ *Chronic Poverty Research Centre Policy Brief* (22).

- Shono, A., & Kondo, M. (2015). Factors that affect voluntary vaccination of children in Japan. *Vaccine*, 33(11), 1406–1411.
- Sims, M. (2015). Social justice, children's needs and rights: An approach to planning. *Journal of Curriculum and Teaching*, 4(2), 122–129.
- Skobba, K. R. (2008). The influence of Section 8 vouchers on the housing careers of working poor families. *University of Minnesota*.
- Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations: Volume One*. London: Printed for W. Strahan; and T. Cadell.
- Speth, J. G. (1998). Poverty: A denial of human rights. *Journal of International Affairs*, 277(292).
- Spicker, P. (2007). Definitions of poverty: Twelve clusters of meaning. In *Poverty: An International Glossary* (pp. 229–243).
- Spicker, P. (2020). *The Poverty of Nations: A Relational Perspective*. Policy Press.
- Statistiska centralbyrån (SCB). (2022). Barn med låg inkomststandard [Düşük gelir standardına sahip çocuklar]. SCB. <https://www.scb.se/publikation/51097>
- Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research* (Vol. 15). Newbury Park, CA: sage.
- Subedi, S. P. (2021). *Declaration on the Right to Development*. United Nations Audiovisual Library of International Law. https://legal.un.org/avl/pdf/ha/drd/drd_e.pdf
- Sunal, O. (2011). Sosyal politika: Sosyal adalet açısından kuramsal bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 283–305.
- Sund, L., & Vackermo, M. (2015). The Interest Theory, Children's Rights and Social Authorities. *The International Journal of Children's Rights*, 23(4), 752–768. <https://doi.org/10.1163/15718182-02304002>
- Sütçü, S., Batman, H., Eraslan, E., & Demirel, A. C. (2023). Cumhuriyetin 100. yılında geçmişten günümüze Türkiye’de çocuk koruma sistemi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 183-198.
- Şen, B., & Altın, C. (2018). Mevsimlik göç ve yoksulluk ilişkisi: Mevsimlik tarım işçileri örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(23), 174–192.
- Şener, Ü. (2012). Kadın yoksulluğu. *Mülkiye Dergisi*, 36(4), 51–67.
- Şenocak, H. (2010). Korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 51, 177–228.
- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk* (8. baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Şirin, M. C. (2019). Çocuğun yararı gözüyle çocuğun yüksek yararı ilkesine bakış. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(8), 219–240.
- TÁRKI Social Research Institute & Applica. (2010). *Child poverty and child well-being in the European Union: Report for the European Commission DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E.2*. Volume I: Main report. Budapest: TÁRKI Social Research Institute; Brussels: Applica.
- Taş, H. Y., & Özcan, S. (2012, October). Türkiye’de ve Dünya’da yoksulluk üzerine bir araştırma. In *International Conference on Eurasian Economies* (Vol. 423, p. 430).
- Taşar, M. A., Potur, E. D., Kara, N., Bostancı, İ., & Dallar, Y. (2011). Düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına tamamlayıcı veya alternatif tıp uygulamaları: Ankara hastanesi verileri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 5(2), 81–88.
- Tatlıcıoğlu, O. (2022). Çocuk refahı alanında yeni bir yaklaşım: Çocuğun iyi olma hali yaklaşımı ve göstergeleri. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 22(2), 143–166.
- Taylor-Robinson, D. C., Smyth, R. L., Diggle, P. J., & Whitehead, M. (2013). The effect of social deprivation on clinical outcomes and the use of treatments in the UK cystic fibrosis population: A longitudinal study. *The Lancet Respiratory Medicine*, 1(2), 121–128.
- Tekdemir, N. (2019). Türkiye’de çocuk yoksulluğu ve çocuk yoksulluğunun belirleyicilerinin AB ülkeleriyle karşılaştırmalı analizi (Master's thesis, Ankara Üniversitesi, Turkey).
- Temur, N., & Binbir, S. (2021). ÇYEZE'nin önlenmesi yerel eylem planı hazırlama rehberi. <https://dspace.ceid.org.tr/server/api/core/bitstreams/143bed38-2fa2-43f1-9972-6de70be857f7/content>
- The Christian Children's Fund. (2004). *Annual report*. <http://www.oas.org/udse/readytolarn/CCF%20REPORT.pdf>
- Tınar, Y. (2022). Türkiye’de yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarının önemi ve rolü. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(2), 129–151.
- TİHEK (Türkiye İnsan Hakları Kurumu). (2022). *İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi raporu 2022*. <https://www.tih.gov.tr/public/editor/uploads/0FmN4YFv.pdf>
- Tinson, A. (2020). Living in poverty was bad for your health before COVID-19. *The Health Foundation*.
- Tiyek, R., & Yertüm, U. (2016). Güney Avrupa refah rejimi bağlamında Türkiye: Bir değerlendirme. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 26–51.
- Tokgöz Güneş, S., & Binboğa, G. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında kadın yoksulluğu ve sürdürülebilir kalkınma: Türkiye ölçeğinde bir inceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 1589–1615. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.1028748>

- Tokol, A. (2000). *Sosyal politika* (2. Baskı). Bursa: Vipaş A.Ş. Yayınları.
- Tor, H., Sargın, N., & Özkaya, O. (2015). Yoksulluk ve çocuk. In A. Diken, M. Erdirençelebi, & H. A. Akyürek (Eds.), *Bildiriler Kitabı*.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom: A survey of household resources and standards of living*. University of California Press.
- Townsend, P. (2009). Social security and human rights. In *Building decent societies: Rethinking the role of social security in state building* (pp. 29–59). London: Uluslararası Çalışma Örgütü/Palgrave Macmillan.
- Treanor, M. C. (2018). Income poverty, material deprivation, and lone parenthood. In *The triple bind of single-parent families* (pp. 81–100).
- Tsui, K. Y. (2002). Multidimensional poverty indices. *Social Choice and Welfare*, 19(1), 69–93.
- Tuncer, B., & Erdoğan, T. (2018). Korunmaya muhtaç çocuklar ve korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemleri. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 515–527.
- Tuñón, I., Poy, S., & Coll, A. (2015). Pobreza infantil en las ciudades de la Argentina 2010–2014: Diferentes mediciones de la pobreza infantil y una propuesta multidimensional desde un enfoque de derechos. Ciudad Autónoma de Buenos Aires: Educa.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2019). *Çocuk işgücü anketi sonuçları, 2019*. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=child-labour-force-survey-2019-33807>
- TÜİK. (2022a). *İstatistiklerle çocuk, 2022*. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Cocuk-2022-49674>
- TÜİK. (2022b). *Türkiye sağlık araştırması, 2022*. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747>
- TÜİK. (2023a). *Yoksulluk ve yaşam koşulları istatistikleri, 2023*. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2023-53841>
- TÜİK. (2023b). *Dezavantajların kuşaklararası aktarımı*. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dezavantajlarin-Kusaklararasi-Aktarimi-2023-53842>
- TÜİK. (2023c). *İstatistiklerle aile, 2023 [Bülten]*. Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Aile-2023-53784>
- Türk, T., & Ünlü, H. (2016). Yoksullukla mücadele politikaları: 2000 sonrası Türkiye örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(14), 92–104.
- Türkdoğan, O. (1977). *Yoksulluk kültürü: Gecekonduların toplumsal yapısı*. İstanbul: Dede Korkut Yayınları.

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). Anayasa. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi.
- Türkiye Kalkınma Vakfı. (2023). *Faaliyet raporu*. Türkiye Kalkınma Vakfı.
- Türkkan, T., & Odacı, H. (2022). Söylemek mi gizlemek mi? Çocuk mağdurların cinsel istismarı açıklamalarını etkileyen faktörler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(3), 991-1008.
- Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal devlet bağlamında Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275-305.
- Tvedt, K. (2015). Family support and child well-being. In J. F. Shireman (Ed.), *Critical issues in child welfare* (2nd ed., pp. 111–130). Columbia University Press.
- U.S. Census Bureau. (2024). Older adults and child poverty rates changed in many states in 2023. Written by C. Benson & A. Bishaw. <https://www.census.gov/library/stories/2024/09/acs-child-poverty.html>
- Uğur, Ç. S. (2018). Türkiye’de çocuk koruma politikaları: Sosyal ve ekonomik destek hizmetinin rolü (Uzmanlık tezi). T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Uğurlu, Z., & Gülsen, İ. (2014). Çocuk hakları ve hukuki bağlamda çocuğun ihmal ve istismardan korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-24. <https://doi.org/10.20860/ijoses.40982>
- Uluç, A. V. (2023). Kan davası: Sürdürülebilirliği olmayan bir gelenek! *Econharran*, 7(12), 1-5.
- Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 25-40.
- UNICEF & DB. (2023). *UNICEF ve Dünya Bankası: Dünya çapında aşırı yoksulluğun azaltılmasına yönelik ilerlemeler yavaşlarken asıl yük yine çocukların omuzuna biniyor [Basın bülteni]*. UNICEF. Retrieved from <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BClenleri/unicef-ve-d%C3%BCnya-bankas%C4%B1-d%C3%BCnya-%C3%A7ap%C4%B1nda-a%C5%9F%C4%B1r%C4%B1-yoksullu%C4%9Fun-azalt%C4%B1lmas%C4%B1na-y%C3%B6nelik>
- UNICEF ve ILO. (2021). *Global estimates 2020, trends and the road forward*. ILO.
- UNICEF. (2004). *The State of the World’s Children 2005*. New York, NY: UNICEF.
- UNICEF. (2005). *Child poverty in rich countries. Innocenti Report Card No.6*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre. <https://eric.ed.gov/?id=ED595416>
- UNICEF. (2007). *Global study on child poverty and disparities*. New York: UNICEF Global Policy Section, Division of Policy and Planning.
- UNICEF. (2010). *Human development report 2010: The real wealth of nations: Pathways to human development*. New York: UNICEF.

- UNICEF. (2015). *Investigating the prevalence and impact of peer abuse (bullying) on the development of Jamaica's children*. Child Development Agency, Ministry of Youth and Culture.
- UNICEF. (2017). *A world free from child poverty. A guide to the tasks to achieve the vision*. Global Coalition to End Child Poverty.
- UNICEF. (2022). *Levels & trends in estimates developed by the United Nations Inter-agency Group for Child Mortality Estimation: Child mortality*. New York: UNICEF.
- UNICEF. (2023a). *Prospects for children in the polycrisis: A 2023 global outlook*. UNICEF.
- UNICEF. (2023b). Aşırı yoksulluk çocukların omuzuna yük. Retrieved from <https://www.unicefturk.org/yazi/asiri-yoksulluk-cocuklara-yuk>
- UNICEF. (2024a). *Fast facts: UNICEF highlights four proven policy solutions for children during UNGA*. Retrieved from <https://www.unicef.org/press-releases/fast-facts-unicef-highlights-four-proven-policy-solutions-children-during-unga>
- UNICEF. (2024b). *Akran zorbalığı nedir ve nasıl engellenir? Akran zorbalığını önleme ve akran zorbalığı ile mücadele yöntemleri*. Retrieved from <https://www.unicef.org/turkiye/hikayeler/akran-zorbal%C4%B1%C4%9F%C4%B1-nedir-ve-nas%C4%B1-engellenir>
- UNICEF. (2024c). *Child food poverty: Nutrition deprivation in early childhood. Child Nutrition Report*. Retrieved from <https://data.unicef.org/resources/child-food-poverty-report-2024/>
- UNDP. (2022a). *Dünya eşitsizlik raporu 2022*. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP).
- UNDP. (2022b). *Human development report 2021-22: Uncertain times, unsettled lives: Shaping our future in a transforming world*. UNDP.
- Urhan, V. (2016). Aristoteles'in siyaset felsefesinde anayasal yönetim. *Kaygı: Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (27), 211-230. <https://doi.org/10.20981/kaygi.287822>
- Uyan Semerci, P., Müderrisoğlu, S., Karatay, A., Ekim Akkan, B., Kılıç, Z., Oy, B. ve Uran, Ş. (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk: Çocuğun "İyi Olma Hali" ni Anlamak: İstanbul Örneği*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Uyan-Semerci, P., & Erdoğan, E. (2014). Türkiye'de çocukların gözünden çocuğun iyi olma hali alanlarının ve göstergelerinin tanımlanması ve değerlendirilmesi. *Ankara: Unicef*.
- Uzun, A. M. (2001). Yoksulluk olgusu ve Dünya Bankası. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 155-174.
- Vandemoortele, J. (2012). Equity begins with children. In *Global Child Poverty and Well-Being* (pp. 39-54). Policy Press.

- Vandenhoe, W. (2013). Child poverty and children's rights: An uneasy fit. *Michigan State International Law Review*, 22, 609.
- Wagle, U. (2002). Rethinking poverty: Definition and measurement. *International Social Science Journal*, 54(171).
- Wang, Z., & Guo, S. (2022). Politics of poverty governance: An introduction. *Journal of Chinese Political Science*, 27(2), 205-219.
- Wei, Q. W., Zhang, J. X., Scherpbier, R. W., Zhao, C. X., Luo, S. S., Wang, X. L., & Guo, S. F. (2015). High prevalence of developmental delay among children under three years of age in poverty-stricken areas of China. *Public Health*, 129(12), 1610-1617.
- Wherry, L. R., Kenney, G. M., & Sommers, B. D. (2016). The role of public health insurance in reducing child poverty. *Academic Pediatrics*, 16(3), S98-S104.
- White, H., Leavy, J., & Masters, A. (2003). Comparative perspectives on child poverty: A review of poverty measures. *Journal of Human Development*, 4(3), 379-396.
- Wickham, S., Anwar, E., Barr, B., Law, C., & Taylor-Robinson, D. (2016). Poverty and child health in the UK: Using evidence for action. *Archives of Disease in Childhood*, 101(8), 759-766.
- Williams, K. S., & Daniel, H. (2021). Applying Sen's capabilities approach to the delivery of positive youth justice. *Youth Justice*, 21(1), 90-106.
- Wimer, C., Collyer, S., Harris, D., & Lee, J. (2022). The 2021 child tax credit expansion: Child poverty reduction. *Poverty and Social Policy Brief*, 6(8).
- Wood, D. (2003). Effect of child and family poverty on child health in the United States. *Pediatrics*, 112(Supplement_3), 707-711.
- Yakıt, E., & Coşkun, A. M. (2014). Toplumsal açıdan çocuk yaşta evlilikler gerçeği: Hemşire ve ebeveyn sorumluluğu. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11(3), 3-10.
- Yalçın, N. (2008). Sivil toplum kuruluşları ve yoksulluk. (Yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yalman, E. (2019). Ebeveyn ve akran ilişkilerinin genç kızlarda madde kullanımına etkisi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (UBAD)*, 4(2), 372-391.
- Yalman, G. L. (2007). Sosyal politika: Refah devletinden sosyal risk yönetimine. In B. Ceylan-Ataman (Ed.), *Güncel: Cahit Talas anısına güncel sosyal politika tartışmaları* (pp. 653-?). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Yaman, F. (2022). Çocuk hakları sözleşmesine taraf olmayan ülke: Amerika Birleşik Devletleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(55), 377-398.
- Yanık, D., & Ediz, Ç. (2022). Aile içi şiddetin sessiz mağdurları: Çocuklar. *Meyad Akademi*, 3(1), 91-103.

- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, B., & Şahin, F. (2019). Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye'nin konumu. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2525-2554.
- Yıldırım, S., & Hız, Ö. (2018). Türkiye'de çocuk refahı bağlamında korunmaya muhtaç çocuklara sunulan bir hizmet: Koruyucu aile hizmeti. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 95-114.
- Yiğit, R., Ügücü, G., & Kaya, S. (2018). Yoksulluk: Çocuk sağlığını tehdit eden bir durum. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 83-98.
- Yin, R. K. (2015). *Case study research: Design and methods* (5th ed.). SAGE Publications.
- Yolcuoğlu, D. İ. G. (2009). Türkiye'de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18), 43-58. <https://doi.org/10.21560/spcd.15089>
- Yolcuoğlu, İ. G. (2012). Türkiye'de sosyal politika ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 145-158.
- Yolvermez, B., & Kaytan, M. (2022). Covid-19 pandemisinde derinleşen öğrenci yoksulluğu: Sakarya Üniversitesi örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 1755-1776. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1115801>
- Yorulmaz, D. S., & Karadeniz, H. (2020). Gençlerin mental sağlığının korunmasında halk sağlığı hemşirelerinin rolü. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2(3), 213-222.
- Yousefzadeh, S., Biggeri, M., Arciprete, C., & Haisma, H. (2019). A capability approach to child growth. *Child Indicators Research*, 12, 711-731.
- Yurdakul, F. (2010). Amartya Sen'in yoksulluk üzerine düşünceleri ve Sen Yoksulluk İndeksi: Türkiye uygulaması. *Social Sciences*, 5(3), 276-286. <https://doi.org/10.12739/10.12739>
- Yusufoğlu, Ö., & Kızmaz, Z. (2016). Parçalanmış ailelerde yoksulluğun görünümü: Elazığ örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 209-218.
- Yuvalı, E. (2018). Hak temelli sosyal yardım ve klientalizm. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2018(135), 383-404.
- Yuvalı, E. (2020). Sosyal politika aracı olarak sosyal güvenlik kavramı. *İş ve Hayat*, 6(11), 46-74.
- Zengin, O., & Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 179-190.

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev. Date	25.01.2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 13.12.2024

Tez Başlığı: Çocuk Yoksulluğunu Anlamak: Mardin Örneği

Yukarıda başlığı verilen tezin a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 419 (dört yüz on dokuz) sayfalık kısmına ilişkin, 13.12.2024 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 6'dır.

Uygulanan filtrelemeler**:

- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- ☒ Kaynakça hariç
- ☐ Alıntılar hariç
- ☒ Alıntılar dâhil
- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tezin herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İslam Akçe

Öğrenci Bilgileri	Ad-Soyad	İslam Akçe	
	Öğrenci No	N20143211	
	Enstitü Anabilim Dalı	Sosyal Hizmet Anabilim Dalı	
	Programı	Sosyal Hizmet Programı	
	Statüsü	Doktora ☒	Lisans Derecesi ile (Bütünleşik) Dr ☐

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

*Tez Almanca veya Fransızca yazılıyor ise bu kısımda tez başlığı **Tez Yazım Dilinde** yazılmalıdır.

**Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları İkinci bölüm madde (4)/3'te de belirtildiği üzere: Kaynakça hariç, Alıntılar hariç/dahil, 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 5 words) filtreleme yapılmalıdır.

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu Form No.	FRM-DR-21
		Yayın Tarihi Date of Pub.	04.01.2023
	FRM-DR-21 Doktora Tezi Orijinallik Raporu <i>PhD Thesis Dissertation Originality Report</i>	Revizyon No Rev. No.	02
		Revizyon Tarihi Rev.Date	25.01.2024

TO HACETTEPE UNIVERSITY GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES DEPARTMENT OF SOCIAL WORK	
Date: 13.12.2024	
Thesis Title: Understanding Child Poverty: The Case of Mardin	
According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 13.12.2024 for the total of 419 (Four hundred nineteen) pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled above, the similarity index of my thesis is 6 %. Filtering options applied**: ☒ Approval and Declaration sections excluded ☒ References cited excluded ☐ Quotes excluded ☒ Quotes included ☒ Match size up to 5 words excluded I hereby declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. İslam Akçe	

Student Information	Name-Surname	İslam Akçe	
	Student Number	N20143211	
	Department	Department of Social Work	
	Programme	Social Work Programme	
	Status	PhD ☒	Combined MA/MSc-PhD ☐

SUPERVISOR'S APPROVAL

APPROVED
(Title, Name and Surname, Signature)

**As mentioned in the second part [article (4)/3] of the Thesis Dissertation Originality Report's Codes of Practice of Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, filtering should be done as following: excluding reference, quotation excluded/included, Match size up to 5 words excluded.

EK 2. ETİK KOMİSYON İZNİ⁴



T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulu

Sayı : E-66777842-300-00003055685
Konu : Etik Komisyon İzni (İslam AKÇE)

06/09/2023

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 02.08.2023 tarihli ve E-12908312-300-00002994505 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi **İslam AKÇE**'nin **Prof. Dr. Sema BUZ** danışmanlığında hazırladığı; "**Türkiye'de Yoksul Çocuklara Yönelik Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulunun **22 Ağustos 2023** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Kurul Başkanı

⁴ Araştırmanın ilk ismi "Türkiye' de Yoksul Çocuklara Yönelik Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi" iken 11.12.2024 tarihli Tez Savunma Jürisi tarafından alınan kararla "Çocuk Yoksulluğunu Anlamak: Mardin Örneği" olarak değiştirilmiştir.

EK 3. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMLARI

3.1. ÇOCUKLARLA YAPILAN GÖRÜŞME FORMU

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU (ÇOCUKLAR)*

Görüşmecinin Adı Soyadı:

Görüşme Tarihi:

Görüşme Yeri:

Görüşme Süresi:

1. SOSYODEMOGRAFIK SORULAR

Ad Soyad:

Yaş:

Cinsiyet:

Eğitim Durumu (Gitmiyorsa, nedeni):

Sağlık Durumu:

2. GÖRÜŞME SORULARI

Anahtar Kelimeler	Çerçeve Sorular	İlave Sorular	Açıklayıcı Sorular
Maddi boyut Gelir İhtiyaç Gereksinim Çok Boyutlu	Yoksulluğun ve Çocuk Yoksulluğunun Tanımı	Yoksulluk nedir? Çocuk yoksulluğu nedir?	-Yoksulluk sence ne demek? -Yoksulluk kelimesi bana açıklar mısın? -Sence yoksul çocukların hayatı nasıl? -Bir çocuğun yoksul olması ne demek olabilir? Onun hayatında neler eksik olur? -Sence yoksul bir çocuk olmak nasıl bir şey? -Bu durumda bir çocuk kendini nasıl hisseder? Neleri yapabilir veya yapamaz? -Sence yoksulluk, sadece paranın olmaması mı demek? Yoksa başka şeyler de eksik olabilir mi? -Neler eksik olabilir, sence? -Sence yoksulluk, bir çocuğun günlük hayatını nasıl etkiler? Mesela bir çocuk yoksulsa neleri yapamayabilir ya da nelerden mahrum kalabilir?
Sosyal Politika Deprem Pandemi Kuraklık Ekonomi Enflasyon Toplumsal Cinsiyet Tek Ebeveynlik Eğitim Durumu Çocuk Sayısı	Çocuk Yoksulluğunun Nedenleri	Yoksulluğun nedeni nedir? Çocuk yoksulluğunun nedeni veya nedenleri nedir?	-Yoksulluğun sence nedeni nedir? -Yoksulluk içindeki insanlar sence neden yoksullar? -Çocukların yoksul durumda olmasının nedeni nedir? -Çocuklar neden yoksul olurlar? -Bazı çocuklar istedikleri zaman istediğini alamıyorlar. Senin var mı böyle arkadaşların? Neden alamıyorlar sence?

Tembellik Kader			
Eğitim Sağlık Okul Hastane Hijyen Su Beslenme Gıda Barınma Ev Mahalle Çocuk İşçiliği Mevsimlik İşçi Suça Sürüklenme Madde Bağımlılığı İstismar Akran Zorbahçı	Çocuk Yoksulluğunun Çocuk Refahına Etkileri	Yoksulluğun, çocukların sağlığına etkileri nelerdir? Yoksulluğun, çocukların okul hayatına etkileri nelerdir? Yoksulluğun, çocukların arkadaşlarıyla olan ilişkilerine yönelik etkileri nelerdir? Yoksulluk, geleceğe dair hayallerini nasıl etkiliyor? Hangi şeyleri yapmak veya elde etmek istediğinde yoksulluk onları kısıtlar?	-Yoksulluk, çocukların sağlığını etkiler mi? Bu konuda ne düşünüyorsunuz? -Mesela, bir çocuk yoksulsa sağlığıyla ilgili neler yaşayabilir? -Sence yoksulluk, bir çocuğun okula gitmesini veya okulda başarılı olmasını etkiler mi? Nasıl etkiler? -Mesela, yoksulluk yaşayan bir çocuk, okula giderken veya derslerinde zorlanabilir mi? Sence neden zorlanabilir? -Sence yoksulluk, bir çocuğun arkadaşlarıyla olan ilişkilerini etkiler mi? Nasıl etkileyebilir? -Mesela, bir çocuk yoksulsa, arkadaşlarıyla aynı oyunları oynayabilir mi ya da aynı yerlere gidebilir mi? -Yoksulluk yaşayan bir çocuk, arkadaşlarıyla iyi anlaşabilir mi? -Arkadaşlıklarını etkileyen şeyler olabilir mi? -Sence yoksulluk, bir çocuğun gelecekle ilgili hayallerini etkiler mi? Nasıl etkileyebilir? -Bir çocuk yoksul olduğunda, gelecekte ne olmak istediği ya da hayalleri hakkında ne hissedebilir? Sence bu durum hayallerini değiştirir mi? -Bir çocuk yoksulluk yaşadığında, geleceğiyle ilgili hayaller kurmak kolay mı olur, zor mu? Neden? -Yoksulluk yaşayan bir çocuk, ailesinden veya çevresinden (mesela öğretmeninden) destek alabilir mi? Sence nasıl bir destek olabilir? -Sence bir çocuk, yoksullukla başa çıkmak için kimlerden yardım isteyebilir? -Yoksul bir çocuğa kimler destek olabilir? Nasıl desteklerde bulunurlar? -Bir çocuk, yoksullukla mücadele etmek için kimlerden veya hangi yerlerden yardım alabilir? Sence bu yardım ona nasıl fayda sağlar?
Destek Hayırsever Sosyal Yardımlar Sosyal Hizmet SED Mücadele Baş Etme	Çocuk Yoksulluğuyla Mücadele Etme Yöntemleri	Çocuklar, yoksullukla mücadele etmek için ailesinden veya çevresinden (örneğin öğretmeninden) destek alıyor mu? Yoksullukla mücadele ederken çocuklar kendine nasıl yardımcı olur? Hangi yeteneklerini kullanır veya hangi kaynaklardan yararlanır?	

Verilen Hizmetler Cönüllülük			
		Yoksulluktan etkilenen diğer çocuklara ne gibi tavsiyelerde bulunabilirsiniz? Onlara yardımcı olabilecek veya olumlu değişiklikler yapabilecekleri şeyler nelerdir?	-Bir çocuk, yoksullukla mücadele etmek için kimlerden veya hangi yerlerden yardım alabilir? Sence bu yardım ona nasıl fayda sağlar? -Yoksulluk yaşayan başka bir çocuğa yardım etmek isteseydin, ona ne tavsiye ederdin? Sence neler yaparak kendini daha iyi hissedebilir? -Bir arkadaşın yoksulluktan etkileniyorsa, onun kendini daha iyi hissetmesi için neler önerirdin? -Bir çocuk yoksulluktan etkileniyorsa, onun hayatını kolaylaştırmak için nasıl bir öneride bulunurdun?
		Yoksullukla ilgili bazı olumsuz deneyimler yaşadın mı? Bu durum seni nasıl hissettiriyor ve ne yaparak bu durumu değiştirebiliriz?	-Hiç yoksullukla ilgili zor bir deneyim yaşadın mı? Eğer yaşadysan, bu sana nasıl hissettirdi? -Yoksulluk yüzünden seni üzen ya da zorlayan bir durum oldu mu? O zaman kendini nasıl hissettin? -Sence bu durumu daha iyi hale getirmek için neler yapılabilir? Ne gibi değişiklikler yardımcı olurdu?
Öneri Görüş Beklenti Hayal İstek Çözüm Politika	Çocuk Yoksulluğuna Yönelik Öneriler	Yoksullukla ilgili ne gibi çözümler düşünüyorsun? Sence toplumun neler yapması gerekiyor? Sence çocukların yoksulluktan etkilenmesini nasıl engelleyebiliriz?	-Yoksulluk sorununun çözümü için çocuklar, büyükler ya da öğretmenler neler yapabilir? Sence en önemli şey ne? -Eğer sen toplumdaki insanlara bir şey söyleyebilseydin, yoksulluğu azaltmak için ne yapmalarını isterdin? -Sence okullar, devlet ya da yardım kuruluşları yoksul çocuklara nasıl destek olabilir? Hangi şeyler onların hayatını kolaylaştırır? -Sen yoksulluğun azalması için bir şey yapacak olsaydın, ilk olarak ne yapardın? -Eğer sen bir şeyleri değiştirebilseydin, çocukların yoksulluktan etkilenmesini nasıl engellerdin? -Yoksulluk yaşayan çocuklara yardım etmek ya da onların daha iyi bir hayat yaşamasını sağlamak için ne yapılmalı? -Bir çocuğun yoksulluktan etkilenmesini önlemek için kimlerden yardım alabiliriz? Sence bu yardımlar nasıl olur?

*Çocuklarla yapılan görüşmelerde, onların yaş ve anlayış düzeyine uygun, açık ve net sorular kullanılmış, yönlendirme yapılmaması için dikkatli bir dil tercih edilmiştir. Sorular, anahtar kelimelerle desteklenerek açıklanmış ve çocuklar için daha anlaşılır hale getirmek amacıyla karşılaştırmalı ifadeler içermiştir. Örneğin, “Ailesi yoksul olan bir çocuk ile olmayan çocuk arasında sence hangi farklar vardır?” veya “Kendini en çok mutlu hissettiğin yer neresidir? Ev mi, okul mu, yoksa başka bir yer mi?” gibi sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerin başlangıcında çocuklarla güven ilişkisi oluşturmak için gündelik hayata dair basit ve rahatlatıcı sorular sorulmuş, bu yaklaşımla çocukların kendilerini daha rahat ifade etmeleri sağlanmıştır. Ayrıca çocukların sosyal yaşamlarındaki zorlukları anlamak için sorular somutlaştırılmış, örneğin “Okulda yaşadığın sorunları benimle paylaş mısın?” ve “Hastalandığında annen seni hastaneye götürüyor mu, gittiğinde yaşadığın zorlukları bana anlatır mısın?” gibi sorular kullanılmıştır. Çözüm önerilerine yönelik sorularında ise, “elinde sihirli bir değnek olsa yoksulluk içinde yaşayan çocuklar neyi değiştirdin?” gibi metaforlar kullanılmıştır.

EK 3.2. EBEVEYNLERLE YAPILAN GÖRÜŞME FORMU

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU (EBEVEYNLER)*

Görüşmecinin Adı Soyadı: Görüşme Tarihi: Görüşme Yeri: Görüşme Süresi:

1. SOSYODEMOGRAFİK SORULAR

Ad-Soyad: Yaş: Eğitim Durumu: Sağlık Durumu: Medeni Durum: Ailedeki Birey Sayısı: Sosyoekonomik Durum: İş Durumu: Sosyal Güvenlik Durumu:

2. GÖRÜŞME SORULARI

Anahtar Kelimeler	Çerçeve Sorular	İlave Sorular	Açumlayıcı Sorular
Maddi boyut Gelir İhtiyaç Gereksinim Çok Boyutlu	Yoksulluğun ve Çocuk Yoksulluğunun Tanımı	Yoksulluğu ve çocuk yoksulluğunu nasıl tanımlarsınız? Yoksulluk, sizce ailenizin hangi alanlarını etkileyen bir durumdur? Yoksulluk sadece maddi bir eksiklik midir yoksa başka boyutları da var mıdır?	- Sizce yoksulluk nedir? Çocuklar için yoksulluk ne anlama gelir? - Yoksulluğu nasıl tanımlarsınız? Bir çocuğun yoksulluk yaşadığını düşündüğünüzde aklınıza neler geliyor? -Yoksulluk, sizce ailenizin hangi alanlarını etkileyen bir durumdur? -Bu durumları detaylandırır mısınız? -Sizce yoksulluk, sadece paranın olmaması mı demek? Yoksa başka şeyler de eksik olabilir mi? -Neler eksik olabilir? -Sizce yoksulluk, bir çocuğun günlük hayatını nasıl etkiler? Mesela bir çocuk yoksulsa neleri yapamayabilir ya da nelerden mahrum kalabilir? -Yoksulluğun sizce nedeni nedir? -Yoksulluk içindeki insanlar sence neden yoksullar?
Sosyal Politika Deprem Pandemi Kuraklık Ekonomi Enflasyon Toplumsal Cinsiyet Tek Ebeveynlik Eğitim Durumu Çocuk Sayısı	Çocuk Yoksulluğunun Nedenleri	Yoksulluğun nedeni nedir? Çocuk yoksulluğunun nedeni veya nedenleri nedir?	-Çocukların yoksul durumda olmasının nedeni nedir? -Çocuklar neden yoksul olurlar? -Çocuklarınıza onların istediği şeyleri alabiliyor musunuz? Alamıyorsanız neden alamıyorsunuz?

Tembellik
Kader

Eğitim Sağlık Okul Hastane Hijyen Su Beslenme Gıda Barınma Ev Mahalle Çocuk İşçiliği Mevsimlik İşçi Suça Sürüklenme Madde Bağımlılık İstismar Akran Zorbalığı	Çocuk Yoksulluğunun Çocuk Refahına Etkileri	Yoksulluk, sizin ve çocuklarınızın sağlık durumunu nasıl etkiliyor? Yoksulluğun, çocukların okul hayatına etkileri nelerdir? Günlük yaşamınızda yoksulluğun hangi yönlerini en çok hissediyorsunuz? Örneğin, temel ihtiyaçları karşılamak, sağlık hizmetlerine erişim, eğitim gibi konularda hangi zorluklarla karşılaşıyorsunuz? Yoksulluk nedeniyle ailenizin gelecek planlarında hangi kısıtlamalarla karşılaşıyorsunuz? Hangi fırsatları kaçırdığınızı düşünüyorsunuz? Yoksulluk, aile içinde nasıl bir etkileşime neden oluyor? Bu konuda aile bireyleri arasında bir çatışma söz konusu oluyor mu? Yoksullukla başa çıkmak için hangi kişisel güçlü yanlarınızı kullanıyorsunuz? Bu zorlu süreçte size destek veren veya ilham kaynağı olan şeyler nelerdir? Yoksulluğun duygusal ve psikolojik sağlığını üzerindeki etkisini nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu konuda hangi başa çıkma stratejilerini kullanıyorsunuz?	-Yoksulluk, sizin ya da çocuklarınızın sağlığını etkiliyor mu? Mesela, doktora gitmekte zorlanıyor musunuz ya da ihtiyaçlarınızı karşılayamadığınız oluyor mu? -Mesela, bir çocuk yoksulsa sağlığıyla ilgili neler yaşayabilir? -Yoksulluk, çocuklarınızın eğitimine nasıl bir etki yapıyor? Eğitim anlamında hangi konularda zorlanıyorsunuz? -Mesela, çocuklarınız, okulda veya derslerinde zorlanıyor mu? Hangi konularda zorlanıyorlar? Neden zorlanıyorlar? - Sizin için yoksulluğun en zor yanı nedir? Günlük hayatta en çok hangi konuda sıkıntı yaşıyorsunuz? - Yoksulluk, sizin ve çocuğunuzun gelecekle ilgili planlarını nasıl etkiliyor? Mesela, yapmak istediğiniz ama yapamadığınız şeyler oluyor mu? - Yoksulluk yüzünden ailenizle ilgili hangi hayalleri ya da planları gerçekleştirilemiyor? - Yoksulluk sizi geleceğe dair umutlarınıza ya da yapmak istedikleriniz konusunda sınırlıyor mu? Bu konuda sizi en çok üzen şey nedir? - Yoksulluk, aile içinde sizi nasıl etkiliyor? Mesela çocuklarınızla bu konu yüzünden tartıştığınız oluyor mu? - Ailenizde yoksulluk yüzünden gerginlik ya da tartışma yaşanıyor mu? Sizi bu konuda en çok zorlayan şey nedir? - Yoksulluk ailenizde ilişkileri nasıl etkiliyor? Birlikte zaman geçirmenizi ya da birbirinize destek olmanızı zorlaştırıyor mu? - Yoksullukla mücadele ederken size umut veren ya da ayakta kalmanızı sağlayan şeyler neler? -Kendinizi güçlü hissettiğiniz anlar hangi anlar? - Size bu zorlukları aşmakta en çok ne yardımcı oluyor? - Yoksulluk, sizi ve çocuklarınızı duygusal olarak nasıl etkiliyor? Mesela, kendinizi stresli, üzgün ya da endişeli hissettiğiniz oluyor mu?
---	---	--	---

SED Mücadele Baş Etme Verilen Hizmetler Gönüllülük	Çocuk Yoksulluğuyla Mücadele Etme Yöntemleri	Yoksulluk, sosyal ilişkilerinizi nasıl etkiliyor? Çevrenizdeki insanlarla etkileşiminizde hangi zorlukları yaşıyorsunuz?	- Zor zamanlarda kendinizi daha iyi hissetmek için neler yapıyorsunuz? Sizi rahatlatan ya da güç veren şeyler neler? -Yoksulluk, çevrenizdeki insanlarla olan ilişkilerinizi nasıl etkiliyor? Mesela, komşularınızla, akrabalarınızla ya da arkadaşlarınızla aranızda bir sorun yaratıyor mu?
		Yoksullukla mücadele etmek için hangi kaynaklardan veya desteklerden faydalaniyorsunuz? Bu destekler size nasıl yardımcı oluyor ve hangi eksiklikleri gidermekte zorlanıyorsunuz?	- Yoksullukla başa çıkmak için kimlerden ya da hangi kurumlardan yardım alıyorsunuz? Mesela, sosyal yardım, komşular, aile üyeleri gibi. - Sizce yoksullukla mücadele ederken aldığınız yardımlar yeterli oluyor mu? Hangi konularda eksiklikler hissediyorsunuz? - Zorlandığınız konularda size destek olan kişiler ya da kurumlar var mı? Bu destekler size nasıl yardımcı oluyor? Yardım alamadığınız konular nelerdir?
		Yoksulluk, aile bireyleri arasında nasıl bir dayanışma ve iletişime neden olmaktadır?	- Yoksulluk, ailenizdeki bireyler arasında dayanışmayı etkiliyor mu? Mesela, birbirinize daha çok destek oluyor musunuz ya da iletişiminizde zorlandığınız durumlar oluyor mu?
		Sizce sosyal politikaların yoksullukla mücadelede daha etkili olabilmesi için hangi stratejiler veya yaklaşımlar benimsenmeli? Bu konuda sizin önerileriniz nelerdir?	- Devletin ya da yardım kuruluşlarının yoksullukla mücadelede daha etkili olması için neler yapması gerektiğini düşünüyorsunuz? Sizin bu konuda önerileriniz neler? - Yoksullukla ilgili size daha iyi destek sağlanması için nasıl bir yardım istersiniz? Örneğin, çocuklarınızın eğitimi, sağlık hizmetleri ya da temel ihtiyaçlar konusunda? - Devlet ya da başka kurumlar yoksullukla mücadelede size ve ailenize daha iyi nasıl yardımcı olabilir? Bu konuda düşündüğünüz bir çözüm ya da öneri var mı?
Öneri Görüş Beklenti Hayal İstek Çözüm Politika	Çocuk Yoksulluğuna Yönelik Öneriler	Sosyal politikaların yoksullukla mücadeledeki etkinliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? Mevcut sosyal politikalar, sizin ve diğer yoksul ailelerin ihtiyaçlarını karşılamada yeterli mi?	- Devletin ya da yardım kuruluşlarının yoksullukla mücadelede daha etkili olması için neler yapması gerektiğini düşünüyorsunuz? Sizin bu konuda önerileriniz neler? - Yoksullukla ilgili size ve çocuklarınıza daha iyi destek sağlanması için nasıl bir yardım istersiniz?

* Bu görüşmelerde kullanılan sorular çerçeve niteliğinde olup, annelerin anlayabileceği şekilde sadeleştirilmiştir. Görüşme sırasında, açıklayıcı sorular sorulmuş ve özellikle deneyim odaklı sorulara ağırlık verilmiştir. Teorik sorulardan kaçınılmasının nedeni, annelerin yoksullukla ilgili hem kendi hem de çocuklarının yaşadığı zorlukları deneyimlerine dayanarak anlatma eğiliminde olmalarıdır.

EK 3.3. PROFESYONELLERLE YAPILAN GÖRÜŞME FORMU

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU (PROFESYONELLER)

Görüşmecinin Adı Soyadı: Görüşme Tarihi: Görüşme Yeri: Görüşme Süresi:

1. SOSYODEMOGRAFİK SORULAR

Ad-Soyad: Yaş: Eğitim Durumu: Medeni Durum: Çalışılan Kurum: Çalışma Süresi:

2. GÖRÜŞME SORULARI

Anahtar Kelimeler	Çerçeve Sorular	İlave Sorular	Açıklayıcı Sorular
Maddi boyut Gelir İhtiyaç Gereksinim Çok Boyutlu	Yoksulluğun ve Çocuk Yoksulluğunun Tanımı	Yoksulluğu ve çocuk yoksulluğunu nasıl tanımlarsınız? Sizce çocuk yoksulluğunun sadece maddi boyutu mu var yoksa başka faktörleri de içerir mi?	- Sizce yoksulluk nedir? Çocuk yoksulluğunu yoksulluk kavramından ayrı olarak ele aldığınızda, hangi farklılıklar ve özel durumlar öne çıkar? - Yoksulluk ve çocuk yoksulluğu, sizin gözlemlerinize göre ne anlama geliyor? Çocukların bu durumdan nasıl etkilendiğini düşündüğünüzü açıklayabilir misiniz? -Çocuk yoksulluğunu değerlendirirken, maddi eksikliklerin yanı sıra başka hangi unsurların çocukların yaşamını etkilediğini düşünüyorsunuz? - Sahada karşılaştığınız durumlar bu konuda size neler gösteriyor?
Sosyal Politika Deprem Pandemi Kuraklık Ekonomi Enflasyon Toplumsal Cinsiyet Tek Ebeveynlik Eğitim Durumu Çocuk Sayısı Tembellik Kader	Çocuk Yoksulluğunun Nedenleri	Yoksulluğun nedeni nedir? Çocuk yoksulluğunun nedeni veya nedenleri nedir?	-Yoksulluğun sizce nedeni nedir? -Yoksulluk içindeki insanlar sence neden yoksullar? -Çocukların yoksul durumda olmasının nedeni nedir? -Çocuklar neden yoksulluk içinde yaşarlar? -Sizce aileler neden yoksulluk içinde yaşarlar?

Eğitim Sağlık Okul Hastane Hijyen Su Beslenme Gıda Barınma Ev Mahalle Çocuk İşçiliği Mevsimlik İşçi Suça Sürüklenme Madde Bağımlılık İstismar Akran Zorbahçı	Çocuk Yoksulluğunun Çocuk Refahına Etkileri	Sosyal çalışma pratiğinizde, çocuk yoksulluğunun çocukların yaşamına nasıl bir etkisi olduğunu gözlemliyorsunuz? Hangi alanlarda en fazla etkilendiğini düşünüyorsunuz? Çocuk yoksulluğunun çocukların eğitimine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu alanda hangi tür desteklerin önemli olduğunu görüyorsunuz? Çocuk yoksulluğunun çocukların sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Çocuk yoksulluğunun çocuğun genel iyilik hali üzerindeki etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?	- Sahada çalışırken çocuk yoksulluğunun çocukların yaşamlarını nasıl etkilediğini gözlemliyorsunuz? Bu etkiler en çok hangi alanlarda kendini gösteriyor? - Sizce çocuklar yoksulluktan hangi alanlarda en çok etkileniyor? Bu etkiler çocukların yaşamını ve geleceğini nasıl şekillendiriyor? - Örneğin, eğitim, sağlık, sosyal ilişkiler ya da psikolojik durumları üzerinde daha fazla etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? - Çocuk yoksulluğunun eğitim üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz? Örneğin, okula gitme veya gönderilmeme, eğitimde fırsat eşitliği ya da akademik başarı gibi konularda neler düşünüyorsunuz? - Sizce çocuk yoksulluğu, çocukların fiziksel ve ruhsal sağlığını nasıl etkiliyor? Sahada bu konuda hangi olumsuz durumlarla karşılaşıyorsunuz? - Çocuk yoksulluğunun, sağlık hizmetlerine erişim, beslenme yetersizliği ya da psikolojik sorunlar gibi alanlarda çocukların sağlığına nasıl zarar verdiğini gözlemliyorsunuz? Bu konuda en belirgin etkiler neler? - Sizce yoksulluk, çocukların genel mutluluğunu, rahatını ve hayata bakışını nasıl etkiliyor? Çocukların günlük yaşantısında bu durumun izlerini nelerde görüyorsunuz? - Yoksulluğun, çocuğun iyi olma hali üzerindeki etkileri nasıl gerçekleşmektedir? - Çocuk yoksulluğuna yönelik sosyal yardımlar ve politikalar sahada sizce ne kadar işlevsel? Eksik gördüğünüz ya da daha etkili olmasını düşündüğünüz konular neler?
Destek Hayırsever Sosyal Yardımlar Sosyal Hizmet SED Müdadele Baş Etme Verilen Hizmetler Gönüllülük	Çocuk Yoksulluğuyla Mücadele Etme Yöntemleri	Sosyal politikaların çocuk yoksulluğuyla mücadeledeki etkinliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? Mevcut politikalar yoksul çocuklara yeterli desteği sağlıyor mu? Çocuk yoksulluğuyla mücadelede; sosyal hizmetlerin sosyal yardımların ve sivil toplum kuruluşlarının rolünü nasıl değerlendiriyorsunuz? Çocuk yoksulluğunun nedenlerini ve kök sebeplerini anlamak için hangi yaklaşım veya yöntemleri kullanıyorsunuz? Bu analizler size nasıl rehberlik ediyor? Sizin gözlemlerinize ve mesleki tecrübeye göre yoksul çocuklar, yoksullukla nasıl mücadele etmektedir?	- Çocuk yoksulluğuna azaltmak için sosyal hizmetlerin, sosyal yardımların ve sivil toplum kuruluşlarının sağladığı destekleri yeterli buluyor musunuz? Bu desteklerin hangi alanlarda etkili olduğunu ya da eksik kaldığını düşünüyorsunuz? - Çocuk yoksulluğunun nedenlerini ve temel sebeplerini anlamak için hangi yöntemleri ya da yaklaşımları kullanıyorsunuz? Bu yöntemler size yoksullukla mücadelede nasıl bir rehberlik sağlıyor? - Saha çalışmalarınızda yoksulluk yaşayan çocukların, bu zorluklarla başa çıkmak için nasıl bir mücadele sergilediklerini gözlemliyorsunuz? Çocukların dayanıklılığı ve kullandıkları stratejiler hakkında neler söyleyebilirsiniz?

		Çocuk yoksulluğuna yönelik verdiğiniz hizmetler nelerdir?	- Çocuk yoksulluğuyla mücadele için verdiğiniz hizmetler nelerdir? Bu hizmetler hangi alanlara odaklanıyor ve çocukların yaşamını nasıl etkiliyor?
Öneri Görüş Beklenti Hayal İstek Çözüm Politika	Çocuk Yoksulluğuna Yönelik Öneriler	Çocuk yoksulluğunu önlemek veya azaltmak için sosyal politikalar ve programların hangi alanlarda daha fazla odaklanması gerektiğini düşünüyorsunuz? Bu konuda ne gibi değişiklikler önerirsiniz?	- Sizce mevcut sosyal politikalar, çocuk yoksulluğuna yeterince çözüm sunuyor mu? Hangi alanlarda daha fazla odaklanması gerektiğini düşünüyorsunuz ve bu konuda sizin önerileriniz nelerdir?
		Çocuk yoksulluğunu önleme veya azaltma konusunda etkili stratejiler veya programlar hakkında neler biliyorsunuz? Bu stratejilerin başarılı olması için neler gerekiyor?	- Sizce çocuk yoksulluğuyla mücadelede etkili programlar oluşturmak için hangi stratejiler izlenmeli? Bu programların başarılı olması için devlet, sivil toplum kuruluşları ve toplum düzeyinde ne tür adımlar atılmalı?
		Sosyal politikaların çocuk yoksulluğuyla mücadeledeki etkinliğini nasıl değerlendiriyorsunuz? Mevcut politikalar yoksul çocuklara yeterli desteği sağlıyor mu?	-Sizce çocuk yoksulluğuyla mücadele için uygulanan mevcut sosyal politikalar ne kadar etkili? Bu politikalar, yoksul çocukların ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam koşullarını iyileştirmek için yeterli mi?
		Vaka örneği	Yoksulluk içindeki çocuklarla çalışırken karşılaştığınız bir vakayı anlatır mısınız?

EK 4. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMLARI

EK 4.1. ÇOCUK/ERGEN GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU (ÇOCUK/ERGEN FORMU)

Tarih:

Merhaba, yapacağım çalışmaya gösterdiğiniz ilgi ve bana ayırdığınız zaman için şimdiden çok teşekkür ederim. Bu formla, kısaca sana ne yaptığımı ve bu araştırmaya katılman durumunda neler yapacağımızı anlatmayı amaçladım.

Bazen çocuklar için önemli konular hakkında çalışmalar yapılır. Ben de çocuklar için önemli bir konu olan yoksulluk hakkında bir araştırma yapmaktayım. Bu araştırmada çocuk yoksulluğunu anlamak, nedenlerini öğrenmek ve yoksul çocuklara yapılan hizmetlere destek olmak için çocukların, ebeveynlerinin ve çocuklarla çalışan insanların görüşlerini almak istiyorum. Görüşmemizde sana yoksulluğun çocuklar için ne anlama geldiğini, senin üzerinde bir etkisinin olup olmadığını, etkisi varsa bununla nasıl mücadele ettiğini ve yoksulluğun ortadan kalkması için neler yapılması gerektiğini sormak istiyorum.

Seninle yapacağım bireysel görüşmede soracağım soruları gelişimsel özelliklerini dikkate alarak ve bu konuda uzman kişilerden destek alarak hazırladım. Bu yüzden sorulara istediğin gibi cevaplar verebilirsin. Görüşmemiz bittiği zaman verdiğin cevapları sana özetleyeceğim. Doğru olmadığını düşündüğün yanıtları bana belirtebilirsin. Cevaplarını senin görüşlerin doğrultusunda düzelteceğim. Daha sonrasında bu cevaplarını inceleyerek araştırmamda kullanacağım. Senin düşüncelerin bu araştırmanın başarılı olması için çok değerlidir.

Çocuklarla yapacağım görüşmelere 1 Ekim 2023 tarihinde başlayacağım. Yılbaşı'nda yani 1 Ocak 2024 tarihinde bitirmeyi planlıyorum. Görüşmelerim devam ederken de verdiğiniz yanıtları incelemeye başlayacağım.

Benim adım İslam AKÇE. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümünde hocam olan Profesör Doktor Sema BUZ ile gerçekleştireceğimiz bu araştırmada senin katkılarının çok değerli olacak. Doğru ve güvenilir bir araştırma yapmak için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan özel bir izin aldığımızı sana belirtmek isterim.

Araştırmaya gönüllü olarak katılım esastır. Seninle yapacağımız görüşme sırasında ses kaydı almak istiyorum. Kayda alınmış olacak bu görüşme sadece bilimsel bir amaç için kullanılacak ve bunun dışında hiçbir amaçla kullanılmayacaktır. Bu ses kaydı yazılı metin haline getirildikten sonra yok edilecektir. Ayrıca isteğin doğrultusunda ses kayıtları ebeveynlerine teslim edilebilecektir. Adın araştırmada kullanılmayacaktır. Adının araştırmada kullanılması gerekecekse, bunun yerine takma bir ad kullanılacaktır. İstedğin zaman görüşmeyi kesebilir ya da çalışmadan ayrılabilirsin. Bu durumda yapılan kayıtlar ve görüşme verileri kullanılmayacaktır.

Bu bilgileri okuyup bu araştırmaya gönüllü olarak katılmanı ve sana verdiğim güvenceye dayanarak bu formu imzalamanı rica ediyorum. Eğer daha fazla şey öğrenmek istersen, sana yardımcı olmaktan mutluluk duyarım. Araştırma sonucu hakkında bilgi almak için iletişim bilgilerimden bana ulaşabilirsin. Formu okuyarak imzaladığın için çok teşekkür ederim.

Bilgiler	Çocuğun	Sorumlu Araştırmacı	Araştırmacı
Adı-Soyadı:		Prof.Dr. Sema BUZ	İslam AKÇE
Adres:	----		
Telefon:	----		
E-posta:	----		
İmza:			

EK 4.2. EBEVEYN/VELİ GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU (EBEVEYN/VELİ İZNİ)

Tarih:

Sayın Anne/Baba, çalışmaya göstermiş olduğunuz ilgi ve bana ayıracağınız zaman için şimdiden çok teşekkür ederim. Bu form, yaptığım araştırmanın amacını size anlatmayı ve çocuğunuzun bir katılımcı olarak haklarını tanımlamayı amaçlamaktadır.

Bu araştırmayı yapmak istememizin nedeni, Türkiye’de yoksul çocuklara yönelik uygulanan sosyal politikaların bütüncül bir perspektifle; birey, aile, sivil toplum ve kamu bazında ele alınarak analiz edilmesidir. Araştırmamızın temel amacı; çocuk yoksulluğunu yoksul çocuklar, onların ebeveynleri, alanda çalışan sosyal çalışmacılar ve STK temsilcilerinin görüşleriyle ele almaktır. Bu çerçevede çocuk yoksulluğunu anlamlandırmak, temel nedenlerini keşfetmek, bu nedenlerin kendi içindeki etkileşimini ve kesişimini analiz etmek, uygulama ve mevzuattaki durumdan hareketle çocuk yoksulluğuna yönelik ülkemizin sosyal politikasını ortaya koymak, bu çerçevede çocuk yoksulluğu politikalarında daha iyi işleyen bir model geliştirilmesine katkı sunmayı hedeflemekteyiz.

Araştırmamızın amacı gereği çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılacak ve çocuğunuzla mülakat yapılacaktır. Yapılacak olan bireysel görüşmemizde çocuğunuza yarı yapılandırılmış sorular sorularak araştırma için öncelikli konuların gündeme gelmesi sağlanacaktır. Çocuklara; yoksulluğun onlar için ne ifade ettiği ve onlar üzerindeki etkisi, bununla nasıl başa çıktıkları, yoksulluğun çözümüne yönelik düşüncelerinin ne olduğu gibi sorular sorulacaktır. Sorular, uzman ve akademisyenlerden görüş alarak hazırlanmış ve açık uçlu cevap verilebilecek şekilde oluşturulmuştur. Görüşmemiz sonunda yanıtlar özetlenerek bunların doğruluğuyla ilgili çocuğunuzun görüşü alınacaktır. Ayrıca yanıtların analiz edilmesi sürecinde de uzman ve akademisyenlerden geri bildirimler alınacaktır.

Araştırmanın veri toplama süreci 01.10.2023-01.01.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilecektir. Araştırma verilerinin analiz edilmesine görüşmeler devam ederken başlanacak, veri toplama sürecinin bitmesi beklenmeyecektir.

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Anabilim Dalının öğretim üyesi Prof.Dr. Sema BUZ danışmanlığında, doktora öğrencisi İslam AKÇE tarafından gerçekleştirilecek bu çalışmaya çocuğunuzun katılımı araştırma için önemlidir. Araştırmanın yapılabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’ndan gerekli izin alınmıştır.

Çocuğunuzla görüşme sırasında oluşabilecek kesintileri önlemek amacıyla ses kaydı yapmak istiyorum. Kayda alınmış olan tüm veriler, sadece bilimsel bir amaç için kullanılacak ve bunun dışında hiçbir amaçla kullanılmayacak, kimseyle paylaşılmayacaktır. Bu ses kaydı yazılı metin haline getirildikten sonra imha edilecektir ayrıca isteğiniz doğrultusunda size teslim edilebilecektir. Ses kaydı alınmasını kabul etmezseniz yazılı kayıt alınacaktır. Çocuğunuzun ismi araştırmada kullanılmayacaktır, bunun yerine

gerekirse takma bir isim kullanılacaktır. Çocuğunuz istediğı zaman görüşmeyi kesebilir ve çalışmadan ayrılabilir. Bu durumda yapılan kayıtlar ve görüşme verileri yazıya aktarıldıktan silinecektir.

Bu bilgileri okuduktan sonra, ebeveyni/velisi olduğunuz öğrencinin bu araştırmaya gönüllü olarak katılmasını ve araştırma dâhilinde benim size verdiğim güvenceye dayanarak bu formu imzalamanızı rica ediyorum. Çocuğunuzun çalışmaya katılması ile ilgili onay vermeden önce veya onay verdikten sonra sormak istediğiniz herhangi bir durumla ilgili benimle iletişime geçebilirsiniz. İstedığınız takdirde araştırma sonucu hakkında bilgi almak için de irtibat numaramdan bana ulaşabilirsiniz. Formu okuyarak imzaladığınız için çok teşekkür ederim.

Bilgiler	Çocuğın Ebeveyni/Velisi	Sorumlu Araştırmacı	Araştırmacı
Adı- Soyadı:		Prof.Dr. Sema BUZ	İslam AKÇE
Adres:			
Telefon:			
E-posta:			
İmza:			

EK 4.3. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Tarih:

Ülkemizdeki çocuk yoksulluğuyla ilgili yeni bir araştırma yapmaktayız. Araştırmanın ismi Türkiye’ de Yoksul Çocuklara Yönelik Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi’ dir. Sizi de bu araştırmaya katılmanız için davet ediyoruz. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.

Bu araştırmayı yapmak istememizin nedeni, Türkiye’ de yoksul çocuklara yönelik uygulanan sosyal politikaların bütüncül bir perspektifle; birey, aile, sivil toplum ve kamu bazında ele alınarak analiz edilmesidir. Araştırmamızın temel amacı; çocuk yoksulluğunu yoksul çocuklar, onların ebeveynleri, alanda çalışan sosyal çalışmacılar ve STK temsilcilerinin görüşleriyle ele almaktır. Bu çerçevede çocuk yoksulluğunu anlamlandırmak, temel nedenlerini keşfetmek, bu nedenlerin kendi içindeki etkileşimini ve kesişimini analiz etmek, uygulama ve mevzuattaki durumdan hareketle çocuk yoksulluğuna yönelik ülkemizin sosyal politikasını ortaya koymak, bu çerçevede çocuk yoksulluğu politikalarında daha iyi işleyen bir model geliştirilmesine katkı sunmayı hedeflemekteyiz.

Araştırmamızın amacı gereği çalışmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılacak ve sizinle mülakat yapılacaktır. Yapılacak olan bireysel görüşmemizde size yan yapılandırılmış sorular sorularak araştırma için öncelikli konuların gündeme gelmesi sağlanacaktır. Sorular, uzman ve akademisyenlerden görüş alarak hazırlanmış ve açık uçlu cevap verebileceğiniz şekilde oluşturulmuştur. Görüşmemiz sonunda yanıtlarınız özetlenerek bunların doğruluğuyla ilgili görüşleriniz alınacaktır. Ayrıca yanıtlarınızın analiz edilmesi sürecinde de uzman ve akademisyenlerden geri bildirimler alınacaktır.

Araştırmanın veri toplama süreci 01.10.2023-01.01.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilecektir. Araştırma verilerinin analiz edilmesine görüşmeler devam ederken başlanacak, veri toplama sürecinin bitmesi beklenmeyecektir.

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Anabilim Dalının öğretim üyesi Prof.Dr. Sema BUZ danışmanlığında, doktora öğrencisi İslam AKÇE tarafından gerçekleştirilecek bu çalışmaya katılımınız araştırma için önemlidir. Araştırmanın yapılabilmesi için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu’ ndan gerekli izin alınmıştır.

Eğer araştırmaya katılmayı kabul ederseniz size çocuk yoksulluğuyla ilgili birkaç soru sorulacak ve konu hakkındaki görüşlerinizi, düşüncelerinizi, deneyimlerinizi aktarmanız istenecektir. Sizin çalışma için ayırmanız gereken 30-40 dakikalık sürenin yeterli olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Çalışmaya katılmanız için yol yemek gibi bir masraf olması durumunda bu miktar araştırma bütçesinden karşılanacaktır. Bunun dışında size herhangi bir ödeme yapılamayacaktır.

Çalışma için ses kaydı alınması gerekmektedir. Bu ses kaydı yazılı metin haline getirildikten sonra imha edilecektir. Ses kaydı alınmasını kabul etmezseniz yazılı kayıt alınacaktır.

Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır. Ancak çalışmanın verileri etik kurullar ya da resmi makamlarca gereği halinde incelenebilecektir.

Bu çalışmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır ve reddettiğiniz takdirde hiçbir olumsuz durumla karşılaşmayacaksınız. Yine çalışmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekmek hakkına da sahipsiniz.

(Katılımcının Beyanı)

Araştırmacı İslam AKÇE tarafından Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalında çocuk yoksulluğuyla ilgili nitel bir araştırma yapılacağı belirtilerek bu araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgiler bana aktarıldı. Bu bilgilerden sonra böyle bir araştırmaya “gönüllü katılımcı” olarak davet edildim.

Araştırma sonuçlarının bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi.

Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden araştırmadan çekilebilirim. Ayrıca gerektiğinde araştırmacı tarafından araştırma dışı tutulabilirim.

Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana da yol ve yemek ücreti dışında bir ödeme yapılmayacaktır.

Araştırma kapsamında yapılacak görüşmede ses kaydı yapılmasını kabul ediyorum. Bana ses kayıtlarının üçüncü kişilerin erişemeyeceği biçimde saklanacağını, metin haline getirildikten sonra imha edileceğinin, kimlik bilgilerimin açığa çıkarılmayacağını güvencesi verilmiştir.

Araştırma ile ilgili bir sorum olduğunda, (cep) no’lu telefondan ve Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı adresinden arayabileceğimi biliyorum.

Bu araştırmaya katılmak zorunda değilim ve katılmayabilirim. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmış değilim. Eğer katılmayı reddedersem, bu durumun bana herhangi bir zarar getirmeyeceğini de biliyorum.

Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma belli bir düşünme süresi sonunda adı geçen bu araştırmaya “gönüllü katılımcı” olarak yer alma kararını aldım. Bu konuda yapılan daveti kabul ediyorum.

İmzalı bu form kağıdının bir kopyası bana verilecektir.

KATILIMCI			
Adı Soyadı	Adres	GSM	İmza
		05	

TANIK			
Adı Soyadı	Adres	GSM	İmza
		05	

ARAŞTIRMACI			
Adı Soyadı	Adres	GSM	İmza
İslam AKÇE			

Görüşme Tarihi ve Saati:

EK 5. ARAŞTIRMANIN YAPILDIĞI YERLERE AİT İZİNLER

AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞINDAN ALINAN İZİN



T.C.
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı



Sayı : E-84459573-605.01-10173917

Konu : Veri Toplama(İslam AKÇE)

BAKANLIK MAKAMINA

Mardin Artuklu Üniversitesi Personel Daire Başkanlığının 29/11/2023 tarihli ve 12338 sayılı yazısı ile Midyat Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmetler Bölümü öğretim elemanlarından Öğr. Gör. İslam AKÇE'nin doktora tez çalışması kapsamında veri toplamak amacı ile "Türkiye'de Yoksul Çocuklara Yönelik Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi" konulu araştırması kapsamında Artuklu Sosyal Hizmet Merkezi ve Kızıltepe Sosyal Hizmet Merkezinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında çalışan uzmanlarla, yoksulluk alanında çalışan sosyal çalışmacılarla görüşme yapabilme talebi Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün 16/01/2024 tarihli ve 10093303 sayılı yazısı ile Personel Genel Müdürlüğünün 18/01/2024 tarihli ve 10144205 sayılı yazıları ile olumlu değerlendirilmiştir.

Söz konusu araştırmanın İl Müdürlüğü koordinesinde, ankete katılma zorunluluğu olmaksızın gönüllülük esasına dayalı olarak, katılımcıların yazılı onamları alınarak ses-görüntü kaydı alınmaksızın, kuruluşların yönetmeliklerinde belirtilen gizlilik kurallarına dikkat edilerek, araştırma sonuçlarının herhangi bir yerde yayınlanmadan önce kurum izni alınması ve araştırma bitiminde bir örneğinin Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığına gönderilmesi ve taahhütname imzalatılması koşulları ile uygulanabilmesi hususunda;

Olurlarınızı arz ederim.

Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanı

OLUR

Bakan Yardımcısı

Ek:

1 - Taahhütname (1 Sayfa)

2 - 16/01/2024 tarihli E-94439167-605.01-10093303 sayılı yazı.

MARDİN VALİLİĞİNDEN ALINAN İZİN

Evrak Arşiv Sayısı: 99.11.2023-10034-118777



T.C.
MARDİN VALİLİĞİ
İl Yazarı İşleri Müdürlüğü



DAĞITIMLI
09.11.2023

Sayı : E-20355334-000-68053
Konu : Araştırma İzni (Öğretim Görevlisi İslam AKÇE)

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörlüğü Personel Daire Başkanlığının 01.11.2023 tarihli ve 34233153-903.99.06.01-E.117449 sayılı yazısı.

Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörlüğü Personel Daire Başkanlığının ilgi sayılı yazısında Midyat Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim Görevlisi İslam AKÇE'nin "Türkiye'de Yoksul Çocuklara Yönelik Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi" konulu çalışmayı yapmak istediği belirtilmiştir. Söz konusu çalışmanın yapılabilmesi için gerekli kolaylığın sağlanması hususunda;
Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:
1- Yazı (18 Sayfa)
2- Araştırma İzni (17 Sayfa)

Dağıtım:
Gereği:
10 İLÇE KAYMAKAMLIĞINA
MARDİN İL EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜNE
MARDİN İL JANDARMA
KOMUTANLIĞINA

Bilgi:
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜNE

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

ARTUKLU SYDV' DEN ALINAN İZİN

Evrak Tarih ve Sayısı: 30/10/2023-117462



T.C.
ARTUKLU İLÇESİ
SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKFI



SAYI : 10935630/2023-292
KONU: Araştırma izni Hk.

30/10/2023

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
(Personel Daire Başkanlığı)

İLGİ: 04.10.2023 Gün ve E-34233153-605.99-113144 sayılı yazınız.

İlgi kayıtlı yazınız konusu Üniversiteniz Midyat Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim elemanlarından Öğr.Gör.İslam AKÇE 'nin "Türkiye'de Yoksul Çocuklara Yönelik Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi" konulu çalışmayı vakfımızda yapmak istediğini belirtmiştir.

Ancak vatandaşa ait Kişisel bilgiler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü mevzuatı ve 6698 sayılı kişisel verilerin Korunması Kanunu gereğince üçüncü kişilerle ve kurumlarla paylaşamamaktadır.

Bilgilerinize rica ederim.

Kaymakam a.
Vakıf Müdürü

KIZILTEPE KAYMAKAMLIĞINDAN VE SYDV' DEN ALINAN İZİN



T.C.
KIZILTEPE KAYMAKAMLIĞI
İlçe Yazı İşleri Müdürlüğü



DAĞITIMLI
29.11.2023

Sayı : E-94919672-000-8464
Konu : Araştırma İzni (Öğretim Görevlisi İslam Akçe)

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : 09.11.2023 tarih ve 68053 sayılı yazısı.

Mardin Valiliği İl Yazı İşleri Müdürlüğü'nün 09.11.2023 tarihli ve 68053 sayılı yazısı ekte gönderilmiştir. Bilgi ve gereğini rica ederim.

Kaymakam

Ek:
1- yazı (1 Sayfa)
2- ek 1
3- ek 2

Dağıtım:
Kızıltepe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Bşk.
Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü

YEŞİLLİ SYDV' DEN ALINAN İZİN

Evrak Tarih ve Sayısı: 10/11/2023-118938



T.C.
YEŞİLLİ KAYMAKAMLIĞI
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Başkanlığı

Sayı : 2023/56
Konu : Araştırma İzni Hk..

09.11.2023

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 09.11.2023 tarihli ve 20355334-000/68053 sayılı yazı.

İlgi sayılı yazıda belirtilen Mardin Artuklu Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi olarak görev yapan, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı doktora programı öğrencilerinden olan numaralı İslam AKÇE, Prof. Dr. Sema BUZ danışmanlığında, "Türkiye'de Yoksul Çocuklara Yönelik Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi" isimli tez çalışması kapsamında Vakfımız Başkanlığı'nda görevli meslek elemanları, destek alan aileler ve çocuklarla nitel görüşme talebini tarafımıza bildirmiştir.

Vakfımız Başkanlığı'nca olumlu değerlendirilen söz konusu çalışmanın 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na riayet edilerek, gönüllülük esas alınarak kimlik bilgileri ve özel hayatın gizliliğine riayet edilerek ses ve görüntü almaksızın, katılımcıların kişisel özgürlükleri ve kişilik güvenliklerine zarar vermeyecek şekilde Vakfımız iş ve işleyişini aksatmamak koşuluyla çalışmanın uygun görüldüğü hususunu;

Bilgilerinize rica ederim.

Kaymakam
Vakıf Başkanı

EK: 1 Adet (Araştırma İzni)

KIZILAY'DAN ALINAN İZİN

Evrak Tarih ve Sayısı: 23.10.2023/116496

23.10.2023

DAĞITIM YERLERİNE

Tarafımıza iletilen E-34233153-903-113449 sayılı yazıya istinaden Öğr. Gör. İslam AKÇE ile *“Türkiye’de Yoksul Çocuklara Yönelik Sosyal Politikaların Değerlendirilmesi”* konulu çalışma hakkında Türk Kızılay Mardin Toplum Merkezinde gerekli görüşmelerin gerçekleştirilmesi uygundur.

Merkez Yöneticisi

HAYATA DESTEK DERNEĞİ'NDEN ALINAN İZİN**Sayı** : 2023/476**Tarih** : 18.10.2023**Konu** : Artuklu Üniversitesinin E-34233153-903.99-113449 sayılı yazısına cevaben

T.C.
Mardin Artuklu Üniversitesi Rektörlüğü
Personel Daire Başkanlığı'na

Bu yazı 5 Ekim 2023 tarihinde Derneğimize iletilen E-34233153-903.99-113449 sayılı yazıya cevaben hazırlanmıştır. Artuklu Üniversitesi Öğretim elemanlarından Öğr. Gör. İslam AKÇE'nin kurumumuzda görev yapan meslek elemanları ile görüşme yapması uygun görülmüştür.

Bilgilerinize arz ederim.
Saygılarımla.

Saha Koordinatörü

İletişim:

İSMİNİN ANILMASINI İSTEMEYEN STK' DAN ALINAN İZİN

Evrak Tarih ve Sayısı: 23/10/2023 E-34233153-903.99-113449

Sayı: E-34233153-903.99-113449 Sayılı Mardin Artuklu Üniversitesi Yazısına İstinaden

Konu: Araştırma İzni Hakkında (Öğretim Görevlisi İslam Akçe)

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı'na

23/10/2023

05.10.2023 tarihli ve E-34233153-903.99-113449 sayılı yazınıza istinaden gönderilen talep doğrultusunda kurumumuzca gerekli istişareler yapılmış olup, ilgili araştırmacının kurum isminizi anonim olarak saklaması koşuluyla meslek elemanı olarak bünyemizde çalışan personellerimizle görüşmesi uygun görülmüştür.

İlgili durumu bilgi ve görüşlerinize saygılarımla arz ederim.